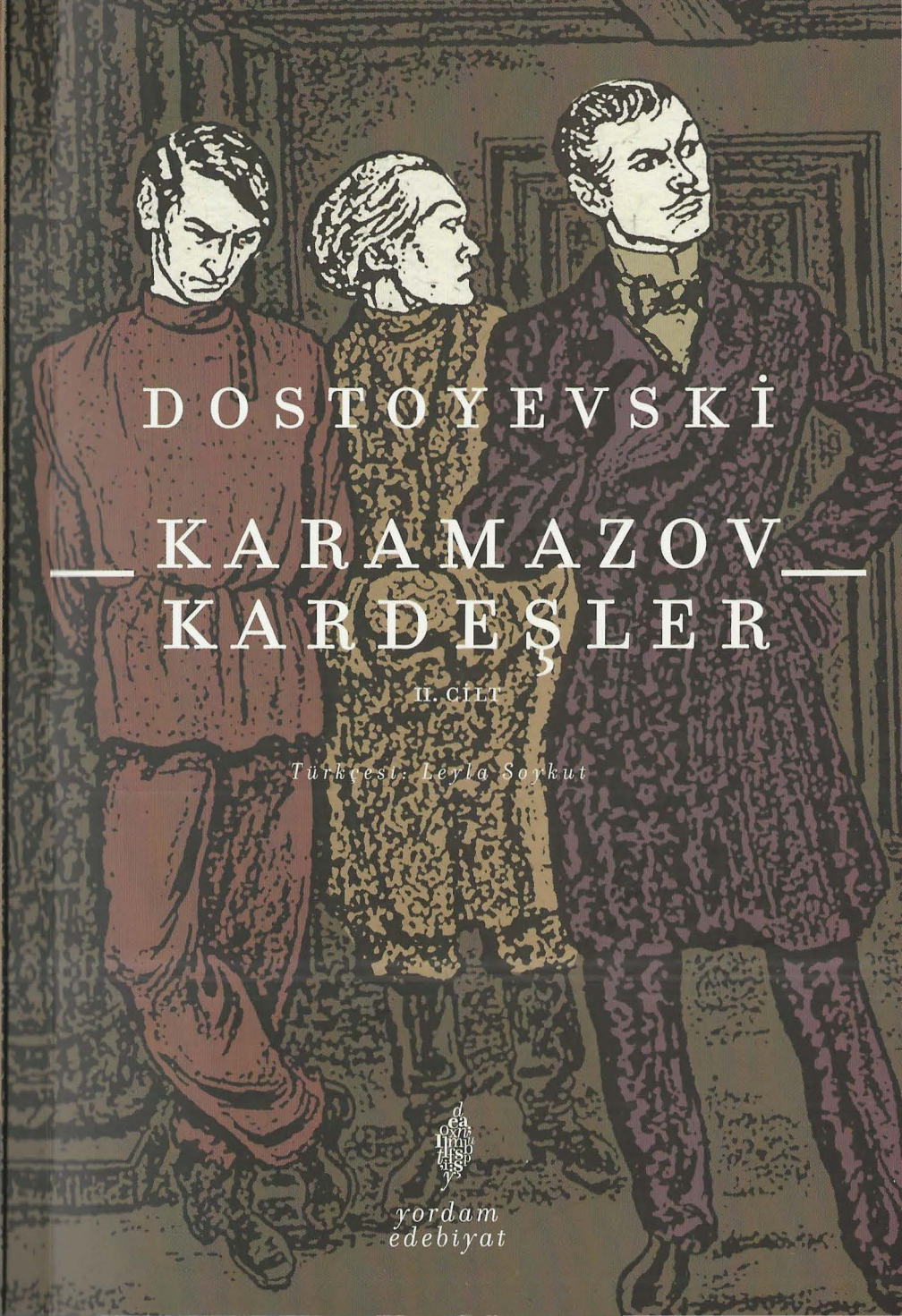
CİLT II

DOSTOYEVSKİ — KARAMAZOV KARDEŞLER

DOSTOYEVSKİ

KARAMAZOV KARDEŞLER

II. CİLT

Türkçesi: Leyla Sorkut

yordam edebiyat

Leyla Soykut (1921, Kars - 1974, İstanbul)

Çevirmen. Bursa Kız Lisesi, ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun olmuştur. Öğretmenlik ve gazetecilik mesleklerinin ardından çevirmenliğe yönelmiştir.

Rusçadan yaptığı Dostoyevski, Tolstoy, Turgenyev, Şolohov ve Soljenitsin çevirilerinin yanı sıra, Fransızcadan Jacqueline Monsigny, İtalyancadan Franca Antonioni, İngilizceden William Irish, Kathy Lambert, David Reuben, Adam Knight, Robert Wilder, Edgar Wallace, Vera Caspary, Elizabeth Seifert çevirileriyle adından söz ettirmiştir.

Leyla Soykut'un *Karamazov Kardeşler* çevirisi ilk kez Cem Yayınevi tarafından 1968-69 yıllarında 4 cilt olarak basılmıştır.

Eserin orijinal adı:
Братья Карамазовы - Brat'ya Karamazovy

Yordam Edebiyat'ta
Leyla Soykut *Çevirileri*

Delikanlı • Dostoyevski

✲

Karamazov Kardeşler (2 cilt) • Dostoyevski

✲

Uyandırılmış Toprak (2 cilt) • Mihail Şolohov

DOSTOYEVSKİ

KARAMAZOV KARDEŞLER

ROMAN

TÜRKÇESİ
LEYLA SOYKUT

İKİNCİ CİLT

yordam edebiyat

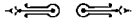
Yordam Edebiyat: 29 • **Karamazov Kardeşler - II** • Fyodor Mihayloviç Dostoyevski
ISBN 978-605-172-234-4 (Tk) - ISBN 978-605-172-236-8 • *Türkçesi:* Leyla Soykut
Kitap Editörü: Dilan Keyvan • *Düzeltme:* Duygu Ergün
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Ekim 2017
© Yordam Kitap, 2017

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 56501222

KARAMAZOV KARDEŞLER

ROMAN

Sekizinci Kitap

MİTYA

I

KUZMA SAMSONOV

GRUŞENKA'NIN yeni bir yaşantıya doğru atılırken son selamını gönderdiği ve ona karşı sevgi duyduğu o bir saatçik süreyi ömrünün sonuna dek unutmamasını emrettiği Dmitriy Fyodoroviç, o sırada genç kadının yaptıklarından habersiz, büyük bir şaşkınlık ve telaş içindeydi. Son iki günden beri öyle anlatılması imkânsız bir durumdaydı ki! Sonradan kendisinin de söylediği gibi, gerçekten bir beyin hummasına uğrayabilirdi.

Alyoşa bir gün önce sabahleyin onu bir türlü bulamamış, kardeşi İvan ise aynı gün meyhanede onunla buluşamamıştı. Kiraladığı evin sahipleri onun verdiği emir üzerine nerede olduğunu herkesten saklamıştı. Dmitriy ise o iki gün, sonradan kendisinin de anlattığı gibi, "kaderiyle savaşıp kendisini kurtarmaya çalışarak" hep kendini oradan oraya atmış, hatta bir ara Gruşenka'yı bir an olsun yalnız bırakarak kentten ayrılmaktan korktuğu halde, bir iki saat için, çok önemli bir ihtiyacını görmek üzere kentten çıkıp gitmişti.

Bütün bunlar sonradan ayrıntılı olarak ve delillere dayandırılarak meydana çıkacaktır. Ama biz şimdilik böyle Dmitriy'in yaşantısını birden altüst eden o korkunç felaketin gelip çattığı günden önceki o iki korkunç gün içinde olup bitenlerden yalnız en gerekli ve anlatmadan geçilemeyecek olanlarını üstünkörü olarak belirteceğiz.

Gerçi Gruşenka onu bir saat süreyle de olsa gerçekten sevmişti, ama bazen ona hiç acımadan, büyük bir katı yüreklilik-

le acı çektirdiği de oluyordu. Dmitriy için en önemli şey şuydu: Gruşenka'nın niyetini bir türlü anlayamıyordu. Genç kadını şefkatle de zorla da yola getirmeye imkân yoktu. Öyle bir şey yapacak olsa, Gruşenka ne olursa olsun kendini ona vermez, yalnız öfkelenir, hatta ondan büsbütün yüz çevirirdi. Dmitriy bunu açıkça anlıyordu. Oysa Dmitriy o sırada, oldukça doğru olarak Gruşenka'nın da olağanüstü bir kararsızlık içinde bulunduğunu, bir şeylere karar vermek istediğini ama bir türlü karar veremediğini tahmin ediyor, onun için de bazı anlarda ona karşı gösterdiği tutkudan ötürü genç kadının ondan düpedüz nefret ettiğini içi ürpererek düşünüyordu. Belki de gerçekten öyleydi, ama Gruşenka'nın özlemini çektiği şey neydi? Dmitriy bunu, her şeye rağmen, gene de anlamıyordu. Zaten ona acı çektiren tüm sorun şu iki ihtimalde düğümleniyordu: bu işte ya kendisi, Mitya kazanacak ya da Fyodor Pavloviç üstün gelecekti!

Bu arada kesin olarak bir olayı belirtmemiz gerekiyor: Dmitriy, Fyodor Pavloviç'in Gruşenka'ya muhakkak evlilik teklif edeceğine (eğer bunu zaten daha önceden teklif etmediyse) inanıyordu; ihtiyar şehvet düşkününün işin içinden yalnız üç bin ruble vererek sıyrılmayı düşündüğünü aklından bile geçirmiyordu. Mitya, Gruşenka'yı ve onun ne karakterde bir kadın olduğunu bildiği için, bu sonuca varmıştı. Bu yüzden, zaman zaman Gruşenka'nın tüm üzüntüsünün de, sadece aralarından hangisini seçeceğini, hangisinin kendi çıkarına daha uygun geleceğini bir türlü kestirememekten ileri geldiğini düşünüyordu. O "subayın", daha doğrusu Gruşenka'nın hayatını altüst eden ve genç kadının bunca heyecanla, bu kadar korkuyla gelişini beklediği o uğursuz adamın yakında geleceğini, ne gariptir ki, o günlerde aklından bile geçirmiyordu. Doğru söylemek gerekirse Gruşenka da son günlerde bu konuda onunla hiç konuşmuyordu. Ama Dmitriy gene Gruşenka'dan, eskiden onu baştan çıkarmış olan o adamın ona bir ay önce bir mektup göndermiş olduğunu öğrenmişti. Hatta mektubun bir bölümünü biliyordu. Gruşenka öfkeli bir anında onu kendisine göstermişti. Ama Dmitriy'in bu mektuba hiçbir değer vermediğini hayretle görmüştü.

Bunun nedenini anlamak da çok zordu. Belki bu sadece şundan ileri geliyordu: Dmitriy, bu kadın yüzünden öz babasıyla giriştiği çatışmanın bütün çirkinliği ve dehşeti altında ezildiği için, artık bundan daha korkunç ve daha tehlikeli bir şeyi o sırada düşünemiyordu bile. Beş yıllık bir kayboluştan sonra birden ortaya çıkan bu adamın varlığına düpedüz inanmıyordu. Hele onun yakında geleceğini hiç tahmin etmiyordu. Zaten subayın Mitenka'ya gösterilmiş olan o ilk mektubunda, bu gelişten oldukça belirsiz bir şekilde söz ediliyordu. Mektup anlamı belirsiz büyük sözlerle doluydu ve romantik bir mektuptu. Şunu da belirtmeli ki, Gruşenka mektubun sonunu, subayın gelişinden biraz daha kesin olarak söz edildiği son bölümünü Dmitriy'den saklamıştı. Bundan başka Mitenka sonradan hatırlayacaktı ki, o zaman Gruşenka da, Sibirya'dan gelen bu mektuba karşı, elinde olmayarak gururlu bir küçümseyiş göstermişti; Dmitriy de bunu fark etmişti. Sonraları Gruşenka ortaya yeni çıkan bu rakiple olan ilişkisi konusunda artık Mitenka'ya hiçbir şey söylemez olmuştu.

Böylece Dmitriy yavaş yavaş subayın varlığını bile büsbütün unutmuştu. Düşündüğü tek şey şuydu: Gruşenka'yla o subay arasında ne olursa olsun, iş ne şekle dönerse dönsün Fyodor Pavloviç ile çatışması artık bir an meselesiydi; hatta bu çatışma herhangi bir başka olaydan daha önce olacaktı. Yüreği ürpererek her an Gruşenka'nın karar vermesini bekliyor, hep onun bu kararı sanki ilham gelmiş gibi, aniden vereceğine inanıyordu.

Gruşenka, birden gelip ona, "Al beni, ömrümün sonuna kadar senin olacağım!" diyecek ve artık her şey bitecekti. O zaman kendisi genç kadını kaptığı gibi, hemen dünyanın öbür ucuna götürecekti. Evet, hemen götürecekti, hem de elinden geldiği kadar uzağa götürecekti onu! Dünyanın öbür ucuna olmasa bile, Rusya'nın herhangi bir uzak köşesine. Orada onunla evlenecek ve onunla birlikte *incognito*,* bir yere yerleşecekti. Böylece artık hiç kimse kim olduklarını bilmeyecekti. Ne orada ne burada ne de herhangi bir

* (Lat.) Başka bir isim altında. *-çev.*

başka yerde! İşte o zaman, evet işte o zaman, yepyeni bir yaşam başlayacaktı!

Dmitriy o bambaşka, o yepyeni ve artık "erdemli" yaşantıyı (kesin olarak erdemli olmalıydı, kesin olarak!) her an hayalinden geçiriyor, bu hayalle kendinden geçiyordu. Böyle bir yeniden doğuşa, böyle bir kendi kendini yenilemeye susamıştı. Kendi iradesiyle saplandığı o pis çamur ona aşırı bir ağırlık veriyor ve bu gibi durumlarda birçoklarının yaptığı gibi, başka bir yere gidince her şeyin yoluna gireceğine, bu değişikliğin her şeyi değiştireceğine inanıyordu. Yalnız bu insanların yanından uzaklaşmalı, yalnız bu şartlardan kurtulmalı, yalnız bu Allahın belası yerden çıkıp gitmeliydi! O zaman, her şey yeniden doğacak, her şey bambaşka bir yola dökülecekti! İşte inandığı ve özlemini çektiği şey buydu.

Ama bu yalnız, o sorunun birinci çözümü gerçekleştiği takdirde mümkün olacaktı. Zihninde bir başka çözüm yolu da beliriyordu, ama bu artık korkunç bir çözümdü. Gruşenka birden ona, "Sen git, karar verdim ben Fyodor Pavloviç'le evleneceğim, sana ihtiyacım yok!" diyecekti. İşte o zaman... ama o zaman... doğrusunu söylemek gerekirse Mitya o zaman ne olacağını, son saat gelip çatıncaya kadar bilemiyordu. Bu bakımdan ona hak vermek gerekir.

Kesin bir niyeti yoktu. Cinayeti daha önceden düşünmemişti. Dmitriy yalnız gözetliyor, ipuçları topluyor, kendine işkence ediyor, ama her şeye rağmen, kaderinin yalnız o ilk mutlu çözüme doğru gideceğini düşünerek ona hazırlanıyordu. Hatta aklına gelen herhangi bir başka düşünceyi zihninden kovuyordu. Ama iş buraya gelince artık bambaşka bir üzüntü, yepyeni ve bununla ilgisi olmayan, öyleyken aynı şekilde çözülmesi imkânsız, uğursuz bir durum meydana geliyordu.

Bunu kısaca şöyle açıklamak mümkündür: Eğer Gruşenka ona, "Seninim, götür beni buradan," diyecek olursa, Dmitriy onu nasıl götürebilirdi? Bu iş için gereken imkânları, parayı nereden bulacaktı? Fyodor Pavloviç'in sadaka kabilinden verdiği ve birkaç yıldır devamlı olarak hiç kesilmeden eline geçen gelir, tam o sırada büsbütün kesilmişti. Tabii Gruşenka'nın parası vardı, ama

Mitya'nın içinde birden bu konuda müthiş bir gurur uyanmıştı. Genç kadını kendi parasıyla götürmek ve onunla birlikte yeni bir hayata başlamak istiyordu. Bunu da kendi imkânlarıyla yapmalıydı, Gruşenka'nın imkânlarıyla değil. Onun elinden para almayı bir an için olsun aklına getirmiyordu. Bunu düşünmek bile onda büyük bir tiksinti, müthiş bir iğrenme duygusu uyandırıyordu.

Burada durumu ayrıntılı olarak ele almıyorum, onu tahlil etmiyorum. Yalnız belirtmekle yetiniyorum ki, Dmitriy'in o anda ruhi durumu işte buydu. Bütün bunlar, belki de Katerina İvanovna'nın parasına bir hırsız gibi el koyduğundan ötürü vicdan azabı çekmesinden ve bu yüzden bilinçsiz olarak kendine işkence etmesinden ileri geliyordu. O zamanlar sonradan itiraf ettiği gibi 'Birinin karşısında alçakça davrandım. Şimdi de öbürünün karşısında gene alçakça davranmış olacağım,' diye düşünüyordu. 'Zaten eğer Gruşenka bunu öğrenirse, böyle bir alçağı istemeyecektir,' diyordu. O halde parayı nereden bulmalı? O uğursuz paraları nereden sağlamalıydı? Eğer bulamazsa her şey mahvolacak, hiçbir şey de gerçekleşmeyecekti. 'Hem de sadece para yetmediği için... İşin rezaleti de burada!' diye düşünüyordu.

Olayları atlayarak önceden söyleyeyim: Belki de Dmitriy bu paraları nereden bulacağını biliyordu. Hatta o paraların nerede durduğunu bile öğrenmişti. Şimdilik bu konuda daha fazla bir şey söylemeyeceğim, çünkü zaten sonradan her şey anlaşılacaktır. Ama onun için en büyük felaket şuradaydı (gerçi bu henüz belirsiz bir şeydi ama gene de söyleyeceğim bunu): Bu bir yerlerde bulunan paraları elde etmek, onları almaya hak kazanmak için, her şeyden önce üç bin rubleyi Katerina İvanovna'ya geri vermesi gerekiyordu. Mitya, 'Bunu yapmazsam başkalarının cebinden para çalan bir hırsız, adi herifin biri olacağım, oysa yeni hayata alçak bir insan olarak başlamak istemiyorum!' diye düşünüyordu, bu yüzden de gerekirse dünyayı altüst etmeye, ama her şeyden önce Katerina İvanovna'ya o üç bin rubleyi ne yapıp yapıp geri vermeye karar vermişti.

Bu kararı iki gün önce, Gruşenka, Katerina İvanovna'ya hakaret ettikten, Mitya bunun hikâyesini Alyoşa'dan dinleyip de, "Ben

alçağın biriyim," diye itiraf ettikten ve bunu Katerina İvanovna'ya bildirmesini rica ederek, "Eğer bu birazcık olsun üzüntüsünü hafifletirse," dedikten sonra, yolda Alyoşa'yla son kez görüştüğü vakit vermişti. Yine aynı gece kardeşinin yanından ayrıldıktan sonra kendinden geçmiş gibi bir heyecana kapıldığı sırada hissetmişti ki, "Katya'ya olan borcunu ödememektense, birini öldürüp soyması" daha iyi olacaktı. Kendi kendine, 'Katya'ya ihanet ettiğimi ve parasını çalarak, bu parayla Gruşenka ile doğru dürüst bir hayata başlamak için kaçtığımı söylemek hakkını vermektense, o öldürülen, o soyulan adamın katili olayım, herkesin karşısına bir hırsız olarak çıkıp Sibirya'ya sürüleyim, daha iyi! Bunu yapamam!' diyordu.

İşte Mitya, dişlerini gıcırdatarak böyle söyleniyor ve gerçekten de zaman zaman sonunda beyin hummasına tutulacağını düşünüyordu. Ama şimdilik kendi kendisiyle savaşıyordu...

Garip şey; sanılırdı ki böyle bir karar verdikten sonra artık kendisi için umutsuzluktan başka hiçbir şey olamazdı. Birden öyle bir parayı nereden bulabilirdi ki? Hele de onun gibi beş parasız bir insan bunu nereden sağlayacaktı? Oysa kendisi bütün bu süre boyunca o üç bin rubleyi bulacağından umudunu kesmedi. Bu üç bin rublenin kendiliğinden, belki de gökten yağar gibi eline geliverece ğini sanıyordu. İşte Dmitriy Fyodoroviç gibi, ömürleri boyunca yalnız para harcamayı ve miras olarak ellerine geçen serveti har vurup harman savurmayı bilmiş, ama paranın nasıl kazanıldığını akıllarından bile geçirmemiş insanlar böyle olur. Üç gün önce Alyoşa ile vedalaştıktan sonra Dmitriy'in zihninde müthiş bir fırtına kopmuş, tüm düşüncesini karmakarışık etmişti. Böylece sonunda en olmayacak, en acayip davranışla işe koyuldu. Evet, belki de bu gibi durumlarda en olmayacak, en fantastik davranışlar, o tip insanların aklına ilk gelen davranışlar olur ve onlara mümkün olan en iyi şey gibi görünür.

Dmitriy birden, Gruşenka'nın koruyucusu olan tüccar Samsonov'a gitmeye ve ona bir "plan" teklif etmeye karar vermişti. Bu "plan" bahanesiyle de ondan muhtaç olduğu tüm parayı birden elde edecekti. Teklif edeceği planın ticari yönünden hiç şüphe et-

miyordu. Ancak eğer Samsonov bu işe yalnız ticari açıdan bakmazsa, onun bu çıkışını nasıl bir gözle göreceğinden endişe duyuyordu.

Gerçi Mitya o tüccarı tanıyordu ama onunla şahsen tanışmamış, bir kez olsun onunla konuşmamıştı. Öyleyken nedense içinde, hem de epey bir süredir, bir kanı yerleşmişti. Ona öyle geliyordu ki, artık belki bir ayağı çukurda olan o ihtiyar şehvet düşkünü, eğer Gruşenka herhangi bir şekilde kendisine namuslu bir hayat kurar ve "güvenilecek bir insan"la evlenirse artık buna hiçbir itirazda bulunmayacaktı. Hatta karşı koymak şöyle dursun, bunu kendisi diliyordu ve belki buna yardım edecekti. Yeter ki öyle bir fırsat çıksın!

Gene kulağına gelen bazı söylentilerden mi yoksa Gruşenka'nın söylediği bazı sözlerden mi şu sonuca varmıştı ki, ihtiyar, Gruşenka için eş olarak Fyodor Pavloviç'ten çok kendisini, Dmitriy'i tercih ediyordu. Belki de hikâyemizin okurlarından birçoğuna Dmitriy'in böyle bir yardım almayı tasarlaması ve nişanlısını, sözüm ona, "onu koruyan erkek"in elinden almaya kalkışması, artık çok adice ve tiksinilecek bir davranış olarak görünür. Yalnız şunu belirteyim ki, Gruşenka'nın geçmişi Mitya'ya artık büsbütün sona ermiş, geçmişe gömülmüş olarak görünüyordu. O, geçmişe sonsuz bir acıma duygusuyla bakıyor, içinde yanan tutkunun etkisi altında, sanıyordu ki Gruşenka bir kez onu sevdiğini, onunla evleneceğini söyledi mi artık ortaya bambaşka, yepyeni bir Gruşenka çıkacaktır. Onunla birlikte gene yepyeni bir Dmitriy Fyodoroviç meydana gelecektir; artık hiçbir kusuru olmayan ve yalnız iyi özellikleri olan bir Dmitriy Fyodoroviç! Böylece ikisi, birbirine her şeyi bağışlayacak, yaşantılarını artık yepyeni bir temel üzerine kuracaktır.

Kuzma Samsonov'a gelince; Mitya onu da Gruşenka'nın o göçüp gitmiş geçmişinde bulunan ve hayatında kaderin karşısına çıkardığı ama genç kadının hiçbir zaman sevmediği ve en önemlisi artık "miadı dolmuş", bitmiş bir insan sayıyordu. Bu bakımdan, bu adam Gruşenka'nın yaşantısında yeri olmayan, daha şimdiden silinmiş bir varlıktı. Bundan başka, Mitya artık onu bir insan olarak bile sayamazdı. Çünkü kentte herkes biliyordu ki, Samsonov hastalıklı bir yıkıntıdan başka bir şey değildi. Gruşenka'yla devam ettirdiği

ilişki de artık yalnız bir babanın kızına duyabileceği bir ilişkiydi. Aralarındaki bağ, eskiden dayandığı temellere artık dayanmamaktadır ve bu çoktandır, hemen hemen bir yıldır böyledir.

Sözün kısası, bu düşüncelerde Mitya'nın çok saf olan bir yönü beliriyordu. Dmitriy gerçekten bütün kusurlarına rağmen, çok saf bir adamdı. İhtiyar Kuzma'nın bir ayağı çukurdayken, Gruşenka'yla geçmişteki yaşantısı yüzünden içten gelen bir pişmanlık duyduğuna ve Gruşenka'nın artık hiçbir zararı olmayan o ihtiyardan daha sadık bir dostu, bir koruyucusu bulunmadığına ciddi olarak ve kesin bir şekilde inanması, gene bu saflığından ileri geliyordu.

Mitya, Alyoşa'yla yaptığı konuşmadan sonra bütün gece hemen hemen hiç uyuyamamış, ertesi sabah saat onda Samsonov'un evine giderek, gelmiş olduğunu haber vermelerini rica etmişti. Samsonov'un evi eski, kasvetli, çok geniş, iki katlı ve avluya bakan bölmeleriyle bir de ek dairesi bulunan bir evdi. Alt katta aileleriyle birlikte iki evli oğlu, çok yaşlı kız kardeşi ve evli olmayan bir kızı oturuyordu. Ek daireye iki uşağı yerleşmişti, bunlardan birinin ailesi çok kalabalıktı. Çocuklar da, uşaklar da kendi dairelerinde sıkışık yaşıyor, evin üst katında ise ihtiyar tek başına oturuyordu. Oraya kendisine bakan kızının bile girip oturmasına izin vermiyordu. Bu yüzden kızı ancak belirli saatlerde, babasının belirsiz çağırışlarını duyunca, kendisinde nefes darlığı olduğu halde hemen her seferinde koşarak yukarı çıkmak zorunda kalıyordu.

Bu "yukarı kat", sıra sıra biçimsiz koltukları, duvarın diplerinde dizilmiş maun iskemleleri, kılıf geçirilmiş kristal avizeleri, üzerine çarşaf örtülmüş, hüzün uyandıran aynalarıyla birçok tüccar evinde görüldüğü gibi, eski moda döşenmiş büyük, geniş, süslü odalar dizisiydi. Bütün bu odalar boş duruyor, hiçbir işe yaramıyordu. Çünkü hasta ihtiyar, katın bir köşesindeki küçücük odalardan birinde, ta uçtaki küçük yatak odasında otururdu; burada kendisine başını mendille bağlamış ihtiyar hizmetçi kadınla, sofada sedirin üstünde yatan bir "delikanlı" hizmet ederdi.

İhtiyar adam, ayakları şiştiği için artık hiç yürüyemiyordu, nadir olarak deri koltukların üzerinden kalkıyor ve ihtiyar hiz-

metçisi onu kollarından tutarak, odada birkaç kez dolaştırıyordu. Samsonov, bu ihtiyar kadına karşı bile çok sert davranır, onunla hiç konuşmazdı. Kendisine "yüzbaşının" geldiğini haber verdikleri vakit, Samsonov onu içeri almamalarını emretti. Ama Mitya ille onu görmek için ısrar ediyordu. Bu yüzden ona bir kez daha haber gönderdi. Kuzma Kuzmiç delikanlı uşağa, "Durumu nasıl? Sarhoş mu? Gürültü patırtı ediyor mu?" diye etraflı olarak sordu. Bunun üzerine ona Mitya'nın ayık olduğunu, ama gitmek istemediğini söylediler. İhtiyar, gene kabul etmemelerini emretti. O zaman bütün bunları daha önceden tahmin eden ve öyle bir şey olur düşüncesiyle yanına kâğıt kalem almış olan Mitya, bir parça kâğıda okunaklı olarak, "Agrafena Aleksandrovna ile yakından ilgili ve konuşulması gerekli bir iş için" diye yazdı, pusulayı ihtiyara gönderdi. İhtiyar, kısa bir süre düşündükten sonra delikanlıya, konuğu salona almasını emretti. İhtiyar kadını da hemen yukarı, yanına gelsin diye, küçük oğlunu çağırmaya gönderdi.

Hemen hemen on iki verşok boyunda, müthiş kuvvetli, sakalı tıraşlı ve Almanlar gibi giyinen küçük oğlu (Samsonov'un kendisi ise sırtında kaftanla ve sakallı olarak dolaşırdı), hemen ve hiç itiraz etmeden yukarı çıktı. Zaten hepsi babanın karşısında tir tir titrerdi. Baba, bu iri yapılı delikanlıyı yüzbaşıdan korktuğu için çağırtmamıştı. Öyle korkak bir adam değildi. Onu, her ihtimale karşı daha çok yanında bir tanık bulunsun diye çağırtmıştı. Sonunda koluna giren oğlu ile delikanlı uşağının arasında kayar gibi yürüyerek salona gitti. Oldukça büyük bir merak da duyuyordu.

Mitya'nın beklediği salon kocaman, kasvetli, insana ağırlık veren, iki pencereli, yukarısında orkestra için balkonu bulunan, duvarları "mermer taklidi" ve hepsi de kılıflarının içinde duran, kocaman üç avizeli bir odaydı. Mitya, giriş kapısının yanındaki küçük bir iskemlenin üzerinde oturuyor, sinirli bir sabırsızlık içinde kaderini bekliyordu. İhtiyar, giriş kapısının karşı tarafındaki kapıdan, Mitya'nın oturduğu iskemleden on sajen kadar ilerideki öbür kapıdan içeri girince, genç adam, birden yerinden fırladı, askerlere özgü, sert, arşınlık adımlarıyla ihtiyar adamı karşılamak için ona doğru yürüdü.

Mitya, derli toplu giyinmişti. Üzerinde bir redingot, elinde yuvarlak bir şapka ve siyah eldiven vardı. Tıpkı üç gün önce manastırda, staretzin hücresinde Fyodor Pavloviç ve erkek kardeşleri ile birlikte yapılan aile toplantısındaki gibiydi. İhtiyar adam çok resmî ve ciddi bir tavırla Mitya'nın yanına yaklaşmasını ayakta bekliyordu. Mitya ona doğru yürürken, ihtiyarın kendisini tepeden tırnağa süzdüğünü hissetti. Kuzma Kuzmiç'in son günlerde çok şişmiş olan yüzü Mitya'yı şaşırtmıştı. İhtiyarın zaten kalın olan alt dudağı şimdi aşağıya doğru sarkmış bir et parçasını andırıyordu. Konuğuna resmî bir tavırla ve hiç konuşmadan eğilerek selam verip, ona divanın yanındaki koltuğu işaret etti. Kendisi de oğlunun koluna dayanarak, bir hasta gibi, oflaya puflaya Mitya'nın karşısına, divanın üzerine yerleşmeye çalıştı. O kadar ki, Mitya onun hasta bir adam olarak gösterdiği bu çabaya bakınca hemen içinden böyle önemli bir insanı rahatsız ettiği için kendisini suçladı ve ince ruhlu bir insana özgü utançla pişmanlık duydu. İhtiyar, sonunda yerleştikten sonra ağır ağır, her sözünün üzerinde dura dura, ama gene de nezaketle konuşmaya başladı:

"Benden bir dileğiniz mi vardı beyefendi?" diye sordu.

Mitya birden irkildi, oturduğu yerden fırlayacak gibi oldu, ama hemen gene oturdu. Sonra yüksek sesle, hızlı hızlı, sinirli sinirli, elleriyle işaretler yaparak, gerçekten kendinden geçmiş gibi konuşmaya başladı. Belliydi ki bir insan olarak dayanabileceği son sınıra ulaşmıştı. Mahvolduğunu hissediyor ve son olarak bir kurtuluş çaresi arıyordu. Bunu bulamazsa, hemen kendini suya atacaktı! İhtiyar Samsonov'un yüzü hiç değişmedi. Gene bir heykelin yüzü gibi soğuktu. Ama herhalde bütün bunları hemen anlamıştı.

"Sayın Kuzma Kuzmiç, herhalde şimdiye dek öz annemin ölümünden sonra beri soyup soğana çeviren babam Fyodor Pavloviç Karamazov ile benim aramda olan çatışmaları birçok defa işitmişlerdir... Çünkü artık bütün kent bunun dedikodusunu yapıp duruyor... Zaten burada herkes gereksiz şeyleri diline dolar... Bundan başka, bu dedikodular, Gruşenka'nın... pardon, Agrafena

Aleksandrovna'nın... çok saygı duyduğum ve pek çok takdir ettiğim Agrafena Aleksandrovna'nın da kulağına çalınmıştır."

Mitya işte konuşmasına böyle başlamıştı, ama daha ilk sözlerini söyler söylemez sustu. Biz buraya söylediği sözleri aynen alacak değiliz. Ancak özetini vereceğiz. Mitya durumunu şöyle özetlemişti: Kendisi bundan üç ay önce bir maksatla (bunu söylerken gerçekten "mahsus" sözünü değil de, "bir maksatla" sözünü kullanmıştı) eyalet başkentindeki avukata danışmıştı. "Kendisi tanınmış bir avukattır. Herhalde adını işitmişsinizdir, Pavel Pavloviç Korneplodov. İşittiniz değil mi? Geniş bir alnı vardır. Devleti idare edebilecek kadar parlak bir zekâ... Sizi de tanıyor... Sizin için çok iyi sözler söyledi." Mitya bunları söyledikten sonra tekrar sustu.

Ama sözünü arada bir böyle kesmesi onu konuşmaktan alıkoymuyordu. Hemen sonra gene birden atılıyor, gittikçe daha çok, daha çok konuşmaya başlıyordu. O Korneplodov dediği adam her şeyi etraflıca sorduktan sonra Mitya'nın kendisine ibraz ettiği vesikaları inceledikten sonra (Mitya bu vesikalardan söz ederken belirsiz şeyler söylemiş, sözünün burasında nedense çok acele etmişti) şöyle bir sonuç çıkarmıştı; ona göre Çermaşnya köyü, Dmitriy'e annesinden kaldığı için, ona ait sayılmalıydı ve bu konuda dava açmak, böylece ahlaksız ihtiyarı kıstırmak mümkündü... "Çünkü bütün yollar tıkalı değildi, zaten kanun adamları işe nereden başlayacağını bilirdi."

Sözün kısası, Fyodor Pavloviç'ten daha altı bin hatta yedi bin ruble koparmanın mümkün olduğunu düşünülebilirdi. Çünkü Çermaşnya, ne olursa olsun yirmi beş bin rubleden, hatta belki yirmi sekiz bin rubleden daha az etmezdi. "Otuz bin, otuz bin eder Kuzma Kuzmiç! Ben ise düşünün, o katı yürekli adamdan on yedi bin ruble bile almış değilim!" İşte Mitya demek istiyordu ki, "Ben bu işi o zaman olduğu gibi bıraktım. Çünkü kanun adamlarıyla başım hoş değildir. Buraya gelince ise, bir karşı dava açıldığını görünce çıkmaza girdim." (Sözün burasında Mitya tekrar ne söyleyeceğini şaşırdı ve gene kesin bir dönüş yaparak başka konuya atladı.) Şöyle diyordu: "Asil yürekli Kuzma Kuzmiç, o canavara karşı olan

haklarımı üzerinize alır mısınız? Karşılığında da bana sadece üç bin ruble verirsiniz olmaz mı?.. Davayı hiçbir şekilde kaybetmenize imkân yoktur. Bu konuda size şerefimin üzerine yemin ederim. Aksine, bu işten üç bin ruble yerine altı bin, hatta yedi bin ruble kazanabilirsiniz... Yalnız işte en önemli nokta şudur; bu işi "hemen bugün" bitirmek gerekiyor... Ben size noterde mi, ne derler ona, işte orada... Yani sizin anlayacağınız, her şeye razıyım. İstediğiniz bütün vesikaları veririm, her şeyi imzalarım... Böylece o kâğıdı hemen, eğer mümkünse, eğer imkânınız varsa, hemen bu sabah hazırlayıp bitirelim... Siz bana üç bin ruble verirsiniz... Zaten bu küçük kentte sermaye bakımından sizin karşınızda kim durabilir?.. Bu parayı verince de beni şeyden... kurtarmış olursunuz... Sözün kısası, benim gibi zavallı bir adamı çok asil bir davranışta bulunabilmem için, çok yüksek bir hareket yapmam için kurtarmış olursunuz, diyebilirim... Çünkü tanıdığınız bir hanıma, sizin çok iyi bildiğiniz, bir baba gibi kendisi için üzüntü çektiğiniz bir hanıma karşı, çok yüksek duygular besliyorum. Hatta bunu şöyle de anlatabilirim, bu işte üç kişi karşı karşıya gelmiştir. Kader korkunç bir şeydir Kuzma Kuzmiç! Gerçekçilik, Kuzma Kuzmiç, gerçekçilik işte budur! Yalnız, madem sizi bu çatışmadan çıkarmak çoktandır gerekiyor, demek ortada çarpışan iki kişi kalıyor. Bunu ancak böyle anlatabilirim. Gerçi belki pek beceriklice bir anlatış olmadı. Ama ben edebiyatçı değilim. Yani çarpışanlardan biri benim. Diğeri de o canavar! Bu bakımdan seçmek zorundasınız: ya ben ya o canavar. Anladınız mı? Şimdi her şey elinizde... Üç kişinin kaderi ve iki insanın mutluluğu söz konusu... Özür dilerim, lafları karıştırdım, ama ne demek istediğimi anlıyorsunuz... Bunu saygıdeğer gözlerinizden okuyorum, anlıyorsunuz... Yok, eğer anlamadınızsa o zaman benim için bugünden tezi yok kendimi suya atmaktan başka çare kalmıyor. İşte o kadar!"

Mitya bu "o kadar" sözüyle, saçma söylevini yarıda kesti, yerinden kalkarak, yapmış olduğu budalaca teklife karşılık verilmesini bekledi. Son cümleyi söylerken birden umutsuz bir şekilde artık her şeyin mahvolduğunu ve en önemlisi çok saçmalamış olduğunu

hissetti. Umut ışıkları söndü, zihninde birden, 'Garip şey, buraya gelirken her şey iyi görünüyordu, şimdi ise her şey saçma sapan oldu!' diye bir düşünce geçti. Dmitriy konuştuğu sürece ihtiyar, gözlerinde buz gibi soğuk bir ifadeyle onun her hareketini izleyerek, hiç kımıldamadan oturmuştu. Mitya'nın sözleri bitince, Samsonov onu bir an kadar bekletti, sonunda çok kesin ve neşesiz bir tavırla:

"Özür dilerim, biz böyle işlerle meşgul olmuyoruz!" dedi.

Mitya, birden dizlerinin kesildiğini hissetti. Yüzü solmuştu. Gülümsemeye çalışarak:

"Peki, ama şimdi ne olacak Kuzma Kuzmiç?" diye mırıldandı. "Demek oluyor ki, şimdi ben mahvoldum. Ne sanıyorsunuz?"

"Özür dilerim..."

Mitya hâlâ ayakta duruyor, hâlâ gözlerini bir noktaya dikmiş olarak kımıldamadan bakıyordu, birden ihtiyarın yüzünde bir hareket fark etti. İrkildi. İhtiyar ağır ağır konuşarak:

"Bakın beyefendi, böyle işler bizim için elverişli olmuyor. Mahkemeler başlayacak, avukatlar, bir sürü sıkıntılar ortaya çıkacak. Ama eğer isterseniz, burada bir adam var, ona başvurun..."

Mitya birden:

"Aman Allahım, kimdir bu adam? Beni yeniden hayata kavuşturdunuz Kuzma Kuzmiç," diye mırıldandı.

"O adam buralı değil. Zaten şu anda kendisi burada bulunmuyor. Köylerde kereste alım satımı yapıyor. Lakabı Lyagaviy'dir. Bu adam Fyodor Pavloviç'le o sizin olduğunu söylediğiniz Çermaşnya'daki koru için bir yıldır pazarlık ediyor. Öyleyken, işittiğimize göre, fiyatta bir türlü uyuşamıyorlarmış. Şimdi bu adam gene gelmiş, İlyinskiy papazının evinde kalıyormuş. Volovya İstasyonu'ndan on iki verst kadar ileride, İlyinskiy köyünde. Bu iş için, yani sizin o koru için bana da mektup yazmıştı. Kendisine bu konuda öğüt vermemi istedi. Fyodor Pavloviç'in kendisi gitmek istemiyormuş. Demek oluyor ki, siz Fyodor Pavloviç'ten önce davranır da Lyagaviy'e demin bana teklif ettiğinizi teklif ederseniz, belki de o zaman istediğiniz olur..."

Mitya büyük bir sevinçle sözünü kesti:

"Dâhice bir düşünce!" dedi. "Evet, tam ona göre, tam ona göre bir iş! Kendisi pazarlık ediyormuş, ondan fazla para istiyorlarmış, şimdi ise işte çiftliğin tümünü bir senetle eline geçirmiş olacak! Ha-ha-ha!.."

Mitya, birden kısa kısa kahkahalar atarak, duygusuz bir insan gibi, öyle beklenmedik şekilde gülmeye başladı ki, Samsonov bile irkilerek başını kaldırdı. Mitya sevinç içindeymiş gibi:

"Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum Kuzma Kuzmiç," diyordu.

Samsonov başını eğdi:

"Bir şey değil efendim."

"Ama siz bilmiyorsunuz, beni kurtardınız! Ah! Zaten buraya gelirken içimde bir his vardı... Demek, şimdi o papaza gitmeli!"

"Teşekküre değmez, efendim."

"Hemen oraya koşuyorum, uçarak gideceğim oraya! Özür dilerim, hasta olduğunuz halde sizi rahatsız ettim, ömrümün sonuna kadar unutmayacağım bunu! Bunu size bir Rus olarak söylüyorum Kuzma Kuzmiç! Bir Rus olarak!.."

"Evet efendim."

Mitya, ihtiyarın elini tutup sıkmak istedi, ama berikinin gözlerinde garip, öfkeli bir ışık belirdi. Mitya bunu fark edince hemen elini geri çekti, ama sonradan, ihtiyarı yanlış anlayarak bundan alındığı için kendini suçlu hissetti. Aklından, 'herhalde yoruldu da ondan' diye bir düşünce geçti. Birden bütün salonu çınlatırcasına:

"Bunu, onun için yapıyorum! Onun için, Kuzma Kuzmiç! Anlıyor musunuz? Onun için yapıyorum bunu!" diye bağırdı. Eğilerek selam verdi, sert bir dönüş yaptı ve gene aynı hızlı, koca koca adımlarla arkasına bakmadan kapıya doğru yürüdü.

Heyecandan neredeyse titriyordu. 'Her şey mahvolmak üzereydi, öyleyken işte koruyucu melek gelip beni kurtardı!' diye düşünüyordu. 'Madem bu ihtiyar gibi bir iş adamı (ne soylu bir insanmış... o ne kibar duruştu) bana bu yolu gösterdi. Demek... Demek artık dert bitti! İşi kazandım. Hemen yola koyulmalıyım. Gece olmadan

dönerim. Gece de dönsem olur. Ama artık iş kazanıldı demektir. İhtiyar benimle alay etmedi ya?'

Mitya, evine giderken yüksek sesle böyle söyleniyordu. Tabii artık işin ona başka türlü görünmesine imkân yoktu. Yani ihtiyarın söylediği şey ya işe yarar bir öğüttü, böyle bir iş adamından başka türlüsü beklenmezdi, madem işi biliyordu, madem o Lyagaviy adındaki adamı tanıyordu (ne tuhaf bir soyadıydı bu) ya da... ya da ihtiyar onunla alay etmişti!

Ne yazık ki doğru olanı, bu son düşüncesiydi. Aradan artık uzun bir süre geçtikten ve tüm o felaketler olduktan sonra ihtiyar Samsonov'un kendisi de gülerek, o zaman "yüzbaşı" ile alay etmiş olduğunu açıklayacaktı. Zaten Samsonov kötü yürekli, soğuk, alaycı bir adamdı. Üstelik bazılarına karşı hastalık derecesine varan bir antipati duyardı. Yüzbaşının sevinçli hali mi, o "üçkâğıtçının, parayı har vurup harman savurmaya alışmış o adamın" tasarladığı "plan"la Samsonov ayarında bir adamın tuzağa düşeceğini düşünmek budalalığına kapılmış olması mı, yoksa yemlik olarak ona böyle bir av gösterip, para almaya gelen "o serserinin" bunları Gruşenka için yaptığını söylemesi ve kadına karşı duyduğu kıskançlık mı, o sırada ihtiyarı kışkırtan neydi, bilmiyorum. Yalnız, Mitya onun karşısında ayaklarının kesildiğini hissederek durduğu, budalaca, "mahvoldum," diye söylediği sırada, Samsonov ona müthiş bir kinle bakıyordu. Birden Dmitriy'le alay etmek isteği duydu. Mitya dışarı çıktıktan sonra Kuzma Kuzmiç öfkeden sapsarı olmuş bir halde oğluna doğru döndü ve bundan böyle o serserinin kesin olarak içeriye alınmamasını emrederek "Bir daha gözüm görmesin onu, yoksa..." dedi.

Yoksa ne yapacağını söyleyemedi. Tehdidini savuramadı, ama onun kızdığını sık sık görmüş olan oğlu bile bu halini fark edince, korkudan irkildi. İhtiyar aradan bir saat geçtikten sonra bile hâlâ öfkeden titriyordu. Akşama doğru da hastalandı ve bir "tabip" çağırtmak için birini gönderdi.

II

LYAGAVİY

BU DURUMDA "dörtnala" gitmek gerekiyordu oysa at kiralamak için elinde beş parası bile yoktu. Daha doğrusu dört grivenniği vardı. Bunca yıllık varlıklı bir yaşantıdan geriye kalan sadece buydu! Ama evinde çoktandır artık işlemeyen gümüş bir saat vardı. Dmitriy saati aldığı gibi, onu çarşıda dükkânı olan Yahudi saatçiye götürdü. Yahudi, saate altı ruble verdi. Mitya, büyük bir heyecanla, "Bunu bile beklemiyordum!" diye bağırdı. (Hâlâ müthiş bir heyecan içindeydi.) Altı rublesini kaptı, koşa koşa evine döndü. Evde, aldığının üzerine ev sahiplerinden aldığı üç rubleyi de katarak parayı tamamladı. Ev sahipleri, ellerinde kalan son para bu olduğu halde hepsini ona seve seve vermişti; Dmitriy'i o kadar seviyorlardı.

Mitya, bulunduğu derin heyecan içinde, onlara hemen orada artık kaderinin belli olacağını açıkladı ve tabii büyük bir telaşla Samsonov'un kendisine biraz önce teklif ettiği "plan"ı da hemen hemen eksiksiz olarak anlattı. Samsonov'un önerdiği yolu bildirdi, ileride olacak şeyler için beslediği ümitleri filan, hepsini açıkladı.

Daha önceden de birçok sırrını açıkladığı ev sahipleri ona nedense kendi ailelerinden bir insan gözü ile bakıyor, onu hiç de kibirli bir beyefendi saymıyordu. Mitya böylece dokuz rubleyi bir araya getirdikten sonra, yolcu arabası getirtilsin diye Volovya İstasyonu'na adam gönderdi. Ama bütün bunlar yüzünden, bazı olayların meydana gelmesinden bir gün önce, öğle vakti Mitya'nın elinde bir kuruş bile bulunmadığı, para bulmak için saatini sattığı, üstelik ev sahiplerinden de üç ruble borç aldığı, bütün bunları da tanıkların gözü önünde yaptığı, herkesin aklında kalmış, tespit edilmiş oluyordu.

Bunu önceden belirtiyorum. Sonradan bunlara neden işaret ettiğim anlaşılacaktır.

Mitya dörtnala Volovya İstasyonu'na gitti. Gerçi yolda, sonunda artık "bütün bu işleri" yoluna koyacağını düşünerek büyük bir

sevinç içindeydi ama gene de kendisi kentte yokken Gruşenka ne olacak diye korkudan içi titriyordu. Ya genç kadın tam da o gün, sonunda sabredemeyerek Fyodor Pavloviç'e gitmeye karar verirse? O zaman ne olacaktı? Mitya işte bunu düşündüğü için gideceğini ona söylemeden yola koyulmuş, ev sahiplerine de eğer biri gelip de kendisini sorarsa, nereye gittiğini söylememelerini tembih etmişti. Arabanın içinde sarsıla sarsıla giderken, 'Muhakkak, muhakkak akşama kadar dönmeliyim... Herhalde işi bitirmek için Lyagaviy'i de getirmem gerekecek... Sözleşme için...' Mitya, içi ürpererek bu hayaller içindeydi. Ama ne yazık ki hayallerinin "planına" uygun olarak gerçekleşmesine imkân olmayacaktı...

Bir kez, Volovya İstasyonu'ndan sonra, köy yollarında geç kaldı. Köyün on iki değil, on sekiz verst mesafede olduğu meydana çıktı. İkinci olarak İlyinskiy papazını evde bulamadı. Peder, komşu köye gitmişti. Mitya, gene yola koyularak artık yorgunluktan bitkin hale gelmiş aynı atların koşulu olduğu arabayla komşu köye gidip papazı buluncaya kadar gece bastırdı.

Görünüşte çekingen ve yumuşak bir adam olan papaz, ona hemen Lyagaviy'in gerçi daha önce kendi evinde misafir kaldığını, ama şimdi Suhoy köyünde bulunduğunu, korucunun baktığı koru için pazarlık etmeye geldiğinden ötürü, geceyi onun evinde geçireceğini anlattı.

Mitya onu hemen Lyagaviy'le buluşturması ve böylece "kendisini kurtarması" için papaza ısrarla yalvarınca, papaz önce kararsızlık gösterdi, ama sonunda herhalde içinde bir merak duymaya başladığı için, genç adamı Suhoy köyüne götürmeye razı oldu. Yalnız oraya "yaya" olarak gitmelerini salık vermişti. Söylediğine göre o köye ancak bir verstten "bir parçacık daha fazla" yol vardı.

Mitya, tabii kabul etti ve o arşınlık adımlarıyla yürümeye başladı. Öyle hızlı yürüyordu ki, zavallı papaz arkasından yetişmek için neredeyse koşmak zorunda kaldı. Papaz, daha ihtiyarlamamış ve çok ihtiyatlı bir adamdı. Mitya, hemen ona da planlarını açıkladı. Heyecanla ve sinirli sinirli, Lyagaviy ile ilgili olarak öğütler istedi ve yol boyunca hep konuşup durdu. Papaz dikkatle dinliyor,

ama pek az öğüt veriyordu. Mitya'nın sorduğu sorulara ise belirsiz karşılıklar vererek, "Bilmiyorum, ah, bilmiyorum, nereden bileyim ben bunu?" gibi sözler söylüyordu. Hatta Mitya, miras konusunda babasıyla kendisi arasında o anlaşmazlıklardan söz açınca, papaz bazı bakımlardan Fyodor Pavloviç'e bağlı olmak zorunda bulunduğu için korkuya bile kapıldı.

Bu arada hayretle, Mitya'nın o alım satımla geçinen köylü Gorstkin'e neden Lyagaviy dediğini sordu ve bir görevi yerine getirir gibi, ona bu adamın gerçekten Lyagaviy olduğunu, ama ona bunu söylememek gerektiğini, onun bundan fena halde alındığını, bu yüzden kendisine muhakkak "Gorstkin" demek gerektiğini söyledi. Sonra, "Bunu yapmazsanız, onunla hiç anlaşamazsınız, zaten sizi dinlemez bile!" diyerek sözünü bitirdi.

Mitya, böyle şeyler üzerinde duramayacak kadar acele ettiğini belirtecek şekilde, fazla hayret göstermedi ve papaza Samsonov'un o adamdan söz ederken bu adı kullandığını söyledi. Papaz bunu öğrenince, hemen konuyu değiştirdi. Oysa eğer, o sırada aklına gelen ihtimali Dmitriy Fyodoroviç'e açmış olsaydı, iyi olurdu. Papaz, Samsonov'un Mitya'yı köylünün yanına gönderirken ondan Lyagaviy diye söz etmesine bakılırsa, belki de onunla alay etmiş olduğunu ima edebilir ve "Acaba işin içinde bir dalavere yok mu?" diye sorabilirdi. Ama Mitya'nın "böyle önemsiz şeyler" üzerinde durmaya vakti yoktu. Acele ediyor, koca koca adımlar atarak yürüyordu. Ancak Suhoy köyüne geldikleri vakit bir değil, bir buçuk değil, belki üç verst yürüdüklerini anladı. Fena halde canı sıkıldı, ama kendisini tuttu.

Köy evine girdiler. Papazın tanıdığı olan korucu, evin bir bölümünde oturuyordu, öbür bölüme, sofanın öbür tarafındaki temiz olan bölümüne ise Gorstkin yerleşmişti. Kulübenin bu temiz olan bölümüne girip, yağlı bir mum yaktılar. İçerisi fazla ısınmamıştı. Meşe tahtası bir masanın üzerinde sönmüş bir semaver, semaverin hemen yanında üzerinde fincanlarla bir tepsi, sonuna kadar içilmiş bir şişe rom, bitirilmemiş bir şişe votka ve buğday ekmeği artıkları vardı.

Gelen yabancı ise bankın üzerine uzanmış, üst giysilerini çıkarıp başının altına yastık yapmış olarak yatıyor, horul horul uyuyordu. Mitya ne yapacağını bilemeyerek durdu, "Tabii, uyandırmalıyız," dedi. "Benim işim çok önemli. Buraya gelirken o kadar acele ettim ki, gene bugün, hem de hemen geri dönmem gerekiyor!" diye endişeyle söylendi. Ama korucu ile papaz konuşmadan duruyor, düşüncelerini açıklamıyorlardı.

Mitya yaklaştı, adamı uyandırmaya çalıştı. Büyük bir çaba göstererek onu ayıltmaya çalışıyordu. Ama adam bir türlü gözünü açmıyordu. Mitya, "Sarhoş," dedi. "Şimdi ne yapmalı? Allahım ne yapmalı?" Birden müthiş bir sabırsızlıkla, uyuyanı kollarından, bacaklarından tutup çekiştirmeye, başını sağa sola çevirmeye, vücudunu kaldırıp bankın üzerine oturtmaya çalıştı. Ama bütün bu çabaları, adamın sonunda garip garip homurdanmasından ve dilini iyice döndürememekle birlikte, şiddetli küfürler savurmasından başka bir sonuç vermedi.

Sonunda papaz:

"Hayır, iyisi mi biraz bekleyin," dedi. "Belli ki konuşacak halde değil..."

Korucu:

"Bütün gün içti," diye söze karıştı.

Mitya:

"Aman Allahım!" diye bağırdı. "Şu anda ona ne kadar ihtiyacım olduğunu, nasıl bir umutsuzluk içinde bulunduğumu bir bilseniz!"

Papaz:

"Ama sabaha dek beklemeniz daha doğru olur," diye tekrarladı.

Mitya:

"Sabaha dek mi? Rica ederim... Bu imkânsız bir şey!" dedi ve büyük bir üzüntü içinde sarhoşu uyandırmak için gene ileri atılacak oldu, ama çabalarının tüm yararsızlığını hemen kavrayarak vazgeçti.

Papaz susuyor, uykulu görünen korucu ise somurtuyordu. Mitya büsbütün umutsuzluğa kapılarak:

"Gerçekler insanı ne felaketlerle karşılaştırıyor!" dedi.

Yüzünden sel gibi ter akıyordu. Papaz müsait bir anda, çok yerinde olarak, uyuyan adamı uyandırmayı başarsalar bile, sarhoş olduğu için gene de hiçbir konuşma yapabilecek durumda olmayacağını söyledi. "Sizin ise önemli bir işiniz var, onun için en doğrusu siz bunu yarın sabaha bırakın!" dedi.

Mitya kollarını iki tarafa açtı, sonra razı oldu.

"Ben burada kalacağım, mum da burada kalacak, burada kalıp müsait anı yakalamaya çalışacağım. Uyandığı vakit başla..."

Korucuya doğru döndü:

"Sana mumun parasını da, burada konaklama ücretini de vereceğim. Sonradan Dmitriy Karamazov'u hatırlarsın. Yalnız şimdi sizinle ne yapacağız bilmiyorum, sayın papaz. Siz nereye yatacaksınız?"

Papaz:

"Yok canım! Ben evime gideceğim efendim... Onun kısrağına biner giderim..."

Bunu söylerken korucuyu işaret ediyordu.

"Eh artık izninizle, size başarılar dilerim."

Böylece karar verdiler. Papaz, sonunda ondan kurtulduğu için memnunluk duyarak, kısrağa binip gitti. Ama giderken gene de düşünceli düşünceli başını sallıyor, içinden, 'Acaba bu ilginç olayı, velinimetim Fyodor Pavloviç'e haber vermeli mi?' diye kendine soruyor, 'Belki de bir bakarsın öyle bir saatine gelir, işi öğrenir, öfkeye kapılır, yardımlarını kesiverir,' diye söyleniyordu.

Korucu kaşındı, sonra hiç konuşmadan kendi odasına gitti. Mitya ise banka oturdu ve dediği gibi "müsait anı yakalamaya" hazırlandı. Ruhuna ağır bir sis gibi, müthiş bir sıkıntı çökmüştü. Derin, korkunç bir sıkıntı! Oturuyor, düşünüyor, ama düşünce bile bir sonuca varamıyordu. Mum yandıkça eriyordu, ısınan odada bir cırcır böceği ötmeye başlamıştı. İçerisi dayanılmayacak derecede ısınmıştı. Mitya'nın gözünün önünde birden bahçe canlandı. Bahçenin arkasındaki yolu görür gibi oldu, babasının evinde, gizlice bir kapı açılıyor, Gruşenka bu kapıdan içeri koşarak giriyordu... Birden banktan fırladı...

Dişlerini gıcırdatarak:

"Feci bir şey!" diye söylendi. Uyuyan adama bir robot gibi yaklaştı, yüzüne bakmaya başladı.

Bu kupkuru, çok yaşlı olmayan, oldukça uzun yüzlü, kıvırcık saçlı, kızıla çalan incecik sakallı bir adamdı. Sırtında basma bir gömlekle, cebinden gümüş bir saat kösteği görünen siyah bir yelek vardı. Mitya bu surata, büyük bir nefretle bakıyordu. Adamın saçlarının kıvır kıvır olması nedense içinde özel bir kin uyandırıyordu. O sırada kendisinin o ertelenmesi imkânsız sorunu ile bu adam karşısında bitkin bir halde durması, bu iş için bunca fedakârlık etmiş, bunca şeyi bırakmış olması, çok ağırına gidiyordu. Başkalarının sırtından geçinen bu adam için, 'Oysa şimdi bu adam, kaderimi elinde tutan bu adam, sanki hiçbir şey olmamış gibi horul horul uyuyor, sanki başka bir gezegenden gelmiş gibi...' diye düşündü. Sonra birden yüksek sesle, "Ah! Kader bana ne oyun oynadı!" diye söylendi ve birden büsbütün kendini kaybederek, gene sızmış olan köylüyü uyandırmak için onun üzerine atıldı. Adamı garip bir öfke ile uyandırmaya çalışıyor, üstünü başını yırtıyor, sarsıyor, hatta dövüyordu. Ama beş dakika kadar uğraştıktan sonra, gene hiçbir başarı elde edemeyince, gücünü yitirmiş olarak, umutsuzluk içinde, tekrar gidip banka oturdu.

"Saçma, saçma!" diye yüksek sesle söyleniyordu...

Sonra nedense:

"Hem... tüm bunlar ne onur kırıcı!" diye ekledi.

Başında şiddetli bir ağrı başlamıştı. Aklından, 'Yoksa çekip gitmeli mi? Vazgeçip gitmeli mi?' diye bir düşünce geçti. "Hayır. Madem öyle, artık sabaha dek kalacağım! Mahsus kalacağım işte, mahsus kalacağım! Ne diye geldim sanki buraya, öyleyse? Zaten nasıl gidebilirim, buradan nereye gidilebilir artık? Hay Allah! Ne saçmalık!" diye söyleniyordu.

Baş ağrısı gittikçe şiddetleniyordu. Hareketsiz oturuyordu. Nasıl olup da böyle bir anda, böyle oturduğu yerde uykuya daldığını bilemedi. İki saat ya da biraz daha uzun bir süre uyumuştu herhalde. Dayanılmaz, bağırtacak kadar şiddetli bir baş ağrısıyla uyandı. Şa-

kakları zonkluyor, başının üst tarafı acıyordu. Uyanınca uzun bir süre tam anlamıyla kendine gelemedi ve başına gelenleri bir türlü kavrayamadı. Sonunda fazla ısınmış olan odada müthiş bir kömür kokusunun yayılmış olduğunu hissetti. Eğer uyanmasaydı belki de ölecekti. İhtiyar köylü ise, hâlâ yatıyor, horluyordu. Mum iyice erimişti, neredeyse sönmek üzereydi. Mitya bağırarak, sallana sallana atıldı, sofadan geçip korucunun odasına gitti. Korucu hemen uyandı, öbür odada kömürün havayı zehirlediğini öğrenince, yapılacak şeyleri emretmek için dışarı çıktı, ama olayı, şaşılacak kadar kayıtsız bir tavırla karşılamıştı. Bu da Mitya'yı hem gücendirmiş hem de şaşırtmıştı. Karşısında durmuş kendini kaybetmiş gibi:

"Ya ölürse, ya ölürse, o zaman ne olacak... O zaman ne olacak?" diye yüksek sesle söylenip duruyordu.

Kapıyı, pencereyi açıp, borunun anahtarını çevirdiler, Mitya, sofadan suyla dolu bir kova getirip önce kendi başını ıslattı, sonra bir bez bulup onu suya daldırdı ve Lyagaviy'in başına yapıştırdı. Korucu ise, tüm olaylara hâlâ olup biten her şeyi önemsiz görüyormuş gibi bir tavırla bakıyordu. Pencereyi açtıktan sonra canı sıkılarak:

"Bu kadarı da yeter!" diyerek demir feneri Mitya'nın yanına bırakıp, gene uyumaya gitti.

Mitya, sarhoşla yarım saat kadar uğraştı, hep başını ıslatıyordu ve artık ciddi olarak tüm geceyi uyumadan geçirmeye karar vermişti. Ama yorgunluktan bitkin bir hale gelince, bir dakikacık soluk alabilmek için oturdu, bir an gözlerini kapadı, sonra farkında bile olmadan, banka uzandı ve ölü gibi derin bir uykuya daldı.

Uyandığı vakit, artık çok geçti. Saat sabahın hemen hemen dokuzuna gelmişti. Işıl ışıl bir güneş, küçük evin iki penceresinden içeri giriyordu. Dünkü kıvırcık saçlı köylü, bankın üzerinde oturuyordu; artık sırtına uzun ceketini giymiş, önünde yeni yakılmış bir semaver ile başka bir şişe duruyordu. Eskisi, dünkü artık bitmişti. Yenisinin de yarısından fazlası içilmişti. Mitya yerinden fırladı, ama hemen o uğursuz köylünün gene sarhoş, hem de kendini bilemeyecek, ayılamayacak kadar sarhoş olduğunu anladı. Gözleri

yuvalarından fırlamış gibi, bir an ona baktı. Köylü ise hiç konuşmadan sinsi sinsi, insanı gücendiren garip bir sakinlikle kurnaz kurnaz, hatta karşısındakini küçük gördüğünü belirten bir tavırla bakıyordu. Ya da Mitya'ya öyle gelmişti. Sarhoşa doğru atıldı:

"Bir dakika, görüyorsunuz... Ben... Siz, herhalde öbür odada oturan korucudan işitmişsinizdir... Ben, Teğmen Dmitriy Karamazov'um. Kendisiyle koru için pazarlık ettiğiniz ihtiyar Karamazov'un oğlu..."

Köylü sakin ve kesin bir tavırla:

"Atıyorsun be!" dedi.

"Nasıl atıyorum? Fyodor Pavloviç'i tanıyorsunuz ya!"

Köylü, dilini ağzının içinde güçlükle döndürüyordu:

"Hiç de senin o Fyodor Pavloviç'ini tanımıyorum," diye söylendi.

"Canım koruyu, koruyu almak için onunla pazarlık etmişsiniz. Uyansanıza... Aklınızı başınıza toplayın... Beni buraya İlyinskiy Papazı Pavel getirdi... Siz Samsonov'a yazmışsınız, o da beni size gönderdi..."

Mitya, bunu soluk soluğa söylemişti. Lyagayiv gene sert bir sesle:

"Atıyorsun!" dedi.

Mitya ayaklarının soğuduğunu hissetti.

"Rica ederim! Bu şaka değil ki! Belki de şu anda çakırkeyfsiniz, ama ne de olsa konuşabiliyor, anlayabiliyorsunuz... Ben bu işten hiçbir şey anlamıyorum!"

"Sen boyacısın!"

"Rica ederim! Ben Karamazov'um. Dmitriy Karamazov'um... Size bir teklifim var... Kârlı bir teklifim... Gerçekten kazançlı bir iş... Hem de koru ile ilgili."

Köylü ciddi ciddi sakalını okşuyordu:

"Hayır, sen müteahhitlik ediyordun, icarcıydın, sonra da alçağın biri çıktın. Alçağın birisin sen!.."

Mitya umutsuzluk içinde parmaklarını büküp duruyordu:

"İnanın bana yanılıyorsunuz!" dedi.

Köylü hep sakalını sıvazlıyordu. Birden kurnazca bir tavırla gözlerini kıstı:

"Hayır, sen bana şunu söyle! Bana öyle bir kanun göster ki, kötülük etmek serbest olsun! İşitiyor musun? Alçağın birisin sen. Anlıyor musun bunu?"

Mitya, canı sıkılarak geri çekildi. Birden "alnına bir darbe indirilmiş" gibi oldu. Sonradan kendisi de öyle diyecekti. Bir anda zihni garip bir şekilde aydınlandı. Kendisi, "Bir kıvılcım çaktı, o zaman her şeyi birden kavradım," diyecekti. Şaşkınlık içindeydi, donakalmıştı. Nasıl oluyor da kendisi gibi, ne de olsa zeki bir adam, böyle bir saçmalığa kanmıştı? Nasıl oluyor da böyle bir maceraya burnunu sokmuş, hemen hemen tüm bir gün, tüm bir gece bu Lyagaviy ile uğraşıp didinmiş, başını ıslatmaya çalışmıştı... "Ne yapmalı yani, adam sarhoş, küp gibi sarhoş, belki de daha bir hafta durmadan kafayı çekecektir... Bu durumda daha ne bekleyeyim? Ya Samsonov beni buraya mahsus gönderdiyse? O zaman ne olacak? Ya Gruşenka... Aman Allahım, ben ne yaptım!.."

Köylü oturuyor, alaylı alaylı gülerek ona bakıyordu. Başka bir zaman olsaydı, Mitya belki de öfkesinden bu aptalı öldürürdü, ama şimdi bütün vücudu gücünü yitirmişti, bir çocuk gibi olmuştu. Yavaşça banka doğru gitti, paltosunu aldı, sırtına giydi, kulübeden çıktı, öbür odada korucuyu bulamadı. Ortalarda kimse yoktu. Cebinden bozuk olarak elli kopek çıkardı, onu orada bir gece geçirdiği için ve yaktığı mumla verdiği zahmet karşılığı olarak masanın üzerine bıraktı.

Kulübeden çıkınca etrafın ormanla çevrili olduğunu gördü. Başka hiçbir şey görünmüyordu. Sağa mı, yoksa sola mı gitmek gerektiğini bile hatırlayamadan rastgele yürümeye başladı; o akşam papazla acele acele oraya gelirken yolun nereden geçtiğini fark etmemişti bile. Yüreğinde kimseye karşı kin yoktu, Samsonov'a karşı bile. Ormanın içinden geçen daracık patikadan, hiçbir şey düşünmeden, kendini kaybetmiş, "tüm düşüncelerini yitirmiş gibi", hatta nereye gittiğini bile hiç düşünmeden yürüyordu. Birden ruh bakımından da vücutça da o kadar zayıf, güçsüz oluvermişti ki! O sırada karşısına bir çocuk çıksaydı, onu yenebilirdi. Öyleyken güç bela ormandan çıktı. Birden karşısına gözün görebileceği yere dek

uzanan ekinleri biçilmiş, uçsuz bucaksız tarlalar çıktı. Hiç durmadan ileri, hep ileri giderek, "Her yer ne büyük bir umutsuzluk içinde! Her yerde nasıl bir ölüm kokusu var!" diye tekrarlıyordu.

Onu yoldan geçenler kurtardı. Arabacının biri, ihtiyar bir taciri köy yolundan götürüyordu. Araba hizasına gelince, Mitya onlara yol sordu, o zaman onların da Volovya'ya gittiği anlaşıldı. Konuşmaya başladılar, sonunda Mitya'yı yanlarına yol arkadaşı olarak aldılar. Üç saat kadar sonra istasyona vardılar. Volovya İstasyonu'nda Mitya hemen kente gitmek için bir araba kiraladı ve birden dayanamayacak derecede aç olduğunu hissetti. Atları arabaya koşarlarken Dmitriy'e sahanda yumurta yapıverdiler. Dmitriy yumurtayı bir çırpıda bitirdi. Koca bir parça ekmeği, hafifçe kokmaya başlamış salamı da yedi ve üç kadeh votka içti. Böylece biraz canlandı, gene cesaret buldu ve içinde tekrar bir umut ışığı yandı. Yolda rüzgâr gibi gidiyor, hep daha hızlı gitmesi için arabacıyı durmadan kışkırtıyordu. Birden "bu uğursuz parayı" hemen o gün bulmak için artık "vazgeçilmez" yeni bir plan tasarladı. Nefretle:

"Akıl alacak şey değil! Akıl alacak şey değil... Bu Allahın belası, adi üç bin ruble yüzünden bir insanın hayatı mahvoluyor!.." diye bağırdı. "Ne olursa olsun bugün bu işi halledeceğim!"

Eğer hiç durmadan Gruşenka'yı düşünmeseydi, başına bir şey gelmesin diye endişe etmeseydi, belki gene tam anlamıyla neşeli olacaktı. Ama bu düşünce, her an yüreğine sivri bir hançer gibi saplanıyordu. Sonunda kente vardılar. Mitya da hemen Gruşenka'ya koştu.

III

ALTIN MADENLERİ

BU, GRUŞENKA'NIN o kadar korku ile Rakitin'e anlattığı ziyaretti. Bu sırada Gruşenka, o söylediği "pusulayı" bekliyordu ve Mitya'nın bir gün önce de, o gün de gelmemiş olduğuna seviniyor, "Allah vere de ben kentten ayrılıncaya kadar gelmese," diye umutlanıyordu. Oysa Dmitriy birden çıkagelmişti. Ondan sonra

olup bitenleri biliyorsunuz. Gruşenka onu başından savmak için, güya "para hesabı" yapması gerektiğini söyleyerek kendisini Kuzma Samsonov'un evine kadar geçirmesi için kandırmış, Mitya da ona kanarak, genç kadını hemen oraya götürmüştü. Gruşenka kapıda veda ederken saat on ikide gelip kendisini alması için ondan söz almıştı.

Mitya onun bu ricasına memnun olmuştu. Hemen kendi kendine şu sonuca varmıştı, 'Kuzma'nın evinde oturacaksa, Fyodor Pavloviç'e gitmeyecek demektir... Tabii yalan değilse!' Ama ona öyle geliyordu ki Gruşenka yalan söylemiyordu. Dmitriy, sevilen kadından ayrı olduğu vakit, Allah bilir ne feci şeyler hayalinden geçiren, başına bin türlü bela geldiğini, ona nasıl "ihanet ettiği" düşünen, ama bir koşu yanına geldiği vakit, ihanet ettiğini gene düşündüğü halde, yüzüne bakar bakmaz, o gülen, o neşeli, o şefkatli yüze bir göz atar atmaz, hemen yeniden cesaret bulan, bütün şüphelerini bir anda silen, daha önceki kıskançlığı için de utanç duyarak sevinçle kendi kendini suçlayan kıskançlardandı.

Gruşenka'yı Samsonov'a götürdükten sonra, hemen evine dönmüştü. Ah, o gün daha ne çok yapılacak iş vardı!.. Ama ne olursa olsun yüreği hafiflemişti. Aklından birden, 'Smerdyakov'dan o akşam hiçbir şey olmadığını, bir an önce öğrenmeliyim. Allah göstermesin, Fyodor Pavloviç'e bir gittiyse! Felaket!' diye bir düşünce geçti. Daha evine varmadan, bir türlü rahat edemeyen yüreğinde gene kıskançlık alevlenmişti.

Kıskançlık! Puşkin, "Othello kıskanç değildir; inanan, saf bir insandır!" demişti.* Onun bu sözü bile büyük şairimizin olağanüstü derin zekâsına işarettir. Gerçi Othello'nun iç dünyası yıkılmış, yüreği paramparça, dünya görüşü altüst olmuştur!.. İdeali mahvolmuştur. Ama Ohtello gibi bir insan saklanmaz, gözetlemez, casusluk etmez. O, karşısındakine inanan insandır. Aksine ihaneti aklına getirmesi için ona yol göstermek, onu sürüklemek, olağanüstü bir çaba göstererek kıskançlığını alevlendirmek gerekiyordu. Gerçek bir kıskanç böyle olmaz!

* Puşkin'in *Hazlitt* (1821) eserinde geçer. *-ed.*

Kıskanç insanın hiçbir pişmanlık duymadan, ne kadar utanç verici bir duruma düşebileceğini, ahlak bakımından ne kadar alçalabileceğini, kendi kendini ne kadar küçük düşürebileceğini, insan hayalinden bile geçiremez. Oysa hepsi adi ve kirli ruhlu insanlar değildir. Aksine insan yüksek ruhlu da olsa, tertemiz bir sevgi de duysa, kendisinden fedakârlıklar da etse, masaların altına saklanabilir, en adi insanlara rüşvet verebilir, en adi gözetleme ve casusluk işlerinin kirli, çirkin yollarına başvurabilir.

Othello, ihaneti olduğu gibi kabullenemezdi. Belki bağışlamamazlık edemezdi ama ruhu bir süt çocuğunun ruhu kadar tertemiz, günahsız, kinsiz olduğu halde, ihaneti bir türlü hazmedemezdi. Gerçekten kıskanç olan bir insan ise öyle olamaz. Bazı kıskançların nelere boyun eğebildiğini, nelere göz yumabileceğini, neleri bağışlayabileceğini insan bilemez! Kıskanç insanlar herkesten daha çabuk, herkesten daha çok şey bağışlar... Bunu da bütün kadınlar bilir. Kıskanç bir insan çok kısa bir süre içinde (tabii başlangıçtaki korkunç çatışmadan sonra) bağışlayabilir. Bunu yapabilecek bir yaradılıştadır. Örneğin artık ispatlanmış bir ihaneti, hatta kendi gözüyle gördüğü bir kucaklaşmayı ya da öpüşmeyi bile bağışlayabilir. Yeter ki bunun "son kez" olduğuna, rakibinin o andan itibaren artık ortadan kalkacağına, dünyanın ta ucuna gideceğine ya da kendisinin sevgilisini bir yere kaçırabileceğine inansın! Tabii barışma ancak bir saatliktir. Çünkü rakibi gerçekten yok olsa bile, kıskanç, hemen ertesi günü kendisine yeni, başka bir rakip uydurur ve bu sefer o yeni rakibine karşı kıskançlık duymaya başlar. Denilebilir ki, daima böyle gözetlenmesi gereken bir sevgi nasıl bir sevgidir? Ve böyle büyük bir çaba ile her an bekçilik etmeyi gerektiren bir sevginin değeri var mıdır? Ama işte gerçekten kıskanç olan insan bunu hiçbir zaman anlayamaz. Kıskançlar arasında birçok yüksek ruhlu insan da vardır. Gariptir ki, o yüksek ruhlu insanlar bile bir köşede birini gözetlemekten çekinmez. Birini gözetlerken de "o yüksek duyguları" ile seve seve girdikleri durumun utanç verici olduğunu açık olarak anlar, ama işte o köşede durdukları sürece, ne olursa olsun, hiçbir zaman bir pişmanlık duymazlar.

Mitya, Gruşenka'yı görür görmez içindeki kıskançlık yok oluyor, genç adam hemen ona inanan, kibar bir insan oluyor, hatta kötü duyguları için kendine kızıyordu. Ama bu, o kadına karşı duyduğu bu sevgide sandığından çok daha yüksek bir şey bulunduğunu, bu duyguda yalnız Alyoşa'ya anlattığı gibi "bir vücut kıvrımının" uyandırdığı tutkunun bulunmadığını gösteriyordu. Çünkü Gruşenka uzaklaşır uzaklaşmaz, Mitya gene ondan şüphe etmeye başlıyor, onun tüm alçaklıkları işleyebileceğini, tüm ihanetleri yapabileceğini düşünüyordu. Bunları düşünürken de içinde hiçbir pişmanlık duymuyordu.

İçindeki, kıskançlık yeniden alevlenmişti. Ne olursa olsun acele etmesi gerekiyordu. Her şeyden önce, hiç olmazsa Gruşenka'nın yolunu kesmek için biraz olsun para bulması gerekiyordu. Bir gün önceki dokuz rublenin hemen hemen hepsi yola gitmişti. Parasız, muhakkak ki bir adım bile atmaya imkân yoktu. Ama Dmitriy yeni planı ile birlikte bu zamanı geçirmek için gereken parayı nereden bulacağını daha önceden arabada düşünmüş, tasarlamıştı. Mermileri ile birlikte iyi cins iki düello tabancası vardı. Bunları şimdiye kadar rehine koymamasının nedeni onları sahip olduğu her şeyden fazla sevmesiydi. Başkent Meyhanesi'nde bir vakitler genç bir memurla tanışmıştı. Bir gün gene meyhanede onunla konuşurken, genç adamın bekâr olduğunu ve oldukça varlıklı olan bu memurun silahları tutku derecesinde sevdiğini, tabancalar, revolverler, kılıçlar satın aldığını, bunları evinde duvarlara astığını, ahbaplarına göstererek onlarla gururlandığını, bir tabancanın nasıl yapıldığını, nasıl işlediğini, tabancayı nasıl doldurmak gerektiğini hatta hedefe isabet ettirmek için nasıl ateş edilebileceğini anlatmakta usta olduğunu öğrenmişti.

Mitya, uzun süre düşünmeden hemen ona koştu ve tabancaları on rubleye rehin olarak kabul etmesini teklif etti. Memur sevinçle ona tabancaları kendisine satması için yalvarmaya başladı. Ama Mitya razı olmadı. O zaman adam Mitya'ya on ruble verdi, bu para için de kesin olarak hiç faiz almayacağını söyledi. Dostça ayrıldılar. Mitya acele ediyordu. Bir an önce Smerdyakov'u çağırtmak

için Fyodor Pavloviç'in bahçesinin arka tarafına gitti. Ama böylece daha sonra çok söz edeceğimiz önemli bir olay meydana geldi, daha iki üç saat kadar önce Mitya'nın elinde hiçbir para bulunmadığı, on ruble bulmak için çok sevdiği şeyleri bile rehine bıraktığı halde aradan üç saat geçtikten sonra ise birden binlerce rubleye kavuştuğu anlaşılacaktı.

Ama olayları gene önceden anlatmış oluyorum.

Mariya Kondratyevna'nın evinde (bu kadın Fyodor Pavloviç'in komşusuydu) Dmitriy'i çok şaşırtan, aklını başından alan bir haber bekliyordu, bu da Smerdyakov'un hastalığı haberi idi. Smerdyakov'un bodruma nasıl düştüğünü, sara krizine nasıl tutulduğunu, doktorun nasıl geldiğini, Fyodor Pavloviç'in onunla ne kadar ilgilendiğini ayrıntılı olarak öğrendi. Hayretle, ağabeyi İvan Fyodoroviç'in de biraz önce, sabahleyin Moskova'ya gitmiş olduğunu öğrenmişti. 'Herhalde Volovya'dan benden önce geçmiştir,' diye düşündü.

Ama Smerdyakov'un durumuna çok üzülüyordu. 'Şimdi kim bekçilik edecek, durumu bana kim bildirecek?' diye düşünüyordu. Büyük bir merakla kadınlara, bir akşam önce herhangi bir şeyi fark edip etmediklerini sormaya başladı. Onlar da Dmitriy'in bunları neden sorduğunu anlayarak endişelerini tam anlamıyla giderdi. Kimse uğramamıştı, yalnız İvan Fyodoroviç geceyi orada geçirmişti ve "her şey yolunda gidiyordu".

Mitya, düşünceye daldı. Muhakkak ki, o gün de etrafı gözetlemesi gerekiyordu. Ama bunu nerede yapmalıydı? Burada mı, yoksa Samsonov'un kapısında mı? Sonunda kararını verdi. Hem burada hem de orada bekleyecekti. Duruma göre beklediği yer de değişecekti; şimdilik ise, şimdilik ise... İşin önemli tarafı, şimdi zihninde daha arabadayken tasarladığı yeni ve artık yanlış olması imkânsız bir "plan" vardı. Bu planı ertelemeye imkân yoktu. Mitya bunun için bir saat feda etmeye karar vermişti. 'Bir saat içinde her şeyi kararlaştırır, her şeyi öğrenirim. O zaman da önce Samsonov'un evine gider, Gruşenka'nın orada olup olmadığına bakarım, sonra da hemen gerisingeriye, bir koşu buraya gelir ve saat on bire kadar bura-

da beklerim, sonra da gene Gruşenka'yı alıp, tekrar evine götürmek için Samsonov'a giderim!' İşte verdiği karar buydu.

Koşa koşa eve gitti, yıkandı, saçlarını taradı, elbiselerini temizledi, giyindi, sonra Bayan Hohlakova'nın evine gitti. "Plan"ı onunla ilgiliydi. O hanımdan üç bin ruble borç almaya karar vermişti. Hem de nedense, içinde onun bu isteğini reddetmeyeceğine dair şaşılacak bir inanç doğmuştu. Belki de, "madem içinde böyle bir inanç vardı, neden önce buraya, daha doğrusu kendi çevresinden olan birine gitmeyip de, bambaşka bir insan olan Samsonov'a, kendisi ile nasıl konuşacağını bile bilmediği bir adama başvurduğuna" hayret edilebilir. Ama şunu söylemek gerekir ki, son bir ay içinde Dmitriy, Bayan Hohlakova ile ahbaplığını neredeyse tamamen kesmişti. Zaten eskiden de onunla az konuşuyordu. Bundan başka, o kadının kendisinden nefret ettiğini çok iyi biliyordu. Bu kadın, daha başlangıçta, yalnızca Katerina İvanovna'nın nişanlısıdır diye ondan nefret etmeye başlamıştı. Kendisi nedense Katerina İvanovna'nın onu bırakıp "sevimli, şövalye ruhlu, tahsilli ve her bakımdan çok kibar davranan İvan Fyodoroviç" ile evlenmesini istiyordu. Mitya'nın davranışlarına ise fena halde öfkeleniyordu. Mitya, onunla alay bile etmiyordu, hatta bir gün o kadının "ne kadar hareketli ve laubali ise, o kadar terbiyesiz" olduğunu söylemişti.

İşte o sabah, arabada gelirken, birden aklına parlak bir düşünce gelmişti. 'Madem, kendisi Katerina İvanovna ile evlenmemi istemiyor ve madem bu onda o kadar öfke uyandırıyor (biliyordu ki, kadın bu ihtimali düşündükçe neredeyse isteri krizi geçirecek gibi oluyordu), o halde neden şimdi bana bu üç bin rubleyi vermeyi reddetsin? Mademki bu parayla Katya'yı bırakıp buraya bir daha dönmemek üzere gidebilirim... Yüksek sosyetedeki bu şımarık hanımefendiler bir şeyi akıllarına takacak kadar istedi mi, artık ille dedikleri olsun diye hiçbir şeyden kaçınmaz. Sonra bu kadın zengin de...' Mitya böyle düşünüyordu. Tasarladığı "plan" a gelince, bu gene aynıydı. Yani gene Çermaşnya üzerindeki haklarını ona teklif etmek istiyordu. Ama artık bunu bir akşam önce Samsonov'a yaptığı gibi ticari bir düşünceyle, üç bin ruble yerine altı ya da yedi

bin ruble kazanmak ihtimalini ileri sürerek yapmayacaktı. Sadece bunu borcuna karşılık dürüst bir adama yakışır şekilde teminat olarak gösterecekti.

Mitya, zihninde bu yeni düşünceyi evirip çevirirken derin bir heyecana kapılıyordu. Zaten yeni bir işe giriştiği vakit ya da bir anda verdiği bütün kararlarda böyle oluyordu. Her yeni düşünceye tutku derecesine varan bir heyecanla kendisini kaptırıyordu. Bununla birlikte, Bayan Hohlakova'nın evinin kapısına geldiği anda, birden korkudan sırtında bir ürperme hissetti. Ancak o anda, artık matematiksel bir kesinlikle gerçekten son umudunun burada olduğunu, bundan sonra artık onun için dünyada hiçbir şey kalmadığını, eğer bu umut burada kırılacak olursa, "bu üç bin rubleyi bulmak için birini bıçaklayıp soymaktan başka hiçbir çare kalmadığını" anladı... Kapıdaki çıngırağı çaldığı sırada saat sekiz buçuktu.

Önce her şey yolunda gider gibi oldu. Dmitriy daha geldiğini bildirmelerini rica eder etmez, olağanüstü bir telaşla hemen kabul edildi. Aklından 'Sanki beni bekliyordu' diye bir düşünce geçti. Onu misafir odasına aldıkları vakit ev sahibi de neredeyse koşarak hemen yanına geldi ve başka bir sözden önce, onu beklediğini söyledi:

"Bekliyordum ya, bekliyordum ya!.." dedi. "Sizin bana geleceğinizi nereden bilebilirdim, değil mi? Öyleyken sizi bekliyordum işte. Bu sezgime hayret edeceksiniz Dmitriy Fyodoroviç! Sabahtan beri bugün geleceğinize kesin olarak inanıyordum."

Mitya, biraz hantalca oturdu:

"Gerçekten şaşılacak bir şey, hanımefendi!" diye söylendi. "Ama ben buraya çok önemli bir iş için geldim... Çok, çok önemli bir şey için... Yani benim için hanımefendi, yalnız benim için. Hem de çok acelem var..."

"Çok önemli bir iş için geldiğinizi biliyorum Dmitriy Fyodoroviç... Sanmayın ki, bunu bir çeşit sezişle ya da mucize bekleyen bir insanın geri kafalılığı ile sezdim. (Staretz Zosima'yı işittiniz değil mi?) Burada, bu işin içinde matematiksel bir kesinlik rol oynuyor. Katerina İvanovna ile olan şeylerden sonra buraya gelmemezlik

edemezdiniz... Gelmeden duramazdınız... Bu matematiksel bir gereklilik!.."

"Gerçek, yaşamın gerçekçiliğidir bu hanımefendi! Beni buraya getiren gerçekçiliktir. Yalnız izin verin düşüncelerimi anlatayım..."

"Evet, realizm, tam anlamıyla realizm sizi buraya getirdi, Dmitriy Fyodoroviç. Ben de şimdi tüm varlığımla realizmi savunuyorum. Artık mucize konusunda yeteri kadar ders aldım. Staretz Zosima'nın ölmüş olduğunu işittiniz değil mi?"

Mitya biraz şaşırdı:

"Hayır, hanımefendi, bunu ilk kez sizden işitiyorum."

Zihninde Alyoşa'nın hayali canlandı.

"Bu gece öldü işte..."

Mitya sözünü kesti:

"Hanımefendi ben şu anda ancak umutsuzluğun sınırına gelmiş olduğumu düşünebiliyorum. Eğer siz bana yardım etmezseniz her şey mahvolacaktır. Hepsinden önce de ben mahvolacağım. Bu beylik sözler için özür dilerim, sayıklıyor gibiyim, sanki bir hummaya tutuldum..."

"Biliyorum, biliyorum... Hummaya tutulmuş gibi olduğunuzu biliyorum, zaten başka bir durumda olamazsınız ve ne söylerseniz söyleyin, ben hepsini daha önceden biliyorum. Ben çoktandır kaderinizi inceliyorum Dmitriy Fyodoroviç... Onu izliyor ve inceliyorum. Ah!.. İnanın ki ben tecrübeli bir ruh doktoruyum Dmitriy Fyodoroviç."

Mitya kendini zorlayarak iltifat etti:

"Hanımefendi, madem siz tecrübeli bir ruh doktorusunuz, ben de tecrübeli bir hastayım ve öyle hissediyorum ki, hem madem kaderimi böyle inceliyorsunuz, o halde hayatımın mahvolmaması için yardımda bulunacaksınız. Yalnız bunun için, izin verin, size buraya gelmeyi göze almama yol açan ve yeni tasarladığım planı... Sizden neler beklediğimi açıklayayım... Ben buraya şunun için geldim, hanımefendi..."

"Açıklamayın! Zaten bunun ikinci derecede bir önemi var. Yardıma gelince, yardım elini uzattığım ilk insan siz olmayacaksınız,

Dmitriy Fyodoroviç... Herhalde kuzenim Belmesova'yı işittiniz. Onun kocası da demin çok yerinde söylediğiniz gibi mahvoluyordu. İflas etmişti. Sonra ne oldu biliyor musunuz Dmitriy Fyodoroviç, ona at yetiştirmesini öğütledim, böylece şimdi çok para kazanan bir adam oldu. Siz at yetiştirmekten anlar mısınız Dmitriy Fyodoroviç?"

Mitya sinirli bir sabırsızlık içinde:

"Hayır efendim ben o işten hiçbir şey anlamam!" diye bağırdı.

Neredeyse yerinden fırlayacak gibi oldu. "Yalnız size yalvarıyorum, beni dinleyin hanımefendi. Rahatça konuşabilmem için beni yalnız iki dakikacık dinleyin; böylece önce size her şeyi, buraya gelmemin nedeni olan planı olduğu gibi anlatayım. İnanın zaman benim için çok değerli... Çok acele etmem gerekiyor..."

Mitya, kadının gene konuşmaya başladığını hissederek son sözleri krize tutulmuş gibi avazı çıktığı kadar bağırarak söylemişti. Sonra onun sesini bastırmak ümidiyle bağırmaya devam etti:

"Buraya büyük bir mutluluk içinde geldim... Umutsuzluğun son basamağını inmiş bulunuyorum. Sizden üç bin ruble borç istemeye geldim. Gerçi borçtur ama, bu borca karşılık size sağlam, garantili bir karşılık göstereceğim, hanımefendi. Bu sizin için sağlam bir gelir kaynağı olacak! Yalnız izin verirseniz anlatayım..."

Bayan Hohlakova elini ona doğru sallayarak:

"Bütün bunları bana sonra söylersiniz!.. Sonra..." dedi. "Zaten şimdi bana ne deseniz hepsini biliyorum ben. Bunu size daha önce de söyledim. Siz benden para istiyorsunuz. Üç bin rubleye ihtiyacınız var. Ama ben sizi bundan çok daha fazla, bununla kıyaslanmayacak kadar çok paraya kavuşturacağım. Sizi kurtaracağım. Sizi kurtaracağım Dmitriy Fyodoroviç... Ama daha önce sözümü dinlemelisiniz!"

Mitya gene yerinden fırlayacak oldu. Olağanüstü bir heyecanla:

"Gerçekten bu kadar iyi kalplisiniz demek hanımefendi!" diye bağırdı. "Allahım!.. Beni kurtardınız. Şu anda bir insanı intihardan, tabancayla öldürülmekten kurtardınız... Size sonsuz teşekkürlerimi sunarım."

Bayan Hohlakova Mitya'nın bu heyecanına sevinçli bir gülümseyişle bakarak:

"Ben sizi üç binden çok daha fazla, sayamayacağınız kadar çok paraya kavuşturacağım!.." diye bağırdı.

"Sayamayacağım kadar paraya mı? Ama benim bu kadara ihtiyacım yok. Benim için şu anda yalnız o uğursuz üç bin rubleyi bulmak önemli. Bunu bana verirseniz, ben de size vereceğiniz bu paraya karşılık bir garanti göstererek, sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Size bu planı teklif ediyorum... Bu plan..."

Bayan Hohlakova iyilik yapan bir kadının, temiz yürekli bir insanın, kötülüğü yenmiş tavrıyla:

"Yeter Dmitriy Fyodoroviç!.. Söylenen şey yapılacaktır," diye sözünü kesti. "Madem sizi kurtarmaya söz verdim, kurtaracağım. Tıpkı Belmesov'u nasıl kurtardıysam, sizi de öyle kurtaracağım. Altın madenlerine ne dersiniz, Dmitriy Fyodoroviç?"

"Altın madenlerine mi hanımefendi? Onları hiç düşünmedim bile..."

"Siz düşünmediniz, ama ben düşündüm işte! Hem de inceden inceye düşündüm!.. Bu amaçla tam bir aydır sizi izleyip duruyorum. Yanımdan geçtiğiniz zamanlar belki yüz defa size bakmış ve kendi kendime, 'İşte tam altın madenlerine gönderilecek enerjik bir insan,' demişimdir. Yürüyüşünüzü bile inceledim ve kendi kendime şöyle karar verdim, 'Bu adam birçok altın madeni bulacaktır.'"

Mitya gülümseyerek:

"Bunu yürüyüşümden mi anladınız?" diye sordu.

"Yürüyüşünüzden ya! Bundan ne çıkar? Yani siz bir insanın karakterini yürüyüşünden anlamanın mümkün olduğunu ret mi ediyorsunuz Dmitriy Fyodoroviç? Doğal bilimler aynı şeyi söylüyor. Ah!.. Ben şimdi realist oldum, Dmitriy Fyodoroviç... Bu günden, beni o kadar üzmüş olan o manastırdaki olaydan sonra, artık tam anlamıyla realist oldum ve artık pratik bir faydası olan işlere atılmaya karar verdim. Artık eski hastalığımdan kurtuldum. Turgenyev'in dediği gibi 'Yeter artık!'"

"Ama hanımefendi, bu kadar yüksek kalplilikle bana bağışlamayı vadettiğiniz o üç bin... O üç bin ruble..."

Bayan Hohlakova hemen sözünü kesti:

"Merak etmeyin, onlara kavuşacaksınız, Dmitriy Fyodoroviç... O üç bin rubleyi daha şimdiden cebinizde bilin. Hem de üç bin değil, üç milyon... Üstelik en kısa zamanda sizin olacak bunlar! Nasıl bir ideale bağlanmak gerektiğini söyleyeyim. Siz altın madenlerini bulacak, milyonlar kazanacak, memlekete dönecek ve faal bir adam olup, bizleri iyiliğe doğru yönelteceksiniz. Her şeyi Yahudilere mi kaptıralım yani? Siz büyük binalar yaptıracak, çeşitli iş yerleri açacaksınız. Fakirlere yardım edeceksiniz, onlar da sizi kutlayacaktır. Çağımız demiryolu çağıdır, Dmitriy Fyodoroviç... Meşhur olacaksınız!.. Şimdi bu kadar sıkışık durumda olan maliye bakanlığının, altına ihtiyacı olacak. Bizim kâğıt paraların düşmesi yüzünden gözüme uyku girmiyor, Dmitriy Fyodoroviç. Benim bu yönümü kimse bilmiyor..."

Dmitriy Fyodoroviç, gene huzursuz bir sezgiyle kadının sözünü kesti:

"Hanımefendi, hanımefendi... Gerçekten, gerçekten öğüdünüzü yerine getireceğim belki. Akıllıca öğüdünüzü yerine getireceğim... Belki de gerçekten oraya... O altın madenlerine gideceğim... Sonra da bu konuda sizinle tekrar konuşmaya geleceğim... Hem de birçok defa konuşacağım... Ama şimdi bana yüksek vicdanınızdan gelen bir duygu ile vadettiğiniz o üç bin... Ah, onları bana verseniz, beni bağlarımdan kurtarmış olacaksınız. Eğer mümkünse bugün... Yani anlıyor musunuz, şu anda bir saat, bir saat olsun vaktim yok..."

Bayan Hohlakova ısrarla sözünü kesti:

"Yeter Dmitriy Fyodoroviç, yeter... Asıl mesele şurada, siz bu altın madenlerine gidiyor musunuz, gitmiyor musunuz? Tam anlamıyla karar verdiniz mi? Bana matematiksel bir kesinlikle karşılık verir misiniz?"

"Gideceğim hanımefendi, ama daha sonra... Ben nereye istersenız oraya giderim hanımefendi ama şimdi..."

Bayan Hohlakova:

"O halde durun," diye bağırarak yerinden fırladı. Sayısız çekmecesi olan şık yazı masasına doğru atıldı, çekmeceleri birbiri arkasına çekmeye başladı, harıl harıl bir şeyler arıyordu.

Mitya neredeyse baygınlık geçirerek, 'Üç bin ruble!' diye düşünüyordu. 'Hem de bunları hemen verecek, senet sepet istemeden, hiçbir formalite olmadan. İşte bu gerçekten centilmence bir hareket! Ne mükemmel kadınmış... Yalnız bu kadar çok konuşmasa...'

Bayan Hohlakova sevinçle:

"İşte, işte aradığımı buldum!.." diye bağırdı.

Bu, içinden ip geçirilmiş, küçücük gümüş bir tasvirdi. Bazılarının boyunlarına haçla birlikte taktığı küçük tasvirlerden. Bayan Hohlakova dinî bir heyecan içinde:

"Bu bana Kiev'den geldi, Dmitriy Fyodoroviç," diye devam etti. "İşkence görmüş Azize Varvara'nın kutsal kalıntılarının bulunduğu kiliseden. İzin verirseniz, bunu kendi elimle boynunuza takayım ve böylece sizi yeni bir hayata başlarken ve yeni aşamalara girişirken bununla kutsayayım."

Sonra gerçekten tasviri boynuna geçirdi ve onu düzeltmeye koyuldu. Mitya, büyük bir utanç içinde ona doğru eğilmişti. Bayan Hohlakova'ya yardım ederek, güç bela tasviri kravatının ve gömleğinin yakası altına sokarak göğsüne doğru sarkıttı.

Bayan Hohlakova zafer kazanmış bir tavırla gene yerine oturdu:

"Eh artık gidebilirsiniz!" dedi.

"Hanımefendi o kadar duygulandım ki... Size nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum... Bana karşı böyle duygular beslediğiniz için... Eğer, şu anda benim için zamanın ne kadar değerli olduğunu bilseniz!.. Şimdi sizden, sizin o yüksek cömertliğinizden bu kadar heyecanla beklediğim o para var ya... Ah, hanımefendi, madem bana karşı bu kadar iyi kalplisiniz, madem halime acıyarak bu kadar vicdanlı davranıyorsunuz (Mitya bunları birden ilham gelmiş gibi bağırarak söylemişti), o halde izin verirseniz, size bir şey açıklayayım... Gerçi bunu çoktandır biliyorsunuz... Burada bir sevdiğim var... Katya'ya, yani Katerina İvanovya'ya ihanet ettim... Ah!.. Biliyorum ona karşı insanca davranmadım, şerefini lekelemiş oldum, ama ne yapayım

ki, burada bir başkasına âşık oldum, bir başka kadını sevdim hanımefendi. Belki de o kadından nefret ediyorsunuz. Ama herhalde artık her şeyi öğrenmişsinizdir. Ne yapayım ki, o sevdiğim kadını artık bırakamam, onun için de bu üç bin rubleyi..."

Bayan Hohlakova kesin bir tavırla:

"Bırakın bütün bunları, Dmitriy Fyodoroviç!" dedi. "Bırakın bunları!.. Özellikle kadınlardan artık söz etmeyin. Sizin amacınız altın madenlerine gitmek olacak! Oraya kadınları götürmeniz gerekli değil. Sonradan, buraya servet ve ün kazanmış olarak döndüğünüzde gönlünüze göre, hem de en yüksek sosyeteden bir hayat arkadaşı bulursunuz. Bulacağınız o genç kız modern, bilgili ve peşin yargıları olmayan bir genç kız olacak. O zamana kadar, bugün ortaya atılmış olan kadın sorunu çoktan tamamen çözülmüş olacak ve yeni tip kadın meydana çıkacak..."

Dmitriy Fyodoroviç ellerini birleştirerek, neredeyse yalvarıyor gibi:

"Hanımefendi benim söylemek istediğim o değil," dedi.

"Odur, Dmitriy Fyodoroviç, sizin asıl ihtiyacınız olan şey, kendinizin de bunu bilmeden, bütün varlığınızla susadığınız şey budur. Gerçi ben bugün kadın sorununun tartışılmasına hiç de karşı değilim Dmitriy Fyodoroviç; benim idealim kadının gelişmesi, hatta çok yakın bir zamanda politik bir rol oynamasıdır! Benim de bir kızım var Dmitriy Fyodoroviç... Herkes karakterimin bu yönünü pek az biliyor. Bu konuda yazar Şçedrin'e yazdım. Kadının oynayabileceği rol konusunda yazılarıyla bana o kadar çok bilgi vermişti ki, geçen yıl kendisine iki satırlık, imzasız bir mektup gönderdim, 'Sizi çağdaş kadın namına kucaklayarak öperim, yazılarınıza devam ediniz...' diye yazdım. Sonra da 'Bir anne' diye imzaladım. Önce 'Çağdaş bir anne' diye yazmak istiyordum. Ama çekindim. Sonunda da bu sadece 'Anne' sözü üzerinde karar kıldım. Bu sözde, daha büyük bir moral güzellik var Dmitriy Fyodoroviç... Zaten 'çağdaş' sözü onlara *Çağdaş** dergisini hatırlatırdı. Bu ise onun için, şimdiki sansür göz önünde bulundurulursa acı bir anıdır... Aman yarabbi!.. Ne oldunuz öyle?"

---

* Sovremennik dergisinden söz ediliyor. *-çev.*

Mitya sonunda ayağa fırlamıştı. Tutunacak kimsesi olmayan bir insan gibi, dua edermişçesine iki elini kavuşturarak:

"Hanımefendi, beni ağlatacaksınız. Eğer bu kadar cömertçe vadettiğiniz şeyi ertelerseniz ağlarım..."

"Dmitriy Fyodoroviç ziyanı yok ağlayın!.. Bunlar çok güzel duygulardır... Sizin önünüzde öyle bir yol var ki, gözyaşlarınız sizi hafifletir. Sonradan dönecek ve sevinç duyacaksınız. Sibirya'dan yalnız beni görmek için dörtnala gelecek, sevincinizi benimle paylaşacaksınız."

Mitya birden avazı çıktığı kadar:

"Bir dakika benim de bir şey söylememe izin verir misiniz?" diye bağırdı. "Son kez olarak yalvarıyorum, söyleyin... Bana o vadettiğiniz parayı bugün alabilecek miyim? Bugün mümkün değilse parayı almak için ne zaman geleyim?"

"Hangi parayı Dmitriy Fyodoroviç?"

"Bana söz verdiğiniz... Bu kadar cömertçe vermeyi vadettiğiniz o üç bini!.."

"Üç bin mi? Üç bin ruble mi? Ah!.. Bende üç bin ruble yok ki!.."

Bayan Hohlakova bunu sakin bir hayretle söylemişti. Mitya şaşırdı kaldı.

"Nasıl olur?.. Demin... Dediniz ki... Hatta özel bazı sözler de kullandınız, o paraları cebimde saymak gerektiğini belirttiniz..."

"Aa!.. Hayır, beni yanlış anladınız, Dmitriy Fyodoroviç. Eğer öyle düşünüyorsanız, ne demek istediğimi anlamadınız demektir. Ben altın madenlerinden söz ediyordum. Gerçi size çok daha fazla, üç binle kıyaslanmayacak kadar çok para vadettim ama... Şimdi her şeyi hatırlıyorum... Ama bunları söylerken yalnız altın madenlerini kastediyordum..."

Dmitriy aptallaşmış gibi:

"Ya paralar? Ya üç bin ruble?.." diye bağırdı.

"Aa!.. Eğer parayı kastettinizse hemen söyleyeyim bende o yok... Zaten şimdi beş param kalmadı Dmitriy Fyodoroviç... Bizim çiftliğin kâhyası ile uğraşıp didiniyorum, hatta Miusov'dan beş yüz ruble borç aldım geçenlerde. Hayır, hayır param yok... Hem şunu

da bilin ki, param olsaydı bile onu size vermezdim Dmitriy Fyodoroviç. Çünkü borç para vermek âdetim değildir. Borç vermek dargınlığa yol açmak demektir. Hele size hiç vermezdim onları; çünkü sizi severim, sizi kurtarmak için vermezdim o parayı size... Şimdi yalnız bir tek şeye ihtiyacınız var: Altın madenlerine! Altın madenlerine ve gene de altın madenlerine..."

Mitya birden kükrer gibi:

"Hay Allah belanızı versin!" diye bağırdı ve var gücüyle yumruğunu masaya indirdi.

Bayan Hohlakova korku ile:

"Ay!.." diye bir çığlık atarak misafir odasının ta öbür ucuna kaçtı. Mitya yere tükürerek hızlı adımlarla odadan, evden dışarı, sokağa, karanlığa çıktı. Aklını kaybetmiş gibi yürüyor, iki gün önce akşam vakti Alyoşa ile son kez olarak yol üstünde, karanlıkta karşılaştığı vakit yaptığı gibi göğsünü yumruklayıp duruyordu. Göğsünün orasını yumruklaması ne anlama geliyordu ve bunu yaparak neye işaret etmek istiyordu? Bu, henüz sırdı. Daha hiç kimsenin bilmediği, hatta o akşam Alyoşa'ya bile açıklamadığı bir sır! Ama bu sırda kendisi için utançtan çok daha fazla bir şey, bir mahvoluş, bir intihara sürükleniş vardı.

Öyle karar vermişti, eğer Katerina İvanovna'ya borcunu ödeyemez, böylece yüreğinden, "göğsünün şurasından" o ağırlığı kaldıramaz, Katerina İvanovna'ya karşı duyduğu utançtan vicdanını böyle ezen bu yükten kurtulamazsa bütün bunlar öyle olacaktı, buna karar vermişti artık. Sonradan okuyucuya açıklanacaktır. Ama şimdi son umut da yok olduktan sonra, fizik olarak bu kadar güçlü olan genç adamın Hohlakova'nın evinden daha bir kaç adım uzaklaşır uzaklaşmaz birden gözlerinden sel gibi gözyaşları fışkırdı, küçücük bir çocuk gibi ağlamaya başladı. Kendinden geçmiş olarak yürüyor, yumruğu ile gözyaşlarını siliyordu. Böylece meydana vardı ve yürürken birden tüm vücuduyla bir şeye çarptığını hissetti. İhtiyar bir kadının tiz sızlanması duyuldu. Dmitriy az kalsın onu devirecekti. Kadın:

"Hay Allah, az kalsın öldürüyordun!.. Ne diye önüne bakmadan yürürsün, haydut!.." diye bağırdı.

Mitya karanlıkta ihtiyar kadına dikkatle baktı:

"Aa!.. Siz misiniz, nasıl olur?"

Bu, Kuzma Samsonov'a hizmet eden ihtiyar hizmetçiydi; Mitya daha o akşam kadına dikkat etmişti. İhtiyar kadın hemen sesinin tonunu değiştirerek:

"Ya siz kimsiniz beyefendi?" diye sordu. "Karanlıkta tanıyamadım."

"Siz, Kuzma Kuzmiç'in evinde oturuyorsunuz, ona hizmet ediyorsunuz değil mi?"

"Evet efendim, biraz önce Prohoriç'e kadar bir koşu gidip geldim... Ama sizi hâlâ tanıyamadım, siz kimsiniz?"

Mitya heyecanlı bir bekleyiş içinde:

"Teyzeciğim, söyler misiniz, Agrafena Aleksandrovna şimdi sizde mi? Bir süre önce, onu size götürmüştüm."

"Bizdeydi beyefendi, bizdeydi... Biraz oturdu, sonra gitti."

Mitya:

"Nasıl? Gitti mi?.." diye bağırdı. "Nereye gitti?"

"Daha o zaman gitti. Bizde ancak bir dakikacık kaldı. Kuzma Kuzmiç'e bir hikâye anlattı, onu güldürdü, sonra da koşa koşa gitti."

Mitya avazı çıktığı kadar:

"Yalan söylüyorsun cadı!.."diye bağırdı.

İhtiyar kadın:

"Ay!.." diye bir çığlık attı ama Mitya'nın yerinde artık yeller esiyordu. Var gücüyle Morozova'nın evine doğru koşmaya başlamıştı.

O sırada Gruşenka Mokroye'ye gitmek için yola koyulmuştu. Çıkalı bir çeyrek saat kadar olmuştu. Fenya, ninesi aşçı Matriyona ile birlikte mutfakta oturuyordu. Birden içeriye "yüzbaşı" koşarak girdi. Fenya, onu görünce çığlık atmaya başladı.

Mitya:

"Bağırıyorsun ha!.." diye bağırdı. "Söyle nerede o?.."

Sonra korkudan dona kalmış olan Fenya'nın karşılık vermesine fırsat vermeden birden ayaklarına kapandı:

"Fenya!.. Allah rızası için söyle bana, nerededir o?.."

"Beyefendi... Ben hiçbir şey bilmiyorum... Sevgili Dmitriy Fyodoroviç!.. Vallahi bir şey bilmiyorum ben... Biraz önce siz onunla birlikte gitmiştiniz ya!.."

Fenya, yemin üzerine yemin ediyordu:

"Ama sonra buraya dönmüş?.."

"Gelmedi beyefendiciğim, vallahi, billahi gelmedi!.."

Mitya:

"Yalan söylüyorsun!.." diye bağırdı. "Korkundan anlıyorum yalan söylediğini. Söyle nerede o?.."

Kendini dışarı attı. Korku içindeki Fenya, ucuz kurtulduğuna sevinmişti. Ama çok iyi anlaşılıyordu ki Dmitriy'in o sırada vakti yoktu. Yoksa ondan böyle kurtulamazdı. Ama Dmitriy koşarak dışarı çıkarken gene de Fenya ile ihtiyar Matriyona'yı beklenmedik bir hareketle şaşırttı. Masanın üzerinde bakır bir havan, içinde de tokmağı vardı. Pek büyük bir tokmak değildi, uzunluğu ancak on yedi buçuk santim kadardı. Mitya koşarak dışarı çıkacağı sırada bir eliyle kapıyı açarken öbür eliyle havanın içinden tokmağını kaptığı gibi yan cebine sokmuş, oradan yıldırım gibi uzaklaşmıştı. Fenya:

"Aman yarabbi... Birini öldürecek!.." diye kollarını iki yanına vurdu.

IV

KARANLIKTA

BÖYLE koşarak nereye gitmişti? Belli bir şeydi, Fyodor Pavloviç'in evinden başka nereye gidebilirdi? Gruşenka, Samsonov'un yanından ayrılır ayrılmaz soluğu orada almıştı, bu artık belli bir şeydi. Tüm entrikalar, Dmitriy'i aldatmak için söylediği tüm yalanlar gün gibi apaçık ortaya çıkmıştı... Bütün bu düşünceler Mitya'nın zihninden yıldırım gibi geçiyordu.

Koşmaya devam ederek Mariya Kondratyevna'nın avlusuna girmeyi gerekli bulmadı. "Oraya gitmem gerekli değil, hiç gerekli de-

ğil... Kimseyi telaşa vermemeli. Yoksa durumu ona hemen bildirir, hemen söylerler... Mariya Kondratyevna da onlarla birlik... Smerdyakov da öyle! O da öyle... Hepsi satın alınmış..."

Şimdi başka bir niyeti vardı: Yan sokağa saptı, Fyodor Pavloviç'in evinin arka tarafından dolaştı, bir koşu Dmitriyevskaya Sokağını geçti, küçük bir köprüyü koşa koşa geçip doğru arka tarafta bulunan ıssız, boş ve hiçbir evin bulunmadığı bir sokağa çıktı. Sokağın bir yanında komşu bostanın çiti, öbür yanında Fyodor Pavloviç'in bahçesinin etrafını çeviren yüksek duvar vardı. Dmitriy bu duvarda münasip bir yer buldu. Burası kulağına çalındığına göre vaktiyle pis kokulu Lizavetta'nın bahçeye girdiği yerdi. Zihninden 'Madem o buradan tırmanarak öbür tarafa geçebildi, ben neden aynı yerden tırmanamayayım?' diye düşündü.

Gerçekten de olduğu yerde zıplayarak eliyle duvarın üst tarafına tutunduğu gibi bir hareketle kendini yukarı çekip, duvarın üzerine ata biner gibi oturdu. Küçük hamam yakında bir yerde idi. Ama evin aydınlık pencereleri de oradan görünüyordu. Dmitriy 'Tam düşündüğüm gibi; ihtiyarın yatak odasında ışık yanıyor, Gruşenka orada!' diye düşündü, sonra duvardan aşağı bahçeye atladı. Gerçi Grigoriy'in hasta olduğunu biliyordu, hatta belki de Smerdyakov da gerçekten hastalanmıştı. Bu bakımdan geldiğini kimsenin işitmesine imkân yoktu. Ama gene de bir içgüdüyle olduğu yerde sinerek, hareketsiz kaldı, etrafa kulak kabarttı. Her yerde derin bir sessizlik vardı, her şey sanki inadınaymış gibi bir ölüm sessizliğine gömülmüştü. En küçük bir rüzgâr bile yoktu.

Mitya'nın aklına bir şairin "Ve yalnız sessizliğin fısıltısı vardı..." mısrası geldi. 'Yalnız, duvardan atladığımı kimse duymasa bari, galiba da duymadı...' diye düşündü. Bir an durduktan sonra yavaşça bahçeden, çimenlerin üzerinden, ağaçların ve çiçek kümelerinin etrafından dolaşarak yürümeye başladı. Her adımını kimsenin işitmemesine dikkat ede ede, çevreye kulak vererek uzun bir süre yürüdü.

Aydınlık pencerenin bulunduğu yere beş dakikada ulaştı. Hatırlıyordu ki, pencerelerin tam altında birkaç büyük ve gür böğürt-

lenle, kalinalar* vardı. Evin sol yan tarafında bahçeye açılan çıkış kapısı kilitliydi. Dmitriy, evin önünden geçerken onu mahsus dikkatle denemişti. Sonunda fundalara geldi, aralarına sindi. Soluk bile almıyordu. 'Şimdi biraz beklemeli,' diye düşünüyordu. 'Eğer adımlarımın sesini işitmişlerse ve şimdi de kulak kabartıyorlarsa, şüphelenmesinler... Allah vere de öksürmesem, aksırmasam...'

İki dakika kadar bekledi. Ama kalbi müthiş çarpıyor ve arada bir nefesi tıkanır gibi oluyordu. 'Hayır, çarpıntım geçmeyecek,' diye düşündü. "Daha fazla bekleyemeyeceğim..." O sırada gölgede bir funda kümesinin arkasında duruyordu; funda kümesinin yarısı pencereden gelen ışıkla aydınlanıyordu. Dmitriy durup dururken nedenini bilmeden:

"Kalinaymış! Meyveleri de ne kırmızı!" diye fısıldadı...

Sessiz ve kesin adımlarla yavaşça pencereye yaklaştı. Parmaklarının ucuna basarak uzandı. Şimdi Fyodor Pavloviç'in tüm yatak odası, karşısında bir tepsi üstündeymişçesine olduğu gibi iyice görünüyordu. Bu pek büyük olmayan, enine kırmızı perdelerle ayrılmış küçük bir odaydı. Mitya 'Fyodor Pavloviç bunlara Çin perdeleri diyor,' diye düşündü. 'Gruşenka bunların arkasında olmalı.' Fyodor Pavloviç'e dikkatle bakmaya başladı. İhtiyar adamın sırtında yeni, çizgili robdöşambrı vardı. Mitya bunu giydiğini daha hiç görmemişti. Sabahlığın yine ipekten, uçları püsküllü bir kuşağı vardı. Yakasından tertemiz, şık iç giysileri görünüyordu; kol düğmeleri altın, tiril tiril Hollanda gömleği, Fyodor Pavloviç'in başında ise Alyoşa'nın gördüğü o kırmızı sargı vardı. Mitya, 'şıklaşmış' diye düşündü. Fyodor Pavloviç pencerenin yakınında duruyordu. Herhalde düşüncelere dalmıştı. Birden başını kaldırdı, etrafa kulak kabartmaya başladı. Ama hiçbir şey işitmeyince masaya yaklaştı, sürahiden küçük bir kadehe yarısına kadar konyak doldurup içti, sonra tüm göğsünü şişirerek derin bir soluk aldı. Gene durdu. Dalgın dalgın duvardaki aynaya yaklaştı, sağ eliyle alnındaki kırmızı sargıyı hafifçe kaldırdı. Daha geçmemiş olan berelerine, ağrıyan yerlerine baktı. Mitya, 'Tek başına herhalde?' diye düşündü.

---

* Rusya'da yetişen ve beyaz çiçek açan bir çeşit bitki. *-çev.*

'Her şeyden anlaşılıyor ki, şu anda yapayalnız.' Pavloviç aynadan uzaklaştı, birden pencereye doğru döndü, gözlerini Dmitriy'e doğru çevirdi. Dmitriy hemen gölgeye doğru çekildi. Birden yüreğine hançer gibi bir şey saplandı, 'Belki de Gruşenka onun odasında, perdelerin arkasında artık mışıl mışıl uyuyordur şu anda?..' diye düşündü.

Fyodor Pavloviç pencereden uzaklaştı. Mitya, pencereden onu gözlüyordu. 'Demek Gruşenka içeride değil, yoksa ne diye karanlığa baksın? Demek ki sabırsızlıktan kendi kendini yiyor...' diye düşündü. Sonra tekrar atıldı ve gene pencereden içerisini seyretmeye başladı. İhtiyar artık masanın önüne oturmuştu. Herhalde üzüntü içindeydi. Sonunda dirseğini masaya dayadı, avucunu da yanağına yapıştırdı. Mitya bir tek hareketini olsun kaçırmamak için ona büyük bir dikkatle bakıyordu. Gene kendi kendine 'tek başına' diye tekrarlıyordu.

Eğer Gruşenka burada olsaydı yüzünde başka bir anlam olurdu. Ne gariptir ki, birden genç kadın burada olmadığı için saçma, anlamsız, garip bir can sıkıntısı duyuyordu. Bunun nedenini kendine hemen şöyle açıkladı: 'Onun burada olmayışına değil, bir türlü gerçekten burada olup olmadığını kesin olarak öğrenemeyişime sıkılıyorum.' Sonradan Mitya, o anda zihninin gayet iyi işlediğini her şeyi en ince noktasına kadar kavradığını, her şeyi tüm ayrıntılarıyla düşündüğünü hatırlayacaktı ama o sıkıntı bir şeyi bilmemekten ve kararsızlıktan doğan sıkıntı, yüreğinde müthiş bir hızla artıyordu. Birden öfkeyle, "Canım, burada mı, yoksa değil mi?" diye öfkeyle söylendi. Birden kararını verdi, elini uzattı, yavaşça pencerenin çerçevesine vurdu. İhtiyarın Smerdyakov'la anlaştığı gibi vurmuştu. İki defa hafifçe, sonra hızla arka arkaya üç defa, "tık tık tık" diye. Bu, "Gruşenka geldi" anlamına gelen işaretti. İhtiyar irkildi, başını kaldırdı, hızla ayağa fırladı, pencereye doğru atıldı. Mitya gölgeye, geriye çekildi. Fyodor Pavloviç pencereyi açtı, başını dışarıya çıkardı. Garip, hafif bir fısıltıyla:

"Gruşenka sen misin? Sen misin?" diye sordu. "Neredesin yavrucuğum, meleğim neredesin?"

Müthiş bir heyecan içindeydi, neredeyse soluğu kesiliyordu. "Demek tek başına!" diye karar verdi. İhtiyar gene:

"Canım neredesin?" diye bağırdı ve başını daha da ileri doğru uzattı, omzuna kadar pencereden dışarı sarkmıştı. Bir sola, bir sağa bakınarak etrafı gözden geçiriyordu. Şöyle dedi: "Gel buraya, gel bak sana hediye hazırladım, gel göstereyim."

Mitya, 'Herhalde o üç bin rublelik paketi söylüyor!' diye düşündü.

"Canım neredesin? Yoksa kapıda mısın? Şimdi açacağım..."

İhtiyarın sağda, bahçeye açılan kapının bulunduğu yeri ve karanlıkta olup bitenleri görmek için az kalsın büsbütün pencereden dışarı fırlayacağı o kadar belliydi ki, bir saniye daha geçseydi, Gruşenka'nın karşılığını beklemeden koşup ona kapıyı açacaktı. Mitya yan yan bakıyor, hiç kımıldamıyordu. Odadaki lambadan dışarı süzülen parlak ışık, genç adamın o nefret ettiği profili, o aşağıya doğru sarkmış gerdanı, o kıvrık burnu, o tatlı bir bekleyişle gülümseyen dudakları aydınlatıyordu. Mitya'nın içinde birden, karşı konulmaz korkunç bir öfke uyandı. İşte rakibi, ona işkence eden, ona yaşamayı zehir eden adam karşısındaydı. Bu, dört gün önce, Alyoşa ile çardakta konuştuğu sırada sanki önceden böyle bir şey duyacağını seziyormuş gibi söz ettiği ve Alyoşa'nın "Babamı öldüreceğini nasıl söyleyebiliyorsun?.." sorusuna karşılık verirken belirttiği ve bir dalga gibi, birden bütün varlığını saran intikamcı, dayanılmaz öfkeydi.

O zaman "Ama bilmiyorum, bilmiyorum ki..." demişti. "Belki öldürürüm, belki de öldürmem. Korkuyorum ki, o anda, tam o sırada yüzü bende müthiş bir nefret uyandıracak. O sarkmış gerdanından, burnundan, gözlerinden, utanmak bilmeyen gülümseyişinden nefret ediyorum. Ondan insan olarak da tiksiniyorum! İşte asıl korktuğum bu. Bir de bakarsın kendimi tutamam..."

Bu kişisel tiksinti dayanılmaz bir şekilde gittikçe artıyordu. Mitya artık ne yaptığını bilmiyordu, birden cebinden o madenî tokmağı çıkardı...

.....

Sonradan Mitya bunları anlatırken "O sırada davranışlarıma Tanrı bekçilik ediyordu," diyecekti. Tam o sırada hasta Grigoriy Vasilyeviç yatağında uyandı. Kendisi Smerdyakov'un İvan Fyodoroviç'e anlattığı tedaviyi o günün akşamı uygulamıştı. Yani eşinin yardımıyla tüm vücudunu votka ve gizli tutulan çok etkili bir karışımla ovmuştu. Gerisini ise eşinin başucunda fısıldadığı "özel bir dua"dan sonra içmiş ve içkiye alışık eşinin yanında sızmıştı.

Ama işte Grigoriy hiç beklenmedik bir anda gecenin karanlığında birdenbire uyanmış, aklını başına toplamaya çalışmış, sonra belinde, gene şiddetli bir ağrı duyduğu halde, yatağında doğrulmuştu. Birden aklına bir şey gelmiş, o zaman ayağa kalkmış, aceleyle giyinmişti. Belki de "böyle tehlikeli bir zamanda" ev bekçisiz kaldığı bir sırada uyuduğu için pişmanlık duymuştu. Sarası tutmuş olan Smerdyakov öbür odada hiç kımıldamadan yatıyordu. Marfa İgnatyevna'da da hiç hareket yoktu. Grigoriy Vasilyeviç ona bakarak, 'Gücünü yitirdi kadın,' diye düşündü ve oflaya puflaya kapının eşiğine çıktı. Sadece eşikten şöyle bir bakmak istiyordu. Adım atacak hali yoktu. Belinde ve sağ ayağında dayanılmaz bir ağrı vardı. Tam o sırada birden bahçe kapısını akşamdan kilitlememiş olduğunu hatırladı. Grigoriy Vasilyeviç çok düzenli ve her şeyde titiz olan bir insandı; evin içinde artık yerleşmiş düzene, yıllardır edindiği alışkanlıklara çok bağlıydı.

Topallaya topallaya, ağrıdan iki büklüm olmuş bir durumda kapının önündeki basamaktan inip bahçeye doğru yürüdü. Gerçekten de bahçe kapısı ardına kadar açıktı. Hemen bahçeye girdi. Belki gözlerinin önünde bir şey canlanmıştı, belki de kulağına bir ses gelmişti; başını sola çevirdi, beyin odasının penceresinin açık olduğunu gördü. Ama artık pencerede kimse yoktu. Kimse oradan dışarıya bakmıyordu...

Grigoriy, 'Pencere neden açılmış? Şimdi yaz değil ki,' diye düşündü. İşte o sırada birden tam önünde, bahçede, beklenmedik bir hareket oldu. Kırk adım kadar ileride, karanlıkta, sanki biri koşarak kaçıyordu. Bir gölge hızla kayıp gidiyordu. Grigoriy, "Aman yarabbi!" diyerek aklı başından gitmiş gibi, belindeki ağrıyı da unutarak

koşan adamın yolunu kesmek için ileri doğru atıldı. Kestirmeden koşuyordu. Belliydi ki bahçeyi koşandan daha iyi tanıyordu, öbürü hamama doğru gidiyordu, hamamı da geçti ve duvara doğru atıldı... Grigoriy gözlerini ondan ayırmıyordu ve koşan adam duvarı aşacağı sırada ona yetişti. Grigoriy avaz avaz bağırmaya başladı, ileri atıldı, iki eliyle ayağını yakaladı. Yanılmamıştı, önsezisi onu aldatmamıştı. Kaçanı hemen tanımıştı. Bu o "canavar baba katiliydi!"

İhtiyar etrafı çınlatan bir sesle:

"Baba katili seni!" diye bağırdı. Ama yalnız işte bunu söyleyebildi ve birden yıldırımla vurulmuş gibi yere düştü.

Mitya gene bahçeye atladı, düşmüş olan ihtiyarın üzerine doğru eğildi. Mitya'nın elinde madeni tokmak vardı. Genç adam onu robot gibi duygusuz bir hareketle otlara doğru fırlattı. Tokmak Grigoriy'e iki adım mesafeye, ama otların üzerine değil de patikaya, en görünen yere düştü. Genç adam birkaç saniye önünde yatanı gözden geçirdi. İhtiyar adamın başı kan içindeydi; Mitya elini uzatarak başını yokladı. Sonradan çok iyi hatırlayacaktı ki, tek istediği şey, o anda ihtiyar adamın başına indirdiği o tokmakla kafatasını mı deldiğini, yoksa sadece bayıltıp bayıltmadığını öğrenmekti. Ama kan şarıl şarıl akıyor, akıyordu. Sıcak bir dalga olarak Mitya'nın titreyen parmaklarını bir anda ıslatmıştı.

Hatırlıyordu ki, Hohlakova'ya giderken yanına aldığı yeni, beyaz mendilini cebinden çıkararak ihtiyarın başına bastırmış, anlamsız bir hareketle alnındaki, yüzündeki kanı silmeye çalışmıştı. Mendil de hemen bir anda kandan sırılsıklam oluvermişti. Mitya, "Aman yarabbi! Ne diye yaptım sanki bunu?" diye aklını başına toplar gibi oldu. "Kafasını kırdıysam şimdi nasıl öğrenebilirim?.. Zaten kırmış olsam da artık hepsi bir!.." diye söylendi. Sonra birden umutsuz bir tavırla, yüksek sesle, "Eh, öldürdüysem öldürdüm... Madem yakalandın ihtiyar, şimdi yat bakalım!" diye söylendi. Duvarın öbür tarafına yan sokağa atladı, sonra var kuvvetiyle koşmaya başladı. Kandan sırılsıklam olmuş mendilini buruşturmuş, yumruk yaptığı sağ elinde tutuyordu. Koşarken onu ceketinin arka cebine soktu. Var gücüyle deli gibi koşuyordu... Karanlıkta, kentin sokaklarında

rastladığı tek tük insanlar sonradan o gece, yıldırım gibi koşan bir adamla karşılaştığını hatırlıyacaktı!..

Gene koşa koşa Morozova'nın evine gidiyordu. Fenya da biraz önce Dmitriy gittikten hemen sonra, bekçibaşı Nazar İvanoviç'in yanına koşmuş, ona, "Allah rızası için artık yüzbaşıyı ne o gün ne de ertesi günü içeriye salmaması için" yalvarmıştı. Nazar İvanoviç, Fenya'nın sözlerini dinledikten sonra, buna razı olmuştu. Ama kötü bir rastlantı olacak, o sırada kendisini çağırdıkları için yukarı kata, hanımefendinin yanına gitmişti. Gerçi oraya giderken, kısa bir süre önce köyden gelmiş olan yirmi yaşındaki delikanlı yeğenine, avluda durmasını tembih etmişti, ama yüzbaşıyı içeri almaması için emir vermeyi unutmuştu.

Mitya koşa koşa gelip kapıyı çaldı. Delikanlı onu hemen tanımıştı. Kaç kez ondan bahşiş almıştı. Delikanlı kapıyı açtı, Mitya'yı içeriye aldı ve neşeli neşeli gülümseyerek, ona hemen, "Ama biliyor musunuz Agrafena Aleksandrovna artık evde yok!" diye haber verdi.

Mitya birden durakladı:

"Peki nereye gitti Prohor?" diye sordu.

"Demin arabayla gitti. İki saat kadar oluyor. Timofeyle birlikte Mokroye'ye gitti."

Mitya:

"Niçin?" diye bağırdı.

"Vallahi onu bilemiyorum, efendim. Bir subaya gidecekmiş, biri çağırtmış. Zaten arabayı da oradan göndermişler!.."

Mitya, aklı başından gitmiş gibi delikanlıyı bırakıp Fenya'nın yanına koştu...

V

BİRDEN VERİLEN KARAR

FENYA, ninesiyle mutfakta oturuyordu. İkisi de yatmaya hazırlanıyordu. Nazar İvanoviç'e güvendikleri için gene kapıyı içeriden kilitlememişlerdi. Mitya koşarak içeri girdi, Fenya'nın üzerine atıldı, boğazını sıkarak kendinden geçmiş bir halde:

"Söyle, söyle nerede o? Şimdi Mokroye'de yanında kim var?"

İki kadın da çığlık çığlığa bağırmaya başladı, ödü patlamış olan Fenya acele acele:

"Ah, söyleyeceğim! Ah, sevgili Dmitriy Fyodoroviç... Vallahi söyleyeceğim," diye bağırarak yalvarıyordu. "Şimdi her şeyi söyleyeceğim size. Mokroye'ye subayın yanına gitti."

Mitya deli gibi:

"Hangi subayın yanına?" diye bağırdı.

Fenya, gene hızlı hızlı konuşarak:

"O eski subayının yanına! Hani eskiden tanıdığı subay, o beş yıl önceki subay vardı ya, yani onu bırakıp gitmişti, işte onun yanına!" dedi.

Dmitriy Fyodoroviç genç kadının boğazını sıkarken birden ellerini geri çekti. Fenya'nın karşısında ölü gibi sapsarı olmuş bir halde duruyordu. Sesini kaybetmişti. Ama gözlerinden belliydi ki, daha ilk sözden, en ince noktasına kadar her şeyi anlamış, her şeyi tahmin etmişti. Yalnız zavallı Fenya'nın artık o anda, Dmitriy'in bunları anlayıp anlamadığını inceleyecek durumu yoktu. Kadın, Mitya içeriye koşarak girdiği anda olduğu gibi, hâlâ sandığın üzerinde tir tir titreyerek oturuyordu. Kollarını da kendisini korumak istiyormuş gibi ileri doğru uzatmıştı. Sanki öyle donup kalmıştı. Gözbebekleri iri iri olmuştu. Korkulu gözleriyle dik dik ona bakıyordu. Mitya'nın ise o sırada her iki eli de kan içindeydi. Yolda koşarken herhalde terini silmek için ellerini alnına, yüzüne sürmüştü. Çünkü alnı ile sağ yanağında etrafa bulaşmış kan lekeleri vardı. Fenya neredeyse isteri krizi geçirmek üzereydi. İhtiyar aşçı kadın da yerinden fırlamıştı, Dmitriy'e deli gibi bakıyordu. Sanki aklı durmuştu. Dmitriy Fyodoroviç böyle bir an durdu, sonra ne yaptığını fark etmeden Fenya'nın yanına, bir iskemlenin üzerine çöktü.

Oturduğu yerde, olup bitenleri kavramadan sadece korkuya kapılmış gibiydi. Sanki yıldırımla vurulmuştu. Ama her şey gün gibi apaçıktı.

O subay... Onu biliyordu, pekâlâ her şeyi biliyordu... Gruşenka'nın kendisinden öğrenmişti... Biliyordu ki, subay bir ay

önce, mektup göndermişti. Demek ki, bu iş ondan çok gizli olarak subayın gelişine dek idare edilmişti. Kendisi ise onu aklına bile getirmemişti. Ama nasıl olmuş da bunu hiç düşünmemişti?.. Neden o subayla ilgili her şeyi öğrendikten hemen sonra onu büsbütün aklından çıkarmıştı? İşte bu soru Dmitriy'in karşısında korkunç, acayip bir varlık gibi duruyordu. Bu korkunç varlığı gerçekten dehşet içinde seyrediyordu. Korkudan vücudu buz gibi olmuştu sanki...

Sonra birden, tıpkı uslu, yumuşak başlı bir çocuk gibi alçak sesle ve uysal bir tavırla Fenya ile konuşmaya başladı. Biraz önce onu korkuttuğunu, gücendirdiğini, ona işkence ettiğini unutmuş gibiydi. Birden olağanüstü, hatta o durumda şaşılacak bir titizlikle Fenya'ya bir sürü soru sormaya başladı. Fenya, gerçi hâlâ onun kanlı ellerine ürkek ürkek bakıyordu ama gene de şaşılacak bir yumuşaklıkla, her sorusuna, sanki ona, "Bütün gerçeği olduğu gibi" açıklamak için acele ediyormuş gibi aceleyle karşılık vermeye başladı.

Yavaş yavaş, içinde garip bir memnunluk duyuyormuş gibi, olup bitenleri tüm ayrıntılarıyla açıklıyordu. Hem de bunu hiç de ona üzüntü vermek için yapmıyordu. Aksine, yürekten gelen bir istekle ona hizmet etmekten başka bir şey düşünmüyor gibiydi. O gün sabahtan akşama kadar olanları tüm ayrıntılarıyla anlattı. Rakitin ile Alyoşa'nın nasıl geldiğini, hanımı arabaya binip giderken kapıda nasıl bekçilik ettiğini ve hanımının pencereden Alyoşa'ya seslenerek nasıl ağabeyine, Mitenka'ya selam söylesin diye bağırdığını, "Onu yalnız bir saatçik sevdiğimi ömrünün sonuna kadar unutmasın!" dediğini, bir bir söyledi. Mitya, Gruşenka'nın kendisine selam söylediğini işitince birden hafifçe güldü. Solgun yanakları kızardı, Fenya ise artık duyduğu merakı açığa vurduğu için hiç de korkmayarak, o anda:

"Ellerinize ne olmuş Dmitriy Fyodoroviç? Kan içinde kalmış elleriniz!.." dedi.

Mitya bir robot gibi:

"Evet!" diye karşılık vererek dalgın bir tavırla ellerine baktı, ama hemen o anda onların kan içinde olduğunu da, Fenya'nın sorusunu da unutuverdi.

Gene susmuş, hiç konuşmuyordu. Oraya koşarak gireli artık yirmi dakika olmuştu. Biraz önceki korkusu geçmişti, ama belliydi ki, verdiği yeni ve karşı konulmaz bir karar, her şeye üstün gelmişti. Birden yerinden kalkarak dalgın dalgın gülümsedi. Fenya gene ellerini işaret etti:

"Beyefendi ne oldu size böyle?" diye sordu.

Bunu sanki derdine ortak olabilecek en yakınıymış gibi bir acıma duygusuyla söylemişti. Mitya gene ellerine baktı, Sonra garip bir anlamla Fenya'ya bakarak:

"Ellerimde gördüğün kan Fenya!.." diye söylendi. "İnsan kanı... Aman Allahım neden, neden döküldü?.. Ama... Fenya... Şurada bir bahçe duvarı var... (Fenya'ya bir bilmece soruyormuş gibi bakıyordu.) Yüksek korkunç bir duvar. Ama... Yarın sabaha karşı, 'Güneş ufukta yükselince', Mitenka o duvarın öbür tarafına atlayacak... Tabii hangi duvardan söz ettiğimi anlamıyorsun Fenya!.. Ama ziyanı yok... Zaten yarın her şeyi işitecek ve anlayacaksın!.. Şimdilik elveda!.. Sevgilim, engel olmam sana... Aradan çekilirim... Çekilmesini bileceğim... Sen sağ ol sevgilim... Madem bir saatçik beni sevmişsin... Öyleyse sen de ömrünün sonuna kadar Mitenka Karamazov'u unutmayacaksın... Bana hep Mitenka derdi Fenya, hatırlar mısın?.."

Mitya bu sözlerle birden mutfaktan dışarı çıktı. Fenya ise onun bu çıkışından, daha önce içeriye koşarak girip de üzerine atıldığı zamankinden daha da çok korkmuştu.

Tam on dakika sonra Dmitriy Fyodoroviç, tabancalarını rehin bıraktığı genç memur Pyotr İlyiç Perhotin'in evine girdi. Saat artık sekiz buçuktu. Pyotr İlyiç, evinde çay içtikten sonra bilardo oynamak için Başkent Meyhanesi'ne gitmeye hazırlanıyordu, ceketini giymişti. Tam çıkacağı sırada Mitya gelmişti. Genç adam Mitya'nın kan içindeki yüzünü görünce:

"Aman yarabbi!.. Ne oldu size böyle?" diye bağırdı.

Mitya acele acele:

"Şey... Tabancaları almaya geldim. Size de para getirdim. Teşekkürlerimle... Çok acelem var Pyotr İlyiç, lütfen mümkün olduğu kadar çabuk davranır mısınız?"

Pyotr İlyiç gittikçe daha çok hayret ediyordu. Dikkat edince, birden Mitya'nın elinde bir yığın para bulunduğunu fark etmişti. İşin asıl önemli tarafı, Mitya bu yığınla parayı elinde öyle garip bir şekilde tutuyordu ve onlarla içeriye öyle bir girmişti ki, başka hiç kimse parayı öyle tutamaz, bir yere böyle giremezdi. Bütün paralar, sanki onları herkese göstermek istiyormuş gibi sağ elindeydi. Elini de önüne doğru uzatmıştı. Memurun ayak işleri için kullandığı çocuk, sonradan Mitya'ya sofada rastlamış olduğunu, genç adamın sofaya da paraları aynı şekilde tutarak girdiğine göre, herhalde sokakta da hep onları böyle sağ elinde tutarak, kolunu da ileriye doğru uzatmış olarak yürümüş olduğunu söyleyecekti. Paraların hepsi yüzer rublelikti, renk renk paralardı. Mitya onları kanlı parmaklarıyla tutuyordu.

Sonradan Pyotr İlyiç, konu ile ilgili kişilerin "Ne kadar para vardı?" sorusuna, o sırada kesin olarak bir tahminde bulunmanın, parayı saymanın imkânsız olduğunu, ama elinde belki de iki bin ya da üç bin ruble bulunduğunu ve destenin kalın, daha doğrusu "dolgun" göründüğünü söyleyecekti. Gene sonradan tanıklık ederken söylediği gibi, "Dmitriy Fyodoroviç o sırada hiç kendini bilmiyordu. Gerçi sarhoş değildi, ama garip bir heyecan içinde ve çok dalgındı. Aynı zamanda sanki bütün dikkati bir noktaya toplanmıştı. Bir şey düşünüyor, ille onu elde etmek istiyormuş ama bir türlü karar veremiyormuş gibiydi. Hem de çok acele ediyor, sert bir tavırla çok garip cevaplar veriyor, bazen derin bir üzüntü içinde, bazen de neşeli görünüyordu."

Pyotr İlyiç misafirini garip garip tepeden tırnağa süzerek gene:

"Canım ne oldu size? Ne oldu size şimdi böyle?" diye bağırdı. "Üstünüz başınız kan içinde, düştünüz mü nedir? Şuraya baksanıza!.."

Mitya'yı dirseğinden tutup onu aynaya doğru çevirdi. Mitya kan içindeki yüzünü görünce irkildi, öfkeyle kaşlarını çattı. Canı sıkılarak:

"Eeh... Allah kahretsin, bir bu eksikti!" diye söylendi. Sonra sağ elindeki kâğıt paraları sol eline geçirdi, sinirli sinirli cebinden

mendilini çıkardı. Ama mendil de kan içindeydi. (Mitya onunla Grigoriy'in başı ve yüzünü silmişti.) Üzerinde artık en küçük beyaz bir yer kalmamıştı. Gerçi daha kurumaya başlamamıştı ama buruşturulduğu için katılaşmıştı. Bir türlü açılmıyordu. Mitya öfkeyle mendili yere fırlattı:

"Tuh!.. Allah kahretsin!.. Sizde bir bez yok mu?.. Bir silinsem..."

Pyotr İlyiç:

"Demek sadece kirlendiniz, yaralı değilsiniz öyle mi? O halde bari yıkanın."

"Musluk var mı? Çok iyi... Yalnız bunları nereye koyalım?"

Dmitriy bunu söylerken garip bir şaşkınlık içinde Pyotr İlyiç'e yüzer rublelik desteyi işaret ederek, yüzüne sanki genç adam ona kendi parasını nereye koyacağını söylemek zorundaymış gibi sorarak bakıyordu:

"Cebinize koyun ya da isterseniz şuraya masanın üzerine... Merak etmeyin kaybolmazlar."

"Cebime mi? Ha, evet cebime... Güzel..."

Birden dalgınlığından sıyrılarak:

"Hayır, biliyor musunuz, bunların hepsi saçma!" diye bağırdı. "Bakın önce işimizi bitirelim. Tabancalarımı geri verin... İşte buyurun paralarınızı... Çünkü çok ihtiyacım var, çok... Hem de hiç zamanım yok, hiç mi hiç. Vaktim yok..."

Sonra destenin üst tarafındaki yüz rubleliği alıp onu memura uzattı. Genç adam:

"Canım üzerini veremem ki, bozukluğum yok," dedi. "Sizde bozuk para yok mu?"

Mitya gene para destesine baktı:

"Hayır," dedi ve sanki kendi sözüne güvenemiyormuş gibi destenin üstündeki iki üç banknotu yokladı. "Hayır, hepsi aynı."

Sonra tekrar soru sorar gibi Pyotr İlyiç'e baktı. Pyotr İlyiç:

"Peki birdenbire böyle, nasıl zengin oldunuz?" diye sordu. "Durun, bizim çocuğu Plotnikov'lara göndereyim. Onlar geç kapatır; parayı bozarlar mı diye bir sorduralım." Sofaya doğru seslendi:

"Hey, Mişa!.."

Mitya, birden aklına bir şey gelmiş gibi:

"Tabii Plotnikov'lara gitmeli ya, çok güzel olur!" diye bağırdı.

İçeri giren çocuğa doğru döndü:

"Mişa, koş Plotnikov'lara git, 'Dmitriy Fyodoroviç selam söyledi, biraz sonra da kendisi gelecek,' de, canım dinlesene! 'O, gelinceye kadar şampanya hazırlayın. Üç düzine kadar olsun!' dersin. Hem de Mokroye'ye gittiğim vakit ki gibi hazırlasınlar onları... O zaman dört düzine şampanya almıştım (bunu söylerken birden Pyotr İlyiç'e doğru dönmüştü). Merak etme onlar bilir ne yapacağını..."

Tekrar çocuğu döndü:

"Hem, bak, dinle: Peynir, Strasbourg börekleri, füme balık, jambon, havyar yani senin anlayacağın onlarda ne varsa hepsinden hazırlasınlar. Yüz ya da yüz yirmi rublelik kadar olsun, eskiden olduğu gibi... Hem bak tatlıları da unutmasınlar; şekerleme, armut, hatta iki, üç karpuz koysunlar... Yoksa karpuz dört mü olsun? Yok, hayır bir karpuz yeter... Sonra çikolata, akide şekeri, monpansiye, elma şekeri... Sözün kısası Mokroye'ye gittiğim vakit yanıma neler aldıysam, hepsinden koysunlar. O zaman yalnız üç yüz rublelik şampanya almıştım... Bütün bunları bir bir söyle. Hem unutma Mişa, adın nasıl Mişa ise... Mişa'ydı değil mi senin adın?"

Bunu söylerken gene Pyotr İlyiç'e doğru dönmüştü,

Pyotr İlyiç, huzursuz bir tavırla onu dinliyor, tepeden tırnağa süzüyordu; sözünü keserek:

"Durun canım, iyisi mi siz kendiniz gider o zaman istediklerinizi kendiniz söylersiniz. Ona kalırsa yalan yanlış şeyler söyler..."

"Söyler ya! Yalan yanlış söyler. Ben de görüyorum bunu! Ah, Mişa, ben de bu işimi yapacaksın diye, seni kucaklamak istiyordum... Eğer yalan yanlış bir şeyler söylemezsen, sana on ruble var! Fırla, haydi!.. Şampanyayı, özellikle şampanyayı unutma, asıl onu hazırlasınlar... Sonra konyak da çıkarsınlar, kırmızısından da beyazından da... Sonra istediklerimin hepsini getirsinler... O zamanki gibi..."

Pyotr İlyiç artık sabrı tükenerek:

"Canım dinlesenize siz!.." diye sözünü kesti. "Bakın ben diyorum ki, çocuk gidip yalnız parayı bozdursun ve dükkânı kapamamalarını söylesin... Sonra siz gider istediğinizi kendiniz söylersiniz... Verin şu paranızı! Haydi marş, Mişa!.. Bir ayağın orada, bir ayağın burada olsun."

Pyotr İlyiç, galiba mahsus Mişa'yı bir an önce gitmesi için göndermişti. Çünkü çocuk, misafirin karşısında, gözleri dışarı fırlamış gibi duruyor, kanlı yüzüne, paraları tutan titrek kanlı parmaklarına hayretten ve korkudan ağzı bir karış açık olarak öyle bir bakıyordu ki, herhalde Mitya'nın kendisine tembih ettiklerinden çok azını anlamıştı.

Pyotr İlyiç soğuk bir tavırla:

"Eh, şimdi gidip yıkanalım," dedi. "Paraları masanın üzerine koyun ya da cebinize sokun... İşte böyle! Ceketinizi de çıkarın..."

Ceketini çıkarması için ona yardım etti. Birden gene:

"Bakın ceketiniz de kan içinde kalmış!" dedi.

Mitya hemen garip bir saflıkla:

"Hayır ceketim değil, ceketim değil!.. Yalnız birazcık şurası kanlanmış, kol ağzı... Bir de şurası, mendilin bulunduğu yer... cebimden dışarı sızmış... Fenya'dayken oturmuştum, o zaman dışarı bulaşmış olacak," diye açıkladı.

Pyotr İlyiç bu sözleri işitince kaşlarını çattı:

"Üstünüz başınız berbat olmuş, biriyle dövüştünüz herhalde..."

Yıkanma başladı. Pyotr İlyiç sürahiyi tutuyor, gerektikçe su döküyordu. Mitya aceleden ellerini rastgele sabunlamıştı. (Pyotr İlyiç, sonradan ellerinin titrediğini hatırlayacaktı.) Pyotr İlyiç hemen daha çok sabun sürmesini ve ellerini iyice ovmasını söyledi. O anda Mitya'ya sözünü geçirecek kadar bir üstünlük takınmıştı ve gittikçe de daha otoriter bir tavır alıyordu. Şunu da bu arada söyleyeyim ki, genç adam zaten öyle çekingenlerden değildi.

"Bakın, tırnaklarınızın altını yıkamamışsınız... Haydi, şimdi yüzünüzü ovun bakayım, işte şurasını, şakaklarınızı, kulaklarını-

zın yanını da... Oraya sırtınızdaki bu gömlekle mi gideceksiniz? Nereye gidiyorsunuz böyle? Bakın tüm kol ağzınız kan içinde."

Mitya gömleğinin kol ağzını gözden geçirdi:

"Ha... Evet, kan içindeymiş," dedi.

"Bari çamaşırınızı değiştirin..."

Mitya gene aynı saf tavırla ve artık havluyla yüzünü ve ellerini sildikten sonra ceketini giyerek:

"Vaktim yok," dedi. "Bakın ne yapacağım şimdi... İşte, kolun şurasını kıvırıp şöylece içeri sokarım, kol da ceketin altından görünmez... Gördünüz mü?"

"Şimdi söyleyin bakalım, nedir sizi bu hale getiren? Biriyle mi dövüştünüz, ne oldu? Hani o vakit meyhanede yaptığınız gibi kavga mı ettiniz; gene o yüzbaşı ile mi tutuştunuz yoksa? Hani o dövüp de oradan oraya sürüklediğiniz gün olduğu gibi..."

Pyotr İlyiç, bunları hatırlayarak Mitya'yı suçlar gibi konuşuyordu:

"Birini daha mı dövdünüz? Yoksa öldürdünüz mü?"

Mitya:

"Saçma!" diye mırıldandı.

"Nasıl saçma?"

Mitya:

"Öyle şeyler söylemeyin!" Sonra birden hafifçe güldü. "Canım ihtiyar bir kadıncağızı, biraz önce tek başına meydanda dolaşan ihtiyar bir kadını ezdim..."

"Ezdiniz mi? İhtiyar kadını mı ezdiniz?"

Mitya, Pyotr İlyiç'in yüzüne gülerek, sanki karşısındaki sağırmış gibi kulağına bağırdı:

"İhtiyar bir adamı ezdim..."

"Ee... Allah kahretsin. Önce ihtiyar bir kadın diyorsunuz, sonra ihtiyar adama çeviriyorsunuz... Birini mi öldürdünüz yoksa?"

"Barıştık canım! Tutuştuk, sonra barıştık. Bir yerde dövüşmüştük, dostça ayrıldık sonra. Budalanın biriymiş... Beni bağışladı ama... Hele şimdi muhakkak bağışlamıştır..."

Mitya bunu söylerken gözünü kırpmamıştı:

"Dirilse, tabii bağışlardı!" dedi. "Yalnız size bir şey söyleyeyim... Bırakalım onu şimdi, canı cehenneme... Pyotr İlyiç, işittiniz mi? Canı cehenneme, şimdi bunları konuşmayalım!.."

Kesin bir tavır takınmıştı:

"Şu anda bundan söz etmek istemiyorum."

"Ben size şunu söylemek istiyordum. Ne diye durup dururken önünüze gelenle başınızı belaya sokarsınız?.. Hani o yüzbaşıyla da öyle dövüştünüz ya... Artık şimdi de kendinizi nereye atacağınızı bilemiyorsunuz, sizin bütün karakteriniz böyle işte. Üç düzine şampanyaymış! Bu kadarını nereye götüreceksiniz?.."

"Bravo size... Şimdi tabancalarımı verir misiniz? Vallahi vaktim yok. Seninle de konuşmak isterdim canım, ama vaktim yok. Zaten artık konuşmak için ortada bir gereksinim kalmadı. İş işten geçti artık." Mitya birden, "Aa... Paralar nerede? Nereye koymuştum onları?.." diye bağırdı. Sonra ellerini ceplerine soktu, araştırmaya başladı.

"Masanın üzerine koymuştunuz... Kendiniz koydunuz ya! İşte orada duruyor, unuttunuz mu yoksa? Vallahi sizin gözünüzde para çöp gibi, su gibi bir şey! Alın tabancalarınızı, ne garip şey, saat altıda onları on rubleye rehin bıraktınız, şimdi ise elinizde belki bine yakın para var, belki de surda iki üç bin ruble vardır, değil mi?"

Mitya, paraları pantolonunun yan cebine koyarak güldü:

"Herhalde üç bin vardır..."

"Onları böyle tutarsanız kaybedersiniz. Altın madeni mi buldunuz nedir?"

Mitya avazı çıktığı kadar:

"Maden mi? Evet altın madenleri!.." diye bağırarak kahkahalarla gülmeye başladı. "Siz de altın madeni bulmak ister misiniz, Perhotin? Öyle bir isteğiniz varsa, burada bir hanım size hemencecik üç bin ruble verir! Yeter ki siz, gitmeye razı olun. Bana veriverdi işte. Altın madenlerini bu kadar seviyor... Hohlakova'yı tanıyor musunuz?"

"Hayır tanışmıyoruz ama adını işittim, gıyabında tanırım. Şimdi o gerçekten size üç bin ruble mi verdi? Durup dururken verdi ha?"

Pyotr İlyiç buna bir türlü inanamayarak, Mitya'nın yüzüne hayretle bakıyordu:

"İnanmıyorsanız yarın, güneş ufukta yükselir yükselmez, sonsuza dek genç kalacak olan Febüs,* Tanrının adını överek, şanını etrafa yayarak göklerde yükseldi mi, hemen Hohlakova'ya gidin ve kendisine sorun bakalım, o üç bin rubleyi elime sıkıştıran o mu, değil mi? Doğrusunu öğrenmiş olursunuz..."

"Aranızdaki ilişkinin ne olduğunu bilmiyorum, ama madem böyle kesin konuşuyorsunuz, demek vermiş... Siz de paracıkları avuçlarınıza aldınız mı Sibirya'ya gideceğiniz yerde üç bini de har vurup harman savurun. Hem gerçekten, şimdi nereye gidiyorsunuz, Allah aşkına?"

"Mokroye'ye..."

"Mokroye'ye mi? Gecenin karanlığında yollara düşeceksiniz ha?"

Mitya birden:

"Mastryuk'un her şeyi vardı, Mastryuk'un şimdi bir şeyciği yok!.."** diye söylendi.

"Nasıl bir şeyiniz yok? Bu binlikler varken bir şeyiniz yok mu?.."

"Ben binliklerden söz etmiyorum. Allah belasını versin binliklerin! Kadınlardan söz ediyorum, kadınlardan...

Hercaidir kadının huyu.
Her an değişir, her an kusurlu..."***

Bu konuda Ulysses'le aynı şekilde düşünüyorum, dediği doğru..."

"Sizi anlamıyorum!.."

"Sarhoş muyum yoksa?.."

"Sarhoş değilsiniz ama daha kötü durumdasınız."

"Benim ruhum sarhoş, Pyotr İlyiç! Ruhum sarhoş... Hem yeter artık, yeter..."

"Nedir o? Tabancanızı mı dolduruyorsunuz?"

---

* Güneş Tanrısı. Apollon. *-çev.*

** Mastryuk Temryukoviç adlı halk şiirinden. *-ed.*

*** Schiller'in *Das Siegesfest* şiirinden. *-ed.*

"Dolduruyorum ya!.."

Mitya gerçekten tabancaların bulunduğu kutuyu ve içinde barut bulunan keseyi açmış, barutu dikkatle namluya dolduruyordu. Sonra bir mermi aldı ve onu şarjöre sokmadan önce iki parmağının arasında tutup, önündeki mumun alevine uzattı.

Pyotr İlyiç, davranışlarını merakla izleyerek, endişeyle:

"Neden mermiye bakıyorsunuz öyle?" diye sordu.

"Hiç, hayalimden bazı şeyler geçiriyorum. Eğer bu mermiyi beynine sıkmayı aklına koysaydın, tabancayı doldururken bu mermiye bakar mıydın bakmaz mıydın?.."

"Ne diye bakayım?"

"Beynimin içine gireceğine göre ilginç de onun için; ne menem bir şey olduğuna bir bakayım... Hoş bunların hepsi saçma ya! Aklımdan şöyle gelip geçen saçma bir şey!.."

Mitya mermiyi şarjöre sokup balmumlu tapayı sıktı:

"İşte bitti," dedi. "Sevgili Pyotr İlyiç, bunlar saçma... Hep saçma... Ne kadar saçma olduğunu bir bilsen sen... Bana şimdi bir parçacık kâğıt versene!"

"İşte kâğıt burada..."

"Hayır öylesini değil, düz, temiz bir kâğıt olsun, üzerine yazı yazılan kâğıttan. Hah, böyle..."

Mitya bunu söyledikten sonra masanın üzerinden bir kalem aldı, aceleyle kâğıdın üzerine iki satır yazdı. Onu dörde katladı, sonra da yeleğinin cebine soktu. Tabancaları da kutuya koydu, küçük bir anahtarla kilitledi ve eline aldı. Sonra Pyotr İlyiç'e uzun uzun bakarak, dalgın bir tavırla gülümsedi:

"Haydi, şimdi gidelim," dedi.

Pyotr İlyiç endişeyle:

"Nereye gidelim? Hayır durun... Belki de gerçekten beyninize sıkmak istiyorsunuz o kurşunu..."

"Mermi neymiş, saçma! Ben yaşamak istiyorum, ben yaşamı seviyorum! Bunu bil! Ben altın saçlı Febüs'ü de, onun sıcak ışıklarını da seviyorum... Sevgili Pyotr İlyiç, söyle, sen aradan çekilebilir misin?"

"Nasıl aradan çekilmek?"

"Yani birine yol vermek. Çok sevdiğin bir varlıkla, nefret ettiğin bir varlığa yol vermek. Öyle ki, nefret ettiğin, sevdiğin bir varlık haline gelsin... İşte böylesine yol vermek! Sonra da onlara 'Tanrı yardımcınız olsun, siz gidin, yanımdan geçip gidin, ben ise...'"

"Siz ise?"

"Artık yeter! Gidelim."

Pyotr İlyiç ona bakıp duruyordu:

"Vallahi birine söyleyeceğim, sizi oraya bırakmasınlar diye. Şimdi niçin Mokroye'ye gidiyorsunuz sanki?"

"Orada bir kadın var, bir kadın... Senin için bu kadarı yeter, Pyotr İlyiç... Kes artık!"

"Beni dinleyin, gerçi siz vahşi bir adamsınız ama ne gariptir sizden her zaman hoşlanmışımdır... Onun için, işte şimdi sizin adınıza korkuyorum..."

"Teşekkür ederim kardeşim. Benim için vahşi diyorsun, ha? Vahşiler, vahşiler!.. Ben de hep aynı şeyi söyler dururum: Vahşiler!.. Ha, bak Mişa geldi işte! Bense onu unutmuştum bile..."

İçeriye soluk soluğa elinde bozdurduğu bir deste para ile Mişa girdi ve "raporunu" vererek Plotnikov'larda "herkesin harekete geçtiğini", şişeleri de çıkarıp getirdiğini, balığı da, çayı da hazırladığını... yani her şeyin hemen yerine getirileceğini söyledi. Mitya, bir on rublelik çıkararak onu Pyotr İlyiç'e, sonra bir başka on rublelik daha alıp, onu da Mişa'ya fırlattı.

Pyotr İlyiç:

"Sakın ha!.." diye bağırdı. "Benim evimde öyle şey olmaz!.. Hem zaten bu kötü bir şey, şımarıklığa yol açar. Saklayın paralarınızı... İşte şuraya koyun; ne diye onları avuç avuç serpiyorsunuz öyle? Yarın ihtiyacınız olacak bunlara, gene bana gelip on ruble isteyeceksiniz sonra. Neden hepsini yan cebinize koyuyorsunuz? Hay Allah, kaybedeceksiniz hepsini..."

"Beni dinle sevgili kardeşim, gel Mokroye'ye birlikte gidelim olmaz mı?"

"Benim orada ne işim var?"

"Dinle, ister misin bir şişe açayım, yaşamanın şerefine içelim! Ben içmek istiyorum, hem de en çok istediğim şey seninle içmektir. Seninle hiç içki içmedik değil mi?"

"Peki içelim. Meyhanede içebiliriz. Oraya gidelim, zaten ben de oraya gidiyorum."

"Meyhanede içmeye vakit yok. Ama Plotnikov'ların dükkânında arka odada içebiliriz. Sana bir bilmece sorayım ister misin?.."

"Sor."

Mitya, yeleğinden bir kâğıt çıkardı, onu açıp adama gösterdi. Kâğıtta belirli ve iri harflerle şöyle yazılıydı: "Kendimi ömrüm boyunca işlediklerim için cezalandırıyorum, tüm ömrümde yaptıklarımın hepsini ödüyorum."

Pyotr İlyiç kâğıdı okuduktan sonra:

"Vallahi gidip birine söyleyeceğim, şimdi gidip söyleyeceğim!" diye söylendi.

"Vakit bulamazsın kardeşim, haydi gel, gidip içelim. Marş marş!"

Plotnikov'ların dükkânı hemen hemen Pyotr İlyiç'in evinden bir ev ileride, sokağın köşesindeydi. Bu ticarethane, kentimizdeki en önemli bakkaliye mağazasıydı. Hem de oldukça güzel bir dükkândı. İçinde başkentteki bir mağazada bulunabilecek her çeşit mal vardı. "Yeliseyev kardeşlerin şaraphanesinden çıkma" şaraplar, meyveler, purolar, çay, şeker, kahve ve daha başka maddeler. Tezgâhın arkasında her zaman üç satıcı vardı, iki de ayak işlerine bakan çocuk oraya buraya koşuyordu.

Gerçi bizim bölge fakirleşmişti, mal mülk sahipleri hep başka yerlere göç etmiş, ticaret yavaşlamıştı ama bakkal dükkânı eskisi gibi iyi işliyordu. Hatta her yıl gittikçe daha çok gelişiyordu. Bu malların alıcısı hiç tükenmiyordu. Mitya'yı dükkânda sabırsızlıkla bekliyorlardı. Çok iyi hatırlıyorlardı ki, üç dört hafta önce Mitya, şimdi olduğu gibi tek seferde, temiz para olarak birkaç yüz rublelik çeşit çeşit mal, çeşit çeşit şarap almıştı (tabii ona güvenmedikleri için veresiye olarak hiçbir şey vermezlerdi). Yine hatırlıyorlardı ki, o zaman da şimdi olduğu gibi elinde koca bir deste, renk renk para

vardı. Mitya onları har vurup harman savurmuş, pazarlık etmemiş, bütün bu yiyecekleri, şarapları, tüm o aldıklarını ne yapacağını düşünmemiş, hatta düşünmek bile istememişti.

Sonradan, kentte söylendiğine göre Dmitriy, Gruşenka ile birlikte Mokroye'ye gittiği gece ve ondan sonraki gün içinde üç bin rubleyi bir çırpıda harcamış, yaptığı bu âlemden geriye beş parasız, elinde avucunda bir şey kalmadan dönmüştü. O zaman tüm bir çingene kabilesini ayağa kaldırmıştı. Bu kabile o günlerde bizim buralarda konaklamadı. Bunlar iki gün içinde sarhoş Dmitriy'in cebinden sayısız para çekmiş, pek çok da pahalı şarap içmişti. Mitya ile alay ederek anlattıklarına göre, kendisi Mokroye'de eli nasırlı köylülere şampanya içirerek sarhoş etmiş, köylü kızlarıyla kadınlarını da şekere, Strasbourg böreklerine boğmuştu. Bizde de özellikle meyhanede, Mitya'nın o zaman herkes içinde yaptığı açıklama ile alay etmişlerdi (yüzüne karşı tabii alay edemezlerdi, böyle bir şey yapmak biraz tehlikeli olurdu). Ama gene söylendiğine göre Mitya bütün bu "âlem" den sonra Gruşenka'dan hiçbir şey koparamamış, genç kadın "ancak küçücük ayağını öptürmüş, başka hiçbir şeye izin vermemişti."

Mitya ile Pyotr İlyiç dükkâna yaklaştıkları vakit, kapıda içi halıyla örtülü, ziller çıngıraklar takılmış, atları koşulu, her an yola çıkmaya hazır bir troyka ve Mitya'yı bekleyen arabacı Andrey'i gördüler. Dükkânda, Mitya gelinceye kadar bir sandığı mallarla doldurup "düzenlemişlerdi" bile. Sandığı kapayıp çivilemek, sonra da arabaya yerleştirmek için onun gelmesini bekliyorlardı. Pyotr İlyiç şaşırıp kaldı. Mitya'ya:

"Troykayı da nereden buldun?" diye sordu.

"Sana gelirken Andrey'e rastlamış, doğru buraya, dükkâna gelmesini söylemiştim. Ne diye vakit kaybedeyim!.. Geçen sefer Timofey'le gitmiştim. Ama Timofey bu sefer benden önce davranmış, gönlümün perisini tek başına alıp götürmüş. Andrey! Çok gecikmeyiz ya!.."

Andrey, hemen:

"Bizden ancak bir saat önce varırlar. O kadar bile değil!.. En fazla bir saat öndeler," diye karşılık verdi. "Timofey'i ben yolcu

etmiştim. Nasıl gideceklerini biliyorum. Onların gidişi ile bizim gidişimiz aynı değil. Onlar bizim kadar hızlı gidemez. Bir saat bile önce varamazlar."

Daha yaşlanmamış, kızıl saçlı, kupkuru bir adam olan ve sırtında uzun bir gömlekle sol elinde kırbaç bulunan arabacı Andrey, heyecanla konuşmuştu:

"Bir saat önce bile varamazlar!" diye tekrarladı.

"Eğer yalnız bir saat geri kalırsak elli ruble bahşiş var sana..."

"Bir saat söz mü? Bana güvenebilirsiniz Dmitriy Fyodoroviç. Eh... Yarım saat kadar önce varabilirler, ama bir saat nerede?"

Mitya telaşla emirler veriyordu ama konuşması bir garipti, tuhaf tuhaf kekeleye kekeleye, sırasız bir sürü emirler veriyordu. Bir söze başlıyor, sonunu hemen unutuyordu. Pyotr İlyiç ise karışıp ona yardım etmek zorunluluğunu duydu.

Mitya:

"Dört yüz rublelik olsun! Daha az olmaz! Dört yüz rublelik olsun, tıpkı o zamanki gibi," diye emrediyordu. "Dört düzine şampanya, bir şişe daha az olmaz..."

Pyotr İlyiç:

"Bu kadar çoğunu ne yapacaksın? Dur!.." diye bağırdı. "Bu sandık da ne? Ne var içinde bunun? Dört yüz rublelik malı buna mı doldurdunuz?"

Uğraşıp didinen bakkal çırakları aşırı bir nezaketle ona birinci sandıkta ancak yarım düzine şampanya ile daha önce gerekli olacak şeylerin, mezelerin, şekerlerin, monpansiye ile buna benzer şeylerin bulunduğunu, ama "asıl önemli maddelerin" o zaman olduğu gibi özel bir şekilde yerleştirilip, özel bir arabayla, gene bir troykayla tam zamanında yetiştirileceğini anlattı. "Belki de Dmitriy Fyodoroviç'ten ancak bir saat sonra oraya varacaktır," dediler. Mitya heyecanla:

"Bir saatten fazla olmasın! Bir saatten fazla olmasın! Mümkün olduğu kadar çok monpansiye ile fondan koyun. Oradaki kızlar bunları çok sever!" diye ısrar ediyordu.

Pyotr İlyiç:

"Peki, varsın fondan da koysunlar. Ama dört düzine şampanyayı ne yapacaksın? Bir düzine yeter," dedi.

Neredeyse öfkelenecekti!.. Bakkalla pazarlık etmeye başladı, hesabı istedi. Bir türlü sakinleşemiyordu. Bununla birlikte ancak hesaptan yüz ruble kadar indirebildi. Sonunda tüm olarak üç yüz rublelik mal gönderilmesi için anlaştılar. Ondan daha fazla olmayacaktı. Pyotr İlyiç, birden aklı başına gelerek:

"Hay Allah kahretsin!.." diye bağırdı. "Bana ne oluyor yani? Madem paraları bedavadan elde ettin, savur öyleyse!.."

Mitya onu dükkânın arka tarafındaki odaya sürükledi:

"Gel bakalım, tutumlu adam! Gel bakalım buraya! Kızma canım," dedi. "İşte şimdi bize buraya bir şişe getirecekler, biz de biraz çöpleniriz. Eh, Pyotr İlyiç, gel oraya seninle birlikte gidelim. Seninle giderim çünkü sen iyi bir insansın. Senin gibileri severim."

Mitya çok kirli bir peçeteyle örtülü küçük masanın önündeki hasır iskemlenin üzerine oturmuştu. Pyotr İlyiç karşısına ilişti. Bir an sonra şampanya geldi. "Beyler istiridye isterler mi?" diye teklif edildi. "Eh iyi cins istiridye, en son gelen partideki istiridyelerden..." denildi. Pyotr İlyiç hemen hemen öfkeyle:

"İstiridye istemez!" dedi. "Zaten ben istiridye yemem, hem başka bir şey istemez," diye homurdandı.

Mitya:

"İstiridye yemeye vakit kalmadı. Zaten iştahımız da yok," dedi.

Birden heyecanlandı:

"Biliyor musun dostum, ben hiçbir zaman bu düzensizliklerden hoşlanmamışımdır."

"Canım düzensizlikten kim hoşlanır? Üç düzine şampanya! Düşün bir kez! Mujiklere üç düzine şampanya, kim olsa bundan sarhoş olur."

"Ben onu demek istemiyorum. Ben üstün bir düzenden söz ediyorum. İçimde düzen yok benim. 'Madem öyle, Allah belamı versin!' diyorum. Tüm ömrüm düzensizlik içinde geçmiştir. Artık ona bir düzen vermeli. Söz oyunu yapıyorum, değil mi, ha?"

"Sayıklıyorsun, söz oyunu yapmıyorsun..."

"Şan olsun dünyanın en yükseğine,
Şan olsun içimdeki Tanrıya!..

Bu şiir bir vakitler içimden gelmişti, aslında şiir değil, bir gözyaşı damlasıdır. Bunu kendim uydurdum... Ama bunu o yüzbaşıyı sakalından tutup da sürüklediğim sırada uydurmuş değilim..."

"Durup dururken ne diye ondan söz ediyorsun?"

"Durup dururken neden ondan mı söz ediyorum? Saçma! Her şey günün birinde bitiyor, her şey eşit oluyor! Bir çizgi çiziliyor, sonunda da toplam yapılıyor."

"Vallahi senin o tabancalarını hep gözümün önünde görür gibi oluyorum."

"Tabancalar da saçma! Haydi iç de, gözlerine hayaller görünmesin! Ben yaşamı seviyorum. Aşırı denecek bir aşkla sevmişimdir onu. O kadar aşırı bir sevgi duymuşumdur ki hayata karşı, neredeyse adice bir sevgi... Ama yeter artık! Yaşamın şerefine yavrucuğum!.. Seninle yaşamın şerefine içelim... Yaşamın şerefine kadeh kaldırmayı teklif ediyorum! Neden kendimden memnunum? Belki adiyim ama kendimden memnunum işte... Adi olduğum için çok üzüntü duyuyorum, ama gene de kendimden memnunum. Tanrının yarattığı her şeyi kutsuyorum... Şu anda Tanrıyı kutsamaya hazırım. Onun yarattıklarını da... Ama... pis kokulu bir böceği yok etmek gerekir. Oraya buraya sürüne sürüne gidip de başkalarının yaşantısını zehir etmesin diye. Yaşamanın şerefine içelim, sevgili kardeşim!.. Yaşamaktan daha değerli ne olabilir? Hiçbir şey!.. Yaşamın ve kraliçeler kraliçesi olan bir kadının şerefine içelim..."

"Öyle olsun bakalım! Yaşamın şerefine, hatta senin kraliçenin şerefine içelim..."

Birer bardak içtiler. Mitya gerçi heyecan içindeydi ve her şeyi oraya buraya savuruyordu, ama gene de garip bir hüzün duyuyordu. Yalnız üzerine karşı konulmaz, ağır bir sıkıntı çökmüştü.

"Mişa!.. İçeriye giren senin Mişa'ydı değil mi? Mişa, yavrucuğum gel buraya!.. Şu bardaktakini iç bakalım, altın saçlı Febüs'ün, yarınki Febüs'ün şerefine!.."

Pyotr İlyiç asabi bir tavırla:

"Canım ne diye ona da veriyorsun!.." dedi.

"Ne olursun izin ver, ne olursun!.. Ben öyle istiyorum..."

"Ah sen yok musun?.."

Mişa bardaktakini içti, eğilerek selam verdi. Sonra koşa koşa gitti. Mitya:

"Sonradan beni daha çok hatırlar!" dedi. "Ben bir kadını seviyorum, bir kadını!.. Kadın nedir, dünyanın kraliçesidir... Ama içimde bir hüzün var, bir hüzün Pyotr İlyiç... Hamlet'i hatırlar mısın? 'İçimde öyle bir hüzün, öyle bir hüzün var ki Horatio...' Ah, zavallı Yorick! Belki de o Yorick benim işte. Evet gerçekten şu anda ben Yorick'im, sonra da bir kafatası olacağım..."

Pyotr İlyiç dinliyor, susuyordu. Mitya da bir süre sustu. Sonra küçük kara gözlü, güzel bir fino köpeğini fark ederek birden dalgın dalgın, bakkal çırağına:

"Köpeğiniz ne cinstir?" diye sordu.

Bakkal çırağı:

"Varvara Alekseyevna'nın, bizim ev sahibinin köpeğidir. Demin kendileri getirdi. Sonra da burada unuttular onu. Geri götürmeli..."

Mitya düşünceli bir tavırla:

"Öyle bir köpek görmüştüm alayda... Yalnız onun arka ayağı kırıktı. Pyotr İlyiç söz gelmişken sana bir şey sormak istiyorum; sen hiç hayatında hırsızlık yaptın mı?"

"Bu ne biçim soru?"

"Laf olsun diye sordum işte. Birinin cebinden başkasına ait olan bir şeyi çaldın mı? Devlet hazinesini soydun mu demiyorum. Devleti herkes soyuyor, sen de soymuşsundur tabii..."

"Sus be, Allah kahretsin!"

"Ben yabancıya ait bir şeyden bahsediyorum. Yani birinin cebinden, para cüzdanından filan bir şey çaldın mı, ha?"

"Bir gün annemden yirmi kopek çalmıştım. O zaman dokuz yaşındaydım. Masanın üzerinden almıştım parayı. Yavaşça almış avucumun içinde saklamıştım."

"Peki sonra ne oldu?"

"Hiç! Hiçbir şey olmadı. Parayı üç gün sakladım, sonra utandım, gidip itiraf ettim, parayı da geri verdim."

"Peki sonra ne oldu?"

"Tabii dayağı bastılar. Hem sen ne diye bunları soruyorsun? Yoksa sen de bir şey mi çaldın?.."

Mitya, kurnaz bir tavırla göz kırptı:

"Çaldım ya..."

Pyotr İlyiç, merakla:

"Ne çaldın?"

"Annemden yirmi kopek çaldım. Dokuz yaşındaydım. Üç gün sonra geri verdim..."

Mitya bunu söyledikten sonra yerinden kalktı. Birden dükkânın kapısından içeri arabacı Andrey baktı:

"Dmitriy Fyodoroviç acele etsek nasıl olur?" diye seslendi.

Mitya birden harekete geçti:

"Her şey hazır mı? Gidelim! Son olarak bir şey daha söyleyeceğim, hem... Andrey'e yola koyulurken bir bardak votka verin! Votkadan başka bir kadeh de konyak verin!.. Şu kutuyu (tabanca kutusunu söylüyordu) benim oturacağım yerin altına sokun. Elveda Pyotr İlyiç... Beni kötülükle anma!.."

"Canım nasıl olsa yarın döneceksin değil mi?"

"Evet... Ne olursa olsun döneceğim!.."

Bakkal çırağı ayağa fırladı:

"Hesabı lütfen şimdi öder misiniz?" dedi.

"Ha, evet, hesap var ya! Tabii ödeyeceğim..."

Mitya gene cebinden para destesini çıkardı, içinden renk renk üç kâğıt para çıkardı, tezgâhın üzerine attı ve aceleyle dükkândan çıktı. Herkes peşinden gitti, onu yerlere kadar eğilerek selamlarla, temennilerle uğurladılar. Andrey, biraz önce içtiği konyaktan hafifçe geğirdi, arabanın ön tarafına atlayıp oturdu. Ama Mitya tam oturacağı sırada, birden hiç beklemediği bir şey oldu; karşısında Fenya'yı gördü. Kadın soluk soluğa, koşa koşa geldi. Bağırarak ellerini önünde kavuşturdu ve "pat" diye Mitya'nın ayaklarına kapandı:

"Beyefendiciğim, Dmitriy Fyodoroviç, cancağızım, sakın hanımefendiye bir kötülük etmeyin!.. Ben size her şeyi anlattım!.. O adama da yazık etmeyin. Zaten o hanımefendinin eski beyidir, yabancısı değildir! Şimdi Agrafena Aleksandrovna ile evlenecekmiş. Onun için Sibirya'dan dönmüş... Dmitriy Fyodoroviç!.. Beyefendiciğim... Bir başka insanın hayatına yazık etmeyin!.."

Pyotr İlyiç kendi kendine:

'Vay, vay, vay!.. Bak hele! Eh şimdi kim bilir orada neler yapacaksınız?' diye mırıldandı. "Şimdi her şey anlaşılıyor. Nasıl anlaşılmasın..."

Mitya'ya yüksek sesle:

"Dmitriy Fyodoroviç, sen şimdi bana tabancaları versene! Erkekçe ver bana onları!.. İşitiyor musun Dmitriy?" diye bağırdı.

Mitya:

"Tabancaları mı? Dur yavrum!.. Ben onları yolda fırlatıp atacağım," diye karşılık verdi. "Fenya ayağa kalk! Önümde yatma öyle. Merak etme, artık bundan böyle Mitya kimseye zarar vermez!.. O budala artık hiç kimseye kötülük etmeyecektir..."

Arabaya yerleştikten sonra:

"Hem bak sana ne diyeceğim Fenya!" diye bağırdı. "Biraz önce seni kırdım, onun için beni bağışla. Benim gibi adi bir adamı bağışla... Hoş, bağışlamazsan da ziyanı yok! Çünkü artık benim için hepsi bir... Çek bakalım Andrey! Çabuk ol! Çek!.."

Andrey dizginlere dokundu; arabanın çıngırağı etrafı çınlatmaya başladı:

"Elveda Pyotr İlyiç!.. Son gözyaşım senin olsun!.."

Pyotr İlyiç arkasından, 'Sarhoş değil, öyleyken neler saçmalıyor!' diye düşündü.

Bir an Mitya'yı aldatacaklarını, ona kazık atacaklarını hissederek arabaya yüklenecek eşyaları nasıl hazırlayacaklarını kontrol etmek için orada kalmayı düşündü. Sonra birden kendi kendine kızdı, tükürdü, bilardo oynamak için kendi meyhanesine gitti. Yolda giderken:

"Çok iyi çocuk ama budala..." diye mırıldanıyordu. "O subayı, Gruşenka'nın 'eski göz ağrısı'nı işitmiştim. Eh, madem buraya gelmiş, o halde... Ah, o tabancalar yok mu?.. Aman canım, dadısı değilim ya, ne oluyor bana? Varsın yanında kalsın tabancalar! Hem zaten bir şey olmayacak. Bir ağız kavgası yaparlar, olur biter! İçer, dövüşür, dövüştükten sonra da barışırlar. Bunlar bir şey yapacak adam mı? Neydi o 'aradan çekilirim', 'kendimi cezalandırırım' lafları? Hiçbir şeycik olmayacak! Meyhanede sarhoş gibi hep bu lafları bağırarak bin defa söyledi. Ama şimdi sarhoş değil. 'Ruhu sarhoşmuş!' Öyle lafları basit adamlar sever. Ben dadısı mıyım, neyim yani? Muhakkak biriyle dövüşmüştür. Suratı kan içindeydi, acaba kiminle dövüştü? Meyhanede öğrenirim. Mendili de kan içindeydi... Hay Allah, hem de mendil bizim evde, yerde kaldı... Aman vız gelir bana!.."

Meyhaneye müthiş bir can sıkıntısı içinde gitti ve hemen bir parti oyuna başladı. Oyun onu neşelendirdi. Bir başka parti daha oynadı. Sonra oyun arkadaşlarından biriyle konuşmaya başladı, ona Dmitriy Karamazov'un gene bir yerden para bulduğunu söyledi. Mitya'nın elinde üç bin ruble kadar paranın bulunduğunu kendi gözüyle gördüğünü ve onun gene Gruşenka ile Mokroye'ye âlem yapmaya gittiğini anlattı. Bu sözler onu dinleyenlerde beklenmedik bir hayret uyandırdı. Hepsi birden ve hiç gülmeden garip bir ciddiyetle konuşmaya başlamıştı. Hatta oyunu bile yarıda bıraktılar.

"Üç bin mi? Allah, Allah... Nereden olacak üç bin rublesi?"

Daha başka sorular sormaya başladılar. Pyotr İlyiç, Mitya'ya parayı Hohlakova'nın hediye ettiğini bildirince de onun bu sözlerini şüphe ile karşıladılar:

"Sakın ihtiyarı soymuş olmasın? Öyle olamaz mı?.."

"Üç bin bu!.. İşin içinde muhakkak bir bit yeniği vardır."

"Babasını öldüreceğini söyleyerek atıp tutmuştu ya! Hepimiz burada işitmiştik... Hem de tam üç binden söz etmişti."

Pyotr İlyiç konuşulanları dinliyordu. Birden sorulan tüm sorulara soğuk bir tavırla ve iki üç sözle karşılık vermeye başladı. Oraya gelirken, Mitya'nın yüzüyle ellerinin kan içinde olduğunu anlatmak istediği halde, bundan bir tek kelime olsun söz etmedi.

Üçüncü partiye başladılar. Mitya'yla ilgili konuşmalar yavaş yavaş sona erdi. Ama Pyotr İlyiç üçüncü partiyi bitirdikten sonra, daha fazla oynamak istemedi. Istakayı bıraktı ve akşam yemeğini yemeye hazırlandığı halde, bundan vazgeçerek meyhaneden çıkıp gitti. Meydana vardığı vakit, şaşkınlıkla durakladı. Kendisine hayret ediyordu, çünkü o anda, içinde Fyodor Pavloviç'in evine gitmek ve olup bitenleri öğrenmek isteğini duymuştu. "Saçma... Saçma sapan olan bir şey yüzünden gidip yabancı bir adamın evinde herkesi uyandırarak rezalet koparmaya ne hakkım var? Allah kahretsin!.. Dadısı mıyım ben neyim?"

Fena halde canı sıkılarak kendi evine doğru yürüdü. Birden Fenya'yı hatırladı, üzülerek, 'Hay Allah!.. Demin ona sorsaydım, her şeyi öğrenirdim...' diye düşündü. İlle onunla konuşmak için sabırsız bir istek duydu. Bu istek içinde öyle alevlenmişti ki, yarı yolda sert bir dönüş yaparak hemen Gruşenka'nın kira ile oturduğu Morozova'nın evine gitti. Yaklaştı, dış kapıyı çaldı. Gecenin sessizliğinde duyulan bu vuruşlar, birden aklını başına getirmiş gibi oldu. İçinde öfke uyandırdı. Üstelik kimse karşılık vermiyordu. Evde herkes uykudaydı. Bu sefer gerçekten büyük bir üzüntü ile 'Hay Allah, rezalet çıkacak!' diye düşündü, ama çekilip gidecek yerde gene var gücüyle vurmaya devam etti. Gürültü tüm sokağa yayıldı, etrafı çın çın çınlatıyordu. Pyotr İlyiç, vuruşların sesi etrafı çınlattıkça, her seferinde deli gibi, "Ne olursa olsun duyuracağım! Ne olursa olsun duyuracağım!.." diye mırıldanıyor, dış kapıya indirdiği vuruşları gittikçe şiddetlendiriyordu...

VI

KENDİM GELİYORUM

DMİTRİY Fyodoroviç'e gelince, genç adam rüzgâr gibi gidiyordu. Mokroye'ye kadar yirmi verstten biraz daha fazla mesafe vardı, ama Andrey'in troykası dörtnala öyle gidiyordu ki, oraya bir saat, bir çeyrekte varabilirdi. Arabanın hızlı gidişi birden

Mitya'yı zindeleştirmiş gibiydi. Hava taze, biraz da soğuktu. Temiz göklerde iri yıldızlar parlıyordu. Bu, Alyoşa'nın toprağın üzerine kapanarak "coşkun bir heyecanla onu sonsuzluğa dek seveceğine yemin ettiği" geceydi. Hatta belki de aynı saatti!

Gerçi Mitya'nın ruhunda bir karışıklık, büyük bir karışıklık vardı ve o anda, birçok şey ona müthiş üzüntü veriyordu... Ama tüm varlığı karşı konulmaz bir şekilde, kavuşmak için rüzgâr gibi gittiği, son bir kez daha yüzüne bakmak için acele ettiği "kraliçesine" doğru yönelmişti. Yalnız bir tek şey söylemek isterim: O anlarda içinde en küçük bir isyan uyanmıyordu. Belki de bu kıskanç adamın karşısında yeni çıkan o erkeğe karşı, yerden biter gibi ortaya çıkan o yeni rakibine, o "subaya" karşı içinde en küçük bir kıskançlık bile duymadığını söylersem, bana inanmazlar...

Belki karşısına herhangi biri çıksaydı, hemen kıskançlık duyardı, hatta belki de o korkunç ellerini gene kana bulardı. Ama o adama, Gruşenka'nın o "ilk göz ağrısı"na karşı şimdi troykasında uçup giderken öfkeli bir kıskançlık duymak şöyle dursun, en küçük bir düşmanlık bile beslemiyordu. Gerçi onu daha görmemişti bile ama "şimdi kesin olarak artık Gruşenka ile o adamın hakkı söz konusu olur. Onun ilk aşkı, beş yıldır unutamadığı aşkı söz konusu. Madem onu unutmadı, demek ki, bu beş yıl içinde hep onu sevdi. Hem ben durup dururken ne diye ortaya atıldım sanki? Bu işin içinde benim yerim var mı? Çekil Mitya!.. Yol ver! Zaten artık ben neyim ki? Şimdi subay olmasa da artık her şey bitmiştir. Hatta o adam hiç ortaya çıkmamış olsaydı, gene de her şey artık sona ermiş olacaktı." İşte eğer o sırada düşünebilseydi, izlenimlerini bu sözlerle açıklayabilirdi. Ama artık o sırada düşünemiyordu bile. Kararını hiç düşünmeden, içinden gelen bir duyguyla, bir anda ve tüm sonuçlarını kabul ederek daha Fenya'dayken, daha kadının ilk sözlerini işitir işitmez vermişti.

Bununla birlikte verdiği bu karara rağmen, ruhunda bir bulanıklık, ona müthiş üzüntü veren bir karışıklık vardı. Verdiği karar bile onu sakinleştirmemişti. Geride pek çok şey kalmıştı, bunlar onu çok üzüyordu. Bazen hayret duyuyor gibiydi. Gerçi kâğıda, "Kendime ceza vereceğim, suçumun bedelini ödeyeceğim," diye

yazmıştı ve o kâğıt şimdi yanında, cebinde hazır duruyordu. Gerçi tabancası doluydu. Ertesi gün altın saçlı Febüs'ün ilk sıcak ışıklarını nasıl karşılayacağına karar vermişti. Öyleyken gene de geride kalan, daha önce olup biten ve ona müthiş bir acı veren şeylerle hesabını kesmesine, yaptığını ödemesine imkân yoktu! Bunu derin bir üzüntüyle hissediyordu. Bu ümitsiz düşünce, ruhuna bir sülük gibi yapışıp kalmıştı.

Yolda, bir ara birden Andrey'i durdurmak, arabadan atlamak, doldurulmuş tabancayı çıkarmak ve gün doğmasını beklemeden her şeyi orada bitirivermek isteğini duydu. Ama bu an, bir kıvılcım kadar kısa süreli oldu. Zaten troyka da "mesafeyi yutarcasına" uçup gidiyordu. Dmitriy, hedefine yaklaştıkça yalnız Gruşenka'yı, yalnız onu düşünmeye başlıyor, bu düşünce, gittikçe daha büyük bir güçle tüm varlığını sarıyor, geri kalan bütün o korkunç hayalleri zihninden geriye itiyordu. Ah... Gruşenka'yı görmeyi ne kadar istiyordu! Hiç değilse göz ucuyla, hiç değilse uzaktan görebilseydi onu! 'Şimdi Gruşenka o adamla beraber. Eh ne yapalım? Gidip bakarım, onunla birlikte, o eski sevgilisiyle birlikteyken ne halde? Onu bir göreyim, başka hiçbir şey istemiyorum...' diye düşünüyordu.

Kaderin karşısına çıkardığı ve yaşantısını böylesine değiştiren o kadına karşı içinde öyle bir sevgi, yepyeni ve o zamana kadar hiç duymadığı öyle bir duygu, kendisi için de beklenmedik, öylesine duaya benzeyen tatlı bir şefkat duygusu uyanmıştı ki, neredeyse onun karşısında yok olmak isteğini duyuyordu. Birden garip bir coşkunluk içinde, "Yok edeceğim kendimi işte!.." diye söylendi.

Hemen hemen bir saattir dörtnala gidiyorlardı. Mitya susuyordu. Andrey ise, gerçi konuşkan bir mujikti, ama o da sanki konuşmaktan korkuyormuş gibi bir tek söz etmemişti. Habire "sürüsünü", cılız ama çevik, doru troykasını hızlandırıyordu. Mitya birden büyük bir endişe içinde:

"Andrey!.." diye seslendi. "Ya uyuyorlarsa? O zaman ne olacak?.."

Bu, bir anda aklına gelmişti. O zamana kadar öyle bir şeyi aklından bile geçirmemişti.

"Herhalde yatmışlardır, Dmitriy Fyodoroviç, öyle olmalı.."

Mitya bir yeri ağrıyormuş gibi kaşlarını çattı. Gerçekten de... kendisi böyle rüzgâr gibi, içinde o duygularla gelecek... onlar ise uyumuş olacaklar!.. Belki Gruşenka da uyuyordu. Yanında da...

Birden içinde öfkeli bir duygu uyandı. Çıldırmış gibi:

"Dörtnala sür Andrey!.. Sür... Çabuk ol!" diye bağırdı.

Andrey biraz sustuktan sonra düşünceli bir tavırla:

"Belki de yatmamışlardır," diye söylendi. "Timofey bana daha önce, orada birçoğunun toplandığını söylemişti..."

"İstasyonda mı?.."

"Hayır istasyonda değil, Plastunov'larda, yolcu hanında. Sizin anlayacağınız, isteyen orada gelir kalır. Yolgeçen hanı gibidir."

Mitya bu beklenmedik haber karşısında birden büyük bir endişeye kapıldı:

"Biliyorum. Demek orada başkaları daha olacak, öyle diyorsun ha? Çok dediğin kimler?" diye sordu.

"Ben ne bileyim? Timofey öyle diyordu. Hepsi beyefendiden insanlar. Kentten iki kişi gelmiş, ama kim olduklarını bilmiyorum. Yalnız Timofey söyledi; buradan iki bey, başka yerden iki bey daha gelmiş, ayrıca daha birkaç kişi gelecekmiş. Etraflıca sormadım, söylediklerine göre, kâğıt oynamaya başlamışlar..."

"Kâğıt mı?"

"Evet, onun için, eğer kâğıda oturdularsa, belki uyumuyorlardır. Öyle olmalı... Şimdi saat ancak on ikiye geliyor. Çok geç değil..."

Mitya, gene sinirli sinirli:

"Sür Andrey, sür!.." diye bağırdı.

Andrey bir süre sustuktan sonra gene:

"Size bir şey sormak istiyorum beyefendi," diye söze başladı. "Ama darıltacağım diye korkuyorum. Darılmazsınız ya beyefendi?"

"Ne istiyorsun?"

"Demin Fedosya Markovna ayaklarınıza kapandı. Hanımına, bir de başka birine yazık etmeyin," diye yalvardı... "İşte beyefendi ben sizi oraya götürüyorum... Bağışlayın beni beyefendi! Yani vicdanım elvermiyor... Belki söyleyeceğim budalaca bir şey ama..."

Mitya, birden onu arkadan omuzlarından kavradı. Delirir gibi:

"Sen arabacı değil misin? Arabacı değil misin sen?" diye bağırdı.

"Arabacıyım..."

"Öyleyse yol vermesini bilirsin. Ne yani? Arabacıysan artık hiç kimseye yol vermeyecek misin? 'Ezip geçerim... Ben geliyorum,' mu diyeceksin? Hayır arabacı, kimseyi ezme! İnsanlar ezilmemeli. İnsanların hayatına zarar vermemeli... Eğer birinin yaşantısına zarar verdiysen... Kendini cezalandıracaksın... Ama herhangi bir zarar verdiysen... Ama eğer birini yok ettiysen... O zaman kefaretini öde... Git..."

Bütün bunlar Mitya'nın ağzından tam anlamıyla kriz geçiren bir adamın ağzından dökülür gibi bir çırpıda dökülüvermişti. Andrey, gerçi beyin bu söylediklerine şaşmıştı ama sözlerini destekledi:

"Doğru söylüyorsunuz beyefendi, Dmitriy Fyodoroviç... Bu konuda haklısınız, insanları ezmemeli diyorsunuz ya, herhangi bir canlıya eziyet etmek de öyledir. Çünkü her canlı Tanrının yaratığıdır. Bakın, diyelim ki bir at, bakarsınız arabacının biri hayvanı boşuna tüketir, bizim arabacı milleti öyledir... Bir türlü kendisini alamaz bundan, boyuna sürer atı, ne dersen de... Boyuna zorlar hayvanı..."

Mitya birden o hiç beklenmedik kısa kahkahalarıyla güldü:

"Cehenneme mi?" diye sözünü kesti.

Sonra Andrey'i şiddetle omuzlarından yakaladı:

"Andrey!.. Temiz yürekli halk adamı! Söyle bakalım, Dmitriy Fyodoroviç Karamazov sence cehenneme gidecek mi yoksa gitmeyecek mi?"

"Bilmiyorum efendim... Her şey size bağlıdır, çünkü siz bizde... Bakın beyefendi, Tanrının oğlu çarmıha gerilip de can verdikten sonra dirilmiş. Çarmıhtan iner inmez cehenneme gitmiş, orada çile dolduran tüm günahkârları serbest bırakmış. O zaman cehennem sızlanmaya başlamış. Çünkü artık günah işlemiş hiçbir insanın oraya gelmeyeceğini düşünüyormuş. Tanrı da cehenneme şöyle demiş: 'Sızlanma cehennem!.. Çünkü bundan böyle sana birçok büyük devlet adamları, büyük hâkimler ve zenginler gelecektir.

Şimdi olduğu gibi ağzına kadar dopdolu olacaksın... Tekrar geleceğim güne dek böyle kalacaksın!' Doğru söylüyorum, gerçekten öyle söylemiş..."

"Halk efsanesi olacak! Çok güzel!.. Soldaki atı kamçılasana Andrey!.."

Andrey, soldaki atı kamçıladı:

"İşte beyefendi, cehennem o insanlar içindir. Siz ise tıpkı küçük bir çocuk gibisiniz. Biz sizi öyle sayarız... Gerçi çabuk öfkeye kapılırsınız ama yüreğiniz temiz olduğu için Tanrı sizi bağışlar..."

"Peki ya sen? Sen beni bağışlar mısın Andrey?"

"Ben sizi ne diye bağışlayacakmışım? Siz bana bir şey yapmadınız ki!.."

"Hayır, herkesin yerine, herkesin yerine sen, tek başına, işte şimdi şurada, şu yol üstünde beni herkesin yerine bağışlar mısın? Söyle bana temiz yürekli halk adamı, söyle!.."

"Ah, beyefendi! Öyle garip bir konuşmanız var ki, sizi oraya götürmek bile bana korku veriyor..."

Ama Mitya, Andrey'in ne söylediğini iyice işitmedi. Kendinden geçmiş gibi dua ediyor, içinden deli gibi şöyle diyordu: 'Tanrım kanun dışı yaptığım tüm davranışlarla beni olduğum gibi kabul et, ama beni yargılama. Beni yargılamadan bırak... Yargılama, çünkü ben kendimi yargılamış bulunuyorum. Beni yargılama! Çünkü seni seviyorum Tanrım! Biliyorum alçağın biriyim, ama seni seviyorum. Beni cehenneme de göndersen, orada da seveceğim seni! Oradan da hep yüz yıllar boyunca, sonsuzluğa dek seni sevdiğimi haykıracağım... Ama izin ver, sevgime doyayım... Şimdi, şurada sevgime doyayım, senin o sıcak ışınlarına yalnız beş saat kaldı... Çünkü ruhumun kraliçesini seviyorum ben. Seviyorum onu! Sevmemezlik edemiyorum, elimden gelmiyor. Beni olduğum gibi görüyorsun işte. Dörtnala ona gidip, karşısında yerlere kapanacağım. Yanımdan geçip gittiğin için haklısın... Bağışla beni! Kurbanını unut ve hiçbir zaman üzüntü çekme, diyeceğim.'

Andrey, kırbacıyla ilerisini işaret edip bağırdı:

"Mokroye!"

Gecenin karanlığında birden geniş bir alana dağılmış küme küme yapıların koyu karaltısı göründü. Mokroye köyü iki bin nüfusluydu. Ama o saatte artık herkes uyuyordu ve karanlıkta ancak yer yer seyrek ışıklar kırpışıyordu. Mitya, sayıklar gibi:

"Sür Andrey, sür!" diye bağırdı. "Gelen benim!"

Andrey, köyün hemen girişinde ve sokağa bakan altı penceresi de ışıklı olan Plastunov'ların yolcu hanını kırbacıyla işaret ederek:

"Daha yatmamışlar!" dedi.

Mitya neşeyle:

"Uyumuyor!" diye bağırdı. "Çınlasın çıngıraklar Andrey! Dörtnala sür, çınlat etrafı! Her yanı çınlata çınlata yaklaş oraya. Herkes bilsin kimin geldiğini! Gelen benim! Ben, ben geliyorum!"

Mitya kendinden geçmiş gibi bağırıyordu. Andrey yorgunluktan bitmiş olan üç atını dörtnala kaldırdı ve gerçekten patır kütür kapının önündeki yüksek basamakların önüne geldi, soluk soluğa kalmış, buğusu tüten atlarını yavaşlattı. Mitya, tam hancı artık yatmaya hazırlanırken kimin geldiğini merak ederek kapıya çıkıp baktığı sırada, arabadan atladı...

"Trifon Borisıç, sen misin?"

Hanın sahibi eğildi, dikkatle baktı, sonra hızla kapının önündeki merdivenden paldır küldür inerek, dalkavukça bir sevinçle konuğa doğru atıldı.

Bu, Trifon Borisıç, yüzü biraz şişmanca, etine dolgun, orta boylu, sağlam ve sert görünüşlü bir köylüydü; özellikle Mokroye'deki köylülere karşı sert bir tavır takınırdı ama herhangi bir yerde çıkarını hissettiği vakit tavrını değiştirip, yüzüne çabucak dalkavukça bir anlam vermesini bilirdi. Sırtında Rus usulü yakası yandan bir gömlek, üzerinde de uzun bir ceketle dolaşırdı. Epeyce parası vardı ama hep hayalinden, daha önemli bir rol oynamayı geçirirdi.

Köylülerin yarısı avucunun içindeydi, çevresinde herkes ona borçluydu. Çiftlik sahiplerinden toprak kiralıyor ya da satın alıyordu. Bu aldığı toprakları köylüler ona bir türlü kurtulamadıkları borçlara karşılık olarak bedava işliyordu. Kendisi duldu ve yetişkin dört kızı vardı. Hatta biri kocasını kaybetmişti ve iki küçük çocuğu

ile birlikte Trifon Borisıç'ın yanında oturuyor, bir gündelikçi gibi ona çalışıyordu. Köylünün öbür kızı yıllarca çalışarak, kendine iyice bir durum yaratmış bir memurla, bir kâtiple evliydi ve kâtibin, yolcu hanının odalarından birinin duvarında, aile fotoğraflarının arasında, minicik bir minyatür gibi bir fotoğrafı asılıydı. Bu onun, devlet memuru üniforması ve omzunda memur olduğunu belli eden apoletlerle çekilmiş bir fotoğrafıydı. İki küçük kız büyük yortularda, üzerlerine modaya uygun olarak dikilmiş, arkadan bele sımsıkı oturmuş, kuyrukları bir arşın uzunluğunda mavi ya da yeşil elbiseler giyer, misafirliğe giderdi. Ama ertesi gün, her gün olduğu gibi, daha güneş doğarken yataklarından kalkıp, ellerinde kavaktan yapılmış süpürgelerle ortalığı süpürür, bulaşık suyunu döker, müşterilerden arda kalan çöpleri temizlerlerdi.

Trifon Borisıç kazandığı binliklere rağmen, âlem yapan bir müşterisinden para sızdırmaya bayılırdı. Daha bir ay bile olmamıştı, bir gece Dmitriy Fyodoroviç, Gruşenka ile içki içtiği sırada ondan iki yüz, hatta belki de üç yüz ruble koparmıştı. Bunu hatırlayarak, daha Mitya hanın kapısına arabayla geldiği anda, onun gene kendisine yem olacağını sezer sezmez ileri atılmış, genç adamı sevinçle karşılamıştı:

"Sevgili Dmitriy Fyodoroviç, sonunda size kavuştuk öyle mi?.."

Mitya:

"Dur, Trifon Borisıç!" diye söze başladı. "Her şeyden önce bana en önemli şeyi söyle, nerede? Nerede o?"

Hancı hemen kimden söz ettiğini anlayarak keskin bir bakışla Mitya'nın yüzüne dikkatle baktı:

"Agrafena Aleksandrovna mı?" diye sordu? "Evet, burada, o da burada kalıyor..."

"Kiminle? Kiminle?.."

"Başka yerden gelen bazı konuklarla efendim... Biri memur, konuşmasına bakılırsa Polonyalı olacak... Hanımı aldırmak için buradan araba göndermişti, öbürü de onun arkadaşı ya da yol üstü tanıştığı biri, kim bilir kimdir? Sivil giyinmişler..."

"Peki âlem mi yapıyorlar? Zengin mi bu adamlar?.."

"Ne âlemi? Bunlar öyle büyük adam değil, Dmitriy Fyodoroviç..."

"Büyük değil, ha? Peki ya ötekiler?"

"Ötekiler kentten geldi, efendiden iki kişi... Çernaya'dan dönerken uğradılar bize, sonra da burada kaldılar. Biri çok genç. Herhalde Bay Miusov'un akrabası olacak. Yalnız adını unuttum... Öbürünü ise siz de tanıyorsunuz. Çiftlik sahibi Maksimov. Dua etmek için sizin manastıra gitmişmiş. Bay Miusov'un o genç akrabası ile yolculuk ediyormuş..."

"Hepsi bu kadar mı?"

"Bu kadar..."

"Dur! Trifon Borisıç, konuşma! Şimdi bana yalnız asıl önemli olanı söyle. Gruşenka ne yapıyor? Nasıl?"

"İşte, demin buraya geldi, şimdi de onlarla oturuyor..."

"Neşeli mi? Gülüyor mu?"

"Hayır. Görünüşe bakılırsa pek gülmüyor... Hatta iyice somurtmuş. Demin genç adamın saçlarını taradı..."

"O Polonyalı subayın saçlarını mı?"

"Yok canım? Ne genci? Hem o adam subay filan değil. Hayır beyefendi! Onun saçlarını değil. Miusov'un yeğeninin, o delikanlının saçlarını tarıyordu... Hay Allah! Adı neydi? Unuttum işte..."

"Kalganov mu?"

"Tamam tamam! Kalganov..."

"İyi öyleyse, ne yapacağıma kendim karar veririm. İskambil oynuyorlar mı?"

"Demin oynadılar, ama şimdi bıraktılar. Çay içtiler, Polonyalı memur likör istedi."

"Dur, Trifon Borisıç, dur canım, şimdi kararımı vereceğim. Yalnız sen bana en önemlisini söyle, içeride çingene yok mu?"

"Şimdi çingeneler pek ortalıkta dolaşmıyor Dmitriy Fyodoroviç... Hükümet kovdurdu hepsini. Ama Rojdestvenskaya'da Yahudiler var, zil ve keman çalıyorlar. İstiyorsanız şimdi onları çağırtabilirim. Hemen gelirler."

Mitya:

"Çağırt ya! Muhakkak çağırt!" diye bağırdı. "Kızları da uyandırabilirsin. Hani geçen sefer olduğu gibi. Özellikle Marya'yı. Stepanida'yı, Arina'yı da uyandır... Koro için sana iki yüz ruble var!"

"Canım siz bu parayı verdikten sonra, ben koca köyü ayağa kaldırırım! Hatta şu anda hepsi yatmış, zıbarmış olsalar bile. Sanki bizim köylüler sizin bu gösterdiğiniz ilgiye layık mıdır sevgili Dmitriy Fyodoroviç? Kızlar bile bunlara değer mi? Öyle adi, kaba varlıklara bu kadar para verilir mi? Puro içmek kim, bizim köylü kim? Oysa sen onlara purolar verdin. Ama bizim köylü pis kokar... Köylü kızlarının da hepsi bitli. Hem canım sen emret, ben senin için kendi kızlarımı da bedavadan ayağa kaldırırım! Biraz önce yattılar. Arkalarına bir tekme! Onları kaldırır, onlara senin için şarkı söyletirim. Siz o zaman köylülere bile şampanya içirdiniz! Ahh!.."

Trifon Borisıç mahsus Mitya'ya acıyormuş gibi davranıyordu. Kendisi o zaman gizlice yarım düzine şampanya saklamış, masanın altından da yere düşen bir yüz rubleliği kaldırıp avucuna sıkıştırmıştı. Sonra da para öyle avucunda kalmıştı.

"Trifon Borisıç, o vakit burada bir binlik değil, kaç binlik ezdim! Hatırlıyor musun?"

"Hatırlıyorum, hatırlıyorum canım! Sizi nasıl hatırlamam. Galiba üç bin ruble kadar bırakmıştınız bizde?.."

"Şimdi de aynı düşünceyle geldim, bak, görüyor musun?"

Cebinden bir deste kâğıt para çıkarıp, onu hancının ta burnuna doğru tuttu:

"Şimdi aklını başına topla ve beni dinle. Bir saat sonra buraya şarap, meze, börek ve karamela gelecek. Hepsini hemen oraya, yukarıya gönderirsin. Andrey'in arabasında duran bu sandık var ya, onu da hemen yukarı! Sandığı açıp şampanya ikram et... Ha, en önemlisi kızları, kızları unutma. Hem de Marya muhakkak gelsin..."

Arabaya doğru döndü, oturduğu yerin altından, içinde tabancaları bulunan kutuyu çekip aldı.

"Al hesabını Andrey! İşte, troyka için sana on beş ruble. Hemen hizmete hazır olduğun için, ayrıca bana karşı sevgi gösterdiğin

için de elli ruble... Dmitriy Karamazov'un bir beyefendi olduğunu unutmayacaksın!.."

Andrey kararsızlık içinde:

"Korkuyorum beyefendi..." dedi. "Bahşiş olarak beş ruble alırım, ama daha fazlasını kabul etmem. Trifon Borisıç bana tanık olsun. Artık benim bu budalaca sözlerim için kusura bakmayın..."

Mitya, onu tepeden tırnağa süzdü:

"Neden korkuyorsun? Eh madem öyle, peki, öyle olsun!" diye bağırarak beş rubleyi ona doğru fırlattı. "Şimdi beni yavaşça oraya kadar götür Trifon Borisıç. Önce hepsini şöyle bir kendi gözümle göreyim, ama öyle yap ki, onlar beni görmesin. Neredeler şimdi? Mavi odada mı oturuyorlar?.."

Trifon Borisıç ürkek bir şekilde Mitya'ya baktı. Ama gene de hemen uysal bir tavırla isteğini yerine getirdi. Onu sessizce sofaya götürdü. Sonra onu orada bırakıp kendisi büyük odaya, konukların oturduğu odanın yanındaki odaya girdi. Oradaki şamdanı dışarı çıkardı. Sonra Mitya'yı yavaşça o odaya soktu, onu köşeye doğru götürdü, orada bıraktı. Mitya karanlıkta, kendisi görünmeden komşu odada olup bitenleri rahatça görebilirdi. Ama Mitya içerisini uzun bir süre seyretmedi, daha doğrusu seyredemedi. Onu görmüştü, görür görmez de kalbi hızlı hızlı çarpmaya, gözleri bulanmaya başlamıştı.

Gruşenka masanın önünde bir koltukta yan olarak oturuyordu. Yanında, divanın üzerinde, çok yakışıklı ve daha çok genç olan Kalganov oturuyordu. Gruşenka, onun elini tutmuş, gülüyor gibiydi. O da Gruşenka'ya bakarak, üzülüyormuş gibi, yüksek sesle masanın öbür tarafında Gruşenka'nın karşısında oturan Maksimov'a bir şeyler söyleyip duruyordu. Maksimov da bir şeye kahkahalarla gülüyordu.

"O adam" divanda oturuyordu. Divanın yanında, duyarın dibinde iskemlede oturan bir başka yabancı vardı. Divandaki yayılmış, pipo tellendiriyordu. Mitya'nın zihninden, 'Şişman, geniş yüzlü bir adam; herhalde boyu da pek uzun değil, bir şeye kızmış gibi görünüyor,' diye bir düşünce geçti. Adamın arkadaşı olan ya-

bancı ise aksine Mitya'ya nedense çok uzun boylu görünüyordu, Ama bundan başka hiçbir şey göremedi. Artık soluk bile alamıyor gibiydi. Bir dakika olsun duramadı. Sandığı komodinin üzerine koydu. Vücudu buz gibi olmuş bir halde, içi titreyerek, dosdoğru mavi odaya, orada bulunanlara doğru yürüdü.

Onu önce Gruşenka gördü, korkuyla:

"Ayyy!" diye bağırdı...

VII

BUNDAN ÖNCEKİ VE TARTIŞMASIZ OLAN

MİTYA hızlı ve uzun adımlarıyla masanın tam yakınına gitti. Hemen hemen bağırır gibi, ama her sözde kekeleyerek:

"Beyler..." diye başladı. "Ben... Ben bir şey yapmam! Korkmayın! Ben bir şey yapmam, bir şey yapmam..."

Hızlı bir hareketle oturduğu koltukta birden Kalganov'a doğru dönen ve onun koluna sımsıkı yapışmış olan Gruşenka'ya:

"Ben... Ben de yolcuyum. Ben sabaha dek... Beyler yoldan geçen bir yolcunun sabaha dek sizinle birlikte burada kalmasına izin verir misiniz?" dedi. "Son olarak, bu odada yalnız sabaha kadar kalabilir miyim?"

Sözünü, divanda ağzında pipoyla oturan, şişman, kısa boylu adama doğru dönerek bitirmişti; öbürü ciddi bir tavırla pipoyu ağzından çıkardı, sert sert:

"Bayım, biz burada özel olarak toplanmışız. Bu handa başka daireler de var..."

Birden Kalganov söze karıştı:

"Aa... Siz miydiniz Dmitriy Fyodoroviç? Canım neden çekiniyorsunuz? Buyurun yanıma oturun, merhaba!.."

Mitya sevinçle, birdenbire:

"Merhaba sevgili ve... çok değerli arkadaşım! Ben daima size karşı büyük bir saygı duymuşumdur," dedi ve hemen masanın üzerinden ona elini uzattı.

Kalganov güldü:

"Ah, amma da kuvvetli sıktınız elimi! Az kalsın parmaklarımı kırıyordunuz!"

Gruşenka çekingen bir tavırla gülümseyerek, neşeyle:

"Zaten o her zaman böyle el sıkar, her zaman böyle yapar!" dedi.

Herhalde birden Mitya'nın rezalet çıkarmayacağını anlamıştı. Ama gene de büyük bir merak ve endişeyle, dikkatle yüzüne bakıyordu. Mitya'da onu çok şaşırtan bir şey vardı. Zaten onun böyle bir anda içeriye gireceğini, böyle sözler söyleyeceğini aklından bile geçirmemişti...

Sol taraftan çiftlik sahibi Maksimov'un nazik bir tavırla söze karıştığı duyuldu:

"Merhaba efendim."

"Merhaba! Siz de mi buradasınız? Burada olduğunuza ne kadar sevindim! Baylar, baylar ben..."

Gene pipolu Polonyalıya doğru dönmüştü. Belliydi ki, burada onu en önemli kişi sayıyordu.

"Rüzgâr gibi geliyordum... Son günümü, son saatimi bu odada, evet tam bu odada... Bir zamanlar kraliçeme... bakmış olduğum bu odada geçirmek istiyordum! Özür dilerim *pane*!*"

Kendinden geçmiş gibi bağırmıştı:

"Rüzgâr gibi geliyordum. Kendi kendime yemin etmiştim... Ah, korkmayın, bu benim son gecem! İçelim pane! Bu dünyanın şerefine! Şimdi şarap getirecekler... Bakın neler getirdim..."

Birden nedense o para destesini çıkardı:

"İzin verin pane! Ben müzik, patırtı, gürültü, geçen sefer ne olmuşsa, onları istiyorum... Ama solucan, kimseye gerekli olmayan o solucan toprağın üzerinden sürüne sürüne geçip gidecektir ve artık oradan yok olacaktır! Mutlu olduğum tek günü, son gecemde, burada kutlayacağım!"

Neredeyse boğuluyordu, daha birçok, birçok şey söylemek istiyordu ama ağzından seslerden ve garip bağrışlardan başka bir şey çıkmıyordu. Polonyalı bay hiç kımıldamadan Mitya'ya, Mitya'nın

---

* Lehçe "Beyefendi." *-çev.*

para destesine, Gruşenka'ya bakıyordu. Belliydi ki şaşkınlık içindeydi.

"Eğer *kruleva*'m* emir buyurursa..." diye söze başlayacak oldu...

Gruşenka birden sözünü kesti:

"Canım, neden *kruleva* diyorsunuz, yani kraliçem mi demek istiyorsunuz nedir?" dedi. "Nasıl konuştuğunuzu işittikçe gülesim geliyor. Otur Mitya, hem ne söylüyorsun sen? Beni korkutma rica ederim! Korkutmayacaksın değil mi? Korkutmazsan, geldiğine sevineceğim..."

Mitya, birden ellerini yukarı kaldırdı:

"Ben mi, ben mi korkutacağım seni?" diye bağırdı. "Ah, buyurun geçin yanımdan, geçip gidebilirsiniz, size engel olmam!"

Sonra herkes için, hem de tabii kendisi için hiç beklenmeyen bir şey yaptı, birden kendini iskemlenin üzerine attı, başını öbür duvara doğru çevirdi, iki eliyle iskemlenin arkalığını, ona sarılıyor gibi sımsıkı kavradı, sel gibi gözyaşları dökerek ağlamaya başladı...

Gruşenka darılır gibi:

"Bak işte! Bak işte!.. Ne adamsın sen!" diye bağırdı. "İşte bana da geldiği vakit hep böyle olurdu. Birden konuşmaya başlardı, ama anlattıklarından hiç, hiçbir şey anlamazdım. Bir gün, tıpkı şimdi olduğu gibi ağlamaya başladı. Gene aynı şeyi yapıyor... Ne ayıp! Neden ağlıyorsun canım?.."

Sonra birden anlamlı anlamlı ve her sözün üzerinde öfkeyle durarak:

"Bari ağlanacak bir şey olsaydı!" dedi.

Mitya, birden oturduğu iskemlede ona doğru döndü:

"Ben... ağlamıyorum... Bak! Merhaba!" diye gülmeye başladı.

Ama her zaman yaptığı gibi, duygusuz, kesik kesik kahkahalar atarak değil, tuhaf, uzun uzun ve bütün vücudunu sarsan asabi kahkahalarla gülüyordu. Gruşenka gene sakinleştirmeye çalıştı:

"Bak işte gene... Canım neşelensene, neşelensene!" diye yalvarıyordu. "Geldiğine çok sevindim, çok sevindim Mitya. İşitiyor musun? Çok, çok sevindim!"

---

* (Leh.) "Kraliçe." *-çev.*

Sonra aslında bunu divanda oturana söylediği halde, herkese bildiriyormuş gibi emreden bir tavırla:

"Onun bizimle birlikte oturmasını istiyorum," dedi. "İstiyorum! İstiyorum! Eğer o buradan giderse ben de giderim, işte bu kadar!.."

Bunu birden gözleri kıvılcımlanarak söylemişti. Polonyalı nazik bir tavırla Gruşenka'nın elini öptü:

"Kraliçemin isteği benim için kanundur!"

Sonra nazik bir tavırla Mitya'ya doğru döndü:

"Beyefendinin bizim gruba katılmasını rica ederim..."

Mitya gene söylev vereceği belli olan bir tavırla ayağa fırladı. Ama uzun bir söylev verecek yerde dudaklarından bambaşka bir söz döküldü:

"Barışmanın şerefine içelim pane!" diye kestirip attı.

Herkes güldü. Gruşenka sinirli sinirli:

"Hay Allah! Ben de gene uzun uzun konuşmak istiyor sanmıştım," dedi.

Israrla:

"Bak işitiyor musun Mitya, sakın bir daha fırlama öyle!" diye ekledi. "Şampanya getirmene gelince, buna çok iyi ettin. Şampanyayı ben içeceğim. Likörden nefret ediyorum. Geldiğine de çok iyi ettin. Çok sıkılıyordum... Gene eğlenmeye geldin değil mi? Yalnız paralarını cebine soksana! Bu kadar parayı nereden buldun?.."

Ellerinin arasında herkesin ve özellikle Polonyalı adamların fark ettiği kâğıt paraları hâlâ buruşturmuş olarak tutan Mitya onları aceleyle ve utangaç bir tavırla tekrar cebine soktu. Kıpkırmızı olmuştu. Tam o sırada hancı, üzerinde açılmış bir şişe şampanyayla kadehler bulunan bir tepsiyle içeri girdi. Mitya hemen şişeyi kaptı, ama o kadar şaşırmıştı ki, onu ne yapacağını bilemedi. Sonunda şişeyi elinden Kalganov aldı ve Mitya'nın yerine kadehleri doldurdu.

Mitya böyle resmî bir tavırla barışma şerefine içki içmeye davet ettiği Polonyalı ile kadeh tokuşturmayı unutarak, hancıya:

"Canım, bir şişe daha bir şişe daha getir!" diye bağırdı ve birden kimseyi beklemeden kadehini tek başına sonuna kadar içti...

Bütün yüzü birden değişmişti. Yüzünde içeriye girdiği andaki o ciddi, o dramatik ifadenin yerine çocuksu bir anlam belirmişti. Sanki tüm varlığıyla uysallaşmış, her şeye boyun eğmişti. Herkese ürkek ürkek ve sevinçli bir tavırla bakıyor, sık sık, asabi, kısa kahkahalar atıyor ve kabahat işlemiş ama gene de okşanan, gene sokaktan içeriye alınan zavallı bir köpek gibi minnet dolu bakışlarla bakıyordu.

Sanki her şeyi unutmuştu. Herkesi dudaklarında çocuksu bir gülümseyişle hayran hayran seyrediyordu. Gruşenka'ya bakarken durmadan gülüyordu. İskemlesini de koltuğunun tam yakınına getirmişti. Belli etmeden her iki Polonyalıyı da incelemişti. Gerçi daha ne biçim insanlar olduklarını az anlıyordu ama... Divanın üzerinde oturan Polonyalı onu duruşu, aksanı ve en önemlisi piposu ile şaşırtmıştı. 'Eh!.. Bunda ne var yani? Pekâlâ iyi ediyor işte, pipo içiyorsa iyi ediyor!' diye düşünüyordu. Biraz yağlanmış ve artık hemen hemen kırk yaşlarında olduğunu belli eden yüzü, o küçücük burnu ve burnunun altında görünen incecik, küstah bir anlam taşıyan bıyıkları, Mitya'nın zihninde henüz hiçbir ilgi uyandırmıyordu. Hatta Polonyalının Sibirya'da yapılmış ve budalaca bir şekilde şakaklarının üzerinde, öne doğru taranıp yapıştırılmış saçlarıyla o kötü peruğu bile onu pek şaşırtmamıştı. Memnun memnun bakmaya devam ederek, 'Eh madem peruğu var, demek öyle gerekiyor!' diye düşünüyordu...

Duvarın dibinde, konuşulanları küçümser bir havada, hiç ses çıkarmadan dinleyerek oturan ve bütün gruba küstah bir tavırla, sanki meydan okuyormuş gibi bakan Polonyalı ise, divandakine, göze çarpacak kadar aykırı olan uzun boyu ile şaşırtmıştı.

Zihninden, 'Ayağa kalkarsa herhalde on bir verşok kadar olur,' diye bir düşünce geçti. Aynı anda o uzun boylu Polonyalının herhalde divanda oturanın dostu, can yoldaşı, aynı zamanda bir çeşit "muhafızı" olduğunu ve pipolu küçük Polonyalının tabii, o uzun boyluya kumanda ettiğini düşündü. Ama bütün bunlar Mitya'ya çok güzel ve hoş karşılanmayacak yönü olmayan şeyler olarak görünüyordu. Zavallı köpeğin içinde tüm rekabet duyguları sönmüştü.

Gruşenka'nın halinden ve söylediği birkaç sözdeki o bilmeceli anlamdan hiçbir şey anlamamıştı. Yalnız içi titreyerek onun kendisine karşı şefkatli davrandığını, onu "bağışladığını" ve yanına oturttuğunu düşünüyordu. Genç kadının kadehten şarap içmesine hayran hayran, kendinden geçmiş gibi bakıyordu. Gruptaki sessizlik birden onu şaşırttı, herkese bir şeyler bekleyen gözlerle bakmaya başladı. Gülen bakışı sanki, "Peki şimdi ne diye oturuyoruz? Neden bir şeyler yapmaya başlamıyorsunuz beyler?" diyor gibiydi..."

Kalganov onun bu düşüncesini anlamış gibi, Maksimov'u işaret ederek birden:

"Bu var ya, hep yalan söyler," dedi. "Demin hepimiz burada ona gülüyorduk," diye söze başladı...

Mitya, Kalganov'a baktı, sonra gözlerini hemen Maksimov'a doğru çevirdi. Sanki bir şeye çok sevinmiş gibi kesik kesik kahkahalarla gülerek:

"Yalan mı söylüyor?" diye sordu. "Ha-Ha-Ha!.."

"Evet, bakın ne diyor; iddia ediyor ki bizim tüm süvarilerimiz yirmili yıllarda hep Polonyalı kadınlarla evlenmiş. Ama bu çok saçma bir şey, öyle değil mi?.."

Mitya:

"Polonyalı kadınlarla mı?" diye tekrarladı.

Artık kesin olarak hayranlık duyuyordu. Kalganov, Mitya ile Gruşenka arasındaki ilişkiyi çok iyi biliyordu. Polonyalının durumunu da seziyordu, ama bütün bunlar onu o kadar ilgilendirmiyordu, hatta belki de hiç ilgilendirmiyordu. Onun en çok ilgi duyduğu Maksimov'du.

Buraya, Maksimov'la bir rastlantı sonucu uğramıştı. Polonyalıları da yolcu hanında, ömründe ilk kez görmüştü. Gruşenka'yı daha önceden de tanıyordu. Hatta bir kez biriyle evine bile gitmişti. O vakit genç kadın Kalganov'dan hoşlanmamıştı. Ama burada ona çok, çok tatlı bir tavırla bakıyordu. Hatta Mitya gelmeden önce onu okşamıştı. Ama o garip bir şekilde bu okşamalara duygusuz kalmıştı.

Kalganov gençti, yirmi yaşından fazla değildi, çok şık giyinmişti, sevimli, küçük beyaz bir yüzü ve gür, kumral saçları vardı. Ama o beyaz küçük yüzde, bazen yaşına göre fazla derin anlamlı, zeki bakışlı, açık mavi ve çok güzel olan gözleri dikkati çekiyordu; oysa bazen gerçekten çocuk gibi bakıyor, çocuk gibi konuşuyordu. Bunu kendisi de fark eder, ama bundan hiç de utanç duymazdı. Zaten her bakımdan özelliği olan bir gençti. Hatta şımarıktı. Bununla birlikte başkalarına karşı her zaman yumuşak bir tavır takınırdı. Yalnız arada bir yüzünde donuk, inatçı bir anlam beliriyordu. İnsana dik dik bakıyor, söylenenleri dinliyor, ama bu arada içinden ısrarla bir şeyler kuruyordu. Bazen gevşek ve tembel duruyor, bazen hiç olmayacak basit bir olaydan ötürü heyecana kapılıyordu.

Sözlerini tembel tembel uzatarak, ama hiç de züppece olmayan, aksine çok tabii bir tavırla:

"Düşünün bir kez, bu adamı dört gündür nereye gidersem oraya götürüyorum," diye devam etti. "Hatırlıyor musunuz, kardeşiniz onu arabadan itmiş, o da yere düşmüştü. İşte o günden beri yanımda! Daha o vakit, o zamanki davranışıyla beni ilgilendirmişti. Bunun üzerine onu alıp köye götürmüştüm. Gelgelelim yalan söylüyor. O kadar ki, insanı mahcup ediyor. Bu yüzden şimdi onu geri götürüyorum..."

Pipolu Polonyalı Maksimov'a:

"Beyefendi Polonyalı bir kadını ömrümde görmemiştir, öyle bir şey olamaz!" dedi.

Pipolu Polonyalı, Rusça'yı oldukça iyi konuşuyordu. Hiç olmazsa göründüğünden çok daha iyi biliyordu Rusça'yı. Ama konuşurken Rusça sözleri mahsus bozup, onları Lehçeye uyduruyordu. Maksimov kesik kesik gülerek:

"Canım ben bile Polonyalı bir hanımla evliydim," diye karşılık verdi.

Kalganov söze karıştı:

"Ama siz süvari misiniz? Demin o sözü, subaylar için söylemiştiniz... Siz süvari misiniz sanki?"

Mitya konuşmaları dikkatle dinliyor, soran bakışlarını konuşanların üzerinden gezdiriyor, sanki Allah bilir neler işitecekmiş gibi sırayla her birine bakıyordu. Maksimov ona doğru döndü:

"Hayır, bakın anlatayım efendim," dedi. "Ben şunu söylemek istedim, o Polonyalı küçük hanımlar... Çok cici şeyler efendim. Bizim süvarilerden biriyle bir mazurka oynadılar mı... Polonyalı bir kız süvari subaylarından biriyle mazurka yaptı mı, hemencecik küçücük bir kedi yavrusu gibi dizlerine atlar. Bembeyaz bir kedi yavrusu gibi... Ana babası da bunu görür ve ses çıkarmazlar... Evet, ses çıkarmazlar efendim... Süvari subayı ise, ertesi günü gidip evlenme teklif eder... İşte işler böyle olur efendim. Gidip evlenme teklif eder, ha-ha-ha!.."

Maksimov sözlerini kısa kısa gülerek bitirmişti.

İskemlenin üzerinde oturan uzun boylu Polonyalı birden:

"*Pan laydak*!"* diye homurdandı ve kavuşturduğu bacaklarını değiştirdi.

Mitya, ancak o zaman o kalın kirli tabanlı, kocaman pis çizmeyi fark etti. Zaten her iki Polonyalının üzerindeki elbiseler oldukça kirliydi.

Gruşenka birden öfkelendi:

"*Laydak*'mış! Ne diye küfrediyor yani?"

Pipolu Polonyalı, Gruşenka'ya:

"Pani Agrippina, pan Lehistan'da sokak kadınları görmüş, soyluları görmemiş," dedi.

İskemlenin üzerinde oturan uzun boylu Polonyalı:

"Buna emin olabilirsin!" diye hakaret eder gibi kestirip attı.

Gruşenka öfkeyle:

"Şuna da bak hele! Canım bırakın konuşsun... Biri konuşurken engel olunur mu? Bunların yanında insanın neşesi kaçar vallahi!"

Peruklu Polonyalı, Gruşenka'ya uzun uzun, anlamlı anlamlı bakarak:

"Ben kimseye engel olmuyorum pani," dedi. Sonra ciddi bir tavırla sustu ve gene piposunu tüttürmeye başladı.

---

* (Leh.) "Aşağılık herif." -*çev.*

Kalganov gene, sanki söz konusu olan şey çok önemliymiş gibi:

"Canım, doğru değil, doğru değil... Pan gerçekten söylediğinde haklı!" dedi. "Kendisi Polonya'da bulunmamış ki... Polonya hakkında nasıl konuşur? Siz Polonya'da evlenmediniz değil mi?"

"Hayır, Smolensk eyaletinde evlendim efendim. Yalnız daha önce eşimi Polonya'dan, anası olan pani ve bir kadın akrabasıyla birlikte, başka bir süvari subayı tentesiyle getirmiş. Üstelik yetişkin bir oğlu da vardı. Yani o süvari subayı onu Polonya'dan, kendi ülkesinden almış... Sonra da bana bıraktı. O genç bizim teğmenlerden biriydi. Çok iyi çocuktu... Önceden kendisi onunla evlenmek istiyormuş, ama evlenememiş. Çünkü kadının topal olduğu meydana çıkmış..."

Kalganov yüksek sesle:

"Yok canım, siz topal bir kadınla mı evlendiniz?" diye sordu.

"Topal bir kadın ya! Sizin anlayacağınız o vakit beni azıcık aldatmış, durumu gizlemişler benden. Ben sanıyordum ki, kadın yürürken mahsus sekiyor... Gerçekten seke seke yürüyordu. Ben de neşesinden öyle yapıyor sanıyordum."

Kalganov, neredeyse çocuk sesini andıran tiz bir sesle:

"Sizinle evleniyor diye sevinçten zıplıyor sandınız, ha?.."

"Evet, sevinçten yaptığını sanıyordum. Ama bunun sonradan bambaşka bir nedenden ileri geldiği anlaşıldı. Evlendiğimiz vakit, daha nikâh gününün akşamı bana her şeyi açıkladı, hem de acıklı bir tavırla, onu bağışlamam için yalvardı. Söylediğine göre, gençlik yıllarında günün birinde bir su birikintisinin üzerinden atlayayım demiş. İşte o zaman ayağını sakatlamış. Hi-hi-hi!.."

Kalganov, çocuk gibi katılırcasına kahkahalarla gülmeye başladı. Az kalsın divanın üzerine düşüyordu. Gruşenka da gülmeye başladı. Mitya ise mutluluğun son basamağına ulaşmıştı artık. Kalganov, Mitya'ya:

"Biliyor musunuz, burası doğru. Bu söylediği yalan değil artık!" diye bağırıyordu. "Hem biliyor musunuz, kendisi iki kez evlenmiştir... Bu anlattığı ilk karısı. İkinci karısı ise kaçmış. Hâlâ da yaşıyor, bundan haberiniz var mıydı?"

Maksimov tevazu ile:

"Evet efendim," dedi. "Kaçtı, efendim. Başımıza böyle can sıkıcı bir iş de geldi. Bir mösyö ile kaçtı. İşin en önemli yönü, kaçmadan önce tüm köyümü kendi üzerine kaydettirdi. Bana, 'Sen kültürlü adamsın, ekmek paranı çıkarırsın!' dedi. Böylece beni kandırdı. Bir gün saygıdeğer bir piskopos bana, 'Birinci karın topaldı, ikincisi ise pek oynak,' demişti. Hi-hi-hi!"

Kalganov'un içi içine sığmıyordu:

"Dinleyin, dinleyin, yalan söylediği vakit,üstelik sık sık yalan söyler, bunu tabii olarak, içinden geldiği gibi yapar. Sırf herkesi memnun edeyim diye. Ama bu adice bir davranış değil. Adice bir şey değil, değil mi? Biliyor musunuz, ben ona karşı bazen sevgi duyarım. Çok adi bir adamdır, ama içten geldiği gibi, tabii bir adiliği vardır, öyle değil mi? Ne dersiniz buna siz? Bir başkası herhangi bir amaçla, bir çıkar elde etmek için adilik eder. O ise, içinden geldiği için öyledir. Örneğin, ileri sürdüğüne göre (bu konuda yol boyunca hep inat etti durdu) Gogol, *Ölü Canlar*'ında ondan söz etmiş. Hatırlıyor musunuz, orada mal sahibi bir Maksimov vardır, Nozdrev'in falakaya çektiği. Nozdrev sonra da 'sarhoşken Maksimov adındaki mal sahibine sopa çekip, hakarette bulunduğu için' mahkemeye verilmişti. Canım hatırlıyorsunuz ya? Şimdi ne diyor, biliyor musunuz; güya o Maksimov kendisiymiş ve sopa ile ona dayak atmışlar. Hiç öyle şey olur mu? Çiçikov oraya bin sekiz yüz yirmi yıllarında, hem de o yılın başlarında gitmiştir. Demek ki tarih uymuyor. Ona o zaman dayak atmalarına imkân yoktu. İmkân yoktu değil mi? İmkânsız bir şeydi bu değil mi?"

Kalganov'un neden bu kadar öfkeyle konuştuğunu anlamak zordu. İçtenlikle öfkelenmişti. Mitya da sanki Kalganov'un ilgilendiği konu kendisi için de en önemli şeymiş gibi kahkahalarla gülerek:

"Canım, madem dayak atmışlar!" diye bağırdı.

Maksimov birden söze karıştı:

"Gerçi dayak sayılmaz ama... Öyle oldu işte, efendim."

"Nasıl yani? Dayak attılar mı, atmadılar mı?"

Pipolu pan canının sıkıldığını belli eden bir tavırla iskemlenin üzerinde oturan uzun boylu pana:

"*Ktura godzina, pane?*"* diye sordu.

Öbürü omuzlarını silkti. İkisinin de saatleri yoktu.

Gruşenka gene atılarak:

"Neden konuşturmuyorsunuz onları? Bırakın başkaları da konuşsun. Sizin canınız sıkılıyorsa, başkaları da konuşmasın mı?" dedi.

Belliydi ki, onları kızdırmak için bahane arıyordu.

Mitya'nın aklından ilk kez olarak ve bir an için, belirsiz bir düşünce geçmişti. Bu sefer pan artık belirli bir sinirlilikle karşılık verdi:

"*Pani, ya nits ne muven protiv, nitz ne povedzyalem.*"**

Gruşenka:

"Peki öyleyse," dedi.

Sonra Maksimov'a:

"Neden herkes sustu böyle?" diye bağırdı. "Anlatsanıza!.."

Maksimov, belli bir memnunlukla ve biraz da nazlanarak:

"Canım zaten burada anlatılacak pek bir şey yok ki!.. Bütün bunlar hep saçma sapan şeyler!" dedi. "Zaten Gogol de tüm bunlardan yalnız alegorik olarak söz ediyor. Ele aldığı tiplerin soyadları bile alegoriktir. Nozdrev aslında Nozdrev değil Nosov'dur. Kuvşinnikkov'a gelince, onun adı asıl kahramanın adına hiç benzemiyor bile... Çünkü onun adı Şkornev'di. Fenardi ise gerçekten Fenardi idi, yalnız İtalyan değil, Rus'tu. Adı Petrov'du. Sonra Matmazel Fenardi de vardı. Güzel bir kız, bacaklarında gerçekten yünlü triko vardı ve bacakları güzeldi. Etekliği kısacık, pullu pullu, işte böyle kıvrılıp duruyordu; yalnız dört saat değil, olsa olsa dört dakika kadar... Herkesi de baştan çıkarıvermişti..."

Kalganov:

"Peki ama neden dayak attılar sana? Niçin dövdüler seni?"

Maksimov:

---

* (Leh.) "Saat kaç?" *-çev.*

** (Leh.) "Ben karşı gelmiyorum, ben bir şey demedim." *-çev.*

"Piron* yüzünden!" diye karşılık verdi.

Mitya:

"Hangi Piron yüzünden?" diye sordu.

"Tanınmış Fransız yazar Piron yüzünden. Biz o zaman kalabalık bir toplantıda, aynı meyhanede şarap içiyorduk. Onlar beni davet etmişti, ben de ilk iş olarak hicivli şiirler söylemeye başlamıştım. 'Sen misin Bualo, ne gülünç giyimin var!' diyordum. Bualo da güya bana kostümlü bir baloya, daha doğrusu hamama gitmeye hazırlandığını söylüyordu. Onlar bundan alındı. Kendileri için söylediğimi sandı. O zaman hemen bir başka şiiri, tüm kültürlü insanların bildiği bir şiiri (çok iğneleyici bir şiirdi) okudum:

Sappho'sun sen ben de Phaon,
Bir itirazım yok buna,
Denizin yolunu bilmemendir,
Tek üzüldüğüm nokta.**

O zaman daha çok gücenip bana pis küfürler savurmaya başladılar. Ben de durumu düzelteyim derken başıma bela açtım, onlara Piron hakkında çok yerinde bir hikâye anlattım. Onu nasıl Fransız akademisine kabul etmediklerini, onun da intikam almak için, nasıl kendi mezar taşına şu sözleri yazdığını anlattım:

Ci-git Piron qui ne fut rien,
*Pas méme académicien.****

O zaman beni yakaladıkları gibi dövmeye başladılar..."

"İyi ama neden, niçin?"

Maksimov bir şey öğretir gibi yumuşak bir tavırla:

"Okumuş bir adam olduğum için!" dedi. "Hem birini dövmek için az mı bahane bulunur?"

Gruşenka birden sözünü kesti:

"Eeh! Yeter! Bütün bunlar berbat şeyler. Dinlemek istemiyorum bunları! Ben zannediyordum ki, neşeli bir şey çıkacak sonunda..."

---

* Alexis Piron (1689-1773), Fransız şair ve hiciv ustası. *-ed.*

** K. N. Batyuşkov'un (1787-1855) şiirinden. *-ed.*

*** (Fr.) "Burada hiçbir şey olmayan Piron yatıyor / Akademisyen bile değil." *-ed.*

Mitya hemen bir şeyler yapmak istedi ve gülmeyi bıraktı. Uzun boylu pan yerinden kalktı, kendi çevresinde bulunmadığı için fena halde canı sıkılan bir insanın gururlu tavrı ile ellerini arkasında kenetleyerek odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Gruşenka:

"Şuna bakın! Amma da yürüyor!" diye hakaret eder gibi söylendi.

Mitya endişelendi. Divanın üstündeki panın kendisine sinirli sinirli baktığını fark etmişti.

"Pan!" diye bağırdı. "İçelim pan! Öbür panla da içelim. İçelim panove!.."

Bir anda üç kadehi yan yana getirmiş, içlerine şampanya doldurmuştu.

"Polonya'nın şerefine panove! Polonya'nın şerefine içiyorum. Lehistan'ın şerefine!"

Divandaki pan çok ciddi, ama olup bitenleri hoş görüyormuş gibi bir tavırla:

"*Bardzo mi to milo pane,** içelim!" diyerek kadehini aldı.

Mitya ikram etmeye çalışarak:

"Öteki pan da, neydi adı? Hey! Çok saygıdeğer pan! Al kadehini!"**

Divandaki pan:

"Adı Vrublevskiy," diye öbürünün soyadını söyledi.

Pan Vurublevskiy, sallana sallana masaya yaklaştı, ayakta durarak uzatılan kadehi aldı. Mitya kadeh kaldırdı:

"Polonya'nın şerefine baylar! Hurra!" diye bağırdı.

Üçü de içti. Mitya şişeyi kaptı ve aceleyle kadehlerden üçünü de tekrar doldurdu:

"Şimdi Rusya'nın şerefine içelim baylar! Haydi kardeş olalım!"

Gruşenka:

---

* (Leh.) "Bu hoşuma gitti işte baylar." *-çev.*

** Victor Terras'a göre, Mitya'nın bu olağandışı nezaketi dikkate değerdir. Çünkü Polonya ayaklanmasının üzerinden henüz çok kısa bir zaman geçmiştir ve Mitya eski bir askerdir. *-ed.*

"Bize de doldur! Rusya'nın şerefine ben de içmek isterim!" dedi.

Kalganov:

"Ben de," dedi.

Maksimov:

"Hi-hi-hi!.." diye kısa kısa gülerek:

"Eh ben de içmek isterim efendim... Rusyacığımız, ihtiyar nineciğimizin şerefine!" dedi.

Mitya:

"Herkes, herkes içsin!" diye bağırıyordu. "Hancı!.. Bir kaç şişe şampanya daha getir."

Mitya'nın getirdiği şişelerden son kalan üçünü de getirdiler. Mitya kadehleri doldurdu ve gene:

"Rusya'nın şerefine! Hurra!" diye bağırdı.

Panlardan başka herkes içti. Gruşenka tüm kadehini bir dikişte içmişti. Panove'ler ise kendi kadehlerini dudaklarına bile dokundurmamıştı. Mitya:

"Öyle olur mu panove?" diye bağırdı. "Demek siz öyle davranıyorsunuz, oldu mu bu şimdi?"

Pan Vrublevskiy kadehini aldı, onu kaldırarak gür bir sesle:

"Bin yedi yüz yetmiş iki yılına kadar olan Rusya'nın şerefine içiyorum!"* dedi.

Öbür Pan:

"*Oto bardzo penkiye!*"** diye bağırdı. İkisi de kadehlerini boşalttı.

Mitya:

"Siz de amma budalasınız, panove!" diye ağzından kaçırdı.

Panların ikisi de birden horoz gibi tehdit edercesine Mitya'ya doğru döndü ve bir ağızdan:

"Pane!" diye bağırdı.

Özellikle Pan Vrublevskiy çok kızmıştı:

"*Ale ne mojno ne metsslabostsi do svoyevo krayu?*"*** diye bağırdı.

Gruşenka emreder gibi:

---

* Rusya, Avusturya ve Prusya 1772'de Polonya'yı paylaştıkları bir anlaşma yapmışlardı. *-ed.*

** (Leh.) "İşte bu güzel!" *-çev.*

*** (Leh.) "İnsan kendi ülkesini sevmemezlik edebilir mi?" *-çev.*

"Susun! Kavga etmeyin! Kavga istemiyorum!" diye bağırdı ve küçük ayağını yere vurdu.

Yüzü al al olmuştu, gözleri kıvılcımlanmıştı. Biraz önce içtiği kadeh, etkisini şimdi gösteriyordu. Mitya büyük bir korkuya kapıldı.

"Özür dilerim panove! Kabahat bende! Bir daha yapmam. Vrublevskiy! Pan Vrublevskiy, bir daha yapmam!.."

Gruşenka canı sıkılarak ve öfkeyle onu azarladı:

"Canım, hiç değilse sen sus! Otur şuraya. Ah, ne aptal çocuksun!"

Herkes oturdu, herkes sustu ve birbirine baktı. Gruşenka'nın bu bağırmasından hiçbir şey anlamamış olan Mitya gene:

"Beyler, bütün bunlar benim yüzümden oluyor!" diye söze başladı. "Ne diye oturuyoruz şimdi böyle? Bir şeyler yapalım ama ne?.. Eğlenceli bir şey olsun! Gene neşelenelim olmaz mı?"

Kalganov tembel tembel:

"Gerçekten hiç eğlenemiyoruz!" diye hafifçe mırıldandı.

Maksimov, gene kısa kısa gülerek birden:

"Demin oynadığımız gibi banko oynasak..."

Mitya:

"Banko mu? Çok güzel!" diye hemen kabul etti. "Eğer yalnız panove..."

Divandaki pan isteksiz bir tavırla:

"*Puzno, pane!*" dedi.

Pan Vurublevskiy de onu destekledi.

"Doğru söylüyor."

Gruşenka:

"*Puzno* mu? O ne demek?"

Divandaki Pan:

"Yani, 'Geç oldu,' demek, pani! Geç oldu. Saat geç!" diye açıkladı...

Gruşenka, canı sıkılarak, bağırır gibi tiz bir sesle:

"Hep de her şey için vakti geç buluyor, hiçbir şey yapamıyorlar!" diye bağırdı. "Kendileri can sıkıntısı içinde oturuyor. Başkalarının da canları sıkılsın istiyorlar. Sen gelmeden de hep öyle susuyorlardı. Hep karşımda böbürlenip durdular..."

Divandaki Pan:

"İlahem benim!" diye bağırdı. "*Tso muviş to sen stane. Vidzen nelasken i yestem smutni.*"*

Sonra Mitya'ya doğru döndü:

"*Yestem gotuv,*"** diye sözünü bitirdi.

Mitya cebinden kâğıt paralarını çıkarıp içlerinden iki tane yüz rubleliği masanın üzerine koydu:

"Başla pane," dedi. "Sana çok para kazandırmak istiyorum! Al bakalım iskambilleri! Tut bankoyu."

Kısa boylu pan, ciddi ve ısrarlı bir tavırla:

"İskambiller hancıdan olsun pane," dedi.

Pan Vrublevskiy onu destekledi.

Mitya:

"Hancıdan mı olsun?" diye sordu. "Peki, anlıyorum; varsın hancı getirsin, iyi söylediniz panove!"

Sonra hancıya seslendi:

"İskambil getir!"

Hancı açılmamış bir deste iskambil getirdi ve Mitya'ya kızların artık hazırlandığını, Yahudilerin de herhalde, biraz sonra zilleri ile geleceğini, yiyecek getiren troykanın ise henüz gelmediğini haber verdi. Mitya masanın önünden kalktı, hemen emirler vermek için koşarak yandaki odaya gitti. Ama kızlardan ancak üçü gelmişti. Marya ise daha ortalıkta yoktu. Zaten Mitya'nın kendisi de ne emir vereceğini ne diye oraya koşup geldiğini bilemiyordu. Yalnız sandıktan hediyeler, karamelalar, fondanlar çıkarmalarını ve bunları kızlara dağıtmalarını emretti. Sonra aceleyle:

"Andrey'e de votka verin. Votka verin Andrey'e! Andrey'i gücendirdim ben!"

Bu sırada peşinden koşarak gelmiş olan Maksimov, omzuna dokundu. Mitya'ya:

"Bana beş ruble verir misin? Ben de bankoda talihimi denemek istiyorum," diye fısıldadı. "Hi-hi-hi!.."

---

* (Leh.) "Bana karşı güler yüz görmüyorum da ondan üzüntülüyüm." *-çev.*

** (Leh.) "Ben hazırım pane." *-çev.*

"Çok güzel, çok iyi, on ruble vereyim! Alın işte!"

Mitya, bütün kâğıt paraları gene cebinden çıkardı ve içinden on ruble bulup çıkardı.

"Kaybedersen gene gel..."

Mitya da hemen geri döndü ve onları beklettiği için özür diledi. Panlar oturmuş ve iskambil destesini açmıştı bile. Şimdi çok daha nazik ve hemen hemen yumuşak bir tavırla bakıyorlardı. Divandaki pan yeni bir pipo yakmış, iskambilleri dağıtmaya hazırlanmıştı. Hatta yüzünde bir törende bulunuyormuş gibi resmî bir ifade vardı. Pan Vrublevskiy:

"*Na meistza, panove!*"* diye bağırdı.

Kalganov:

"Hayır, ben artık oynamayacağım! Zaten demin onlara elli ruble kaptırdım."

Divandaki pan ona doğru dönerek:

"Panın talihi yokmuş, belki şimdi gene talihli olabilir."

Mitya heyecanla:

"Bankoda kaç para var? Ne kadar varsa, o kadarı mı verilecek?"

"Anlaşmaya göre! Yüz olabilir, iki yüz olabilir, ne kadar koyarsan o kadar..."

Mitya kahkahalarla gülmeye başladı:

"Bir milyon olsun öyleyse!"

"Pan yüzbaşı, Pan Podvısotskiy'i işittiler belki..."

"Hangi Podvısotskiy?"

"Varşova'da banko oynanıyormuş. Kim ortaya para koyduysa karşılığını alıyormuş. Podvısotskiy gelmiş, masanın üzerinde bin altın görmüş. Bunun üzerine bankoya karşı oynamış. Bankoyu tutan ona, 'Pane Podvısotskiy, ortaya altın koyacak mısın? Yoksa şeref sözüne güvenerek mi oynayalım?' diye sormuş. Podvısotskiy, 'Şeref sözüne güvenerek oynayalım. Böylesi daha iyi pane!' demiş. Bankoyu tutan zarları atmış. Podvısotskiy bin altını almış. Bankoyu tutan, 'Al pane!' diyerek çekmeceyi çekmiş ve içinden bir milyon çıkarıp vermiş. 'Al pane, *oto ves tvoy rahunek.*' (Senin payın bu ka-

* (Leh.)"Yerlerinizi alın baylar." *-çev.*

dar.) Meğer banko milyonlukmuş. Podvısotskiy, 'Bunu bilmiyordum,' demiş. Bankoyu tutan da, 'Pane Podvısotskiy sen ortaya şerefini koyarak söz üzerine oynadın, biz de şerefimizi ortaya koyarak karşılığını verdik,' demiş. Podvısotskiy milyonu böylece almış."

Kalganov:

"Yalan!" dedi."

*"Pane Kalganov, v slyahetnoi kompanyi tak muvitz ne prjistoi."**

Mitya:

"Sanki Polonyalı bir oyuncu sana bir milyonu böylece kaptırmış gibi!" diye bağırdı, ama hemen aklı başına geldi, "Bağışla beni pane, suçluyum, gene suçluyum! Verir, verir; şeref sözü üzerine, bir Polonyalı şerefi üzerine söz verdiği için bir milyon da verir. *Na polsku çest!* Görüyorsun ya nasıl lehçe konuşuyorum. Ha-ha-ha!.. Bak işte on ruble koyuyorum. Ortada vale var."

Maksimov elindeki kâğıdı, kızı ortaya koyarak kesik kesik "Hi-hi-hi!" diye güldü:

"Ben de küçük hanımın üzerine bir rublecik koyuyorum, kupa kızına, cici kıza, küçük Paneçkaya... Hi-hi-hi!.." dedi ve herkesten elindeki iskambili saklamak istiyormuş gibi, masaya iyice yaklaştı ve aceleyle eğilerek haç çıkardı.

Mitya kazandı. Rubleyi de aldı. Mitya:

"Köşe!" diye bağırdı...

Maksimov, bir rublecik kazandığı için müthiş sevinerek büyük bir memnunluk içinde:

"Ben de gene bir rublecik oynayacağım. Tek bir rublecik!"

Mitya:

"Kaybettim!" diye bağırdı. "Yedilinin üzerine çift olsun."

Yine kaybetti. Kalganov birden:

"Yeter!" dedi.

Mitya, hep ortaya koyduğunu iki misline çıkararak:

"Duble, duble!" diyor ve iki katına çıkardığı her iskambil karşı taraftan alınıyordu. Bir rublecik oynadığı vakit ise kazanıyordu. Mitya öfke içinde:

---

* (Leh.) "Namuslu bir toplulukta böyle konuşulmaz.» –*çev.*

"Duble olsun!" diye kükredi.

Divandaki pan:

"İki yüz kaybettin, pane! Gene iki yüz mü koyuyorsun?" diye öğrenmek istedi.

"Nasıl olur? Şimdiden iki yüz mü kaybettim? Peki iki yüz daha olsun. Tüm iki yüz de *Pe* olsun."

Mitya bunu söyledikten sonra cebinden paraları çıkardığı gibi iskambillerden kızın üzerine iki yüz ruble atacağı sırada Kalganov birden iskambili eliyle kapadı. Gür sesiyle:

"Yeter!" diye bağırdı.

Mitya ona dikkatle baktı:

"Ne oldu?" dedi.

"Yeter artık! Artık oynamayın, istemiyorum! Daha fazla oynamayacaksınız."

"Neden?"

"Öyle işte! Boş verin, kesin oyunu ve çekip gidin. İşte bunun için! Artık daha fazla oynamanıza izin vermem!"

Mitya, ona derin bir şaşkınlık içinde bakıyordu. Gruşenka sesinde garip bir ifadeyle:

"Bırak Mitya! Belki de doğru söylüyor. Zaten çok kaybettin."

Her iki pan da birden çok gücenmiş gibi davranarak yerlerinden kalktı. Kısa boylu pan sert bir tavırla Kalganov'u tepeden tırnağa süzdü.

Pan Vrublevskiy, Kalgonav'a:

"*Yak, sen povajas to robits, pane,*"* diye homurdandı.

Gruşenka:

"Ne hakla, ne hakla bağırıyorsunuz, bağırmayın!" diye haykırdı. "Sizi hinthorozları sizi!"

Mitya hepsine sırayla bakıyordu. Ama Gruşenka'nın yüzündeki belirsiz değişiklik onu birden şaşırtmıştı. Aynı anda o zamana kadar hiç aklına gelmeyen yeni bir düşünce zihninden geçti. Yepyeni garip bir düşünceydi bu.

---

* (Leh.) "Buna nasıl cüret ediyorsun?" *–çev.*

Kısa boylu pan:

"Pani Agrippina," diye söze başlayacak oldu.

Meydan okuyan bir tavırla kıpkırmızı olmuştu. Birden Mitya yanına yaklaştı, omzuna vurarak:

"Çok sayın bay, iki çift lakırdım var size."

"*Çevo htseş?*"*

"Öbür odaya, o odaya gidelim, sana iki sözcük, iki güzel sözcük söyleyeceğim. En güzel sözlerden... Çok memnun kalacaksın!"

Kısa boylu pan şaşırıp kaldı ve ürkek bir tavırla Mitya'ya baktı. Ama gene de razı oldu. Yalnız bir şart koştu. Pan Vrublevskiy de onlarla birlikte gelecekti.

Mitya:

"Muhafız mı gelsin istiyorsun? Varsın gelsin o da, o da gelmeli! Hatta onun muhakkak gelmesi gerekir!" diye bağırdı. "Marş panove!"

Gruşenka endişeyle:

"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu.

Mitya:

"Hemen döneceğiz," diye karşılık verdi.

Yüzünde garip bir cesaret, beklenmedik garip bir canlılık parıldamıştı. Bir saat önce o odaya girdiği vakit yüzünde hiç de öyle bir ifade yoktu. Panları kız korosunun toplandığı ve sofranın hazırlandığı büyük odaya değil de, sandıkların, yüklerin ve her birinin üzerinde yığınla basma kılıflı yastık bulunan iki büyük karyolanın durduğu yatakhaneye, sağdaki odaya götürdü. Bu odada, ta köşede küçük tahta bir masanın üzerinde bir mum yanıyordu. Pan ile Mitya masanın önüne karşılıklı olarak oturdular. O kocaman Pan Vrublevskiy ise onların yan tarafına ellerini arkasında kavuşturarak oturdu. Panlar ciddi bir tavırla ve belli bir merakla bakıyordu. Kısa boylu pan:

"Pan'a ne gibi bir yardımımız dokunabilir?" diye sordu.

Mitya:

---

* (Leh.) "Ne var?" –*çev.*

"Şöyle bir yardımda bulunabilirsiniz pane, ben fazla konuşacak değilim, bak al sana para."

Kâğıt paralarını çıkarmıştı:

"Üç bin ister misin? Al, sonra nereye gidersen git."

Pan keskin bir bakışla, büyük bir dikkatle bakıyordu. Gözlerini Mitya'nın yüzüne dikmişti.

"*Trji tısentzı pane?*" diye sordu.

Vrublevskiy ile bakıştılar.

"*Trji* panove, ya *trji!* Dinle pane, görüyorum ki akıllı adamsın. Al bu üç bini ve buradan defol. Giderken Vrublevskiy'i de götür. İşitiyor musun bunu? Ama hemen şu anda ve bir daha geri dönmemek üzere gideceksin, anlıyor musun? İşte şu kapıdan bir daha ömrünün sonuna kadar dönmemek üzere çıkıp gideceksin. Senin orada neyin var, palton mu, kürkün mü? Ben sana getiririm. Sana hemencecik bir troyka hazırlarlar, sonra... *dovidzenya*, pane! Olur mu?"

Mitya kesin bir tavırla karşılık bekliyordu. İçinde hiçbir şüphe yoktu. Panın yüzünde çok kesin bir anlam belirdi.

"Peki paraları nasıl vereceksin pane?"

"Rubleleri şöyle vereceğim: Şimdi şu anda peşin olarak ve arabacı için sana beş yüz ruble vereceğim. İki bin beş yüz rubleyi de yarın şehirde veririm. Şerefimin üzerine yemin ederim. Yarın alacaksın onları. Patlarım çatlarım, ama bulurum," diye bağırdı.

Polonyalılar gene bakıştı. Panın yüzünde kötüye doğru bir değişiklik olmuştu. Mitya işin kötüye gittiğini hissederek parayı arttırdı:

"Yedi yüz, yedi yüz vereceğim! Beş yüz değil! Hemen şu anda, eline sayacağım," dedi. "Ne oluyorsun pan? İnanmıyor musun yoksa? Canım, sana üç binin hepsini de şimdi veremem ya! Verirsem, sen de hemen yarın Gruşenka'nın yanına dönersen, ne olacak sonra? Zaten şimdi o üç bin ruble yanımda yok. Paralar kentte, evimde."

Mitya, bunları aceleyle ve her söylediği sözde cesareti biraz daha kırılarak korkuyla söylüyordu.

"Vallahi billahi, orada duruyor, sakladım onları..."

Birden kısa boylu panın yüzünde kendine aşırı derecede değer verdiğini belli eden bir duygu belirdi. Alaylı alaylı:

"Başka emrin?" diye sordu. "*Pfe! A! Pfe!*"*

Sonra yere tükürdü. Pan Vrublevskiy de tükürdü. Mitya artık her şeyin bittiğini anlayarak umudunu yitirmiş bir halde:

"Bunun için mi yere tükürüyorsun, pane?" diye söylendi. "Gruşenka'dan daha fazla koparacağını sanıyorsun değil mi? Amma da üçkâğıtçısınız ikiniz de! Üçkâğıtçı!.."

Küçük pan, birden ıstakoz gibi kızararak:

"*Yestem do jivevo dotknentnim.*"** Sonra büyük bir öfke içinde sanki artık hiçbir şey dinlemek istemiyormuş gibi odadan dışarı çıktı. Vrublevskiy sallana sallana arkasından gitti, en sonda da artık utanç içinde ne yapacağını şaşırmış olan Mitya geliyordu. Gruşenka'dan korkuyor ve panın içeri girer girmez bağırıp çağıracağını hissediyordu. Gerçekten de öyle oldu. Pan salona girdi ve tiyatroda rol yapıyormuş gibi bir poz takınarak Gruşenka'nın önünde durdu:

"*Pani Agrippina, yestem do jivevo dotknentnim,*" diye bağıracak oldu.

Ama Gruşenka'nın birden sabrı tükendi, sızlayan bir yarasına dokunmuşlardı sanki. Adama:

"Rusça konuş, Rusça!" diye bağırdı. "Bir tek kelime Lehçe istemiyorum! Eskiden Rusça konuşuyordun ya... Beş yıldır unuttun mu?"

Öfkesinden kıpkırmızı olmuştu.

"Pani Agrippina..."

"Benim adım Agrafena... Gruşenka'yım ben!.. Rusça konuş! Yoksa dinlemem seni!"

Pan fena halde bozulmuştu, homurdandı, sonra Rusça sözleri bozuk bozuk söyleyerek aceleyle kibirli bir tavırla:

"Pani Agrippina, ben buraya eskiden olup bitenleri bağışlamaya, bugüne dek olup bitenleri unutmaya geldim..." dedi.

Gruşenka sözünü kesti. Yerinden fırlayarak:

"Ne diyorsun sen? Benim için mi?" diye bağırdı. "Yani sen buraya beni bağışlamak için mi geldin?"

---

* (Leh.) "Ayıp, ayıp!" *-çev.*

** (Leh.) "Bu benim için en büyük hakarettir." *-çev.*

"Evet, öyle pani. Ben adi bir insan değilim, ben vicdanlı bir insanım. Ama burada sevgililerini görünce *zdizven* (hayret ettim). Pan Mitya bana öbür odada üç bin ruble veriyordu, sırf buradan gideyim diye. Ben de suratına tükürdüm."

Gruşenka kriz geçiriyormuş gibi tiz bir sesle:

"Neler söylüyorsun? Sana beni bırakman için para mı veriyordu?" diye bağırdı. "Bu doğru mu Mitya? Bu cesareti nereden buldun? Ben satılık mıyım?"

Mitya avazı çıktığı kadar:

"Pane, pane!" diye bağırdı. "Ona hiçbir leke gelmedi, tertemizdir o! Ben hiçbir zaman onun sevgilisi olmamışımdır. Bunu sen uydurdun!"

Gruşenka:

"Beni onun karşısında ne cesaretle savunuyorsun? Ben temiz kalmışsam namuslu olduğum ya da Kuzma'dan korktuğum için öyle kalmış değilim. Tek onun karşısında gururum yaralanmasın, onunla karşılaştığım vakit, o alçağa ne kadar temiz kaldığımı gösterebileyim diye öyle kaldım. Parayı gerçekten almadı mı?"

Mitya:

"Alacaktı canım, alacaktı..." diye bağırdı. "Ama üç bini birden vermemi istedi, ben ise peşin olarak yalnız yedi yüz veriyordum."

"Anlaşıldı, demek bende para olduğunu işitmiş, onun için benimle evlenmek üzere çıkageldi!"

Pan:

"Pani Agrippina," diye bağırdı. "Ben şövalyeyim, ben Polonyalıyım, adi adam değilim!.. Ben seni kendime eş olarak almaya geldim, oysa karşımda yepyeni bir pani görüyorum. Başına buyruk, utanma bilmeyen bir kadın görüyorum..."

Gruşenka kendinden geçmiş gibi:

"Eeh!.. Defol git geldiğin yere! Seni kovsunlar diye bir emir verirsem, şimdi buradan atarlar seni! Beş yıl kendi kendime acı çektirdiğim için aptalmışım, aptal! Hem ben kendime bunun için eziyet etmedim, içimde öfke olduğu için acı çektim. Zaten bu adam o değil ki! O öyle miydi? Bu onun babası gibi bir şey!.. Peruğunu

nerede yaptırdın söylesene? Öbürü kartaldı, bu karga! Öbürü güler, bana şarkılar söylerdi... Oysa ben, ben beş yıl gözyaşı döktüm durdum! Allah kahretsin benim gibi bir aptalı... Ah, ne adiymişim ben! Ne utanmazmışım!"

Kendini koltuğun üzerine attı, elleriyle yüzünü kapadı. O anda, birden yandaki odadan, artık bir araya toplanmış olan Mokroye'li kızların korosu ve insanı coşturan bir oyun şarkısı duyuldu. Pan Vrublevskiy birden:

"Buna, rezalet derler!.." diye kükredi. "Hancı! Kov bu utanmazları buradan!"

Çoktandır içeride bağrışmaları işiterek müşterilerinin kavga ettiğini hisseden ve merakla kapının aralığından bakan hancı, hemen içeri girdi. Vrublevskiy'e dönerek:

"Ne bağırıyorsun? Ne yırtınıp duruyorsun?" diye anlaşılmaz, nazik bir tavırla sordu.

Pan Vrublevskiy avazı çıktığı kadar:

"Hayvan!" diye bağırdı.

"Hayvan mı? Peki, sen demin hangi iskambillerle oynuyordun? Ben sana bir deste vermiştim, o desteyi sakladın! Sahte iskambillerle oynadın! Sahte iskambil kullandığın için Sibirya'ya sürdürebilirim, biliyor musun sen bunu? Sahte iskambil, tıpkı sahte vesika gibidir..."

Divana doğru yürüdü, parmaklarını arkalık ile oturma yerinin yastığı arasına soktu, oradan daha açılmamış, bir deste iskambil çıkardı. Onu yukarı kaldırıp herkese göstererek:

"İşte benim destem burada! Açılmamış bile! Ben, odadan getirdiğim iskambil destesini aralığa nasıl soktuğunu, yerine kendi destesini nasıl koyduğunu gördüm! Sen beyefendi değil, sahtekârın birisin!"

Kalganov:

"Ben öbür panın iki kez el değiştirdiğini görmüştüm!" diye bağırdı.

Gruşenka kollarını iki yanına şiddetle indirerek:

"Ah! Ne ayıp, ne ayıp!.." diye bağırdı ve gerçekten de utancından kızardı. "Aman Allahım! Ne biçim adam olmuş!"

Mitya:

"Ben de öyle düşünüyordum!" diye bağırdı.

Mitya bunu söyler söylemez, Pan Vrublevskiy fena halde bozulmuş olarak ve büyük bir öfkeyle Gruşenka'ya doğru döndü, yumruğunu ona doğru sallayarak genç kadını tehdit eder gibi:

"Seni sokak şırfıntısı!" diye bağırdı.

Ama o daha bağırır bağırmaz, Mitya üzerine atıldı, onu iki eliyle yakaladı, havaya kaldırdı, bir çırpıda salondan çıkarıp biraz önce, her ikisini de götürdüğü sağdaki odaya taşıdı. Hemen ardından döner dönmez, heyecanla, soluk soluğa:

"Onu o odada yere yatırdım!" diye haber verdi. "Dövüşüyor kerata! Ama artık oradan çıkamaz!"

Kapının bir kanadını kapadı, öbür kanadını ardına kadar açarak uzun boylu Pan'a:

"Çok saygıdeğer beyefendi, siz de oraya buyurmaz mısınız *pşepraşam?..*"

Trifon Borisiç:

"Beyefendi, Mitriy Fyodoroviç," diye bağırdı. "Ne olursun, şu paralarını geri al onlardan! Demin oyunda kaybettiğin paraları, onlar bu paraları senden çalmış sayılır."

Kalganov birden:

"Ben elli rublemi geri almam..."

Mitya:

"Ben de iki yüz rublemi almayacağım!" diye bağırdı. "Ne olursa olsun geri almam artık! Varsın teselli olarak ona kalsın!"

Gruşenka:

"Aferin sana Mitya! Aslan Mitya!" diye bağırdı. Sesi öfkeyle çınlamıştı. Kısa boylu pan kızgınlığından kıpkırmızı olmuş bir yüzle, ama gene de gururlu gururlu kapıya doğru yürümeye başlamıştı. Birden durakladı, Gruşenka'ya doğru dönerek:

"*Pani, yejeli htseş issz za mnoyu izdmı yesli ne bvay zdrova!*"*

Sonra öfkesinden, hırsından homurdanarak kapıdan öbür tarafa geçti. Kendine çok güveni olan bir insandı. Olup biten her şeyden

* (Leh.) "Pani, eğer arkamdan gelmek istersen gidelim, istemezsen elveda!." *-çev.*

sonra hâlâ paninin arkasından geleceğinden ümidini kesmiyordu. Kendine o kadar değer veriyordu! Mitya arkasından kapıyı çarparak kapadı.

Kalganov:

"Kapıyı kilitleyin," dedi.

Ama kilit öbür taraftan "şak!" diye kapandı. Adamlar kapıyı kendileri içeriden kilitlemişti. Gruşenka öfkeyle, acımasız bir tavırla:

"Aferin!.." diye bağırdı. "Aferin! Haydi uğurlar ola..."

VIII

SAYIKLAMA

SONRA tam anlamıyla bir sefahat âlemi, müthiş bir ziyafet başladı. Gruşenka herkesten önce davranarak yüksek sesle şarabı istedi:

"İçmek istiyorum! Zil zurna sarhoş olmak istiyorum! Eskisi gibi olsun. Hatırlıyor musun Mitya, hatırlıyor musun ha? Burada nasıl kendimizden geçmiştik!"

Mitya ise sayıklıyor gibiydi, "mutlu olacağını" hissediyordu. Bununla birlikte Gruşenka onu durmadan yanından kovuyor:

"Git eğlen, onlara söyle oynasınlar, herkes neşelensin... 'Fırıl fırıl dönsün evimiz, fırıl fırıl dönsün ocağımız'ı oynasınlar, tıpkı o zaman olduğu gibi! Tıpkı o zaman olduğu gibi!" diye bağırmaya devam ediyordu.

Büyük bir heyecan içindeydi. Bunun üzerine Mitya koşup emirler vermeye başladı. Koro, yandaki odada toplanmıştı. Zaten o oturdukları oda hem dardı hem de basma bir perdeyle ikiye ayrılmıştı. Bu basma perdenin arkasında kuş tüyü yatağı ile kocaman bir karyola, karyolanın üstünde de basma kılıfları içinde bir yığın yastık vardı. Evin öbür "temiz" dört odasında da karyolalar vardı.

Gruşenka tam kapı ağzında oturuyordu. Mitya onun koltuğunu buraya getirmişti. Genç kadın "o gün" de, orada ilk defa âlem yap-

tıkları vakit de aynı şekilde oturmuş, koroya ve oynayanlara oradan bakmıştı. Kızlar gene o kızlardı. Keman ve zil çalan Yahudiler de toplanmıştı. Sonunda troyka ile o beklenen şaraplar, yığın yığın yiyecek de geldi.

Mitya koşuşup duruyordu. Odaya olup bitenleri seyretmek için yabancılar da, kadın erkek birçok köylü de gelmişti. Uykuya dalmak üzere oldukları bir sırada, tıpkı bir ay önce olduğu gibi, ziyafete konacaklarını hissederek yataklarından kalkmışlardı. Mitya herkesle selamlaşıyor, tanıdıklarını kucaklıyor; bazılarının yüzlerini hatırlamaya çalışıyor, şişeleri açıyor, rastgele herkese içki ikram ediyordu. Şampanyanın üzerine yalnız kızlar üşüşüyordu. Rom, konyak ve özellikle sıcak punç daha çok mujiklerin hoşuna gidiyordu. Mitya, bütün kızlar için şokala kaynatılmasını ve bütün gece çay bitmesin diye üç semaverin birden yakılmasını emretmişti. Her gelene çay ile punç yetmeliydi. Herkes her istediğinden içebilmeliydi. Sözün kısası düzensiz, akıl almaz bir karışıklık olmuştu. Mitya da tam havasını bulmuştu, ne kadar patırtı gürültü olursa o kadar çok canlanıyordu. O sırada rastgele bir köylü ondan para isteyecek olsa, hemencecik desteyi çıkarıp paralarını sağa sola hiç saymadan dağıtabilirdi.

Hancı Trifon Borisiç bu yüzden ve herhalde Mitya'yı yanlış işler yapmaktan korumak için, hemen hemen yanından hiç ayrılmıyor, etrafında dolaşıp duruyordu. Galiba o gece artık yatıp uyumaktan büsbütün vazgeçmişti. Bununla birlikte, az içiyordu. Topu topu bir kadehçik punç içmişti, o kadar! Kendi açısından Mitya'nın çıkarlarını korumak için keskin bir bakışla her şeyi dikkatle izliyordu. Bazı anlarda, gerekirse yumuşak ve dalkavukça bir tavırla Mitya'yı durduruyor, onu, yaptıklarının yanlış olduğuna inandırmaya çalışıyordu. "Geçen sefer" olduğu gibi mujikleri "purolara, ren şaraplarına" boğarak her şeyini paylaşmasına engel oluyor, hele Allah korusun, para dağıtmasına hiç imkân vermiyor, kızların likör içmelerine, şeker yemelerine fena halde öfkeleniyordu. "Bunların hepsi bitli, Mitriy Fyodoroviç," diyordu. "Bunların kıçına bir tekme vuracaksın! Üstelik bunu şeref saymalarını emredeceksin! Onlar buna layıktır!"

Mitya bir kez daha Andrey'i hatırlayarak ona da punç göndermelerini emretti. Zayıf, duygulu bir sesle, "Kalbini kırdım onun!" diye tekrarlayıp duruyordu. Kalganov, önce içmek istemedi; kızların korosu da önce hiç hoşuna gitmemişti. Ama iki kadeh şampanya içtikten sonra, müthiş neşelendi. Odalarda dolaşıyor, gülüyor, her şeyi ve herkesi, şarkıları da, müziği de öve öve göklere çıkarıyordu. Maksimov mutluluğun son basamağına ulaşmıştı, iyice sarhoş olmuş, Kalganov'un yanından bir adım olsun ayrılmıyordu. Artık çakırkeyf olan Gruşenka da Mitya'ya Kalganov'u göstererek, "Ne şeker, ne cici çocuk!" diyordu. O zaman Mitya, sevinç içinde koşup Kalganov ve Maksimov'la öpüşüyordu...

Doğrusunu söylemek gerekirse, Mitya birçok şeyi seziyordu. Gerçi Gruşenka daha ona hiçbir şey söylememişti ve belliydi ki söyleyeceğini mahsus erteliyordu. Ama arada bir ona ateşli bir bakışla tatlı tatlı bakıyordu. Sonunda birden Mitya'nın elini sımsıkı yakaladı, var gücü ile onu kendine doğru çekti. O sırada kapının yanında, koltukta oturuyordu.

"Demin buraya nasıl girmiştin? Ha? Nasıl girmiştin içeri? Öyle korkmuştum ki! Peki nasıl oldu da, beni ona bırakmaya razı oldun, ha? Gerçekten istiyor muydun bunu?"

Mitya derin bir mutluluk içinde:

"Ben senin mutluluğunu yok etmek istemiyordum!" diye söyleniyordu.

Ama Gruşenka zaten Mitya'nın bir karşılık vermesini beklemiyordu, buna ihtiyacı yoktu. Mitya'yı gene kendisinden uzaklaştırıyor:

"Haydi, git... Eğlen," diyordu. "Ama üzülme, gene yanıma çağıracağım seni!"

Mitya uzaklaşıyor, Gruşenka da gene şarkıları dinlemeye, oyunu seyretmeye koyuluyordu. Ama Mitya nerede olursa olsun genç kadın onu gözleriyle izliyor, aradan on beş dakika kadar geçtikten sonra, onu tekrar çağırıyor, Mitya da koşarak gene yanına geliyordu.

"Gel, otur yanıma. Anlat bakalım! Dün benim buraya geldiğimi nasıl işittin? Anlat, önce kimden işittin bunu?.."

Mitya da bağlantısız cümlelerle, karmakarışık olarak içten gelen bir heyecanla her şeyi anlatmaya koyuluyordu. Yalnız anlatışında bir gariplik vardı, sık sık kaşlarını çatıyor, sözünü kesiyordu. Gruşenka:

"Canım neden kaşlarını çatıyorsun öyle?" diye soruyordu...

"Hiç... hiç... Orada bir hasta bıraktım da! Ah! O hasta bir iyileşse! İyileştiğini bir duysam! Bunu işitmek için şu anda ömrümden hemen şurada on yılı seve seve verirdim."

"Eh, hasta ise Tanrı şifasını versin! Demek gerçekten yarın kendini öldürmeyi düşünüyordun, ha? Ah, ne budala çocuksun! Hem ne diye öldüreceksin kendini? İşte ben böyle aklı başında değilmiş gibi davranan erkekleri severim..."

Gruşenka artık dilini döndürmekte güçlük çekiyordu:

"Demek benim için her şeyi göze alırsın? Öyle mi? Demek gerçekten yarın kendini öldürmeyi düşünüyordun öyle mi? Budala çocuk! Hayır! Azıcık sabret, belki yarın sana küçücük bir söz söyleyeceğim... Bugün söylemem! Yarın söylerim... Sen o sözü bugün söylememi isterdin, öyle değil mi? Ama ben bugün söylemek istemiyorum... Haydi git, eğlen şimdi."

Bununla birlikte, bir ara şaşkın ve endişeli bir tavırla Mitya'yı gene yanına çağırdı:

"Neden üzgün duruyorsun? Görüyorum, üzgün duruyorsun... Hayır benden saklayamazsın! Görüyorum..." diye söylenerek keskin bir bakışla gözlerinin içine baktı:

"Gerçi köylülerle orada öpüşüyor, bağırıp çağırıyorsun, ama ben bir şeyler görüyorum... Olmaz, neşeli olmalısın! Madem ben neşeliyim, sen de neşeli olmalı, eğlenmelisin... Hem ben burada olan birini seviyorum. Bil bakalım kimi? Aa!.. Bak, çocuk uyumuş, sızmış zavallıcık!.."

Kalganov'u gösteriyordu. Genç adam gerçekten içkiyi fazla kaçırmış, bir an için oturduğu yerde, divanda uyuyuvermişti. Ama sızmış değildi. Nedense çok sıkılmıştı, sıkıntısından uyku "bastırıyor" demiş ve uyuyakalmıştı. Kızların, içkinin etkisi arttıkça artık

iyice çığırından çıkan açık saçık bir şekil alan şarkıları da onu fena halde üzmüştü.

Oyunları da öyleydi: İki kız giyimlerini değiştirerek ayı olmuştu. İri yarı bir kız olan Stepanida da elinde sopayla ayıcı rolünü oynuyor, ayılarını müşterilere "göstermeye" çalışıyordu.

"Daha neşeli ol Marya!" diye bağırıyordu. "Yoksa sopayı yersin."

Sonunda ayılar, ayıbı bir tarafa bırakıp içerisini tıklım tıklım dolduran köylü kadın ve erkeklerin etrafı çınlatan kahkahaları arasında iyice açılıp saçılarak yerlere yuvarlandı.

Gruşenka mutlu bir yüzle her şeyi hoş görüyor gibi:

"Varsın eğlensinler! Varsın eğlensinler!" diyordu. "Eğlenmek için vakitleri mi vardı sanki? Madem fırsat çıktı, eğlenmesinler mi?.."

Kalganov, olup bitenlere tiksinti ile bakıyordu. Geriye çekilerek:

"Hayvanlıktan başka bir şey değil, tüm bu halk eğlenceleri!" diye söylendi. "Bunlar bahar oyunlarıymış. Yaz gecelerinde 'güneşi sakladıkları' zamanki oyunlardanmış."

Hele "yeni" moda olan bir şarkıdan hiç hoşlanmamıştı. Bu şarkının çok canlı bir oyun havası ile söylenen ara nağmesi vardı. Şarkıda yoldan arabayla geçen ve rastladığı genç kızlara soru soran bir beyden söz ediliyordu.

Kızlara soru soruyordu bey,
Seviyor mu kızlar onu, sevmiyor mu?

Ama kızlara öyle geliyordu ki, beyefendiyi sevmeleri imkânsız bir şeydi.

Beyefendi dayak atar, acıtır canımı,
Sevmez gönlüm, sevmez o beyi.

Sonra yoldan bir çingene geçiyordu. (Şarkıda çingene sözü özellikle "i" harfinin üzerine basılarak söyleniyordu.) O da aynı şeyi yapıyordu.

Çingene soruyordu kızlara,
Seviyorlar mı onu, sevmiyorlar mı?

Ama çingene de sevilecek insan değildi onlara göre:

Çingene eder hırsızlık,
Acı çektirir bana acı çektirir bana...

Böylece yoldan birçok kimse geçiyor, hepsi de kızlara soru soruyordu. Bir ara yoldan bir er geçiyordu:

Er soru soruyordu kızlara,
Seviyorlar mı kızlar onu, sevmiyorlar mı?

Ama kızlar eri de küçümseyerek reddediyordu.

Er sırtında taşır çantasını...
Ben de taşırım...

Şarkının bu bölümünde akla gelebilecek en açık saçık sözler geçiyordu. Kızlar bu sözleri hiç çekinmeden apaçık söylemişti. Bu da, şarkıyı dinleyen kalabalığı iyice coşturmuştu. Sonunda iş tüccarın üzerinde kalıyordu:

Tüccar kızlara soruyordu,
Seviyorlar mı onu, sevmiyorlar mı?

Kızların tüccarı çok sevdiği anlaşılıyordu.

Tüccarcık satış yapar,
Bana kraliçeler gibi bakar.

Hatta Kalganov öfkeye kapıldı. Yüksek sesle:

"Bu artık büsbütün modası geçmiş bir şarkı!" dedi. "Hem kim uyduruyor bunları? Artık o yoldan geçmedik bir demiryolu işçisi, bir de Yahudi kaldı. Bir onlar kızlara soru sormadı. Hatta belki onlar geçseydi, daha öncekilerin hepsini yenerdi."

Bunu söyledikten sonra hemen hemen kırgın bir tavırla çok sıkıldığını söyledi, divana oturdu, oturur oturmaz da uykuya daldı. O güzel küçük yüzü hafifçe solmuş, başı biraz arkaya doğru kaymış, divanın yastığına yaslanmıştı. Gruşenka, Mitya'yı ona doğru götürerek:

"Bak ne kadar güzel çocuk!" diyordu. "Demin saçlarını taradım. İpek gibi saçları var! Hem de öyle gür ki..."

Sonra heyecanla Kalganov'a doğru eğildi, onu alnından öptü. Kalganov hemen gözlerini açtı. Gruşenka'ya baktı, yerinden kalktı, çok düşünceli bir tavırla:

"Maksimov nerede?" diye sordu.

Gruşenka gülerek:

"Bak kimi arıyor!" dedi. "Canım bir dakika yanımda otursana! Mitya! Koş Maksimov'u getir!"

Maksimov'un artık kızların yanından bir adım bile uzaklaşmadığı, ancak arada bir kadehine likör doldurmak için ayrıldığı, sonra gene koşup yanlarına geldiği, iki fincan da şokola içtiği anlaşıldı. Küçük yüzü kıpkırmızı olmuş, burnu morarmıştı. Gözleri nemli nemliydi; tatlı tatlı bakıyordu. Bir koşu geldi, şimdi "bir havaya ayak uydurup" *sabotiére* dansı yapmak istediğini söyledi.

"Sizin anlayacağınız, bana, daha küçük yaşta sosyetenin en kibar insanlarına öğretilen tüm dansları öğretmişlerdi."

"Peki, sen onunla git Mitya! Ben de buradan seyrederim, bakalım nasıl yapacak bu dansı."

Kalganov, Gruşenka'nın yanında oturmak teklifini saf saf reddederek:

"Hayır ben de, ben de gidip seyredeceğim!" diye bağırdı.

Bunun üzerine, herkes dansı seyretmeye gitti. Maksimov, gerçekten o söylediği dansı yaptı. Ama bu oyun Mitya'dan başka hiç kimsede pek öyle büyük bir hayranlık uyandırmadı. Bütün dans, zıplamalardan, ayakları tabanlarını yukarı doğru çevirerek yanlara doğru kıvırmaktan başka bir şey değildi. Maksimov her zıplayışta, avucuyla tabanlarına vuruyordu. Kalganov bu dansı hiç beğenmemişti. Mitya ise dans edeni kucaklayıp öptü:

"Eh, çok çok teşekkür ederim. Belki yoruldun. Ne bakıyorsun buraya? Şeker ister misin, ha? Yoksa sigara mı istersin?"

"Sigara rica ederim, efendim."

"Bir şey içer misin?"

"Ben zaten kendime bir likörcük koymuştum, efendim... Fondan var mı?"

"Masanın üzerinde, bir yığın fondan var. Hangisini istersen al, canım kardeşim!"

"Ama ben şeylisini, vanilyalısını istiyorum... İhtiyarlar için olanlar var ya, onlardan... Hi-Hi-Hi!.."

"Hayır öyle özel olanlardan yok, kardeşim." İhtiyar adam, birden Mitya'nın ta kulağına eğildi:

"Beni dinleyin, dedi. Şu kız var ya! Hani Markuşka diyorlar ya! Hi-Hi-Hi! Acaba onunla tanışabilir miyim? Bu iyiliği bana yapar mısınız?.."

"Bak hele! Gözü kimdeymiş? Hayır kardeşim, olmaz öyle şey!"

Maksimov üzüntüyle:

"Ama benim kimseye kötülüğüm yok ki, efendim!" diye fısıldadı.

"Peki, olur, olur. Ama burada yalnız şarkı söylenir, dans edilir, o kadar. Bununla birlikte... Hay Allah kahretsin! Bekle bakalım... Şimdilik karnını doyur, iç, eğlen. Paraya ihtiyacın var mı?"

Maksimov gülümsedi:

"Belki sonradan olur!"

"Peki... Peki..."

Mitya'nın başı ateş gibi yanıyordu... Sofaya, oradan da avluya girip, binanın bir kısmını içeriden çepeçevre saran ahşap sundurmaya çıktı. Taze hava ona zindelik verdi. Karanlıkta bir köşede durdu. Birden iki eliyle başını tuttu. Biraz önce zihninde karmakarışık olan düşünceler birden bir araya toplanmış, tüm izlenimler bir bütün olmuş, zihninde her şey aydınlanmıştı. Bu korkunç, bu müthiş bir aydınlıktı!

Zihninden, "Kendimi öldüreceksem, bundan daha uygun bir an bulabilir miyim?" diye bir düşünce geçti. "Gidip tabancamı alayım, onu buraya getirip, işte şurada, bu pis, karanlık köşede işimi bitirivereyim!"

Bir dakika kadar kararsızlık içinde durdu. Biraz önce, buraya rüzgâr gibi gelirken, arkasında utanç verici şeyler bırakmıştı. Yaptığı o hırsızlık, kendi eliyle yaptığı o hırsızlık yok muydu? Sonra o kan, o kan!.. Ama o sırada gene de daha rahattı. Evet daha rahattı! Çünkü

o zaman artık her şey sona ermişti. Gruşenka'yı yitirmiş, onu başkasına bırakmıştı. Genç kadın onun için artık yok olmuş, ortadan kalkmış bir varlıktı. Ah! O vakit kendini mahkûm etmek ona çok daha rahat görünüyordu. Hiç değilse, bunu kaçınılmaz, zorunlu bir şey olarak görüyordu o zaman. Dünyada onun için artık başka ne kalmıştı ki? Şimdi ise öyle miydi? Durum o zamanki gibi miydi?

Bir kez, şimdi hiç olmazsa o hayaletle, o korkunç varlıkla artık bir alıp veremediği kalmamıştı. Gruşenka'nın o "eski göz ağrısı", genç kadının üzerinde asıl söz sahibi olan ve kaderini değiştiren adam iz bırakmadan ortadan çekilivermişti. O korkunç hayalet, birden o kadar küçük, o kadar gülünç bir şey haline gelmişti ki! Yatak odasına kucakta götürülmüş, kapı da üzerine kilitlenmişti. O korkunç hayalet artık hiçbir zaman geri dönmeyecekti. Gruşenka utanç duyuyordu ve Mitya onun gözlerinden, bakışından, apaçık olarak kimi sevdiğini artık anlıyordu. Evet, işte şimdi, ancak şimdi yaşamanın tadına varabilirdi. Öyleyken, yaşamak artık imkânsız bir şeydi. Artık yaşayamazdı! Ah! Bu ne feci şeydi!..

'Tanrım! Duvarın dibinde yatanı canlandır! O korkunç şeylerle dolu kâse geçip gitsin yanımdan! Mucizeler yarattın Tanrım, o mucizeleri benim gibi günah işlemiş insanlar için yaratmadın mı? Ah, ne olur ihtiyar sağ olsa! Ah, o zaman geri kalan, o utanç verici şeylerin hepsini silerim ortadan? Çalınmış paraları geri veririm! Geri veririm onları! Gerekirse toprağın altından çıkarıp veririm onları... Böylece o rezaletten ömrümün sonuna dek yüreğimden başka hiçbir yerde iz kalmayacak! Ama hayır! Hayır! Bunlar gerçekleşmesi imkânsız, korkakça hayallerden başka bir şey değil! Allah kahretsin!' diye düşünüyordu.

Öyleyken, karanlıkta her şeye rağmen aydınlık bir ümit ışığı yanmış gibiydi. Birden yerinden fırladı, içeriye, ona, gene ona, ömrünün sonuna kadar yüreğinin sultanı kalacak olan kadına doğru koştu. "Canım Gruşenka'mın bir saatlik, bir dakikalık aşkı, tüm o geri kalan yaşantıya, hatta bana acı çektiren o rezilce olaylara değmez mi?" Bu acayip soru birden tüm varlığını sarmıştı. "Ona gitmeliyim, yalnız ona gitmeli, onu görmeli, onu dinlemeli, hiçbir şey

düşünmemeli ve her şeyi unutmalıyım! Hiç değilse bu gece için! Hiç değilse bir saat, bir an için!"

Sofaya tam girişte, daha sundurmadayken hancı Trifon Borisiç'la karşılaştı. Hancı ona somurtkan ve endişeli göründü. Mitya'yı aramaya çıkmış gibiydi.

"Ne var Borisiç? Beni mi arıyordun yoksa?"

Hancı birden şaşırmış gibi:

"Hayır efendim, sizi değil," dedi. "Neden sizi arayayım? Siz... neredeydiniz ki?"

"Neden öyle somurtuyorsun? Yoksa kızıyor musun? Biraz bekle, biraz sabret, biraz sonra yatmaya gidersin... Saat kaç?"

"Üç olacak. Hatta belki de dörde geliyordur."

Ve hemen ekledi:

"Rica ederim, ziyanı yok efendim. Hatta daha istediğiniz kadar kalabilirsiniz efendim..."

Mitya'nın zihninden yanıp sönen bir kıvılcım gibi, 'Nesi var acaba?' diye bir düşünce geçti ve koşarak kızların oyun oynadığı odaya girdi. Ama Gruşenka orada yoktu. Mavi odada da değildi; orada tek başına Kalganov, divanda uyuyordu. Mitya perdenin arkasına baktı. Gruşenka oradaydı. Bir köşeye, sandığın üzerine oturmuş, yandaki karyolaya doğru eğilmiş, başını ve kollarını önden üzerine bırakmış, acı acı ağlıyor, sesini işitmesinler, diye var gücüyle kendini tutmaya çalışıyordu. Mitya'yı görünce onu işaretle yanına çağırdı. Genç adam koşarak yanına gelince elini de sımsıkı tuttu. Fısıldayarak:

"Mitya! Mitya! Onu sevmiştim ben!" diye sızlanmaya başladı. "Beş yıl boyunca, bütün bu süre içinde, onu o kadar sevdim ki! Ama onu mu sevdim, yoksa o içimdeki öfkeyi mi? Hayır! Sevdiğim oydu benim! Ah, onu ne kadar seviyordum. Onu değil de, yalnız içimdeki öfkeyi sevdiğimi ileri sürdüğüm vakit yalan söylemiştim. Mitya ben o zaman daha on yedi yaşında bir çocuktum. Ama o bana karşı o kadar yumuşak davranıyordu, o kadar neşeliydi ki, hep bana şarkılar söylerdi... Yoksa bana mı öyle göründü. O zaman aptal bir küçük kız olduğum için mi bana öyle geldi?.. Şimdi ise, aman Tanrım, bu adam o değil ki! Bu adamın onunla hiç ilgisi yok!

Zaten yüzü de onun yüzüne hiç benzemiyor! Daha yüzüne baktığım vakit, onu tanıyamamıştım zaten. Oysa Timoyef'le birlikte buraya gelirken, yol boyunca hep 'onunla nasıl karşılacağım, ona neler söyleyeceğim, birbirimize nasıl bakacağız?' diye düşünüp duruyordum.

Heyecandan neredeyse ölecektim! Ama buraya geldiğim vakit, sanki o benim üstüme bir leğen dolusu bulaşık suyu boşaltmış gibi oldum! Benimle tıpkı bir öğretmen gibi konuşuyordu. Hep öyle bilgili, öyle ciddi sözler söylüyordu. Beni öyle resmî, öyle ciddi karşıladı ki, birden bir çıkmaza girdiğimi hissettim. Söyleyecek söz bulamıyordum, önce sanıyordum ki, o uzun boylu Polonyalısından utanıyordu! Hep oturuyor, onlara bakıyor. 'Peki şimdi neden onunla bir türlü konuşamıyorum,' diye düşünüyordum. Biliyor musun, onu karısı bu hale getirmiştir. Hani beni bıraktıktan sonra evlendiği kadın var ya, işte o... O kadın onu, orada bambaşka bir adam haline getirmiş! Ah, bu ne utanç verici bir şey Mitya! Ah, o kadar utanıyorum, öyle utanıyorum ki. Ah! Tüm yaşantım için utanıyorum şimdi! Lanet olsun, lanet olsun bu beş yılıma! Lanet olsun!"

Sonra gene sel gibi gözyaşları dökmeye başladı. Ama gene de Mitya'nın elini bırakmıyor, onu sımsıkı tutuyordu. Birden:

"Mitya, yavrucuğum! Dur gitme. Sana bir küçücük söz söylemek istiyorum," diye fısıldayarak yüzünü ona doğru kaldırdı. "Dinle, söyle bana, kimi seviyorum ben? Ben burada birini seviyorum. Ama kim o sevdiğim adam? Söyle bakayım bana?"

Gözyaşlarından şişmiş olan yüzünde bir gülümseyiş titredi. Yarı karanlıkta gözleri ışıl ışıl olmuştu.

"Demin kartal gibi içeri daldığın vakit yüreğime bir ateş düştü. İçimden bir ses hemen, 'Aptal kız! İşte sevdiğin adam bu!' diye fısıldadı. Sen içeri girer girmez her şeyi aydınlattın. 'Ne diye korkuyor sanki?' diye düşünüyordum. Gerçekten korkmuştun, korkudan dilini yutmuştun, ne söyleyeceğini bile bilemiyordun. 'Onlardan korkmuyor ya?' diye düşündüm. Ama sen kimseden korkar mısın hiç? 'Benden korkuyor, yalnız benden!' diye düşündüm. Ama budala çocuk! Fenya, giderken Alyoşa'ya pencereden 'Mitenka'yı bir

saatçik sevdim, şimdi de bir başkasını sevmeye gidiyorum,' diye bağırdığımı sana anlatmadı mı? Ah, Mitya, Mitya! Ben ne aptalmışım! Nasıl olup da senden sonra bir başkasını sevebileceğimi düşünebildim? Bağışlar mısın beni Mitya? Söyle bağışlıyor musun? Yoksa bağışlamıyor musun? Seviyor musun beni, ha! Seviyor musun?"

Birden fırladı, iki eliyle onu omuzlarından yakaladı. Mitya heyecandan sanki dili tutulmuş gibi genç kadının gözlerine, yüzüne, gülümseyişine bakıyordu. Birden ona var gücü ile sarıldı, genç kadını öpmeye başladı.

"Söyle, sana eziyet çektirdiğim için beni bağışlayacak mısın? Şimdi doğrusunu söyleyeceğim, hepinize hırsımdan eziyet ediyordum. İhtiyarcığı da mahsus hırsımdan baştan çıkardım, doğrusu bu... Hatırlıyor musun, bir gün evimde nasıl içki içmiş, nasıl kadeh kırmıştın? O davranışın öylece aklımda kaldı. Bugün ben de kadehimi kırdım. 'O adi yüreğimin' şerefine içtim. Mitya! Şahinim benim! Neden öpmüyorsun beni? Beni bir kez öptü, kendini benden kopardı, şimdi de bakıp duruyor, dinleyip duruyor... Beni dinleyecek ne var? Öp beni! Daha kuvvetli öp! İşte böyle! İnsan sevince tam sevmeli! Şimdi artık kölen olacağım, ömrümün sonuna kadar kölen olacağım senin! Kölen olmak ne tatlı şey! Öp! Döv beni, acı çektir bana! Bana istediğini yapabilirsin!.. Ah, şimdi gerçekten bana acı çektirmeli. Dur! Bekle, sonra, öyle istemiyorum..."

Mitya'yı birden iterek kendinden uzaklaştırdı:

"Çekil buradan Mitya! Şimdi gidip şarap içeceğim! Sarhoş olmak istiyorum. Şimdi, sarhoş olup, oynamaya başlayacağım. Oynamak istiyorum! Oynamak istiyorum!.."

Gruşenka, Mitya'nın kollarından sıyrılarak perdenin arkasından çıktı. Mitya da kendini kaybetmiş gibi peşinden koştu. Zihninden, 'Artık ne olursa olsun! Artık ne olursa olsun! Şu anda tüm dünya bir anıma feda olsun!' diye bir düşünce geçti. Gruşenka gerçekten bir kadeh şampanyayı hemen bir solukta içti ve hemen sarhoş oldu. Dudaklarında aşırı derecede mutlu bir gülümseyişle eski yerine, koltuğa oturdu. Yanakları al al olmuştu. Dudakları ateş gibiydi. Pırıl pırıl parlayan gözleri nemlenmişti. Bakışı sanki insa-

nı çağırıyordu. Kalganov bile, yüreğine bir şey batmış gibi oldu ve ona yaklaştı. Gruşenka ona,

"Demin uyurken seni öptüğümü hissettin mi?" diye mırıldandı. "Sana bir şey söyleyeyim mi? Ben sarhoş oldum... Sen sarhoş değil misin? Mitya neden içmiyor? Neden içmiyorsun Mitya? Ben içtim, ama sen içmiyorsun..."

"Ben sarhoşum zaten! Zaten sarhoşum... Beni sen sarhoş ediyorsun. Ama şimdi bir de şaraptan sarhoş olmak istiyorum!"

Mitya bunu söyledikten sonra bir kadeh içti. Ama yalnız içtiği bu son kadehten birdenbire sarhoş oldu. Oysa o zamana kadar ayıktı. Bunu iyice hatırlıyordu. Böyle birden sarhoş olması kendisine de garip göründü. O andan sonra çevresinde bulunan her şey fırıl fırıl dönmeye başladı. Ateş içinde sayıklıyor gibiydi. Yürüyor, gülüyor, herkesle konuşuyordu, ama tüm bunları sanki kendinde değilmiş gibi yapıyordu. Yalnız içinde bir tek şey, hiç kımıldamayan bir ağırlık olarak duruyordu. Bir tek duygu her an içini ateş gibi yakıyordu. Sonradan bunu "tıpkı ruhumda yanan bir kor varmış gibi" diye hatırlayacaktı. Gruşenka'ya yaklaşıyor, yanında oturuyor, ona bakıyor, onu dinliyordu... Gruşenka ise, şaşılacak kadar konuşkan olmuştu. Herkesi yanına çağırıyor, birden korodaki kızlardan birine işaret ediyor, kız yaklaşıyor, Gruşenka da onu ya öpüp tekrar bırakıyor ya da eliyle haç işareti yaparak onu kutsuyordu.

Bazen ağlayacak gibi oluyordu. Ama "ihtiyarcık" onu hemen neşelendiriyordu, kendisi Maksimov'a öyle diyordu. Maksimov, her an koşarak gelip Gruşenka'nın ellerini, "teker teker her bir parmacığını" öpüyordu. Sonunda da gene kendisinin söylediği, eski bir şarkıya uyarak oynamaya başladı, özellikle ara nağmede coşarak oynuyordu:

Domuzcuk hır hır hır
Danacık mu mu mu
Ördekçik vak vak vak
Kazcık gak gak gak...
Tavukçuk sofada geziniyordu
Gıt gıt diyordu.
Ay, ay, ay, diyordu.

Gruşenka:

"Ona bir şey versene Mitya!" diyordu. "Ona bir bağışta bulun. Fakirdir o. Ah, fakirler zavallı insanlardır! Biliyor musun Mitya ben manastıra gireceğim! Hayır, gerçekten söylüyorum! Bir gün gideceğim. Bugün bana Alyoşa, ömrümün sonuna kadar unutamayacağım sözler söyledi... Evet... Bugün artık öyle olsun, eğlenelim. Yarın manastıra! Ama bugün dans edelim. Ben, yaramazlık etmek istiyorum, dostlarım. Ne çıkar bundan sanki? Tanrı bağışlar beni! Ben Tanrı olsaydım, tüm insanları bağışlardım. 'Zavallı günah işlemiş sevgili insancıklarım, bugünden sonra hepinizi bağışlıyorum!' derdim. Bana gelince, ben de gidip herkese beni bağışlamaları için yalvaracağım. 'Bağışlayın beni sevgili insanlar! Benim gibi budala bir kadını bağışlayın!' diyeceğim. İşte bu kadar. Ben canavarın biriyim. Dua etmek istiyorum. Ama birine soğan sapı uzattım ya! Benim gibi kötü bir kadın, işte şimdi dua etmek istiyor! Mitya, bırak oynasınlar, sen engel olma! Dünyadaki tüm insanlar, ama tüm insanlar, hepsi iyidir! Dünyada yaşamak güzel şey! Gerçi bizler kötü insanız ama dünyada yaşamak güzel şey. Biz hem kötüyüz hem iyi. Hem kötü hem iyi!.. Hayır söyleyin, size sormak istiyorum, hepiniz yaklaşın bana! Size şunu sormak istiyorum, bana şunu söyleyin: Ben neden bu kadar iyiyim? Gerçekten iyiyim! Çok iyiyim... Söyleyin bakalım şimdi neden böyle iyiyim ben?.."

Gruşenka sarhoşluğu gittikçe artarak, işte böyle konuşuyordu. Sonunda da herkese ortaya çıkıp hemen oynamak istediğini bildirdi. Koltuğundan kalktı, ama olduğu yerde sallandı...

"Mitya! Bana artık şarap verme, istesem de verme! Şarap insanı sakinleştirmiyor! Her şey dönüyor, soba da her şey de fırıl fırıl dönüyor! Ben oynamak istiyorum. Herkes görsün nasıl oynadığımı... Ne kadar güzel, nasıl herkesten güzel oynadığımı görsün..."

Niyeti ciddiydi. Cebinden beyaz, patiska küçük bir mendil çıkardı, oyunda sallamak için sağ eliyle ucundan tuttu. Mitya ellerini çırpmaya başladı, kızlar oyun şarkısını, koro halinde söylemeye hazırlanarak susmuştu. Gruşenka'nın ilk hareketini bekliyorlardı. Maksimov, Gruşenka'nın oynamak istediğini öğrenince, sevincin-

den tiz bir çığlık attı. Neredeyse genç kadının önünden zıplaya zıplaya ve şarkı söyleye söyleye geçecekti.

"İncecik ayakları, yuvarlak kalçaları...
Kuyruğu da kıvrık mı kıvrık..."

Ama Gruşenka mendille onu uzaklaştırmak istiyormuş gibi bir işaret yaparak Maksimov'u kovdu:

"Şşşşt! Mitya! Neden gelmiyorlar? Herkes gelsin bakmaya... Onları da çağır! İçeride kilitli olanları da... Neden kilitledin onları? Onlara da oynadığımı söyle. Gelip onlar da baksın, nasıl oynadığımı görsünler..."

Mitya sarhoş olduğu için, hızla ileri doğru atıldı, kilitli kapıya yaklaştı. İçeride bulunan panlara seslenerek kapıyı yumrukladı:

"Hey baksanıza... Podvısotskiy'ler!.. Çıkın bakalım! Gruşenka oynamak istiyor, sizi de çağırıyor..."

Panlardan biri içeriden:

"Laydak!.." diye bağırdı.

"Sen de laydak'tan daha adisin! Adinin adisisin sen! Bu kadar söylüyorum sana!"

Kalganov ciddi bir tavırla:

"Polonya ile alay etmekten vazgeçseniz, iyi olur," dedi.

O da artık dayanamayacak kadar sarhoş olmuştu.

"Sus delikanlı! Eğer ben ona adi dediysem, bu bütün Polonya'ya adi dedim demek değildir. Bir tek laydak tüm Polonya demek değildir. Sen sus, cici çocuk! Git şeker ye!.."

Gruşenka:

"Ah, ne biçim insanlar! Sanki bizim gibi insanlar değillermiş gibi... Neden barışmak istemiyorlar sanki?" dedikten sonra oynamak için ortaya çıktı.

Koro, "Ah, vi seni, moi seni" şarkısını söylemeye başladı. Genç kadın başını dimdik tutarak, dudaklarını araladı, gülümsedi, mendilini sallayacak oldu, ama hemen sonra olduğu yerde şiddetle sallanarak odanın ortasında şaşkınlık içinde durdu. Tuhaf, acınacak bir sesle:

"Gücüm kalmamış..." dedi. "Özür dilerim, gücüm yok, oynayamayacağım... Kabahat bende..."

Koroya doğru eğilerek selam verdi, sonra sırayla dört bir yöne doğru yerlere kadar eğilerek selam vermeye başladı.

"Kabahatliyim, bağışlayın..."

"İçkiyi fazla kaçırdı hanımcık, içkiyi fazla kaçırdı güzel hanımcık..." diye sesler duyuluyordu.

Maksimov, genç kızlara, "Hi-Hi-Hi!.." diye kesik kesik gülerek:

"Hanımefendi fazla içtiler efendim," diye açıklıyordu.

Gruşenka:

"Mitya, beni götür... Al beni Mitya..." diye söylendi.

Mitya ona doğru atıldı, Gruşenka'yı kucağına aldı ve o büyük hazinesiyle birlikte perdenin arkasına doğru gitti. Kalganov, "Eh, şimdi artık giderim!" diye düşünerek mavi odadan çıktı, arkasından kapının her iki kanadını kapadı. Ama salonda ziyafet, patırtı, gürültü devam etti. Hatta gürültü daha da artmıştı. Mitya Gruşenka'yı karyolanın üzerine yatırmıştı, dudaklarını dudaklarına bastırarak onu öpmeye başlamıştı. Gruşenka yalvaran bir sesle:

"Bana dokunma..." dedi. "Bana dokunma! Daha senin değilim... Senin olduğumu söyledim, ama sen, daha dokunma... Bana acı... Onlar buradayken, onların yanında olmaz! O burada... Burada adice bir şey olur..."

Mitya:

"Emrin baş üstüne! Sen emredersen aklımdan bile geçirmem... Sana tapıyorum!.." diye mırıldandı. "Evet, burada adice bir şey olur... Ah, alçakça bir şey olur..."

Sonra onu kollarından bırakmadan karyolanın yanına, yere diz çöktü. Gruşenka güçlükle konuşuyordu:

"Biliyorum, gerçi canavarın birisin ama soylusun..." diye söyleniyordu. "Bu... namusluca olmalı... Bundan böyle her şey dürüstçe olacak... Biz de dürüst olmalıyız, biz de iyi kalpli olmalıyız, canavar olmayacağız... Beni buradan götür, uzaklara götür, işitiyor musun? Burada kalmak istemiyorum, uzaklara, uzaklara..."

Mitya onu kollarının arasında sıkarak:

"Ah!.. Evet, evet ne olursa olsun gideceğiz!.." diyordu. "Seni buradan götüreceğim, uçup gideceğiz buradan... Ah, şimdi bir yıl için tüm ömrümü feda etmek isterdim, yeter ki o kanı aklımdan çıkarabileyim!.."

Gruşenka şaşkınlıkla:

"Hangi kanı?" diye sordu.

Mitya dişlerinin arasından:

"Hiç!.." dedi. "Gruşa! Sen her şeyin dürüst olmasını istiyorsun, hâlbuki ben hırsızın biriyim. Ben Katya'dan para çaldım... Rezalet, rezalet!.."

"Katya'dan mı? Yani küçük hanımdan mı? Yok canım, sen çalmamışsındır. Geri ver ona, benden al... Ne bağırıyorsun? Bundan böyle benim olan her şey senindir! Para da neymiş? Biz seninle zaten o paraları har vurup harman savururuz... Bizim gibi insanlar olsun da parayı har vurup harman savurmasın... İyisi mi biz seninle gidip toprağı sürelim. Toprağı işte bu ellerimle sürmek istiyorum. Çaba harcamak gerekiyor, işitiyor musun? Alyoşa öyle emretti! Ben sevgilin olmayacağım! Sana sadık olacağım! Kölen olacağım, senin için çalışacağım. İkimiz küçük hanıma gider, yerlere kadar eğilip bizi bağışlamasını isteriz, sonra da buradan gideriz. Bağışlamazsa gene de gideriz. Ama sen paraları ona götür, hem beni sev... Onu sevme. Artık onu sevme. Onu seversen boğarım seni... İğne ile gözlerini oyarım onun!"

"Ben yalnız seni seviyorum, yalnız seni... Sibirya'da da seni seveceğim!"

"Neden Sibirya olsun? Eh ne yapalım, eğer istiyorsan Sibirya'da da olur, benim için hepsi bir... İkimiz çalışacağız... Sibirya'da kar var... Ben karda arabayla gezmeye bayılırım. Arabanın bir de çıngırağı olsun... Bak, işitiyor musun bir çıngırak çınlıyor... Nereden geliyor bu çıngırak sesi? Birileri geliyor... Hah işte çıngırağın sesi kesildi..."

Gruşenka gücü tükenerek gözlerini yumdu ve bir an için uyur gibi oldu. Gerçekten uzaklardan bir çıngırak sesi duyulmuş, sonra

birden kesilmişti. Mitya başını Gruşenka'nın göğsüne doğru eğmişti. Çıngırağın nasıl birden sustuğunu fark etmedi bile. Birden şarkıların kesildiğini ve şarkı ile sarhoşların gürültüsü yerine, bütün eve birden beklenmedik bir ölüm sessizliğinin yayıldığını da fark etmedi. Gruşenka gözlerini açtı:

"Ne oldu? Uyudum mu ben?.. Ha, evet... çıngırak... uyumuşum, uykumda rüya gördüm: Karların üzerinde arabayla gidiyormuşum. Çıngırak çınlıyor, ben de uyuyormuşum. Sanki yanımda da sevdiğim biri, sen varmışsın... Hem de uzaklara, uzaklara gidiyormuşum... Sana sarılıyor, seni öpüyor, sana sokuluyormuşum. Üşüyormuşum gibi... Etrafta da karlar pırıl pırıl parlıyordu... Biliyor musun, gece karlar parladığı, göklerde de ay yere doğru baktığı vakit olduğu gibi... Sanki dünyada değilmişim de başka bir yerdeymişim. Uyanınca bir de baktım sevgilim yanımdaymış, ne güzel!.."

Mitya elbisesini, göğsünü, ellerini öperek:

"Yanında ya!" diye mırıldanıyordu.

Birden çok garip bir şey oldu, Gruşenka, sanki önüne bakıyormuş, ama ona değil de, onun yüzüne değil de, başının üzerinde bir yere dikkatle, garip denecek kadar hareketsiz bir bakışla bakıyormuş gibi geldi ona. Genç kadının yüzünde birden bir hayret ve hemen hemen korkuya benzeyen bir duygu belirdi. Birden:

"Mitya, oradan bize bakan kim öyle?" diye fısıldadı:

Mitya arkasına baktı ve gerçekten birinin perdeyi çekip onları seyrettiğini gördü. Hem de o bakan kişi tek başına değildi. Mitya birden fırladı, içeriye bakana doğru atıldı. Biri:

"Lütfen yanımıza, buraya gelir misiniz?" dedi. Bunu pek yüksek sesle değil, ama kesin ve ısrarlı bir tavırla söylemişti.

Mitya perdenin arkasından çıktı ve olduğu yerde hareketsiz kaldı. Bütün oda insanlarla doluydu, ama bunlar biraz önceki insanlar değildi, yabancı insanlardı. Mitya'nın sırtında bir ürperme gezindi, birden irkildi. Bir anda tüm bu insanları birden tanımıştı. İşte şu uzun boylu, saçları ağarmış, sırtında palto, başında da kokartlı bir kasket bulunan adam zabıta memuru Mihayil Makariç'ti. Şu "veremli" şu iki dirhem bir çekirdek ve "her zaman böyle tertemiz

çizmeler ile dolaşan" adam, savcının arkadaşıydı. Mitya 'Onun dört yüz rublelik bir kronometresi var, göstermişti...' diye düşündü. Şu genç, kısa boylu, gözlüklü olana gelince... Mitya soyadını unutmuştu, ama onu tanıyordu. Daha önce görmüştü. O da keşif memuruydu, mahkemenin keşif için gönderdiği adamdı, kısa bir süre önce "Adalet Bakanlığı'ndan" gönderilmişti. Şu iri yarı olan Mavrikiy Mavrikiç'e gelince Mitya onu gayet iyi tanıyordu. Bu adam da ona hiç yabancı değildi. Peki, ya o palaskalı adamların burada ne işi vardı? Sonra iki kişi daha vardı, bunlar köylüydü... Daha ileride ise, kapıda Kalganov ile Trifon Borisıç duruyorlardı...

Mitya:

"Baylar! Ne istiyorsunuz, baylar?.." diyecek oldu, ama birden aklı başından gitmiş delirmiş gibi, avazı çıktığı kadar:

"Anlıyorum!.." diye bağırdı.

Gözlüklü genç adam, birden öne doğru ilerledi, Mitya'ya yaklaştı. Gerçi ciddi bir tavırla ama biraz acele ederek söze başladı:

"Sizinle görüşülecek... Yani sizden rica ediyorum, buraya, divana buyurun... Sizinle muhakkak görüşmemiz gerekiyor!"

Mitya deli gibi:

"İhtiyar!" diye bağırdı. "İhtiyar... İhtiyarın kanı!.. Anlıyorum!.."

Sonra sanki yıldırımla vurulmuş gibi, yanında duran iskemlenin üzerine yığıldı. İhtiyar keşif memuru birden Mitya'nın yanına yaklaştı:

"Anlıyor musun? Anladın demek!.. Baba katili seni! Canavar seni!.. İhtiyar babanın kanı şimdi intikam alıyor senden!" diye kükredi.

Kendini kaybetmişti, kıpkırmızı olmuş, tepeden tırnağa titriyordu. Kısa boylu genç:

"Ama bu olmaz!" diye bağırdı. "Mihayil Makariç, Mihayil Makariç bu böyle olmaz, böyle olmaz! Rica ederim bırakın, yalnız ben konuşayım... Böyle bir şey yapacağınız aklıma gelmezdi."

Keşif memuru:

"Ama bu korkunç bir şey, beyler! Korkunç bir şey!" diye bağırıyordu. "Şuna bakın: gece vakti sarhoş bir halde, yanında bir so-

kak kızı, oysa ellerinin üzerinde daha babasının kanı kurumamış... Korkunç bir şey! Korkunç bir şey!"

Savcı yardımcısı aceleyle ihtiyara:

"Sizden çok rica ediyorum, ağabey Mihayil Makariç, bu seferlik duygularınızı açığa vurmayın," diye fısıldadı. "Aksi halde tedbir almak zorunda..." Ama kısa boylu savcı sözünü bitirmesine imkân vermedi. Mitya'ya doğru döndü, yüksek sesle ve ciddi kesin bir tavırla:

"Müstafi Teğmen Bay Karamazov! Size şunu bildirmek zorundayım ki, bu gece öldürülmüş bulunan babanız Fyodor Pavloviç Karamazov'u öldürmekle suçlanıyorsunuz..."

Bir şey daha söyledi, savcı yardımcısı da araya bir söz sıkıştırır gibi oldu ama Mitya onları dinlediği halde artık ne söylediklerini anlamıyordu. Herkese çıldırmış gözlerle bakıp duruyordu...

Dokuzuncu Kitap

Ön Soruşturma

I

MEMUR PERHOTİN'İN KARİYERİNDE BAŞLANGIÇ

MAL sahibi tüccar Morozova'nın evinin kilitli olan dış kapısını var gücüyle yumruklarken bıraktığımız Pyotr İlyiç Perhotin, tabii en sonunda vuruşlarını duyurabildi. Dış kapıya böylesine şiddetle vurulduğunu işiten, iki saatten beri hâlâ heyecan içinde bulunan ve aklından silemediği düşünceler yüzünden uyumaktan korkan Fenya, şimdi tekrar neredeyse kriz geçirecek kadar bir korku duymuştu. Kapıyı çalanın gene Dmitriy Fyodoroviç olduğunu sanıyordu (oysa onun gittiğini kendi gözü ile görmüştü). Çünkü ondan başka hiç kimse kapıyı böyle "küstahça" çalamazdı.

Fenya, uyanmış olan ve vuruşları işiterek kapıyı açmaya giden kapıcıya koştu, açmaması için yalvarmaya başladı. Ama kapıcı, "Kim o?" diye sorduktan ve kapıyı çalanın kim olduğunu, aynı zamanda çok önemli bir iş için Fedosya Markovna'yı görmek istediğini öğrendikten sonra, kapıyı açmaya karar verdi.

Pyotr İlyiç, Fedosya Markovna'nın yanına, daha doğrusu mutfağa girdikten sonra (ki Fenya "iş daha iyi anlaşılsın" diye ondan kapıcının da içeri girmesine izin vermesini rica etmişti) ona birçok soru sormaya başladı ve hemen en önemli konuya değindi ve Dmitriy Fyodoroviç'in Gruşenka'yı aramak için oradan koşarak giderken, havanın içinden havanelini kaptığını, dönüşte ise ellerinin boş, ama kan içinde olduğunu öğrendi. Fenya anlatırken, "Hem de kan hâlâ damlıyordu. İşte böyle damlıyordu ellerinden. İşte böyle!.." diye yüksek sesle anlatıyordu. Herhalde bu korkunç

olay, dengesi bozulmuş zihninin uydurduğu bir şeydi. Ama o kanlı elleri Pyotr İlyiç de görmüştü. Gerçi üzerlerinden kan damlamıyordu ama Pyotr İlyiç o ellerin yıkanmasına yardım etmişti. Hem zaten asıl sorun, kanın çabuk kuruyup kurumaması değil, Dmitriy Fyodoroviç'in, elindeki havaneliyle nereye koştuğu, Fyodor Pavloviç'in evine gidip gitmediğiydi. Bu, kesin olarak acaba nereden öğrenilebilirdi?

Pyotr İlyiç bu noktada ısrarla, ayrıntılı olarak duruyordu. Gerçi sonunda kesin olarak hiçbir şey öğrenemedi ama gene de Dmitriy Fyodoroviç'in babasının evinden başka hiçbir yere gidemeyeceği ve oraya gittiğine göre, muhakkak orada "bir şeyler" olup bittiği kanısına vardı.

Fenya heyecanla, "Döndüğü vakit ona her şeyi açıkladım, sonra ona sorular sormaya başladım. 'Sevgili Dmitriy Fyodoroviç, her iki eliniz de neden kan içinde?' diye sordum. O da bana ellerindeki kanın, insan kanı olduğunu ve biraz önce bir insanı öldürdüğünü söyledi," diye devam etti. "Öylece açıkladı hepsini. Şuracıkta bana suçunu bildirdi, sonra deli gibi koşarak evden dışarı çıktı. Ben de oturup düşünmeye başladım, acaba o şimdi böyle deli gibi nereye koştu, diye. Mokroye'ye gidip hanımefendiyi öldürecek, dedim kendi kendime. İşte o zaman hanımefendiyi öldürmesin diye yalvarmak için evine gitmek üzere bir koşu dışarı çıktım. Bir de baktım ki, kendisi Plotnikov'ların dükkânı önünde gitmeye hazırlanıyor. Elleri de artık kan içinde değil," dedi.

Fenya bunu daha o zaman fark etmiş ve aklında tutmuştu. İhtiyar büyükannesi de torununun sözlerini elinden geldiği kadar destekledi. Pyotr İlyiç, birkaç soru daha sorduktan sonra, eve girdiği anda olduğundan daha da büyük bir heyecan ve endişe içinde çıktı.

Öyle düşünülür ki, yapılacak en doğru ve en akla uygun olan iş, şimdi Fyodor Pavloviç'in evine gidip orada bir şeyler olup olmadığını öğrenmek, ancak o zaman artık kesin olarak bir kanıya varıp, Pyotr İlyiç'in kafasına koyduğu gibi polis komiserine gitmekti.

Ama gece karanlık, Fyodor Pavloviç'in evinin kapısı ise çok sağlamdı. Onu gene yumruklamak gerekecekti. Sonra Pyotr İlyiç,

Fyodor Pavloviç'i uzaktan tanıyordu. Ya sesini duyurduktan sonra, kapı açılınca içeride hiçbir şey olmadığı anlaşılır, o alaycı Fyodor Pavloviç de ertesi gün bütün kente, tanımadığı bir adamın, memur Perhotin'in, gece yarısı evine acaba biri onu öldürdü mü diye geldiğini alay ede ede yayarsa ne olacaktı? Düpedüz skandal! Pyotr İlyiç ise dünyada en çok skandaldan korkardı.

Öyleyken kendini kaptırdığı duygu o kadar şiddetliydi ki, ayağını yere vurup gene kendi kendine küfrederek hemen yeniden yola koyuldu, ama bu sefer Fyodor Pavloviç'e değil, Bayan Hohlakova'ya gidiyordu. Eğer o kadın, "Daha önce falanca saatte Dmitriy Fyodoroviç'e üç bin ruble verdiniz mi?" sorusuna olumsuz bir karşılık verirse, o zaman hemen, Fyodor Pavloviç'e uğramadan doğru karakola gitmeyi düşünüyordu. Ama bunun tersi olursa, o zaman her şeyi ertesi güne bırakacak ve evine dönecekti. Şimdi şunu belirtmek gerekir ki genç adamın gece vakti, hemen hemen saat on birde, sosyeteye mensup olan ve hiç tanımadığı bir hanımefendinin evine gidip, kendisine her bakımdan acayip sorular sormak için onu yatağından kaldırması, belki de Fyodor Pavloviç'in evine gitmekten çok daha büyük bir skandala yol açabilirdi. Ama bazen, özellikle buna benzer olaylarda, en titiz ve en serinkanlı insanların bile verdiği kararlar böyle olur.

Pyotr İlyiç ise o anda artık hiç serinkanlı değildi! Sonradan, yavaş yavaş tüm varlığını saran karşı konulmaz bir huzursuzluğun, nasıl sonunda ona acı veren büyük bir üzüntü halini aldığını, hatta onu iradesi dışında oraya sürüklediğini ömrü boyunca hatırlayacaktı. Tabii, gene de yol boyunca o hanımın evine gittiği için kendini azarlıyordu. Ama belki onuncu kez, dişlerini gıcırdata gıcırdata, "Muhakkak, muhakkak işi sonuna dek götüreceğim," diye tekrarlıyordu ve gerçekten de niyetini yerine getirdi, işi sonuna dek götürdü.

Bayan Hohlakova'nın evine geldiği sırada saat tam on birdi. Avluya oldukça çabuk alındı ama kapıcı "Hanımefendi uyudular mı, yoksa daha yatmadılar mı?" sorusuna verdiği karşılıkta genel olarak o saatte yattıklarını belirtmekten başka kesin olarak bir şey

söyleyemedi. "Kendileri yukarıdalar, geldiğinizi bildirirsiniz, isterlerse sizi kabul ederler, istemezlerse etmezler," dedi.

Pyotr İlyiç yukarı çıktı, ama orada iş biraz zorlaştı. Uşak, Pyotr İlyiç'in geldiğini bildirmek istemiyordu; sonunda hizmetçi kızı çağırttı. Pyotr İlyiç kıza nezaketle ama ısrar ederek, buralı memurlardan Perhotin adında birinin önemli bir iş için gelmiş olduğunu, o önemli iş olmasaydı, hiçbir zaman oraya gelme cesaretinde bulunamayacağını hanımefendiye söylemesini rica etti. "Bu sözleri aynen tekrarlarsınız," dedi. Kız gitti. Pyotr İlyiç sofada kalarak bekledi.

Bayan Hohlakova'ya gelince, gerçi henüz uyumuyordu ama artık yatak odasındaydı. Mitya'nın o günkü ziyaretinden beri sinirleri bozulmuştu ve bir önsezi ile bu gibi olaylardan sonra her zaman olduğu gibi bu gece de migrenden artık kurtulamayacağını hissediyordu. Bayan Hohlakova kızın sözlerini hayretle dinledi, bununla birlikte sinirli bir tavırla, bu saatte tanımadığı "buralı bir memurun" ziyaretini, bir hanım olarak içinde büyük bir merak duymasına rağmen, kabul etmeyeceğinin bildirilmesini emretti. Ama Pyotr İlyiç, bu sefer katır gibi inatçılık etti. Kabul edilmeyeceğini belirten sözleri dinledikten sonra, olağanüstü bir ısrarla ona tekrar kendisini görmek istediğini söylemelerini, hatta muhakkak aynı sözleri tekrarlayarak çok çok önemli bir iş için gelmiş olduğunu ve eğer şimdi onunla görüşmeyi kabul etmezlerse, sonradan belki de pişman olacaklarını belirtmelerini rica etti.

Sonradan bunları anlatırken, "O anda sanki kendimi bir tepeden aşağı koyuvermiş gibiydim," diyecekti. Hizmetçi kız hayretle onu tepeden tırnağa süzdükten sonra bir kez daha durumu bildirmeye gitti. Bayan Hohlakova derin bir şaşkınlık içinde kaldı. Biraz düşündü, gelenin nasıl bir adam olduğunu sordu ve "Çok temiz giyinmişler efendim, genç, hem de öyle nazik ki," karşılığını aldı. Bu arada, parantez açıp şunu da belirtelim ki, Pyotr İlyiç oldukça yakışıklı bir gençti, öyle olduğunu da biliyordu.

Bayan Hohlakova, odasından çıkıp onunla görüşmeye karar verdi. Sırtında artık evde giydiği ince bir entari, ayağında da terlik vardı, ama omuzlarına siyah bir şal aldı. "Memurun" misafir oda-

sına, daha önce Mitya'nın kabul edildiği aynı odaya geçmesini rica ettiler. Ev sahibi hanım, misafirin yanına yüzünde sert ve soru dolu bir ifadeyle çıktı. Onu oturtmadan, hemen "ne istediğini," sorarak söze başladı.

Perhotin:

"Sizi ikimizin de tanıdığı Dmitriy Fyodoroviç Karamazov için rahatsız ettim," diye söze başlayacak oldu, ama daha bu adı söyler söylemez ev sahibi hanımın yüzünde müthiş bir öfke belirdi.

Bayan Hohlakova az kalsın çığlık atacaktı ve birden adamın sözünü kesti. Delirmiş gibi:

"Daha ne kadar zaman bu korkunç adamın yüzünden acı çekeceğim?" diye bağırdı. "Sayın bay, ne cesaretle tanımadığınız bir kadını, evinde, bu saatte rahatsız ediyor... ve ona, aynı misafir odasında daha üç saat önce onu öldürmeye gelmiş olan bir adamdan, buradan ayağını yere vura vura, namuslu bir evden hiç kimsenin çıkamayacağı bir tavırla çıkmış olan bir adamdan söz etme cüretini gösteriyorsunuz? Şunu bilin ki sayın bay, sizi şikâyet edeceğim! Bu yaptığınıza göz yummayacağım! Lütfen beni derhal rahat bırakınız... Ben bir anneyim, ben şimdi... ben... ben..."

"Öldürmek mi? Demek sizi de öldürmek istedi, öyle mi?"

Bayan Hohlakova hemen:

"Yoksa başka birini mi öldürdü?" diye sordu.

Perhotin azimli bir tavırla:

"Lütfen beni yarım dakika kadar dinler misiniz?" dedi. "Size iki sözle her şeyi anlatacağım. Bugün öğleden sonra saat beşte, Bay Karamazov benden dostça on ruble borç aldı ve çok iyi biliyorum ki o sırada elinde parası yoktu! Gene bugün, saat dokuzda, elinde yüz rublelik banknotlardan bir deste para ile odama girdi, hemen hemen iki, hatta üç bin ruble kadar parası vardı. Elleri ile yüzü hep kan içindeydi. Kendisi de delirmiş gibi görünüyordu. Bu kadar parayı nereden bulduğunu sorduğum vakit, bana kesin olarak bu parayı biraz önce sizden almış olduğunu ve güya sizin kendisine altın aramaya gitmesi için üç bin ruble kadar bir para vermiş olduğunuzu söyledi..."

Bayan Hohlakova'nın yüzünde birden olağanüstü ve anormal bir heyecan belirdi. Kollarını şiddetle iki yana indirerek:

"Aman Allahım! Demek ihtiyar babasını öldürdü!" diye bağırdı. "Ben ona hiç para vermedim, hiç vermedim! Eyvah! Koşun!.. Koşun!.. Artık hiçbir şey söylemeyin! İhtiyarı kurtarın! Babasına koşun! Koşun!.."

"Bir dakika, hanımefendi, demek ona para vermediniz öyle mi? Ona hiç para vermediğinizi kesin olarak hatırlıyorsunuz, değil mi?"

"Vermedim, vermedim!.. İsteğini reddettim. Çünkü değer vermek nedir bilmiyordu. Buradan deli gibi çıktı... Ayaklarını yere vurmaya başlamıştı. Üstüme atılacak oldu, ben kendimi bir yana attım... Hem artık kendisinden hiçbir şey saklamak niyetinde olmadığım bir insan olduğunuz için, şunu da söyleyeyim ki, yüzüme bile tükürdü... Böyle bir şeyi düşünebilir misiniz? Ama ne diye öyle duruyoruz sanki? Hay Allah! Oturun... Özür dilerim, ben... ya da iyisi mi koşun, koşun, siz koşup zavallı ihtiyarı korkunç bir ölümden kurtarmalısınız!"

"İyi ama ya onu daha önce öldürdüyse?"

"Aman Yarabbi! Öyle ya! Peki, ne yapacağız şimdi? Ne dersiniz, şimdi ne yapmalı?"

Bu arada Pyotr İlyiç'i oturtmuş, kendisi de karşısına yerleşmişti. Pyotr İlyiç kısaca, ama oldukça açık bir şekilde işin bütün hikâyesini, hiç değilse hikâyenin o gün tanık olduğu kısmını anlattı ve biraz önce Fenya'nın anlattıkları ile "havaneli" meselesini de haber verdi. Bütün bu ayrıntılar, durup durup çığlık atan ve elleriyle gözlerini kapatan heyecanlı hanımefendiyi dayanılmaz derecede sarsmıştı...

"Düşünün, bütün bunların olacağını sezmiştim ben! Benim böyle bir özelliğim var işte! Aklıma ne gelirse, o mutlaka olur. Kaç kez o korkunç adama bakarak hep: 'İşte bu adam sonunda beni öldürecek!' diye düşünmüşümdür. Sonunda da öyle oldu işte... Gerçi şimdi beni öldürmedi, babasını öldürdü ama herhalde işin içinde Tanrının beni koruyan parmağı rol oynadığı için böyle oldu. Hem zaten beni öldürmeye utanırdı, çünkü ben burada, kendi elimle

boynuna, çile çeken büyük azize Varvara'nın tasvirini takmıştım. O anda ölüme ne kadar yaklaşmışım! Ta yakınına kadar gitmiştim, o da bana boynunu uzatmıştı! Biliyor musunuz Pyotr İlyiç... (Özür dilerim galiba bana adınızın Pyotr İlyiç olduğunu söylemiştiniz?) biliyor musunuz, ben mucizeye inanmam, ama bu tasvircik ve şu anda karşılaştığım mucize beni sarstı, bu yüzden gene her şeye, akla gelebilecek her şeye inanmaya başlıyorum. İhtiyar Zosima'yı duydunuz mu? Ah! Her neyse, ne söyleyeceğimi bilemiyorum... Düşünün bir kez, boynunda o tasvir varken yüzüme tükürdü... Gerçi öldürmedi, sadece tükürdü ama sonra da... Koşa koşa nereye gittiğini şimdi anlıyorum! Ama şimdi biz kime, nereye başvuracağız?"

Pyotr İlyiç, ayağa kalktı ve şimdi polis komiserine gidip ona her şeyi anlatacağını söyledi. Komiser de artık ne gerekirse onu yapacaktı.

"Ah o harikulade, harikulade bir insandır. Ben Mihayil Makaroviç'le tanışıyorum. Muhakkak ona gitmeli! Asıl ona gitmeli. Ne kadar yerinde buluşlarınız var, Pyotr İlyiç! Bunu da ne güzel düşündünüz! Biliyor musunuz? Ben sizin yerinizde olsaydım, bunu dünyada düşünemezdim."

Hâlâ ayakta duran ve veda edip yola çıkmasına bir türlü fırsat vermeyen geveze kadından kurtulmak isteyen Pyotr İlyiç:

"Polis komiserini ben de iyi tanırım."

Kadın:

"Hem biliyor musunuz," diye söylenmeye devam ediyordu, "orada göreceğiniz, öğreneceğiniz şeyleri... Meydana çıkacak olanları... Neye karar vereceklerini, onu nasıl bir cezaya çarptıracaklarını gelip bana anlatırsınız... Söyleyin, bizde ölüm cezası yok, değil mi? Ama muhakkak gelin! Saat üçte de olsa, dörtte de olsa, hatta dört buçuk bile olsa muhakkak gelin... Beni uyandırmalarını, eğer uyanmıyorsam, beni sarsarak uyandırmalarını söylersiniz... Aman Allahım! Hem zaten şimdi gözüme uyku bile girmez. Bir şey söyleyeyim mi, sizinle birlikte ben de gelsem, nasıl olur?"

"Hayır, olmaz efendim, ama eğer her ihtimale karşı Dmitriy Fyodoroviç'e hiçbir zaman herhangi bir para vermediğinizi bildi-

ren üç satırcık bir yazı yazarsanız, yerinde bir şey olur... Her ihtimale karşı..."

Bayan Hohlakova heyecanla, yazı masasına doğru zıplarcasına gitti:

"Tabii yazarım," dedi. "Hem biliyor musunuz buluşlarınızla ve bu işlerdeki becerikliliğinizle beni şaşırtıyorsunuz, bayağı heyecan duyuyorum... Burada görevli misiniz? Bizim kentte hizmet gördüğünüzü işitmek ne hoş bir şey..."

Konuşurken mektup kâğıdına iri bir yazı ile acele acele aşağıdaki üç cümleyi yazdı:

"Hayatımda hiçbir zaman zavallı Dmitriy Fyodoroviç Karamazov'a borç olarak (zavallı diyorum, çünkü şimdi artık kendisi zavallı olmuştur) üç bin ruble vermemişimdir! Ne bugün ne de herhangi bir zaman, hiçbir vakit başka bir para da vermedim! Bu konuda dünyamızda kutsal olan ne varsa hepsinin üzerine yemin ederim!

Hohlakova."

Çevik bir hareketle Pyotr İlyiç'e doğru döndü:

"İşte kâğıda yazdım," dedi. "Gidiniz, kurtarınız! Bu sizin yapacağınız büyük bir eylem olacaktır."

Sonra onu üç kez haçla kutsadı. Hatta onu uğurlamak için koşarak sofaya kadar gitti:

"Size ne kadar teşekkür etsem azdır! Önce bana geldiğiniz için size ne kadar minnettar kaldığımı bilemezsiniz. Nasıl oldu da şimdiye kadar hiç karşılaşmadık? Sizi evime kabul etmek, benim için bir gurur vesilesi olur; bundan böyle de daima evime gelebilirsiniz... Hem burada hizmet gördüğünüzü işitmek ne hoş bir şey... Hem de görevinizde bu kadar titizlik gösterdiğinizi, böyle yerinde buluşlarınız olduğunu bilerek... Ama değerinizi bilmeleri gerekir! Artık sizin nasıl bir insan olduğunuzu anlamalıdırlar! İnanın, sizin için elimden ne gelirse hepsini... Ah gençleri o kadar severim ki!.. Gençliğe âşığım ben. Bugün acı içinde kıvranan Rusya'nın bütün dayanağı gençlerdir, bütün umutlar onlara bağlıdır... Ah, haydi güle güle!"

Pyotr İlyiç, artık koşarak dışarı çıkmıştı, öyle yapmamış olsaydı, Hohlakova onu o kadar çabuk bırakmayacaktı. Bununla birlikte Bayan Hohlakova onun üzerinde oldukça hoş bir izlenim yaratmış, hatta böyle berbat bir işe burnunu soktuğu için içinde uyanmış olan endişeyi biraz hafifletmişti. İnsanların zevki değişiktir, bu bilinen bir şeydir. Pyotr İlyiç içinde hoş bir his duyarak, 'Hem hiç de o kadar yaşlı değil, tersine ben onu kızı sanabilirdim!' diye düşünüyordu.

Bayan Hohlakova'ya gelince, genç adam onu düpedüz büyülemişti. 'Ne kadar becerikli, ne kadar titiz! Çağımızın gençlerinden biri böyle olsun, bu kadar görgülü, üstelik derli toplu bir görünüşü olsun, hayret!.. Bir de çağdaş gençlerin hiçbir şeyi beceremediğini söylerler. İşte tam tersini doğrulayan bir örnek!' gibi şeyler düşünüyordu. O kadar ki "o korkunç olayı" aklından büsbütün çıkarmıştı ve ancak yatağına yatarken, "ölüme ne kadar yaklaşmış olduğunu" hatırlayarak:

"Ah bu feci bir şey! Feci bir şey!" diye mırıldandı...

Ama hemen sonra derin ve tatlı bir uykuya daldı. Bu arada şunu söyleyeyim ki, eğer şimdi anlatmış olduğum o genç memurla henüz hiç de o kadar yaşlı olmayan dul kadın arasındaki eksantrik karşılaşma, sonradan bu titiz ve görevini tam olarak yerine getiren dikkatli genç adamın meslek hayatında kentimizde şimdiye dek herkesin hayretle hatırladığı bir kariyer yapmasına yol açmamış olsaydı, bu önemsiz küçük olayları böyle ayrıntılarıyla birlikte anlatmazdım! Zaten, Karamazov kardeşlerin bu uzun hikâyesini sona erdirdiğimiz vakit, belki de bu konuda ayrıca bir sözümüz olacaktır...

II

TEHLİKE İŞARETİ

BİZİM komiser Mihayil Makaroviç Makarov emekli bir yarbaydı. Emekli olduktan sonra yedinci dereceden memur olmuştu. Karısını kaybetmiş iyi bir adamdı. Kentimize ancak üç yıl önce gelmiş, ama bu süre içinde herkesçe "toplumu düzene sokabilen" bir insan olarak tanınmıştı. Evinden misafir eksik olmazdı

ve görünüşe bakılırsa, kendisi de misafir olmadan rahat edemezdi. Evinde muhakkak her gün yemekli misafir vardı. İsterse bir kişi olsun, ama mutlaka biri olurdu. Misafir olmadan sofraya oturulmazdı.

Ayrıca çeşit çeşit, hatta bazen hiç akla gelmeyecek bahanelerle ziyafetler verilirdi. Sofraya, pek o kadar nadide olmamakla birlikte bol yiyecek gelirdi, nefis kulebyakalar* pişirilirdi. Şaraplara gelince kalite olarak belki o kadar iyi değildiler ama bol bol ikram edilişleri bunu unutturuyordu.

Kapıdan içeri girince oldukça güzel döşenmiş bir bilardo salonu vardı. Hatta duvarlarında siyah çerçeveler içinde İngiliz yarış atlarının resimleri asılıydı. Bilindiği gibi her bekâr adamın bilardo salonunda bu yarış atı resimlerinin asılı olması neredeyse zorunlu bir şeydi. Her akşam, hiç değilse bir masanın çevresinde toplanılır, iskambil oynanırdı. Ama Mihayil Makaroviç'in evinde en çok, kentimizin yüksek sosyetesinde en tanınmış insanlar ve anneleriyle genç kızlar dans etmek için toplanırdı. Mihayil Makaroviç gerçi eşini kaybetmişti, ama mazbut bir aile hayatı sürdürüyor ve çoktandır dul kalmış olan kızıyla birlikte oturuyordu. Kızının da iki kızı, yani Mihayil Makaroviç'in iki de torunu vardı. Genç kızlar artık yetişkindi, çirkin sayılmazlardı, neşeli kızlardı. Herkes evlendikleri vakit onlar için bir drahoma verilmeyeceğini bildiği halde, kızlar, dedelerinin evine bizim yüksek sosyetenin bütün gençlerini çekerlerdi.

Mihayil Makaroviç işten pek anlamazdı ama görevini birçok insandan aşağı kalmayacak şekilde yapıyordu. Doğru söylemek gerekirse, tahsili oldukça az olan bir insandı. Hatta yetkilerinin sınırı konusunda oldukça açık ve kayıtsız bir havası vardı. O zamanki çarın yaptığı reformları tam olarak anlayamıyor denilemez, ama bunları bazen oldukça göze batacak şekilde yanlış anlıyordu. Bu da kişisel yeteneksizliğinden değil, karakter bakımından kayıtsız olmasından, herhangi bir şeyi incelemek için vakit bulamamasından ileri geliyordu.

---

* Bir çeşit etli börek. *-çev.*

Kendisi için "Efendim ben yaradılış olarak sivil olmaktan çok askerim," derdi. Hatta yapılan köylü reformlarını hâlâ tam ve kesin olarak anlayamıyor ve bu reformlar hakkında başkalarından her yıl bir şeyler daha öğreniyor, böylece bilgisini daha çok pratik olarak artırıyordu. Oysa kendisi de çiftlik sahibiydi.

Pyotr İlyiç, o akşam Mihayil Makaroviç'in evinde misafirlerinden biri ile karşılaşacağını kesin olarak biliyordu, ama bu misafir kim olacak, bunu tahmin edemiyordu. Oysa o akşam Mihayil Makaroviç'in evinde savcı ve bölge hükümet tabibi Varvinskiy oturmuş yeralaş* oynuyordu. Bu Varvinskiy, Petersburg Tıp Fakültesi'ni pekiyi derece ile bitirmiş ve kentimize Petersburg'dan yeni gelmiş genç bir doktordu. Savcı ise, daha doğrusu savcı muavini olan ama bizde herkesin "savcı" dediği İppolit Kirilloviç, özelliği olan bir adamdı. İhtiyar değildi. Ancak otuz beş yaşlarındaydı. Ama vereme tutulmaya çok yatkın bir bünyesi vardı. Oldukça şişman ve çocuksuz bir hanımla evliydi. İzzetinefsine düşkün ve sinirli bir adamdı. Bununla birlikte zekiydi. Üstelik iyi bir yüreği vardı. Galiba bütün sorunu, kendisini sahip olduğu özelliklerden daha üstün bir varlık sanmasından ileri geliyordu. İşte bunun için hep huzursuz görünüyordu. Bundan başka bazı yüksek eğilimlere, hatta sanatçılara özgü iddialara sahipti. Örneğin, insanların psikolojik durumunu, insan ruhunun özünü kavrama, hatta suçlunun kişiliğini ve işlediği suçu inceleme bakımından özel bir yeteneğe sahip olmak gibi... Bu bakımdan kendini hakkı çiğnenmiş ve meslek hayatında layık olduğu görevlere ulaşamamış bir insan olarak düşünür, daima üst makamların kendisini değerlendiremediği ve ona düşman olduğu kanısını beslerdi. Canı sıkıldığı zamanlar meslekten ayrılıp, adi amme suçları ile uğraşan bir avukat olacağını söyleyerek tehditler bile savurduğu olurdu. Baba Karamazov'un, çocukları tarafından öldürülmesi, onu büsbütün ayağa kaldırmış gibiydi, 'Bu öyle bir iş ki, bütün Rusya'ya duyurulabilir,' diye düşünüyordu. Yalnız ben burada gene biraz ileri atlamış oluyorum.

---

* Bir çeşit iskambil oyunu. *-çev.*

Yandaki odada, bize Petersburg'dan ancak iki ay kadar önce gelmiş genç sorgu hâkimi Nikolay Parfenoviç Nelüdov, genç kızlarla birlikte oturuyordu. Sonradan, "cinayet" akşamı bütün bu insanların sanki mahsusmuş gibi icra kuvvetini temsil eden bir adamın evinde toplandığından söz edilmiş, hatta herkes buna hayret etmiştir!

Oysa iş çok daha basit ve son derece normal olmuştu. İppolit Kirilloviç'in eşinin iki gündür dişleri ağrıyordu ve adamcağızın kadının iniltilerini duymamak için herhangi bir yere gitmesi gerekiyordu. Doktor ise zaten alıştığı için akşamları iskambil oynamadan duramazdı. Nikolay Parfenoviç Nelüdov ise daha üç gün önce, Mihayil Makaroviç'in büyük kızı Olga Mihaylovna'ya sırrını bildiğini güya laf arasında söylüyormuş gibi birden açıklamak, böylece canını sıkmak düşüncesiyle o akşam evlerine gitmeyi tasarlamıştı. Genç kıza o gün doğum günü olduğunu bildiğini, ama genç kızın mahsus, sırf bütün kent halkını danslı bir toplantıya davet etmemek için bizim sosyeteden bunu saklamış olduğunu söyleyecekti. Genç kızın yaşı konusunda imalarda bulunarak çok güleceğini tahmin ediyordu. Ona, "Yaşınızı açıklamaktan korkuyorsunuz, şimdi artık sırrınızı biliyorum, yarından tezi yok bunu herkese anlatacağım," falan filan diyecekti. Sevimli genç, takılmayı çok severdi. Hanımlar bu yüzden ona "yaramaz" diyordu, bu da onun galiba hoşuna gidiyordu. Bununla birlikte, oldukça iyi bir aileden geliyordu; iyi terbiye görmüş, iyi duygular besleyen ve takılmayı sevdiği halde, bunu kötü bir niyet beslemeden yapan ve daima terbiyeli davranan bir gençti. Görünüşü kısa boylu, zayıf ve narindi. İnce, solgun parmaklarında daima pırıl pırıl parlayan birkaç yüzük göze çarpardı. Görevini yerine getirdiği vakit ise aşırı derecede ciddi olur, sanki görevinin önemini ve sorumluluklarını kutsal sayıyormuş gibi bir tavır takınırdı. Özellikle sorgu sırasında basit halk arasındaki katilleri ve başka canileri müşkül duruma sokmayı beceriyor ve gerçekten onların içinde, kendisine karşı saygı olmasa bile bir çeşit hayret uyandırıyordu.

Pyotr İlyiç, komiserin evine girince şaşırıp kaldı. Birden herkesin her şeyi bildiğini anladı. Gerçekten de herkes iskambili bırak-

mış ayakta tartışıyordu. Hatta Nikolay Parfenoviç bile genç kızların yanından ayrılıp koşarak oraya gelmişti; savaşa hazır, atılgan bir hali vardı. Böylece Pyotr İlyiç şaşırtıcı bir haberle karşılaştı. İhtiyar Fyodor Pavloviç gerçekten o gece, kendi evinde öldürülmüş ve soyulmuştu. Bu da biraz önce, şu şekilde öğrenilmişti:

Bahçe duvarının dibinde yığılıp kalmış olan Grigoriy'in karısı Marfa İgnatyevna, yatağında derin bir uykuda olduğu ve böylece sabaha kadar uyuyabileceği halde, birden uyanmıştı. Uyanmasının nedeni yandaki odada kendinden geçmiş olarak yatan Smerdyakov'un saralılar gibi korkunç bir çığlık atmasıydı. Sara krizine tutulduğu vakit daima böyle çığlıklar atardı ve bu çığlıklar ömrü boyunca Marfa İgnatyevna'yı korkutur, onu hasta ederdi. Bu bağırışlara hiçbir zaman alışamamıştı. Uykulu uykulu yerinden fırlamış ve deli gibi Smerdyakov'un küçük odasına koşmuştu.

Ama orası karanlıktı, yalnız hastanın korkunç bir şekilde hırıltılar çıkarmaya başladığı ve çırpındığı duyuluyordu. O zaman Marfa İgnatyevna'nın kendisi de bir çığlık atmış ve kocasını çağırmak istemişti, ama yatağından kalktığı sırada Grigoriy'in yanında bulunmadığını birden hatırlar gibi olmuştu. Tekrar karyolaya koşmuş, üzerini el yordamı ile aramıştı. Ama karyola gerçekten boştu. Demek ki, Grigoriy gitmişti. Ama nereye? Marfa İgnatyevna kapıya koşmuş, çekingen bir tavırla ona seslenmişti. Tabii bir karşılık alamamıştı. Ama gecenin sessizliğinde bahçenin uzak bir yerinden birtakım iniltiler duyar gibi olmuştu. Kulak kabartmıştı. İniltiler tekrar duyulmuş, o zaman bunların gerçekten bahçeden geldiğini kesin olarak anlamıştı.

Dengesi bozulmuş zihninden, 'Aman yarabbi, tıpkı o zamanlar pis kokulu Lizaveta'nın bağırdığı gibi,' diye bir düşünce geçmişti. Ürkek bir tavırla basamaklardan aşağı inmiş ve dikkatle bakınca, bahçe kapısının açık olduğunu görmüştü. 'Herhalde zavallıcık orada,' diye düşünmüş, bahçe kapısına yaklaşmış ve birden Grigoriy'in zayıf, iniltili, insana korku veren bir sesle, "Marfa! Marfa!" diye onu çağırdığını iyice işitmişti. Marfa İgnatyevna, "Tanrım bizi felaketten koru," diye fısıldayarak, kendisini çağıran sesin geldiği yöne

doğru atılmış ve Grigoriy'i işte böyle bulmuştu. Ama onu bulduğu vakit, Grigoriy duvarın dibinde ilk olarak yığılıp kaldığı yerde yatmıyordu, artık duvardan yirmi adım kadar ilerideydi. Sonradan, kendine gelince, yerde sürüne sürüne oraya kadar gittiği anlaşıldı. Herhalde uzun bir süre ve birkaç kez kendini kaybederek, tekrar tekrar bayılarak sürüne sürüne ilerlemişti. Marfa İgnatyevna, Grigoriy'in üstü başı kan içinde olduğunu fark etmiş ve hemen çığlık çığlığa bağırmaya başlamıştı.

Grigoriy ise, alçak sesle ve aralarında bağlantısı olmayan sözler söyleyerek, "Öldürdü... Babasını öldürdü... Ne bağırıyorsun, aptal... Koş, çağır," diye mırıldanmıştı. Ama Marfa İgnatyevna bir türlü susmamış, hep bağırmıştı. Sonra birden, beyin odasında pencerenin açık olduğunu, içeride de ışık yandığını fark etmiş, bunun üzerine ona koşmuş ve Fyodor Pavloviç'e seslenmeye başlamıştı. Ama pencereden içeri bir göz atınca korkunç bir manzara görmüştü. Bey, sırtüstü yerde yatıyor hiç kımıldamıyordu. Sırtındaki beyaz robdöşambrın ve beyaz gömleğin göğüs kısmı kan içindeydi. Masanın üzerinde duran mum parlak bir ışıkla kanı da, Fyodor Pavloviç'in hareketsiz ölü yüzünü de aydınlatıyordu. İşte o zaman, Marfa İgnatyevna müthiş bir dehşet içinde pencereden geri çekilerek koşa koşa bahçeden çıkmış, avludaki büyük kapının sürgüsünü çekmiş, var gücüyle komşu Mariya Kondratyevna'nın arka bahçesine doğru gitmişti.

Komşuları olan ana kız uykudaydı. Ama Marfa İgnatyevna'nın, panjurları şiddetle ve durmadan yumruklayarak bağırması üzerine onlar da uyanmış, pencereye doğru atılmıştı. Marfa İgnatyevna bağlantısız sözlerle, tiz çığlıklar ata ata, bağıra bağıra konuşmaya başlamış, bununla birlikte en önemli olan şeyleri onlara bildirmiş, yardım istemişti. Yeri yurdu olmayan Foma da tam o gece evlerinde yatıya kalmıştı. Kadınlar hemen onu uyandırmış ve üçü birden cinayet yerine koşmuştu. Yolda giderlerken Mariya Kondratyevna daha önce, saat dokuza doğru onların bahçesinden tüm bölgeyi çınlatan korkunç ve tiz bir çığlık duyduğunu hatırlamıştı. Bu, tabii Grigoriy'in artık duvarın üzerine çıkmış olan Dmitriy

Fyodoroviç'in ayağını yakalayarak, "Baba katili!" diye bağırdığı anda attığı çığlıktı. Mariya Kondratyevna, sesin geldiği yönü işaret ederek, "Biri bir çığlık attı, sonra birden sustu!" diyordu.

Grigoriy'in yattığı yere gelince, iki kadın Foma'nın yardımı ile onu yerden kaldırıp uşakların dairesine götürmüştü. Işığı yakmış ve Smerdyakov'un hâlâ sakinleşmediğini, kendi küçücük odasında çırpındığını, gözlerinin yana kaydığını, dudaklarından da köpükler aktığını görmüşlerdi. Grigoriy'in başını sirkeli su ile yıkamışlardı. O da suyun etkisi ile artık büsbütün kendine gelmiş ve hemen "Beyefendi öldürüldü mü, yoksa sağ mı?" diye sormuştu. O zaman her iki kadın, beyin yanına gitmiş ve bahçeden içeri girdikleri zaman bu sefer artık yalnız pencerenin değil, evin bahçeye açılan kapısının da ardına kadar açık olduğunu görmüşlerdi. Oysa bey, son bir hafta, her gece kapıyı içeriden iyice kilitliyor, hatta Grigoriy'in bile hangi nedenle olursa olsun, kapıyı çalmasına izin vermiyordu. İki kadın da, Foma da, kapının açık olduğunu görünce beyin odasına "Sonradan başımıza bir iş gelmesin!" diyerek girmekten korkmuştu. Grigoriy ise, onlar yanına dönünce, hemen komisere koşmalarını söylemişti. İşte o zaman Mariya Kondratyevna oraya koşmuş ve komiserin evinde bulunan herkesi heyecana vermişti. Böylece, Pyotr İlyiç'ten ancak beş dakika önce gelmiş oluyordu ve Pyotr İlyiç geldiği vakit, artık sadece kendi tahminleri ve olup bitenlerden kendi kendine çıkardığı sonuçlarla gelen biri olarak değil, bir görgü tanığı gibi karşılanmıştı. Hele anlattığı şeyler, herkesin katilin kim olduğu konusunda yürüttüğü tahminleri daha da kuvvetlendirmişti. (Bununla birlikte kendisi, son dakikaya kadar hâlâ bunun böyle olduğuna bir türlü inanmak istemiyordu.)

Hemen harekete geçmeye karar verdiler. Komiser yardımcısına hemen dört tanık bulmak görevini verdiler. Sonra da burada anlattığım gibi, kurallara uygun olarak Fyodor Pavloviç'in evine girip yerinde araştırma yaptılar. Henüz yeni gelmiş ve heyecanlı bir adam olan hükümet tabibi, komiser, savcı ve zabıt kâtibi ile birlikte gitmek isteğinde bulundu. Bu arada yalnız kısaca şunu söyleyeyim: Fyodor Pavloviç'in kafası kırılarak öldürülmüş olduğu anlaşılmış-

tı, ama bu neyle yapılmıştı? Herhalde sonradan Grigoriy'i de yere sermiş olan aynı aletle... O sırada aletin ne olduğunu öğrendiler ve elden gelen tıbbi yardımın yapıldığı Grigoriy'den zayıf bir sesle kesik kesik olarak nasıl yere serildiğinin hikâyesini dinlediler. Elde fenerle duvarın dibini araştırdılar ve bahçedeki patikanın üzerine en görünen yere atılmış olan bakır havanelini buldular...

Fyodor Pavloviç'in yattığı odada pek öyle göze batan bir karışıklık görmediler, ama karyolasının önündeki perdeyi çekince, yerde kalın bir kâğıttan yapılmış, arşivlerde kullanılan çeşitten üzerinde, "Eğer gelmek isteğinde bulunursa Meleğim Gruşenka'ya verilecek olan üç bin rublelik hediye" diye yazılı olan bir zarf buldular. Yazının altında da herhalde sonradan Fyodor Pavloviç'in kendi eliyle ilave ettiği "ve civcivime" sözü yazılı idi. Zarfın üzerinde kırmızı bal mumundan üç büyük mühür vardı. Ama zarf yırtılmıştı, içinde de bir şey yoktu. Paralar alınmıştı. Yerde zarfı bağlamak için kullanılmış olan ince pembe kurdeleyi buldular...

Pyotr İlyiç'in ifade verirken de söylediği başka sözler arasında özellikle bir şey savcı ile sorgu yargıcının üzerinde olağanüstü bir etki yaptı. O da şuydu, Dmitriy Fyodoroviç muhakkak gün doğarken tabanca ile intihar etmişti. Çünkü kendisi öyle karar vermişti. Pyotr İlyiç'e de bunu kendisi söylemişti. Hatta tabancayı onun yanında doldurmuş, bir de kâğıt yazarak, onu cebine koymuştu...

Demek ki, bir an önce olay yerine, Mokroye'ye gitmek, belki de gerçekten kendini vurmayı aklına koymuş olan katili, bunu yapmadan önce yakalamak gerekiyordu. Savcı müthiş bir heyecan içinde, "Bu apaçık bir şey!" diye tekrar edip duruyordu. "Böyle serseriler daima öyle yapar, yarın kendimi öldürürüm, ölmeden önce iyi bir keyfedeyim bari, der." Dmitriy'in dükkândan şarap ve yiyecek aldığı anlatıldığında ise, savcı daha da çok heyecanlandı.

"Hatırlar mısınız beyler, tüccar Olsufyev'i öldürüp bin beş yüz rublesini çalan delikanlı da cinayetten hemen sonra gidip saçlarını kıvırtmış, ardından da böyle önemli bir parayı bir kenara bile koymadan, tıpkı bunun gibi paraları elinde tutarak fahişelere gitmişti," dedi.

Bununla birlikte soruşturma, Fyodor Pavloviç'in evini arama, kanuni formaliteler ve buna benzer şeyler işi geciktiriyordu. Bütün bunlar için zamana ihtiyaç vardı. Bu yüzden Mokroye'ye kendileri gitmeden iki saat önce, tam o akşam kente maaşını almak için gelmiş olan bölge zabıta memuru Mavrikiy Mavrikeviç Şmertzov'u gönderdiler. Mavrikiy Mavrikeviç'e şu görev verilmişti: Mokroye'ye gidince hiç kimseyi velveleye vermeden görevli üst makama mensup kişiler gelinceye kadar, "katili" göz hapsine almak, muhafızlar ve oradaki zabıta memurlarını duruma hazırlamak. Mavrikiy Mavrikeviç de, kendisine söylendiği gibi davrandı ve yalnız eski bir ahbabı olan Trifon Borisıç'a ne için geldiğini gizli olarak kısmen anlattı. İşte Mitya'nın karanlıkta taraçada kendisini arayan hancıya rastlayışı ve Trifon Borisıç'ın yüzünde de, sözlerinde de birden bir değişiklik meydana gelmiş olduğunu fark edişi de bu sıraya rastlar. Böylece Mitya da, orada bulunan başkaları da göz hapsinde olduklarını hiç fark etmedi. Tabancaların bulunduğu kutuyu ise Trifon Borisıç çoktan almış, gizli bir yere koymuştu. Hükümet memurlarının hepsi ise ancak sabahleyin, saat beşte, neredeyse ortalık ağardığı sırada geldi. Komiser, savcı ve sorgu yargıcı iki fayton, iki de troyka ile gelmişti. Doktora gelince, o sabahleyin otopsi yapmak niyetiyle Fyodor Pavloviç'in evinde kalmıştı. Ama onu asıl ilgilendiren şey, hasta uşak Smerdyakov'un durumu idi. Yola koyulan arkadaşlarına:

"Bu kadar şiddetli ve böyle uzun, hiç durmadan iki gün iki gece süren sara krizlerine nadir rastlanır, böyle bir olay bilimin ilgilendiği bir olay sayılır," diyordu.

Onlar da gülerek bu buluşu için kendisini tebrik etti. Bu arada savcı ile sorgu yargıcı çok iyi hatırlıyordu ki, doktor çok kesin bir tavırla, Smerdyakov'un ertesi sabaha kadar yaşayamayacağını sözlerine eklemişti.

Şimdi bu uzun ve bana öyle geliyor ki, zorunlu olan açıklamadan sonra, hikâyemize, daha önceki kitapta yarıda kesmiş olduğumuz ana dönelim.

III

BİR RUHUN ÇİLELERDEN GEÇİŞİ. BİRİNCİ ÇİLE

İŞTE Mitya oturuyor, orada bulunanlara kendisine söylenenleri hiç anlamadan vahşi bir bakışla bakıyordu. Birden ayağa kalktı, ellerini yukarı doğru uzatarak yüksek sesle:

"Suçlu değilim! Bu kandan ben suçlu değilim! Babamın kanını dökmekten suçlu değilim... Öldürmek istedim ama suçlu değilim! Bunu ben yapmadım!"

Ama bağırır bağırmaz, perdenin öbür tarafından Gruşenka fırladı ve komiserin ayaklarına kapandı. Yürek parçalayan bir sesle gözyaşları içinde, kollarını herkese uzatarak:

"Suçlu olan benim, benim! Alçağın biri olan ben suçluyum!" diye bağırdı. "Benim yüzümden öldürmüştür onu! Acı çektirerek onu bu hale ben getirdim! O, ölen zavallı ihtiyarcığı da acı çektirerek mahvettim, içimdeki kötülük yüzünden onu da bu hale getirdim! Asıl suçlu, birinci suçlu, en önemli suçlu benim!.."

Komiser ona el kaldıracak oldu:

"Evet, suçlu sensin," diye bağırdı. "Asıl suçlu sensin! Sen yola gelmez, ahlaksız bir kadınsın, asıl suç sende!" diye haykırmaya başladı.

Ama onu hemen orada sakinleştirdiler. Hatta savcı ona iki eliyle sarıldı:

"Böyle yaparsanız düzensizlik olur Mihayil Makaroviç!" diye bağırdı. "Düpedüz soruşturmaya engel oluyorsunuz... İşi bozuyorsunuz..."

Bunu söylerken neredeyse nefesi tıkanıyordu. Nikolay Parfenoviç müthiş bir öfkeyle:

"Tedbir almak gerekir, tedbir almak, tedbir almak!" diye bağırıyordu. "Başka türlü imkânı yok olamaz!"

Hâlâ yere diz çökmüş olan Gruşenka, çılgınca:

"İkimizi birden yargılayın!" diye bağırmaya devam ediyordu. "İkimizi birden cezalandırın! Şimdi gerekirse ölüm cezasını da onunla birlikte çekmeye razıyım!"

Mitya ona doğru atılıp yere diz çökerek genç kadını sımsıkı kucakladı:

"Gruşa! Hayatım benim, canım benim, kutsal sevgilim benim!" dedi. "Ona inanmayın, onda hiçbir suç yoktur, hiç kimsenin kanına girmemiştir o, hiçbir şeyden ötürü suçu yoktur!" diye bağırıyordu.

Sonradan kendisini birkaç kişinin zorla ondan ayırdığını, Gruşenka'yı birden uzaklaştırdığını ve artık masanın başına oturduğu vakit aklının başına geldiğini hatırlayacaktı. Yanında ve arkasında palaskalı adamlar duruyordu. Karşısında, masanın öbür tarafında, divanın üzerinde sorgu yargıcı Nikolay Parfenoviç oturuyor ve hep ona masanın üzerinde duran bardaktan biraz su içsin diye rica ediyordu:

"Su içince rahatlarsınız, sakinleşirsiniz, korkmayın, korkmayın," diye son derece nazik bir tavırla tekrarlıyordu.

Mitya ise birden (bunu sonradan hatırlayacaktı) nedense parmaklarındaki o iri yüzüklere müthiş bir ilgiyle bakmaya başlamıştı; bunlardan biri bir gök yakuttu. Öbürü ise garip, parlak sarı renkte, saydam bir taştı ve öyle güzel bir parıltısı vardı ki! Sonradan uzun bir süre hayretle hatırlayacaktı ki, bu yüzükler sorgunun o korkunç saatleri süresince bakışlarını kaçınılmaz bir şekilde hep üzerlerine çekmişti. O kadar ki, nedense onun durumunda bulunan birine hiç uymayan bu davranıştan bir türlü kendini kurtaramamış, gözlerini onlardan ayıramamış, o yüzükleri zihninden bir türlü silememişti.

Mitya'nın solunda, o akşam başlangıçta Maksimov'un oturduğu yerde şimdi savcı oturuyordu; sağında ise, o vakit Gruşenka'nın oturduğu yere, şimdi sırtında avcı ceketine benzeyen oldukça eski bir ceket giymiş, al yanaklı bir genç yerleşmişti. Önünde de bir hokka ile kâğıt vardı. Bu gencin sorgu yargıcının gelirken birlikte getirdiği zabıt kâtibi olduğu anlaşıldı. Komiser ise şimdi odanın öbür ucunda pencerenin önünde, Kalganov'un yanında ayakta duruyordu. Kalganov da aynı pencerenin yanında bir iskemleye oturmuştu.

Sorgu yargıcı yumuşak bir tavırla belki onuncu kez:

"Su içsenize," diye tekrarladı.

Mitya, gözleri dışarı uğramış, korkunç, hareketsiz bir bakışla sorgu hâkimine bakarak:

"İçtim beyler, içtim... Ama... Her neyse, ezin beni beyler, cezaya çarptırın, kaderimi tayin edin!" diye bağırdı.

Sorgu yargıcı yumuşak, ama ısrarlı bir tavırla:

"Demek babanız Fyodor Pavloviç'in ölümünden suçlu olmadığınızı kesin olarak ileri sürüyorsunuz öyle mi?" diye sordu.

"Suçlu değilim! Belki başka bir ihtiyarın kanına girmekten suçluyum, ama babamı öldürmekten suçlu değilim! Hem de arkasından gözyaşı döküyorum! Öldürdüm, öldürdüm ihtiyarı, öldürdüm ve yok ettim... Ama o döktüğüm kanın hesabını, bir başkasının kanını dökmekle, korkunç bir cinayetle, hiçbir suçum olmayan bir cinayetle suçlanarak ödemek, bana çok ağır geliyor... Beni korkunç bir şeyle suçladınız baylar, yıldırımla vurulmuş gibi oldum! Ama babamı kim öldürdü, kim öldürdü onu? Madem ben öldürmedim, kim öldürmüş olabilir onu? Akıl alacak şey değil! Saçma! İmkânsız bir şey!.."

Sorgu yargıcı:

"Asıl iş bunda ya! Kim öldürmüş olabilir?.." diye söze başlayacak oldu...

Ama savcı İppolit Kirilloviç (gerçi kendisi savcı muaviniydi ama biz ona kısa olsun diye sadece savcı diyeceğiz) sorgu yargıcı ile bakıştıktan sonra Mitya'ya doğru dönerek:

"İhtiyar uşak Grigoriy Vasilyeviç için boşuna üzülüyorsunuz. Şunu bilin ki, kendisi sağdır, ayılmıştır ve hem onun hem de sizin şimdi verdiğiniz ifadeye göre ona indirdiğiniz ağır darbelere rağmen, galiba sağ kalacaktır. Daha doğrusu doktorun açıkladığına göre öyle olacak..."

Mitya birden kollarını iki yana şiddetle indirerek:

"Sağ mı? Demek sağ ha?" diye avazı çıktığı kadar bağırdı.

Bütün yüzü aydınlandı:

"Tanrım benim için yaptığın, benim gibi günahkâr ve kötü kalpli bir adamın duasını işiterek gösterdiğin bu mucize için sana şükrediyorum! Evet, evet, duamı işitti, bütün gece dua ettim!" Bunu söylerken üç kez haç çıkardı. Neredeyse nefesi tıkanıyordu.

Savcı:

"Zaten sizinle ilgili... o durum... konusunda, o önemli ifadeyi de Grigoriy vermiştir..." diye devam edecek oldu.

Mitya birden iskemlesinden fırladı:

"Bir dakika baylar, Allah rızası için! Bir dakika durun, Gruşenka'nın yanına bir gidip geleyim..."

Nikolay Parfenoviç de hemen hemen tiz bir sesle bağırdı:

"Rica ederim! Şimdi, şu anda, katiyen olmaz!" dedi ve o da ayağa fırladı.

Palaskalı adamlar Mitya'yı yakaladı. Zaten kendisi gene iskemlenin üzerine çökmüştü...

"Ne kadar yazık! Oysa ben ona sadece haber vermek istiyordum... Bütün gece, bir türlü rahat vermeyen o kan artık temizlenmiştir ve ben artık bir katil değilim! Ondan başka kime haber vereceğim? Benim nişanlımdır o baylar!"

Bunu sevinçle ve kutsal bir şeyden söz eder gibi çevresindekilere göz gezdirerek söylemişti.

"Ah! Size ne kadar teşekkür etsem azdır, baylar! Ah, beni nasıl yeniden hayata kavuşturdunuz, bir an içinde beni nasıl dirilttiniz! O ihtiyar beni kucağında taşımış, beni teknede yıkamıştır, daha üç yaşında bir bebek olduğum ve terk edildiğim vakit, bana babalık etmiştir!"

Sorgu yargıcı:

"Demek siz..." diye söze başlayacak oldu.

Mitya iki dirseğini de masanın üzerine koyup elleriyle yüzünü kapayarak:

"İzin verin baylar, bir dakikacık daha izin verin," diye sözünü kesti. "Bırakın bir parçacık aklım başıma gelsin, biraz nefes alayım baylar! Bütün bunlar insanı müthiş sarsıyor, müthiş! İnsanın yüzü davul değil ki, durmadan dövülsün!"

Nikolay Parfenoviç tekrar:

"Azıcık daha su içseniz..." diye mırıldandı.

Mitya ellerini yüzünden çekerek güldü. Bakışında bir zindelik vardı. Sanki bir anda değişmişti. Sesi de bambaşka olmuştu. Artık gene bütün insanlarla eşit, eskiden tanıdığı bütün bu insanlarla aynı

düzeyde olan bir varlıktı. Sanki orada, hepsiyle dün, daha hiçbir şey olmadan, herhangi bir sosyete toplantısında bir araya gelmiş gibiydi. Yalnız bu arada şunu söyleyelim ki, Mitya, ilk geldiği zamanlar komiserin evinde daima candan karşılanıyordu. Ama sonradan, özellikle son ay içinde, Mitya ona hemen hemen hiç uğramamış, komiser de ona rastladığı vakit, örneğin, sokakta onunla karşılaşınca şiddetle kaşlarını çatmaya ve sadece nezakete aykırı olmasın diye selamına karşılık vermeye başlamıştı. Bunu Mitya da fark etmişti. Savcıyla ise daha da uzak bir tanışıklığı vardı. Ama sinirli ve hayale düşkün bir kadın olan eşini bazen ziyaret ettiği oluyordu. Gerçi bu ziyaretlerini en iyi niyetlerle yapıyordu, ama ona niçin gittiğini kendisi de bilmiyor, savcının karısı da her zaman onu candan karşılıyordu. Kadın nedense son zamanlara kadar onunla ilgilenmişti. Sorgu yargıcı ile henüz tanışmamıştı, bununla birlikte onunla karşılaşmış, hatta bir iki kez kadınlar konusunda konuşulmuştu.

Birden neşeli neşeli gülerek:

"Görüyorum ki, siz en becerikli savcılardan birisiniz," dedi. "Ama şimdi ben kendim size yardımda bulunacağım. Ah, baylar! Şimdi dünyaya yeniden gelmiş gibiyim... Sakın size böyle basit bir şekilde hitap ediyorum diye bana darılmayın. Sonra, biraz da sarhoşum. Bunu size açıkça söyleyebilirim. Galiba sizinle... akrabam Miusov'un evinde karşılaşmak şerefine kavuşmuştum, öyle değil mi, Nikolay Parfeniç?.. Baylar, baylar, ben şu anda kendimi sizinle eşit saymak iddiasında değilim! Şu anda sizin karşınızda ne durumda bulunduğumu, ne şekilde oturduğumu biliyorum. Biliyorum ki eğer Grigoriy benim için ifade vermişse... korkunç, evet tabii korkunç bir şüphe altındayım. Feci bir şey bu! Feci bir şey! Bunu anlamıyor değilim! Şimdi işe girişelim baylar. Ben hazırım, şimdi bu işi bir anda bitiririz. Çünkü dinleyin, dinleyin baylar. Madem ben kendim suçlu olmadığımı biliyorum, o halde işi bir anda bitiririz demektir! Öyle değil mi? Öyle değil mi ha?"

Mitya hızlı hızlı, sinirli ve heyecanlı bir tavırla çok konuşuyor ve sanki kendisini dinleyenler en iyi dostlarıymış gibi bir tavır takınıyordu.

Nikolay Parfenoviç, onu etkileyen bir tavırla:

"O halde şimdilik işlediğiniz söylenen suçu kesin olarak reddettiğinizi zapta geçirelim," diyerek zabıt kâtibine doğru döndü, ona alçak sesle yazılması gerekeni yazdırmaya başladı.

"Zapta mı geçireceksiniz? Bunu zapta mı geçirmek istiyorsunuz? Peki, öyleyse yazın! Ben razıyım, buna hiç itirazım yok baylar... Yalnız bakın... Durun, durun. Şöyle yazın: Serkeşlik etmekten, zavallı bir ihtiyara şiddetli darbeler indirmekten suçludur. Gerçi kendimi içten suçluyorum, ama bunu yazmak gerekmez (birden zabıt kâtibine doğru dönmüştü). Bu artık özel hayatım baylar! Bu, artık sizi ilgilendirmez. Yani benim içimde olanlar demek istiyorum... Ama ihtiyar babamın öldürülmesinden suçlu değilim. Bunu düşünmek vahşice bir şey olur. Tam anlamıyla vahşice bir düşünce olur bu! Size ispatlayacağım, siz de hemen bunun böyle olduğunu göreceksiniz. Siz de güleceksiniz baylar, bu şüphenizden ötürü kahkahalarla güleceksiniz..."

Sorgu yargıcı, kendinden geçmiş olan Dmitriy'i sakin tavrıyla yenmek istiyormuş gibi:

"Sakin olun Dmitriy Fyodoroviç," diye hatırlattı. "Sorguya devam etmeden önce size bir soru sormak isterdim. Bu soruma karşılık vermeye razı olursanız... Müteveffa Fyodor Pavloviç'i galiba sevmediğinizi, onunla sürekli olarak dargınlık içinde yaşadığınızı bir kez daha sizin ağzınızdan işitmek isterim... Burada hemen hemen on beş dakika kadar önce, kendiniz de onu öldürmek istediğinizi söylediniz, 'Öldürmedim, ama öldürmek istedim!' diye bağırdınız."

"Ben mi bağırdım öyle? Ha, belki de bağırmışımdır baylar. Evet, ne yazık ki gerçekten onu öldürmek istemişimdir. Hem de çok kez içimden geçmiştir bu... Ne yazık ki, öyle oldu!"

"İstediniz demek. Peki babanıza karşı böyle bir nefret duymaya sizi yönelten düşünceler neydi, bunları bize açıklar mısınız?"

Mitya omuzlarını silkerek hüzünle gözlerini yere indirdi.

"Bunda açıklanacak bir şey yok ki, baylar," dedi. "Ben duygularımı hiçbir zaman saklamamışımdır. Bütün kent neler hissettiği-

mi biliyordu. Meyhanede bile bundan herkesin haberi vardı. Daha kısa bir süre önce manastırda, Staretz Zosima'nın hücresinde de bildirmişimdir bunu... O günün akşamı babamı dövmüştüm, hatta az kalsın öldürecektim onu. Sonra da gene geleceğimi ve tanıkların gözü önünde onu öldüreceğimi söyledim... Bin tanık olsa bile yapacaktım bunu. Bir ay boyunca hep bunları bağırarak söylemişimdir, herkes tanık olmuştur bu sözlerime!.. Olaylar elle tutulur, olaylar kendini belli eder, olaylar her şeyi açığa vurur ama duygular başka şeydir, baylar! Duygular bambaşka şeylerdir. Bakın baylar (Mitya bunu söylerken kaşlarını çatmıştı), bana öyle geliyor ki, duygularım konusunda bana herhangi bir şey sormaya hakkınız yoktur. Gerçi görevlisiniz, bunu anlıyorum ama bu iş yalnız beni ilgilendirir, benim iç âlemimdir, bu mahrem bir şeydir... Ama... Mademki duygularımı önceden saklamadım... örneğin meyhanede de herkese açıkladım, o halde... şimdi de bunu bir sır olarak saklamayacağım. Bakın baylar, tabii ki bu durumda aleyhimde korkunç delillerin ortaya çıktığını anlıyorum. Herkese onu öldüreceğimi söyledim, şimdi de işte onu öldürdüler, o halde onu benden başka kim öldürmüş olabilir? Ha-ha-ha!.. Sizi bağışlıyorum baylar, tam anlamıyla bağışlıyorum. Zaten kendim de ruhumun derinliklerine kadar sarsıldım, şaşırıp kaldım. Çünkü mademki, ben onu öldürmedim, o halde onu kim öldürmüş olabilir? Öyle değil mi ya? Madem ben değilim o halde kim, kim?.."

Birden:

"Baylar!" diye bağırdı. "Şunu öğrenmek istiyorum. Hatta sizden bunu ısrarla söylemenizi istiyorum. Babamı nerede öldürmüşler? Neyle, nasıl öldürülmüş? Bunu söyleyin bana!"

Bunu söylerken bir savcıya, bir sorgu yargıcına bakmıştı.

Savcı:

"Kendisini çalışma odasında, yerde, başı yarılmış olarak sırtüstü yatmış bir durumda bulduk."

Mitya birden irkildi, dirseklerini masaya dayayarak sağ eli ile yüzünü kapadı:

"Bu korkunç bir şey, baylar!"

Nikolay Parfenoviç:

"Devam edelim," diye sözünü kesti. "Şimdi şunu söyleyin. Bu duyduğunuz nefret sizde ne uyandırdı? Galiba herkesin içinde ona karşı kıskançlık duyduğunuzu açıklamıştınız, öyle değil mi?"

"Evet, kıskançlık vardı, ama yalnız kıskançlık değil."

"Para yüzünden yaptığınız tartışmalar oldu mu?"

"Evet, para yüzünden de tartışmalar yaptık ya..."

"Galiba üç bin ruble için aranızda tartışma çıkmış, güya miras hakkınızdan size borçlu olduğu ve vermediği üç bin ruble için."

Mitya birden atıldı:

"Ne üçü? Daha fazla, daha fazla," dedi. "Belki altı binden, on binden fazla. Ben bunu herkese söylemişimdir, herkese bağıra bağıra açıklamışımdır. Ama artık ne yapalım. Üç bin rubleye razı olmuştum. Bu üç bine müthiş ihtiyacım vardı. O kadar ki, o yastığının altında Gruşenka için hazırladığı üç binlik paketi benden çalınmış sayıyordum, baylar. Evet, onu kendi param olarak sayıyordum. Sanki benim malımdı..."

Savcı, sorgu yargıcı ile bakıştı ve bir fırsatını bulup belli etmeden ona göz kırptı. Sorgu yargıcı hemen:

"Bu konuya sonradan tekrar döneceğiz!" dedi. "Yalnız izin verin, özellikle şu nokta üzerinde duralım: Bu paraları, o zarfın içindeki paraları kendi malınız olarak saydığınızı zapta geçirelim."

"Geçirin baylar, bunun bana karşı bir delil olacağını anlamıyor değilim, ama delillerden korkmuyorum ve kendi kendimi kötülüyorum. İşitiyor musunuz ne dediğimi? Kendi kendimi kötülüyorum. Bakın baylar, siz beni galiba olduğumdan bambaşka bir insan olarak görüyorsunuz..."

Bunu birden üzüntülü ve somurtkan bir tavırla söylemişti.

"Sizinle şu anda konuşan soylu bir insandır, en soylu kişilerden biridir. Ve en önemlisi (bunu asla gözden kaçırmamanız gerekir) bir sürü alçaklık yapmış, ama her zaman şimdi olduğu gibi bir varlık olarak soylu kalmış; yani içten, yürekten soylu olan bir varlık olarak kalmış... anlıyor musunuz, nasıl anlatacağımı bilemiyorum... Zaten ömrüm boyunca susadığım şey, uğrunda acı çekti-

ğim şey bu soyluluktu. Bir bakıma yalnız bu soyluluk uğruna acı çekmiş, Diyojen gibi elde fenerle her yerde onu aramış, öyleyken bütün ömrünce yalnız alçakça davranışlarda bulunmuş, yani hepimiz gibi baylar, hepimiz gibi delilikler yapmış... Daha doğrusu yalnız ben öyle yapmışımdır baylar, herkes değil, yanlış söyledim. Bir ben böyle yapmışımdır. Bir tek ben! Başım ağrıyor baylar..."

Acı çektiğini belli eden bir tavırla yüzünü buruşturdu.

"Bakın baylar, görünüşü hoşuma gitmiyordu, halinde bir şerefsizlik vardı, o küfürler, o kutsal olan her şeyi çiğneyiş, o alaylar o inançsızlık hepsi adi, adice şeylerdi! Ama şimdi o öldükten sonra başka türlü düşünüyorum."

"Nasıl başka türlü?"

"Başka türlü değil, ama ona karşı böyle bir nefret duyduğum için üzülüyorum."

"Pişmanlık mı duyuyorsunuz?"

"Hayır, pişmanlık demeyeceğim. Bunu zapta geçirmeyin. Zaten kendim iyi değilim ki baylar, kendim o kadar yakışıklı da değilim! Bu bakımdan onu nefret edilecek bir varlık saymaya hakkım yoktu. Mesele bunda! İşte bunu zapta geçirebilirsiniz."

Mitya bunu söyledikten sonra birden olağanüstü bir hüzne kapıldı. Zaten sorgu yargıcının sorularına karşılık vermeye başladığından bu yana gittikçe daha somurtkan, daha kederli görünmeye başlamıştı. Birden, tam o anda gene beklenmedik bir olay meydana geldi. Olup biten şuydu, gerçi Gruşenka'yı biraz önce uzaklaştırmışlardı, ama şimdi sorgunun yapıldığı o mavi odadan pek uzağa değil ancak ondan sonraki üçüncü odaya götürmüşlerdi. Bu, o gece büyük ziyafetin verildiği, herkesin dans ettiği büyük odanın yanındaki küçücük, tek pencereli odaydı. Gruşenka orada oturuyordu, yanında da şimdilik yalnız fena halde şaşırmış, fena halde korkmuş ve sanki kurtuluşu ondan bekliyormuş gibi hep ona yapışan Maksimov vardı. Kapılarında, göğsünde madenî plaka taşıyan bir köylü duruyordu. Gruşenka ağlıyordu. Birden, acısı artık dayanılmaz bir hal alınca, ayağa fırlamış kollarını iki yanına vurarak tiz bir sesle, "Ah nedir bu başıma gelenler, nedir bu başıma gelenler!" diye bağı-

rıp kendini odadan dışarı atarak Mitya'sına koşmuştu. Bu, o kadar beklenmedik bir şekilde olmuştu ki, hiç kimse onu durdurmaya vakit bulamadı. Mitya ise onun çığlığını işitince tir tir titredi. Sonra birden fırladı, o da kendini kaybetmiş gibi bağırarak Gruşenka'ya doğru atıldı. Ama bir araya gelmelerine imkân vermediler. Öyleyken gene de birbirlerini görmüşlerdi. Mitya'yı sıkıca ellerinden yakalamışlardı, çırpınıp duruyor, atılıyordu. Onu tutmak için üç dört kişinin yardımı gerekti. Gruşenka'yı da yakalamışlardı ve Mitya onu sürükleyerek götürürlerken genç kadının bağıra bağıra, kollarını ona doğru uzattığını görüyordu. Bu olay sona erdikten sonra, Mitya gene eski yerinde, masanın başında, sorgu yargıcının karşısında kendini toparlamıştı. Onlara doğru dönerek:

"Ondan ne istiyorsunuz? Neden ona işkence ediyorsunuz? Onun suçu yok!" diye bağırıyordu.

Savcı ile sorgu yargıcı onu sakinleştirmeye çalışıyordu. Böylece on dakika kadar bir süre geçmişti. Sonunda odaya aceleyle oradan biraz önce ayrılmış olan Mihayil Makaroviç girdi ve heyecan dolu yüksek bir sesle savcıya:

"Kadını uzaklaştırdık, şimdi aşağıda ama bu zavallı adama bir tek söz söylemek istiyorum baylar. İzin verir misiniz? Sizin yanınızda söyleyeceğim baylar, sizin yanınızda!"

Sorgu yargıcı:

"Buyurun, buyurun Mihayil Makaroviç," diye karşılık verdi. "Bu durumda hiçbir itirazımız yoktur."

Mihayil Makaroviç, Mitya'ya doğru dönerek:

"Dmitriy Fyodoroviç, beni dinle evladım," diye söze başladı ve yüzünde sıcak bir baba sevgisi, karşısındaki zavallı insanın neredeyse derdini paylaşıyormuş gibi bir anlam belirdi, "senin Agrafena Aleksandrovna'yı kendi elimle aşağı götürdüm ve hancının kızına teslim ettim. Şimdi yanında o ihtiyar Maksimov var, ondan hiç ayrılmıyor; onu sakinleştirdim, işittin mi? Yalvardım yakardım, sakinleştirdim. Senin kendini savunmak ihtiyacında olduğunu, bu bakımdan sana engel olmamasını, içinde üzüntü uyandırmaması gerektiğini söyledim, yoksa şaşırabileceğini ve yanlış söyleyerek

kendini kötü duruma sokabileceğini belirttim, anladın mı? Yani kısaca her şeyi anlattım, o da anladı. O kadın akıllı ve iyi yüreklidir evladım. Senin için yalvarırken benim gibi bir ihtiyarın ellerini öpmeye kalkıştı. Buraya da beni kendisi gönderdi. Onun için üzülmemeni söylememi istedi. Evet, şimdi de benim gidip senin sakinleştiğini ve onun için üzülmediğini ona söylemem gerekiyor. Onun için sen de sakinleş. Bunun böyle olması gerektiğini anla. Ben ona karşı suçluyum, o tam bir Hıristiyan yüreği taşıyor. Evet, baylar o, iyi yürekli ve hiçbir şeyde suçu olmayan bir varlıktır. Şimdi söyle Dmitriy Fyodoroviç, ona gidip sakin duracağını söyleyebilir miyim?"

İyi yürekli Mihayil Makaroviç gereksiz olan birçok şey söylemişti. Ama Gruşenka'nın acısı, bir insan olarak onun ta yüreğine işlemişti. Hatta gözlerinde yaşlar vardı. Mitya ayağa fırlayarak ona doğru atıldı.

"Özür dilerim baylar! İzin verin, ne olur izin verin!" diye bağırdı. "Siz melek, melek ruhlu bir adamsınız Mihayil Makaroviç, onun namına size teşekkür ederim. Sakin olacağım, neşeli duracağım, o sonsuz iyiliğinizle kendisine şunu bildirmenizi beklerim: Artık neşeliyim; neşelendiğimi, hatta onun yanında sizin gibi koruyucu bir melek bulunduğunu bildiğim için, şimdi rahatça gülebileceğimi söyleyin ona. İşimi şimdi bitiririm. Buradan kurtulur kurtulmaz ona koşacağım! Beni görecektir, söyleyin beklesin!"

Birden savcı ile sorgu yargıcına doğru dönerek:

"Baylar, şimdi size yüreğimde ne varsa hepsini açıklayacağım, bütün ruhumu açacağım size! Bu işi hemencecik bitireceğiz, neşe ile bitireceğiz... Sonunda nasıl olsa hepimiz güleceğiz, güleceğiz değil mi? Yalnız baylar, bu kadın benim gönlümün sultanıdır! Ah, rica ederim bunu söylememe izin verin, artık bunu size açıklayayım... Karşımda olan sizlerin, dünyanın en soylu insanları olduğunuzu görmüyor muyum? O benim hayatımın ışığı, benim için kutsal bir varlıktır. Bir bilseniz! Çığlıklarını duydunuz ya. 'Seninle birlikte ölüm cezasına çarptırılsam razıyım!' diyordu. Oysa ben ona ne verdim? Ben fukaranın biriyim, elimde avucumda bir şey yok, böyle bir sevgiye değer miyim? Biçimsiz, utanç verici ve uta-

nılacak yüzlü bir varlık olan ben, böyle bir aşka layık mıyım? Böyle bir kadının kürek cezasını çekmek için, benimle birlikte gitmesi olacak şey mi? Demin, benim için ayaklarınıza kapandı. Oysa gururlu bir kadındır ve hiç suçu yoktur. Nasıl olur da ona tapmam, nasıl olur da bağırıp çağırmam ve demin yaptığım gibi ona koşmam? Ah, özür dilerim baylar, her neyse... şimdi teselli buldum!"

Sonra iskemlenin üzerine yığıldı ve yüzünü iki eliyle kapayarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Ama artık bunlar mutluluk gözyaşlarıydı. Bir an sonra kendine geldi. Sorgu yargıcı, çok memnundu. Hatta galiba öbür hukukçular da öyle. Hepsi şimdi sorgunun yeni bir safhaya gireceğini hissediyordu. Mitya, komiseri uğurladıktan sonra bayağı neşelenmişti.

"Eh şimdi tam anlamıyla emrinizdeyim, baylar. Hem... Bütün o ayrıntılara girilmese, hemen anlaşırdık. Gene o önemsiz şeylerden söz ediyorum... Baylar emrinizdeyim, ama karşılıklı olarak güven duymamız gerekir... Siz bana inanmalısınız, ben de size... Aksi halde hiçbir zaman bir sonuca varamayız. Bunu asıl sizin için söylüyorum, iş başına baylar, iş başına! Asıl önemlisi de şu, ruhumu böyle didik didik etmeyiniz, saçmalıklarla yüreğime işkence yapmayınız. Bana yalnız önemli şeyleri, olayları sorunuz. O zaman ben de sizi hemen tatmin ederim. Allah kahretsin o önemsiz ufak tefek şeyleri!"

Mitya, işte yüksek sesle böyle söyleniyordu. Sorgu yeniden başladı.

IV
İKİNCİ ÇİLE

NİKOLAY Parfenoviç ileri derecede miyop, patlak, açık kül rengi iri gözleri parıl parıl parlayarak, belli bir memnunlukla ve heyecanlı bir tavırla konuşmaya başladı. Bir dakika kadar önce, gözlüğünü de çıkarmıştı:

"Böyle hazır olmakla bize ne kadar cesaret veriyorsunuz bilemezsiniz," dedi. "Hem şimdi karşılıklı olarak güven duymamızdan

söz ederek gerçekten önemli bir noktaya dokundunuz. Şüphe altında olan kişi, gerçekten kendini savunmak istiyorsa, bunu umut ediyorsa ve suçsuz olduğunu ispatlayabilecek durumda ise, karşılıklı bir güven olmadan sonuç alması imkânsızdır. Biz elimizden gelen her şeyi yapacağız. Zaten siz de şimdi bu işi nasıl idare ettiğimizi görmüş olmalısınız... Bu sözlerimi doğru buluyorsunuz değil mi, İppolit Kirilloviç?"

Bunu savcıya doğru dönerek söylemişti. Savcı, Nikolay Parfenoviç'in heyecanlı sözleri ile kıyaslanırsa biraz soğuk bir tavırla ama gene de sözlerini destekleyerek:

"Evet, tabii!" dedi.

Şunu ilk ve son olarak söyleyelim ki, bizim kente yeni gelmiş olan Nikolay Parfenoviç, daha görevine başladığı sıralarda bizim savcı İppolit Kirilloviç'e karşı olağanüstü bir saygı duymuş ve ona yürekten bağlanmıştı. Bizim "meslekte haksızlığa uğramış" İppolit Kirilloviç'in olağanüstü psikoloji bilgisi ve hatip olarak konuşma yeteneklerine itiraz kabul etmeyecek şekilde inanan tek kişi oydu ve gerçekten haksızlığa uğradığına inanıyordu. Onun nasıl bir insan olduğunu daha Petersburg'da iken işitmişti. Buna karşılık, o gencecik Nikolay Parfenoviç de bizim "haksızlığa uğramış" savcının dünyada içten olarak sevdiği tek kişiydi. Oraya gelirken daha yolda kendilerini bekleyen işten söz ederek, bazı noktalarda anlaşmış ve bazı şeyleri kararlaştırmışlardı. Şimdi de masa başında Nikolay Parfenoviç'in keskin zekâsı kendisinden daha yaşlı olan meslek arkadaşının her davranışını, yüzündeki her anlamı daha o bir söz söylemeden, bir bakışından, bir göz kırpışından kendisine verilen tüm işaretleri hemen anlıyordu.

Mitya sabırsızlık içinde:

"Baylar, izin verin kendim anlatayım, sözümü önemsiz şeylerle kesmeyin, ancak o zaman her şeyi size bir anda anlatacağım," diyordu.

"Mükemmel! Teşekkür ederim! Yalnız sizin bize söyleyeceklerinizi dinlemeden önce izin verirseniz bizim merakımızı çeken küçük bir olay üzerinde daha duracağım. O da şu; dün akşam saat

beşte rehin olarak bıraktığınız tabancalarınızın karşılığında arkadaşınız Pyotr İlyiç Perhotin'den almış olduğunuz o on rubleden söz etmek istiyorum."

"Rehine verdim baylar! Verdim. On rubleye rehin ettim! Bundan ne çıkar? Başka söylenecek bir şey yok. Yoldan kente gelir gelmez, gidip onları rehine verdim."

"Yaa, demek yoldan döndünüz. Kentin dışına mı çıkmıştınız?"

"Gitmiştim efendim, kırk verstlik bir yere gittim, siz bunu bilmiyor muydunuz?"

Savcı ile Nikolay Parfenoviç bakıştı.

"Zaten hikâyenize dün sabahtan bu yana neler yapmış olduğunuzu, sistemlice, başından sonuna kadar anlatarak başlasanız nasıl olur? Örneğin izin verirseniz şunu öğrenmek istiyoruz: Kentten niçin çıktınız? Ne zaman yola koyuldunuz ve ne zaman döndünüz? Bütün bu olayları..."

Mitya, yüksek sesle güldü:

"Başlangıçta öyle söyleseydiniz ya! Hem bunu istiyorsanız işe dünden değil, bundan üç gün öncesinden başlamak gerekir, o zaman nereye nasıl ve niçin gittiğimi anlarsınız. Bundan üç gün önce sabahleyin buranın tüccarlarından Samsonov'dan üç bin ruble istemeye gittim, karşılığında sağlam bir teminat göstererek... O para birden çok lazım olmuştu baylar, birden çok ihtiyacım olmuştu ona..."

Savcı nazik bir tavırla sözünü kesti.

"Bir dakika, sözünüzü kesebilir miyim?" dedi. "Böyle bir paraya yani üç bin rublelik bir paraya neden böyle acil bir ihtiyaç duydunuz?" diye sordu.

"Ah baylar! Ne olur, gene ayrıntılara girmeyelim. Neden, nasıl, ne zaman ve niçin bu kadar paraya ihtiyacım oldu da, neden şu kadara ihtiyacım olmadı ve bütün bu gevezelikler... Bütün bunları üç kitapta bile anlatamam, üstelik bir de son söz yazmam gerekir."

Mitya, bunları, bütün gerçeği olduğu gibi anlatmak isteyen ve en iyi niyetleri besleyen bir insanın candan ama sabırsız laubaliliği ile söylemişti. Birden kendisini topladı:

"Efendim, böyle ikide bir başkaldırdığım için bana darılmayın. Tekrar rica ediyorum, tekrar şuna inanmanızı isterim ki, size karşı büyük bir saygı duyuyorum ve şu andaki durumu anlıyorum. Sarhoş olduğumu sanmayın. Şimdi artık ayıldım. Keşke sarhoş olsaydım, bu işe hiç de engel olmazdı. Benim sarhoşluğum şöyle olur:

Ayılınca akıllanır, budala olurum,
İçtim mi aptallaşır, akıllanırım.

Ha-ha-ha! Yalnız görüyorum ki, şimdilik karşınızda espri yapmam yakışık almıyor. Yani şimdilik birbirimizi anlayamayacağız. İzin verirseniz kendime karşı da daha saygılı olayım, saygı duyulacak bir insan olduğumu göstereyim. Şimdiki farkı anlamıyor muyum sanıyorsunuz? Ne de olsa şimdi karşınızda bir suçlu olarak oturuyorum. Yani sizin gibi yüksek insanlarla eşit olamam. Size de beni göz hapsine almak görevi verilmiş: Grigoriy'e bunları yaptım diye bana 'aferin!' diyecek değilsiniz ya! İhtiyarların kafasını kıran cezasız kalmaz ya. Ona bunu yaptım diye tabii beni mahkemeye vereceksiniz. Sonra da altı ay ya da belki bir yıl hapis verirsiniz. Sizin hukukçular bana ne ceza verir bilmem. Gerçi medeni haklardan yoksun kalacağımı biliyorum, medeni haklar elimden alınacak değil mi bay savcı? Bundan da anlaşıldığı gibi, aradaki farkı anlıyorum baylar... Ama şunu da kabul edin ki, bu sorduğunuz sorularla Tanrının kendisini de şaşırtabilirsiniz. Nereye bastın? Nasıl bastın? Ne zaman bastın? Neyin içine bastın? Böyle giderse ne karşılık vereceğimi şaşıracağım, siz de hemencecik kalemi elinize aldığınız gibi zapta geçireceksiniz, o zaman ne olacak? Hiçbir şey olmayacak, çünkü eğer yalan söylemeye başladıysam, sonuna kadar yalan söylerim, siz de yüksek tahsil görmüş ve en soylu kişilerden olan sizler de beni bağışlarsınız. Sözlerimi bir rica ile bitireceğim. Bu beylik sorgu şeklinden vazgeçin. Daha doğrusu önce herhangi bir basit şeyden, önemsiz bir şeyden başlayın sorulara. Örneğin 'yatağından nasıl kalktın, ne yedin, nasıl tükürdün, nereye tükürdün?..' Sonra da suçlunun dikkatini uyuşturunca birden onu beyninden vurulmuşa döndüren soruyu sorun, 'Kimi öldürdün, kimi soydun?'

Ha-ha-ha! İşte sizin beylik sorularınız böyle. Bunlar sizde kanun olmuş. İşte sizin bütün kurnazlığınız bundan ibaret! Ama siz böyle kurnazlıklarla köylüleri uyutun, beni değil. Ben işin ne olduğunu anlıyorum. Kendim de görevde bulundum. Ha-ha-ha!"

Onlara şaşılacak bir açık yüreklilikle bakarak:

"Bana darılmıyorsunuz ya baylar? Bu küstahlığımı bağışlıyorsunuz ya?" diye bağırdı. "Bunları Mitya Karamazov söylediğine göre bağışlamak mümkündür. Çünkü akıllı bir insan bunu yaparsa bağışlanmaz. Ama Mitya bağışlanabilir! Ha-ha-ha!"

Nikolay Parfenoviç dinliyor ve o da gülüyordu. Savcı gerçi gülmüyordu, ama gözlerini hiç ayırmadan, sanki en küçük bir sözünü, en küçük bir davranışını, yüzündeki en küçük bir titreyişi bile gözden kaçırmak istemiyormuş gibi Mitya'ya bakıyordu.

Nikolay Parfenoviç, gülmeye devam ederek:

"Zaten biz de sizinle başlangıçta öyle konuşmaya başlamıştık," diye karşılık verdi. "Sizi sorularla şaşırtmıyorduk. Sabahleyin nasıl kalktığınızı, neler yediğinizi sormadık ama artık en basit şeylerden başladık."

"Anladım, anlıyorum ve bana karşı gösterdiğiniz o eşsiz, o en soylu kişilere yakışır iyi yürekliliğe değer verdim. Şimdi daha da büyük bir değer veriyorum. Biz burada bir araya gelmiş üç soylu kişiyiz. Bu bakımdan aramızda her şey iyi tahsil görmüş, yüksek sosyeteye mensup, aralarında soyluluk ve şeref bağları olan insanlar gibi karşılıklı bir güven içinde olmalı. Ne olursa olsun hayatımın şu anında, şerefimin ayaklar altında çiğnendiği sırada, sizleri en iyi dostlarım olarak saymama izin veriniz. Bu sizin için gurur kırıcı bir şey olmaz değil mi, baylar?.."

Nikolay Parfenoviç ciddi ve destekleyen bir tavırla bunu kabul ederek:

"Aksine bunu o kadar güzel söylediniz ki, Dmitriy Fyodoroviç."

Mitya, zafer kazanmış bir tavırla:

"Önemsiz ayrıntılara gelince, bütün o kargacık burgacık ayrıntılar bir tarafa!" diye bağırdı. "Yoksa bu iş Allah bilir neye varır, öyle değil mi?"

Savcı Mitya'ya doğru dönerek birden söze karıştı:

"Bu akıllıca öğütlerinize tamamen uyacağım," dedi. "Yalnız soracağım sorudan vazgeçemem. Sizin böyle bir paraya daha doğrusu o üç bin rubleye neden ihtiyaç duyduğunuzu kesin olarak öğrenmemiz gerekiyor..."

"Neden mi ihtiyacım vardı? Söyleyeyim, şey işin... onun için... Yani borç ödemek için."

"Kime ödeyecektiniz bu borcu?"

"Buna karşılık vermeyi kesin olarak reddediyorum baylar! Bakın, işte bunu söyleyemeyeceğim. Bunu söylemek cesaretini kendimde bulamayacağımdan ya da bunu söylemekten korktuğumdan, bütün bunların bir tükürük kadar bile önemli şeyler olmadığından, saçma bir şey olduğundan ötürü değil, şunun için söylemeyeceğim, bu işin içinde prensip meselesi var. Bu benim özel hayatımla ilgilidir, özel hayatıma ise kimsenin karışmasına izin vermeyeceğim. Benim prensibim bu. Bu sorunuz konu ile ilgili değil. Bu işle ilgili olmayan her şey, benim özel hayatım ile ilgilidir! Birine borcumu ödemek istiyordum, birine şeref borcum vardı, ama kime... Bunu söylemeyeceğim."

Savcı:

"İzin verirseniz bunu zapta geçirelim," dedi.

"Buyurun, zapta geçirin. Öylece yazın. Söylemiyorum ve söylemeyeceğim! Hatta zapta şunu da geçirin baylar: Ben bunu açıklamayı şerefsizlik sayıyorum. Yazın bakalım, yazmaktan başka vaktinizi neyle geçirirsiniz ki!"

Savcı, garip ve oldukça sert, ama etkileyen bir tavırla:

"İzin verirseniz size bir kez daha şunu hatırlatayım ve önceden söyleyeyim ki, sorduğumuz sorulara karşılık vermemekte serbestsiniz. Şu ya da bu nedenden ötürü bize karşılık vermek istemiyorsanız, baskı yaparak sizi bir karşılık vermeniz için zorlamaya hiç hakkımız yok. Bu iş tamamen sizin kavrayışınıza bağlıdır. Ama gene de görevimiz böyle bir durumda size şu ya da bu açıklamada bulunmaktan kaçınarak kendinize ne derece kötülük ettiğinizi belirtmektir. Şimdi lütfen devam edelim."

Mitya, kendisini etkileyen bu sözlerden biraz mahcup olmuş bir tavırla:

"Ben darılmıyorum ki baylar... Ben..." diye mırıldandı. "İşte, bakın baylar. O zaman başvurduğum Samsonov var ya..."

Tabii Mitya'nın o sırada anlattığı ve okuyucunun zaten bildiği hikâyeyi ayrıntıları ile verecek değiliz. Mitya, bunu anlatırken her şeyi en küçük noktasına kadar belirtmek ve mümkün olduğu kadar çabuk bitirmek için sabırsızlık gösteriyordu. Ama kendisi açıklamalarda bulundukça, bu açıklamalarını zapta geçiriyorlar, bu yüzden de ikide bir onu durdurmak zorunda kalıyorlardı. Dmitriy Fyodoroviç bunu yanlış buluyor, ama boyun eğiyor, öfkeleniyordu. Bununla birlikte şimdilik öfkesi yumuşaktı. Gerçi arada bir "Baylar, bu Tanrıyı bile çileden çıkarır," ya da "Baylar, biliyor musunuz ki beni boşuna öfkelendiriyorsunuz?" diye bağırıyordu. Ama bağırırken bile hâlâ o dostça heyecanlı tavrını henüz değiştirmiyordu.

Böylece üç gün önce Samsonov'un ona nasıl "kazık attığını" anlattı. (Şimdi artık tam anlamıyla o zaman kendisini aldatmış olduklarını anlamıştı.) Yol parası bulmak için, saatin altı rubleye satılması gibi sorgu yargıcı ile savcının henüz hiç bilmedikleri bir olay, hemen hemen olağanüstü bir olaymış gibi dikkatlerini çekti. Sonra Mitya'nın artık sınırsız bir öfke göstermesine rağmen, bu olayı, bir gün önce elinde beş parası olmadığını ikinci kez ispatlayan bir delil olarak tüm ayrıntıları ile zapta geçirmeyi gerekli buldular.

Mitya yavaş yavaş somurtmaya başlamıştı. Lyagaviy'e gidişini, kömür dumanı ile dolu kulübede geçirdiği geceyi ve ondan sonra olup bitenleri anlattıktan sonra, hikâyesini kente dönüşüne dek getirmiş, oraya gelince de artık ısrara gereklilik kalmadan, ayrıntılı olarak Gruşenka'yı kıskandığı için çektiği acıları anlatmaya koyulmuştu. Kendisini hiç konuşmadan dinliyorlardı. Özellikle büyük bir dikkatle Gruşenka'yı gözetlemek için Fyodor Pavloviç'in evinin "arkasında" Mariya Kondratyevna'nın evinde bir gözetleme yerinin bulunması ve haberleri kendisine Smerdyakov'un getirmiş olması üzerinde durdular. Buna çok önem vererek anlattıklarını zapta geçirdiler.

Mitya duyduğu kıskançlığı heyecanla, her şeyi olduğu gibi belirterek anlatıyor ve doğru söylemek gerekirse, en gizli duygularını "böyle herkesin utanç veren bakışları" altına sermekten utanç duyuyordu, ama belliydi ki doğruyu söylemek için, duyduğu bu utancı bastırmaya çalışıyordu.

Kendisi bunları anlatırken, sorgu yargıcının ve özellikle savcının, kayıtsız bir ciddilikle ona doğru çevrilmiş olan bakışları, sonunda Mitya'yı çok etkilemeye başladı. Zihninden hüzünle şöyle bir düşünce geçti, 'Daha çocuk sayılacak bir yaşta olan ve daha bundan birkaç gün önce kadınlardan söz ederek kendisine saçma şeyler söylediğim o Nikolay Parfenoviç ve bu hasta savcı bu anlattıklarımı dinlemeye layık değiller,' diye düşündü, 'rezil oldum!' Düşüncelerine şiirden bir parça ile son verdi, "Yüreğim sabret, boyun eğ ve sus!" Ama anlatmaya devam etmek için gene de kendini toparladı.

Hohlakova ile olup bitenlere geçtiği vakit yeniden neşelenmeye bile başladı. Hatta o hanımefendi için yeni çıkan ve konu ile hiç ilgisi bulunmayan özel bir fıkra anlatmaya kalkıştı, ama sorgu yargıcı sözünü keserek nazik bir tavırla "sadede gelmesini" rica etti.

Sonunda umutsuzluğunu açıkladıktan, Bayan Hohlakova'nın evinden çıkınca nasıl paniğe kapıldığını anlattıktan sonra "o üç bin ruble"yi bulmak için gerekirse birini bıçaklamayı bile düşündüğünü söylediği sırada Mitya'yı yine durdurup "bıçaklamak istiyordu" diye zapta geçirdiler. Mitya, bunu zapta geçirmelerine sesini çıkarmadı.

Nihayet sıra birden Gruşenka'nın kendisini aldattığını ve Mitya onu Samsonov'a götürdükten sonra, genç kadının gece yarısına kadar ihtiyarın yanında kalacağını söylemesine rağmen oradan hemen çıkıp gittiğini anlatmaya geldi. Hikâyenin bu noktasında elinde olmayarak dudaklarından şu cümle döküldü, "Vallahi o Fenya'yı o sırada öldürmediysem, bunu sırf vakit bulamadığım için yapmadım, baylar!" dedi. Bunu da dikkatle zapta geçirdiler. Mitya üzüntülü bir tavırla bekledi. Sonra babasının bahçesine nasıl koştuğunu anlatmaya koyuldu. Ama o sırada birden sorgu yargıcı onu durdurup, divanın üzerinde yanı başında duran büyük deri çantayı açarak içinden bakır bir havaneli çıkardı.

Onu Mitya'ya göstererek:

"Bunu tanıdınız mı?" diye sordu.

Mitya üzüntü ile güldü:

"Ha evet! Tanımaz olur muyum? Verir misiniz bir bakayım... Hay Allah kahretsin. İstemez!"

Sorgu yargıcı:

"Ondan söz etmeyi unuttunuz," diye belirtti.

"Tuh! Allah kahretsin! Onu sizden saklamayacaktım herhalde, onsuz olmayacaktı bu iş değil mi? Ne dersiniz? Yalnız bir an için hatırımdan çıkmıştı."

"O halde lütfen esaslı olarak nasıl olup da onunla silahlanmış olduğunuzu anlatın."

"Hay hay... Onu da anlatayım baylar."

Mitya bunu söyledikten sonra havanelini nasıl aldığını ve nasıl koşup gittiğini anlattı.

"Ama böyle bir cisimle silahlanırken nasıl bir amaç güdüyordunuz?"

"Nasıl bir amaç mı? Hiçbir amacım yoktu! Yakaladığım gibi koştum işte."

"Bir amacınız yok idiyse, neden yaptınız bunu?"

Mitya'nın öfkesi başına çıkıyordu. Israrla "delikanlıya" baktı ve somurtkan bir tavırla, öfkeyle güldü. Mesele şuydu, şimdi böyle açıktan açığa ve kıskançlığının hikâyesini "bu adamlara" böylesine her şeyini ortaya dökerek anlattığı için, gittikçe daha çok utanıyordu.

Birden dudaklarından:

"Boş verin havaneline canım!" diye bir söz döküldü.

"İyi ama..."

"İşte köpeklerden korunmak için aldım. Sizin anlayacağınız ortalık karanlıktı... Yani her ihtimale karşı aldım."

"Peki, daha önce geceleri dışarıya çıktığınız vakit karanlıktan korktuğunuz için, yanınıza herhangi bir silah alır mıydınız?"

Mitya, artık dayanamayacak derecede sinirlenerek:

"Allah kahretsin! Sizinle konuşmaya imkân yok baylar!" diye

bağırdı ve zabıt kâtibine doğru dönerek öfkeden kıpkırmızı olmuş bir halde, sesinde çılgınca bir öfkeyle hızlı hızlı konuşarak: "Hemen zapta geç... Hemen... Babamı... Fyodor Pavloviç'i başına vurarak öldürmek için yanıma bir havaneli almış olduğumu yaz!" dedi.

Sonra sorgu yargıcına ve savcıya meydan okur gibi bakarak:

"Eh, şimdi memnun oldunuz mu baylar? İçiniz rahat etti mi?"

Savcı soğuk bir tavırla:

"Böyle bir ifadeyi bize şimdi sinirlendiğiniz ve size sorduğumuz sorulara kızdığınız için verdiğinizi çok iyi anlıyoruz. Siz bunları önemsiz şeyler sayıyorsunuz, ama bunlar aslında çok önemli," dedi.

"Canım rica ederim baylar! Eh, havanelini aldım diyelim. Canım bu gibi olaylarda, insan neden eline herhangi bir şeyi alır? Neden aldığımı bilmiyorum. Yakaladığım gibi koştum işte. Hepsi bu kadar. Ayıp baylar, *passons**, yoksa yemin ederim ki anlatmaktan vazgeçeceğim!"

Dirseklerini masaya, yanağını da eline dayadı. Onlara yanını dönmüştü ve bu sahneye içinde uyanan kötü duyguyu bastırmaya çalışarak bakıyordu. Gerçekten de, o sırada kalkıp artık bir tek söz bile söylemeyeceğini bildirmek, "bana idam cezası verseniz bile" demek için, şiddetli bir istek duyuyordu. Birden güçlükle kendisini zorlayarak:

"Bakın baylar, bakın!" diye söylendi. "Sizi dinliyorum da hayal görüyor gibi oluyorum... Biliyor musunuz? Ben bazen bir rüya görürüm... Garip bir rüya... Sık sık görürüm bu rüyayı. Tekrar tekrar aynı şeyi görürüm. Rüyamda güya biri, müthiş korktuğum biri, gece karanlıkta peşimden koşar, beni arar, ben de kapının arkasına ya da dolabın içine saklanırım. Saklandığım için küçüldüğümü hissederim. İşin en önemli yanı, o beni kovalayan, nereye saklandığımı çok iyi bilir. Ama bende uyandırdığı korkudan ötürü zevk duymak, bana daha çok işkence etmek için, mahsus nereye saklandığımı bilmiyormuş gibi davranır... İşte siz bana şimdi bunu yapıyorsunuz! Yaptığınız aynı şey!"

---

* (Fr.) "Geçelim." (Bunu geçelim anlamında.) *-çev.*

Savcı:

"Demek böyle rüyalar görüyorsunuz öyle mi?"

Mitya, acı acı gülümsedi:

"Evet, böyle rüyalar görürüm... Yoksa bunu da mı zapta geçirmek istiyorsunuz?"

"Hayır, zapta geçirmek istemiyoruz, ama gene de acayip rüyalar görüyormuşsunuz."

"Şimdi gördüğüm artık rüya değil, gerçek baylar! Yaşamın gerçekliği! Ben bir kurdum, siz de avcısınız. Elbette kurdu pusuya düşürmeye çalışacaksınız."

Nikolay Parfenoviç, çok yumuşak bir tavırla:

"Böyle bir kıyaslama yapmanız boşuna..." diye söze başlayacak oldu.

Ama Mitya, herhalde birden öfke gösterisinde bulunarak ruhundaki ağırlığı hafifletmek isteği ile:

"Boşuna değil!" diye bağırdı. Ama sonradan söylediği her sözle gene gittikçe yumuşayarak devam etti: "Bir caniye ya da sorularınızla işkence ettiğiniz bir zanlıya inanmayabilirsiniz. Ama en soylu kişiye, ruhun en yüksek atılışlarına (bunu cesaretle bağıra bağıra söylüyorum), hayır buna, inanmamazlık edemezsiniz... Buna hakkınız bile yok... Ama...

Sus yüreğim
Sabret, boyun eğ ve sus!.."

Birden canı sıkıldı. Hemen:

"Canım devam etmeye lüzum var mı?" diye kestirip attı.

Nikolay Parfenoviç:

"Tabii, lütfen devam edin," diye karşılık verdi.

V

ÜÇÜNCÜ ÇİLE

MİTYA gerçi soğuk bir tavırla konuşmaya başlamıştı ama belliydi ki, anlattıklarını unutmamak, söylediklerinin en küçük bir noktasını aklından çıkarmamak için çaba sarf ediyordu.

Duvardan atlayarak babasının bahçesine nasıl girdiğini, pencereye kadar nasıl yürüdüğünü, sonunda da pencerenin önünde olup biten her şeyi anlattı. Gruşenka, babasının yanında mı değil mi diye öğrenmek için can attığı o sırada, bahçede tüm varlığını sarsmış olan duyguları, her sözü apaçık ve kesin bir tavırla, sanki kalıplaşmış şeyler söylüyormuş gibi bir bir anlattı. Ama ne gariptir ki, savcı da sorgu yargıcı da bu kez onu ciddi bir tavırla dinliyor, soğuk bakıyor ve ona çok daha az soru soruyordu. Mitya, yüzlerinden hiçbir şey anlayamıyordu. 'Kızdılar, öfkelendiler, eh ne yapayım Allah belalarını versin!' diye düşündü.

Babasının pencereyi açması için, ona Gruşenka gelmiş gibi bir işaret verdiğini anlatmaya karar verdiği vakit, savcı da sorgu yargıcı da "işaret" sözüne hiç dikkat etmedi. Sanki bu sözün ne önemi olduğunu anlamıyorlardı, o kadar kayıtsız kaldılar ki, bunu Mitya bile fark etti. Sonunda babasının pencereden sarktığı ve içinde müthiş bir nefret duyarak cebinden havanelini çıkardığı anda, birden mahsusmuş gibi durakladı. Olduğu yerden duvara bakıyor ve herkesin gözünü ona diktiğini biliyordu.

Sorgu yargıcı:

"Ee, sonra?" dedi. "Silahı çektiniz, sonra... Sonra ne oldu?"

Mitya, gözleri kıvılcımlar saçarak:

"Sonra mı? Sonra onu öldürdüm... Bir darbe indirerek kafatasını yardım... Sizce öyle değil mi?"

İçinde sönmeye yüz tutmuş olan tüm öfke birden ruhunda müthiş bir şiddetle tekrar uyanmıştı. Nikolay Parfenoviç:

"Bizce öyle," diye onun sözünü tekrarladı. "Peki ya sizce nasıl oldu?"

Mitya gözlerini yere indirdi ve uzun süre sustu. Sonra alçak sesle:

"Bence baylar, bence şöyle oldu," dedi. "Neyin etkisi oldu, bilmiyorum. Biri benim için gözyaşı mı döktü, annem mi Tanrıya yalvardı, yoksa o anda günahsız bir ruh üzerime doğru inip beni kucakladı mı, bilmiyorum. Yalnız bildiğim bir şey varsa, o anda şeytan yenildi! Pencerenin önünden fırlayarak duvara doğru koştum... Babam korktu, beni ilk kez o zaman görmüştü, bir çığlık attı

ve pencerenin önünden çekildi... Bunu çok iyi hatırlıyorum. Ben de bahçeden duvara doğru koştum... İşte o zaman Grigoriy bana yetişti, o sırada artık bahçe duvarına tırmanmıştım..."

Tam bu noktada artık gözlerini kaldırıp kendisini dinleyenlere baktı. Kendisine büsbütün kayıtsız bir dikkatle bakıyor gibiydiler. Mitya'nın tüm varlığı bir öfke dalgası içinde titredi. Birden sözünü keserek:

"Siz benimle şu anda alay ediyorsunuz, baylar!" dedi.

Nikolay Parfenoviç:

"Bunu nereden çıkarıyorsunuz?" diye sordu,

"Benim hiçbir sözüme inanmıyorsunuz da ondan! Sanki en önemli noktaya geldiğimi bilmiyor muyum? İhtiyar orada kafatası yarılmış olarak yatıyor. Oysa ben size dramatik bir hava içinde onu nasıl öldürmek istediğimi ve artık havanelini cebimden çıkarmış olduğumu bile anlattıktan sonra birden pencerenin önünden koşarak ayrıldığımı söylüyorum... Baştanbaşa roman! Hem de şiir halinde! Sanki genç bir adamın sözüne inanılırmış gibi! Ha-ha-ha! Siz birer alaycıdan başka bir şey değilsiniz baylar!"

Sonra bütün vücudu ile oturduğu iskemleden öyle bir döndü ki, iskemle çatırdadı. Savcı birden sanki Mitya'nın heyecanını görmemiş gibi:

"Peki fark etmediniz mi?" diye söze başladı. "Pencereden koşarak uzaklaştığınız sırada evin öbür ucunda olan bahçe kapısının açık olup olmadığını fark etmediniz mi?"

"Hayır, açık değildi."

"Açık değil miydi?"

"Hayır, aksine kilitliydi. Kilitli olduğuna göre kim açabilirdi onu? Hay Allah! Kapıyı diyorsunuz, değil mi, durun!"

Bunu sanki yeni aklı başına gelmiş gibi söylemişti. Birden irkilir gibi oldu.

"Siz o kapıyı açık mı buldunuz yoksa?"

"Açık bulduk ya."

Mitya birden şaşırıp kaldı:

"İyi ama eğer siz onu açmadınızsa, kim açmış olabilir o kapıyı?"

Savcı, sözlerinin üzerinde dura dura, ağır ağır, ayrıntılı bir şekilde:

"Kapı açık duruyordu. Babanızın katili muhakkak o kapıdan içeri girmiş ve cinayetini işledikten sonra aynı kapıdan çıkıp gitmiştir," dedi. "Bizim için bu apaçık bir şey. Cinayetin odada işlendiği belli. Ama bu cinayeti pencerenin öbür tarafında bulunan biri işlemedi. Bu, yerinde yapılan inceleme sonucunda cesedin duruşundan ve diğer her şeyden kesin olarak anlaşılmıştır. Bu noktada hiçbir şüphe olamaz."

Mitya hayretler içindeydi. Kendini tamamen kaybederek:

"İyi ama bu imkânsız baylar!" diye bağırdı. "Ben... Ben girmedim içeri... Kesin olarak, gerçeği olduğu gibi bildirerek size söylüyorum ki, bahçede bulunduğum bütün süre içinde ve bahçeden kaçtığım sırada kapı kapalıydı. Ben yalnız pencerenin önünde durdum ve onu pencereden gördüm. Sadece orada durdum, sadece... Son dakikaya kadar öyle olduğunu hatırlıyorum. Hatırlamasam bile bundan bir şey çıkmaz çünkü biliyorum ki o 'işaretler'i bir Smerdyakov, bir ölen babam, bir de ben biliyorduk. O ise bu işaretleri almadan dünyada hiç kimseye kapıyı açmazdı!"

Savcı, karşısındakini yutmak istiyormuş gibi müthiş bir merak içinde:

"İşaretler mi? Ne işaretleri?" diye sordu ve o ağırbaşlı, ciddi tavrı bir anda yok oluverdi.

Bu soruyu sanki çekine çekine, sürüne sürüne yaklaşıyormuş gibi sormuştu, önemli bir olaya, daha kendisinin bilmediği bir olaya parmak bastıklarını hissetmişti. Hemen de belki Mitya onu tam olarak açıklamaz diye büyük bir korkuya kapıldı.

Mitya, alaylı bir tavırla ve öfkeyle gülümseyerek göz kırptı:

"Ya, demek bilmiyordunuz?" dedi. "Ya söylemezsem ne olacak? O zaman bunu kimden öğreneceksiniz? Bu işaretleri ölenden, Smerdyakov'dan ve benden başka kimse bilmiyordu ki! Bir de Tanrı biliyordu tabii! Ama 'O' size bunların ne olduğunu söylemez ki! Oysa bu küçücük olay ilginç bir şey. Ona dayanarak Allah bilir neler uydurulabilir, ha-ha-ha! Korkmayın baylar, korkmayın açıklayaca-

ğım. Aklınızdan geçenler saçma, siz karşınızdakinin nasıl bir insan olduğunu bilmiyorsunuz! Öyle bir insan karşısındasınız ki, kendi aleyhine deliller ileri sürüyor, kendi zararına ifade veriyor! Evet, öyle baylar, çünkü ben mert bir insanım, ama siz öyle değilsiniz!"

Savcı bu acı hapların hepsini yuttu, o yalnız yeni olayı öğrenmek için sabırsızlık içinde titriyordu. Mitya onlara Fyodor Pavloviç'in Smerdyakov için icat ettiği işaretlerle ilgili olan ne varsa hepsini olduğu gibi tüm ayrıntıları ile anlattı, hatta o vuruşları masayı tıkırdatarak tekrarladı ve Nikolay Parfenoviç, ona ihtiyarın penceresini "Gruşenka geldi" anlamına gelecek şekilde mi tıkırdattığını sorunca, doğru söyleyerek, gerçekten öyle yani, "Gruşenka geldi" anlamına gelecek şekilde tıkırdatmış olduğunu söyledi.

Sonra gene hakaret dolu bir tavırla öbür tarafa dönerek sözünü:

"Hadi bakalım, şimdi pireyi deve yapabilirsiniz," diye bitirdi.

Nikolay Parfenoviç bir kez daha:

"Demek bu işaretleri yalnız müteveffa babanız, siz, bir de uşağınız Smerdyakov biliyordu. Başka hiç kimsenin haberi yoktu öyle mi?" diye sordu.

"Evet. Uşağımız Smerdyakov, bir de Tanrı biliyordu. Tanrının da bildiğini zapta geçirin. Bunu zapta geçirmek gereksiz bir şey olmayacak. Çünkü sizin de Tanrıya ihtiyacınız olacak!"

Sonra tabii bunları da zapta geçirmeye başladılar. Ama zapta geçirirlerken savcı birden, sanki aklına yepyeni bir düşünce takılmış gibi:

"Madem bu işaretleri Smerdyakov da biliyordu ve siz babanızın ölümünden suçlu olduğunuzu kesin olarak reddediyorsunuz, o halde acaba, kararlaştırılan işaretleri vererek babanızı kendisine pencereyi açmaya zorlayan, sonra da cinayeti işleyen... o olmasın?"

Mitya, çok alaycı aynı zamanda müthiş bir nefret taşıyan bir bakışla savcıya baktı. Gözlerini hiç ayırmadan ve konuşmadan bakıyordu. O kadar ki sonunda savcının gözleri kırpışmaya başladı. O zaman Mitya:

"Hah gene bir tilki yakaladınız!" dedi. "Keratanın kuyruğunu kapana kıstırdınız! Ha-ha-ha! Ben içinizden geçenleri okuyorum,

bay savcı! Demek hemen yerimden fırlayarak bana söyletmek istediğiniz şeye, dört elle sarılıp avazım çıktığı kadar, 'Ah, bunu yapan Smerdyakov'dur, işte katil odur!' diye bağıracağımı sandınız. İtiraf edin ki bunu düşündünüz. İtiraf ederseniz o zaman devam ederim."

Ama savcı bunu açıklamadı. Susuyor ve bekliyordu. Mitya:

"Yanıldınız işte, 'Smerdyakov'dur!' diye bağırmayacağım!"

"Ondan hiç şüphe etmiyorsunuz, öyle mi?"

"Ya siz şüphe ediyor musunuz?"

"Ondan da şüphe edilmiştir."

Mitya gözlerini yere indirdi. Somurtkan bir tavırla:

"Şaka bir tarafa," diye söylendi, "dinleyin. Daha başlangıçta, daha şu perdenin öbür tarafından çıkıp koşarak yanınıza geldiğim sırada, aklımdan bu düşünce geçmişti. Kendi kendime 'Smerdyakov'dur!' dedim. Burada masa başında otururken, ellerimi kana bulamadığımı bağıra bağıra söylediğim vakit bile içimden, 'Smerdyakov'dur!' diye düşünüyordum. Smerdyakov'un düşüncesi beni bir türlü rahat bırakmıyordu. Sonunda birden gene 'Smerdyakov'dur!' diye düşündüm. Ama yalnız bir saniye için. Hemen ardından 'Hayır, Smerdyakov değildir!' dedim kendi kendime. Bu, onun işi olamaz baylar."

Nikolay Parfenoviç ihtiyatlı bir tavırla:

"O halde belki bir başka kimseden şüphe ediyorsunuz," dedi.

Mitya kesin bir tavırla:

"Hayır. Ama kim, hangi insan bu işi yapmış olabilir? Yoksa bu gökten inme bir kuvvetin ya da şeytanın işi mi, bilmiyorum, ama... Smerdyakov olamaz!" diye kestirip attı.

"Peki bu işi onun yapmamış olduğunu neden bu kadar kesin ve bu kadar ısrarlı bir şekilde söylüyorsunuz?"

"Bu kanıdayım da ondan! Bende bıraktığı izlenim bu. Çünkü Smerdyakov, yaratılış bakımından alçağın biridir, üstelik korkaktır. Hatta onun için 'korkak' demek bile azdır. Dünyada ne kadar korkaklık varsa bir araya getirilip o iki ayaklı varlığın içine doldurulmuştur. Tavuk yüreği vardır onda. Benimle konuşurken, her seferinde onu gebertirim diye tir tir titrerdi. Oysa elimi bile kaldırma-

dım ona. Ayaklarıma kapanır, onu 'korkutmayayım' diye düpedüz yalvararak, şu gördüğünüz çizmelerimi ağlaya ağlaya öperdi. Duydunuz ya 'korkutmayayım' diye. O ne biçim sözdü! Oysa ben ona hediyeler bile verirdim. O hastalıklı, korkak, saralı, akılsız tavuğun biridir. Sekiz yaşında bir çocuk bile hakkından gelir onun, böyle karakter olur mu? Hayır, Smerdyakov değildir baylar. Hem zaten o parayı sevmez. Benden hiç hediye almazdı. Hem ihtiyarı neden öldürsün? Belki de onun meşru olmayan oğludur, ne bileceksiniz?"

"Bu efsaneyi biz de işittik. Ama siz de babanızın oğlusunuz ve öyleyken kendiniz bile onu öldürmek istediğinizi herkese söylediniz."

"Bu taş başımı yardı! Hem de alçakça, kötü niyetle atılan bir taştı bu! Öyleyken korkmuyorum. Ah baylar, bunu benim yüzüme karşı söylemek çok alçakça bir şey oluyor! Alçakça bir şey, çünkü bunu, ben kendim size söyledim. Yalnız öldürmek istemedim, öldürebilirdim de. Hatta daha fazlasını da yaptım. Size kendiliğimden 'onu az kalsın öldürecektim,' dedim. Ama öldürmedim işte onu. Koruyucu meleğim bana engel oldu... Bunu bir türlü hesaba katmak istemiyorsunuz... İşte onun için alçakça bir şey oluyor, alçakça bir şey! Çünkü ben öldürmedim, öldürmedim diyorum! İşitiyor musunuz beni bay savcı? Öldürmedim, öldürmedim diyorum!"

Az kalsın tıkanacaktı. Tüm sorgu süresince bir kez olsun böyle bir heyecana gelmemişti. Bir süre sustuktan sonra birden:

"Peki, Smerdyakov size ne dedi baylar? Bunu size sorabilir miyim?" diye sordu.

Savcı soğuk ve sert bir tavırla:

"Bize her şeyi sorabilirsiniz," dedi. "Olayla ilgili olan her şey konusunda bize soru sorabilirsiniz. Biz de, tekrar ediyorum, her sorunuza karşılık vermek zorundayız. Sorduğunuz uşak Smerdyakov'u, belki arka arkaya onuncu kezdir tekrarlanan bir sara krizine tutulmuş olarak, kendinden geçmiş bir halde yatağında bulduk. Hatta yanımızda bulunan doktor, hastayı muayene ettikten sonra bize belki yarına kadar hayatta kalamayacağını söyledi."

Mitya'nın dudaklarından elinde olmayarak şu sözler döküldü:

"O halde babamı şeytan öldürdü!"

Sanki o ana kadar hep durmadan kendisine 'Smerdyakov mu, yoksa değil mi?' diye sormuştu. Nikolay Parfenoviç,

"Bu konuya yeniden döneceğiz," diye karar verdi. "Şimdi isterseniz ifade vermeye devam edin."

Mitya, dinlenmesine izin vermelerini rica etti. Ona nezaketle izin verdiler. Dinlendikten sonra devam etti. Ama belliydi ki bu ona ağır geliyordu. Bitkin bir haldeydi. Kendisini hakarete uğramış hissediyordu ve moral bakımından çok sarsılmıştı. Bundan başka, savcı şimdi artık sanki mahsusmuş gibi her an onu "önemsiz" konulara takılarak sinirlendirmeye başlamıştı. Mitya bahçe duvarının üzerine ata biner gibi oturduğu sırada sol bacağına yapışmış olan Grigoriy'in başına havaneli vurduğunu, sonra da yere yığılan adamın yanına atladığını anlatır anlatmaz, savcı onu durdurdu ve duvarın üzerine nasıl oturduğunu daha ayrıntılı bir şekilde anlatmasını istedi. Mitya şaşırdı:

"İşte böyle oturuyordum, ata biner gibi. Bir bacağım bir yanda, öbür bacağım bir yanda..."

"Havaneli ne oldu?"

"Havaneli elimdeydi."

"Cebinizde değil miydi? Bunu anlattığınız gibi iyice hatırlıyor musunuz? Kolunuzu şiddetle mi savurdunuz?"

"Herhalde şiddetle savurmuşumdur. Neden bunun üzerinde duruyorsunuz?"

"İskemlenin üzerine tıpkı duvarın üzerine çıktığınız zaman olduğu gibi otursanız ve bize durumu daha belirli olarak göstermek için aynı hareketleri yapsanız, kolunuzu nereye, nasıl savurduğunuzu bir gösterseniz, olmaz mı?" dedi.

Mitya, kendisine soru soran adama yüksekten bakarak:

"Yoksa siz benimle alay mı ediyorsunuz?" diye sordu.

Ama berikinin yüzünde kıl bile kıpırdamadı. Mitya titreyerek döndü, iskemlenin üzerine ata biner gibi bindi ve kolunu savurdu.

"İşte böyle vurdum! İşte böyle öldürdüm! Daha ne istiyorsunuz?"

"Teşekkür ederim. Şimdi neden aşağıya atladığınızı, bunu ne amaçla yaptığınızı, niyetinizin ne olduğunu söyler misiniz?"

"Hay Allah kahretsin!.. Yaralananın yanına atladım... Neden olduğunu bilmiyorum!"

"Öyle bir heyecan içindeyken mi? O sırada oradan kaçmaya çalıştığınız halde mi?"

"Evet, heyecan içinde olduğum ve oradan kaçmaya çalıştığım halde."

"Ona yardım etmek mi istiyordunuz?"

"Ne yardımı? Evet, belki de yardım etmek için. Hatırlamıyorum."

"Kendinizi mi kaybetmiştiniz? Yani ne yaptığınızı bilemeyecek durumda mıydınız?"

"Yok canım, hiç de kendimi kaybetmiş değildim, her şeyi, en ince noktasına kadar her şeyi hatırlamıyorum. Ona bakayım diye yanına atladım ve mendille yüzünü sildim."

"Mendilinizi gördük. Yaraladığınız adamı tekrar hayata kavuşturmak umudunda mıydınız?"

"Bunu umut edip etmediğimi bilmiyorum. Sadece sağ mı değil mi onu anlamak istedim."

"Ya, bunu anlamak istediniz demek? Peki sonra ne oldu?"

"Ben doktor değilim. Karar veremedim. Öldürdüm zannederek kaçtım. Meğer kendine gelmiş."

Savcı:

"Mükemmel!" dedi. "Size teşekkür ederim. Bana gereken yalnız buydu. Lütfen, bir zahmet devam ediniz."

Ne yazık ki, içinde bir acıma duygusu ile yere atlamış olduğunu söylemek Mitya'nın aklına bile gelmedi, oysa bunu hatırlıyordu, hatta Grigoriy'i öldürdüğünü sanarak birkaç acıklı söz bile söylemiş, "Madem yakalandın ihtiyar, yapılacak bir şey yok, şimdi yat bakalım," demişti. Savcı ise bundan yalnız bir tek sonuç çıkarmıştı, "öyle bir anda ve böyle bir heyecan" içinde bulunan bir adam duvardan sadece kesin olarak, cinayetinin tek görgü tanığı sağ mı yoksa değil mi, diye öğrenmek için yere atlamıştı! Böyle bir anda

bile bunu yaptığına göre ne güçlü, ne kararlı, ne serinkanlı, hem de ne kadar hesapçı bir insandı... Bu ve buna benzer şeyler aklına gelmişti. Savcı memnundu. Sinirli bir adamı "önemsiz" şeyler üzerinde dura dura çileden çıkarmış, o da kendini ele vermişti.

Mitya, üzüntü içinde devam etti. Ama Nikolay Parfenoviç gene sözünü kesti:

"Nasıl oluyor da böyle elleriniz kanlı iken, hatta sonradan öğrenildiğine göre yüzünüz de kan içindeyken hizmetçi Fedosya Markovna'nın evine koştunuz?"

Mitya:

"Canım zaten ben o zaman kan içinde olduğumu hiç fark etmedim ki!" diye karşılık verdi!

Savcı, Nikolay Parfenoviç ile bakıştı.

"Doğru söylüyorlar, öyle olur!"

Mitya, birden savcının sözünü beğendiğini belirten bir tavırla:

"Gerçekten fark etmedim, bunu çok güzel söylediniz bay savcı," dedi.

Ama sonradan Mitya'nın birden "aradan çekilme" ve "mutlu olanların yanından geçip gitmesine imkân verme" hikâyesine sıra geldi. Tabii bu sefer deminki gibi içinden geçenleri ortaya dökerek, onlara "gönlünün sultanını" anlatamazdı. Yüzüne "deriye yapışan tahtakuruları gibi" bakan o soğuk insanların karşısında bundan söz etmek ona hoş görünmüyordu. Bu yüzden tekrar tekrar sorulan sorulara kısa ve kesin bir tavırla şöyle dedi:

"Eh, ne yapalım kendimi öldürmeye karar verdim işte. Yaşamaya devam etmem için bir neden var mıydı? Bu soru zihnimde kendiliğinden ortaya çıkmıştı. Onun eski, itiraz edilemeyecek ve gururunu kırmış olan erkeği aradan beş yıl geçtikten sonra işi meşru bir nikâhla sonuçlandırmak için çıkagelmişti. O gelince de ben artık benim için her şeyin mahvolduğunu anladım. Geride olanlara bakınca, işte bu rezaletler, bu kan, Grigoriy'in kanı aklıma geliyordu... Ne diye yaşayacaktım sanki? Bunu düşününce tabii rehindeki tabancaları almaya gittim. Onları doldurup gün doğarken kafama bir kurşun sıkacaktım..."

"Ama geceyi ziyafette geçirdiniz, değil mi?"

"Gece de ziyafetteydim ya! Eeh, Allah kahretsin! Bu işi çabuk bitirin baylar. Tabanca ile kesin olarak intihar etmeye kararlıydım. Şurada, köyün arkasında sabahın beşinde de işimi bitirecektim. Bir kâğıt hazırlamıştım, Perhotin'de yazmıştım onu, tabancayı doldururken, işte kâğıt burada, okuyun."

Birden küçümseyen bir tavırla:

"Bunları sizin için anlatmıyorum!" dedi.

Yelek cebinden bir kâğıt çıkarıp masanın üzerine fırlattı. Soruşturma memurları kâğıdı merakla okudu ve gerektiği gibi onu evrakın arasına kattı.

"Peki, Bay Perhotin'in evine girdiğiniz vakit, hâlâ ellerinizi yıkamayı düşünmüyor muydunuz? Demek şüphelerden korkmuyordunuz?"

"Ne şüphesi? İster şüphe etsinler ister etmesinler... Nasıl olsa dörtnala buraya gelecek, saat beşte de kendimi tabanca ile vuracaktım ve bana bir şey yapmaya vakit bulamayacaklardı. Eğer babamla olan o işler olmasaydı, bir şey öğrenemeyecek buraya da gelemeyecektiniz! Ah! Bu işi şeytan yapmıştır. Babamı şeytan öldürmüştür! Siz de olup bitenleri bu kadar çabuk şeytandan öğrendiniz herhalde. Nasıl oluyor da buraya bu kadar çabuk geldiniz? Şaşılacak şey! Böyle bir şey insanın hayalinden geçmez!"

"Bay Perhotin, bize onun evine girdiğiniz vakit ellerinizde... kanlı ellerinizde... paralarınızı... büyük bir parayı... yüzer rublelikllerden koca bir desteyi tuttuğunuzu, bunu da orada hizmet eden bir çocuğun görmüş olduğunu söyledi."

"Öyle oldu baylar, hatırlıyorum, öyle oldu."

Nikolay Parfenoviç çok yumuşak bir tavırla:

"Şimdi küçük bir sorumuz daha var. Birden, bu kadar çok parayı nereden bulduğunuzu bize söyler misiniz? Çünkü olaylardan anlaşılıyor ve aynı zamanda hesaba vurulursa meydana çıkıyor ki evinize uğramamışsınız..."

Savcı, sorunun böyle açıktan açığa sorulmasından ötürü hafifçe yüzünü buruşturdu ama Nikolay Parfenoviç'in sözünü kesmedi.

Mitya, görünüşte çok sakin bir tavırla ama gözlerini yere indirmiş olarak:

"Evet, eve uğramadım," diye karşılık verdi.

Nikolay Parfenoviç sinsi bir tavırla sanki sokuluyormuş gibi:

"O halde izin verin size sorumuzu tekrar edelim," dedi. "Bu kadar çok parayı böyle birden nasıl olup da buldunuz? Oysa kendi itirafınıza göre daha o gün saat beşte..."

Mitya, sert bir tavırla sözünü kesti:

"On rubleye ihtiyacım vardı ve onları bulmak için Perhotin'e tabancamı rehin bıraktım. Sonra da üç bin ruble istemek için Hohlakova'ya gittim. O da bana bunları vermedi falan filan... Evet, baylar işte böyle. Parasızken birden ortaya binlikler çıktı, öyle değil mi? Biliyor musunuz baylar, şu anda ikiniz de korku içindesiniz. 'Ya onları nereden aldığını söylemezse!' diyorsunuz."

Birden büyük bir kararlılıkla sözlerinin üzerinde dura dura:

"Gerçekten de öyle olacak. Söylemeyeceğim işte baylar. Doğru tahmin ettiniz, bunu öğrenemeyeceksiniz."

Soruşturma memurları bir süre sustu. Nikolay Parfenoviç, alçak sesle ve uysal bir tavırla:

"Şunu anlamanızı istiyorum ki, bunu muhakkak öğrenmemiz gerekiyor, Bay Karamazov!" dedi.

"Anlıyorum, ama gene de söylemeyeceğim."

Söze savcı karıştı ve sorguya çekilenin eğer bunu kendi çıkarına daha uygun bulursa, sorulara karşılık vermemekte serbest olduğunu tekrar hatırlattı. Ama gene de zanlının susarak kendisine büyük bir zarar verebileceğine göre ve özellikle bu kadar büyük bir önem taşıyan sorular sorulunca, bu önemi...

Mitya, gene sözünü kesti:

"Falan filan feşmekân! Yeter baylar! Bu beylik lafları daha önceden de işittim! Kendim de işin ne kadar önemli olduğunu ve en esaslı noktanın bu olduğunu anlıyorum, ama gene de söylemeyeceğim."

Nikolay Parfenoviç sinirli bir tavırla:

"Canım bize ne? Bu iş bizim işimiz değil sizi ilgilendiren bir iş; söylemezseniz kendi kendinize zarar vermiş olursunuz."

Mitya gözlerini kaldırıp kararlı bir tavırla ikisine baktı.

"Bakın baylar! Şaka bir yana, ben daha başlangıçta bu noktada çatışacağımızı seziyordum. Ama başlangıçta size ifade vermeye başladığım sırada bütün bunlar sanki uzaklarda sislerin arasındaydı, her şey belirsiz bir şekilde dalgalanıyordu. Ben ise o kadar açık yüreklilikle davranıyordum ki, sözüme 'aramızda karşılıklı güven olsun' diye başladım. Şimdi kendim de görüyorum ki, böyle bir güven olamazdı. Çünkü nasıl olsa bu Allahın belası duvara gelip çarpacaktık. Şimdi de geldik işte! Buradan öteye geçilmez. Bu kadar! Bununla birlikte sizi suçlu bulmuyorum, sözüme inanmanıza imkân yok. Bunu anlıyorum!"

Canı sıkılarak sustu.

"Peki, en önemli konuda susmak hususunda verdiğiniz bu kararı hiç bozmadan, sizi ifade verirken böylesine tehlikeli bir anda susmaya zorlayacak kadar kuvvetli olan nedenlerin ne olduğunu bize ima ile açıklayamaz mısınız?"

Mitya garip, düşünceli bir tavırla acı acı güldü.

"Ben sizin zannettiğinizden daha yufka yürekliyim baylar! Size bunu neden yaptığımı açıklayacağım. Buna layık olmadığınız halde bir imada bulunacağım. Bu konuda susuyorum; çünkü bu benim için çok ayıplanacak bir şeydir. Bu paraları nereden bulduğum sorusuna vereceğim karşılıkta benim için o kadar utanılacak bir şey vardır ki, onunla cinayet... hatta babamın soyulması bile kıyaslanamaz. Babamı öldürmüş ve soymuş olsaydım bile bu kadar ayıp olmayacaktı. İşte onun için söyleyemiyorum. Utancımdan yapamıyorum bunu. Ne yapıyorsunuz baylar? Bunu zapta mı geçirmek istiyorsunuz yoksa?"

Nikolay Parfenoviç:

"Evet, zapta geçireceğiz," diye mırıldandı

"Bunu zapta geçirmeseydiniz daha iyi olurdu. Yani o 'ayıp' olan şeyi. Ben bunu size sadece iyi yürekli olduğum için açıkladım. Oysa söylemeyebilirdim. Ben size bunu söylerken bir hediye vermiş gibiydim. Siz ise hemen yüzünüzü tekrar kâğıtlara yapıştırdınız."

Sözünü hakaret dolu ve tiksinti dolu bir tavırla:

"Eh yazın, ne isterseniz yazın!" diye bitirdi. "Sizden korkmuyorum ve... Karşınızda gurur duyuyorum."

Nikolay Parfenoviç:

"Peki, bize ne çeşit bir utanç duyduğunuzu söyleyebilir misiniz?" diye soracak oldu.

Savcı yüzünü müthiş buruşturdu. Mitya:

"*Ni, ni, c'est fini!** Söylemem. Hiç kendinizi yormayın... Hem kendimi lekelemeye değmez. Zaten size bulaşa bulaşa kendimi lekeledim. Siz buna layık değilsiniz, kimse layık değil... Yeter baylar! Kesiyorum!"

Bu söz aşırı bir kararlılıkla söylenmişti. Nikolay Parfenoviç ısrar etmekten vazgeçti, ama İppolit Kirilloviç'in bakışlarından onun henüz umudunu yitirmemiş olduğunu hemen fark etti.

"Peki hiç olmazsa Bay Perhotin'in evine girdiğiniz sırada elinizde ne miktarda para bulunduğunu, daha doğrusu kaç ruble olduğunu bize söyleyebilir misiniz?"

"Bunu da söyleyemem."

"Bay Perhotin'e galiba, güya Bayan Hohlakova'dan aldığınız üç bin rubleden söz etmişsiniz, öyle değil mi?"

"Belki de söz etmişimdir. Yeter baylar! Ne kadar olduğunu söylemeyeceğim."

"O halde lütfen buraya nasıl geldiğinizi ve buraya geldikten sonra tüm yaptıklarınızı ayrıntılı olarak anlatır mısınız?"

Mitya olup bitenleri anlattı. Ama hikâyesini artık burada vermeyeceğiz. Soğuk bir tavırla, aceleyle anlatıyordu. Aşkının içinde uyandırdığı heyecandan hiç söz etmedi. Bununla birlikte tabanca ile intihar etme kararından "yeni olaylar ortaya çıktığı için" vazgeçtiğini anlattı. Bir neden göstermeden, ayrıntıları ortaya koymadan anlatıyordu. Zaten soruşturma memurları da bu kez onu pek rahatsız etmedi. Belliydi ki, onlar için de şimdi asıl önemli olan nokta bu değildi.

Nikolay Parfenoviç:

---

* "Ni ni" Rusça "yo yo", "cest fini" Fransızca "bitti". *-çev.*

"Bütün bunları kontrol ederiz, hepsine yeniden tanıkları sorguya çektiğimiz vakit tekrar değiniriz. Bu sorgu da tabii sizin yanınızda olacaktır," diye soruşturmayı bitirdi. "Şimdi ise sizden ricamız yanınızda bulunan ne varsa hepsini masanın üzerine koymanızdır. Özellikle şu anda ne kadar paranız varsa hepsini."

"Parayı mı baylar? Hay hay! Öyle gerektiğini anlıyorum. Hatta nasıl oluyor da daha önce merak etmediniz diye hayret ediyorum. Gerçi hiçbir yere gidecek değilim, gözünüzün önündeyim ama... Her neyse işte buyurun, paralarım bunlar. Buyurun sayın, hepsi bu kadar galiba."

Ceplerinde ne varsa hepsini, hatta ufak parayı, yeleğinin yan cebinde bulunan iki dvugrivennik'i* çıkardı. Parayı saydılar. Sekiz yüz otuz altı ruble kırk kopek vardı.

Sorgu hâkimi:

"Hepsi bu kadar mı?" diye sordu.

"Hepsi."

"Biraz önce ifade verirken Plotnikov'ların dükkânında üç yüz ruble bırakmış olduğunuzu söylediniz, Perhotin'e on ruble, arabacıya yirmi ruble verdiniz, burada da iki yüz ruble kaybettiniz."

Nikolay Parfenoviç hepsini yeniden saydı, ne kadar para harcanmışsa hepsini hatırladılar, her bir kuruşu hesaba kattılar. Nikolay Parfenoviç toplamını yaptı.

"Demek ki, bu sekiz yüzle birlikte başlangıçta yalnızca toplam olarak bin beş yüz ruble kadar para vardı."

Mitya:

"Öyle olacak," diye kestirip attı.

"Peki nasıl oluyor da herkes çok daha fazla olduğunu ileri sürüyor?"

"Varsın ileri sürsünler."

"Siz kendiniz de böyle olduğunu ileri sürüyordunuz."

"Evet, kendim de ileri sürüyordum."

"Bütün bunları daha sorguya çekmediğimiz insanların tanıklığıyla da kontrol edeceğiz. Paranız için endişe etmeyin. Onlar ge-

* Dvugrivennik: 20 kopeklik bir madenî para. *-çev.*

reken yerde saklanacaktır ve her şey... başlamış olan her şey sona erdikten sonra... Bu paralar üzerinde kesin bir hakkınız olduğu anlaşılırsa, size geri verilecektir. Eh, şimdi..."

Nikolay Parfenoviç, birden ayağa kalktı, kesin bir tavırla Mitya'ya "Giysinizi de, başka her şeyinizi de," diyerek soyunmasını söyledi. Her şeyini daha ayrıntılı bir şekilde gözden geçirmek zorunda olduğunu, bu yüzden bunu muhakkak yapması gerektiğini ileri sürüyordu.

"Hay hay! Buyurun beyler, isterseniz bütün ceplerimi de ters çeviririm."

Gerçekten de neredeyse ceplerini ters çevirmeye kalkıştı.

"Giysinizi de muhakkak çıkarmanız gerekecek."

"Nasıl olur? Soyunmam mı gerekiyor? Hay Allah kahretsin! Canım beni böyle olduğum gibi arasanıza! Öyle olmaz mı?"

"Hayır, olmaz Dmitriy Fyodoroviç. Giysinizi çıkarmanız gerekiyor."

Mitya, canı sıkılarak:

"Nasıl isterseniz," diye razı oldu. "Yalnız lütfen bu iş burada değil, perdenin arkasında olsun. Aramayı kim yapacak?"

Nikolay Parfenoviç buna razı olduğunu belirten bir baş işaretiyle:

"Tabii perdenin arkasında," dedi.

Küçük yüzünde çok önemli bir iş yaptığını belirten özel bir ciddiyet belirmişti.

VI

SAVCI MİTYA'YI YAKALIYOR

MİTYA için beklenmedik ve şaşılacak bir şey başlamıştı. Daha önce, hatta bir an önce bile kendisine, Mitya Karamazov'a böyle bir muamele yapılacağı aklından bile geçmezdi! İşin asıl önemli yanı, işe, onu alçaltan ama onlara "kendisini küçük görme ve hakaretle bakma" imkânını veren bir şeyin eklenmiş olmasıydı.

Eğer yalnız ceketini çıkarmış olsaydı bir şey olmayacaktı, ama soyunmaya devam etmesini istediler. Rica etmediler, aslında emrettiler, bunu çok iyi anlamıştı. Gururundan ve bu durumdan tiksindiğinden ötürü hiçbir şey söylemeden söyleneni kusursuz yerine getirdi. Perdenin öbür tarafına Nikolay Parfenoviç'ten başka savcı da gelmişti, ayrıca birkaç köylü de vardı. Mitya, 'Herhalde kuvvete başvurmak gerekir diye geldiler, ama belki de başka bir şey içindir, kim bilir?' diye düşündü. Sonra sert bir tavırla:

"Ne yani? Gömleğimi de çıkarmalı mıyım?" diye sordu.

Ama Nikolay Parfenoviç, ona karşılık vermedi. Savcı ile birlikte ceketi, pantolonu, yeleği ve kasketi inceliyordu. Belliydi ki, bu inceleme her ikisinde büyük bir ilgi uyandırıyordu. Mitya'nın aklından 'Hiç de çekinmiyorlar, hatta en basit nezaket kurallarına bile dikkat etmiyorlar,' diye bir düşünce geçti. Daha sert ve daha sinirli bir tavırla:

"Size ikinci kezdir soruyorum: Gömleğimi çıkarmam gerekiyor mu?" diye söylendi.

Nikolay Parfenoviç:

"Üzülmeyin, gerekirse size söyleriz," dedi.

Bunu söylerken sanki bir amirmiş gibi konuşmuştu. Daha doğrusu Mitya'ya öyle geldi. Sorgu yargıcı ile savcı arasında alçak sesle harıl harıl bir konuşma oluyordu. Konuşma konusu şu idi: Ceketin üzerinde özellikle sol eteğinde, arkada artık kurumuş, katılaşmış ve daha pek o kadar yumuşamamış kocaman kan lekeleri bulunmuştu. Pantolon da öyleydi. Bundan başka Nikolay Parfenoviç, orada bulunanların gözü önünde her şeyi yokluyor, parmaklarını yakanın, kol kapaklarının, ceketin ve pantolonun bütün dikiş yerleri üzerinde bir şey aradığını belli ederek gezdiriyordu. Tabii para arıyordu. Asıl önemlisi paraları giysisinin içine dikebileceğinden şüphe ettiklerini Mitya'dan saklamadılar.

Mitya kendi kendine, 'Şimdi artık bana bir subay gibi değil de sanki hırsızmışım gibi muamele ediyorlar,' diye söylendi. Araştırmayı yapanlar akıllarından geçen düşünceleri birbirlerine şaşılacak kadar açık söylüyordu. Örneğin, perdenin öbür tarafına ötekilerle

birlikte gelmiş olan ve durmadan kımıldayan, üstlerine hizmet ediyormuş gibi davranan zabıt kâtibi, Nikolay Parfenoviç'in dikkatini, öteki eşyalar gibi el yordamı ile araştırılmış olan kasketin üzerine çekti.

"Kâtip Gridenka'yı hatırlıyor musunuz?" dedi. "Yazın, bütün dairedekilerin maaşlarını almaya gitmişti, dönünce de sarhoş bir haldeyken onları yitirdiğini söylemişti. Sonra nerede bulduk onları? İşte bu şeritlerin ve kasketin içinde, yüzlükler ince ince sarılmış, şeritlerin içine dikilmişti."

Gridenka olayını sorgu yargıcı da savcı da hatırlıyordu; bu yüzden de Mitenka'nın kasketini bir yana bıraktılar ve bunu, hatta bütün giysiyi daha ciddi bir şekilde gözden geçirmeye karar verdiler.

Nikolay Parfenoviç birden Mitya'nın gömleğinin kan içinde kalan sağ kol kapağını fark ederek:

"Bir dakika, bir dakika, bu nasıl oluyor böyle? Kan değil mi bu?"

Mitya:

"Kan," diye kestirip attı.

"Yani, ne kanı? Hem bu kol kapağı neden içeriye doğru kıvrılmış öyle?"

Mitya, kol kapağını daha Grigoriy ile uğraşırken kirletmiş olduğunu ve bu kol kapağını daha Perhotin'deyken, ellerini orada yıkadığı sırada içeriye doğru kıvırdığını anlattı.

"Gömleğinizi de almak zorunda kalacağız... Bu çok önemli bir şey... Olayı ispatlayan deliller olarak."

Mitya müthiş öfkelendi:

"Ne olacak yani, ben çıplak mı kalacağım?" diye bağırdı.

"Üzülmeyin... Bir çaresini bulur bu işi hallederiz, şimdi lütfen çoraplarınızı da çıkarın."

Mitya gözleri kıvılcımlar saçarak:

"Şaka etmiyorsunuz ya? Bu gerçekten bu kadar gerekli mi?" dedi.

Nikolay Parfenoviç, sert bir tavırla karşı koyar gibi:

"Şaka etmeye vaktimiz yok!" diye karşılık verdi.

Mitya:

"Eh, ne yapalım, madem gerekiyor... Ben..." diye mırıldandı ve karyolanın üzerine oturarak çoraplarını çıkarmaya başladı.

Bu ona dayanılamayacak derecede ayıp bir şey olarak görünüyordu. Herkes giyinikti. Kendisi ise soyunmuştu ve ne gariptir ki soyunmuş olduğu için onların karşısında kendisini suçlu hissediyordu. Asıl önemlisi, birden, gerçekten hepsinden daha aşağı bir duruma düştüğünü ve onların kendisini küçük görmekte haklı olduğunu kabul ediyordu. Tekrar tekrar, 'Eğer herkes soyunmuş olsaydı o zaman ayıp olmazdı, ama insan tek başına soyunmuş olursa, herkes de ona bakarsa ayıp oluyor!' diye düşünüyordu. 'Sanki rüyadaymışım gibi, oysa rüyada bile hiçbir zaman bu kadar utanılacak şeyler görmemişimdir.' Hele çoraplarını çıkarmak ona müthiş bir üzüntü veriyordu. Çorapları pek temiz değildi. İç çamaşırı da öyle... Ve şimdi bunu herkes görmüştü. Asıl önemlisi kendisi de ayaklarından hoşlanmazdı, nedense hayatı boyunca hep her iki ayağının başparmağını çok çirkin görmüştü. Özellikle sağ ayağında garip bir şekilde aşağı doğru kıvrılmış düz ve kaba tırnaklarından birini çok çirkin buluyordu. İşte şimdi hepsi bunu görecekti. Dayanılmaz bir utanç duyduğu için, birden daha kaba bir tavır takındı. Bunu artık mahsus yapıyordu. Üzerindeki gömleği kendiliğinden yırtarcasına çıkardı.

"Eğer utanmıyorsanız, daha başka yerlerimi de arayın, ister misiniz?" dedi.

"Hayır, şimdilik istemez."

Mitya, öfkeli bir tavırla:

"Peki, ben böyle çıplak mı kalacağım?" diye devam etti.

"Evet, şimdilik öyle gerekiyor... Lütfen şuraya oturun. İsterseniz, karyolanın üzerinden battaniyeyi alıp ona sarınabilirsiniz, ben ise... Ben bunların hepsini derler toplarım."

Bütün eşyaları teker teker orada bulunanlara gösterdiler. İncelemelerden çıkardıkları sonucu zapta geçirdiler, en sonra da Nikolay Parfenoviç dışarı çıktı. Giysileri de onun ardından alıp götürdüler. İppolit Kirilloviç de çıktı. Mitya'nın yanında yalnız köylüler kal-

mıştı. Hiç konuşmadan duruyor, gözlerini ondan ayırmıyorlardı. Mitya, battaniyeye sarındı, üşümüştü. Çıplak ayakları dışarı çıkıyordu, bir türlü battaniyeyi aşağı doğru çekerek onları örtemiyordu.

Nikolay Parfenoviç nedense uzun bir süre geri gelmedi. Mitya, dişlerini gıcırdatarak, 'İşkence edercesine uzun bir süre kaldı. Bana köpek muamelesi yapıyor. O alçak savcı da herhalde benden tiksindiği için çıkıp gitti. Çıplak bir adama bakmak herhalde ona çirkin görünmüştür,' diye düşünüyordu. Giysilerini oralarda bir yerde inceledikten sonra mutlaka geri getireceklerini sanıyordu. Bu yüzden Nikolay Parfenoviç, birden arkasından gelen bir köylünün taşıdığı bambaşka bir giysi ile dönünce öyle bir öfkelendi ki!

Nikolay Parfenoviç, dışarı çıkışının başarılı bir davranış olduğunu ve bundan büyük bir memnunluk duyduğunu belirten kayıtsız bir tavırla:

"İşte size bir giysi getirdik," dedi. "Bunu, ilgi çekici bulduğu bu olayda size yardımcı olmak için Bay Kalganov bağışlıyor. Bir de temiz gömlek verdi. Allahtan bunlar bavulunda varmış. İç çamaşırınızı ve çoraplarınızı giyebilirsiniz..."

Mitya müthiş öfkelenmişti. Tehdit edici bir tavırla:

"Başkasının giysilerini istemiyorum!" diye bağırdı. "Bana kendi giysilerimi verin."

"İmkânsız."

"Benim giysimi verin. Allah belasını versin o Kalganov'un. Giysisinin de kendisinin de Allah belasını versin!"

Onu uzun bir süre kandırmaya çalıştılar. Sonunda güç bela sakinleştirdiler. Giysisinin kan içinde olmasından dolayı "deliller" arasına katılması gerektiğine, onların da, işin nasıl sonuçlanacağı bilinmediğine göre, bu giysiyi şimdi onun yanında bırakmaya hakları olmadığına inandırdılar. Mitya, sonunda güç bela bunu anladı. Canı sıkılarak sustu ve aceleyle giyinmeye başladı. Yalnız giysiyi sırtına geçirirken, onun kendi eski giysisinden daha gösterişli olduğunu ve bundan "yararlanmak" istemediğini söyledi. Bundan başka, "Bu giysi bana ayıp denecek kadar dar geliyor. Bu giyimle eğlenesiniz diye soytarılık yapmamı mı istiyorsunuz?.." dedi.

Kendisine bu konuyu da gözünde büyüttüğünü, Bay Kalganov'un gerçi kendisinden biraz daha boylu olduğunu, ama aradaki boy farkının pek fazla olmadığını, yalnız pantolonunun belki biraz uzun geleceğini söylediler. Ama ceketin omuz kısmı gerçekten dar geldi.

Mitya gene:

"Allah kahretsin! İliklemek de zor," diye homurdandı. "Lütfen benim tarafımdan Bay Kalganov'a bu giysiyi kendisinden isteyenin ben olmadığımı, beni isteğimin dışında olarak, bir soytarı gibi giydirdiklerini söyleyiniz."

Nikolay Parfenoviç:

"O da bunu çok iyi anlıyor ve buna üzülüyordur... Yani elbisesine değil de tüm bu olaya..." diye mırıldanacak oldu.

"Vız gelir bana onun üzülmesi! Eh şimdi nereye gidiyoruz? Yoksa burada mı oturacağız?"

Kendisinden tekrar "o odaya" girmesini rica ettiler. Mitya, öfkesinden kaşları çatık olarak ve hiç kimseye bakmamaya çalışarak perdenin arkasından çıktı. Başkasının giysisi içinde kendisini büsbütün rezil olmuş hissediyordu. Hatta o köylülerden ve kapıda bir an için belirip kaybolan yüzünü fark ettiği Trifon Borisıç'tan utanıyordu. Trifon Borisıç için 'Herhalde acayipliğimi görmeye gelmiştir,' diye düşündü. Biraz önce oturduğu iskemleye yerleşti. Zihninden kâbus gibi, saçma şeyler geçiyor, aklını kaçırdığını sanıyordu.

Dişlerini gıcırdatarak savcıya doğru döndü:

"Eh şimdi ne yapacaksınız, bana? Yoksa beni falakaya mı yatıracaksınız. Artık başka bir şey de kalmadı!"

Artık Nikolay Parfenoviç'e doğru dönmek istemiyordu. Sanki onunla konuşmaya tenezzül etmiyordu. 'Çoraplarıma pek dikkatli bakıyordu. Üstelik ne kadar kirli oldukları görünsün diye çoraplarımı ters çevirmemi mahsus istedi!' diye düşündü.

Nikolay Parfenoviç, Dmitriy Fyodoroviç'in sözüne karşılık verir gibi:

"Şimdi tanıkların sorgusuna geçmek zorunda kalacağız," dedi.

Savcı içinden bir şeyler geçirerek, düşünceli bir tavırla:

"Evet, efendim," dedi.

"Biz, sizin iyiliğiniz için elimizden ne gelirse onu yaptık," diye devam etti. "Ama yanınızda bulunan paranın ne kadar olduğunu sorduğumuz vakit, sizden kesin olarak olumsuz bir karşılık alınca, şimdi şu anda..."

Mitya, daldığı garip düşüncelerden sıyrılır gibi Nikolay Parfenoviç'in küçük sağ elini süsleyen üç büyük yüzükten birini işaret ederek:

"O parmağınızdaki yüzüğün taşı nedir?" diye sözünü kesti.

Nikolay Parfenoviç, şaşkınlıkla:

"Yüzük mü?" diye soru ile karşılık verdi. Mitya, tıpkı inatçı bir çocuk gibi garip bir sinirlilikle:

"Evet, işte şu... Orta parmağınızdaki damarlı taş, ne taşıdır?.."

Nikolay Parfenoviç, gülümsedi.

"Ha, bu mu? Dumanlı topazdır. Görmek isterseniz çıkarayım."

Mitya, birden aklı başına gelerek ve kendi kendine kızarak, öfkeli bir sesle:

"Hayır, hayır, çıkarmayın!" diye bağırdı. "Çıkarmayın istemez. Allah kahretsin. Baylar, ruhumu kirlettiniz benim! Siz, babamı gerçekten öldürmüş olsaydım, kaçamak karşılıklar vereceğimi, yalan söyleyeceğimi, saklanacağımı mı sanıyorsunuz? Hayır, Dmitriy Karamazov öyle bir insan değildir, öyle bir şeye dayanamazdı ve eğer suçlu olsaydım, yemin ederim ki sizin buraya gelmenizi, güneşin doğmasını beklemezdim. Kendimi daha önceden, gün doğuşunu beklemeden öldürürdüm! Bunu şimdi içinde bulunduğum ruh halinden anlıyorum. Bu uğursuz gece boyunca o kadar çok şey öğrendim ki, bu kadarını tüm ömrümce öğrenemezdim! Hem eğer gerçekten bir baba katili olsaydım, bu uğursuz gecede, şu anda sizinle otururken öyle mi konuşurdum, öyle mi davranırdım, size ve dünyaya bu gözle mi bakardım? Sizin vereceğiniz cezadan korktuğum için değil, elimde olmayarak Grigoriy'i öldürdüğümü düşünmekten bile bütün gece üzüntü içinde kıvrandım. Ayıp size! Üstelik bir de sizin gibi alaycılara, burnunun ucunu bile göremeyen, hiçbir şeye inanmayan kör köstebeklere yeni bir alçaklığımı daha, yeni bir rezaletimi daha açıklamamı, onu anlatmamı istiyorsunuz! Bu beni

suçlanmaktan kurtarsa bile değer mi? Kürek cezası bile bundan daha iyidir! Babamın kapısını kim açıp o kapıdan içeri kim girdiyse, onu o öldürmüş, o soymuştur. Kimdir bu adam? Bilemiyorum ve bu düşünce bana işkence oluyor. Ama bu Dmitriy Karamazov değildir. Bunu biliniz. Size söyleyeceğim de bu kadar. Yeter, yeter artık ısrar etmeyin... Sürgün edin, idam edin, ama beni artık sinirlendirmeyin. Susuyorum artık. Çağırın bakalım tanıklarınızı..."

Mitya, beklenmeyen bu monoloğunu artık bir daha konuşmamaya büsbütün karar vermiş gibi söylemişti. Savcı, bütün bu süre içinde onu dinlemişti. Mitya susar susmaz en serinkanlı, en sakin tavrıyla, birden, sanki çok olağan bir şey söylüyormuş gibi şunu söyledi:

"Sırası gelmişken şimdi size, demin söz ettiğiniz o açılan kapı konusunda hem bizim hem de sizin için çok önemli olan bir şeyi, yaralamış olduğunuz ihtiyar Grigoriy Vasilyeviç'in ifadesini açıklayabiliriz. Grigoriy Vasilyeviç ayıldıktan sonra, kendisine sormuş olduğumuz sorulara karşılık olarak, daha o zaman, bahçede bir gürültü işiterek kapıya çıkıp da açık olan bahçe kapısından içeri girmeye karar verdiği ve bahçeye geçtiği sırada, daha önce sizin bize söylemiş olduğunuz gibi, babanızı gördüğünüz açık pencerenin önünden karanlıkta kaçtığınızı görmeden önce sola doğru baktığını, o pencerenin gerçekten açık olduğunu, ama aynı zamanda bulunduğu yere çok daha yakın olan kapının da ağzına kadar açılmış olduğunu fark ettiğini söyledi. Oysa siz, bahçede bulunduğunuz süre içinde, o kapının kapalı olduğunu ileri sürdünüz. Sizden şunu da saklamayacağım ki, Grigoriy Vasilyeviç tanıklık ederken, o kapıdan koşarak çıktığınızı kendi gözleriyle görmediği halde, bahçeye girdiği sırada, artık kendisinin bulunduğu yerden biraz ileride, bahçenin ortasında, duvara doğru koştuğunuzu görmüş olmasına rağmen, muhakkak o kapıdan koşarak çıkmış olduğunuzu söyledi..."

Mitya, savcı daha sözünün yarısına geldiği sırada, birden kendini kaybederek avazı çıktığı kadar:

"Saçma!" diye bağırdı. "Alçakça bir yalan bu! Kapının açık olduğunu görmesine imkân yoktu! Çünkü kapı kilitliydi... Yalan söylüyor!"

"Görevim size şunu da tekrarlamamı emrediyor ki, verdiği ifade çok kesindir. Söylediklerinde ısrar etmektedir. Kendisini birkaç kez sorguya çektik."

Nikolay Parfenoviç, heyecanla:

"Ben kendim ona birkaç kez sordum bunu," diye savcıyı destekledi.

Mitya:

"Yalan, yalan!" diye bağırmaya devam ediyordu. "Bu ya iftiradır ya da deli saçması! Düpedüz sayıklamış. Kan içindeyken, yara aldığından ötürü gözüne hayal görünmüş, ayıldığı vakit... İşte o zaman sayıklamaya başlamış."

"Evet, ama kapının açık olduğunu ayıldığı vakit değil de, daha önce, kendi dairesinden çıkıp bahçeye girdiği zaman fark etmiş."

"Yalan canım, yalan, öyle şey olamaz! Bana kızdığı için iftira ediyor... Böyle bir şeyi göremezdi... Ben koşarak kapıdan çıkmış değilim."

Mitya'nın nefesi tıkanıyordu. Savcı, Nikolay Parfenoviç'e doğru döndü ve etkili bir tavırla:

"Delili gösteriniz!"

Nikolay Parfenoviç, masanın üzerine arşivlerde kullanılan zarfların büyüklüğünde, kalın kâğıttan yapılmış ve üzerinde hâlâ bozulmamış üç mühür bulunan büyük bir zarf koyarak:

"Bunu tanıdınız mı?" diye sordu.

Zarf boştu ve bir yanı yırtıktı. Mitya, ona gözleri dışarı uğramış bir halde baktı.

"Bu... Bu galiba babamın zarfı," diye mırıldandı. "O üç binin bulunduğu zarf olacak... Üzerinde bir yazı olacak, müsaade buyurun, 'Civcivime...' Evet, üç bin ruble! Üç bin! Görüyor musunuz?"

Mitya, bunu söylerken bağırıyordu.

"Görüyoruz, ama içinde para bulamadık. Bu zarf boş olarak perdenin arkasında, karyolanın altına, yere fırlatılmıştı."

Mitya birkaç saniye yıldırımla vurulmuş gibi durdu. Birden olanca gücüyle:

"Baylar, bu Smerdyakov'dur!" diye bağırdı. "Öldüren odur, soyan odur! İhtiyarın zarfı nereye sakladığını bir o biliyordu... Şimdi artık her şey apaçık!"

"Ama öyle bir zarf olduğunu ve yastığın altında bulunduğunu siz de biliyordunuz."

"Benim hiçbir zaman bundan haberim olmamıştı. Bunu hiçbir zaman görmedim. Şimdi ilk kez olarak görüyorum. Daha önce yalnız Smerdyakov'dan işittim... Bir o biliyordu ihtiyarın odasında bu zarfın nerede olduğunu, benim haberim bile yoktu..."

Mitya artık büsbütün tıkanıyordu:

"İyi ama siz kendiniz biraz önce bu zarfın babanızın yastığı altında bulunduğunu söylediniz. Bunu aynen belirttiniz. "Yastığın altında," dediniz. Demek ki nerede olduğunu biliyordunuz."

Nikolay Parfenoviç:

"Biz de zapta öyle geçirdik!" diye savcıyı destekledi.

"Saçma, akıl alacak şey değil! Ben hiç de yastığın altında olduğunu bilmiyordum. Belki hiç de yastığın altında değildi... Ben sadece tahminen yastığın altında olduğunu söyledim... Smerdyakov ne diyor? Siz kendisine bu zarfın nerede olduğunu sordunuz mu? Smerdyakov ne diyor? Asıl önemli olan bu... Ben ise mahsus kendime iftira ettim... Yastığın altında bulunduğunu söyleyerek hiç düşünmeden yalan söyledim. Siz ise şimdi... Canım biliyorsunuz ya, insan bazen ağzından bir şey kaçırır, sonra da yalanını geri almaz. Oysa zarfı yalnız Smerdyakov biliyordu, yalnız Smerdyakov, başka kimse bilmiyordu! Zarfın nerede olduğunu da bana kendisi açıkladı. Ama bunu yapan odur, odur! Babamı muhakkak o öldürmüştür! Şimdi artık bunu gün gibi apaçık görüyorum!"

Mitya, gittikçe daha çok kendini kaybederek, sözlerini bağlantısız olarak tekrar ede ede, öfkelene öfkelene, heyecanla bağırıyordu.

"Bunun böyle olduğunu anlayın ve çabuk onu tevkif edin! Çabuk! Babamı muhakkak ben kaçtıktan sonra ve Grigoriy kendini kaybetmiş olarak yattığı sırada öldürmüştür. Bu apaçık bir şey... İşaretleri vermiştir, babam da ona kapıyı açmıştır... Çünkü verilecek işaretleri yalnız o biliyordu, çünkü babam o işaretleri almadan hiç kimseye kapıyı açmazdı."

Savcı, aynı ağırbaşlılıkla ama artık zafer kazanmış birinin tavrıyla:

"Yalnız unuttuğunuz bir nokta var," dedi. "Kapı zaten siz daha orada, bahçede bulunduğunuz sırada açık olduğuna göre, işaret vermeye gereklilik yoktu."

Mitya:

"Ha... Kapı... Kapı..." diye mırıldandı. Sonra hiç konuşmadan gözlerini savcıya dikti ve tekrar tüm gücünü yitirerek iskemlenin üzerine çöktü.

Herkes susmuştu. Mitya artık hiçbir şey düşünmeden gözlerini yere indirmiş olarak:

"Evet kapı! Bir hayal! Tanrının kendisi bile bana karşı!"

Savcı çok ciddi bir tavırla:

"İşte görüyorsunuz ya!" dedi. "Hem kendiniz bir yargıda bulunun Dmitriy Fyodoroviç. Bir taraftan bu kapının açık olduğunu ve sizin o kapıdan koşarak çıktığınızı belirten bir ifade, sizi de bizi de ağırlığı altında ezen bir ifade var. Öbür yanda da kendi ifadenize göre, daha üç saat kadar önce sadece on ruble bulabilmek için tabancalarınızı rehin vermişken birden elinize geçen paraların nereden geldiğini açıklamamak hususunda anlaşılmaz, öfkeli inadınız! Bütün bunları göz önünde bulundurup, siz karar verin: Neye inanalım? Neyin üzerinde duralım? 'Soğuk, her şeyde kötülük gören alaycı insanlar' olduğumuzu söyleyerek bizi suçlamayın, vicdanınızı, soylu duygularınızı anlamak yeteneğinden yoksun insanlar olduğumuzu söylemeyin. Aksine durumumuzu anlayın..."

Mitya, anlatılamayacak bir heyecan içindeydi. Sapsarı oldu. Birden:

"Peki öyleyse!" diye bağırdı. "Size sırrımı açıklayacağım. Paraları nereden bulduğumu söyleyeceğim. Bu rezaleti ortaya dökeceğim, sırf sonradan sizi de kendimi de suçlamayayım diye."

Nikolay Parfenoviç garip, sevinçli ve duygulu bir sesle:

"Hem bana inanın Dmitriy Fyodoroviç, inanın ki şu anda, şimdi, gerçekten içtenlikle ve tam olarak yapacağınız her açıklama, sonradan durumunuzu hafifletmek bakımından sınırsız bir etki yapacaktır, hatta bundan başka..."

Ama savcı masanın altından onu hafifçe ayağı ile dürttü. Bunun üzerine Nikolay Parfenoviç tam zamanında sustu. Zaten doğrusunu söylemek gerekirse Mitya onu dinlemiyordu.

VII

MİTYA'NIN BÜYÜK SIRRI. ISLIKLAMA

MİTYA aynı heyecan içinde:

"Baylar," diye söze başladı. "Bu paralar... Şimdi tam olarak açıklamak istiyorum... Bu paralar benimdi!"

Savcı ile sorgu yargıcının yüzleri uzamış gibi oldu. Hiç de bunu beklemiyorlardı. Nikolay Parfenoviç:

"Nasıl oluyor da sizin oluyor," diye kekeledi. "Kendi ifadenize göre daha saat beşte bile..."

"Eeh, Allah kahretsin o günü de, o saat beşi de, açıklamalarımı da! İş bunda değil ki! Bu paralar benimdir! Benim! Daha doğrusu bu, çalmış olduğum bir paraydı... Bu bakımdan benim değildi. Çaldığım, kendi elimle çaldığım bir paraydı... Topu topu bin beş yüz ruble kadardı. Onları hep yanımda bulundururdum, bütün o süre boyunca yanımda taşıdım..."

"Peki ama nereden aldınız onları?"

"Birisinin boynundan aldım, baylar! İşte şu boyundan, kendi boynumdan... Bu paraları bir beze dikilmiş olarak boynumda taşıyordum. Çoktandır, bir aydır onları utanç duyarak, bunun rezilce bir şey olduğunu bilerek boynumda taşıyordum."

"Peki onları kimden... alıp da kendinize mal ettiniz?"

"Yani 'çaldınız,' demek istiyorsunuz. Sözünüzü açık söyleyiniz. Evet, kendimi onları çalmış sayıyorum! Oysa doğrusunu isterseniz onları gerçekten, sadece kendime mal etmiştim, yani onlara el koymuştum... Ama bence gene de çalmış sayılırım onları. Hele dün akşam, dün akşam artık bu paralar büsbütün çalınmış oldu..."

"Dün akşam mı? Ama siz demin onları bir ay önce... elde ettiğinizi söylediniz!"

"Evet, ama babamdan çalmadım. Babamdan değil! Merak etmeyin, babamdan çalmadım onları. Ben bu paraları 'O'ndan aldım. İzin verin de anlatayım. Ama sözümü kesmeyin. Bunları anlatmak ağır geliyor. Bakın... Bir ay kadar önce eski nişanlım Katerina İvanovna Verhovtseva beni yanına çağırdı... Onu tanıyorsunuz değil mi?"

"Tabii, tanımaz mıyız?"

"Biliyorum tanıdığınızı. Çok yüksek ruhlu, en yüksek ruhlu insanlardan biridir o. Ama benden çoktandır nefret ediyordu. Evet, çoktan, çoktan beridir... Hem de hak etmiştim, hak etmiştim onun bu nefretini!"

Sorgu yargıcı:

"Katerina İvanovna'dan mı söz ediyorsunuz?" diye hayretle sordu.

Savcı da müthiş bir hayretle gözlerini Mitya'ta dikmişti.

"Ah, ne olur onun adını bu işe karıştırmayın! Bu işte onun adından söz ettiğim için alçağın biriyim. Evet, onun benden nefret ettiğini görüyordum... Çoktandır fark etmiştim bunu. Daha ilk gününden, orada, benim kira ile oturduğum evde olup biten şeyler sırasında... Ama bu kadarı yeter, yeter. Bunu öğrenmeye layık değilsiniz. Bunu anlatmaya hiç lüzum yok. Yalnız şunu anlatmalıyım... Katerina İvanovna beni bir ay önce yanına çağırdı, bana üç bin ruble vererek, bunları kız kardeşine ve Moskova'da bulunan bir akrabasına göndermemi istedi. (Sanki kendisi bunu yapamazmış gibi!) Ben ise... Bu gerçekten hayatımın uğursuz bir anında olmuştu. Benim... Yani kısaca söyleyeyim, benim bir başkasını, onu, şimdiki sevgilimi, şu anda sizin elinizde bulunan, aşağıda oturan Gruşenka'yı sevmeye başladığım sırada oldu... O zaman Gruşenka'yı aldığım gibi buraya Mokroye'ye getirdim ve burada o uğursuz üç bin rublenin yarısını yani bin beş yüz rubleyi har vurup harman savurdum. Öbür yarısı ise yanımda duruyordu, işte o harcamadığım bin beş yüzü boynumda, tasvir yerine boynumda taşıyordum, dün ise kâğıdını açtım ve onları da harcadım. Hesaptan geriye kalan sekiz yüz ruble şimdi sizin elinizdedir Nikolay Parfenoviç. Dünkü bin beş yüz rubleden geriye kalan budur."

"Bir dakika! Bu nasıl olur? Bundan bir ay önce burada bin beş yüz değil, üç bin ruble harcadınız, bunu herkes biliyor değil mi?"

"Kim biliyormuş bunu? Kim hesaplamış? Birine saydırdım mı bunları?"

"Rica ederim! Siz kendiniz herkese o zaman tam üç bin ruble harcadığınızı söylemişsiniz."

"Doğru, söyledim ya! Bütün kente söyledim. Kentte de herkes aynı şeyi söylüyordu. Herkes öyle sanıyordu. Burada, Mokroye'de bile üç bin harcadığımı söylüyorlardı. Ama gene de ben o zaman üç bin değil, bin beş yüz rubleyi savurdum. Öbür bin beş yüz rubleyi bir kâğıda sarıp diktim. İşte iş böyle oldu baylar, dün elimde olan paralar bunlardı..."

Nikolay Parfenoviç:

"Bu hemen hemen harikulade bir şey..." diye söylendi.

Sonunda savcı:

"İzin verirseniz, şunu sormak istiyorum," dedi. "Bu durumu yani o bin beş yüz rubleyi daha o zaman bir ay önce yanınızda bırakmış olduğunuzu hiç kimseye açıkladınız mı?"

"Hayır, hiç kimseye söylemedim."

"Garip şey, gerçekten hiç kimseye söylemediniz mi?"

"Hiç kimseye, hiç ama hiç kimseye."

"Peki o halde bu susuşunuz neden ileri geliyor? Bunu böyle bir sır olarak herkesten saklamaya sizi yönelten nedir? Daha açık konuşayım, sonunda sırrınızı bize açıkladınız, sizin deyiminizle 'o kadar ayıp' olan şeyi bize söylediniz... Gerçi aslına bakılırsa ve tabii başka suçlarla kıyaslanırsa bu davranış, yani başkasına ait olan üç bin rubleye el koyuş (ki bu muhakkak geçici bir şeydi), bence sadece düşüncesizce bir harekettir. Hiç de o kadar utanç verici bir şey değildir, hele karakteriniz göz önünde bulundurulursa... Haydi, diyelim ki, küstahça bir davranıştı, kabul... Ama küstahça bir davranış başka, ayıp bir davranış başkadır. Yani demek istiyorum ki Bayan Verhovtseva'dan almış olduğunuz o üç bini bu ay içinde harcadığınızı, zaten siz bu konuda bir açıklamada bulunmadan önce de herkes tahmin ediyordu. Ben bile bu uydurmayı işittim...

Hatta Mihayil Makaroviç de işitti bunu. Bu bakımdan bu artık bir uydurma olmaktan çıktı, bütün kentin ağzında olan bir dedikodu haline geldi. Bundan başka, yanılmıyorsam, siz kendiniz de bunu itiraf etmişsiniz... Yani paraları Bayan Verhovtseva'dan almış olduğunuzu... Bu yüzden sizin şimdiye dek, daha doğrusu şu ana kadar söylediğinize göre o paradan o bin beş yüz rubleyi ayırmış olduğunuzu olağanüstü önemi olan bir sır olarak saklamanıza ve bu sırra ayrıca müthiş bir korku duygusu eklemenize, şaştım kaldım... Böyle bir sırrın açıklanmasının size bu kadar üzüntü çektirmesi inanılacak şey değil... Daha bundan biraz önce burada, o sırrı açıklamaktansa kürek mahkûmu olmaya razı olduğunuzu bağırarak söylüyordunuz..."

Savcı sustu. Kendisini fazla heyecana kaptırmıştı. Canının sıkıldığını, neredeyse öfkelenmek üzere olduğunu saklayamamış ve içinde biriken duyguları, sözlerin düzgünlüğüne önem vermeden, bağlantısız, hemen hemen karmakarışık bir şekilde ortaya dökmüştü...

Mitya, kesin bir tavırla:

"Ayıp olan, o bin beş yüz rubleyi almam değil, onları o üç bin rubleden ayırmış olmamdır," dedi.

Savcı, sinirli sinirli güldü:

"Canım bunun ayıbı nerede?" dedi. "Küstahça el koyduğunuz üç bin rubleden kendi ihtiyaçlarınıza göre yarısını ayırmanızda utanılacak ne var? Asıl önemli olan üç bin rubleye el koymanızdır, onları şu ya da bu şekilde kullanmış olmanız değil. Sırası gelmişken sorayım, neden bu kararı verdiniz, yani bu paranın yarısını neden ayırdınız? Bunu hangi amaçla yaptığınızı bize açıklayabilir misiniz?"

Mitya:

"Ah haklısınız baylar! Evet, işin asıl özü de işte bu amaçta!" diye bağırdı. "Ben bu parayı, alçağın biri olduğum için ayırdım. Yani bazı hesaplar yaptım. Bu işte hesap yapmak ise alçaklıktan başka bir şey değil... Üstelik bu alçakça iş tam bir ay sürdü!"

"Bundan bir şey anlaşılmıyor."

"Size hayret ediyorum. Ama belki de gerçekten daha pek anlaşılabilecek şekilde konuşamıyorum. Bakın, sözlerimi dikkatle dinleyin; diyelim ki namusuma güvenilerek bana verilmiş olan üç bin rublenin hepsini burada eğlenerek har vurup harman savurdum, ertesi günü de ona gidip, 'Katya ben bir suç işledim, senin üç bin rubleni eğlencede har vurup harman savurdum,' diyorum. Bu nasıl bir davranış olurdu? İyi bir şey mi? Hayır, iyi olmazdı... Şerefsizce, alçakça bir şey olurdu. Ben de hayvanın biri, bir hayvan gibi kendisini tutmasını bilemeyen bir insan olurdum öyle değil mi? Ama ne de olsa hırsız sayılmazdım. Bu durumda bana, doğrudan doğruya bir hırsız diyemezdiniz. Kabul edin ki böyle olurdu. Eğlenmiş, parayı har vurup harman savurmuş ama çalmamış olurdum! Şimdi daha çok kârlı olan bir başka örnek vereyim. Sözlerimi dikkatle dinleyin, yoksa gene ne söyleyeceğimi şaşırırım... Nedense başım dönüyor... Her neyse, gelelim ikinci olaya; diyelim ki burada o üç binden yalnız bin beş yüzünü, yani yarısını savuruyorum. Ertesi gün de paranın sarf etmediğim yarısını gidip ona götürüyorum, 'Katya, şunları benden al, ben adi herifin, düşüncesiz alçağın biriyim, paranın bu yarısını al, çünkü öbür yarısını eğlencede harcadım, demek ki bunu da harcayacağım, iyisi mi kazaya uğramasın,' diyorum. Böyle bir şey yapmış olsaydım, ne olacaktı? O zaman bana istediğinizi söyleyebilirdiniz, hayvanın biri, adi herifin biri olduğumu söylerdiniz, ama bana hırsız diyemezdiniz, kesin olarak hırsız diyemezdiniz bana! Çünkü muhakkak ki, hırsız olan bir adam paranın yarısını geri götürmezdi. Onu kendisine saklardı. Katya paranın yarısını bu kadar çabuk getirdiğimi görünce, 'Madem bunu getirdi, demek ki öbür parayı da, geri kalanı da, eğlencede harcadıklarını da geri getirecek. Bütün ömrünce arayacak, çalışıp çabalayacak ama sonunda bu parayı bir araya getirip bana geri verecek,' diye düşünecekti. Böylece ben belki de adi herifin biri olacaktım ama hırsız sayılmayacaktım. Ne derseniz deyin, öyle olsaydı bana hırsız diyemezdiniz."

Savcı, soğuk bir tavırla gülerek:

"Diyelim ki arada bir fark var," dedi. "Yalnız gene de bunda kaderinizi değiştirecek kadar önemli bir fark gördüğünüze hayret etmemek elden gelmiyor."

"Evet, işte böyle uğursuz bir fark görüyorum. Her insan alçakça davranabilir, hatta herkeste alçakça bir yön vardır. Ama ancak alçaklıkta en alt basamağa düşmüş biri hırsız olabilir. Her neyse, ben bu incelikleri belirtmesini bilemiyorum... Yalnız hırsız, alçaklık eden bir adamdan daha adidir. İşte ben bu kanıdayım. Düşünün bir kere, parayı tam bir ay üzerimde taşıyorum, her günün sabahında onu geri verebilirim, verdim mi de artık adi bir insan sayılmam. Ama işte bir türlü karar veremiyorum, mesele burada! Her gün kendimi bunu yapmaya zorlayarak, 'Karar versene, karar versene, adi herif!' diye durmadan tekrarladığım halde, tam bir ay boyunca bu kararı bir türlü veremedim. İşte asıl problem bu! Ne dersiniz, sizce doğru bu mu? Doğru mu, ha?"

Savcı, ağırbaşlı bir tavırla:

"Diyelim ki pek o kadar doğru bir şey değil. Bunu pekâlâ anlıyorum ve bu konuda sizinle tartışmıyorum," diye karşılık verdi. "Hem genel olarak böyle ince konuları ve ayrıntıları bir tarafa bıraksak da, lütfen gene asıl konuya dönsek daha iyi olmaz mı? Asıl mesele şunda, bu konuda size soru sorduğumuz halde, siz hâlâ bize başlangıçta o üç bin rubleyi neden böyle ikiye ayırdığınızı, yani yarısını harcayıp, yarısını neden sakladığınızı söylemediniz? Bu parayı neden sakladınız, bu ayırmış olduğunuz bin beş yüz rubleyi nereye harcamak istiyordunuz? Bu soruda ısrar ediyorum, Dmitriy Fyodoroviç."

Mitya, elini alnına vurarak:

"Ha, evet, gerçekten öyle!" diye bağırdı. "Özür dilerim. Sizi üzüyorum ve en önemli olanı açıklamıyorum. Açıklasaydım her şeyi bir anda anlardınız. Çünkü asıl utanılacak şey, işte o amaçtadır, o amaçta! Bakın, bu işte ölen ihtiyar babam suçluydu. Kendisi hep Agrafena Aleksandrovna'yı baştan çıkarıyordu, ben de onu kıskanıyordum. Sanıyordum ki, Agrafena Aleksandrovna onunla benim aramda kararsızlık içinde bocalıyor. İşte böyle bir durumda kendi kendime, 'Peki, birden kararını verirse, beni üzmekten vazgeçerek birden bana, onu değil seni seviyorum, beni dünyanın ta öbür ucuna götür derse, ne yaparım?' diye soruyordum. Oysa elimde sade-

ce iki tane yirmi kapiklikten başka para yoktu. 'Bu durumda onu hangi parayla götürebilirsin? Ne yaparsın? Böyle bir şey oldu mu, mahvoldum demektir,' diyordum. Tabii, o zamanlar onun nasıl bir kadın olduğunu bilmiyordum, anlamıyordum. Sanıyordum ki, ona para lazım ve fakirliğimden ötürü beni hiçbir zaman bağışlamayacaktır. İşte bu yüzden, sinsi sinsi o üç binin yarısını bir yana ayırdım. Hem de serinkanlılıkla, içimden hesap ederek, daha içmeye başlamadan önce, iğne iplikle bu paraları bir bezin içine diktim. Diktikten sonra da geri kalan parayı eğlence için sarf etmek üzere yola koyuldum! Hayır, ne derseniz deyin, bu alçakça bir davranıştır! Şimdi anlıyor musunuz?"

Savcı yüksek sesle güldü. Sorgu hâkimi de kahkahalarla gülmeye başladı. Nikolay Parfenoviç "Hi-hi-hi!" diye gülerek:

"Bence bütün parayı harcamaktan kendinizi alıkoyarak hem ahlaklı hem de akıllıca davranmış oldunuz!" dedi. "Böyle yapmanızdan ne çıkar?"

"Parayı çalmış olduğum ortaya çıkar. Anlatmak istediğim de bu! Hay Allah! Bunu anlamamanız beni dehşet içinde bırakıyor! Göğsümde bezin içine sarılıp dikilmiş olan o bin beş yüz rubleyi taşıdıkça, sabah akşam kendi kendime 'Sen hırsızsın, sen hırsızsın!' diyordum. Bütün bu ay içinde onun için edepsizlik ettim zaten, onun için meyhanede dövüştüm, onun için babama dayak attım, hep bunları kendimi hırsız olarak hissettiğim için yaptım! Kardeşim Alyoşa'ya bile bu bin beş yüz rubleyi sakladığımı açıklayamadım! Kendimi o derece alçalmış, adileşmiş hissediyordum! Ama şunu da bilin ki o paraları taşıdığım sürece gene her gün, her saat kendi kendime, 'Hayır Dmitriy Fyodoroviç! Dur bakalım, daha hırsız değilsin!' diyordum. Neden mi? Çünkü her gün, 'Ertesi günü o bin beş yüz rubleyi gidip Katya'ya geri verebilirsin,' diyordum kendi kendime. İşte, boynumdaki o beze dikili parayı ancak dün, Fenya'dan Perhotin'e giderken boynumdan çekip koparmaya karar verdim. O ana kadar buna cesaret edemiyordum. Bunu yapar yapmaz da, hemen o anda artık tam anlamıyla ve itiraz kabul etmez bir şekilde hırsız oldum. Hem hırsız hem de ömrümün sonuna ka-

dar şerefsiz olarak yaşayacak bir insan oldum! Neden mi? Çünkü o boynumdan kopardığım bezle birlikte Katya'ya gidip, 'Ben adi bir adam değilim, hırsız değilim!' demek için beslediğim umudu da içimden sökmüş oldum! Şimdi anlıyor musunuz? Anlıyor musunuz ne demek istediğimi?"

Nikolay Parfenoviç:

"Peki, neden bu kararı tam da dün akşam verdiniz?" diye sözünü kesti.

"Neden mi? Sormanız bile gülünç. Çünkü kendimi ölüme mahkûm etmiştim! Sabahın beşinde, burada, gün doğarken ölecektim. 'Ha alçak bir insan olarak ölmüşüm ha soylu bir insan olarak benim için hepsi bir!' diye düşünüyordum. Ama işte öyle anlaşılıyor ki, hiç de hepsi bir değil! İnanır mısınız baylar, bu gece bana en çok üzüntü veren şey, ihtiyar uşağı öldürmüş olmam ve Sibirya'ya sürülme tehlikesi ile karşı karşıya gelmem değildi; üstelik bu sürgün tehlikesi ne zaman karşıma çıkmıştı? Sonunda aşkıma kavuştuğum ve cennet kapılarının bana yeniden açıldığı anda! Ah, gerçi bu da beni üzüyordu ama o kadar değil. Bu iş boynumdaki paraları sonunda koparıp harcadığımı düşünmek ve böylece artık tam anlamıyla bir hırsız olduğumu kavramak kadar üzmemiştir beni! Ah baylar, size yüreğim kan ağlayarak tekrar ediyorum: Bu gece pek çok şey öğrendim! Öğrendim ki benim için yalnız alçak bir insan olarak yaşamak değil, alçak olarak ölmek de imkânsız bir şey... Hayır, baylar, insan şerefli bir varlık olarak ölmeli!"

Mitya sararmıştı. Yüzünde bitkin ve çökmüş bir hal vardı. Buna rağmen son derece heyecan içindeydi. Savcı yumuşak bir tavırla, hatta üzüntüsünü paylaşır gibi:

"Sizi anlamaya başlıyorum Dmitriy Fyodoroviç," diye sözlerini uzata uzata karşılık verdi. "Ama siz ne derseniz deyin, bence bütün bunlar sinirlerinizin bozuk olmasından ileri geliyor... Sizin sinirleriniz hasta! Mesele bu! Ayrıca, hemen hemen tüm bir ay boyunca bu kadar üzüntü çekecek yerde, neden gidip de o bin beş yüz rubleyi onları size vermiş olan hanıma götürmediniz ve artık ona her şeyi açıkladıktan sonra neden bize bu kadar feci olduğunu söy-

lediğiniz o zamanki durumunuzu göz önünde bulundurarak akla ilk gelen şeyi denemediniz? Yani niçin elinizi vicdanınıza koyarak işlediğiniz hataları açıkladıktan sonra, masraflarınızı karşılamak için gereken parayı gene ondan istemediniz? Muhakkak ki, o hanım çok vicdanlı olduğu için, duyduğunuz derin üzüntüyü görerek size olumsuz bir karşılık vermezdi, hele karşılığında bir vesika ya da tüccar Samsonov ile Bayan Hohlakova'ya teklif etmiş olduğunuz sağlam garantiler gibi bir garanti vermiş olsaydınız. Bu garantiyi şimdiye dek değeri olan bir şey sayıyorsunuz değil mi?"

Mitya birden kızardı. Kulaklarına inanamıyormuş gibi bir tavırla savcının gözlerinin içine bakarak öfke ile:

"Canım, beni bu derece alçak mı sanıyorsunuz?" diye sordu.

Şimdi şaşırma sırası savcıya gelmişti:

"İnanın ki ciddi söylüyorum... Neden ciddi olmadığımı sanıyorsunuz?"

"Olur mu öyle şey! Bunu yapsaydım dünyanın en büyük adiliği olurdu! Beni ne kadar üzdüğünüzü biliyor musunuz bayım? Ama madem istiyorsunuz ne yapayım? Artık size içimde düğümlenen en kötü duyguları bile açıklıyorum. Yalnız bunu, gene sizi utandırmak için yapıyorum. Siz de insan duygularının ne kadar alçakça bir tertip içine girebildiğine hayret edeceksiniz. Şunu bilin ki, ben de daha önce böyle bir tertip yapmayı, evet evet, demin söz ettiğiniz o tertibi yapmayı düşünmüştüm bay savcı! Evet baylar, bu uğursuz ay içinde benim de aklıma aynı düşünce geldi. O kadar ki, az kalsın Katya'ya gitmeye karar verecektim. O derece alçalmıştım! Ama ona gidip kendisine ihanet etmiş olduğumu açıklamak ve ihanetimi gerçekleştirmek, yani onu yerine getirmek için yapacağım masrafları karşılayacak parayı gene ondan, Katya'dan yalvararak istemek (yalvarmak diyorum, işitiyorsunuz, yalvarmak) sonra da bir başka kadınla, ona rakip olan, en çok nefret ettiği ve gururunu yaralamış olan kadınla kaçmak... Rica ederim, siz çıldırmışsınız bay savcı!"

"Çıldırmasına çıldırmadım, yalnız herhalde, heyecandan pek düşünemedim... O dediğiniz kadınca kıskançlık konusunu... Eğer gerçekten ileri sürdüğünüz gibi işin içinde bir kıskançlık olması

mümkün olsaydı... Hoş, belki de işin içinde buna benzer bir şey olmuştur..."

Savcı, bunu hafifçe gülerek söylemişti. Mitya, müthiş bir öfkeyle yumruğunu masanın üzerine indirdi.

"Ama bu artık öylesine bir alçaklık olurdu ki!" diye bağırdı. "Öylesine pis, öylesine tiksindirici bir iş olurdu ki, artık ne diyeceğimi bilemiyorum! Hem biliyor musunuz ki, bunu yapsaydım o bana bu parayı verirdi! Sırf benden intikam alsın diye! İntikamın tadını duysun diye. Benden nefret ettiği için verirdi bu parayı! Çünkü onun da ruhunda yanan bir cehennem vardır ve o öfkesi müthiş olan bir kadındır! Bana gelince... Ben vereceği parayı alırdım. Ah! Alırdım, alırdım... Ondan sonra da artık bütün ömrümce... Aman yarabbi! Özür dilerim baylar, çok bağırıyorum, çünkü bu düşünce daha çok kısa bir süre önce, üç gün önce, tam Lyagaviy ile uğraştığım gece, sonra da dün akşam, evet dün, bütün gün süresince zihnimden hiç silinmedi. Bunu hatırlıyorum. Ta o olay meydana gelinceye kadar... Silinmedi zihnimden."

Nikolay Parfenoviç merakla:

"Hangi olay?" diye söze karışacak oldu.

Ama Mitya, ne dediğini duymadı. Somurtkan bir tavırla:

"Size korkunç bir açıklamada bulundum," diye sözüne devam etti. "Bu bakımdan, ona gereken değeri verin sayın baylar. Hem bu açıklamaya gereken değeri vermek yeterli değil, onu yalnız değerlendirmekle kalmayın! Ona apayrı yüksek bir değer verin! Eğer bunu yapmazsanız, eğer bu da yüreğinizi sarsmadan kulaklarınızın dibinden geçip giderse, o zaman açıktan açığa beni hiçe sayıyorsunuz demektir baylar. Size bu kadar söylerim işte! Öyle bir şey olursa, sizin gibi adamlara bunu açıkladım diye utancımdan ölürüm! Evet, kendimi tabanca ile vururum! Ne yazık, daha şimdiden görüyorum ki bana inanmıyorsunuz!"

Sonra artık korku ile:

"Ne oluyor? Bunu da mı zapta geçirmek istiyorsunuz?" diye sordu.

Nikolay Parfenoviç hayretle ona bakıyordu:

"Evet, demin söylediğinizi, yani son dakikaya dek, hâlâ Bayan Verhovtseva'ya gidip bu parayı ondan istemeyi düşündüğünüzü... İnanın, bu bizim için çok önemli bir açıklama, Dmitriy Fyodoroviç, yani bütün bu olayla ilgili olarak... Hem daha çok sizin için, daha çok sizin için önemli bir şey bu."

Mitya, kollarını iki yana şiddetle vurarak:

"Rica ederim baylar, hiç değilse bunu yazmayın, utanın! Karşınızda yüreğimi parçalayarak ikiye ayırdım, siz ise fırsattan istifade ederek parmaklarınızı, o yırtılmış olan iki parçanın içinde dolaştırıp duruyorsunuz... Aman yarabbi!"

Umutsuzluk içinde, elleriyle yüzünü kapadı.

Savcı:

"Canım bu kadar endişe etmeyin Dmitriy Fyodoroviç!" dedi. "Şimdi zapta geçirilen her şeyi size okuyacağız. Bunları dinledikten sonra kabul etmediğiniz bir şey varsa, söyleyeceğiniz sözlere göre değiştiririz. Şimdi ise size üçüncü kez olarak, küçük bir soruyu tekrarlayacağım. Bir bez parçasına sarıp diktiğiniz bu paralardan gerçekten hiç kimseye, ama hiç kimseye söz etmediniz mi? Size şunu söyleyeyim ki, bunu düşünmek hemen hemen imkânsız bir şey olarak görünüyor."

"Hiç kimseye, hiç kimseye dedim ya! Aksini söylerseniz, demek ki sözlerimden hiçbir şey anlamadınız! Beni rahat bırakın!"

"Rica ederim, bu konuyu açığa kavuşturmamız gerekiyor, hem de bunu çok daha önce yapmak gerekirdi. Şimdi kendiniz bir düşünün. Belki on kişiden almış olduğumuz ifadelere göre, siz kendiniz o üç bin rubleden herkese söz etmiş, hatta bunları harcadığınızı orada burada yüksek sesle söylemişsiniz. Üç binden söz etmişsiniz, bin beş yüzden değil! Bundan başka, dünkü paraları ortaya çıkardığınız vakit de gene birçok kişiye, tekrar üç bin ruble ile gelmiş olduğunuzu söylemişsiniz."

Mitya:

"On kişinin değil, yüzlerce kişinin, iki yüz kişinin ifadesini alsanız ne çıkar? Belki iki yüz kişi, belki de bin kişi işitmiştir bunu!"

"Gördünüz mü ya? Hepsi, hepsi tanıklık ediyor. Bu 'hepsi' sözü bir şey ifade etmiyor mu size?"

"Hiçbir şey ifade etmiyor. O zaman yalan söylemiştim. Onlar da, hepsi, sözlerimi tekrarlayarak yalan söylediler."

"Canım, neden böyle 'yalan' söylemek ihtiyacını duydunuz? Yalan olduğunu söylüyorsunuz ya."

"Ben ne bileyim Allah aşkına? Belki de böbürlenmek için... Laf olsun diye... 'Bak ne kadar çok para yedi,' desinler diye... Hatta belki de o beze diktiğim paraları unutmak için... Evet, asıl bu yüzden... Hay Allah kahretsin... Kaç kezdir bana hep bu soruyu soruyorsunuz! Yalan söyledim diyorum ya! Bitti işte. Bir kez yalan söyledikten sonra, artık sözümü düzeltmek istemedim. İnsan bazen durup dururken neden yalan söyler?"

Savcı, etkileyen bir sesle:

"Bir insanın durup dururken neden yalan söylediğini kestirmek çok zor bir şey," dedi. "Yalnız o 'muska' gibi dediğiniz şey, boynunuzda taşıdığınız o bez parçası büyük müydü?"

"Hayır, büyük değildi."

"Örneğin büyüklüğü ne kadardı?"

"Bir yüz rubleliği ikiye katlayın, büyüklüğü işte o kadardı."

"Geriye kalmış küçük parçalarını gösterseniz daha iyi olmaz mı? Herhalde üzerinizde bir yerde parçaları vardır."

"Eee... Allah kahretsin! Ne biçim saçmalıklar bunlar? Ne bileyim nerededir parçaları?"

"Rica ederim bize şunu söyler misiniz, o bez parçasını ne zaman, nerede boynunuzdan çıkardınız? Kendi ifadenize göre, eve uğramadınız değil mi?"

"Fenya'dan çıkıp Perhotin'e gidiyordum ya, işte yolda boynumdan kopardım o bezi. İçinden de paraları çıkardım."

"Karanlıkta mı yaptınız bu işi?"

"Bunu yapmak için mum gerekli miydi? Bir anda, parmağımla koparıverdim işte!"

"Elinizde makas olmadan, sokak ortasında ha?"

"Galiba meydanın orada. Makasa ne gerek vardı? Zaten çürük bir bezdi! Hemencecik yırtıldı."

"Sonra o bezi ne yaptınız?"

"Oracıkta atıverdim."

"Nereye attınız?"

"Meydana canım. Zaten her şey meydanda oldu! Ne bileyim ben meydanın neresinde? Hem bunu ne diye soruyorsunuz?"

"Bu çok önemli bir şey Dmitriy Fyodoroviç. Eşya olarak bulabileceğimiz tüm deliller sizin lehinizedir. Nasıl oluyor da anlamak istemiyorsunuz? Bir ay önce, bu parayı o bezin içine dikmenize kim yardım etti?"

"Hiç kimse yardım etmedi, kendim diktim."

"Siz dikiş bilir misiniz?"

"Askerlik yapmış adam dikiş bilir. Hem bu iş ustalık falan da istemez."

"Kumaşı nereden buldunuz? Yani o bezi, paraları içine diktiğiniz bezi nereden buldunuz?"

"Benimle alay etmiyorsunuz değil mi?"

"Ne münasebet! Şimdi şakanın sırası mı Dmitriy Fyodoroviç!"

"Hatırlamıyorum bezi nereden aldığımı. Bir yerden almışımdır."

"İnsan bunu hatırlamaz olur mu?"

"Vallahi hatırlamıyorum! Belki de çamaşırımdan bir parça yırtmışımdır."

"Çok enteresan! Belki de yarın evinizde içinden o parçayı yırttığınız şey, her neyse, diyelim ki, o gömlek bulunur. O bez nedendi? Pamuklu muydu, keten miydi?"

"Ne bileyim ben nedendi? Durun... Galiba onu hiçbir yerden yırtmadım. Basmadandı... Evet... Galiba paraları ev sahibi kadının başlığının içine diktim."

"Ev sahibinizin başlığı içine mi?"

"Evet, ondan yürütmüştüm onu."

"Nasıl yürütmüştünüz?"

"Bakın. Gerçekten şöyle oldu. Şimdi iyice hatırlıyorum. Bir gün bez lazım olmuştu, ben de bir başlık yürüttüm. Belki de mürekkep

kalemimi silmek için. Gizlice alıverdim. Çünkü zaten işe yaramayan bir bezdi. Parçaları odamda yerlerde sürünüyordu. İşte o bin beş yüz rubleyi onun içine diktim... Galiba öyle oldu, evet. Parayı o bez başlığın içine diktim. Zaten basmadan yapılmış berbat bir şeydi, belki bin kez yıkanmıştı."

"Bunu da artık kesin olarak hatırlıyorsunuz, öyle mi?"

"Kesin olarak mı, değil mi bilemem. Bana öyle geliyor, galiba başlığın içine diktim. Hem öyle de olmasa, vız gelir bana!"

"Eğer öyleyse, hiç değilse ev sahibeniz kendisine ait olan o şeyin ortadan yok olduğunu hatırlayabilirdi değil mi?"

"Hayır, hiç de hatırlamadı, onu aramadı bile! Eski bir bezdi diyorum size, eski püskü bir bez, beş paralık değeri yoktu."

"Peki, iğneyi ipliği nereden aldınız?"

Mitya, sonunda kızdı:

"Burada kesiyorum, artık bir şey söylemek istemiyorum. Yeter!"

"Gene de o... Dikili bez parçasını meydanın neresine attığınızı böyle büsbütün aklınızdan çıkarmanız da garip."

Mitya, alaylı alaylı güldü:

"Canım, emredin yarın meydanı süpürsünler, belki bulursunuz."

Sonra bitkin bir sesle:

"Yeter baylar! Yeter!" dedi. "Açıkça görüyorum ki, bana inanmadınız! Hiçbir sözüme beş paralık önem vermediniz. Ama suç sizde değil bende, bunları ileriye sürmemeliydim! Ne diye, ne diye sırrımı açıklayarak kendimi küçük düşürdüm sanki! Sizin için bunlar alay konusu, gözlerinizden anlıyorum bunu. Beni buna siz sürüklediniz bay savcı! Şimdi kendinize zafer şarkıları söyleyin, eğer bunu yapabilirseniz... Allah belanızı versin! Cellatlar!.."

Başını önüne eğdi, elleriyle yüzünü kapadı. Savcı ile sorgu yargıcı susuyordu. Bir dakika sonra Dmitriy başını kaldırarak boş bakışlarla onlara baktı. Yüzünde artık son kerteye gelmiş, giderilmesi imkânsız bir umutsuzluk vardı. Garip bir tavırla susuyor, kendini yitirmiş gibi oturuyordu. Bu arada, işi sona erdirmek gerekiyordu. Hiç ertelemeden tanıkların sorgusuna geçilmeliydi. Artık sabahın

sekizi olmuştu. Mumlar da çoktan söndürülmüştü. Sorgu süresince odaya girip çıkmış olan Mihayil Makaroviç ile Kalganov, bu sefer gene birlikte çıkmıştı. Savcı ile sorgu yargıcının da aşırı derecede yorgun bir hali vardı. Başlayan sabah kötüydü. Tüm gökyüzü bulutlarla örtülüydü ve bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Mitya, hiçbir şey düşünmeden pencerelere bakıyordu. Birden Nikolay Parfenoviç'e:

"Pencereden dışarı bakabilir miyim?" diye sordu, öbürü:

"Hay hay, istediğiniz kadar bakabilirsiniz!" diye karşılık verdi.

Mitya, kalkıp pencereye yaklaştı. Yağmur pencerelerin küçük, yeşile çalan camlarını dövüp duruyordu. Pencerenin tam altında pis bir yol, daha ileride yağmurun loşluğunda dizi dizi, kara, fakir ve çirkin kulübeler görünüyordu; yağmurda daha da kararmış, daha da fakir bir halleri vardı. Mitya "Altın saçlı Febüs'ü" ve onun ilk ışıkları altında nasıl tabanca ile intihar etmeyi düşündüğünü hatırladı. Alaylı alaylı gülümseyerek, 'Böyle bir sabah o iş için daha iyi olurdu!' diye düşündü ve birden elini aşağı doğru sallayarak, "cellatlara" doğru döndü:

"Baylar!" diye bağırdı. "Artık mahvolduğumu görüyorum, ama o ne olacak? Bana söyleyin o ne olacak? Yalvarırım size söyleyin, yoksa o da benim gibi mahvolacak mı? Ama o suçsuzdur, dün 'her şeyden ben suçluyum' diye bağırdığı vakit ne söylediğini kendi de bilmiyordu. Onun hiçbir şeyde suçu yoktur! Sizinle burada otururken bütün gece içim içimi yedi... Acaba şimdi, onu ne yapacağınızı bana söyleyemez misiniz?"

Savcı, belli bir aceleyle hemen:

"Bu konuda içiniz rahat etsin, Dmitriy Fyodoroviç. İlgilendiğiniz hanımı herhangi bir şekilde rahatsız etmek için henüz elimizde hiçbir önemli neden yok. Öyle tahmin ediyorum ki, işin bundan sonraki gelişmesi sırasında da aynı şey olacak... Bu bakımdan elimizden ne gelirse, onun için yapacağız. İçiniz rahat etsin."

"Teşekkür ederim baylar! Zaten her şeye rağmen dürüst ve hak gözetir insanlar olduğunuzu biliyordum. Beni bir yükten kurtardınız... Eh, şimdi ne yapacağız? Ben hazırım."

"Evet, biraz acele etmemiz gerekiyor. İşi ertelemeden tanıkların sorguya çekilmesine geçmeliyiz. Bütün bunlar da, muhakkak sizin yanınızda olmalı, bu yüzden de..."

Nikolay Parfenoviç savcının sözünü keserek:

"Önce bir çay içsek olmaz mı? Bana öyle geliyor ki, artık bunu hak ettik."

Aşağıda hazır çay varsa (ki Mihayil Makaroviç de herhalde "keyif çayı içmek" için gitmişti) birer fincan çay içilmesine, sonra da "işe devam ederek sonuna dek götürmeye" karar verildi. Asıl kahvaltı ise "yanında mezesi ile birlikte" daha serbest bir saate bırakılacaktı. Aşağıda gerçekten hazır çay bulundu ve hemen yukarıya gönderildi. Mitya, Nikolay Parfenoviç'in nezaketle kendisine ikram ettiği bir bardak çayı önce reddetti, ama sonradan kendisi istedi ve kana kana içti. Genel olarak şaşılacak derecede bitkin görünüyordu. Oysa "aslan gibi kuvvetli olduğuna göre, bir geceyi sabaha kadar eğlenerek geçirmesi, hatta en şiddetli sarsıntılardan geçmesi ona ne yapabilir?" diye düşünülebilirdi. Ama kendisi de oturmaya bile gücü olmadığını, zaman zaman çevresindeki tüm eşyaların kaymaya, gözlerinin önünde dönüp durmaya başladığını hissediyordu. 'Biraz daha sürerse, herhalde sayıklamaya başlayacağım,' diye düşündü.

VIII

TANIKLARIN İFADELERİ. BEBE

TANIKLARIN sorgusu başladı. Ama artık hikâyemize, şimdiye kadar yaptığımız gibi tüm ayrıntıları vererek devam etmeyeceğiz. Bu yüzden, Nikolay Parfenoviç'in çağrılan her tanığa, vicdanına dayanarak ve gerçeğe uygun bir şekilde ifade vermesi gerektiğini, sonradan da verdiği bu ifadeyi yemin ederek tekrarlamak zorunda kalacağını nasıl ima etmiş olduğunu anlatmadan geçeceğiz. Herkesten ifadesinin zaptını imzalamasını nasıl istediğini ve buna benzer şeyler üzerinde de durmayacağız. Yalnız bir tek şeyi belirtelim, sorguya çekilenlerin dikkatini en önemli noktanın

üzerinde topluyorlardı. Bu da hep o üç bin ruble sorunuydu. Daha doğrusu Dmitriy Fyodoroviç buraya, Mokroye'ye bir ay önce, ilk gelişinde yanında üç bin mi yoksa bin beş yüz ruble mi olduğu ve ikinci âlemi yaptığı vakit, gene yanında üç bin mi yoksa bin beş yüz ruble mi bulunduğu soruluyordu.

Ne yazık ki, verilen tüm ifadeler, hepsi Mitya'nın çıkarına aykırı idi. Bir tanesi olsun, onu savunmuyordu. Hatta bazı ifadeler Mitya'nın vermiş olduğu ifadeye tamamen karşıt ve hemen hemen şaşırtıcı yeni faktörler ortaya atmıştı. İlk olarak Trifon Borisiç sorguya çekildi. Kendisini sorguya çekenlerin karşısına içinde en küçük bir korku duymadan, aksine suçlanana karşı sert, somurtkan ve öfkeli bir tavırla çıktı. Böylece karşısındakilere son derece doğru söyleyen, haysiyetine düşkün bir adam olarak göründü. Ağırbaşlı bir tavır takınıyor, az konuşuyor, kendisine soru sorulmasını bekliyor, düşünerek ve kesin bir şekilde karşılık veriyordu. Hiç kararsızlık göstermeden kesin bir tavırla bir ay önce, üç bin rubleden daha az bir para harcanmış olamayacağını, burada bulunan tüm köylülerin Mitriy Fyodoroviç'in elinde üç bin ruble olduğunu işittiklerine dair ifade vereceğini söyledi. "Yalnız çingenelere bile dünyanın parasını verdiler. Yalnız onlara bile herhalde bin rubleden fazla düşmüştür," dedi.

Mitya, somurtkan bir tavırla:

"Belki beş yüz bile vermemişimdir," dedi. "Yalnız o zaman saymadım, sarhoştum, keşke saysaydım..."

Şimdi sırtı perdelere dönük olarak yan oturuyor, söylenenleri somurtkan bir tavırla dinliyordu. Üzgün, yorgun bir hali vardı. Sanki 'Eeeh, istediğiniz gibi ifade verin, artık hiçbir şeyin önemi yok!' der gibiydi.

Trifon Borisiç, kesin bir tavırla sözünü yalanladı.

"Onlara bin rubleden fazla harcamışsınızdır Mitriy Fyodoroviç!" dedi. "Boşuna savurdunuz paraları! Onlar ise o savurduklarınızı toplayıp toplayıp alıyordu. Zaten bunlar insanın gözünden sürmeyi çalan, hırsız, dolandırıcı adamlardır. Kovduk onları buradan! Yoksa kendileri gelip ifade vererek sizden kaç para kopardık-

larını söylerdi. O zaman elinizde bir sürü para bulunduğunu kendi gözümle gördüm. Saymasına saymadım, bana saydırmadınız, bu konuda haklıydınız. Ama göz kararı ile söyleyebilirim, hatırlıyorum ki, bin beş yüz rubleden çok daha fazlaydı... Bin beş yüz ruble de neymiş! Biz de ömrümüzde para nedir gördük, bu konuda söz söyleyebiliriz..."

Bir gün önceki paranın miktarına gelince, Trifon Borisıç, artık doğrudan doğruya Dmitriy Fyodoroviç'in arabadan iner inmez üç bin ruble getirdiğini söylemiş olduğunu belirtti.

Mitya:

"Artık yeter Trifon Borisıç!" diye itiraz etti. "Demek sence açıkça ve kesin olarak üç bin ruble getirdiğimi söyledim öyle mi?"

"Söylediniz ya Mitriy Fyodoroviç! Andrey'in yanında söylediniz! İşte Andrey'in kendisi de burada, daha gitmedi! Onu çağırtın. Orada, salonda korodakilere ikramlarda bulunduğunuz sırada ise açıktan açığa artık altıncı binliği de burada bıraktığınızı bağıra bağıra söylediniz; geçen sefer sarf ettikleriniz de hesaba katılırsa, demek öyle oluyordu. Stepan ile Semyon da duydu bunu. Sonra Pyotr Fomiç Kalganov da o sırada yanınızda duruyordu, belki onlar da bunu hatırlamışlardır..."

Altı bin ruble harcandığına dair verilen ifade sorguya çekenlerin üzerinde olağanüstü bir etki yaratmıştı. Yeni anlatış hoşa gitmişti. Üç, üç daha altı ediyordu. Demek ki o zaman üç bin, şimdi de üç bin daha harcanmıştı. Hepsi bir araya toplanınca altı ediyordu, bu apaçık bir şeydi.

Trifon Borisıç'ın işaret ettiği köylülerden Stepan ile Semyon, arabacı Andrey ve Pyotr Fomiç Kalganov da sorguya çekildi. Köylülerle arabacı hiç kararsızlık göstermeden, Trifon Borisıç'ın ifadesini destekledi. Bundan başka özellikle, Andrey'in yolda Mitya ile yaptığı konuşma konusundaki sözlerini zapta geçirdiler. Söylediğine göre, Mitya "Ben Dmitriy Fyodoroviç, öldükten sonra nereye gideceğim acaba, cennete mi yoksa cehenneme mi? Acaba öbür dünyada beni bağışlarlar mı, bağışlamazlar mı?" demişti. "Psikolog" İppolit Kirilloviç tüm bunları dudaklarında ince bir gülümseyişle

dinledi, sonunda da Dmitriy Fyodoroviç'in öldükten sonra nereye gideceğini sorduğunu belirten ifadenin de "dava ile ilgili deliller" arasına katılmasını öğütledi.

Çağırtılan Kalganov isteksiz bir tavırla, kaşlarını çatmış olarak, hırçınlıkla içeri girdi ve savcı ile olsun, Nikolay Parfenoviç ile olsun, sanki onları ömründe ilk kez olarak görüyormuş gibi konuşmaya başladı. Oysa onlarla eskiden beri tanışıyor ve her gün görüşüyordu. Söze "Bir şey bilmediğini, bilmek de istemediğini" söyleyerek başladı. Ama altı bin rubleden söz açılınca, kendisinin de bunu işitmiş olduğu anlaşıldı. O sırada Mitya'nın yanında ayakta durduğunu açıklamıştı. Ona bakılırsa, Mitya'nın elinde çok para vardı. Ama bu paraların miktarı için, "Bilmiyorum ne kadardı?" dedi. Sonra Polonyalıların iskambilde hile yaptıklarını kesin olarak belirtti. Ayrıca, tekrar tekrar sorulan sorulara karşılık, Polonyalılar kovulduktan sonra Mitya ile Agrafena Aleksandrovna'nın arasının gerçekten düzeldiğini, hatta genç kadının kendiliğinden Mitya'yı sevdiğini söylemiş olduğunu anlattı. Agrafena Aleksandrovna'dan sanki genç kadın yüksek sosyeteden bir hanımefendiymiş gibi ciddi ve saygılı bir tavırla söz ediyordu. Bir kez olsun ondan "Gruşenka" diye söz etmeyi kendine yakıştırmadı. Genç adamın ifade vermekten tiksindiği her halinden belli olduğu halde, İppolit Kirilloviç ona uzun uzun sorular sordu ve Mitya'nın o gece yaşadığı "aşk hikâyesini" tüm ayrıntıları ile yalnız ondan öğrendi. Mitya, bir kez olsun Kalganov'un sözünü kesmedi. Sonunda delikanlıyı bıraktılar, o da gizlemediği bir öfkeyle oradan uzaklaştı.

Polonyalıları da sorguya çektiler. Gerçi onlar bulundukları küçük odada yatmıştı, ama tüm gece uyuyamamış, devlet memurlarının gelişi üzerine de, muhakkak onları da çağıracaklarını anlayarak çabucak giyinmiş kuşanmışlardı. İçeriye biraz korku duymakla birlikte çok ciddi bir tavırla girmişlerdi. Önemlisi, yani kısa boylusunun on ikinci dereceden emekliye ayrılmış ve Sibirya'da baytarlık eden bir memur olduğu anlaşıldı. Soyadı Mussyaloviç'ti. Pan Vrublevskiy'in ise serbest olarak çalışan bir "dantist", Rusçası bir dişçi olduğu meydana çıktı. İkisi de, odaya girer girmez hemen

kendilerine Nikolay Parfenoviç'in soru sormasına rağmen soruların karşılığını bir yana çekilmiş duran Mihayil Makaroviç'e dönerek vermeye başlamıştı. Belliydi ki, bilmedikleri için, onu burada en önemli rütbeye sahip ve şef durumunda bir adam sanmışlardı. Bu yüzden konuşurken ikide bir *Pane Pulkovniku** diyorlardı. Ancak birkaç kez ikaz edildikten sonra ve Mihayil Makaroviç'in kendisi onlara bir iki söz söyleyince, sorulara karşılık verirken yalnız Nikolay Parfenoviç ile konuşmaları gerektiğini anladılar. İyi, hem de çok iyi Rusça bildikleri anlaşıldı. Yalnız bazı sözleri yanlış söylüyorlardı. Pan Mussyaloviç, Gruşenka'ya duyduğu eski ve şimdiki duygularını heyecanla, gururla açıklamaya koyulacak oldu. Ama Mitya hemen çileden çıktı ve karşısında "o alçağın" böyle konuşmasına izin vermeyeceğini belirterek bağırıp çağırmaya başladı. Pan Mussyaloviç hemen dikkati "alçak" kelimesi üzerine çekti ve bunu zapta geçirmelerini rica etti. Mitya, öfkeden deli gibi oldu:

"Alçaksın ya! Alçak! Bunu da zapta geçirin! Ayrıca şunu da yazın, bunun zapta geçirileceğini bile bile, gene de alçağın biri olduğunu bağırarak söylüyorum!" diye bağırdı.

Nikolay Parfenoviç, gerçi bunu da zapta geçirdi, ama bu tatsız olay sırasında takdir edilecek bir işgüzarlık ve işi idarede becerikllilik gösterdi. Mitya'ya sert bir tavırla ikazda bulunduktan sonra işin romantik yönü ile ilgili tüm soruları hemen kesti ve çabucak esasa geçti.

Esasta ise panların verdiği ifadede soruşturma memurlarının aşırı derecede merakını uyandıran bir şey vardı. O da Mitya'nın Pan Mussyaloviç'in bulunduğu o küçük odada kendisine aradan çekilsin diye üç bin ruble vermeyi teklif edişiydi; bu paranın yedi yüz rublesini nakit olarak hemen vermeyi teklif etmişti, geriye kalan iki bin üç yüz rubleyi ise "yarın sabahleyin kentte veririm," demişti. Üstelik şerefinin üzerine yemin ederek o sırada Mokroye'de üzerinde bu kadar para bulunmadığını söylemiş, paraların kentte olduğunu belirtmişti.

---

* (Leh.) "Sayın Albay." *–çev.*

Mitya, parayı muhakkak ertesi günü vereceğini söylememiş olduğunu öfkeyle ileri sürecek oldu. Ama Pan Vrublevskiy ifadesinde ısrar etti. Zaten Mitya'nın kendisi de bir an düşündükten sonra, kaşlarını çatarak herhalde her şeyin panların dediği gibi olduğunu, kendisinin o sırada heyecan içinde bulunduğunu, bu yüzden de gerçekten öyle söylemiş olmasının çok mümkün olabileceğini kabul etti.

Savcı, bu ifadeye dört elle sarıldı. Sorgu makamı için açıkça anlaşılıyordu ki (sonradan belirtildiği gibi) Mitya'nın eline geçen üç bin rublenin bir kısmı ya da yarısı, gerçekten kentte ya da belki burada Mokroye'de herhangi bir yerde saklıydı. Böylece Mitya'nın elinde yalnız sekiz yüz rublenin bulunmuş olması gibi, sorgu makamı için "nazik bir sorun" da açıklığa kavuşturulmuş oldu. Oysa bu, o zamana kadar tek ileri sürülebilen ve oldukça önemsiz olan, ama gene de bir bakıma Mitya'nın lehine olan bir delildi. Şimdi ise onun lehine olan bu tek delil de elinden alınmış oluyordu.

Savcı, kendisine, "Madem yanınızda ancak bin beş yüz ruble bulunduğunda kendiniz ısrar ediyorsunuz, o halde ertesi günü pana vermek için geriye kalan iki bin üç yüz rubleyi nereden verecektiniz? Şeref sözü vererek vadettiğiniz bu parayı nereden bulacaktınız?" diye sorunca Mitya, kesin bir tavırla, o "Polonyalı herife" ertesi günü para değil, Çermaşnya çiftliği üzerindeki hissesini ona devrettiğini belirten resmî bir vesika vermeyi düşündüğünü söyledi. Samsonov ile Hohlakova'ya da aynı hisseyi teklif etmişti. Savcı, "bu safça çareye" alaylı alaylı güldü.

"Demek onun nakit olarak iki bin üç yüz ruble yerine o, 'hissenizi' almaya razı olacağını sanıyordunuz öyle mi?"

Mitya heyecanla:

"Tabii razı olacaktı ya!" diye kestirip attı. "Rica ederim, burada söz konusu olan yalnız iki bin ruble değil ki, bu işten dört, hatta altı bin koparabilirdi. Hemen oradan buradan Polonyalı olsun, Yahudi olsun bir sürü avukatçıkları seferber eder ve üç bin ruble almak şöyle dursun ihtiyarın elinden tüm Çermaşnya'yı alırlardı."

Tabii, Pan Mussyaloviç'in ifadesini tüm ayrıntıları ile zapta geçirdiler. Sonra da panları serbest bıraktılar. İskambil oynarken yapılan

hileden ise söz bile etmediler. Nikolay Parfenoviç onlara karşı zaten büyük bir minnet duyuyor ve "saçma sapan şeylerle" onları üzmek istemiyordu. Kaldı ki tüm bunlar sarhoş bir haldeyken iskambil oyunu sırasında yapılan önemsiz bir kavgadan başka bir şey değildi. O gece az mı içki içilmiş ve yakışık almaz şeyler yapılmıştı... Böyle olunca da o paralar yani iki yüz ruble, olduğu gibi panların cebinde kaldı.

Sonra da ihtiyar Maksimov'u çağırdılar. Maksimov ürkek bir tavırla, küçük küçük adımlar atarak geldi; üstü başı karmakarışıktı, kendisi de çok üzgün görünüyordu. Tüm bu süre içinde aşağıda Gruşenka'nın yanında durmuş, onunla hiç konuşmadan oturmuştu. Sonradan Mihayil Makaroviç'in anlattığı gibi "durup durup ona bakarak ağlamış, gözlerini kareli bir mendille silmişti." O kadar ki, Gruşenka'nın kendisi onu teselli ederek susturmaya çalışmıştı. İhtiyarcık hemen ve gözlerinde yaşlarla Dmitriy Fyodoroviç'ten borç aldığı için suçlu olduğunu söyledi, "On ruble aldım efendim, fakir olduğum için efendim," dedi, hem de aldığı parayı geri vermeye hazır olduğunu bildirdi. Nikolay Parfenoviç ona, borç aldığı sırada Dmitriy Fyodoroviç'e en yakın yerde bulunduğu için Mitya'nın elinde ne kadar para tuttuğunu herkesten iyi görebileceğini belirterek, o sırada elinde kaç para bulunduğunu sorunca, Maksimov çok kesin bir tavırla "Yirmi bin ruble vardı efendim," dedi.

Nikolay Parfenoviç gülümseyerek:

"Peki, siz daha önce hiç yirmi bin rubleyi bir arada gördünüz mü?" diye sordu.

"Tabii efendim, gördüm efendim, yalnız yirmi bin değil de yedi bindi efendim, karım, benim köyü rehine verdiği vakit görmüştüm. Paraları ancak uzaktan seyretmeme izin vermişti, karşımda böbürlenmek için. Çok kalın bir deste idi efendim, hep renk renk paralardı. Dmitriy Fyodoroviç'in elindeki paraların da hepsi renk renkti..."

Maksimov'u çabucak bıraktılar. Sonunda sıra Gruşenka'ya geldi. Soruşturma memurları, herhalde Gruşenka'nın gelişinin Dmitriy Fyodoroviç üzerinde yapacağı etkiden çekiniyordu; bu yüzden Nikolay Parfenoviç, Mitya'ya ikaz olsun diye birkaç söz bile söyledi. Ama Mitya hiç konuşmadan "merak etmeyin karışıklık olmayacak" anlamında başını eğdi.

Gruşenka'yı Mihayil Makaroviç, kendi eliyle getirdi. Genç kadın ciddi ve hüzünlü, ama görünüşte hemen hemen sakin bir yüzle geldi. Sessizce Nikolay Parfenoviç'in karşısına kendisine gösterilen iskemleye oturdu. Çok solgundu, üşüyor gibi görünüyordu ve o harikulade güzel siyah şalına iyice sarınıyordu. Gerçekten ateşle karışık hafif bir titreme başlamıştı. Bu uzun bir hastalığın, genç kadının o geceden sonra çektiği hastalığın başlangıcıydı. Ciddi görünüşü, açık ve ağırbaşlı bakışları, sakin tavırları herkesin üzerinde çok olumlu bir izlenim bırakmıştı. Hatta Nikolay Parfenoviç birazcık "gönlünü kaptırır gibi" oldu. Sonradan bazı yerlerde bunları anlatırken, ancak o anda bu kadının "ne kadar güzel" olduğunu fark ettiğini, doğru söylemek gerekirse onu eskiden de birkaç kez görmüş olduğunu, ama her zaman onu "taşralı bir aşüfte" saydığını açıkladı. Bir gün de kadınların bulunduğu bir toplantıda büyük bir hayranlıkla "O kadında en yüksek sosyeteye mensup bir kadının tavırları var," diye ağzından kaçırdı. Ama bu sözlerini müthiş bir öfkeyle dinlediler ve bunları söylediği için "Siz çok yaramazsınız," dediler. O da kendisine böyle denildiği için çok memnun kaldı.

Gruşenka odaya girince belli etmeden göz ucuyla Mitya'ya bakmıştı. Mitya da o içeri girer girmez gözlerini ona çevirmişti. Ama o andaki hali, Mitya'yı hemen sakinleştirdi. Kaçınılması imkânsız ilk sorulardan ve öğütlerden sonra Nikolay Parfenoviç, gerçi biraz kekeleyerek, ama gene de elinden geldiği kadar nazik bir tavırla ona "Emekliye ayrılmış bulunan teğmen Dmitriy Fyodoroviç Karamazov'la ilişkiniz nedir?" diye sordu. Buna Gruşenka alçak sesle, ama kesin olarak karşılık verdi:

"Ahbabımdı. Son ay içinde onu evime sadece bir ahbap olarak kabul ettim."

Ondan sonra merakla sorulan sorulara da açıkça "zaman zaman" hoşuna gitmekle birlikte, onu hiçbir zaman sevmemiş olduğunu, ama mahsus baştan çıkardığını (bunu söylerken "adice bir hırstan ötürü" demişti) tıpkı o "ihtiyarcığa" olduğu gibi gönlünü çeldiğini, Mitya'nın kendisini Fyodor Pavloviç'ten ve herkesten kıskandığını fark ettiğini, ama bütün bunlarla yalnız için için eğlen-

diğini söyledi. Fyodor Pavloviç'e gitmeyi ise hiçbir zaman aklından geçirmediğini, sadece onunla alay ettiğini açıkladı. "O ay içinde ikisini de düşünecek halim yoktu; ben başka bir adamı bekliyordum, bana karşı suçlu olan birini... Yalnız öyle sanıyorum ki bu konuda merak göstermeniz, benim de size karşılık vermem gerekmez, çünkü bu benim özel meselem!" diye sözünü bitirdi.

Nikolay Parfenoviç de hemen dediği gibi yaptı. Hikâyenin "romantik" noktaları üzerinde ısrar etmekten vazgeçti. Doğrudan doğruya ciddi konuya, aynı zamanda o sırada en önemli olan o üç bin ruble meselesine tekrar döndü. Gruşenka, bir ay önce Mokroye'de gerçekten üç bin rublenin harcanmış olduğunu, gerçi kendisinin bu parayı saymadığını, ama Dmitriy Fyodoroviç'ten bunun üç bin ruble olduğunu işittiğini söyledi. Savcı hemen:

"Kendisi sizinle baş başa iken mi bunu söyledi yoksa bunu başkaları ile konuştuğu sırada mı işittiniz?" diye sordu.

Gruşenka, başkalarının yanında da, Mitya başka kimselere söylediği vakit de, kendisi ile baş başa olduğu zamanlarda da bunu ondan işitmiş olduğunu bildirdi.

Savcı gene:

"Onunla baş başa iken bir kez mi, yoksa birkaç kez mi işittiniz bunu kendisinden?" diye sordu ve Gruşenka'nın bunu birkaç kez işitmiş olduğunu öğrendi.

İppolit Kirilloviç, bu ifadeden çok memnun kaldı. Daha sonra sorulan sorulardan da Gruşenka'nın, Dmitriy Fyodoroviç'in bu parayı nereden bulduğundan, yani onları Katerina İvanovna'dan almış olduğundan haberi olduğu meydana çıktı.

"Peki, bundan bir ay önce Dmitriy Fyodoroviç'in burada üç bin değil de, daha az bir para harcamış olduğunu ve bu paranın tam yarısını kendisine ayırmış olduğunu hiç işitmediniz mi?"

Gruşenka:

"Hayır, bunu hiç işitmedim," diye ifade verdi. Sonra, Mitya'nın aksine tüm o ay içinde Gruşenka'ya sık sık beş parasız kaldığından söz etmiş olduğu anlaşıldı. Gruşenka, sözlerini "Hep babasından para almayı bekliyordu," diye bitirdi.

Nikolay Parfenoviç, birden:

"Peki, sizin yanınızda... Şöyle laf arasında ya da sinirlendiği bir sırada hiç babasının hayatına kastetmek niyetinde olduğunu söylemedi mi?"

Gruşenka içini çekti:

"Ah, söyledi ya!"

"Bir kez mi, yoksa birkaç kez mi söyledi?.."

"Birkaç kez söyledi. Kızdığı zaman hep söylerdi."

"Peki, siz bu niyetini gerçekleştireceğine inanıyor muydunuz?"

Gruşenka, kesin bir tavırla:

"Hayır, hiçbir zaman inanmadım, vicdanlı bir insan olduğuna güveniyordum."

Mitya birden:

"Baylar izin verin! İzin verin, şurada, yanınızda Agrafena Aleksandrovna'ya bir tek söz söyleyeyim."

Nikolay Parfenoviç:

"Buyurun söyleyin," diye izin verdi.

Mitya, iskemleden kalktı:

"Agrafena Aleksandrovna, Tanrıya inanır gibi şu sözüme inan ki, babamın katlinden ben suçlu değilim!"

Mitya, bunu söyledikten sonra tekrar gene iskemlenin üzerine oturdu. Gruşenka yerinden kalkıp inançla tasvire doğru dönüp haç çıkardı. Heyecanlı, duygulu bir sesle:

"Şükürler olsun sana Tanrım!" dedi. Sonra daha yerine oturmadan Nikolay Parfenoviç'e doğru döndü. "Şimdi ne söylediyse, ona inanın! Ben onu tanırım, gevezelik etmesine eder, ya başkalarını güldürmek için ya da inadından, ama vicdanına aykırı olan bir şey yapmaz, hiçbir zaman yalan söylemez! Doğruyu olduğu gibi söyler, inanın buna!"

Mitya, titrek bir sesle:

"Teşekkür ederim Agrafena Aleksandrovna, bana cesaret verdin," dedi.

Dünkü paralar konusunda sorular sorulunca Gruşenka, ne kadar para olduğunu bilmediğini ama Mitya'nın, bir akşam önce birçok insana yanında üç bin ruble getirmiş olduğunu söylerken bunu işittiği-

ni açıkladı. Bu paraları nereden aldığına gelince Gruşenka, "Dmitriy bunları Katerina İvanovna'dan çalmış olduğunu söylemişti," dedi. Kendisinin de buna karşılık, o paraları çalmamış olduğunu, onları hemen ertesi günü geri vermesi gerektiğini söylemiş olduğunu bildirdi. Savcı, "Dmitriy Fyodoroviç, Katerina İvanovna'dan para çaldığını söylerken dünkü üç binden mi, yoksa burada bir ay önce harcanmış olan paralardan mı söz ediyordu?" diye sorunca, Gruşenka, anladığına göre bir ay önceki paralardan bahsettiğini söyledi.

Gruşenka'yı sonunda serbest bıraktılar. Bu arada Nikolay Parfenoviç, hemen ona isterse derhal kente dönebileceğini, eğer herhangi bir yardımda bulunabilirse, örneğin at filan buldurmak gerekirse ya da kendisini geçirecek bir adama ihtiyacı varsa, elinden geleni...

Gruşenka, önünde eğilerek:

"Çok teşekkür ederim," dedi. "Ben o ihtiyarcıkla birlikte, o çiftçi ile birlikte giderim, onu evine kadar götürürüm. Ama şimdilik izin verirseniz, Dmitriy Fyodoroviç için vereceğiniz kararı aşağıda bekleyeceğim."

Gruşenka dışarı çıktı. Mitya, sakindi, hatta büsbütün cesaret bulmuş gibi bir hali vardı. Ama bu yalnız bir an sürdü. Gittikçe garip, fiziki bir güçsüzlük, bir bitkinlik hissetmeye başladı. Yorgunluktan gözleri kapanıyordu.

Artık tanıkların sorgusu bitmişti. Mitya ayağa kalktı, iskemlesinden köşeye, perdenin bulunduğu yere geçti, hancının halı ile örtülü büyük sandığının üzerine uzandı ve hemen uyudu. Bulunduğu yerle de, olup bitenlerle de hiçbir ilgisi olmayan garip bir rüya görüyordu. Güya bozkırda bir yerlerden, çok eskiden görevli olduğu yerlerden geçiyordu; bir köylü onu iki at koşulmuş arabası ile yağmurda çamurda götürüyordu. Yalnız Mitya üşüyor gibiydi. Kasımın başlangıcıydı ve gökten iri iri parçalar halinde kar yağıyor, kar tanecikleri de yere düşer düşmez eriyordu. Köylü de onu hızlı götürüyor, kamçısını savurup duruyordu. Şöyle uzun, kızıl bir sakalı vardı. Kendisi de tam ihtiyar değil, belki elli yaşlarında, etine dolgun bir adamdı. Sırtında kül rengi bir köylü kaftanı vardı. İşte böyle giderken, birden biraz ileride köy görünmüştü; kara, kapkara kulübeler... Kulübelerin

yarısı yanmıştı. Geride yalnız yanmış, isten kararmış kalaslar görünüyordu. Köyün girişinde köylü kadınları yan yana durmuştu. Dizi dizi bir sürü kadının hepsi de zayıftı; kanı çekilmiş yüzleri de garip, kahverengi bir renk almıştı. Özellikle bir tanesi, uzun boylu, kemikli, kırk yaşlarında kadar görünen, ama aslında belki de yalnız yirmi yaşında olan bir kadın dikkati çekiyordu. Uzun, zayıf bir yüzü vardı. Kollarının arasında da bir çocuk ağlıyordu. Göğüsleri de kendisi gibi kurumuştu. İçlerinde herhalde bir damla bile süt yoktu... Bebek de ağlıyor, ağlıyor ve mini mini kollarını uzatıyordu. Yumruk yaktığı çıplak elleri soğuktan neredeyse büsbütün kararmıştı.

Yanlarından rüzgâr gibi geçerken Mitya:

"Neden ağlıyorlar? Niçin gözyaşı döküyorlar?" diye soruyordu.

Arabacı:

"Bebe, bebe ağlıyor," diye karşılık veriyordu.

Köylünün çocuk demeyip köylülerin yaptığı gibi "Bebe" demesi Mitya'nın tuhafına gidiyordu. Köylünün "bebe" deyişi bir hoştu; sanki bu sözde büyük bir acıma vardı.

Mitya aptal gibi ısrar ediyor:

"Canım niçin ağlıyor? Neden kolları öyle çıplak, neden sarmıyorlar onu?" diye soruyordu.

"Üşümüş bebe, giysileri donmuş, ısıtmıyor tabii."

Mitya gene aptalca:

"Peki ama neden öyle? Niçin?" diye sorup duruyordu.

"Fakirler de ondan, yangından çıkmışlar, bir parça ekmekleri bile yok, yangın yeri için dileniyorlar..."

Mitya, güya gene söylenenleri anlamıyordu.

"Sen bana şunu söyle! Yangından çıkmış olan bütün anneler niye burada duruyor? İnsanlar neden fakirdir? Bebe neden zavallıdır? Bozkır neden çıplak? Neden birbirlerini kucaklamıyor, birbirlerini öpmüyor, neden neşeli şarkılar söylemiyorlar? Neden başlarına kapkara bir felaket gelmiş gibi karanlık içindeler? Neden bebenin karnını doyurmuyorlar?"

Kendi kendine bu sorularının akılsızca şeyler olduğunu, onları boşuna sorduğunu hissediyor, ama ne olursa olsun bu soruları

sorma isteği duyuyor ve muhakkak böyle sormak gerektiğini seziyordu. Bundan başka yüreğinde o zamana kadar hiç duymadığı yumuşak bir duygunun uyandığını, ağlama arzusu duyduğunu, herkese bir şeyler yapmak istediğini hissediyordu. Öyle ki artık bebe ağlamasın, bebenin kapkara ve vücudu kurumuş annesi gözyaşı dökmesin, o andan sonra artık hiç kimsenin gözü yaşlı olmasın... Hem de bunu hemen, hiç ertelemeden ve hiçbir şeye bakmadan, tam anlamıyla Karamazov'lara yakışır bir atılganlıkla yapmalıydı!

Birden, yanı başında Gruşenka'nın o duygulu, o tatlı sözleri duyuluyor:

"Ben de senin yanındayım, artık seni hiç bırakmam, ömrümün sonuna kadar seninle yürüyeceğim."

İşte, o zaman yüreği alevleniyor ve tüm varlığı bir ışığa doğru yöneliyor; içinde yaşamak, hep yaşamak isteğini duyuyor. Yürümeli, yürümeli, uzun bir yola çıkmalı, kendisini çağıran ışığa doğru yürümeli, yürümeliydi. Hem de çabuk çabuk, hemen yürümeliydi! Hemen şimdi!

Birden:

"Ne var? Nereye?" diye bağırarak gözlerini açtı ve uzandığı sandıktan doğrularak sanki bir baygınlıktan ayılmış gibi oldu. Etrafa yüzü ışık saçarak gülümsüyordu.

Başucunda Nikolay Parfenoviç duruyor ve yazılmış olan zaptı imzalamasını rica ediyordu. O zaman Mitya bir saat ya da daha fazla bir süre uyumuş olduğunu anladı. Ama Nikolay Parfenoviç'i dinlemiyordu. Başının altında bir yastığın bulunması onu birden şaşırtmıştı. Bitkin bir halde sandığın üzerine uzandığı sırada bu yastığın orada olmadığını biliyordu.

Sanki ona Allah bilir ne kadar büyük bir iyilik yapmışlar gibi heyecanla, yüreği minnet dolu, garip ağlamaklı bir sesle:

"Başımın altına yastığı kim koydu?" diye sordu. "Kimdir o iyi yürekli insan?"

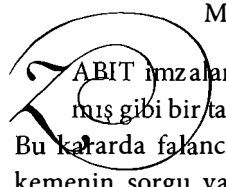
O iyi yürekli insanın kim olduğu sonradan da anlaşılmadı. Kim bilir belki de soruşturma memurlarından biriydi, belki de Nikolay Parfenoviç'in kâtibi ona acıdığı için başının altına bir yastık konul-

masını emretmişti. Ama Mitya'nın tüm varlığı sanki gözyaşlarıyla dolmuş gibi oldu. Masaya yaklaştı ve ne isterlerse hepsini imzalayacağını söyledi.

Bambaşka, garip bir sesle ve yüzü sevinçle aydınlanmış olarak: "Demin güzel bir rüya gördüm, baylar!" dedi.

IX

MİTYA'YI GÖTÜRÜYORLAR

KABIT imzalandıktan sonra, Nikolay Parfenoviç zafer kazanmış gibi bir tavırla sanığa doğru döndü ve ona "kararı" okudu. Bu kararda falanca yıl, falanca gün, falanca yerde, falanca mahkemenin sorgu yargıcının falanca kişiyi (yani Mitya'yı), falanca suçtan sanık olarak (Mitya'ya atfedilen suçlar dikkatle teker teker yazılmıştı) sorguya çektiği, sanığın kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmediği, öyleyken suçsuzluğunu ispat için hiçbir delil göstermemiş olduğu ve tanıkların (falan filan kişilerin) ifadelerinin de, mevcut şartların da (falan filan durumların), sanığın suçu işlemiş olduğunu kesin olarak gösterdiği göz önünde bulundurularak Ceza Kanunu'nun falan filan maddelerine uygun olarak, filanca kişinin (yani Mitya'nın) tahkikatın sonuçlarından, mahkeme huzuruna çıkmaktan kaçınmasını önlemek düşüncesiyle falanca cezaevine kapatılması ve bu hususun kendisine bildirilmesi, kararın bir kopyasının savcıya verilmek üzere savcı muavinine teslim edildiği yazılıydı. Sözün kısası, Mitya'ya o andan itibaren artık mahkûm olduğunu ve kendisini şimdi kente götüreceklerini, orada hiç de hoş olmayan bir yere kapatacaklarını bildiriyorlardı. Mitya, dikkatle dinledikten sonra sadece omuzlarını silkti:

"Eh ne yapalım baylar! Sizi suçlamıyorum, ben hazırım... Sizin için, yapılacak başka bir şey kalmadığını anlıyorum."

Nikolay Parfenoviç yumuşak bir tavırla, kendisini kente derhal, tesadüfen orada bulunan zabıta memuru Mavrikiy Mavrikiyeviç'in götüreceğini anlattı.

Mitya, birden bastıramadığı bir heyecanla, odada bulunan herkese doğru dönerek:

"Durun!" diye sözünü kesti. "Baylar! Hepimiz acımak nedir bilmeyen insanlarız. Hepimiz canavarız! Hepimiz insanlara gözyaşı döktürüyoruz; anaları, memedeki çocukları ağlatıyoruz. Ama hepimizin arasında (varsın artık böyle karar verilmiş olsun), hepimizin arasında en adi, en alçak varlık benim! Varsın öyle olsun! Ömrüm boyunca her gün göğsümü yumruklayarak, düzeleceğime kendi kendime söz veriyordum, ama her gün hep aynı kötülükleri yapmaya devam ediyordum. Şimdi anlıyorum ki benim gibilerin düzelmesi için bir darbe, kaderin bir darbe indirmesi gerekir. Kader böyle bir varlığı ağlarının içine alıp dıştan gelen bir güçle hapsetmeli. Ben kendi kendime hiçbir zaman doğrulamazdım. Ama artık gökyüzü darbesini indirdi. Suçlanmanın vereceği acıyı ve herkesin gözünde rezil olmayı kabul ediyorum! Çile çekmeye razıyım. Çile çekerek varlığımı temize çıkaracağım! Belki de gerçekten temizlenirim öyle değil mi baylar? Yalnız son olarak şunu işitmenizi istiyorum ki, babamın katlinden ben suçlu değilim! Cezayı onu öldürdüğüm için değil, onu öldürmeyi istemiş olduğum için ve belki de elimde olsaydı öldüreceğim için kabul ediyorum... Ama sizinle gene de savaşacağım ve bunu size bildiriyorum. Sonuna kadar sizinle savaşacağım, ondan sonra artık hakkımda Tanrı karar versin! Elveda baylar! Soruşturma sırasında size bağırdığım için bana darılmayın. Ah o zaman henüz o kadar budalaydım ki... Bir an sonra sadece bir mahkûm olacağım. Şimdi ise Dmitriy Karamazov, henüz özgür olan bir insan gibi son kez olarak size elini uzatıyor. Size veda ederken tüm insanlara veda etmiş olacağım!"

Sesi titredi ve gerçekten elini uzatır gibi oldu. Ama ona herkesten yakın duran Nikolay Parfenoviç, birden hemen hemen titriyormuş gibi bir hareketle kollarını arkasında sakladı. Mitya bunu hemen fark etti ve irkildi. Uzattığı elini de hemen indirdi.

Nikolay Parfenoviç, biraz utangaç bir tavırla:

"Tahkikat daha bitmedi!" diye söylendi. "Daha kentte devam edeceğiz ve ben, tabii size başarılar dilemeye hazırım... Suçsuzluğu-

nuzu ispat edersiniz umarım. Doğrusunu söylemek gerekirse, size her zaman suçlu olmaktan çok zavallı bir insan gözü ile bakmak istemişimdir Dmitriy Fyodoroviç... Biz hepimiz burada, eğer burada bulunan kişilerin namına konuşmak cesaretini göstermek gerekirse, hepimiz sizi yaradılıştan soylu ama ne yazık ki bazı hırslara kendini biraz fazlaca kaptırmış bir genç olarak kabul etmeye hazırız."

Nikolay Parfenoviç'in küçük vücudu, söylevi sona ererken tam anlamıyla vakur bir hal almıştı. Mitya'nın zihninden 'Bu delikanlı şimdi koluma girerek beni odanın öbür köşesine götürecek ve orada daha geçenlerde kızlardan söz ettiğimiz konuşmayı yeniden yapacak,' diye bir düşünce geçti. Ama ölüm cezasına götürülen bir suçlunun zihninden bile durumu ile hiçbir ilgisi bulunmayan az mı düşünce gelip geçer...

Mitya:

"Baylar çok iyi yürekli ve insancılsınız. Acaba son kez olarak 'onu' görmeme izin verir misiniz?"

"Tabii, ama göz önünde... Yani şimdi artık yanınızda bulunmamız gerekiyor, başka türlü olmaz."

"Olsun. Siz de yanımızda bulunun!"

Gruşenka'yı getirdiler. Ama bu kısa, fazla konuşmadan yapılan ve Nikolay Parfenoviç'i tatmin etmeyen bir veda oldu. Gruşenka, Mitya'nın önünde yerlere kadar eğilmişti.

"Sana daha önce de söylediğim gibi artık seninim ve bundan böyle hep senin olacağım. Ne karar verirlerse versinler, ömrümün sonuna dek sen nereye gidersen ben de oraya gideceğim. Allahaısmarladık, suç işlemediği halde kendini mahveden adam!.."

Dudakları titredi, gözlerinden yaşlar fışkırdı.

"Beni bağışla Gruşa! Sana olan aşkımdan ötürü ve bu aşkla seni de mahvettiğim için beni bağışla..."

Mitya, bir şey daha söylemek istiyordu ama birden kendisi sözünü kesti ve dışarı çıktı. Etrafını hemen kendisinden gözlerini ayırmayan insanlar çevirdi. Aşağıda, bir akşam önce Andrey'in troykası ile öyle gürültü patırtı ederek yanaştığı kapının önünde artık yola hazır iki araba duruyordu. Kısa boylu, tıknaz ve yüzü

şişkin olan Mavrikiy Mavrikiyeviç nedense sinirlenmişti, birden meydana gelen bir karışıklığa kızıyor, bağırıp çağırıyordu. Mitya'ya da artık çok sert bir tavırla arabaya binmesini söyledi. Mitya arabaya binerken 'Eskiden meyhanede içki ikram ettiğim vakit, adamın bambaşka bir yüzü vardı,' diye düşündü. Trifon Borisıç da kapının önündeki basamaklardan aşağı indi. Kapıda birçok insan, köylü kadınlar, arabacı toplanmış, hepsi de gözlerini Mitya'ya dikmişti...

Mitya birden arabadan:

"Hakkınızı helal edin kardeşler!" diye bağırdı.

"Sen de hakkını helal et," diye iki üç ses duyuldu.

"Sen de hakkını helal et Trifon Borisıç!"

Ama Trifon Borisıç arkasına bile dönmedi. Belki de çok meşguldü. O da bir şeylere bağırıyor, uğraşıp duruyordu. Anlaşıldığına göre, Mavrikiy Mavrikiyeviç'le yolu birlikte yapmaları gereken iki zaptiye memurunun bineceği ikinci arabada hâlâ her şey hazır değildi. İkinci troykayı sürecek olan köylü, kaftanını sırtına güçlükle giyiyor ve sıranın kendisinde değil Akim'de olduğunu söyleyerek inat ediyordu. Ama Akim ortalarda yoktu. Onu çağırmaya koştular. Köylü ise hep ısrar ediyor, beklemeleri için yalvarıyordu.

Trifon Borisıç:

"Şu bizim millette hiç utanma yoktur, Mavrikiy Mavrikiyeviç!" diye söyleniyordu. "Yahu sana Akim üç gün önce yirmi beş ruble vermişti, sen de hepsini içkiye verdin, şimdi bağırıp duruyorsun! Yalnız sizin bu adi halkımıza karşı gösterdiğiniz iyiliğe şaşıp kalıyorum Mavrikiy Mavrikiyeviç, yalnız bunu bilir bunu söylerim!"

Mitya söze karışacak oldu:

"Canım neden ikinci bir troyka istiyorsunuz? Bir tek troyka ile gidelim Mavrikiy Mavrikiyeviç; merak etme isyan etmem, senden kaçmam! Ne diye konvoy hazırlıyorsunuz sanki?"

Mavrikiy Mavrikiyeviç birinden öfkesini çıkarmak fırsatına sevinmiş gibi, birden sert bir tavırla:

"Rica ederim sayın bay! Benimle nasıl konuşacağınızı biliniz. Eğer bunu daha öğrenmediyseniz, ben size öğreteyim; bana 'sen' diyemezsiniz! Lütfen sözünüze dikkat edin, öğütlerinizi de başkasına saklayın!" dedi.

Mitya sustu. Kıpkırmızı olmuştu. Bir an sonra, birden çok üşümeye başladı. Yağmur dinmişti ama bulanık gök, bulutlarla kaplıydı. Sert bir rüzgâr, insanın tam yüzüne çarpıyordu. Mitya, omuzlarını ileri geri hareket ettirerek, 'Kendimi üşüttüm mü nedir?' diye düşündü. Sonunda arabaya Mavrikiy Mavrikiyeviç de bindi. Rahatça, geniş vücudunu iyice yerleştirerek ve sanki farkında değilmiş gibi Mitya'yı köşeye sıkıştırarak oturmuştu. Doğru söylemek gerekirse canı sıkılıyordu, kendisine verilen görevden hiç hoşlanmamıştı.

Mitya gene:

"Hakkını helal et Trifon Borisiç!" diye bağırdı ve bunu, içinden öyle geldiği için değil, sadece öfkesinden, elinde olmayarak öyle bağırdığını kendisi de hissetti.

Ama Trifon Borisiç gururlu bir tavırla, her iki elini de arkasına atmış olarak duruyor, Mitya'ya dik dik bakıyordu. Bakışı sert ve öfkeliydi. Mitya'ya hiçbir karşılık vermedi.

Birden nereden fırladığı belli olmayan Kalganov'un sesi duyuldu:

"Güle güle Dmitriy Fyodoroviç, güle güle!"

Arabaya koştu, Mitya'ya elini uzattı. Başında kasket yoktu. Mitya araba hareket edinceye kadar elini tutup sıkmaya vakit bulabildi. Heyecanla:

"Elveda güzel kardeşim, bu vicdanlı davranışını unutmayacağım!" diye bağırdı.

Çıngırak çın çın çınlamaya başladı... Mitya'yı götürdüler.

Kalganov ise sofaya koştu, bir köşeye oturdu, başını önüne eğdi, elleriyle yüzünü kapadı ve ağlamaya başladı. Uzun bir süre, oturduğu yerde ağladı durdu. Artık yirmi yaşında bir delikanlı gibi değil de, daha küçük bir çocukmuş gibi ağlıyordu. Ah, Mitya'nın suçlu olduğuna hemen hemen kesin olarak inanıyordu. Öyleyken, "Bunlar ne biçim insanlar? Artık bundan sonra insanlara güvenilir mi?" diye acı acı, hemen hemen umudunu yitirmiş olarak, bağlantısız sözler söyleyip duruyordu. O anda dünyada yaşamak bile istemiyordu. Umutları kırılmış delikanlı, "Artık yaşamaya değer mi?" diye tekrarlıyordu...

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Onuncu Kitap

Çocuklar

I

KOLYA KRASOTKİN

KASIM ayının başıydı. Sıfırın altında on bir derecelik bir soğuk ve bu soğukla birlikte don da vardı. Donmuş toprağın üzerine gece boyunca pek çok kar yağmıştı. "Kuru ve sert" bir rüzgâr bu karları yerden kaldırıyor, küçük kentimizin can sıkıcı sokaklarında ve özellikle pazar yerinde savuruyordu. Puslu bir sabahtı ama kar durmuştu.

Meydanın biraz ilerisinde, Plotnikov'ların dükkânının yanında, pek büyük olmayan ve içi de dışı da tertemiz görünen küçük bir ev, memur Krasotkin'in dul karısının evi vardı. Valinin kâtiplerinden olan memur Krasotkin çoktandır, aşağı yukarı on dört yıl kadar önce ölmüştü. Ama dul kalan otuz yaşlarındaki karısı, hâlâ yüzüne bakılır bir hanımdı ve o temiz evinde "kendi geliri" ile yaşamaktaydı.

Gürültü patırtısız, namuslu bir yaşantısı vardı; karakteri de yumuşak, ama aynı zamanda oldukça neşeliydi. Kocası öldüğü vakit, henüz on sekiz yaşındaydı. Kocası ile henüz ancak bir yıl kadar yaşamış ve ona daha yeni oğlan doğurmuştu. Kocasının ölümünden sonra, kendisini tamamen o kıymetli oğlu Kolya'yı yetiştirmeye vermişti ve tüm bu on dört yıl boyunca onu çılgınca sevdiği halde, çocuğunun yüzünden, tabii ki sevinçten çok, her gün "aman hastalanmasın, aman üşümesin, aman yaramazlık etmesin, aman sandalyenin üzerine çıkıp da yere düşmesin" gibi şeyler düşünerek korkudan içi titreye titreye üzüntü çekmişti.

Kolya okula gitmeye başladığı, sonra da jimnazyuma geçtiği zaman ise, annesi ona yardım etmek ve dersleri onunla birlikte tekrarlamak için bütün bilim dallarını öğrenmeye koyuldu. Hatta öğretmenler ve öğretmenlerin hanımları ile ahbaplık etmeye başladı. Kolya'nın arkadaşlarını, öğrencileri bile tatlı dille elde etmeye çalışıyor, Kolya'ya dokunmasınlar, onunla alay etmesinler, onu dövmesinler diye çocuklara kurnazca dil döküyordu. İşi o hale getirdi ki, çocuklar gerçekten onunla alay etmeye, onu "ana kuzusu" diye kızdırmaya başladı. Ama çocuk kendi kendini savunabildi. Cesaretli çocuktu. Üstelik sınıfta çabucak öğrenildiği gibi "müthiş" bir gücü vardı. Aynı zamanda becerikli, inatçı, atılgan ve herkese meydan okumaktan hoşlanan bir karakterdeydi.

Çok iyi okuyordu; hatta matematikle evren tarihi öğretmeni Dardanelov'a bile baskın çıkabileceği söyleniyordu. Ama çocuk herkese burnunu havaya kaldırarak biraz yüksekten bakmakla birlikte iyi bir arkadaştı ve böbürlenmiyordu. Öğrencilerin kendisine gösterdiği saygıyı hak ettiği bir şey olarak kabul ediyor, ama her zaman dostça bir tavır takınıyordu. En önemlisi her şeyde ölçüyü biliyordu. Gerekince kendini tutabiliyor ve okul yöneticileriyle olan ilişkilerinde aşılması doğru olmayan son sınırı, hiçbir zaman aşmıyordu. Biliyordu ki bu sınır aşılınca her davranış artık karışıklığa, isyana ve kanunsuzluğa dönen, dayanılmaz bir şey oluyordu. Bununla birlikte, her fırsatta herhangi bir çocuk gibi yaramazlık etmekten kaçınmazdı. Hem de yalnız yaramazlık etmiş olmak için değil, bir şeyler uydurmak, herkesi şaşırtmak, "gösteriş yapmak", dikkat çekmek ve başkalarında hayranlık uyandırmak için...

Aslında çok gururluydu. Annesini bile sanki o kendisine tabiymiş gibi bir duruma sokmuştu. Ona neredeyse diktatörce davranıyordu. Annesi de ona boyun eğiyordu. Evet, çoktandır boyun eğiyordu ve ancak bir tek düşünceyi bir türlü kabul edemiyordu, o da oğlunun kendisini "az sevmesi" idi. Ona daima, Kolya kendisine karşı "duygusuz"muş gibi görünüyordu. Hatta bu yüzden bazen bir isterik gibi gözyaşı dökerek, kendisine karşı soğuk davrandığı için çocuğa sitem etmeye başlıyordu. Çocuk bundan hoşlanmıyordu ve

kendisinden ne kadar çok sevgi gösterisi beklenirse, mahsus yapar gibi o kadar inatçılık ediyordu. Aslında bunu maksatlı olarak yapmıyordu, elinde olmayarak öyle oluyordu. Karakteri öyleydi zaten. Annesi yanılıyordu, Kolya, annesini çok seviyordu. Yalnız, öğrencilerin kullandığı deyimle, "kuzu gibi sevilmekten" hoşlanmıyordu.

Babasının ölümünden sonra içinde birkaç kitap bulunan bir dolap kalmıştı. Kolya kitap okumaktan hoşlanırdı ve bu kitaplardan bazılarını okumuştu bile. Annesi bundan rahatsız olmuyordu. Yalnız bazen, çocuk oyun oynamaya gidecek yerde nasıl olup da dolabın başında elinde herhangi bir kitapla saatlerce duruyor diye hayret ederdi. Böylece Kolya, onun çağında bulunan bir çocuğun okumaması gereken bazı şeyleri okumuş bulunuyordu. Şunu da belirtmek gerekir ki, çocuk yaramazlıklarında gerçi belirli bir sınırı aşmaktan hoşlanmıyordu, ama son zamanlarda annesini ciddi olarak korkutan bazı yaramazlıklar yapmaya başlamıştı; gerçi bunlar ahlaksızca şeyler değildi ama müthiş bir cesaretle yapılan tehlikeli şeylerdi.

O yazın temmuz ayında, okullar tatilken ana oğul bir hafta için yetmiş verst ileride bulunan başka bir ilde oturan uzak bir akrabalarına misafirliğe gitmişlerdi. Bu kadının kocası demiryolu istasyonunda çalışıyordu. (Bu istasyon bizim kente en yakın olan ve bir ay kadar sonra İvan Fyodoroviç Karamazov'un Moskova'ya gitmek için uğradığı istasyondu.) Kolya ilk iş olarak demiryolunu tüm ayrıntıları ile inceleyerek, yönetmeliği iyice öğrendi; böylece eve dönünce, edindiği bilgilerle okul arkadaşlarını şaşırtabileceğini anlamıştı. Ama o sırada orada birkaç çocuk daha vardı. Kolya bunlarla arkadaşlık etmeye başladı. Bu çocuklardan bazıları istasyonda, bazıları komşu evlerde oturuyordu. Hepsi küçük yaşlardaydı. On iki ile on beş yaşlarında idiler. Altı yedi kişi bir araya gelmişti; bunlardan ikisi de tesadüfen bizim kenttendi.

Çocuklar birlikte oyun oynuyor, yaramazlık ediyordu. İşte Kolya'ların istasyonda misafir kaldığı dördüncü ya da beşinci gün, budala çocuklar, iki rublesine akıl almaz bir bahse tutuştu. Hepsinin arasında hemen hemen en küçüğü olan, bu yüzden de daha büyük-

çe olanların yüksekten baktıkları Kolya, böbürlenmek için ya da gözünü budaktan esirgemediğini ispat etmek istediği için, gece on bir treni geçmeden önce rayların arasında yüzüstü yere yatacağını ve tren üzerinden yıldırım gibi geçinceye dek hareketsiz kalacağını ileri sürdü. Gerçi önceden bir inceleme yapılmış ve anlaşılmıştı ki gerçekten rayların arasında bu şekilde uzanılır, yere iyice yapışarak yatılırsa tren altta yatana hiç dokunmadan geçip gidebilirdi. Ama öyle yatmak kolay mıydı? Kolya kesin bir tavırla buna dayanacağını ileri sürüyordu. Önce onunla alay ettiler, yalancı olduğunu, böbürlendiğini söylediler, ama bütün bunlar onu daha da kışkırttı.

İşin kötüsü o on beş yaşındaki çocuklar Kolya'nın karşısında aşırı derecede gururlu bir tavır takınıyordu. Hatta başlangıçta "yaşı küçük" olduğu için onunla arkadaşlık bile etmek istememişlerdi. İşte bu, Kolya'nın gururunu dayanılamayacak derecede yaralamıştı. Böylece tren, istasyondan kalktıktan sonra artık hızını iyice almış olsun diye, bir verst kadar ileriye gitmeye karar verildi. Tüm çocuklar bir araya toplandı. Aysız bir geceydi; ortalık yalnız karanlık değil, hemen hemen kapkaranlıktı.

Kolya, kararlaştırılan saatte rayların arasına yattı. Bahse girişmiş olan öbür beş çocuk da, yürekleri ağızlarına gelerek, sonunda da artık korku ve pişmanlık içinde demiryolunun yan tarafındaki tümseğin altında, fundalıkların arasında bekliyordu. Sonunda istasyondan kalkmış olan trenin müthiş uğultusu duyuldu. Karanlıkta iki kırmızı farın ışığı göründü ve gittikçe yaklaşan canavarın kulakları sağır eden gürültüsü duyuldu. Fundalıkların arasında korkudan neredeyse bayılmak üzere olan çocuklar, "Kaç, kaç, fırla rayların arasından!" diye bağırdı. Ama iş işten geçmişti. Tren yıldırım gibi gelmiş ve bir an içinde önlerinden kayıp gitmişti.

Çocuklar Kolya'ya doğru koştu. Kolya hareketsiz yatıyordu. Çocuğu sarsmaya başladılar. Yerden kaldırmaya çalıştılar. O zaman Kolya birden yerden kalktı ve hiç konuşmadan demiryolunun yan tarafındaki tümsekten aşağı indi. Aşağı inince çocuklara onları korkutmak için mahsus, sanki kendini kaybetmiş gibi yatmış olduğunu söyledi. Ama işin gerçeği başkaydı; uzun bir süre sonra annesine

itiraf ettiği gibi, o sırada gerçekten bayılmıştı. Böylece "yaman bir çocuk" olarak ömrünün sonuna dek sürecek bir ün kazanmış oldu.

Eve, istasyona döndüğü vakit yüzü kâğıt gibi bembeyazdı. Ertesi günü kendisine sinirden hafif bir nöbet geldi, ama çok neşeli, sevinçli ve memnundu. Olay hemen değil, ana oğul artık kente döndükten sonra duyuldu. Hatta dedikodusu projimnazyum* müdürlüğüne kadar geldi. Ama Kolya'nın annesi hemen müdürlüğe koştu ve oğlu için yalvarıp yakarmaya başladı, sonunda da herkesin saygı duyduğu ve sözü geçen bir öğretmen olan Dardanelov'un çocuğu savunmasını, onun için ricada bulunmasını sağladı. Böylece işi sanki hiç olmamış gibi hasıraltı ettiler.

Bu Dardanelov bekârdı ve yaşlı değildi. Bundan başka yıllardır Bayan Krasotkina'ya âşıktı. Hatta bir yıl kadar önce çok saygılı bir tavırla ve çekingenlikten, nezaketinden yüreği ağzına gelerek ona evlenme teklif etmek cesaretinde bile bulunmuştu. Ama Bayan Krasotkina bunu kabul etmenin oğluna ihanet sayılacağını düşünerek teklifi kesin bir şekilde reddetmişti. Bununla birlikte Dardanelov, bazı gizli belirtilerden o güzel, ama aşırı derecede temiz yürekli ve şefkatli dulun kendisinden hiç de nefret etmediğini hissederek, umuda kapılmak hakkını kendisinde bulabildi.

Kolya'nın çılgınca yaramazlığı galiba aradaki soğukluğu kaldırmış ve Dardanelov'a çocuğu savunduğu için, çok belirsiz bir şekilde olmakla birlikte bir umut besleyebileceği ima edilmişti. Ama Dardanelov'un kendisi de şaşılacak bir temiz yüreklilik ve kibarlık örneği idi. Bu yüzden de şimdilik tam anlamıyla mutlu olması için, bu kadarı ona yetiyordu.

Çocuğu severdi. Bununla birlikte onun sevgisini kazanmaya çalışmayı kendisi için küçültücü bir şey sayıyor, bu yüzden de sınıfta Kolya'ya karşı sert ve titiz davranıyordu. Ama Kolya da kendisi ile onun arasında bir mesafe bırakıyor, ona saygı gösteriyor, derslerini üstün başarı ile yapıyordu. Sınıfta ikinciydi. Dardanelov'a karşı da soğuk davranıyor ve tüm sınıf özellikle evren tarihi konusunda

* Orta tahsil veren jimnazyuma hazırlayıcı okul. *-çev.*

Kolya'nın Dardanelov'u bile "bastıracak kadar" kuvvetli olduğuna inanıyordu.

Gerçekten de Kolya, ona sınıfta "Truva'yı kim kurdu?" diye sormuştu. Dardanelov bu soruya karşılık verirken genel olarak milletlerin gelişiminden, oradan oraya akın ve göç etmelerinden, bunların çağların derinliklerinde kaybolmuş şeyler olduğundan, efsanelerden söz etmiş ama Truva'nın kimin tarafından, yani hangi kişiler tarafından kurulmuş olduğunu söyleyememiş, hatta bu soruyu boş, hiçbir anlamı olmayan bir soru saymıştı. Ama çocuklar kesin olarak Dardanelov'un Truva'yı kimlerin kurmuş olduğunu bilmediği kanısına varmış, bu kanıları da değişmemişti. Kolya ise Truva'yı kimlerin kurduğunu babasının ölümünden sonra kalan dolapta bulunan Smaragdov'un kitabından öğrenmişti. İşin sonunda herkes, hatta çocuklar bile Truva'yı kim kurdu diye merak etmeye başladı. Ama Krasotkin sırrını açmadı ve "bilgili bir çocuk" olarak ünü hiç sarsılmadı.

Demiryolundaki olaydan sonra Kolya'nın, annesine karşı olan davranışlarında belirsiz bir değişiklik olmuştu. Anna Fyodorovna (dul Bayan Krasotkina) oğlunun "başarısını" öğrendiği vakit az kalsın aklını kaçıracaktı. Bazen birkaç gün süren öyle korkunç isteri krizleri geçiriyordu ki, artık ciddi olarak korkuya kapılan Kolya ona bir daha böyle yaramazlıkların hiçbir zaman olmayacağını söyleyerek şerefinin üzerine söz verdi. Bayan Krasotkina'nın istediği gibi tasvirin önünde diz çökerek ölen babasının adına yemin etmişti. Bunu yaparken de o "gözünü budaktan esirgemeyen" Kolya da "duygulandığı için" tıpkı altı yaşında bir çocuk gibi ağlamaya başlamıştı. O gün sabahtan akşama kadar ana oğul sık sık birbirlerini kucaklayarak içleri yana yana gözyaşı döktüler.

Ertesi günü, Kolya gene eskisi gibi "duygusuz" bir çocuk olarak uyandı. Bununla birlikte daha sessiz, daha ağırbaşlı, daha ciddi ve daha düşünceli olmuştu. Gerçi bir buçuk ay kadar sonra gene yaramazlık ederken az kalsın yakalanıyordu. Hatta bu yüzden adını bizim sulh yargıcımız bile işitti. Ama bu artık bambaşka bir çeşit yaramazlıktı. Gülünç ve budalaca bir şeydi. Zaten sonradan öğre-

nildiğine göre, bu yaramazlığı kendisi de yapmamıştı. Sadece o işe karışmıştı. Ama bundan, bir fırsatını bulup daha sonra söz edeceğiz.

Kolya'nın annesi tir tir titremeye ve üzülmeye devam ediyordu. Dardanelov ise genç kadın endişe duydukça daha çok umutlanıyordu. Bu arada şunu söylemek gerekir ki, Kolya bu bakımdan Dardanelov'un durumunu anlıyor ve neler duyduğunu seziyordu. Tabii bu "duyguları" yüzünden ondan nefret ediyordu. Hatta daha eskiden bu nefretini annesinin önünde açıklayarak Dardanelov'un amacının ne olduğunu anladığını ima etmek nezaketsizliğini bile göstermişti. Ama demiryolu olayından sonra bu bakımdan da tutumunu değiştirdi. Artık çok uzaktan bile imalar yapmayı doğru bulmuyordu ve annesinin yanında Dardanelov'dan daha saygılı bir şekilde söz etmeye başlamıştı. Duygulu bir kadın olan Anna Fyodorovna, bunu hemen ve yüreğinde derin bir minnet duyarak anlamıştı. Ama buna karşılık, herhangi bir yabancı misafir bile elinde olmayarak Dardanelov hakkında en küçük bir söz söylediği vakit, odada Kolya varsa, birden utancından yanakları gül gibi al al oluyordu. Kolya ise böyle anlarda ya kaşlarını çatarak pencereden dışarı bakar, ya acaba çizmeleri boya ister mi, diye onları gözden geçirir ya da var kuvveti ile kıvırcık tüylü, oldukça iri ve cins olmayan "Perezvon" adlı köpeğini çağırırdı. Bu köpeği bir ay kadar önce bir yerden bulup eve getirmişti. Nedense onu içeride gizli tutuyor, hiçbir arkadaşına göstermiyordu. Hayvana çeşitli oyunlar ve marifetler öğreterek fena halde eziyet ederdi. Zavallı köpeği öyle bir hale getirmişti ki, okula gitmek için evden ayrıldığı vakit, hayvan uluyup duruyor, döndüğü zaman ise sevincinden, deli gibi kendini oraya buraya atıyor, arka ayakları üzerinde kalkıyor, kendini yere atarak ölü gibi yatıyor ve buna benzer şeyler yapıyordu. Sözün kısası, kendisine öğretilen ne varsa, hepsini birden ve artık emir üzerine değil de, sadece heyecandan ve minnet dolu, seven yüreğinden öyle geldiği için yapıyordu.

Bu arada şunu söylemeyi unuttum: Kolya Krasotkin, artık okuyucunun tanıdığı İlyuşa'nın, emekli Yüzbaşı Snegiryov'un oğlu İlyuşa'nın, öğrencilerin "hamam lifi" diyerek alay ettiği babasını savunurken kalçasından çakı ile yaraladığı çocuktu.

II

MİNİKLER

İŞTE o soğuk ve karlı kasım sabahı, Kolya Krasotkin evde oturuyordu. Günlerden pazardı ve okul yoktu. Saat on birdi, Kolya'nın ise "çok önemli olan bir iş için" muhakkak evden çıkması gerekiyordu. Oysa o sırada evde tek başına ve kesinlikle her şeye bakabilecek tek kişi olarak kalmıştı. Çünkü evin büyükleri birden meydana gelen acil ve çok garip bir durum yüzünden çıkıp gitmişti. Dul Bayan Krasotkina'nın oturduğu dairenin karşısında, sofanın öbür tarafında, iki küçük odası olan kiralık bir daire vardı. Bu daireyi iki küçük çocuğu olan bir doktorun karısı kiralamıştı.

Bu doktorun karısı Anna Fyodorovna'nın çok iyi bir arkadaşıydı. Doktorun kendisi ise bir yıl kadar önce Orenburg'a, ondan sonra da Taşkent'e gitmişti ve altı aydır kendisinden hiçbir haber yoktu. Denilebilir ki, eğer üzüntüsünü biraz olsun yumuşatan Bayan Krasotkina'nın arkadaşlığı olmasaydı, doktorun karısı muhakkak derdinden ölürdü. İşte kaderin indirdiği tüm darbelerin üzerine tüy diker gibi, o cumartesiyi pazara bağlayan gece, doktorun karısının tek hizmetçisi Katerina, birden hiç beklenmedik şekilde, sabahleyin bir bebek dünyaya getireceğini hanımına açıkladı. Nasıl olmuş da daha önceden hiç kimse bunu fark etmemişti. Bu herkes için hemen hemen mucize gibi bir şeydi.

Şaşkınlık içinde kalan doktorun karısı, daha vakit varken Katerina'yı, kentin ebe ninesi tarafından açılmış olan özel kuruma götürmeye karar verdi. Hizmetçisine çok değer veriyordu, onun için hemen kadını oraya götürdü, üstelik kendisi de onun yanında kaldı. Sonra sabahleyin her nedense Bayan Krasotkina'nın dostça desteğine ve yardımına ihtiyaç duyuldu; böyle bir olayda birine ricalarda bulunabilir ve bazen yardımlar sağlayabilirdi. Bu yüzden her iki kadın da evden ayrılmış, Bayan Krasotkina'nın kendi hizmetçisi, köylü kadın Agafya ise pazara gitmişti. Kolya da bir zaman için doktorun karısının evde yalnız kalan "miniklerine" yani oğlu ile kızına bekçilik etmek ve evi beklemek zorunda kalmıştı.

Kolya evi beklemekten korkmuyordu. Zaten yanında bankın altında "hiç kımıldamadan" yatması emredilen Perezvon da vardı. Hayvan odadan odaya dolaşan Kolya'nın hole her girişinde irkilerek başını kaldırıyor, efendisinden işaret bekliyormuş gibi kuyruğu ile bir iki kez yere vuruyor, ancak ne yazık ki ıslık sesi bir türlü duyulmuyordu. Kolya, tehdit edici bir tavırla zavallı köpeğe bir göz atıyor, o da gene söz dinleyerek donakalmış gibi hareketsiz duruyordu.

Kolya'yı endişelendiren tek şey "minikler"di. Katerina'nın durup dururken başına gelen bu maceraya tabii derin bir tiksintiyle bakıyordu. Ama babasız kalmış "minikler"i çok seviyordu. Onlara bir çocuk kitabı götürmüştü bile. Yaşı daha büyük olan sekiz yaşındaki Nastya, okumasını biliyordu, küçük oğlan yedi yaşındaki Kostya ise ablası ona masal okurken dinlemeye bayılırdı. Tabii Kolya çocukları daha ilginç şeylerle, yani ikisini yan yana koyup askerlik oyunuyla ya da tüm evde saklambaç oynamakla avutabilirdi. Bunu daha önce de kaç kez yapmıştı ve bundan kaçınmıyordu. O kadar ki bir gün sınıfta Kolya'nın evde kiracısının küçük çocukları ile arabacılık oynadığı, arabaya koşulu bir at gibi zıplayarak başını eğdiği dedikodusu ağızdan ağıza yayılmıştı. Ama Kolya gururlu bir tavırla bu suçlamaya karşı koymuş, "çağımızda" kendi yaşıtları ile, on üç yaşındaki çocuklarla arabacılık oynamanın gerçekten ayıp sayılabileceğini, ama kendisinin bunu "minikler"in hatırı için, onları sevdiğinden ötürü yaptığını, duygularının hesabını ise kimseye vermek zorunda olmadığını söylemişti.

Bu yüzden, her iki "minik" de onu taparcasına seviyordu. Ama o sırada, oyun düşünecek durumda değildi. Kendisini çok önemli, hatta bir bakıma esrarengiz bir iş bekliyordu. Oysa zaman akıp gidiyor, çocukları bırakabileceği Agafya ise bir türlü pazardan dönmüyordu. Birkaç kez sofanın öbür tarafına geçerek doktorun karısının daire kapısını açmış ve verdiği emir üzerine oturup kitap okuyan "minikler"e bakmıştı. Onlar da her seferinde, Kolya kapıyı açar açmaz belki içeri girer de çok güzel ve eğlenceli bir şey yapar diye bekleyerek hiç konuşmadan neşeli neşeli gülümsüyorlardı.

Ama Kolya'nın içinde bir huzursuzluk vardı, bu yüzden içeri girmiyordu. Sonunda saat on biri çaldı. O zaman Kolya, kesin olarak, eğer o "Allahın belası" Agafya on dakikaya kadar dönmezse, onu beklemeden evden çıkmaya karar verdi. Tabii çıkmadan önce "minikler"den korkmayacaklarına, yaramazlık etmeyeceklerine ve korkudan ağlamayacaklarına dair söz alacaktı. Bu düşünceyle sırtına yakası bir çeşit kunduz kürkünden yapılmış, pamuklu kışlık paltosunu giydi, çantasını omzuna aldı ve annesinin daha önce kaç kez "bu soğukta" dışarıya çıkarken her zaman ayağına lastiklerini geçirmesini söyleyip durmasına rağmen sadece onlara sofadan geçerken yukarıdan bakmakla yetindi ve dışarıya yalnız ayağında çizme ile çıktı.

Perezvon, Kolya'nın giyinmiş olduğunu görünce sinirli sinirli tüm vücudunu titreterek kuyruğu ile döşemeyi şiddetle dövmeye başladı. Hatta kendine acındırmak için ulur gibi bir ses çıkardı. Ama Kolya, köpeğinin bu kadar hevesli olduğunu görünce, bunun "disipline zarar verdiğini" düşündü ve hiç olmazsa bir dakika kadar onu bankın altında tuttu. Artık sofanın kapısını açtığı sırada birden ıslık çaldı.

Köpek deli gibi fırladı, çocuğun önünde sevinçten zıplamaya başladı. Kolya, sofadan geçerek "minikler"in oturduğu dairenin kapısını açtı. İkisi de masada oturuyor, ama artık kitap okumuyor, aralarında heyecanlı heyecanlı bir şeyler tartışıyorlardı. Bu çocuklar sık sık hayatın çeşitli konularında tartışırlardı. Nastya yaşça daha büyük olarak, daima baskın çıkardı; Kostya ise ablasıyla anlaşamadığı zamanlarda daima Kolya Krasotkin'e gidip onun hakemlik etmesini ister ve artık o nasıl karar verirse, her iki taraf da onu tartışmasız bir şey olarak kabul ederdi. Bu sefer "minikler"in tartışması Krasotkin'i oldukça ilgilendirdi. Bu yüzden kapıda durup onları dinledi. Çocuklar Kolya'nın kendilerini dinlediğini görünce, tartışmalarına daha büyük bir şiddetle devam etti.

Nastya:

"Ben, 'ebe nine'lerin çocukları bostanda, lahana kümeslerinin arasında bulduklarına hiçbir zaman, hiçbir zaman inanmam!" di-

yordu. "Şimdi artık kış! Bostanlarda öyle kümeler filan da yok. Bu yüzden, 'ebe nine' Katerina'ya bir kız çocuk getiremez."

Kolya kendi kendine:

'Füüt!' diye bir ıslık çaldı.

"Yani senin anlayacağın, şöyle oluyor. Bebekleri bir yerden alıp getiriyorlar, ama yalnız evlenenlere veriyorlar."

Kostya ısrarla Nastya'ya bakıyor, sözlerini düşünceli düşünceli dinliyor, zihninde bir şeyler tasarlıyordu. Sonunda heyecanlanmadan kesin bir tavırla:

"Sen ne aptalsın Nastya!" dedi. "Katerina'nın çocuğu hiç olabilir mi? Mademki evli değil."

Nastya, fena halde heyecanlandı. Sinirli sinirli:

"Sen bir şey anlamıyorsun," diye sözünü kesti. "Belki de kocası vardı ama şimdi cezaevindedir. O da doğurdu işte."

Her şeyin esasını arayan Kostya, çok ciddi bir tavırla:

"Kocası cezaevinde mi onun?" diye sordu. Nastya ileri sürdüğü ilk düşünceden vazgeçip onu hemen unutarak:

"Ya da şöyle olabilir," diye birden, tekrar kardeşinin sözünü kesti. "Katerina'nın kocası yok, haklısın. Ama belki evlenmek istiyor ve hep bunu düşünüyordu. Belki hep bunu kuruyordu. İşte o kadar düşündü ki, sonunda kocası değil de çocuğu oldu."

Artık büsbütün yenilgiyi kabul eden Kostya:

"Ya demek öyle ha?" dedi. "Ama sen bunu bana daha önce söylemedin ki! Ben bunu nereden bilebilirdim?"

Kolya, birden odalarına girerek:

"Ah, çocuklar! Görüyorum ki tehlikeli bir milletsiniz siz!"

Kostya gülümseyerek:

"Perezvon yanınızda mı?" diye sordu ve parmaklarını şıkırdatarak Perezvon'u çağırmaya başladı.

Krasotkin, çok ciddi bir tavırla:

"Minikler, bir müşkülüm var, bana yardım eder misiniz? Agafya muhakkak ayağını kırmıştır, çünkü hâlâ dönmedi. Artık bu belli bir şey. Oysa benim muhakkak dışarı çıkmam gerekiyor. Gitmeme izin verip, beni bırakır mısınız?"

Çocuklar düşünceli bir tavırla bakıştılar. Gülümseyen yüzlerinde bir endişe belirdi. Bununla birlikte daha kendilerinden ne istendiğini anlamıyorlardı.

"Ben yokken yaramazlık etmezsiniz değil mi? Dolabın üzerine çıkmazsınız, ayaklarınızı kırmazsınız değil mi? Yalnız kaldığınız için korkudan ağlamayacaksınız, değil mi?"

Çocukların yüzlerinde büyük bir üzüntü belirdi.

"Bunları yapmazsanız size öyle bir şey gösteririm ki! Küçümencik madenî bir top gösteririm. Sahici barutla ateş eden mini mini bir top."

Çocukların yüzü hemen aydınlandı. Kostya yüzü ışık saçarak:

"Ne olur, topu gösterin," dedi.

Krasotkin elini çantasına soktu ve içinden küçük bronz bir top çıkararak onu masanın üzerine koydu.

"Gösteriyorum işte. Bak, tekerleri de var."

Oyuncak topu masanın üzerinde gezdirdi:

"Bununla ateş edilebilir. İçi saçma ile doldurulur ve ateş edilir."

"Peki bu top insanı öldürür mü?"

"Öldürür ya! Yalnız iyice nişan almalı."

Krasotkin bunu söyledikten sonra barutun nereye konulacağını, saçmanın nereye yerleştirileceğini ve top ağzı olarak kullanılan küçük deliği gösterdi, ayrıca "geri tepme" diye bir şey olduğunu anlattı. Çocuklar büyük bir merakla dinliyordu. Özellikle "geri tepme" diye bir şey olması hayallerini etkilemişti.

Nastya:

"Peki, sizde barut var mı?" diye sordu.

"Var."

Nastya ışıl ışıl bir gülümseyişle:

"Barutu da gösterin ne olur!" diye sözleri uzata uzata yalvardı.

Krasotkin elini gene çantasına daldırdı ve içinde gerçekten biraz barut bulunan bir şişe çıkardı. Katlanmış bir kâğıdın içinde ise birkaç saçma vardı. Kolya, çocuklarda bir etki yapsın diye şişeyi de açtı ve avucuna biraz barut döktü:

"Aman bir yerde ateş olmasın, yoksa öyle bir patlar ki, hepimizi parçalar."

Çocuklar, baruta büyük bir merakla bakıyor, bu zevklerini daha da arttırıyordu. Ama saçma Kostya'nın daha çok hoşuna gitti.

"Saçma da yanar mı?" diye sordu.

"Saçma yanmaz."

Kostya yalvaran incecik bir sesle:

"Ne olur bana bir parçacık saçma hediye edin," dedi.

"Peki, saçma da hediye edeyim. Al bakalım. Ama bunu verdiğimi annene söyleme, ben geri gelinceye kadar. Yoksa bunun barut olduğunu sanarak korkudan ödü patlar. Size de bir güzel dayak atar."

Nastya:

"Annem bize hiç dayak atmaz," dedi.

"Biliyorum. Ben laf olsun diye söyledim. Annenizi de hiçbir zaman aldatmayın. Yalnız bu seferlik ben gelinceye kadar bir şey söylemeyin. Haydi söyleyin bakalım minikler, şimdi gidebilir miyim? Beri yokken korkudan ağlamazsınız ya?"

Kostya, artık ağlamaya hazır bir halde:

"Ağ...la...rız..." diye söylendi.

Nastya, korkudan sözleri aceleyle söyleyerek:

"Ağlarız, tabi ağlarız!" diye onu destekledi.

"Ah minikler, minikler... Sizin bu yaşlarınız ne kadar tehlikeli.* Ama yapılacak bir şey yok, yavrularım. Madem öyle, sizinle kim bilir daha ne kadar zaman oturmam gerekecek! Oysa zaman, zaman öyle geçiyor ki! Ah!.."

Kostya:

"Perezvon'a emretsenize, ölü gibi yatsın!"

"Evet, başka çare yok, Perezvon'a da başvurmak gerekecek. *İci***, Perezvon!"

Sonra Kolya köpeğe emirler vermeye, o da tüm bildiklerini yapmaya başladı. Bu uzun tüylü, alelade bir sokak köpeği büyüklüğün-

---

* Dimitriyev'in (1760-1837) *Horoz, Kedi ve Fare* (1802) fablından alınmıştır. *-ed.*

** (Fr.) "Buraya gel." *-çev.*

de ve tüyleri eflatuna yakın garip kül renginde bir köpekti. Sağ gözü şaşıydı, sol kulağı ise nedense kesikti. Tiz bir sesle havlıyor, zıplıyor, arka ayakları üzerinde duruyor ve o pozda yürüyor, sırtüstü yatıp dört ayağını dikiyor, ölü gibi hareketsiz yatıyordu. Bu son yaptığı oyun sırasında kapı açıldı ve Bayan Krasotkina'nın pazardan dönen şişman hizmetçisi, kırk yaşlarında, çiçek bozuğu bir kadın olan Agafya, kolunda aldığı yiyeceklerle dolu bir kese kâğıdı ile eşikte göründü. Durdu, kese kâğıdını aşağı doğru sarkıtarak köpeğin yaptıklarına bakmaya başladı. Kolya, Agafya'yı bu kadar beklemesine rağmen, gösteriyi yarıda kesmedi ve Perezvon'u belirli bir süre ölüymüş gibi yatırdıktan sonra, sonunda onu ıslıkla çağırdı: Hayvan fırladı ve görevini yaptığı için sevinçten zıplamaya başladı.

Agafya hayretle:

"Amma da köpekmiş!" dedi.

Krasotkin tehdit edici bir tavırla:

"Söyle bakalım eksik etek, niye geciktin?"

"Hıh, eksik etekmiş! Sivilceli, sen de!"

"Sivilceli mi?"

Agafya, ocağın etrafında uğraşmaya koyularak:

"Sivilcelisin ya! Neden geciktiysem geciktim! Sana ne? Gecikmişsem, demek öyle gerekiyordu," diye söylendi.

Ama bunu hiç de kızgın ve öfkeli bir sesle söylememişti, aksine sanki o neşeli küçük beyle sohbet etmeye fırsat çıktı diye seviniyormuş gibi, memnun bir tavırla söylemişti.

Krasotkin divandan kalkarak:

"Dinle beni, bunak ihtiyar," diye söze başladı. "Bana bu dünyada kutsal olarak bildiğin ne varsa hepsinin üzerine ve daha başka şeylerin üstüne, ben burada yokken, şu miniklerden gözünü ayırmadan onlara bakacağına yemin edebilir misin? Ben dışarı çıkacağım."

Agafya gülerek:

"Ne diye yemin edeyim? Ben öyle de bakarım onlara," dedi.

"Hayır, 'bunu yapamazsam ruhum öbür dünyada selamete ermesin,' diye yemin etmezsen olmaz. Yoksa gitmem buradan."

"Gitme! Bana ne? Zaten dışarısı ayaz. Evde otur."

Kolya çocuklara doğru döndü.

"Minikler, bu kadın, ben ya da anneniz gelinceye kadar yanınızda kalacak. Zaten annenizin artık çoktan dönmesi gerekiyor. Bundan başka size kahvaltı da verecek. Vereceksin değil mi Agafya?"

"Olur veririm."

Kolya:

"Haydi allahaısmarladık minikler, şimdi yüreğim rahat olarak gidiyorum," dedi.

Sonra Agafya'nın yanından geçerken alçak sesle ve ciddi ciddi:

"Sana gelince nine, inşallah onlara Katerina hakkında, siz kadınların daima anlattığı o saçmalıkları anlatmazsın! Daha çocuk olduklarını unutma. *İci*, Perezvon!"

Agafya artık öfkeyle:

"Hay Allah cezanı versin!" diye karşılık verdi. "Ne biçim konuşuyorsun! Bunları söylediğin için sana dayak atmalı! Dayak!"

III

ÖĞRENCİ

AMA Kolya artık dinlemiyordu. Sonunda gitmesi mümkün olmuştu. Kapıdan dışarı çıkınca etrafına bakındı, omuzlarını bir ileri, bir geri hareket ettirdi "Ayazmış!" diye söylendikten sonra sokakta ilerledi ve sağa, yan sokağa sapıp oradan pazar meydanına gitti. Meydandaki evlerden birine yaklaşmadan önce kapıda durdu, cebinden bir düdük çıkardı ve sözleşilmiş bir işaret verir gibi, var gücüyle öttürdü. Bir dakikadan fazla beklemesine gerek kalmadı. Bahçe kapısından dışarıya, birden al yanaklı, on bir yaşlarında ve sıcacık, temiz hatta şık bir palto giymiş olan bir çocuk çıkıp ona doğru koştu.

Bu çocuk hazırlık sınıfında okuyan Smurov'du. (Oysa Kolya Krasotkin artık ondan iki sınıf yukarıdaydı.) Smurov, varlıklı bir memurun oğluydu ve annesi ile babası galiba çılgınca yaramazlıklarıyla ün saldığı için, Krasotkin'le arkadaşlık etmesine izin vermi-

yordu. Bu yüzden Smurov, herhalde o sırada evden gizli olarak çıkmıştı. Eğer okuyucu unutmadıysa, Smurov adındaki bu çocuk iki ay kadar önce hendeğin üzerinden İlyuşa'ya taş atan çocuklardan biriydi. İlyuşa'nın durumunu Alyoşa Karamazov'a anlatan da oydu.

Smurov kararlı bir tavırla:

"Sizi tam bir saattir bekliyorum, Krasotkin," dedi. Sonra iki çocuk meydanda yürümeye başladı.

Krasotkin:

"Geç kaldım!" diye karşılık verdi. "Bazı durumlar oldu da ondan. Benimle birlikte olduğun için sana dayak atmazlar mı?"

"Yok canım, ne münasebet? Beni dövüyorlar mı ki? Perezvon'u da yanınıza aldınız, öyle mi?"

"Evet, Perezvon da yanımda!"

"Onu da mı oraya götüreceksiniz?"

"Evet, onu da götüreceğim."

"Ah, Juçka olsaydı!"

"Juçka'yı götüremem. Juçka yok oldu. Ortadan kayboldu. Nerede olduğu bilinmiyor."

Smurov birden durakladı.

"Ah, şöyle yapılamaz mı..." diye söylendi. "İlyuşa, Juçka'nın da tıpkı Perezvon gibi kıvırcık uzun tüylü, kül rengine çalan kirli bir renkte olduğunu söylüyor. Ona bunun Juçka olduğunu söyleyemez miyiz? Belki de buna inanır, kim bilir?"

"Öğrenci! Yalandan kaçın! Bu bir! İkincisi, iyilik etmek için bile olsa yalan söyleme. Sonra... İşin asıl önemlisi, geleceğimi haber vermedin ya?"

"Allah korusun! Ben durumu anlamıyor muyum sanki? Ama Perezvon ona teselli olmaz..."

Smurov, bunu söylerken içini çekmişti:

"Biliyor musun, babası, o yüzbaşı, hani 'hamam lifi' dedikleri var ya, işte o bize, bugün ona kara burunlu hakiki bir çoban köpeği yavrusu getireceğini söyledi. Bunu yapmakla İlyuşa'nın teselli bulacağını sanıyor, ama bunu başarır mı bilmem ki?"

"Peki İlyuşa'nın kendisi nasıl?"

"Ah, kötü çok kötü! Öyle sanıyorum ki, verem var onda! Aklı başında, ama öyle garip soluk alıyor ki! Çok kötü bir soluk alışı var. Dün ayağına çizmelerini giydirip kendisini gezdirsinler diye rica etti, yürüyecek oldu ama neredeyse düşüyordu. 'Ah babacığım, sana daha önceden de bu eski çizmelerimin kötü olduğunu söylemiştim, eskiden de bunlarla hiç rahat yürüyemiyordum,' dedi. Çizmelerin kötülüğünden öyle durup durup düştüğünü sanıyordu. Oysa düpedüz gücü kalmadığı için öyle oluyor. Herhalde bir haftadan fazla yaşamaz. Herzenstube bakıyor ona. Şimdi zengin oldular. Ellerinde çok para var."

"Alçaklar!"

"Alçaklar dediğin kim?"

"Doktorlar. Genel olarak tıpla kimin ilgisi varsa onlar. Ayrıca tabii, özel olarak bu doktor. Ben tıp bilimini kabul etmiyorum. Gereksiz bir bilim dalı. Bununla birlikte bütün bunları bir gün inceleyeceğim. Hem nedir o romantikliğiniz, söylesene ha? Galiba bütün sınıf birlik olup oraya gidiyormuşsunuz öyle mi?"

"Hepimiz değil! Bizim sınıftan on kişi kadar, her gün oraya gidiyor. Ama bundan bir şey çıkmaz ki!"

"Bütün bunlarda beni en çok şaşırtan şey, Aleksey Karamazov'un oynadığı roldür. Ağabeyini yarın ya da öbür gün böyle bir cinayetten ötürü mahkemeye verecekler, o ise çocuklarla romantik romantik şeyler yapmak için bunca zaman harcıyor!"

"Bunda romantiklik falan yok canım! Kendin de şimdi İlyuşa ile barışmaya gidiyorsun işte."

"Barışmaya mı? Gülünç bir söz doğrusu! Ben kimsenin davranışlarını incelemesine izin vermem."

"Ah, İlyuşa gelişine o kadar sevinecek ki! Geleceğini aklına bile getirmiyor. Neden, neden bu kadar uzun bir süre gitmek istemedin sanki?"

Smurov, bunu birden büyük bir heyecanla söylemişti.

"Oğlum, bu beni ilgilendirir, seni değil! Ben oraya kendiliğimden gidiyorum. Öyle istediğim için yapıyorum bunu. Sizleri ise, hepinizi oraya Aleksey Karamazov götürdü, demek ki arada bir fark

var. Hem ne biliyorsun, belki de ben hiç de barışmak için gitmiyorum oraya. Saçma bir laf ettin."

"Bizi oraya götüren Karamazov değil. Hiç de değil işte. Doğrudan doğruya kendimiz oraya gitmeye başladık. Tabii önce Karamazov'la birlikte gidiyorduk. Hem orada hiçbir şey olmadı ki. Hiç de dediğin gibi budalalıklar yapılmadı. Önce biri gitti, sonra bir başkası falan. Babası gelişimize çok sevindi. Biliyor musun, eğer İlyuşa ölürse babası muhakkak aklını kaçırır. İlyuşa'nın öleceğini anlıyor. Bizim İlyuşa ile barışmamıza nasıl seviniyor, anlatamam. İlyuşa seni de sordu, ama başka bir şey söylemedi. Seni sorduktan sonra hep susuyordu. Ölürse babası ya delirir ya intihar eder. Zaten eskiden de deli gibi davranıyordu. Biliyor musun, o adam soylu bir insan. O zaman da yanlışlık olmuş. Bütün kabahat o baba katilinde. O vakit adamcağıza dayak atanda."

"Ne olursa olsun Karamazov benim için bir bilmecedir. Onunla çoktan tanışabilirdim. Ama bazı durumlarda gururlu davranmaktan hoşlanıyorum. Bundan başka onun hakkında bazı düşüncelerim var. Bunların doğru olup olmadığını öğrenmem, işi açıklığa kavuşturmam gerekiyor!"

Kolya, önemli bir şey söylemiş gibi sustu. Smurov da öyle. Tabii Smurov, Kolya Krasotkin'e hayrandı ve kendisinin onunla eşit bir durumda olabileceğini aklından bile geçirmiyordu. Şimdi de büyük bir merak içindeydi. Çünkü Kolya, İlyuşa'ya "kendiliğinden" gittiğini söylemişti. Böyle olunca, işin içinde muhakkak bir sır vardı. Kolya'nın böyle durup dururken tam da o gün İlyuşa'ya gitmesinde muhakkak bir şey vardı. Pazar yerinden geçiyorlardı; pazarda birçok araba duruyordu ve pek çok da kümes hayvanı getirilmişti. Kentin kadınları üzerine tente gerilmiş tezgâhların arkasında çörek, iplik ve buna benzer şeyler satıyordu. Böyle pazar günleri yapılan alışverişe bizim kentte biraz safça olarak "panayır" derler ve bir yıl içinde böyle pek çok panayır olur.

Perezvon, büyük bir neşeyle koşuyor, arada bir herhangi bir şeyi koklamak için sağa sola sapıp duruyordu. Başka köpeklerle karşıla-

şınca da büyük bir heyecanla, köpeklerin arasındaki tüm kurallara uygun olarak onlarla seve seve koklaşıyordu.

Kolya birden:

"Ben gerçeği seyretmeyi severim, Smurov," dedi. "Köpeklerin karşılaşınca nasıl koklaştığını hiç fark ettin mi? Bu, onların arasında genel doğa kuralı gibi bir şey olmuş."

"Evet, gülünç bir kural."

"Hayır, gülünç değil, bunu yanlış söyledin. Peşin yargıları olan insana nasıl görünürse görünsün, doğada gülünç olan hiçbir şey yoktur. Eğer köpekler düşünebilseydi ve olayları eleştirebilseydi, onlar da muhakkak insanların arasındaki sosyal ilişkilerde aynı derecede, hatta belki daha da fazla gülünç yön bulacaktı. Çok daha gülünç bulurlardı onları. Bunu tekrar ediyorum. Çünkü kesin olarak inanıyorum ki, bizde çok daha fazla saçmalık vardır. Rakitin'in düşüncesi çok güzel bir düşünce. Ben de sosyalistim, Smurov."

"Sosyalist ne demek?"

"Herkes eşitse, herkesin ortaklaşa bir tek çiftliği varsa, evlilik diye bir şey yoksa, din, yasalar ve geriye kalan şeyler herkesin keyfine göreyse buna sosyalistlik derler. Sen daha bunu anlayacak kadar büyümedin. Seninle bunları konuşmak için daha erken. Hava da amma soğuk."

"Evet. Sıfırın altında on iki derece! Demin babam termometreye baktı."

"Hem farkında mısın Smurov, hava kışın ortasında, sıfırın altında on beş, hatta on sekiz derece olduğu zaman, kışın başında birden ayaza çektiği sıralar olduğu gibi, örneğin ısı daha on iki derece kadarken, üstelik kar da daha yağmadığı halde, o kadar soğuk olmaz. Bu neden olur biliyor musun? İnsanlar soğuğa daha alışmamıştır da ondan. İnsanlar her şeye alışır. Devlet işlerinde de, siyasi ilişkilerde de hep alışkanlıklar rol oynar. Alışkanlık en önemli itici güçtür. Şu köylüye bak, ne garip!"

Kolya, bunu söylerken sırtına gocuk giymiş, güler yüzlü, iri yarı bir köylüyü işaret etmişti. Köylü, arabasının başında, ellerine köylü

eldiveni geçirmiş, soğuktan durup durup el çırpıyordu. Kızıla çalan uzun sakalı soğuktan kırağı çalmış gibi olmuştu.

Kolya, yanından geçerken yüksek sesle ve meydan okur gibi:

"Köylüye bak, sakalı donmuş!" diye bağırdı.

Köylü, sakin ve ciddi bir tavırla:

"Birçok kişininki dondu!" dedi.

Smurov:

"Takılma ona!" diye söylendi.

"Ziyanı yok canım, kızmaz, iyi adam o! Hoşça kal, Matvey."

"Güle güle."

"Senin adın Matvey miydi?"

"Matvey ya! Bilmiyor muydun?"

"Bilmiyordum, tahmin ederek söyledim."

"Şuna bak hele! Öğrenci misin nesin?"

"Öğrenciyim ya!"

"Falakaya yatırıyorlar mı seni?"

"Sık sık değil, ama bazen oluyor."

"Canın acır mı?"

"Acımaz mı ya?"

Köylü, ta yürekten gelen bir acıma ile:

"Eee, hayat, ne yaparsın!" diye içini çekti.

"Hoşça kal, Matvey!"

"Güle güle. İyi çocuksun sen! İyi çocuksun!"

Çocuklar, yürümeye devam etti. Kolya, Smurov'a:

"Bu köylü iyi adam," dedi. "Ben halkla konuşmayı severim, her zaman da haklarını tanırım."

Smurov:

"Bizim okulda falakaya yatırıyorlar diye neden yalan söyledin ona?" diye sordu.

"Hoşuna gitsin diye!"

"Ne demek yani?"

"Bak Smurov, bana tekrar tekrar soru sorulmasından hoşlanmam. Leb demeden leblebiyi anlamalı. Bazı şeyler vardır ki, anlatılamaz. Köylünün kafasına göre bir öğrenci falakaya yatırılır, ya-

tırılmalı da! Ona göre falakaya yatırılmayan öğrenci olur mu hiç? Diyelim ki ona bizim okulda falaka cezasının olmadığını söyleyedim, adam buna düpedüz üzülür. Her neyse, sen bunları anlamazsın. Halkla konuşmasını bilmeli."

"Yalnız ne olur ona buna takılma! Yoksa gene başımıza bir iş gelir, tıpkı o zaman o kaz meselesinde olduğu gibi."

"Korkuyor musun yoksa?"

"Alay etme Kolya! Vallahi korkuyorum. Babam müthiş kızar. Zaten seninle dolaşmamı kesin olarak yasak ettiler."

Kolya:

"Üzülme canım, bu sefer bir şey olmaz!" dedi. Ve tenteli bir tezgâhın arkasında duran satıcı kadınlardan birine:

"Merhaba Nataşa!" diye bağırdı.

Hiç de o kadar yaşlı bir kadın olmayan satıcı kadın tiz bir sesle bağırır gibi:

"Ne Nataşa'sı? Benim adımı Marya!" diye karşılık verdi.

"İyi ki Marya'ymış, hoşça kal Marya!"

"Ah, seni gidi bacaksız! Boyuna bakmadan bir de laf atıyor!"

Kolya, ellerini sallayarak sanki kendisi kadına takılmıyormuş da kadın ona takılıyormuş gibi:

"Seninle uğraşacak vaktim yok! Gelecek pazar günü anlatırsın," dedi.

Marya:

"Ne anlatacakmışım sana pazar günü? Ben sana takılmadım ki, sen bana takıldın! Bağırmaya başladı:

"Bir güzel dayak lazım sana! Herkes senin ne mal olduğunu biliyor!"

Marya'nın yanında kendi tezgâhlarında mallarını satan öbür satıcı kadınlar arasında gülüşmeler duyuldu. Birden kentin kemerli dükkânlarından birinden durup dururken sinirli adamın biri çıktı. Tezgâhtar gibi bir şeydi. Bizim kentteki satıcılardan değildi, dışarıdan gelmeydi. Sırtında uzun, lacivert bir kaftan, başında da siperliği olan bir kasket vardı. Daha gençti. Koyu kumral kıvırcık saçları ve çiçek bozuğu, uzun, solgun bir yüzü vardı. Garip, budalaca bir

öfke içinde hemen Kolya'ya doğru yumruğunu sallamaya başladı. Sinirli sinirli:

"Ben seni tanıdım! Seni tanıdım!" diye bağırıyordu.

Kolya ona dik dik baktı. Bu adamla bir çatışması olduğunu hiç de hatırlamıyordu. Ama sokaklarda başkaları ile az mı çatışması olmuştu? Hepsini hatırlamasına imkân yoktu. Alaylı alaylı:

"Tanıdın mı?" diye sordu.

Satıcı aptal gibi:

"Ben seni tanıdım! Seni tanıdım!" diye tekrarlıyordu.

"İyi öyleyse. Eh, seninle tartışmaya vaktim yok... Haydi hoşça kal!"

Satıcı:

"Ne muzırlık ediyorsun?" diye bağırdı. "Gene yaramazlık ediyorsun ha? Ben seni bilirim! Gene yaramazlık ediyorsun ha?"

Kolya durup onu tepeden tırnağa süzmeye devam ederek:

"Yaramazlık da etsem seni ilgilendirmez, arkadaş!" dedi.

"Nasıl ilgilendirmez?"

"İlgilendirmez işte!"

"Kimi ilgilendirir ya? Kimi ilgilendirir? Söyle bakalım kimi?"

"Şimdi artık Trifon Nikitiç'i ilgilendirir. Seni değil, kardeşim."

Delikanlı gözlerini gene öfkeyle, ama aynı zamanda budalaca bir hayretle Kolya'ya dikti. Kolya aşırı bir ciddiyetle onu tepeden tırnağa süzdükten sonra sert ve ısrarlı bir tavırla:

"Sen Vozneseniye'ye* gittin mi bakalım?" diye sordu.

Delikanlı ne karşılık vereceğini biraz şaşırarak:

"Hangi Vozneseniye'ye? Niçin? Hayır, gitmedim!" dedi.

Kolya daha ısrarlı ve daha sert bir tavırla:

"Sabaneyev'i tanıyor musun?" diye sordu.

"Hangi Sabaneyev'i soruyorsun? Hayır tanımıyorum."

Kolya birdenbire:

"Eh madem tanımıyorsun, kes bakalım lafı!" diye kestirip attı ve sert bir dönüş yaparak sağa döndü, sanki Sabaneyev'i bile tanı-

* Bir yortu adı. *-çev.*

mayan bir budala ile konuşmaya tenezzül etmiyormuş gibi kendi yolunda hızlı hızlı yürümeye başladı.

Delikanlının neden sonra aklı başına geldi. Gene büyük bir sinirlilik içinde:

"Dur! Hey! Hangi Sabaneyev'i soruyorsun?" diye bağırdı.

Sonra birden satıcı kadınlara doğru döndü, aptal aptal onlara bakarak:

"Ne dedi Allah aşkına?" diye sordu.

Kadınlar kahkahalarla güldü. Aralarından biri:

"Yaman çocukmuş!" dedi.

Delikanlı sağ elini sallayarak hâlâ kendinden geçmiş gibi:

"Hangi Sabaneyev'i, hangi Sabaneyev'i soruyordu?" diye tekrarlamaya devam ediyordu.

Kadınlardan biri:

"Hani, herhalde Kuzmiçyev'lerde çalışmış olan Sabaneyev'i arıyordu," diye bir tahmin yürüttü.

Delikanlı deli gibi gözlerini ona dikti. Bir başka kadın:

"Kuzmiçyev'lerde mi? Onun adı Trifon değil ki! Kuzma'dır onun adı, Trifon değil. Çocuk, Trifon Nikitiç'ten söz etmişti. Demek ki o, değil."

O zamana kadar ciddi bir tavırla hiç konuşmadan söylenenleri dinlemiş olan üçüncü bir kadın lafa karıştı:

"Senin anlayacağın onun adı ne Trifon ne Sabaneyev'dir, Çijov'dur! Adı da Aleksey İvanoviç'tir. Aleksey İvanoviç Çijov!"

Dördüncü bir kadın ısrarla:

"Öyle ya, Çijov'dur onun soyadı," diye tekrarladı. Şaşkın delikanlı bir ona, bir ötekine bakıyordu. Neredeyse çileden çıkacakmış gibi.

"İyi ama neden soruyordu? Neden soruyordu onu, bacılar?" diye söyleniyordu. "Sabaneyev'i tanıyor musun dedi. Ben ne bileyim kimmiş Sabaneyev denen adam?"

Satıcı kadınlardan biri:

"Ne laf anlamaz adamsın! Diyorlar ya sana Sabaneyev değildir, Çijov'dur diye. Aleksey İvanoviç Çijov'dur aradığı!"

"Hangi Çijov? Söyle hangisi? Biliyorsan söyle."

"Uzun boylu, gürültücü patırtıcı bir adam vardı ya, hani yazın pazarda oturuyordu."

"Bana ne o Çijov'dan, bacılar! Bana ne, değil mi ya? Neden arıyordu onu?"

"Ben ne bileyim Çijov'u neden aradığını?"

Bir başka kadın daha:

"Onu niye aradığını biz ne bilelim," diye lafa karıştı. "Madem o kadar kafa şişiriyorsun, demek seninle ilgili bir şey bu. Hem çocuk bize değil ki, sana söyledi, budala! Yoksa gerçekten tanımıyor musun?"

"Kimi?"

"Çijov'u."

"Hay Allah kahretsin, o Çijov'u da seni de! Ona bir dayak atarsam görür o! Benimle alay etti."

"Çijov'a mı dayak atarsın? Bak, dikkat et, o seni dövmesin! Aptalın birisin sen, işte bu kadar!"

"Çijov'a değil, Çijov'a değil, o oğlana dayak atacağım! Sen de ne fesat, ne kötü karısın! Getirin şunu, getirin o oğlanı buraya! Benimle alay etti!"

Kadınlar kahkahalarla gülüyordu. Kolya ise artık uzaklaşmış, yüzünde sanki zafer kazanmış gibi bir tavırla yürüyordu. Smurov, yanında yürüyor, ikide bir arkasına dönerek uzakta bağırıp çağıran gruba bakıyordu. Kolya ile birlikte başına bir iş gelir diye hâlâ korkuyordu, öyleyken, o da çok neşelenmişti.

Nasıl bir karşılık vereceğini bir önsezi ile hissettiği halde Kolya'ya:

"Adama hangi Sabaneyev'i sordun?" dedi.

"Ben ne bileyim hangisini? Şimdi akşama kadar bağırıp çağıracak. Toplumun her tabakasındaki budalaları böyle arada bir dürtüklemekten hoşlanırım. Bak işte, şurada bir ahmak daha duruyor; şuradaki köylü var ya, işte o! Bak sana bir şey söyleyeyim. 'Budala bir Fransız'dan daha budala bir varlık yoktur,' derler ama bizim Rus'ların suratları da hemen ne olduklarını belli eder. Şimdi şuna bak, suratından budala olduğu belli değil mi, Allah aşkına söyle, ha?"

"Bırak onu Kolya, geçip gidelim yanından."

"Hayır, bırakmam onu! Bir kez artık coştum. Hey! Merhaba köylü."

Yanlarından ağır ağır geçen ve herhalde içkili olan iri yarı, safça, yuvarlak yüzlü, sakalına kır düşmüş köylü başına kaldırarak delikanlıya baktı:

"Eh, eğer şaka etmiyorsan merhaba," diye acele etmeden karşılık verdi.

Kolya güldü.

"Ya şaka ediyorsam?"

"Eh, şaka da ediyorsan, öyle olsun, ziyanı yok. Şakadan bir şey çıkmaz. İnsan her zaman şaka edebilir."

"Kabahat ettim ağabey, şaka yaptım seninle!"

"Eh ne yapalım, Tanrı bağışlasın seni!"

"Peki ama sen bağışlıyor musun?"

"Tabii ya! Hem de candan bağışlıyorum. Haydi güle güle!"

"Bak hele! Öyle görünüyor ki, akıllı bir köylüsün sen!"

Köylü hiç beklenmedik bir şekilde ve gene eskisi gibi kendine önem verdiğini belli eden güvenli bir tavırla:

"Senden akıllıyım ya!" diye karşılık verdi.

Kolya biraz şaşırdı.

"Hiç sanmam!" dedi.

"Doğru söylüyorum."

"Belki de öyledir."

"Hah şöyle, bunu bilesin oğlum."

"Haydi allahaısmarladık, köylü."

"Haydi, güle güle."

Kolya bir süre sustuktan sonra Smurov'a:

"Köylüler çeşit çeşittir," dedi. "Ben nereden bileyim akıllı bir adama çatacağımı. Halk arasında akıllı birine rastladım mı, hakkını teslim etmeye daima hazırım."

Uzakta, kilisenin saati on bir buçuğu çaldı. Çocuklar adımlarını sıklaştırdı ve Yüzbaşı Snegiryov'un evine kadar geriye kalan oldukça uzun yolu artık hiç konuşmadan yürüdüler. Eve gelmeden, yirmi

adım kala Kolya durdu ve Smurov'a önden gidip Karamazov'u dışarıya, yanına çağırmasını söyledi.

"Önce bir tanışalım bakalım," diye söylendi.

Smurov:

"Canım, neden çağıracaksın? Öyle gir, seni görünce bir sevinecekler ki! Ne diye burada ayazda tanışacaksın sanki?"

Kolya otoriter bir tavırla:

"Neden burada ayazda tanışacağım, orasını ben bilirim," diye kestirip attı.

"Küçüklere" karşı böyle otoriter bir tavır takınmaktan hoşlanırdı. Bunun üzerine Smurov, aldığı emri yerine getirmeye koştu.

IV

JUÇKA

KOLYA çok ciddi bir tavırla bahçe duvarına yaslandı, Alyoşa'nın gelmesini beklemeye başladı. Zaten onunla karşılaşmayı çoktandır istiyordu. Çocuklardan onunla ilgili birçok şey işitmişti. Ama şimdiye dek kendisine Alyoşa hakkında bir şey söyledikleri vakit, onu hor görüyormuş gibi kayıtsız bir tavır takınıyor, hatta davranışlarını "eleştiriyordu".

Ama içten içe onunla tanışmayı çok, çok istiyordu. Kendisine Alyoşa hakkında anlatılan tüm hikâyelerde cana yakın ve çekici bir şey vardı. Bu bakımdan o an kendisi için çok önemliydi. Bir kez onun yanında bir yanlışlık yapıp da küçük düşmemeye, kimseye boyun eğmeyeceğini göstermeye çalışması gerekiyordu. "Yoksa benim on üç yaşında bir çocuk olduğumu düşünerek, benim de ötekiler gibi olduğumu sanır. Hem bu çocuklarla işi ne? Onunla karşılaşınca soracağım bunu kendisine. Hay Allah! Bu kadar kısa boylu olmam da ne kadar kötü bir şey! Tuzikov benden küçük, ama benden yarım baş kadar daha uzun boylu. Bununla birlikte benim yüzümde zekice bir anlam var; gerçi yakışıklı değilim, biliyorum yüzce çirkin olduğumu. Ama zeki bir anlamı var yüzümün. Bundan başka içimdekileri pek de öyle ortaya dökmemeliyim. Yoksa

ona hemen öyle kucak açmaya kalkarsam kendisi sanır ki... Tüh! Öyle bir şey düşünürse rezalet olur vallahi!"

Kolya, var gücüyle kayıtsız bir tavır takınmaya çalışarak işte böyle heyecanlanıyordu. Onu asıl üzen o "adi" suratından çok, kısa boyuydu. Kısa boylu oluşuna üzülüyordu. Evinde, duvarın bir köşesinde daha bir yıl önce boyunu ölçtükten sonra kurşun kalemle çizdiği bir çizgi vardı. O günden bu yana, her iki ayda bir, heyecanla, tekrar tekrar boyunu ölçmek için o çizgiye yaklaşıyor, "Acaba ne kadar uzadım?" diye bakıyordu. Ne yazık ki çok az boy atıyor, bu da bazen onu büyük bir üzüntü içinde bırakıyordu. Yüzüne gelince, hiç de "adi" değildi. Aksine, beyaz, solgun ve çilleri olan oldukça sevimli bir yüzdü. Pek büyük olmayan, ama canlı, kül rengi gözleri cesaretle bakıyor ve sık sık heyecandan pırıl pırıl oluyordu. Elmacıkkemikleri biraz geniş, ağzı küçüktü. Dudakları çok kalın değildi ama kıpkırmızıydı. Burnunun küçük ucu da iyice yukarı kalkıktı. Aynaya baktığı vakit her zaman, "Tam anlamıyla kopça burunluyum! Kopça burunlu diye buna derler işte!" diye söylenir, daima öfkeyle aynadan uzaklaşırdı.

Kimi zaman da, "Bakalım, gerçekten yüzümde zekice bir anlam var mı?" diye bundan kuşku duyuyordu. Bununla birlikte aklının fikrinin yalnız yüzü ve boyu ile uğraştığını sanmak da doğru bir şey olmaz. Aksine aynanın karşısında geçirdiği o anlar ne kadar üzücü olursa olsun, onları çabucak unutuyor, hatta uzun bir süre aklına bile getirmeyerek, kendi deyimi ile "bütün varlığını idealleri ne ve gerçek hayatla ilgilenmeye veriyordu."

Alyoşa kısa bir süre sonra çıktı, acele etmeden Kolya'ya yaklaştı. Kolya, Alyoşa kendisine yaklaşmadan önce, daha birkaç adım kala onun yüzünün çok sevinçli olduğunu gördü. Memnunlukla, 'Yoksa gelişime mi bu kadar sevindi?' diye düşündü. Bu arada şunu belirteyim ki, Alyoşa'yı bıraktığımızdan beri genç adam çok değişmişti. Rahip giysilerini çıkarmıştı. Şimdi sırtında çok güzel dikilmiş bir ceket, başında da yuvarlak yumuşak bir şapka vardı. Saçları da kısa kesilmişti. Tüm bunlar ona çok yakışmıştı. Gerçekten çok yakışıklı olmuştu. Sevimli yüzünde her zaman bir neşe vardı. Ama bu ga-

rip, sakin ve sessiz bir neşeydi. Kolya, Alyoşa'nın dışarı, içerideyken sırtında ne varsa onunla, hatta paltosunu bile almadan çıkmış olduğunu fark ederek hayret etti. Belliydi ki acele etmişti. Alyoşa, Kolya'ya hiç kararsızlık göstermeden elini uzattı:

"İşte sonunda siz de geldiniz. Sizi o kadar bekledik ki!"

"Gelmeyişimin bazı nedenleri vardı. Onların ne olduğunu şimdi öğreneceksiniz. Her neyse, sizinle tanıştığıma memnunum. Çoktandır tanışma fırsatını bekliyordum ve sizinle ilgili pek çok şey işitmiştim."

Kolya, bunu hafifçe nefesi tıkanarak mırıldanmıştı.

"Canım, biz zaten sizinle nasıl olsa tanışacaktık. Ben de sizin için birçok şey işittim. Ama buraya... Buraya biraz geç kaldınız."

"Söyleyin, durum nasıl burada?"

"İlyuşa çok kötü durumda. Herhalde ölecek."

Kolya öfkeyle:

"Ne diyorsunuz! Şunu kabul edin ki, tıp berbat bir şey Bay Karamazov!" dedi.

"İlyuşa sizi sık sık, sık sık hatırlıyordu. Hatta biliyor musunuz, uykusunda sayıklarken bile sizi söylüyordu. Belli ki size o bıçaklama olayından önce... Çok değer veriyordu... Gerçi o işin bir nedeni vardı ama... Kuzum bu köpek sizin mi?"

"Benim. Adı Perezvon."

Alyoşa, üzgün bir tavırla Kolya'nın gözlerinin içine baktı.

"Juçka değil mi?" diye sordu. "Demek Juçka durup dururken ortadan kayboldu öyle mi?"

Kolya, sakladığı bir sır varmış gibi esrarengiz bir tavırla gülümseyerek:

"Biliyorum, hepiniz Juçka'yı bulmamı isterdiniz, söylenenleri hep işittim," dedi. "Beni dinleyin Karamazov! Size her şeyi olduğu gibi anlatacağım. Zaten olup bitenleri önceden anlatmak için, ikimiz içeriye girmeden önce konuşmak için sizi buraya çağırttım."

Sonra heyecanla anlatmaya koyuldu:

"Bakın şöyle oldu, Karamazov: İlkbaharda İlyuşa hazırlık sınıfına girdi. Eh, bizim hazırlık sınıfı ne olacak? Siz de bilirsiniz, hep

çoluk çocuk. İlyuşa ile hemen takışmaya başladılar. Ben iki sınıf daha yukarıdaydım ve tabii her şeye uzaktan, işin içine karışmadan bakıyordum. Bakıyorum çocuk küçük, çelimsiz bir şey. Ama onlara boyun eğmiyor, hatta onlarla dövüşüyor. Gururlu bir çocuk, gözleri pırıl pırıl parlıyor. Ben böyle çocukları severim.

Çocuklar bu tavrını görünce onu daha da çok kızdırmaya başladı. Asıl önemlisi, o zaman sırtında eski püskü bir palto vardı. Pantolonunun paçaları yukarı doğru çekiliyordu. Çizmeleri boyasızdı. Çocuklar onu bu yüzden tartaklıyordu. Çocuğun gururunu yaralıyorlardı. Hayır, artık buna dayanamazdım! Böyle şeyleri sevmem. Hemen onu savundum. Oğlanlara günlerini gösterdim. Biliyor musunuz onları döverim, onlar gene de beni taparcasına severler Karamazov!" Kolya bunu söylerken gösteriş yapar gibi övünmüştü.

"Zaten çocuklara bayılırım. Şu anda bile evde iki tane miniğim var. Hatta bugün buraya gelirken onların yüzünden geciktim. İşte, böylece İlyuşa'yı dövmekten vazgeçtiler. Ben de onu korumaya başladım. Görüyordum ki, gururuna düşkün bir çocuktu. Bunu size gerçekten söylüyorum; gururlu çocuktur. Öyleyken sonunda bana köle gibi bağlandı. En küçük isteklerimi bile yerine getiriyor, her sözümü dinliyor, beni Tanrı gibi seviyor, hatta davranışlarımı kopya etmeye çalışıyordu. Teneffüse çıktık mı hemen bana geliyordu. Onunla birlikte dolaşmaya başlıyorduk. Pazar günleri de öyle oluyordu. Bizim jimnazyumda büyük sınıfta olan bir çocuk, kendisinden küçük olan bir çocukla aynı düzeye indi mi, herkes onunla alay eder. Ama bu saçma bir önyargı. Madem canım öyle istemiş, kime ne? Öyle değil mi? Ona bir şeyler öğretiyor, onu geliştirmeye çalışıyordum. Madem hoşuma gidiyordu, neden gelişmesine yardım etmeyecektim? Öyle değil mi, söyleyin? Bakın siz de bütün bu çocuklarla ahbap oldunuz Karamazov. Demek yeni kuşağı etkilemek, bu çocukları geliştirmek, yararlı olmak istiyorsunuz, değil mi? Hem doğrusunu söyleyeyim, karakteriniz asıl bu yönüyle ilgimi çekti.

Her neyse, konumuza dönelim. Baktım çocukta aşırı bir duygululuk, bir romantiklik başlıyor. Oysa ben, biliyor musunuz, öyle aşırı duygu gösterilerinden nefret ederim. Yaradılışım böyle. Sonra

bazı çatışmalar da vardı. Gururlu çocuktu, öyleyken bana köle gibi bağlıydı. Köle gibi bağlı olduğu halde birden gözleri kıvılcımlar saçıyor, düşüncelerimi kabul etmek istemiyor, benimle tartışıyor, yırtınıyordu. O zamanlar bazı düşüncelerim vardı. Baktım onun karşı durduğu şey benim o düşüncelerim değil. Düpedüz bana karşı isyan ediyor! Çünkü ben onun o aşırı duygululuğuna serinkanlılıkla karşılık veriyordum. İşte onu biraz olsun frenlemek için, o ne kadar duygulu davranırsa, ben de o derece serinkanlı olmaya başladım. Bunu mahsus yapıyordum, böylece onu yola getirmek niyetinde olduğum için... Amacım karakterini sağlamlaştırmak, onu pişirmek, olgun bir insan haline getirmekti... Artık gerisini anlatmam gereksiz, herhalde ne demek istediğimi çok iyi anlıyorsunuz.

Birden baktım, bir gün, iki gün, üç gün üzüntülü üzüntülü dolaşıp duruyor. Ama artık onu üzen duygululuğu filan değil. Bambaşka bir şeye, daha büyük, daha önemli bir şeye üzülüyor. Kendi kendime 'Ne oluyor buna?' diye düşündüm. Üzerine vardım, bir de ne öğreneyim. İlyuşa her nasılsa ölen babanızın uşağı ile (o zaman babanız sağdı) Smerdyakov'la tanışmış. O da bu aptal çocuğa, budalaca bir oyun, daha doğrusu vahşice, adice bir oyun öğretmiş. Bir parça ekmeğin içi alınıyor, içine topluiğne sokuluyor, sonra da bu ekmek parçası herhangi bir sokak köpeğine, açlıktan lokmaları çiğnemeden yutan köpeklerden birine atılıyor ve bunun hayvanda nasıl bir etki yapacağına bakılıyor. İşte İlyuşa ile Smerdyakov böyle bir lokma hazırlamış, sonra da bunu şimdi bu kadar gürültü patırtı edilen kıvırcık Juçka'ya atmışlar. Bu Juçka, bir evin avlusunda duruyordu, ama öyle bir evdi ki orası, hayvana bir lokma bile vermiyorlardı. O da sabahtan akşama kadar havlayıp duruyordu. Siz böyle aptalca havlamalardan hoşlanır mısınız Karamazov? Ben nefret ederim.

İşte, hayvan lokmanın üzerine atılmış, onu kaptığı gibi yutmuş, sonra da tiz bir sesle bağıra bağıra, olduğu yerde fırıl fırıl dönmüş, sonunda da koşa koşa uzaklaşmış. Hem koşuyor hem de can acısıyla ciyak ciyak bağırıyormuş, böylece gözden kaybolmuş. Bunu bana İlyuşa'nın kendisi anlatmıştı. Bana bunu açıklamıştı, ama kendisi öyle bir ağlıyor, öyle bir ağlıyordu ki! Hem ağlıyor, hem de bütün

vücudu sarsıla sarsıla bana sarılarak, 'Hem koşuyor hem ciyak ciyak bağırıyordu; hem koşuyor hem ciyak ciyak bağırıyordu,' diye tekrarlayıp duruyordu. Anlaşılan bu sahne onu iyice etkilemiş. Baktım vicdan azabı çekiyor. Bu işi ciddi olarak ele aldım. Ama asıl daha önceki davranışlarından ötürü ona bir ders vermek istiyordum. İtiraf edeyim ki, sinsice davrandım. Mahsus böyle bir durumda benden beklenebilecek bir öfkeyi hiç de duymuyormuşum gibi davrandım. Yalnız ona: 'Sen adice bir davranışta bulundun. Alçağın birisin. Tabii bu işi herkese bildirmeyeceğim! Ama şimdilik seninle ilişkimi kesiyorum. Bu işin üzerinde düşüneceğim ve sana Smurov'la (demin benimle birlikte gelen çocuk var ya o; bana daima bağlı kalan bir çocuktur, adı da Smurov'dur) bundan böyle seninle arkadaşlık etmeye devam edecek miyim, yoksa alçağın biri olduğun için seni artık ölünceye kadar kendi haline mi bırakacağım, haber veririm,' dedim.

Bu onu müthiş şaşırttı. Şunu açıklıyayım ki, daha o zaman bile belki ona karşı aşırı derecede sert davranmış olduğumu düşündüm. Ama ne yapayım, o zamanki düşüncem öyleydi. Aradan bir gün geçtikten sonra kendisine Smurov'u gönderdim ve onunla artık 'hiç konuşmayacağımı' haber verdim. Bizde iki arkadaş aralarındaki ilişkiyi tamamen kopardılar mı, öyle denir. Onu böyle yalnız birkaç gün kızgın ateş üzerinde tutmayı, sonra da pişmanlığını görerek ona gene el uzatmayı düşündüğümü gizli tuttum. Oysa kesin olarak niyetim buydu. Sonra ne oldu dersiniz? İlyuşa, Smurov'u dinlemiş, sonra birden gözleri kıvılcımlar saçarak, 'Krasotkin'e söyle, bundan böyle tüm köpeklere içinde topluiğne olan ekmek parçaları atacağım! Hepsine, hepsine!' diye bağırmış. Bunun üzerine, 'Ya öyle mi? Demek içinde bir isyan uyandı, bunu yok etmeli!' diye düşündüm ve ona karşı tam anlamıyla nefret göstermeye başladım. Ne zaman karşılaşsak, başımı mahsus öbür yöne çeviriyor ya da alaylı alaylı gülümsüyordum. İşte o sırada birden babasının başına o iş geldi, hani 'hamam lifi' olayı var ya, hatırlıyor musunuz?

Şunu anlamanızı istiyorum ki, İlyuşa zaten daha önceden olup bitenler yüzünden müthiş bir sinir gerilimi içindeydi. Çocuklar onu kendi haline bıraktığımı görünce, üzerine atılmaya, onu 'ha-

mam lifi, hamam lifi!' diye kızdırmaya başlamıştı. İşte o zaman aralarında muharebeler başladı. Bunlara çok üzülüyordum, çünkü galiba bir seferinde onu fena halde dövdüler. İşte bir gün, sınıftan çıktığımız bir sırada İlyuşa bahçede tüm çocukların üzerine atıldı. Ben ise on adım kadar geride duruyor, ona bakıyordum. Hem yemin ederim ki, o sırada onunla alay ettiğimi hatırlamıyorum. Aksine o sırada ona çok, çok acıdım. Bir an daha geçseydi, ben de onu savunmak için ileri atılacaktım. Ama birden benimle göz göze geldi. O sırada durumum ona nasıl göründü bilmiyorum. Bildiğim tek bir şey varsa, o da çakısını çektiği gibi üzerime atıldığı ve beni kalçamdan işte şuradan, sağ bacağımın şurasından yaraladığıdır.

Ben hiç kımıldamadım. Şunu söyleyeyim ki, bazen gerçekten korkusuz olurum, Karamazov. O bana bunu yapınca, sadece yüzüne, 'Haydi istersen, sana gösterdiğim dostluğa karşılık gene vur beni, işte karşında hazır duruyorum, buyur,' der gibi nefretle baktım. Ama beni bir kez daha bıçaklamadı. Sonra dayanamadı, korkuya kapıldı. Çakıyı elinden fırlattığı gibi, avazı çıktığı kadar ağlaya ağlaya, koşarak kaçtı. Tabii müzevirlik yapmadım. Hepsine, bu iş müdürlüğün kulağına gitmesin diye susmalarını emrettim. Anneme bile yara artık iyi olduktan sonra söyledim. Zaten önemsiz bir yaraydı, basit bir çizik. Sonradan işittim ki, aynı gün çocuklarla taş muharebesi yapmış, sizin de parmağınızı ısırmış. Ama nasıl bir durumda olduğunu anlıyorsunuz ya! Her neyse, biliyorum. Yapılacak bir şey yok, budalaca davrandım, İlyuşa hastalandığı vakit onu bağışladığımı söylemeye, daha doğrusu barışmaya gelmedim. Bundan pişmanlık duyuyorum şimdi. Ama o sırada bazı amaçlar edinmiştim. İşte bütün hikâye bu... Yalnız galiba budalaca davrandım..."

Alyoşa heyecanla:

"Ah, onunla sizin aranızda böyle bir ilişkinin bulunduğunu bilmiyordum, ne yazık! Yoksa çoktandır size gelir, benimle birlikte ona gitmenizi rica ederdim. İnanır mısınız, hastalanınca, ateşler içindeyken bile hep sizi sayıklıyordu. Size ne kadar değer verdiğini hiç bilmiyordum! Hem gerçekten, gerçekten Juçka'yı bulamadınız değil mi? İlyuşa'nın babası da, bütün çocuklar da köpeği bulmak

için kenti altüst etti. İnanır mısınız, İlyuşa hasta hasta, benim yanımda bile üç kez, gözleri yaşla dolu olarak babasına, 'Ben neden hastayım biliyor musun baba? Juçka'yı o gün öldürdüğüm için. Şimdi Tanrı beni onun için cezalandırıyor,' dedi. Zihninden bu düşünceyi silmeye imkân yok. Eğer şimdi o Juçka'yı bir yerden bulup ona gösterseler, hayvanın ölmediğini, sağ olduğunu ona ispat etseler, bana öyle geliyor ki, sevincinden dirilir. Bu bakımdan hepimizin umudu sizdeydi."

Kolya büyük bir merakla:

"Peki, neden Juçka'yı benim bulacağımı düşündünüz? Yani bunu neden benden beklediniz?" diye sordu. "Niçin başkasından değil de benden bekliyordunuz bunu?"

"Onu arıyorsunuz, bulunca alıp getireceksiniz diye bir söylenti dolaşıyordu ortada. Smurov buna benzer bir şeyler söylüyordu. Tabii hepimiz Juçka'nın sağ olduğuna, onu bir yerlerde gördüklerine inandırmaya çalışıyoruz İlyuşa'yı. Çocuklar ona canlı bir tavşan bulup getirmiş. Ama İlyuşa sadece hayvana belli belirsiz gülümseyerek baktı ve kırlara serbest bırakılmasını istedi. Biz de öyle yaptık. Babası hemen sonra döndü ve ona küçük sahici bir çoban köpeği yavrusu getirdi. Onu da bir yerden almıştı. Çocuğu onunla teselli edeceğini sanıyordu. Yalnız galiba iş daha kötü oldu."

"Söyleyin. Bay Karamazov, babası ne biçim bir adam? Ben adamı tanırım. Ama sizin ona ne gözle baktığınızı öğrenmek istiyorum. Sizce nedir o adam; soytarı mı, palyaço mu?"

"Hayır, canım. Her şeyi derinden duyan, ama garip bir şekilde ezilmiş bazı insanlar vardır. Onların soytarılığı uzun bir süre küçük düşürücü bir kölelikle bağlı oldukları kişilere gerçeği olduğu gibi söylemek cesaretini bulamayarak, o tabi oldukları insanlarla bir çeşit öfkeli alaydan başka bir şey değildir. Şuna inanın ki, böyle bir soytarılık bazen çok feci olur. Şimdi o adam için dünyada her şey İlyuşa üzerinde toplanmıştır. İlyuşa ölürse, ya çıldırır ya intihar eder. Şimdi ona baktıkça buna hemen hemen kesin olarak inanıyorum."

Kolya, onu anladığını belirten duygulu bir tavırla:

"Ne demek istediğinizi anlıyorum Bay Karamazov. Görüyorum ki siz insanları iyi tanıyorsunuz."

"Yanınızda bir köpekle geldiğinizi görünce, hemen Juçka'yı getirdiğinizi sandım."

"Durun bakalım Bay Karamazov. Belki de onu gerçekten buluruz. Bu ise Perezvon'dur. Şimdi onu odaya sokacağım ve belki de İlyuşa'yı o çoban köpeği yavrusu ile olduğundan çok daha fazla neşelendireceğim. Durun bakalım Bay Karamazov, şimdi bazı şeyler öğreneceksiniz."

Kolya bunu söyledikten sonra birdenbire aklı başına gelir gibi:

"Hay Allah, ne diye sizi burada tutuyorum!" diye bağırdı. "Bu soğukta sırtınızda bir ceketle duruyorsunuz. Ben ise sizi burada tutuyorum. Görüyor musunuz, ne kadar egoistim! Zaten biz hepimiz egoistiz Bay Karamazov!"

"Üzülmeyin, gerçi sahiden hava soğuk, ama ben üşümem. Her neyse gidelim. Ha söz gelmişken sorayım, adınız ne sizin? Küçük adınızın Kolya olduğunu biliyorum, ama soyadınız?"

"Adım Nikolay İvanov Krasotkin ya da resmi dairelerde söylendiği gibi, 'oğul Krasotkin'im ben."

Kolya bunu söylerken nedense gülmüştü. Ama birden:

"Tabii adımdan, yani Nikolay adından nefret ediyorum."

"Neden?"

"Beylik bir ad, adi bir ad da ondan."

Alyoşa:

"On üç yaşındasınız değil mi?" diye sordu.

"Daha doğrusu on dört yaşındayım. İki hafta sonra on dört yaşında olacağım, iki hafta oldukça kısa bir süre. Size önceden bir zayıf noktamı açıklayacağım Bay Karamazov. Bunu ilk tanışıklığımız şerefine, karakterimi olduğu gibi hemen göresiniz diye söyleyeceğim, bana yaşımı sormalarından nefret ederim, hatta nefretten de daha şiddetli bir şey bu... Hem benim hakkımda dolaşan bir dedikodu var: Bana geçen hafta hazırlık sınıfından olan çocuklarla hırsız polis oynadım diye iftira ediliyor. Oynadığım doğrudur. Ama kendim eğleneyim diye, bu bana zevk verdiği için oynadığım

iftiradan başka bir şey değil. Öyle sanıyorum ki, bu dedikodu sizin de kulağınıza gelmiştir. Yalnız ben kendim için değil, çocukların hatırı için, ben olmadan kendi kendilerine hiçbir oyun oynayamıyorlar diye oynadım onlarla. İşte böyle, aramızda durup dururken daima böyle saçma dedikodular ortaya çıkar. Bana inanın öyle dedikoducu bir kent ki burası."

"Kendi zevkiniz için oynasanız bile, bundan ne çıkar?"

"Yok canım, insan böyle şeyi kendisi için yapar mı?.. Siz arabacılık oynar mısınız?"

Alyoşa gülümsedi:

"Ama şöyle düşünün, örneğin büyükler çeşit çeşit kahramanların serüvenlerinin canlandırıldığı, hatta bazen haydutların, savaşların bile canlandırıldığı tiyatrolara gidiyor. Bu ise tabii başka bir çeşit, ama gene de bir oyun sayılır, öyle değil mi? Çocukların teneffüs zamanlarında savaş oyunu ya da hırsız polis oyunu oynamaları da onların ruhlarında uyanan bir çeşit sanat eğilimidir. Ruhlarında kendilerini sanata vermek için duydukları bir ihtiyacın açığa vurulmasıdır. Hatta bu oyunlar bazen tiyatrodaki gösterilerden daha akla uygun uydurulur. Yalnız bir farkla, tiyatrolara aktörleri seyretmek için gidilir, burada ise gençlerin kendileri aktördür. Ama bu tabii bir şeydir."

Kolya ona dikkatle bakarak:

"Siz öyle mi düşünüyorsunuz? Demek siz bu kanıdasınız, öyle mi?" dedi. "Biliyor musunuz, oldukça ilginç bir düşünce ileri sürdünüz. Şimdi eve gidince bu konuyu düşüneceğim. Şunu açıklayayım ki, zaten böyle olmasını bekliyordum. Sizden bazı şeyleri öğreneceğimi biliyordum. Ben sizden ders almaya geldim, Bay Karamazov."

Kolya bunu duygulu ve heyecanını açığa vurarak söylemişti. Alyoşa elini sıkarak:

"Ben de sizden," dedi.

Kolya, Alyoşa'dan çok memnun kalmıştı. Onun kendine tam anlamıyla eşit durumdaymış gibi bir tavır takınmasına ve sanki

onunla "aralarında en büyük oymuş gibi" konuşmasına şaşıp kalmıştı. Sinirli sinirli gülerek:

"Şimdi size bir numara göstereceğim Bay Karamazov," dedi. "Bu da bir tiyatro gösterisi olacak. Zaten bunun için geldim."

"Önce sola, ev sahiplerine bir uğrayalım. Sizinkilerin hepsi paltolarını orada bırakıyor. Çünkü odada yer yok, içerisi de çok sıcak."

"Zaten ben bir saniye için gireceğim. İçeride sırtımda palto ile de otururum. Perezvon burada kalacak. Sofada kalıp ölü gibi yatacak. 'İci! Perezvon, *couche** ve öl!' Görüyor musunuz nasıl ölü numarası yapıyor? Önce içeri girip bir duruma bakacağım. Sonra gerekince bir ıslık çalıp: 'İci Perezvon!' diye bağıracağım, o zaman nasıl sanki tutuşmuş gibi kendini içeriye atacak. Yalnız yeter ki Smurov o anda kapıyı açmayı unutmasın. Ben artık gereken tembihleri yapacağım. Siz de numaraları görürsünüz..."

V

İLYUŞA'NIN BAŞUCUNDA

AHBABIMIZ emekli Yüzbaşı Snegiryov'un ailesinin oturduğu o bildiğimiz odada, o sırada içeride toplanmış olan büyük kalabalık yüzünden boğucu bir hava vardı. Kımıldayacak yer yoktu. Bu sefer İlyuşa'nın yanına birkaç çocuk toplanmıştı. Gerçi hepsi tıpkı Smurov gibi, onları İlyuşa ile barıştıranın Alyoşa olduğunu inkâr etmeye hazırdı, ama aslında gerçekten öyle olmuştu. Bütün başarısı da onları İlyuşa'ya "fazla romantikliğe kaçmadan" birbiri ardından, sanki bunu mahsus yapmamış gibi, her şey kendiliğinden olup bitmiş gibi götürmesiydi.

Bu ziyaretler ise İlyuşa'nın acısını çok hafifletiyordu. Çocuk, eskiden kendisine düşman olan bütün bu çocukların ona gösterdiği şefkati, arkadaşlığı ve yakınlığı gördükçe çok duygulanıyordu. Yalnız Krasotkin eksikti, bu da İlyuşa'nın yüreğinde bir taş gibi duruyordu. İlyuşeçka'nın acı anıları arasında kendisine en çok üzüntü

* (Fr.) "Yere yat." -*çev.*

veren bir şey varsa, o da tek arkadaşı ve savunucusu olduğu halde, o vakit çakıyla üzerine atıldığı Krasotkin ile kendisi arasında olup bitenlerdi. Akıllı bir çocuk olan Smurov da (İlyuşa ile barışmak için önce o gelmişti) aynı şekilde düşünüyordu. Ama Krasotkin, Smurov kendisine Alyoşa'nın "bir iş görüşmek üzere" ona gelmek istediğini söylediği vakit, hemen sözünü keserek bu yaklaşmaya engel olmuş ve Smurov'a hemen gidip Karamazov'a ne yapacağını, nasıl davranacağını çok iyi bildiğini, kimseden öğüt istemediğini ve eğer hastanın yanına gitmiyorsa bunu ne zaman gitmesi gerektiğini bildiği için yapmadığını, gitmemesinde "özel bir hesabı" olduğunu bildirmesini söyledi.

Bu, daha o pazardan iki hafta önce olmuştu. İşte Alyoşa, Krasotkin'e daha önce niyetlenmesine rağmen bu yüzden gitmemişti. Bununla birlikte, gelmesini beklerken, Krasotkin'e Smurov'u arka arkaya iki kez daha göndermişti. Ama her iki defasında da Krasotkin son derece kararlı ve sert bir tavırla gelmeyi reddetmiş ve Alyoşa'ya, eğer kendisi onu almaya gelirse, bir daha hiçbir zaman İlyuşa'ya gitmeyeceğini, artık canını sıkmamalarını bildirmişti.

Hatta Smurov, son güne dek Kolya'nın o sabah İlyuşa'ya gideceğinden haberdar olmamıştı. Ancak bir gün önce akşam vakti, Kolya Smurov'la vedalaşırken ona sabahleyin kendisini evde beklemesini söylemiş, onunla birlikte Snegiryov'lara gitmek niyetinde olduğunu açıklamış, ama oraya gideceğini hiç kimseye bildirmemesini tembih etmiş, böylece oraya habersiz gitmek istediğini belirtmişti. Smurov, tembih edildiği gibi yapmıştı. Krasotkin'in kaybolan Juçka'yı bulup getireceğini hayalinden geçirmesine gelince, bu Krasotkin'in bir gün laf arasında "Eğer sağ olduğu halde, hepsi bir olup da köpeği hâlâ bulamıyorsa, hepsi eşektir," demesinden ileri geliyordu. Ama Smurov bir süre bekledikten sonra, Krasotkin'e köpeğinin Juçka olduğunu tahmin ettiğini çekingen bir tavırla ima ettiği vakit, Krasotkin birden müthiş kızmış, "Kendi köpeğim, Perezvon'um varken, el âlemin köpeğini tüm kentte arayacak kadar eşek miyim ben? Hem topluiğne yutmuş bir köpeğin sağ kaldığı nerede görülmüş? Romantiklik bunlar, başka bir şey değil!" diye bağırmıştı.

Bu arada İlyuşa yatağa düşmüştü, iki haftadır odanın köşesinde, tasvirlerin altında bulunan yatağından hemen hemen hiç kalkmıyordu. Okula ise Alyoşa ile karşılaşıp da parmağını ısırdığından bu yana gitmiyordu. Zaten aynı gün hastalanmıştı. Bununla birlikte son bir ay boyunca çok nadir olarak yatağından kalkıp odada ve sofada güç bela dolaşabilmişti. Ancak sonunda gücünü tamamen yitirdi. O kadar ki, babasının yardımı olmadan adım atamıyordu. Babası ise oğlunun üstüne titriyordu. İçkiyi büsbütün bırakmıştı. Çocuk ölür diye korkudan çıldıracak gibiydi. Sık sık, özellikle çocuğun koluna girerek onu odada dolaştırdıktan, tekrar yatağına yatırdıktan sonra, birden koşarak sofaya çıkıyor, karanlık bir köşeye sokuluyor ve orada alnını duvara dayayarak bütün vücudunu sarsan garip, birbirini izleyen hıçkırıklarla ağlıyordu. Bu hıçkırıkları İlyuşeçka'ya duyulmasın diye de kendini var gücü ile tutmaya çalışıyordu.

Odaya döndüğü vakit ise, biricik sevgili oğlunu herhangi bir şeyle eğlendirmeye, teselli etmeye çalışıyor, ona masallar, gülünç fıkralar anlatıyor, rastladığı çeşit çeşit gülünç insanların, hatta hayvanların taklidini yapıyor, ne kadar komik bir şekilde bağırdıklarını ya da uluduklarını gösteriyordu. Ama İlyuşa, babası takla attığı ve palyaçoluk ettiği vakit bundan hiç hoşlanmıyordu. Bundan hoşlanmadığını belli etmemeye çalışmakla birlikte, babasının bu yüzden toplumda küçük düştüğünü kavrıyor ve her zaman "hamam lifi" ile o "korkunç günü" hatırlıyor, bu anıları bir türlü zihninden silemiyordu.

İlyuşeçka'nın sessiz, yumuşak karakterli, ayaksız kız kardeşi Ninoçka da babası takla attığı vakit bundan hoşlanmazdı. Varvara Nikolayevna'ya gelince, o çoktan Petersburg'a kursa gitmişti. Buna karşılık yarım akıllı anneleri, kocası bazen gösterilerde bulunmaya ya da gülünç bazı hareketler yapmaya başladığı vakit çok eğleniyor, ta yürekten kahkahalar atarak gülüyordu. Ancak bununla teselli buluyordu. Geri kalan zamanda ise, hiç durmadan, herkes onu unuttu, artık hiç kimse ona saygı göstermiyor, herkes onu üzüyor diye şikâyetlerde bulunarak sızlanıyor, ağlıyordu.

Ancak son günlerde birden tamamen değişmiş gibiydi. Sık sık köşeye, İlyuşa'ya bakmaya ve düşüncelere dalmaya başlamıştı. Şimdi çok daha sesi duyulmaz olmuştu ve çok daha az konuşuyordu. Ağladığı vakit de sesini işitmesinler diye sessizce gözyaşı döküyordu. Yüzbaşı ondaki bu değişikliği acı bir şaşkınlıkla fark etmişti. Çocukların ziyaretleri, başlangıçta hiç hoşuna gitmiyor ve sadece onu öfkelendiriyordu. Ama sonradan çocukların neşeli bağırışları ve anlattıkları hikâyeler onu eğlendirmeye başlamıştı. Sonunda da bunlardan o kadar zevk almaya başlamıştı ki, çocuklar ziyaretlerini kesecek olsalar, muhakkak içinde büyük bir özlem duyacaktı. Çocuklar bir şeyler anlattıkları, ya da oyun oynamaya koyuldukları vakit gülüyor, el çırpıyordu. Bazılarını da yanına çağırıp yanaklarından öpüyordu. En çok sevdiği de Smurov adlı çocuktu.

Yüzbaşıya gelince, İlyuşa'yı neşelendirmek için evine çocukların gelmesi daha başlangıçta ruhunu büyük bir sevinçle doldurmuştu. Hatta İlyuşa'nın şimdi artık üzülmeyeceği ve belki de bu yüzden daha çabuk iyi olacağı umuduna kapılmıştı. Son günlere dek ve İlyuşa için duyduğu tüm korkuya rağmen, çocuğun günün birinde birden iyileşeceği umudunu bir an olsun yitirmedi.

Küçük misafirleri derin bir heyecanla karşılıyor, etraflarında dönüp duruyor, onlara hizmet ediyordu. Onları sırtında taşımaya bile hazırdı, hatta bunu gerçekten yapmaya kalkışmıştı, ama bu oyunlar İlyuşa'nın hoşuna gitmemişti. Bu yüzden bırakıldı. Yüzbaşı çocuklar için hediyeler, priyannikler, cevizler alıyor, çay pişiriyor, ekmek dilimlerine tereyağı sürüyordu. Şunu da belirtmek gerekir ki tüm bu süre içinde parası bitmiyordu. O zamanlar Katerina İvanovna'nın iki yüz rublesini tam Alyoşa'nın anlattığı gibi kabul etmişti. Ondan sonra Katerina İvanovna, yüzbaşının durumu ile İlyuşa'nın hastalığını ayrıntılı olarak öğrendikten sonra, kendisi evlerine gelmiş, tüm aile ile tanışmış, hatta yüzbaşının yarı deli karısının bile gönlünü kazanmıştı. O günden bu yana kesenin ağzını açmıştı. Yüzbaşının kendisi de, çocuğu ölür diye müthiş bir korkunun etkisi altında ezildiği için, eski gururunu unutmuş, uslu uslu kendisine verilen sadakayı kabul etmeye başlamıştı.

Tüm bu süre içinde Katerina İvanovna'nın daveti üzerine hastayı her gün, düzenli bir şekilde, Doktor Herzenstube ziyaret etmeye başlamıştı. Ama bu ziyaretlerden pek sonuç çıkmıyordu. Yalnız doktor çocuğa çeşit çeşit ilaçlar veriyordu.

Bununla birlikte o gün, yani o pazar sabahı, yüzbaşının evinde, Moskova'dan gelmiş ve orada büyük üne sahip doktorlardan biri sayılan, yeni bir doktor bekleniyordu. Bu doktoru özel olarak Moskova'dan, büyük bir para karşılığında Katerina İvanovna, İlyuşeçka için değil, daha sonra yeri gelince söz edeceğimiz başka bir amaçla getirtmişti. Ama artık geldiğine göre İlyuşeçka'yı da ziyaret etmesini rica etmiş, geleceği de yüzbaşıya daha önceden haber verilmişti.

Kolya Krasotkin'in geleceğini ise, yüzbaşı aklından bile geçirmiyordu. Bununla birlikte çoktandır İlyuşeçka'nın, bu kadar üzülerek düşündüğü o çocuğun artık evlerine gelmesini bekliyordu. Krasotkin kapıyı açıp da odaya girdiği anda, yüzbaşı da, çocuklar da, hepsi hastanın yatağı başında toplanmış, biraz önce getirilmiş mini mini çoban köpeği yavrusuna bakıyordu; yavru ancak bir gün önce doğmuştu ama daha bir hafta öncesinden yüzbaşı tarafından hâlâ ortadan kaybolmuş olan ve herhalde artık ölmüş bulunan Juçka'yı özleyen İlyuşeçka'yı teselli etmek için ısmarlanmıştı. Ama kendisine küçük bir köpek yavrusu hem de öyle adi bir köpek değil, hakiki bir çoban köpeği yavrusu (tabii köpeğin cinsi çok, çok önemliydi) hediye edileceğini daha üç gün öncesinden işitmiş olan ve bunu bilen İlyuşa, ince ve duygulu bir çocuk olduğu için, hediyeye sevindiğini göstermekle birlikte, öbür çocuklar da babası da hatta çocuğun kendisi de anlıyordu ki, yeni gelen küçük köpek belki de yüreğinde taşıdığı, işkence ettiği o zavallı Juçka'nın anısını daha şiddetli bir şekilde canlandırmaktan başka bir işe yaramamıştı. Yavru köpek yanında yatıyor, kımıldayıp duruyor, İlyuşa da dudaklarında hastalıklı bir gülümseyişle ince, solgun, kupkuru küçük eliyle onu okşuyordu. Hatta yavru köpekten hoşlandığı bile belliydi, ama... Gene de Juçka ortalarda yoktu. Ne de olsa, bu Juçka değildi. Ah, eğer bu yavru köpekle birlikte bir de Juçka olsaydı, o zaman artık tam bir mutluluk olacaktı!

Birden, çocuklardan biri, herkesten önce, içeriye girmiş olan Kolya'yı fark ederek:

"Krasotkin!" diye bağırdı.

Ortada bir heyecan dalgası gezindi. Çocuklar iki yana çekilerek karyolanın iki yanında durdu. Böylece İlyuşeçka olduğu gibi birden göründü. Yüzbaşı ileri doğru atılarak Kolya'yı karşıladı.

"Buyurun, buyurun sevgili misafirimiz!" diye mırıldandı. "İlyuşeçka! Bay Krasotkin seni ziyarete geldi..."

Ama Krasotkin aceleyle elini sıkarak görgü kurallarını da çok iyi bildiğini gösterdi. Hemen önce yüzbaşının koltuğunda oturan karısına doğru döndü. (Kadın o anda hoşnutsuzluk içindeydi ve çocuklar İlyuşa'nın yatağının başına toplanarak yeni köpeği görmesine engel oluyor diye sızlanıp duruyordu.) Sonra çok nazik bir tavırla onun karşısında topuklarını birbirine vurdu ve Ninoçka'ya doğru dönerek onu da, bir hanımefendi olarak aynı şekilde selamladı. Bu nazik davranış, hasta kadının üzerinde olağanüstü denecek kadar iyi bir etki yaratmıştı. İki elini yana doğru açarak yüksek sesle:

"İşte, iyi terbiye görmüş bir delikanlı hemen belli olur!" dedi. "Oysa öbür misafirleriniz neredeyse birbirlerinin sırtına binmiş olarak geliyor."

Yüzbaşı, şefkatli bir tavırla, ama biraz da "annecik" saçmalar diye korkarak:

"Ne demek istiyorsun anacığım? Nasıl birbirlerinin sırtına binmiş olarak yani?"

"Basbayağı öyle geliyorlar işte! Sofada biri diğerinin omuzuna çıkıp sırtına bindi mi, haydi bakalım içeri! Namuslu bir ailenin evine işte böyle dalıveriyorlar. Böylesine misafir denir mi?"

"İyi ama evimize kim bu şekilde girdi anacığım? Kim girdi bu şekilde evimize?"

"İşte, şu çocuk başkasının sırtına binmiş olarak geldi. Şuradaki var ya, işte onun sırtına..."

Ama Kolya artık İlyuşa'nın yatağı başında duruyordu. Hasta çocuk göze çarpacak kadar sararmıştı. Yatağında doğruldu ve büyük

bir dikkatle uzun uzun Kolya'ya baktı. Kolya, eski küçük arkadaşını görmeyeli artık bir iki ay olmuştu. Bu yüzden onun karşısında derin bir şaşkınlık içinde hareketsiz kaldı. Bu kadar zayıflamış, bu kadar sararmış küçük bir yüz, ateşten böylesine parlayan o küçük yüzde korkunç denecek kadar irileşmiş gözler, böylesine zayıflamış küçük eller göreceğini aklından bile geçirmemişti. Acı bir şaşkınlık içinde, İlyuşa'nın derin derin ve sık sık nefes alışına, dudaklarının da ne kadar kuruduğuna bakıp duruyordu. Ona doğru bir adım attı, elini uzattı, sonra da ne söyleyeceğini büsbütün şaşırarak:

"Eee, söyle bakalım dostum... Nasılsın?" dedi.

Ama sesi birden kesildi, devam edemedi. Kayıtsız bir tavır takınmaya cesareti yetmedi, yüzü birden garip bir şekilde çekildi ve dudaklarının ucu titremeye başladı. İlyuşa, hâlâ bir tek söz söyleyecek gücü kendinde bulamayarak ona hasta hasta gülümsemeye devam ediyordu. Kolya birden elini kaldırdı ve bunu neden yaptığını kendisi de bilmeden İlyuşa'nın saçlarını okşadı. Ona alçak sesle:

"Ziyanı yok!" diye fısıldadı.

Bunu İlyuşa'ya cesaret vermek için mi, yoksa bir başka şey için mi söylemişti, bunu kendisi de bilmiyordu. Bir an gene sustular.

Kolya birden elinden geldiği kadar kayıtsız bir tavırla:

"Ne o? Sana yeni bir köpek yavrusu mu aldılar?" diye sordu.

İlyuşa, uzun uzun fısıldar gibi:

"Eveeet!" dedi.

Bunu söylerken neredeyse nefesi tıkanacakmış gibi oluyordu.

Kolya, sanki en önemli şey o köpek yavrusuymuş, kara burunlu bir köpek olmasıymış gibi ciddi ve kesin bir tavırla:

"Madem kara bir burnu var, demek ki yaman bir köpek! Zincir vursan bile onu tutamazsın!" dedi.

Ama asıl önemli olan tüm gücü ile içinde uyanan bir duyguyu bastırmaya çalışmasıydı. Hemen orada "küçük bir çocuk gibi" ağlamamak için kendisini zor tutuyordu.

"Bak göreceksin, büyüdüğü vakit zincire vurmak zorunda kalacaksın, ben bu köpekleri bilirim!"

Kalabalıktan bir çocuk:

"Kocaman bir köpek olacak!" diye bağırdı. Birden, birkaç ses duyuldu.

"Tabii ya, çoban köpeği bu! Çoban köpekleri kocaman, işte şu kadar, bir buzağı kadar olurlar."

Yüzbaşı onlara doğru atılarak:

"Buzağı kadar olurlar ya! Tam bir buzağı kadar. Ben mahsus en azılısını arayıp buldum. Bunun anası babası da en azgın köpeklerden. İkisinin de boyu yerden işte şu kadar... Oturşanıza efendim. Şuraya İlyuşa'nın karyolasına buyurun! Ya da isterseniz sedirin üzerine. Hoş geldiniz sevgili misafirimiz, çoktandır yolunu gözlediğimiz misafirimiz... Aleksey Fyodoroviç'le geldiniz değil mi?"

Krasotkin, İlyuşa'nın ayakucuna karyolanın üzerine oturdu. Gerçi yolda kayıtsız bir tavırla nasıl ve nereden başlayarak konuşacağını tasarlamıştı, ama şimdi iyice ipin ucunu kaçırmıştı:

"Hayır... Ben Perezvon'la geldim. Şimdi benim Perezvon adında bir köpeğim var. Tam bir Slav ismi. Dışarıda bekliyor... Bir ıslık çaldım mı, rüzgâr gibi gelir."

Birden İlyuşa'ya doğru döndü.

"Benim de köpeğim var!" dedi. Sonra sanki İlyuşa'nın başından aşağı kaynar bir su döker gibi:

"Juçka'yı hatırlıyor musun arkadaş?" diye sordu.

İlyuşeçka'nın küçük yüzü karıştı. Acıyla Kolya'ya baktı. Kapının yanında duran Alyoşa, Juçka'dan söz etmesin diye Kolya'ya gizlice başı ile işaret edecek oldu. Ama Kolya bunu fark etmedi ya da fark etmek istemedi.

İlyuşa bitkin bir sesle:

"Peki Juçka... Nerede?" diye sordu.

"Senin Juçka mı? Ohooo! Yok oldu senin Juçka!"

İlyuşa bir şey söylemedi, yalnız bir kez daha Kolya'ya dik dik baktı. Alyoşa, bir fırsatını bulup Kolya ile göz göze gelince, var gücü ile gene başını sallamaya başladı. Ama Kolya, gene sanki bu sefer de bunu fark etmemiş gibi gözlerini öbür yöne çevirdi ve ona hiç acımıyormuş gibi darbeleri indirmeye devam etti.

"Herhalde bir yerlere koşup gitmiş, ortadan kaybolmuştur. Böyle bir ikramdan sonra nasıl ortadan kaybolmaz..."

Öyleyken, nedense konuşurken tıkanır gibi oluyordu.

"Benim ise Perezvon'um var... Tam bir Slav adı... Onu sana getirdim..."

İlyuşeçka birden:

"İstemez!" dedi.

"Hayır, hayır. İstemez deme, muhakkak görmelisin onu... Eğlenirsin. Mahsus getirdim... Tıpkı öbürü gibi kıvırcık tüylü..."

Kolya bunu söyledikten sonra artık anlaşılmayacak müthiş bir heyecan içinde Bayan Snegiryova'ya doğru döndü.

"Köpeğimi buraya getirmeme izin verir misiniz?" diye sordu.

İlyuşa, acı dolu, bitkin bir sesle:

"İstemez, istemez," diye bağırdı.

Gözlerinde sitemli bir ışık yanmıştı. Yüzbaşı birden duvarın dibinde ilişir gibi olduğu sandığın üzerinden fırlayarak:

"Siz şey... Siz şey... Başka bir zaman getirseniz..." diye mırıldandı.

Ama Kolya, karşı durulamayacak bir ısrarla acele ederek Smurov'a:

"Smurov, kapıyı aç!" diye seslendi.

Smurov kapıyı açar açmaz Kolya düdüğünü öttürdü. Perezvon rüzgâr gibi odaya daldı. Kolya yerinden fırlayarak:

"Zıpla! Perezvon! Salta dur! Salta dur!" diye avazı çıktığı kadar bağırdı ve köpek art ayaklarının üzerinde kalkarak İlyuşeçka'nın karyolasının tam önünde salta durdu.

O zaman hiç kimsenin beklemediği bir şey oldu. İlyuşa birden irkildi, var gücü ile ileri doğru atıldı, Perezvon'a doğru eğildi. Nefesini tutarak ona baktı. Sonra birden hem acıdan hem de mutluluktan kısılmış bir sesle:

"Bu, Juçka... Bu Juçka!" diye bağırdı.

Krasotkin, çın çın çınlayan mutlu bir sesle avazı çıktığı kadar:

"Sen ne sanıyordun ya?" diye bağırdı ve köpeğe doğru eğilerek onu kucaklayıp İlyuşa'ya doğru kaldırdı.

"Bak, arkadaşım, görüyor musun? Gözü şaşı, sol kulağı da kesik. Tıpkı bana anlattığın vakit tanımladığın gibi. Ben onu senin söylediğin bu işaretlere bakarak tanıdım! Daha o zaman, kısa bir süre sonra bulmuştum onu. Kimsenin değildi ki, kimsenin değildi ki!"

Kolya, bunu söyleyerek aceleyle bir yüzbaşıya, bir karısına, bir Alyoşa'ya, sonra da gene İlyuşa'ya dönerek anlatıyordu:

"Fedotov'lardaymış, arka avlularında. Oraya sığınmış. Ama onlar hayvanı beslemiyordu. Oysa hayvan kaçmış, köye kaçmıştı... Ben de onu arayıp buldum işte... Yani anlıyor musun, dostum, o zaman senin verdiğin ekmeği yutmamış. Eğer yutmuş olsaydı, muhakkak ölürdü. Orası muhakkak! Madem şimdi sağ, demek ki bir fırsatını bulup, lokmayı tükürerek ağzından çıkarmış. Sen tükürdüğünü görmemişsin! Tükürmüş ama gene de tükürürken diline iğne batmış tabii, işte bu yüzden o vakit can havliyle, tiz bir sesle bağırmış. Hem koşuyor hem de tiz bir sesle bağırıyordu herhalde, sen de artık lokmayı büsbütün yuttuğunu sanmışsın. Herhalde çok bağırmıştır, çünkü köpeklerin ağızlarının içindeki deri çok hassastır... İnsanda olduğundan çok daha hassastır!"

Kolya durmadan, heyecandan, sevinçten, yüzü ateş gibi yanarak bağırıp duruyordu.

İlyuşa ise hiç konuşamıyordu. O iri ve korkunç bir şekilde dışarı uğramış gibi duran gözlerini Kolya'ya dikmiş, ağzı açık olarak, yüzü kâğıt gibi sapsarı olmuş bir halde bakıyordu. Eğer hiçbir şeyden haberi olmayan Krasotkin, böyle bir anın hasta çocuğun sağlık durumu üzerinde ne kadar öldürücü ve acı veren bir etki yaptığını bilseydi bu şakayı hiçbir zaman yapmaya cesaret edemezdi. Ama odada bulunanlardan bunu belki yalnız Alyoşa anlıyordu. Yüzbaşıya gelince, o da sanki birden küçücük bir çocuk oluvermişti. Müthiş bir heyecan içinde:

"Juçka ha! Demek bu Juçka ha?" diye bağırıyordu. "İlyuşeçka, baksana bu Juçka'ymış! Senin Juçka! Anacığım bu Juçka'ymış!"

Neredeyse ağlayacaktı. Smurov üzüntülü bir tavırla:

"Bunu nasıl düşünemedim!" dedi. "Aferin Krasotkin! Dedim ya Juçka'yı bulur, diye. İşte buldu!"

Biri daha sevinçle:

"İşte buldu," diye karşılık verdi.

Bir üçüncü incecik ses:

"Yaşa Krasotkin!" diye ortalığı çınlattı.

Bütün çocuklar:

"Yaşa, yaşa!" diye bağırdı ve alkışlamaya başladı.

Krasotkin, hepsinin sesini bastırmaya çalışarak:

"Durun canım, durun!" diye bağırıyordu. "Size bunun nasıl olduğunu anlatayım. Asıl iş bunda. Başka bir şeyde değil de, asıl onda iş! Onu arayıp buldum ya, hemen evime götürdüm ve bir yere saklayarak üzerine kapıyı kilitledim. Son güne dek de hiç kimseye göstermedim. Yalnız Smurov iki hafta önce bir köpeğim olduğunu öğrendi. Ama ben onu köpeğimin Perezvon adında başka bir köpek olduğuna inandırdım. O da bunun Juçka olduğunu aklına bile getirmedi. Ben de Juçka'ya bu arada birçok şey öğrettim. Bakın neler biliyor, bakın! Sırf onu sana artık terbiye edilmiş, uslanmış olarak getirmek için bunları öğrettim. Sana, 'İşte bak, senin Juçka şimdi nasıl olmuş,' demek için. Bir parçacık sığır eti falan yok mu? Şimdi size öyle bir numara yapacak ki, gülmekten yerlere yatacaksınız! Bir parçacık sığır eti yeter. Yok mu hiç?"

Yüzbaşı, rüzgâr gibi fırladı, sofadan geçerek aile yemeklerinin piştiği ev sahibinin dairesine koştu. Kolya ise çok değerli olan zamanı yitirmemek için çılgın gibi acele ederek Perezvon'a, "Haydi öl!" diye bağırdı. Bunun üzerine Perezvon olduğu yerde birden fırıl fırıl dönmeye başladı, sırtüstü yattı ve dört ayağını birden yukarı dikerek hareketsiz kaldı. Çocuklar gülüyordu. İlyuşa, eskisi gibi hüzünlü hüzünlü gülümseyerek bakıyordu. Ama Perezvon'un ölüşü en çok "anneciğin" hoşuna gitti. Köpeğe bakarak kahkahalarla gülmeye ve parmaklarını şıkırdatarak:

"Perezvon! Perezvon!" diye seslenmeye başladı.

Kolya zafer kazanmış gibi bir tavırla ve haklı olarak gururlanarak:

"Ne yapsanız kalkmaz! Dünyada kalkmaz!" diye bağırdı. "Avazınızın çıktığı kadar bağırsanız bile... Ama ben bir bağırayım, hemen fırlar. İci, Perezvon!"

Köpek fırladı ve sevincinden tiz bir sesle bağırarak zıplamaya başladı. Yüzbaşı elinde haşlanmış bir parça sığır eti ile koşarak içeri girdi. Kolya, aceleyle ve önemli bir iş yapıyormuş gibi:

"Sıcak değil ya?" diye sordu. "Hayır, sıcak değilmiş. Köpekler sıcak sevmez de. Şimdi hepiniz bakın. İlyuşeçka, bak bak. Baksana, bak, bak, arkadaşım, niye bakmıyorsun? Köpeği getirdim de bakmıyor bile!"

Yeni numara şuydu, hareketsiz duran ve burnunu uzatan hayvanın burnunun ta ucuna o lezzetli sığır parçası konacaktı. Zavallı köpek, burnunun üzerinde o parça ile sahibinin söyleyeceği kadar bir zaman hiç kımıldamadan, hiç hareket etmeden, gerekirse yarım saat bile duracaktı. Ama Perezvon'u bu pozda yalnız bir saniyecik tuttular. Kolya:

"Pile!" diye bağırdı ve et parçası bir anda Perezvon'un burnundan ağzının içine uçtu.

Seyirciler tabii sevinçli bir hayret gösterdi. Alyoşa, elinde olmayarak sitemle:

"Hay Allah! Köpeği sadece ona bu numaraları öğretmek için mi tüm bu süre içinde getirmediniz!" diye bağırdı.

Kolya, açık yüreklilikle:

"Tabii ya! Onu en kusursuz durumda göstermek istedim!"

İlyuşa birden incecik parmaklarını şıkırdatarak köpeği yanına çağırdı.

"Perezvon! Perezvon!"

Kolya:

"Canım sen ne diye rahatsız olacaksın! O senin karyolanın üzerine fırlasın. İci, Perezvon!"

Bunu söylerken eliyle karyolaya hafif hafif vurdu. Perezvon ok gibi fırlayarak İlyuşa'nın yanına zıpladı. İlyuşa öne doğru atılarak iki eliyle hayvanın başına sarıldı. Perezvon ise bir anda bunu yaptığı için hemen yanağını yalayıverdi. İlyuşeçka ona sokuldu, yatağının üzerinde uzandı ve yüzünü herkesten saklayarak hayvanın kıvırcık tüyleri arasına sakladı. Yüzbaşı:

"Aman Allahım! Aman Allahım!" diye söyleniyordu.

Kolya, gene İlyuşa'nın karyolasına oturdu.

"İlyuşa, sana bir şey daha gösterebilirim. Sana küçük bir top getirdim. Hatırlıyor musun? Sana daha o zaman bu toptan söz etmiş, sen de, 'Ah onu bir görsem!' demiştin. İşte şimdi onu getirdim!"

Kolya bunu söyledikten sonra çantasının içinden bronz küçük topu çıkardı. Acele ediyordu çünkü kendisi de çok mutluydu. Başka bir zaman olsa Perezvon'un yaptığı numaraların etkisi geçsin diye beklerdi. Ama şimdi her türlü ağırbaşlılığı bir tarafa bırakarak acele etti, 'Madem o kadar mutlusunuz, alın bakalım size bir mutluluk daha vereyim!' der gibiydi. Kendisi de derin bir mutlulukla sarhoş gibiydi.

"Ben bunu çoktandır memur Morozov'da gözüme kestirmiştim. Senin için dostum, senin için! Boşu boşuna onda duruyordu, kardeşinden ona kalmış. Ben de ona karşılık bir kitap verdim babamın dolabından: *Muhammed'in Akrabası ya da İyileştirici Akılsızlıklar.* Belki yüz yaşında bir kitap. Açık saçık bir şey. Daha sansür olmadığı zamanlarda Moskova'da yayınlanmış. Morozov böyle şeylere bayılır. Üstelik teşekkür etti..."

Kolya, küçük topu elinin üzerine koymuş, herkes onu rahat rahat görsün ve zevk alsın diye uzatmış tutuyordu. İlyuşa sağ kolu ile Perezvon'a sarılmaya devam ederek doğrulmuş ve hayran hayran oyuncağı seyrediyordu. Kolya kendisinde barut bulunduğunu ve hemen orada "eğer bu hanımları rahatsız etmezse" ateş bile edilebileceğini söylediği vakit, oyuncağın yaptığı etki son dereceyi buldu. "Annecik" hemen oyuncağı daha yakından görmesine izin verilmesini rica etti. Tabii isteğini derhal yerine getirdiler. Tunçtan yapılmış araba son derece hoşuna gitmişti. Kadıncağız onu dizlerinin üzerinde gezdirmeye başladı. Topla ateş edilmesine müsaade edip etmeyeceği sorulunca, kendisine ne sorduklarını anlamamakla birlikte "Hay hay, buyurun," diyerek buna her bakımdan razı olduğunu bildirdi. Yüzbaşı, eski bir asker olarak topu kendi eliyle doldurdu. Avucuna azıcık barut koymuştu. Saçmayı ise başka bir sefer kullanmak için ayırmalarını rica eti. Topu, namlusu boş bir yere gelecek şekilde yere koydular. Fitiline üç barut tozu koyup kibrit

çaktılar. Çok güzel bir ateş oldu. Annecik ilk anda irkilmişti, ama hemen sonra sevinçten gülmeye başladı. Çocuklar, bir törendeymiş gibi hiç konuşmadan ciddi bir tavırla bakıyordu. Ama İlyuşa'ya bakarak en çok sevinen yüzbaşıydı. Kolya topu kaldırdı, onu hemen saçmaları ve barutu ile birlikte İlyuşa'ya hediye etti. Tam anlamıyla derin bir mutluluk içinde:

"Bunu senin için, senin için aldım!" diye tekrarladı. "Çoktandır hazırlamıştım onu!"

Annecik sanki küçük bir çocukmuş gibi:

"Ah, bana hediye edin onu! Hayır, topu bana hediye edin!" dedi. Yüzünde topu ona hediye etmezler diye üzüntülü ve endişeli bir anlam belirmişti. Kolya şaşırıp kaldı. Yüzbaşı huzursuzluk içindeydi. Heyecana kapılmıştı. Ona doğru atılarak:

"Anacığım, anacığım, top zaten senin!" dedi. "Yalnız şimdilik bırak İlyuşa'da kalsın. Çünkü onu İlyuşa'ya hediye ettiler. Ama öyle de olsa yine senin sayılır. İlyuşeçka oynayasın diye onu her zaman sana verir. Varsın ortaklaşa ikinizin olsun."

Annecik:

"Hayır, istemiyorum! Ortaklaşa olmasın. Hayır, benim olsun, İlyuşa'nın değil," diye devam etti ve iyiden iyiye ağlamaya hazırlandı.

İlyuşa birden:

"Anne! Al, senin olsun, bak işte veriyorum! Al senin olsun!" diye bağırdı.

Birden sanki Krasotkin vermiş olduğu hediyeyi bir başkasına verdiği için kızacak diye korkuyormuş gibi yalvaran bir tavırla ona doğru döndü:

"Krasotkin, onu anneme hediye edebilir miyim?" dedi.

Krasotkin hemen razı oldu.

"Tabii edebilirsin!" dedi ve topu İlyuşa'nın elinden alıp, onu kendi eliyle ve mümkün olduğu kadar nazik bir şekilde yerlere kadar eğilerek Anneciğe verdi.

Kadın o kadar duygulanmıştı ki, ağlamaya bile başladı. Duygulu bir tavırla:

"İlyuşeçka, yavrum! İşte, kim seviyormuş annesini şimdi anladım!" diye bağırarak hemen topu dizlerinin üzerinde gezdirmeye başladı.

Kocası ona doğru atıldı ve:

"Annecik, ver elini öpeyim," dedi, hemen sonra da bu niyetini yerine getirdi.

Eşi memnunlukla Krasotkin'i işaret ederek:

"En sevimli delikanlı kimdir biliyor musun? İşte bu iyi yürekli çocuktur!"

Kolya:

"Ben sana şimdi artık istediğin kadar barut getiririm!" diyordu. "Biz şimdi barutu kendimiz yapıyoruz. Borovikov içinde olan maddeleri öğrenmiş. Yirmi dört kısım güherçile, on kısım kükürt ve altı kısım akağaç kömürü alınıyor, bunların hepsi bir arada dövülüyor, içine su konuyor, hepsi yumuşak bir macun oluncaya dek karıştırılıyor ve elde edilen karışım davul derisinin içinden geçirilerek süzülüyor. İşte sana barut!"

İlyuşa:

"Smurov bana daha önce barutu nasıl hazırladığınızı söyledi. Ama babamın söylediğine göre bu sahici barut değilmiş," diye karşılık verdi.

Kolya kızardı:

"Nasıl sahici değilmiş? Biz ateşledik mi, pekâlâ yanıyor! Her neyse, bilmiyorum..."

Yüzbaşı birden suçlu bir tavırla Krasotkin'e doğru atıldı:

"Hayır, ben bir şey söylemedim!" dedi. "Gerçi, sahici barutun böyle yapılamayacağını söyledim, ama ziyanı yok, öyle de olur efendim."

"Bilmiyorum. Tabii siz daha iyi bilirsiniz. Taştan yapılmış boş bir pomat kutusunun içinde yaktık, mükemmel yandı. Hepsi, olduğu gibi yandı. Geride yalnız pek az is kaldı. Ama bu yalnız o yumuşak karışımdı, bu karışım bir de deri parçasından geçirilirse... Her neyse, siz daha iyi bilirsiniz. Ben bilemem..."

Krasotkin birden İlyuşa'ya doğru döndü.

"Bulkin'in babası onu barut yüzünden dövmüş duydun mu?" diye sordu.

İlyuşa:

"Duydum," diye karşılık verdi.

Büyük bir ilgi ve zevkle Kolya'yı dinliyordu.

"Tam bir şişe barut hazırlamıştık, Bulkin bunu karyolasının altında bulunduruyordu. Babası görmüş. 'Burasını uçurabilir,' demiş. Hemen orada da bir güzel dayak atmış. Üstelik jimnazyuma gelip beni şikâyet edecekmiş. Şimdi artık benimle oynamasına izin vermiyorlar. Zaten şimdi hiç kimseyi benimle oynatmıyorlar. Smurov'u da bırakmıyorlarmış. Tanınmış adam oldum yani. Yamanmışım, öyle diyorlar benim için."

Kolya, bunu söylerken hoşnutsuz bir tavırla hafifçe güldü.

"Bütün bunlar o demiryolu hikâyesinden sonra başladı."

Yüzbaşı:

"Ha! Biz de sizin o hikâyenizi işittik!" diye bağırdı. "Orada nasıl yattınız Allah aşkına? Gerçekten trenin altında yatarken hiç korkmadınız mı?"

Yüzbaşı, Kolya'ya çok dalkavukluk ediyordu. Kolya kayıtsız bir tavırla:

"Pek o kadar değil!" diye karşılık verdi.

Tekrar İlyuşa'ya doğru dönerek:

"Burada böyle bir ün kazanmama en çok o Allahın belası kaz yol açtı."

Gerçi Krasotkin, bunları anlatırken mahsus, gösteriş olsun diye kayıtsız bir tavırla konuşuyordu ama hâlâ bir türlü kendini toparlayamıyordu. Sesi de ikide bir kısılıyormuş gibi oluyordu.

İlyuşa yüzü ışık saçarak güldü.

"Ha, o kaz işini de işittim! Bana anlatmışlardı, ama iyice anlayamadım. Seni gerçekten hâkimlerin huzuruna mı çıkardılar?"

Kolya, laubali bir tavırla:

"Senin anlayacağın, saçma bir şeydi. Hiç önemi olmayan bir şeydi. Pireyi deve yaptılar, bizde sık sık yaptıkları gibi," diye anlatmaya koyuldu. "Bir gün meydandan geçiyordum. Tam o gün pa-

zara sürü ile kaz getirmişlerdi. Durdum, kazlara baktım. Birden bizim delikanlılardan biri, Vişniyakov adında biri (şimdi kendisi Plotnikov'larda çırak olarak çalışıyor) bana bakarak "Ne diye kazlara bakıyorsun?" dedi. Yüzüne baktım; yusyuvarlak, aptal bir surat. Delikanlı yirmi yaşında kadar vardı. Ben halkla konuşmaktan hiçbir zaman kaçınmam. Halkla konuşmak hoşuma gider... Bizler halktan kopmuş insanlarız... Bu bir gerçek... Galiba bu sözüme gülüyorsunuz, öyle mi Karamazov?"

Alyoşa, mümkün olduğu kadar candan bir tavırla:

"Hayır! Allah korusun, ne münasebet! Sizi can kulağı ile dinliyorum," dedi.

O alıngan Kolya, hemen cesaret buldu. Karamazov bu karşılığı verir vermez hemen aceleyle ve sevinçle:

"Benim basit ve apaçık bir teorim var," diye söze devam etti. "Ben halka inanırım ve daima hakkını vermeye hazırım, ama bunu ona şımartmadan yapmak isterim, bu *sine qua.** Ha, evet kazı anlatıyordum. İşte o aptala doğru dönerek ona, 'İşte acaba kaz ne düşünüyor, diye düşünüyorum,' dedim. Yüzüme saf saf baktı."

"Peki, ne düşünür kaz?" diye sordu.

"Bak görüyor musun? Üzeri yulafla dolu bir araba duruyor. Çuvaldan yulaf dökülüyor, kaz da boynunu tam tekerleğin dibinden ileri doğru uzatmış yulafı gagalıyor, görüyor musun?" dedim.

"Evet, hem de çok iyi görüyorum," diye karşılık verdi.

"Şimdi, araba azıcık ileriye doğru itilirse, tekerlek kazın boynunu koparır mı, koparmaz mı?"

"Tabii koparır," dedi. Bunu söylerken ağzı kulaklarına varıyordu, zevkinden eriyordu sanki.

"Öyleyse haydi gel gidip itelim delikanlı," dedim.

"Haydi," dedi.

İşi becermek için uzun bir süre çaba göstermemize gerek kalmadı. Delikanlı hiç belli etmeden atın dizginini tutabilecek bir şekilde yanına gitti, ben de kazı o yöne göndermek için yanında durdum. Köylü ise o sırada biriyle konuşmaya öyle bir dalmıştı ki, kazı oraya

* (Lat.) "Bu bir prensiptir." –*çev.*

sürmeme bile ihtiyaç kalmadı. Kaz, kendiliğinden, yulaf tanelerini almak için boynunu uzattı; boynu tam arabanın altına, tekerleğin alt tarafına geliyordu. Delikanlıya göz kırptım, o da dizgini çekti ve birden... Gırç! Gırç! Kazın boynu tekerleğin altında kalarak ezildi! Tam o sırada aksilik olmasın mı? Tüm köylüler bizi görüp, her bir ağızdan: 'Bunu mahsus yaptın!' diye bağırmaya başladı. 'Hayır, mahsus yapmadım, hayır mahsus yapmadım!' dediyse de, hepsi, 'Mahkemeye götürelim!' diye bağırıyordu. Beni de yakalayıp 'Madem sen de buradaydın, demek bu işte yardımcı oldun, bütün pazardakiler ne mal olduğunu biliyor!' dediler."

Kolya bunu anlatırken kendinden memnun bir tavırla:

"Beni ise, gerçekten tüm pazardakiler tanıyordu," diye devam etti. "Hepimiz sürü sepet hakimin huzuruna çıktık. Kazı bile götürüyorlardı. Baktım bizim delikanlı korkmuş, ağlamaya başlamış... Vallahi kadın gibi ağlıyordu. Toptancı, 'Böyle bir metotla dünya kadar kaz ezilebilir!' diye bağırıyordu. Tabii tanıklar da vardı. Sulh yargıcı bir dakikada işi bitirdi. Kaza karşılık toptancıya bir ruble verilecekti, kazı ise delikanlı alacaktı. Bundan sonra da, böyle şakalar yapmayacaktı. Delikanlı ise hep kadın gibi ağlıyor: 'Beni o kışkırttı, beni o kışkırttı!' diyerek beni işaret ediyordu. Ben tam bir serinkanlılıkla ona bunu hiç de öğretmediğimi, yalnız ana fikri verdiğimi ve sadece teorik olarak konuştuğumu söyledim.* Sulh yargıcı Nefedov, hafifçe güldü ve böyle güldüğü için de kendi kendine kızdı. Bana: 'Bundan böyle bu çeşit planlar yapmaktansa, kitapların başına oturup ders çalışasınız diye, bu işi hemen raporla okulunuzun müdürlüğüne bildireceğim,' dedi. Gerçi müdürlüğe rapor falan vermedi, bunu şaka söylemişti, ama iş gerçekten dallandı budaklandı ve idaredekilerin kulağına kadar geldi. Onların kulakları da delik mi, deliktir! En çok da klasik edebiyat öğretmeni Kolbasnikov gürültü etti. Ama Dardanelov beni gene savundu. Şimdi ise Kolbasnikov, azgın bir eşek gibi hepimize köpürüp duruyor. Sen Kolbasnikov'un evlendiğini işitmiş miydin? Mihailov'lar-

---

* Joseph Frank'e göre Kolya, İvan imgesinin gülünçlemesidir. Bu kaz hikâyesi de İvan ile Smerdyakov arasındaki ilişkinin, gerçekleşecek dramın habercisidir. *-ed.*

dan bin ruble drahoma aldı; gelini görsen, suratsızın, çirkinin biri. Üçüncü sınıftakiler hemen ona bir tekerleme yazmışlar:

Üçüncü sınıf şaştı bu habere,
Pasaklı Kolbasnikov evlendi diye.

Gerisi çok komiktir, sonra bunu sana yazılı olarak getiririm. Bak Dardanelov için hiçbir şey söylemiyorum. O gerçekten bilgili adamdır. Kesin olarak söyleyebilirim bunu, bilgili adamdır. Ben böyle insanlara karşı saygı duyarım, hiç de beni savunduğu için değil..."

Smurov, o anda kesin olarak Krasotkin'le arkadaşlık ettiği için gurur duyarak:

"Öyle ama 'Truva'yı kim kurdu?' diye sorarak onu fena halde sıkıştırmıştın!" diye söze karıştı. Krasotkin'in anlattığı kaz hikâyesi çok hoşuna gitmişti.

Yüzbaşı, Krasotkin'in gururunu okşamak istediğini belli eden bir tavırla:

"Gerçekten sıkıştırdınız ha?" diye sordu. "Demek Truva'yı kim kurdu diye sorarak onu şaşırttınız, öyle mi? Bunu daha önce de işitmiştik, fena halde bozmuşsunuz onu. İlyuşeçka bunu bana daha o zaman anlatmıştı."

İlyuşeçka söze karıştı:

"A, o her şeyi bilir. Bizim arkadaşlar arasında her şeyi en iyi o bilir! Mahsus öyle bilmiyormuş gibi davranıyor. Bütün derslerden birinci..."

İlyuşa sınırsız bir mutluluk içinde Kolya'ya bakıyordu.

"Canım, o Truva hikâyesi saçma, boş bir şey. Ben bile bu konuyu önemsiz sanıyorum."

Kolya, bunu gururlu bir tevazu içinde söylemişti. Artık kendini toplamıştı. Bununla birlikte, içinde hâlâ bir huzursuzluk vardı. Hissediyordu ki, büyük bir heyecan içindeydi ve örneğin o kaz hikâyesini anlatırken her şeyi aşırı bir açık yüreklilikle açığa vurmuştu. Alyoşa'nın ise bütün bu hikâyeyi dinlerken sustuğunu ve çok ciddi bir tavırla dinlediğini fark etmişti. Gururuna düşkün bir

çocuk olduğu için, içinde rahatını kaçıran bir düşünce uyanmıştı. 'Yoksa bu işten ötürü, kendimi başkalarına beğendirmek istediğimi sandığı için mi susuyor? Eğer böyle bir şey düşünmek cesaretini gösteriyorsa o halde ben...'

Birden tekrar gururlu bir tavırla:

"Ben bu konuyu kesin olarak önemsiz buluyorum!" diye kestirip attı.

Birden, o ana kadar hiç konuşmayan, on bir yaşlarında, çok güzel ve çekingen olduğu her halinden belli, soyadı da Kartaşov olan ve zaten konuşmasını pek sevmeyen bir çocuk, beklenmedik bir şekilde:

"Ama ben Truva'yı kimin kurduğunu biliyorum," dedi.

Ta kapının yanında oturuyordu. Kolya şaşkınlıkla ve ciddi bir tavırla ona baktı. Çünkü "Truva'yı kim kurdu?" sorusu bütün sınıflarda bir sır gibi, gizli bir şey sayılıyordu. Bu sırrı çözmek için de Smaragdov'un kitabını okumak gerekiyordu. Ama Kolya'dan başka hiç kimsede Smaragdov'un kitabı yoktu. İşte Kartaşov adındaki çocuk, bir gün Kolya'dayken, onun arkasını döndüğü bir sırada fırsattan yararlanarak, hemencecik kitaplarının arasında bulunan Smaragdov'un kitabına gizlice bir göz atmış, tam da Truva'yı kurmuş olanlardan söz edilen bölümü görmüş, bir çırpıda okumuştu. Bunun üzerinden epey bir süre geçmişti. Ama çocuk hâlâ garip bir utanç duyuyor ve Truva'yı kimlerin kurmuş olduğunu herkesin içinde açıklamaktan korkuyordu; böyle bir şey yaparsa, başına bir şey gelir ya da Kolya bu yüzden onu utandırır diye çekiniyordu. Oysa şimdi birden nedense kendini tutamamış ve bildiğini söylemişti. Zaten bunu çoktandır istiyordu.

Kolya, çocuğun yüzüne bakar bakmaz onun bunu gerçekten bildiğini anlayarak ve tabii hemen bundan çıkabilecek tüm sonuçlara kendini hazırlayarak yüksekten bakan, küçümseyen bir tavırla:

"Söyle bakalım kim kurmuş?" diye sordu.

Ortada huzur bozucu bir hava esmişti. Çocuk:

"Truva, Teucer, Dardanus, İlius ve Tros tarafından kurulmuştur," diye bir çırpıda hepsini ortaya döktü ve bir anda kıpkırmızı

oldu. O kadar kızarmıştı ki, insan ona bakınca içinden bir acıma duyuyordu.

Ama çocukların hepsi ona dik dik bakıyordu. Bir dakika kadar böyle baktıktan sonra birden bütün bu dik dik bakan çocuklar, bir anda Kolya'ya doğru döndü. Kolya, hâlâ küçümseyen serinkanlı bir ifadeyle böyle bir cüret göstermiş olan çocuğu tepeden tırnağa süzüyordu. Sonunda tenezzül göstererek:

"Nasıl kurmuşlar yani?" diye sordu. "Hem bir kenti ya da bir devleti kurmak ne demektir? Ne yani? Gelip teker teker bir tuğlayı öteki tuğlanın üzerine koyarak mı kurdular?"

Gülüşmeler duyuldu. Suçlu çocuğun yanakları pembe iken koyu kırmızı oldu. Susuyordu, neredeyse ağlayacaktı. Kolya onu bu durumda bir dakika daha bekletti, sonra öğüt olsun diye sert bir tavırla sözleri kesin bir şekilde söyleyerek:

"Bir milletin kuruluşu gibi tarihî olaylardan söz edebilmek için, önce bunun ne demek olduğunu bilmek gerekir," dedi. "Zaten ben bütün bu kadınlara yakışır masallara önem vermiyorum, evren tarihi konusuna da hiç saygım yok."

Bunu birden kayıtsız bir tavırla ve artık genel olarak herkese hitap ederek söylemişti. Yüzbaşı, birden garip bir endişe ile:

"Yani evren tarihini önemsiz mi sayıyorsunuz?" diye sordu.

Kolya, "Evet, evren tarihini. Zaten bu tarih insanlığın yaptığı bir dizi budalalıkları öğrenmekten başka bir şey değildir ki! Ben yalnız matematiğe ve doğa ile ilgili bilim dallarına saygı duyarım!" diye gösteriş yapar gibi konuştu ve yan gözle Alyoşa'ya baktı; orada bulunanlar arasında yalnız onun düşüncesinden çekiniyordu.

Ama Alyoşa hep susuyor ve ciddi bir tavırla bakıyordu. Eğer, o sırada bir şey söylemiş olsaydı, iş bununla kapanır giderdi. Ama Alyoşa hep susuyordu, "bu sususu da bir küçümseme anlamı taşıyabilirdi." Bu ise Kolya'nın büsbütün sinirini bozuyordu.

"Bizde öğretilen eski klasik diller de saçmalıktan başka bir şey değil... Siz galiba gene benimle aynı düşüncede değilsiniz, öyle mi Karamazov?"

Alyoşa ağırbaşlı bir tavırla gülümsedi:

"Aynı düşüncede değilim," dedi.

Kolya konuşurken, gene nefesi yavaş yavaş tıkanır gibi olmaya başlamıştı.

"Klasik diller konusundaki düşüncemi sorarsanız, bence bunlar sadece polis baskısı gibi bir şey olsun diye programlara alınmış," diye devam etti. "Bunlar insanın canını sıkıyor ve yetenekleri köreltiyor. Zaten programlar sıkıcıydı, daha sıkıcı olmalarını sağlamak için başka ne yapılabilirdi? Zaten programlar saçmaydı, daha saçma olmalarını sağlamak için yapılacak başka bir şey var mıydı? İşte bunu düşünerek sonunda klasik dilleri ortaya attılar. Benim bu diller konusunda asıl düşüncem budur ve öyle sanıyorum ki, bu düşüncemi hiçbir zaman değiştirmeyeceğim."

Kolya sözünü sert bir tavırla bitirmişti. Her iki yanağında iki leke halinde kırmızılık belirmişti. Çocuğun sözlerini dikkatle dinleyen Smurov, kesin ve gür bir sesle:

"Doğru söylüyor!" dedi.

Kalabalığın arasından birden bir çocuk:

"Oysa kendisi Latincede birinci oldu!" diye bağırdı.

İlyuşa:

"Evet, baba, kendisi öyle söylüyor ama Latincede sınıf birincisidir."

Kolya, onu böyle övmelerinden hoşlandığı halde, kendini savunma ihtiyacını duyarak:

"Bundan ne çıkar?" dedi. "Latinceyi öyle gerekiyor da onun için ezberliyorum, anneme Latince kursunu bitireceğime söz verdim diye. Bundan başka, bence insan eline bir şey aldı mı, artık onu iyi yapmalı. Ama bunu yaptığım halde içimden bütün bu klasik edebiyattan ve tüm bu adiliklerden nefret ediyorum... Benimle aynı düşüncede değil misiniz Karamazov?"

Alyoşa, gene hafifçe gülerek:

"Canım, neden 'adilikler' diyorsunuz?" diye sordu.

"Ama rica ederim, tüm klasikler artık bütün dillere çevrilmiştir. Demek ki Latinceyi okullarda öğretme gerekliliğini klasiklerin anlaşılması için duymamışlardır. Bunu sadece bir polis baskısı gibi

kullanmak ve yetenekleri köreltmek için programlara koydular. Tüm bunlardan sonra artık buna 'adilik' denmez de ne denir?"

Alyoşa, sonunda hayretle:

"Bütün bunları size kim öğretti Allah aşkına?" diye yüksek sesle sordu.

"Bir kez, ben bunu kendim de anlayabilirim, kimsenin bunu bana öğretmesi gerekli değil. İkincisi demin size klasikler bütün dillere çevrildi dedim ya, bunu öğretmen Kolbasnikov, üçüncü sınıfa açıkça kendisi söylemiştir..."

Bütün bu süre içinde susmuş olan Ninoçka:

"Doktor geldi," diye bağırdı.

Gerçekten evin kapısı önünde Bayan Hohlakova'nın arabası durmuştu. Tüm o sabah doktoru beklemiş olan yüzbaşı, yıldırım gibi onu karşılamaya koştu. "Annecik" oturduğu yerde toparlandı ve çok ciddi bir tavır takındı. Alyoşa, İlyuşa'nın yanına gitti ve yastığını düzeltmeye başladı. Ninoçka, oturduğu koltuktan huzursuzluk içinde Alyoşa'nın yatağı nasıl düzelttiğine bakıyordu. Çocuklar aceleyle veda etmeye başladı. Bazıları o akşam geleceklerini söylüyordu. Kolya, Perezvon'a seslendi, o da karyolanın üzerinden aşağı atladı.

Kolya, aceleyle İlyuşa'ya:

"Ben gitmeyeceğim! Ben gitmeyeceğim!" diyordu. "Sofada bekleyeceğim, doktor gidince gene gelirim. Perezvon'la birlikte gelirim!"

Ama sırtında ayı postundan yapılmış kürkü, koyu renk favorileri ile önemli bir kişi olduğu hemen belli olan, sinekkaydı tıraş olmuş doktor içeriye girmişti bile. Adımını eşikten içeriye atar atmaz birden şaşırmış gibi durakladı. Herhalde yanlış yere geldiğini sanmıştı. Kürkünü ve siperliği de kürklü olan kasketini çıkarmadan:

"Nedir bu? Nereye girdim ben?" diye mırıldandı.

İçerideki kalabalık, odanın fakir döşemesi, köşede ipe dizilmiş olan çamaşır onu şaşırtmıştı. Yüzbaşı, doktorun karşısında yerlere kadar eğildi. El etek öper gibi bir tavırla:

"Burası efendim, burası efendim!" diye mırıldandı. "Burası benim evim efendim. Bize geldiniz, zaten bize gelecektiniz, efendim."

Doktor, önemli bir kişi olduğunu belirten bir tavırla ve yüksek sesle:

"Snegiryov?" diye sordu. "Bay Snegiryov siz misiniz?"

"Benim efendim."

"Ya!"

Doktor bir kez daha küçümseyen bir tavırla odaya göz gezdirdi, sonra kürkünü sırtından attı. O zaman herkes boynundaki pırıl pırıl büyük nişanı gördü. Yüzbaşı, doktorun fırlattığı kürkü havada yakalamıştı. Doktor kasketini de çıkardı. Yüksek sesle ve ciddi bir tavırla:

"Hasta nerede?" diye sordu.

VI

ERKEN GELİŞME

KOLYA aceleyle konuşarak:

"Acaba doktor ona ne diyecek?" diye sordu. "Amma da berbat bir suratı var, öyle değil mi? Ben tıptan nefret ederim!"

Alyoşa hüzünle:

"İlyuşa ölecek. Bana öyle geliyor ki, bu artık kesin bir şey."

"Alçaklar! Bu tıp, adilikten başka bir şey değil! Bununla birlikte sizi tanıdığıma memnunum Karamazov. Sizinle çoktandır tanışmak istiyordum. Yalnız yazık ki böyle hüzünlü bir günde tanıştık..."

Kolya, daha içten, daha gösterişli bir şey söylemek istiyordu, ama nedense içini ürperten bir şey vardı. Alyoşa, bunu fark etti ve gülümseyerek elini sıktı.

Kolya:

"Size, nadir rastlanan bir varlık olarak saygı duymayı öğrendim," diye mırıldandı.

Gene söyleyeceği sözü şaşırıyor, kekeliyordu:

"Sizin bir mistik olduğunuzu ve manastırda bulunduğunuzu işittim. Mistik olduğunuzu biliyorum, ama... bu beni sizinle tanışmaktan alıkoymadı. Gerçeklerle yüz yüze gelme sizin bu mistik yanınızı tedavi edecektir... Sizin gibi yaratılmış olan insanlarda başka türlü olmaz."

Alyoşa, biraz şaşırmış olarak:

"Sizin mistik dediğiniz şey nedir? Neyimi tedavi edecektir gerçekler?"

"İşte canım Tanrı, falan, filan."

"Ne diyorsunuz? Siz Tanrıya inanmıyor musunuz?"

"Yok canım, benim Tanrıya karşı hiçbir kötü düşüncem yok. Tabii Tanrı sadece bir hipotezdir... Kabul ederim ki, düzeni korumak için... Evet, evrendeki düzeni korumak için gereklidir, falan filan. Eğer Tanrı olmasaydı, onu icat etmek gerekirdi."

Kolya, bu son sözü söylerken kızarmaya başlamıştı. Birden Alyoşa'nın onun hakkında 'bilgilerini ortaya dökmek ve ne kadar büyük olduğunu göstermek istiyor,' diye düşündüğünü sandı. Öfkeyle, 'Oysa ben hiç de bilgilerimi ortaya dökerek gösteriş yapmak istemiyorum,' diye düşündü. Birden içinde müthiş bir can sıkıntısı duydu.

"Şunu açıklamak isterim ki, tüm bu tartışmalara girişmekten nefret ederim," diye kestirip attı. "İnsan Tanrıya inanmadan da insanlığı sevebilir, değil mi? Siz ne dersiniz? Voltaire de Tanrıya inanmıyordu, öyleyken insanlığı seviyordu, öyle değil mi?"

Bunu söylerken 'Bilgiçlik taslıyorum gene,' diye düşündü.

Alyoşa, sanki kendisi ile yaşıt, hatta kendisinden daha yaşlı olan bir insanla konuşur gibi ağırbaşlı bir tavırla ve alçak sesle, çok tabii bir şey söyler gibi:

"Voltaire, Tanrıya inanıyordu, ama galiba inancı azdı. Ve bana öyle geliyor ki insanlığı da az seviyordu."

Kolya, Alyoşa'nın Voltaire hakkındaki düşüncesinde fark edilen kararsızlığa ve onun bu sorunun çözümlenmesini yaşça küçük olan kendisine bırakmasına hayret etti. Alyoşa:

"Siz Voltaire'i okudunuz demek, öyle mi?" dedi.

"Hayır, buna okudum denmez... Bununla birlikte *Kandid*'i okudum, tabii Rusça çevirisini... Eski berbat, gülünç bir çeviri idi..." Kendi kendine 'Gene, gene aynı şeyi yapıyorum!' diye düşündü.

"Peki, okuduğunuzu anladınız mı?"

"Aaa, tabii hepsini anladım... Benim bunu anlayamayacağımı neden düşünüyorsunuz? Tabii bu kitapta birçok açık saçık, berbat şey var... Ama tabii bunun felsefesi olan bir roman olduğunu ve bir ideyi ortaya atmak için yazıldığını anlıyorum..."

Kolya, artık iyiden iyiye ne söyleyeceğini şaşırmıştı. Birden hiç ilgisi yokken:

"Ben bir sosyalistim, Bay Karamazov, tedavi kabul etmez bir sosyalist."

Alyoşa güldü:

"Sosyalist misiniz? Canım sosyalist olmaya ne zaman vakit buldunuz? Galiba daha sadece on üç yaşındasınız, öyle değil mi?"

Kolya, içine bir iğne batmış gibi oldu. Kıpkırmızı kesildi.

"Bir kez on üç değil, on dört yaşındayım. İki hafta sonra on dört yaşında olacağım," dedi. "İkincisi bu işle yaşımın ne ilgisi var? Burada önemli olan kaç yaşında olduğum değil, beslediğim kanılardır, öyle değil mi?"

Alyoşa uysal ve sakin bir tavırla:

"Biraz daha büyüdüğünüz vakit, yaşın düşünceler üzerinde nasıl bir etki yaptığını anlarsınız. Ayrıca bana öyle geliyor ki, bu söylediğiniz sözler kendi sözleriniz değil," dedi.

Ama Kolya heyecanla sözünü kesti:

"Rica ederim, sizin istediğiniz şey, insanların boyun eğmesi ve mistisizmdir. Şunu kabul edin ki, örneğin Hıristiyan dini sadece alt sınıfların zenginlere ve ünlü kişilere köle olmasına hizmet etmiştir, öyle değil mi?"*

Alyoşa:

"Bunu nerede okuduğunuzu biliyorum, size bunu muhakkak biri öğretmiştir!"

---

* Belinskiy'in Gogol'e Mektup (1847) yazısına atıf yapılıyor. Kolya'nın devam cümlesinde geçen "İsa yaşasaydı devrimcilere katılırdı," sözü de bu mektuptandır. *–ed.*

"Rica ederim, neden bunu muhakkak bir yerde okuduğumu sanıyorsunuz? Hem bana kimse bunu öğretmedi. Zaten kendim de bunları düşünebilirim... İşin doğrusunu isterseniz, İsa'ya karşı değilim. O gerçekten insancıl bir kişiydi ve eğer çağımızda yaşamış olsaydı, muhakkak devrimcilere katılırdı, hatta belki de önemli bir rol oynardı... Hem de muhakkak öyle olurdu."

Alyoşa:

"Canım, canım nereden kaptınız bu düşünceleri? Hangi budala ile ilişki kurdunuz?"

"Rica ederim, gerçekler saklanamaz. Tabii bir yolunu bulduğum için sık sık Bay Rakitin ile konuşuyorum... Ama diyorlar ki, bunu ihtiyar Belinskiy bile söylemiş."

"Belinskiy mi söylemiş? Hatırlamıyorum. Belinskiy böyle bir şeyi hiçbir eserinde yazmamıştır."

"Yazmadıysa bile anlattıklarına göre bunu söylemiş. Bunu birinden işittim... Hem canım, Allah kahretsin!.."

"Siz, Belinskiy'i okudunuz mu?"

"Bakın size söyleyeyim... Hayır... Buna okudum denmez. Yalnız... Tatyana için yazdıklarını, Tatyana'nın neden Onegin'le* gitmediğini anlatan bölümü okudum."**

"Nasıl Onegin'le gitmediğini? Hay Allah! Siz bunu da mı... anlıyorsunuz?"

Kolya sinirli sinirli gülümsedi.

"Rica ederim, siz galiba beni küçük Smurov sanıyorsunuz," dedi. "Hem benim lütfen öyle azılı bir ihtilalci olduğumu sanmayın, Rakitin'le sık sık anlaşmazlığa düşüyoruz. Tatyana'ya gelince; ben hiç de kadınların özgürlüğe kavuşmasını savunuyor değilim. Şunu kabul ediyorum ki, kadın başkasına bağlı bir varlıktır ve söz dinlemesi gerekir. Napolyon'un dediği gibi, varsın *les femmes tricottent.****"

Kolya bunu söylerken nedense hafifçe gülmüştü:

---

* Puşkin'in *Yevgeni Onegin* isimli eserinin kahramanları. *-ed.*

** Belinskiy'in Puşkin hakkında yazdığı makalelerin dokuzuncusuna atıf yapılıyor. *-ed.*

*** (Fr.) "Kadınlar örgü örsün."(Evde otursunlar anlamında) *-çev.*

"Hiç olmazsa bu konuda o, sözüm ona büyük adamın kanısını tam olarak paylaşıyorum. Aynı zamanda örneğin, vatanı terk edip Amerika'ya kaçmanın bir adilik, hatta adilikten de beter bir şey, bir budalalık olduğunu düşünüyorum. Bizde de insanlığa yararlı birçok şey yapılabilecekken, ne diye Amerika'ya kaçmalı? Hem de özellikle şu sırada. Şimdi verimli olunabilecek bir zaman; yapılması gereken o kadar çok şey var ki. Zaten ben de öyle karşılık veriyordum."

"Nasıl karşılık veriyordunuz? Kime? Biri sizi daha önce Amerika'ya davet mi etti?"

"Size şunu açıklayayım ki, beni gerçekten öyle bir şey yapmam için kandırmak istediler, ama ben reddettim. Tabii bu aramızda kalsın Karamazov, işitiyor musunuz? Hiç kimseye bir tek söz söylemeyeceksiniz bu konuda. Ben yalnız size söylüyorum bunu. Hiç de üçüncü şubenin* eline düşmek ve Zincirli Köprü'nün orada ders almak istemiyorum.

Anısını silemezsin zihninden
Zincirli Köprü'deki binanın!

Hatırlıyor musunuz bunu? Ne güzel söylemişler! Neden gülüyorsunuz? Yoksa siz hep söylediklerimin yalan olduğunu mu sanıyorsunuz?"

Kolya'nın zihninden bir anda, ama içini ürperterek bir düşünce geçti. 'Ya babamın dolabında *Kolokol*** dergisinin yalnız bir tek sayısının bulunduğunu ve benim başka hiçbir şey okumadığımı öğrenirse, o zaman ne olacak?'

"Yok canım, gülmüyorum, bana yalan söylediğinizi de sanmıyorum. İşin asıl önemli noktası da bu. Öyle bir şey düşünmüyorum, çünkü bütün bunlar ne yazık ki çok doğru! Şimdi söyleyin

---

* Çarlık döneminde siyasi şubeye verilen isim. *-çev.*

** Aleksandr Herzen (1812-1870) ve Nikolay Ogaryov'un (1813-1877) yurt dışında birlikte çıkardığı ilk Rus devrimci gazete. 1857-1867 yılları arasında yayınlanmıştır, "Çan" anlamına gelmektedir. *Komünist Parti Manifestosu*'nun, çevirisi Bakunin tarafından yapılan ilk Rusça basımı yine burada,1860 yılı başında yayımlandı. *-ed.*

bakayım, Puşkin'i okudunuz mu? Yani *Onegin*'i... Bakın demin Tatyana'dan söz ettiniz."

"Hayır, daha okumadım, ama okumak istiyorum. Benim hiçbir önyargım yok Karamazov. Ben hem bir tarafı hem öbür tarafı dinlemek isterim. Neden sordunuz?"

"Hiç, öyle..."

Kolya birden:

"Söyleyin, benden çok nefret ediyorsunuz değil mi Karamazov?" dedi ve Alyoşa'nın karşısında sanki hazır ol durumuna girmiş gibi dimdik durdu. "Lütfen sözü dolandırmadan söyleyin!"

Alyoşa hayretle yüzüne baktı.

"Sizden nefret mi ediyorum? Canım neden nefret edeyim? Yalnız sizin gibi daha yaşamaya yeni başlayan çok güzel bir varlık daha şimdiden bu kaba saçmalıklarla bozulmuş diye acıyorum."

Kolya, kendinden memnun bir tavırla sözünü kesti:

"Siz benim varlığım için üzülmeyin," dedi. "Alıngan olduğuma gelince bu doğru, gerçekten öyleyim. Aptalca, budalaca bir alınganlığım var. Demin hafifçe güldünüz ya, bana öyle geldi ki sanki siz..."

"A... ben bambaşka bir şeye güldüm. Bakın söyleyeyim size niye güldüğümü. Kısa bir süre önce Rusya'da yaşamış bir yabancının, bir Alman'ın, gençliğimiz hakkındaki düşüncelerini okudum da... Adam, 'Bir Rus öğrencisine gökyüzündeki yıldızları gösteren bir harita verin, öğrenci o zamana dek hiç görmediği bu haritayı ertesi günü size düzeltilmiş olarak geri verecektir!' diye yazmış. Alman, Rus öğrencisinde hiçbir bilgi olmadığını, buna karşılık sınırsız bir 'kendi değerini gözünde büyütme' sevdasının bulunduğunu belirtmek istemiş."

Kolya, birden kahkahalarla gülmeye başladı.

"Ha, evet. Ama bu gerçekten çok doğru bir şey! Çok doğru! Aferin o Alman'a! Yalnız, gâvur herif iyi yönleri fark edememiş, öyle değil mi, ne dersiniz? Kendi değerini gözünde büyütme gerçekten vardır ama olsun! Bu gençlikten ileri gelen bir şey. Eğer düzeltilmesi gerekiyorsa, zamanla düzelir. Ama buna karşılık bizde özgür

bir ruh vardır, hem de neredeyse ta çocukluktan... Buna karşılık cesaretle düşüncelerini, kanılarını açıklama yeteneği de var... Onlardaki gibi, o salamcılar gibi otoritelerin karşısında kölelere yakışır bir boyun eğme yoktur... Her neyse Alman güzel söylemiş! Aferin Alman'a! Gerçi tüm Almanları gene de gebertmeli ama... Varsın bilim dallarında bu kadar güçlü olsunlar, gene de gebertmeli onları..."

Alyoşa gülümsedi:

"Neden gebertmeli canım?"

"Eh, diyelim ki saçmaladım, kabul ediyorum. Bazen çok çocukça davranıyorum, bir şeye sevindiğim zaman, bir türlü kendimi tutamıyor, o zaman saçmalayıp duruyorum. Ama dinleyin, biz sizinle burada boş şeylerden söz edip duruyoruz. Oysa doktor içeride epey uzun bir süre kaldı. Belki de Annecik'i bir de o ayaksız Ninoçka'yı muayene ediyordur. Biliyor musunuz, bu Ninoçka, hoşuma gitti. İçeriye girdiğim sırada birden bana 'Daha önce neden gelmediniz?' diye fısıldadı. Hem de öyle bir sesle, öyle bir sitemle söylemişti ki, bunu! Bana öyle geliyor ki çok iyi kalpli, zavallı bir kızcağız o..."

"Evet, evet! Bakın buraya sık sık gelmeye başlayınca, nasıl bir varlık olduğunu anlarsınız. Böyle varlıklarla tanışmak, sizin için çok yararlı olur. Sonradan değer vermesini öğrenirsiniz, hem böyle varlıklarla ahbaplık etmekten daha birçok şey öğrenmeniz mümkün. Bu sizi her şeyden daha çabuk ve kolay değiştirecektir."

Kolya büyük bir üzüntüyle:

"Ah, daha önce gelmediğime o kadar üzülüyorum ve bunu yapmadığım için kendime o kadar kızıyorum ki!.."

"Evet, çok yazık oldu. Zavallı küçük çocuğun üzerinde ne kadar sevinçli bir etki yaptığınızı kendi gözünüzle gördünüz! Sizi beklerken o kadar üzülüyordu ki!.."

"Bunu bana söylemeyin! Beni çok üzüyorsunuz. Bununla birlikte bunu hak ettim: Buraya gururumdan, egoistçe bir gururdan ve başkalarını etkim altına almak gibi adice bir duygudan ötürü gelmiyordum. Bundan kurtulmak için tüm ömrümce uğraştım, kendi kendimi değiştirmeye çalıştım, ama bunu bir türlü başaramadım. Şimdi görüyorum ki, birçok bakımdan alçağın biriyim Karamazov!"

Alyoşa heyecanla:

"Hayır, siz çok iyi bir insansınız, gerçi biraz duygularınız, düşünceleriniz bozulmuş ama gene de iyisiniz ve o soylu, o hassas çocuğun üzerinde neden bu kadar derin bir etki yaptığınızı çok iyi anlıyorum!"

Kolya:

"Hem de bunu bana siz söylüyorsunuz!" diye bağırdı. "Oysa biliyor musunuz, buraya geldiğimden bu yana birkaç kez, benden nefret ettiğinizi düşündüm. Sizin düşüncelerinize ne kadar değer verdiğimi bir bilseniz!.."

"A! Siz gerçekten bu kadar alıngan mısınız? Hem de bu yaşta. O halde bakın size şunu da söyleyeyim; demin orada, odada size bakarken, 'herhalde çok alıngandır,' diye düşünmüştüm."

"Gerçekten düşündünüz mü? Bakın her şeyi nasıl önceden görüyorsunuz, gördünüz mü? Bunu o kaz hikâyesini anlattığım sırada düşündüğünüze bahse girerim. Bana tam o sırada öyle geldi ki, kendimi mükemmel bir varlık olarak göstermek istediğim için, bana karşı büyük bir nefret duydunuz. Öyle düşündüğüm için de birden size karşı büyük bir kızgınlık uyandı içimde. O zaman saçmalamaya başladım işte. Sonradan gene (bu söylediğim şimdi, burada oldu) size 'Eğer Tanrı yoksa onu icat etmek gerekirdi,' dediğim vakit, bana gene tahsilimi belirtmek için çok acele ediyormuşum gibi geldi. Kaldı ki, o cümleyi bir kitapta okumuştum. Ama yemin ederim, bilgimi öyle kendimi beğendiğim için ortaya dökmüş değilim. Öyle, laf olsun diye yaptım bunu. Neden olduğunu bile bilmiyorum. Belki de sevinçten... Vallahi, galiba sevinçten. Gerçi bir insanın sevinçten artık ne yapacağını şaşırması, çok utanılacak bir şeydir. Ama bunun böyle olduğunu iyice biliyorum. Çünkü şimdi şu kanıya vardım ki, beni küçümsemiyorsunuz. Bütün bunlar da benim kendi kuruntummuş. Ah Karamazov, ben çok mutsuz bir insanım! Bazen neler düşünürüm bilemezsiniz. Herkesin, bütün dünyanın benimle alay ettiğini düşünürüm ve işte o zaman tüm düzeni yok etmeye hazır bir hale gelirim."

Alyoşa gülümsedi:

"Çevrenizdekilere de üzüntü verirsiniz."

"Evet, çevremdekileri de üzerim, özellikle annemi. Bana söyleyin Karamazov, şu anda çok gülüncüm değil mi?"

Alyoşa:

"Canım, siz bunu hiç düşünmeyin! Hiç düşünmeyin bunu! Hem zaten gülünç olmak ne demek? İnsan ömrü boyunca az mı gülünç olur ya da görünür? Bundan başka bugün yetenekleri olan tüm insanlar gülünç olmaktan müthiş korkuyor, bu da onlara mutsuzluk veriyor. Beni şaşırtan tek şey, sizin bunu bu kadar erken duymaya başlamanızdır. Bununla birlikte ben bunu çoktandır fark ettim, hem de yalnız sizde değil. Bugün daha bebek denecek çocuklar bile bundan ötürü üzüntü çekiyor. Bu hemen hemen delilik gibi bir şey. Bu, kendi kendini beğenme duygusu, şeytanın ta kendisidir, bugün tüm yeni kuşağın içine şeytan girmiştir..."

Alyoşa, bu sözü, hiç de ona dikkatle bakan ve gülerek konuştuğunu sanan Kolya'nın düşündüğü gibi söylememişti. Sözünü bitirerek:

"Siz de herkes gibisiniz, daha doğrusu birçok insan gibisiniz. Ama öyle olmamalı. Bütün sorun burada zaten."

"Herkesin öyle olmasına rağmen mi, öyle olmamalı?"

"Evet, herkesin öyle olmasına rağmen. Bir siz öyle olmayın. Zaten gerçekten de başkaları gibi değilsiniz siz. Bakın, şimdi kötü, hatta gülünç bir şeyi bana açıklamaktan kaçınmadınız. Oysa şimdi kim böyle bir şeyi açıklayabiliyor? Hiç kimse. Zaten kendi kendilerini yargılamak gerekliliğini de duymuyorlar. Siz de başkaları gibi olmayınız, bir tek siz başkalarından farklı olsanız bile yine öyle kalın."

"Çok güzel! Sizin hakkınızda yanılmamışım. Siz insanı teselli edebiliyorsunuz. Ah, bilseniz size nasıl yaklaşmak istiyordum, Karamazov. Sizinle çoktandır karşılaşmak istiyordum. Siz de beni düşünmüşsünüz öyle mi? Demin sizin de beni düşündüğünüzü söylemiştiniz. Öyle değil mi?"

"Evet, ben de sizin hakkınızda bazı şeyler işittim ve ben de sizi düşünüyordum... Gerçi sizi bana bunu sormaya yönelten şey gururunuzdur, ama ziyanı yok."

Kolya, zayıf ve utangaç bir sesle:

"Biliyor musunuz Karamazov, bizim buradaki konuşmamız bir aşk itirafına benziyor," dedi. "Bu gülünç bir şey değil mi? Gülünç değil mi?"

Alyoşa, yüzü ışık saçarak gülümsedi.

"Hiç de gülünç değil. Zaten gülünç olsa bile, ne ziyanı var? Çünkü bu iyi bir şeydir."

"Biliyor musunuz Karamazov... Şunu kabul edin ki, şu anda siz de benimle böyle konuşmaktan biraz utanç duyuyorsunuz... Bunu gözlerinizden okuyorum."

Bunu kurnazca bir tavırla ve garip bir mutluluk içinde gülerek söylemişti.

"Bunda utanılacak ne var?"

"Peki neden kızardınız?"

Alyoşa güldü:

"Canım, sizin yüzünüzden oldu, sizin yüzünüzden kızardım!" dedi ve gerçekten kıpkırmızı oldu. "Eh, doğrusunu isterseniz gerçekten biraz utanıyorum, ama neden olduğunu Allah bilir, nedenini anlayamıyorum."

Bunu mırıldanarak, hatta hemen hemen utançla söylemişti. Kolya, açıktan açığa büyük bir heyecanla:

"Ah, şu anda benimle konuştuğunuz için nedense utandığınızdan ötürü sizi o kadar seviyorum ki!.. Çünkü siz de benim gibisiniz!" diye bağırdı.

Yanakları al al olmuştu, gözleri pırıl pırıl parlıyordu. Alyoşa birden nedense:

"Beni dinleyin Kolya, laf arasında size şunu söyleyeyim ki, siz hayatta çok mutsuz bir insan olacaksınız," dedi.

Kolya hemen:

"Biliyorum, biliyorum. Ama siz bunları nasıl da önceden bilebiliyorsunuz!"

"Bununla birlikte bütün olarak yaşamı seveceksiniz, onu kutsal bir şey sayacaksınız."

"Gerçekten öyle! Yaşasın! Siz bir peygambersiniz! Ah çok iyi anlaşacağız Karamazov! Biliyor musunuz en çok şuna hayran oluyorum: Siz benimle sanki eşitmişiz gibi konuşuyorsunuz. Oysa biz eşit değiliz, hayır değiliz, siz çok daha yükseksiniz!.. Öyleyken, gene de anlaşacağız. Biliyor musunuz tüm bu son ay içinde hep kendi kendime, 'Ya birden anlaşıp ömrümüzün sonuna dek dost olacağız ya da ilk anda anlaşamayacağız ve ölünceye kadar birbirimize düşman olacağız,' diyordum."

Alyoşa gülerek:

"Böyle söylerken bile tabii beni sevmeye başlamıştınız!" dedi.

"Seviyordum ya, çok seviyordum sizi, hep hayalimden geçiriyordum!.. Hem bütün bunları nasıl da önceden biliyorsunuz? Hah, işte doktor da geldi. Aman Allahım! Herhalde bir şey söyleyecek! Yüzüne baksanıza!.."

VII

İLYUŞA

DOKTOR, odadan artık kürküne sarınmış, başına da kasketini geçirmiş olarak çıkıyordu. Yüzünde öfkeli ve sanki hâlâ üstü başı kirlenir diye korkuyormuş gibi tiksinti dolu bir ifade vardı. Sofaya bir göz gezdirdi ve sert bir tavırla Alyoşa ile Kolya'ya baktı. Alyoşa, kapıdan arabacıya bir işaret yaptı ve doktoru getirmiş olan araba dış kapıya yanaşıp, durdu. Yüzbaşı, doktorun peşinden dışarı fırladı ve onun önünde iki büklüm olmuş bir halde, ezile büzüle, kendisine son bir söz söylemek için onu durdurdu. Zavallı adamın yüzünde müthiş bir üzüntü vardı, bakışları da korkuluydu:

"Ekselans, ekselans... Gerçekten mi?" diye söze başlayacak oldu, ama devam edemedi, sanki zavallı çocuğun kaderi yalnız doktorun söyleyeceği sözlerle gerçekten değişebilirmiş gibi, iki elini umutsuzlukla aşağı doğru indirerek son bir yalvarışla ona baktı.

Doktor, her zaman karşısındakine etki yapan, bununla birlikte kayıtsız bir sesle:

"Ne yapalım! Ben Tanrı değilim," dedi.

"Doktor... Ekselans... Peki çabuk mu, çabuk mu olacak bu?"

Doktor, her hecenin üzerinde ayrı ayrı durarak:

"Ken-di-ni-zi her-şe-ye ha-zır-la-yın," diyerek gözlerini yere indirdi ve eşikten geçip arabaya doğru yürümeye hazırlandı.

Yüzbaşı, korku ile onu bir kez daha durdurdu.

"Ekselans, Allah rızası için! Ekselans... Demek artık hiçbir şey, hiç ama hiçbir şey onu kurtaramaz öyle mi?"

Doktor sabırsızlıkla:

"Artık bu bana bağlı olan bir şey değil," dedi. "Bununla birlikte... Hım, hım..." Birden duraklamıştı, devam etti:

"Eğer, örneğin... hastanızı şimdi... hiç vakit yitirmeden, hemen şimdi (doktor, 'hemen şimdi, hiç vakit yitirmeden' sözlerini sert olmak şöyle dursun, hemen hemen öfkeli bir tavırla söylemişti, o kadar ki yüzbaşı irkildi) Si...ra...ku...za...ya gönderebilirseniz... Yeni ve iyi iklim şartlarının etkisi altında... belki de..."

Yüzbaşı sanki hiçbir şey anlamıyormuş gibi:

"Sirakuza'ya demek!" diye bağırdı.

Kolya, doktorun ne dediğini açıklamak için yüksek sesle:

"Sirakuza'ya," dedi. "Bu Sicilya'da bir yerdir."

Doktor ona baktı. Yüzbaşı, şaşırıp kaldı.

"Sicilya'ya mı? Ama babacığım, ekselans... Görmediniz mi içerisini! Bizim anneciğimiz, bizim aile ne olacak?.."

Bunu söylerken iki elini açmış, evin içerisini işaret ediyordu,

"Hayır, Sicilya'ya değil, ailenizi Kafkasya'ya, baharın ilk günlerinde... Kızınızı Kafkasya'ya, eşinizi de... Romatizmalarını göz önünde bulundurarak yine Kafkasya'da kaplıcalara götürdükten sonra... Hemen Paris'e psikiyatri uzmanı Doktor Lepelletier'in kliniğine götürmelisiniz. Size, ona verilmek üzere bir mektup verebilirim... O zaman belki durumda bir değişiklik..."

Yüzbaşı gene ellerini açarak, umutsuzluk içinde, keresteden yapılmış çıplak duvarları işaret ederek:

"Doktor, doktor! Durumu görmüyor musunuz?" dedi.

Doktor hafifçe güldü:

"Orası beni ilgilendirmez. Ben yalnız, siz bana son olarak hangi çarelere başvurabileceğinizi sorduğunuz için, bu soruya bilimin verebileceği karşılığı bildirdim, gerisi... Bunu çok üzülerek söylüyorum, ama..."

Kolya, doktorun eşikte duran Perezvon'a biraz endişeli bir tavırla baktığını görerek yüksek sesle:

"Korkmayın, bay tabip, köpeğim sizi ısırmaz," dedi.

Sesinde öfkeli bir titreyiş vardı. Doktor yerine "tabip" sözünü sonradan kendisinin de açıkladığı gibi mahsus "ona hakaret etmek düşüncesiyle" söylemişti.

Doktor, gözlerini Kolya'ya hayretle dikerek başını kaldırdı:

"Ne dediniz?"

Birden sanki kendisinden hesap soruyormuş gibi Alyoşa'ya doğru döndü:

"Kimdir bu?"

Kolya gene sözlerinin üzerinde dura dura:

"'Bu' dediğiniz Perezvon'un sahibidir, bay tabip! Benim kim olduğumu merak etmenize ihtiyaç yok."

Doktor, "Perezvon" sözünü anlayamayarak:

"Perezvon mu?" diye sordu.

"Perezvon ya! Ne sandınız! Peki, hoşça kalın, bay tabip; Sirakuza'da görüşürüz."

Doktor, birden fena halde öfkelenerek:

"Kimdir bu? Kim? Kim?.." diye söylendi.

Alyoşa kaşlarını çatarak acele acele:

"Bizim öğrencilerden biri, doktor! Yaramaz bir çocuk, kusuruna bakmayın," dedi.

Krasotkin'e doğru döndü:

"Kolya, susun!" diye bağırdı.

Sonra, biraz daha sabırsız bir tavırla:

"Kusuruna bakmayın doktor!" diye tekrar etti.

Nedense artık çileden çıkan doktor neredeyse ayaklarını yere vurarak:

"Falakaya, falakaya yatırmalı, falakaya!.."

Kolya, sarardı, sonra gözleri kıvılcımlar saçarak incecik, titrek bir sesle:

"Biliyor musunuz bay tabip, benim Perezvon adamı ısırır da!" dedi. "İci Perezvon!"

Alyoşa otoriter bir tavırla:

"Kolya, bir söz daha söylerseniz, sizinle ömrümün sonuna kadar bozuşurum."

Kolya, Alyoşa'yı işaret ederek:

"Bay Tabip, dünyada Nikolay Krasotkin'e emredebilecek bir tek varlık vardır, o da bu adamdır. Onun sözünü dinlerim, allahaısmarladık!"

Yerinden fırladı ve kapıyı açarak hızla odaya daldı. Perezvon da peşinden koştu. Doktor, yıldırımla vurulmuş gibi bir saniye kadar Alyoşa'ya bakarak hiç kımıldamadan durdu, sonra birden tükürdü ve hızla arabaya doğru yürüdü. Giderken yüksek sesle:

"Bu ne biçim, bu ne biçim, bu ne biçim şey! Bilmiyorum. Ne biçim şey bu!" diye tekrarlıyordu.

Yüzbaşı onu arabaya oturtmak için atıldı. Alyoşa ise Kolya'nın peşinden odaya girdi. Kolya, artık İlyuşa'nın yatağı başındaydı. İlyuşa onun elinden tutmuş babasını çağırıyordu. Bir dakika sonra yüzbaşı da yanına geldi. İlyuşa:

"Baba, baba, buraya gel... Biz..." diye müthiş bir heyecan içinde kekeledi, ama belliydi ki söze devam etmeye gücü yoktu, birden iki zayıf kolunu ileri doğru uzattı ve var gücü ile hem babasına hem de Kolya'ya sarılarak her ikisini aynı kucaklayış içinde birleştirdi, kendisi de başını onlara dayadı. Yüzbaşı birden sessiz hıçkırıklarla sarsıldı. Kolya'nın da dudaklarıyla çenesi titremeye başladı. İlyuşa, acı acı:

"Baba, baba! Sana o kadar acıyorum ki, baba!" diye inledi.

Yüzbaşı:

"İlyuşeçka... Yavrucuğum... Doktor dedi ki... iyileşecekmişsin... mutlu olacağız hepimiz... Doktor..."

İlyuşa:

"Ah babacığım! Yeni doktorun sana benim için ne söylediğini biliyorum... Bunu anlamadım mı sanki!" diye bağırdı ve gene var

gücü ile ikisini de kendisine doğru çekerek bağrına bastı. Yüzünü babasının omzuna bastırmıştı.

"Baba, ağlama... Öldüğüm vakit kendine iyi bir çocuk al, bir başka çocuk... Hepsinin arasında en iyisini seç, ona İlyuşa adını ver ve benim yerime onu sev."

Krasotkin birden kızmış gibi:

"Sus kardeşim! Sen iyi olacaksın!" diye bağırdı,

İlyuşa devam etti:

"Ama beni hiçbir zaman unutma, hiçbir zaman. Mezarıma gel... Hem bak sana bir şey söyleyeyim. Beni seninle gezmeye gittiğimiz o büyük kayanın dibine göm ve akşamları Krasotkin'le birlikte oraya gel... Yanınıza Perezvon'u da alın... Ben sizi orada beklerim... babacığım, babacığım!.."

Sesi kesiliverdi. Her üçü de öyle kucaklaşmış olarak duruyor ve artık konuşamıyordu. Ninoçka, oturduğu iskemlede sessiz sessiz ağlıyordu. Anneleri de hepsinin ağladığını görünce hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"İlyuşeçka, İlyuşeçka!" diye bağırdı.

Krasotkin, birden İlyuşa'nın kollarından kurtularak aceleyle:

"Allahaısmarladık dostum! Annem beni yemeye bekliyor," dedi. "Yazık ki ona haber vermedim! Beni çok merak eder... Ama yemekten hemen sonra gene yanına geleceğim. Bütün gün, bütün akşam senin yanında kalacağım ve sana o kadar çok şey anlatacağım, o kadar çok şey anlatacağım ki! Perezvon'u da getiririm, ama şimdi onu götüreceğim, çünkü ben yokken burada ulumaya başlar ve seni rahatsız eder. Haydi allahaısmarladık."

Bunu söyledikten sonra koşarak sofaya çıktı. Ağlamak istemiyordu. Ama sofada gene de ağlamaya başladı. Alyoşa, onu işte bu halde buldu. Ona ısrarla:

"Kolya, muhakkak sözünüzü tutmalı ve gelmelisiniz! Yoksa çok üzülecektir," dedi.

Kolya, ağlayarak ve artık ağladığı için hiç utanmadan:

"Muhakkak geleceğim! Ah daha önce gelmediğim için kendime öyle küfrediyorum ki..."

Tam o sırada yüzbaşı, odadan, birden rüzgâr gibi dışarı çıktı ve hemen arkasından kapıyı kapadı. Yüzünde çılgın bir anlam vardı, dudakları titriyordu. İki delikanlının karşısında durdu ve iki elini de yukarı kaldırdı. Dişlerini sıkarak deli gibi:

"İyi bir çocuk istemiyorum! Başka bir çocuk istemiyorum,"* diye fısıldadı. "Eğer seni unutursam, Kudüs'üm benim, dilim kurusun..."**

Sözünü tamamlayamadı. Boğazı düğümleniyormuş gibi oldu ve bitkin bir halde tahta bankın önünde yere diz çöktü. Başını, yumruk yaptığı elleriyle sıkıştırdı, garip bir şekilde, arada bir tiz sesler çıkara çıkara hıçkırarak ağlamaya başladı. Bununla birlikte bu tiz seslerin içeriden duyulmaması için elinden geleni yapıyordu. Kolya sokağa fırladı. Alyoşa'ya sert ve öfkeli bir tavırla:

"Allahaısmarladık Karamazov! Bana söylediniz ama siz gelecek misiniz?" diye bağırdı.

"Akşam muhakkak gelirim."

"Neydi o Kudüs için söylediği? Ne demek istiyordu Allah aşkına?"

"Bu İncil'den bir parçadır. Orada şöyle denilir. 'Eğer seni unutursam Kudüs (burada 'Kudüs' sahip olduğum en değerli şey anlamına geliyor), eğer seni bir başka şeye değişirsem, dilim...'"

"Anlıyorum, yeter! Siz de gelin olmaz mı? İci Perezvon."

Kolya, artık sert bir tavırla köpeğine seslendi ve iri, hızlı adımlarla eve doğru yürüdü.

---

* Dostoyevski 1868'de henüz iki aylık kızı Sofya'yı kaybetmişti. Yazdığı bir mektupta şöyle der: "Beni teselli etmek için daha başka çocuklarımın olacağını söylüyorlar. Ama nerede o küçük şey... yaşaması için çarmıha gerilmeyi kabul edeceğimi hiç çekinmeden söyleyeceğim küçüğüm?.." *-ed.*

** Mezmurlar 137:5,6 *-çev*

On Birinci Kitap

Ağabey İvan Fyodoroviç

I

Gruşenka'da

Alyoşa, Sobornaya Meydanı'na, tüccar karısı Morozova'nın evine Gruşenka'ya gitmişti. Gruşenka, daha sabahleyin erkenden ona Fenya'yı göndermiş, ısrarla ona uğramasını istemişti. Alyoşa, Fenya'ya sorular sorduktan sonra kadından, hanımının bir gün öncesinden bu yana çok derin ve özel bir endişe içinde olduğunu öğrenmişti. Mitya, tevkif edildikten sonraki bu iki ay boyunca Alyoşa, Morozova'nın evine, hem kendiliğinden hem de Mitya'nın tembihleri üzerine sık sık uğramıştı.

Mitya tevkif edildikten üç gün kadar sonra Gruşenka şiddetli bir hastalığa tutulmuş ve hemen hemen beş hafta kadar hasta yatmıştı. Bu beş haftanın birini yatağında kendini bilmeden yatarak geçirmişti. Gerçi şimdi iki haftadır dışarı çıkabiliyordu, ama çok değişmiş, zayıflamış ve sararmıştı. Ama Alyoşa'ya göre yüzü daha da güzelleşmişti ve evine girdiği vakit onunla göz göze gelmekten hoşlanıyordu. Genç kadının bakışında kesin ve özlü bir şey gittikçe güç bulmuş gibiydi. Belliydi ki, ruhunda her şeyi altüst eden bir değişiklik olmuştu. Şimdi tavırlarında hiç değişmeyen, uysal ama huzur dolu ve artık değişmesi de imkânsız bir kararlılık vardı. Kaşlarının arasında büyük olmayan, uzunlamasına bir çizgi meydana gelmişti ve bu çizgi yüzüne derin bir düşünce içinde olduğunu gösteren anlamlı, hatta ilk bakışta soğuk bir görünüm kazandırmıştı. Örneğin, eski hafifliğinden artık hiçbir iz kalmamıştı. Bununla

birlikte Alyoşa, korkunç bir cinayetle suçlanan bir adamın nişanlısı olan zavallı kadının, başına gelen felakete (üstelik bu suçlama tam onunla nişanlandığı sırada yapılmıştı), sonradan geçirdiği hastalığa ve mahkemenin ileride vereceği kararın tehdidi altında bulunmasına rağmen, gene de gençliğinden ileri gelen eski neşesini yitirmediğini görüyordu.

Eskiden gururla bakan gözlerinde şimdi garip, sakin bir ışık yanıyordu. Bununla birlikte, yüreğinde, sönmek şöyle dursun, hatta şiddetlenmiş olan eski derdi yeniden uyandığı vakit, bu gözlerde, nadir olarak öfkeli kıvılcımlar beliriyordu. Bu dert hep aynıydı: Gruşenka'nın hastayken de sık sık sayıkladığı Katerina İvanovna idi. Alyoşa anlıyordu ki, Gruşenka, Mitya'yı, onu cezaevinde bir kez bile (bunu istediği vakit yapmakta serbest olduğu halde) ziyaret etmemiş olan Katerina İvanovna'dan kıskanıyordu. Tüm bunlar Alyoşa için garip bir görev haline gelmişti; çünkü Gruşenka yüreğindekileri yalnız ona açıklıyor, hep ondan öğüt bekliyordu. O ise kendinde, bazen ona hiçbir şey söyleyecek gücü bulamıyordu.

Eve derin bir üzüntü ile girdi. Gruşenka eve yeni dönmüştü. Mitya'nın yanından yarım saat önce gelmişti ve Alyoşa genç kadının onu karşılamak için masanın önündeki koltuğundan nasıl çevik bir hareketle fırladığını görünce, kendisini büyük bir sabırsızlıkla beklemiş olduğunu anladı.

Masanın üzerinde iskambil kâğıtları vardı ve kâğıtlar "aptal" oynanacak şekilde dizilmişti. Masanın öbür tarafında deri kaplı bir divan üzerine yatak serilmişti ve sırtında bir robdöşambr, başında da keten bir başlık bulunan Maksimov, bu yatağa yarı yatmış bir durumda uzanmıştı. Belliydi ki, hem hasta hem de gücünü yitirmiş bir haldeydi. Öyleyken tatlı tatlı gülümsüyordu. Gidecek yeri olmayan ihtiyarcık, daha o zaman, iki ay kadar önce, Gruşenka ile birlikte Mokroye'den döndükten sonra, onun evinde kalmış ve o zamandan bu yana ondan hiç ayrılmamıştı. O gün, yağmurda çamurda sırılsıklam olmuş ve korku içinde Gruşenka ile birlikte eve gelince, divana oturup, çekingen, yalvaran bir gülümseyişle hiç konuşmadan gözlerini ona dikmişti. Büyük bir üzüntü içinde bulunan ve artık

hastalığı başlamak üzere olan Gruşenka, evine döndükten sonra ilk yarım saat içinde çeşitli işlerle uğraşırken, onu neredeyse tamamen aklından çıkarmıştı, ama sonra birden garip bir şekilde uzun uzun ona bakmış, ihtiyarcık da zavallılığını belli eden şaşkın bir tavırla gözlerinin içine bakarak "Hi-Hi-Hi!" diye gülmüştü.

Gruşenka, Fenya'ya seslenmiş, ihtiyara yemek vermesini emretmişti. Maksimov, o gün akşama kadar yerinden hiç kımıldamadan oturmuş, hava kararıp da panjurlar kapandığı vakit de Fenya, hanımına:

"Ne yapacağız hanımefendi? Yoksa gece yatısına mı kalacaklar," diye sormuştu.

Gruşenka:

"Evet, ona divanın üzerine bir yatak ser," demişti.

Sonradan ihtiyarcığa daha ayrıntılı olarak birçok soru sorunca, Gruşenka adamcağızın gerçekten o sırada gidecek hiçbir yeri bulunmadığını öğrenmişti. Maksimov, "Velinimetim Bay Kalganov, artık beni evlerine kabul etmeyeceklerini açıktan açığa söylediler ve bana beş ruble hediye ettiler," demişti.

Üzüntü içinde olan Gruşenka:

"Eh, ne yapalım, kal bari," diye karar vererek, durumunun kötülüğünü anladığını belli eden bir tavırla gülümsemişti.

İhtiyar, onun bu gülümseyişini görünce çok duygulanmış, dudakları titremişti. Neredeyse minnetle ağlamaya başlayacaktı. İşte o günden sonra, oradan oraya giderek her bulduğu yere sığınan ihtiyar adam, Gruşenka'nın evinde kalmıştı. Genç kadın hastalandığı vakit bile oradan çıkıp gitmemişti.

Fenya ile Gruşenka'nın aşçısı olan annesi de onu kovmamış, ihtiyarı beslemeye ve her gece divanın üzerine onun için yatak sermeye devam etmişti. Hatta Gruşenka, ona alışmıştı bile. Mitya'nın yanından döndüğü vakit (ki ayağa kalkar kalkmaz, daha iyice iyileşmeden, Mitya'yı ziyaret etmeye başlamıştı) üzüntüsünü unutmak için "Maksimuşka"nın yanına oturuyor, sırf derdini düşünmemek için onunla saçma sapan şeylerden söz ediyordu. İhtiyar adamcağızın bazı şeyler anlatmayı bildiği meydana çıktı. Böylece sonunda Gruşenka için vazgeçilmez bir arkadaş oldu.

Gruşenka, kendisine her gün değil, arada bir gelen, hiçbir zaman da uzun süre yanında kalmayan Alyoşa'dan başka, hemen hemen hiç kimseyi kabul etmiyordu. Genç kadının ihtiyar tüccarı ise o sırada çok hasta idi. Kentte onun için "bir ayağı çukurda" diyorlardı ve gerçekten de Mitya mahkûm olduktan bir hafta sonra öldü. Ölmeden üç hafta önce, yakında ömrünün sona ereceğini hissederek, sonunda, eşleri ve çocukları ile birlikte oğullarını yanına çağırtmış ve artık yanından ayrılmamalarını emretmişti. Gruşenka'ya gelince, ihtiyar adam uşaklarına onu yukarı hiç sokmamalarını emretmiş, eğer gelirse kendisine "Beyefendi uzun yıllar neşe içinde yaşamanızı diliyor, ama kendisini artık tamamen unutmanızı istiyor," demelerini tembih etmişti. Bununla birlikte Gruşenka, hemen her gün birini gönderip hatırını soruyordu.

Genç kadın iskambilleri elinden atarak sevinçle Alyoşa ile merhabalaştıktan sonra:

"Nihayet geldin!" diye bağırdı. "Oysa Maksimuşka artık herhalde hiç gelmeyeceksin diye beni çok korkutmuştu! Ah sana o kadar ihtiyacım var ki! Otur masanın başına, söyle ne istersin, kahve mi?"

Alyoşa sofraya oturarak:

"Eh kahve de olabilir, çok karnım acıktı," dedi.

Gruşenka:

"İyi ya! Fenya, Fenya kahve getir!" diye bağırdı. "Kahvem çoktandır kaynıyordu, seni bekliyordu. Fenya, börek de getir, ama sıcak olsun. Hayır, dur o böreklerle bugün başım belaya girdi. Bunları cezaevine götürmüştüm, ama Mitya hepsini geri fırlattı. Ağzına bile koymadı onları inanır mısın? Hatta birini yere attı ve ayaklarının altında çiğnedi. O zaman da ben ona, 'Bunları gardiyana bırakacağım. Akşama kadar yemezsen demek ki yalnız kötülük, yalnız öfke ile beslenen bir adamsın!' dedim ve oradan öylece ayrıldım! Gene darıldık birbirimize, inanır mısın?.. Zaten ne zaman gitsem hep kavga ediyoruz."

Gruşenka bütün bunları bir çırpıda, heyecan içinde söylemişti. Maksimov hemen ürkekliğe kapılmıştı. Hep gözlerini yere indirerek gülümsüyordu.

Alyoşa:

"Peki bu sefer niçin kavga ettiniz?" diye sordu.

"Vallahi bunun böyle olacağını hiç beklemiyordum! Düşün bir kez beni 'eski adamımdan' kıskandı. 'Ne diye ona bakıyorsun. Demek şimdi ona bakmaya başladın öyle mi?' deyip duruyordu. Hep kıskanıyor, hep beni kıskanıyor! Yiyip içmiyor, oturup beni kıskanıyor... Hatta geçen hafta Kuzma'dan bile kıskandı."

"İyi ama o 'eskisinin' olduğunu biliyordu, değil mi?"

"Sen git ona anlat. Daha başından biliyordu onu. Ama gelgelelim bugün birden yerinden kalktığı gibi, küfretmeye başladı. Öyle şeyler söyledi ki, insan tekrarlamaya utanır. Aptal! Ben çıkarken Rakitka yanına girdi. Belki de onu kışkırtan Rakitka'dır, ha? Ne dersin?"

Gruşenka bunu dalgın bir tavırla söylemişti.

"Seni çok seviyor, hep bundan oluyor; çok seviyor da ondan! Şimdi üstelik sinirli de..."

"Sinirli olmaz olur mu, yarın mahkemesi olacak. Zaten ben ona yarın için bir şeyler söylemek üzere gitmiştim Alyoşa. Çünkü yarın ne olacağını düşündükçe tüylerim ürperiyor! Sen sinirli olduğunu söylüyorsun. Ama ben ne kadar sinirliyim, onu soran yok. Mitya ise hep Polonyalıdan söz edip duruyor! Ne aptal şey! Bak Maksimuşka'dan kıskanmıyor ama!"

Maksimov da bir söz söylemek gereğini duyarak:

"Beni de karım çok kıskanıyordu," dedi.

Gruşenka, isteksiz bir tavırla güldü:

"Haydi canım, seni kim kıskanır? Zaten seni kimden kıskanabilirdi?"

"Hizmetçi kızlardan efendim."

"Eeh, sus Maksimuşka! Şimdi gülecek halim yok... Düşündükçe öfkem kabarıyor. Böreklere el atayım deme, vermem sana! Senin için zararlı. Balsam likörü de vermem. Üstelik bir de bununla uğraş. Sanki evim bir düşkünler yurdu."

Gruşenka bunu söylerken gülmüştü. Maksimov, gözleri dolu dolu olmuş bir halde ve ağlamaklı bir sesle:

"Ben sizin yardımlarınıza layık değilim efendim, ben buna değmem efendim," dedi. "İyiliklerinizi benden daha muhtaç olan kişilere yapsanız daha iyi olur efendim."

"Eh, herkes muhtaçtır Maksimuşka. Hem kim, kimden daha çok muhtaçtır bunu nasıl anlayacağız? Hiç değilse o Polonyalı olmasaydı bari Alyoşa! O da bu gün durup dururken hastalandı. Ona da gittim. Şimdi işte mahsus ona börek göndereceğim. Şimdiye kadar göndermiyordum. Öyle olduğu halde, Mitya ona bunları gönderiyorum diye suçladı beni! İşte şimdi mahsus göndereceğim, mahsus göndereceğim! İşte Fenya geldi, elinde de bir mektup var! Eh demedim mi ben size? Gene Polonyalılardan, gene para istiyorlar!"

Pan Mussyaloviç, gerçekten olağanüstü uzunlukta ve binbir dereden su getirerek yazdığı bir mektup göndermişti; bu mektupta Gruşenka'dan kendisine üç ruble vermesini rica ediyordu. Mektuba bir de paranın alındığına ve üç ay içinde ödeneceğine dair bir kâğıt iliştirilmişti. Bu kâğıtta Pan Vrublevskiy'in de imzası vardı. Gruşenka, "eski göz ağrısından" yine aynı çeşit ve gene kâğıtlar iliştirilmiş birçok mektup almıştı. Bu iş Gruşenka'nın iki hafta kadar önce iyileştiği gün başlamıştı. Bununla birlikte, genç kadın biliyordu ki, her iki pan da hastalığı sırasında sağlık durumunu öğrenmek için evine uğramıştı. Gruşenka'nın aldığı ilk mektup büyük kâğıda yazılmış, zarfı da soyadı taşıyan büyük bir mühürle yapıştırılmıştı. Çok belirsiz ve karışık bir şekilde yazılmıştı. Bu yüzden, Gruşenka yalnız yarısını okumuş ve hiçbir şey anlamadan atmıştı. Zaten, o sırada mektup düşünecek durumda değildi.

O ilk mektuptan sonra, ikinci gün bir mektup daha gelmişti. Bu mektupta Pan Mussyaloviç, kendisine en kısa zamanda ödenmek üzere iki bin ruble borç vermesini rica ediyordu. Gruşenka bu mektubu da karşılıksız bıraktı. Ondan sonra artık bir seri mektup geldi. Her gün bir tane geliyordu. Hepsi de aynı şekilde çok ciddi ve dolambaçlı bir ifadeyle yazılmıştı, ama mektupta borç olarak istenen para gittikçe azalıyordu. Yüz rubleye, yirmi beş rubleye, on rubleye düşmüştü. En sonunda da Gruşenka birden her iki panın

da kendisinden sadece bir ruble istediğini bildiren bir mektup almıştı. Mektuba ikisinin de imzaladığı bir kâğıt iliştirilmişti.

O zaman Gruşenka birden içinde bir acıma duymuş ve akşama doğru, kendisi bir koşu pana gitmişti. Her iki Polonyalıyı da korkunç bir fakirlik, hemen hemen bir sefalet içinde bulmuştu. Ne yiyecekleri, ne odunları ne sigaraları vardı. Ev sahiplerine de borç yapmışlardı. Mokroye'de Mitya'dan kumarda kazandıkları iki yüz ruble çabucak eriyivermişti. Bununla birlikte Gruşenka her iki panın da kendisini kibirli bir tavırla ve sanki hiç kimseye muhtaç değillermiş gibi nezaket kurallarına son derece dikkat ederek, büyük büyük sözler ederek karşılamalarına şaşmış kalmıştı. Bunlara yalnız gülmüş ve "eski göz ağrısına" on ruble vermişti. Yine o sırada gülerek bu yaptığını Mitya'ya anlatmış, o da hiç kıskançlık duymamıştı. Ama o günden bu yana panlar Gruşenka'ya dört elle sarılmışlardı. Her gün ona para istediklerini bildiren mektuplar yağdırıyor, o da her seferinde onlara birazcık para gönderiyordu. İşte o gün Mitya birden müthiş bir kıskançlığa kapılmıştı.

Gruşenka, gene endişeyle ve acele ederek:

"Ben de aptal gibi, Mitya'ya giderken ona da bir dakikacık uğramıştım. Çünkü benim "eski panım" da hastaydı diye tekrar söze başladı. Bunu gülerek Mitya'ya anlatıyordum. Oraya gittiğim vakit, "Benim eski Polonyalı gitar çalıp, eski şarkıları okumaya kalkışmasın mı! Herhalde duygulanarak onunla evleneceğimi sanıyor," dedim. Bunu der demez Mitya, bir fırladı, bir küfretti... Öyle mi? Al sana! İşte ben de panlara börekler göndereceğim! Fenya! Kimi gönderdiler? Kim var orada? Kız mı gönderdiler? Al, ona üç ruble gönder. Bir de on kadar börek al, kâğıda sar, kıza bunları onlara götürmesini söyle. Sen de Mitya'ya panlara börek gönderdiğimi muhakkak anlat, e mi Alyoşa?

Alyoşa gülümsedi:

"Anlatır mıyım hiç?"

Gruşenka acı acı:

"Yani üzülüyor mu sanıyorsun? Mahsus kıskanmış gibi davrandı. Yoksa umurunda bile değilim ben!"

Alyoşa:

"Nasıl mahsus?" diye sordu.

"Sen safsın Alyoşenka. Ne kadar akıllı olsan gene de hiçbir şey anlamıyorsun, doğrusu bu! Beni böyle olduğum için kıskandı, diye gücenmiyorum. Ama hiç kıskanmasaydı gücenirdim. Ben öyleyim işte. Kıskançlığa hiç kızmam. Benim de yüreğim ateş doludur. Ben de kıskanırım! Asıl gücüme giden şey şu; Mitya beni hiç sevmiyor, şimdi de mahsus kıskanmış gibi görünüyor. Kör müyüm, görmüyor muyum sanki? Kendisi bile bana bugün durup dururken Katya'dan söz etti. Efendim şöyleymiş, böyleymiş, 'Benim için Moskova'dan bir doktor getirtti. Beni kurtarmak için en iyi, en bilgili, en ünlü avukatı getirtti,' dedi. Madem benim gözlerime baka baka onu övüyor, demek ki onu seviyor! Utanmaz, arlanmaz adam! Kendisi bana karşı suçlu, öyleyken beni suçlayıp da zeytinyağı gibi su yüzüne çıkmak, bütün kabahati benim üzerime yüklemek için, 'Sen benden önce o Polonyalıyla yaşıyordun, öyle olunca ben artık Katya ile ilgilenebilirim,' demek istiyor. Asıl istediği bu! Bütün suçu benim üzerime yüklemek istiyor. Mahsus bir bahane yaratıp kavga çıkardı benimle diyorum sana! Yalnız ben..."

Gruşenka ne yapacağını söylemedi, yalnız gözlerini mendille örterek hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Alyoşa kesin bir tavırla:

"O, Katerina İvanovna'yı sevmiyor!" dedi.

Gruşenka, mendili gözlerinden ayırmadan sesinde tehdit edici bir anlamla:

"Eh, seviyor mu sevmiyor mu bunu yakın zamanda kendim öğrenirim," dedi.

Yüzü çirkinleşmişti. Alyoşa büyük bir üzüntü ile o yumuşak ve sakin bir neşe ile parlayan yüzün birden somurtkan, kızgın bir yüz haline geldiğini gördü. Gruşenka birden:

"Eh, bu kadar saçmalık yeter!" diye kestirip attı. "Ben seni buraya hiç de bunun için çağırmadım. Alyoşa, yavrum, yarın ne olacak, yarın ne olacak?.. İşte benim üzüldüğüm bu! Yalnız buna üzülüyorum! Herkese bakıyorum da hiç kimse bunu düşünmüyor, hiç kimse bununla ilgilenmiyor, bari sen bunu düşünüyor musun? Ayol

yarın onu yargılayacaklar. Bana anlat nasıl yargılayacaklar onu? Belli ki uşak, uşak öldürdü! Uşak! Aman Allahım! Yoksa gerçekten onu uşağın yerine mahkûm mu edecekler? Hiç kimse ortaya çıkıp da onu savunmayacak mı? Uşağı hiç rahatsız etmediler değil mi?"

Alyoşa düşünceli bir tavırla:

"Onu iyice sorguya çektiler," dedi. "Ama herkes suçlunun o olmadığı kanısında. Şimdi kendisi çok hasta, yatıyor. O günden bu yana hasta. Eskiden beri sara hastalığı vardı ya, gene ona tutulmuş."

Sonra sözünü:

"Gerçekten hasta," diye tamamladı.

"Hay Allah! Hiç değilse sen o avukata gidip, kendisine her şeyi olduğu gibi anlatsaydın. Diyorlar ki, onu üç bin rubleye Petersburg'dan getirtmişler."

"O üç bini üçümüz birlikte verdik. Ben, ağabeyim İvan, bir de Katerina İvanovna. Doktoru ise Moskova'dan Katerina İvanovna'nın kendisi getirtti. Avukat Fetyukoviç daha da fazla alırdı, alırdı ama, iş tüm Rusya'ya yayıldı. Tüm gazeteler, dergiler hep bu davadan söz ediyor. Fetyukoviç de daha çok, artık dava dillere destan oldu diye, ona daha da büyük bir ün kazandıracak diye o ücrete razı oldu. Kendisini dün akşam gördüm."

Gruşenka aceleyle atıldı:

"Peki sonra ne oldu? Ona söyledin mi?"

"Beni dinledi, ama hiçbir şey söylemedi. Yalnız belirli bir düşünceye varmış olduğunu bildirdi. Ama sözlerimi de dikkate alacağını ifade etti."

"Nasıl dikkate alacakmış? Ah, bu adamlar ne üçkâğıtçıdır! Mitya'yı felakete sürüklüyorlar! Peki, öteki doktoru neden getirtmiş?"

Alyoşa hafifçe gülümsedi:

"Uzman olarak. Ağabeyimin deli olduğunu, kendisini bilmeyecek bir durumda bulunduğunu, çıldırdığı için babamı öldürmüş olduğunu ileri sürmek istiyorlar. Ama ağabeyim buna razı olmaz."

Gruşenka:

"Ah, babanı öldürmüş olsaydı bunu söylemek mümkündü!" diye bağırdı. "O zaman deliydi, tam anlamıyla deli. Hem de onun

bu hale gelmesinden ben, alçağın biri olan ben sorumluyum! Ama o öldürmedi ki! O öldürmedi! Üstelik de herkes ona yükleniyor, hep onun öldürdüğünü söylüyorlar, tüm kent öyle söylüyor. Fenya bile öyle ifade verdi. Sözlerine bakılırsa, o öldürmüş gibi oluyor. Hele dükkândakiler, hele o memur... Sonra meyhanede daha önce söylediklerini duyanlar! Herkes ona karşı! Neler neler söylüyorlar!"

Alyoşa canı sıkılarak:

"Evet, ifadelerin sayısı korkunç denecek kadar çoğaldı," dedi.

"Hele Grigoriy! Grigoriy Vasilyiç kendi sözünde öyle ısrar ediyor ki! Kapının açık olduğunu söyleyip duruyor Kafasına koymuş bir kez onu öyle gördüğünü. Artık kimse onu düşüncesinden caydıramaz. Ben bir koşu ona gittim, kendisi ile uzun uzun konuştum. Üstelik küfür de ediyor."

Alyoşa:

"Evet, onun ifadesi belki de ağabeyimin aleyhindeki en kuvvetli ifadedir."

Gruşenka birden çok endişeli bir tavırla gizli bir şey söylüyormuş gibi:

"Mitya'nın delirdiğine gelince, şimdi bile birazcık öyle görünüyor," dedi. "Biliyor musun Alyoşenka; bunu sana çoktandır söylemek istiyordum. Ona her gün gidiyorum ve şaşıp kalıyorum. Söyle bakayım, sen ne dersin? Şimdi hep söyleyip durduğu şeyler nedir Allah aşkına? Bir söze başladı mı, konuşuyor, konuşuyor... Ne dediğini bir türlü anlayamıyorum. Kendi kendime 'herhalde akıllı insanların anlayabileceği bir şeyler söylüyor, ben aptalın biriyim, bunu nereden anlarım,' diyorum. Yalnız, dün akşam, birden bana bir bebeden, daha doğrusu kim olduğunu bilmediğim bir çocuktan söz etmeye başladı. 'Bebe neden fakirdir? İşte ben şimdi o zavallı çocuğun durumundan ötürü Sibirya'ya gidiyorum. Ben kimseyi öldürmedim ama Sibirya'ya gitmem gerekiyor,' diyordu. Neymiş o bebe? Bir şeycik anlayamadım. Ama o konuşurken ağlamaya başladım. Çünkü çok güzel konuşuyordu. Kendisi de ağlıyordu. Ben de ağlamaya başladım. O zaman birden beni öptü ve haç çıkararak beni kutsadı. Söyle bana Alyoşa, kimmiş o 'bebe', anlat bana..."

Alyoşa gülümsedi:

"Bunlar herhalde Rakitin'den geliyor, Rakitin nedense sık sık ona gitmeye başladı. Bununla birlikte... Bu söz Rakitin'in sözü değil... Her neyse anlarız; dün akşam ona gitmiştim, bugün de gideceğim."

Gruşenka:

"Hayır, bu iş Rakitka'nın işi değil, bunları kafasına ağabeyin İvan Fyodoroviç koyarak onu şaşırtıyor, yanına giden odur! Senin anlayacağın..." diye söylendi, sonra birden sustu.

Alyoşa, Gruşenka'ya gözlerini dikerek şaşırmış gibi:

"Ne demek istiyorsun? Ağabeyim, Mitya'yı ziyaret mi etti? Ama Mitya, ağabeyim İvan'ın bir kez olsun ona uğramadığını söyledi."

Gruşenka ne söyleyeceğini şaşırmış bir halde, birden kızararak:

"Aman... Ne biçim insanım ben! Ağzımdan kaçırdım işte!" diye bağırdı. "Dur, Alyoşa, konuşma! Madem ağzımdan kaçırdım, artık bütün gerçeği söyleyeyim. İvan ağabeyin, Mitya'ya iki kez uğramış. Birinci ziyaretini gelir gelmez yapmış. Biliyorsun ya, hemen Moskova'dan dörtnala gelmişti. Daha ben hastalığa tutulmamıştım bile. İkinci kez olarak da, bir hafta önce gitmiş. Ama Mitya'ya onu ziyaret ettiğini sana söylememesini tembih etmiş. Zaten kimseye söylemesini istemiyormuş. Gizli gizli gidiyormuş ona."

Alyoşa derin bir düşünce içinde oturuyor, bir şeyler tasarlıyordu. Belliydi ki bu haber onu şaşırtmıştı. Ağır ağır konuşarak:

"İvan ağabeyim, Mitya'nın işini benimle konuşmuyor," dedi. "Zaten tüm bu iki ay içinde çok az konuştu. Ona uğradığım vakit de, her zaman geldiğime canı sıkılıyor. Onun için üç haftadır ona gitmiyorum. Hım, hımın... Eğer bir hafta önce ona uğramışsa... Bu hafta içinde gerçekten Mitya'da garip bir değişiklik oldu."

Gruşenka aceleyle sözünü destekledi:

"Değişti ya! Değişti ya!" dedi. "Aralarında bir sır var... Gizli bir sır vardı aralarında!.. Bunu Mitya'nın kendisi bana söyledi. Hem biliyor musun, öyle bir sırmış ki, Mitya bir türlü huzura kavuşamıyor. Oysa eskiden neşeliydi. Hoş, şimdi de neşeli ya... Yalnız biliyor musun, başını şöyle oraya buraya sallamaya, odada bir aşağı,

bir yukarı dolaşmaya, sağ elinin şu parmağı ile şakağındaki saçları karıştırmaya başladı mı, ben artık içinde kendisine endişe veren bir şeyin bulunduğunu anlarım... Artık bunu iyice öğrendim! Oysa eskiden neşeliydi. Bugün bile neşeli gördüm onu!"

"Ama sen 'sinirli' demiştin."

"Sinirli de olsa, yine neşelidir o. Zaten hep sinirlidir, ama bir anda neşelenivermiyor işte. Sonra da gene sinirli oluyor. Hem biliyor musun Alyoşa, ona bakıp hep hayret ediyorum. Kendisini korkunç bir şey bekliyor, o ise öyle saçma şeylere gülüyor ki! Tıpkı çocuk gibi."

"İvan'ın onu ziyaret ettiğini bana söylememeni tembih etti mi, gerçekten mi? Sana gerçekten 'söyleme' mi dedi?.."

"Öyle dedi ya, 'Söyleme' dedi. Zaten Mitya yalnız senden korkuyor. Çünkü bu işin içinde bir sır varmış. Kendisi söyledi bunu."

Gruşenka, birden atılıp yalvararak:

"Kuzum Alyoşa, ne olur ona git, ağzını ara, neymiş aralarındaki o sır öğren, sonra da gelip bana söyle! Benim gibi zavallı bir kadını üzüntüden kurtar. Artık o uğursuz kaderim neyse bileyim. Seni bunun için çağırdım."

"Sen o sırrın seninle ilgili olduğunu mu sanıyorsun? Eğer öyle olsaydı, Mitya bunun bir sır olduğunu senin yanında söylemezdi!"

"Bilmiyorum. Belki bana söylemek istiyor, ama cesaret edemiyor, önceden haber veriyor. 'Bir sır var,' demek istiyor, ama nasıl bir sır olduğunu söylemiyor."

"Peki sen bunun ne olduğunu düşünüyorsun?"

"Ne mi düşünüyorum? Artık benim için felaket gelip çattı, öyle düşünüyorum. Hem de felaketimi her üçü birlik hazırladı. Çünkü bu işin içinde Katya da var. Bütün bunlar Katya'dan çıkıyor. Mitya, 'Şöyleymiş, böyleymiş,' diyor onun için. O kadın gibi değilim demek! Mitya bunu önceden söylüyor. Bana haber veriyor. Beni bırakmayı aklına koymuş! İşte bütün sırrı bu! Üçü bunu düşünmüş. Üçü... Yani Mitya, Katya, bir de İvan Fyodoroviç. Alyoşa, ben sana çoktandır bir şey sormak istiyordum. Mitya bir hafta önce birden, durup dururken, İvan'ın Katya'ya âşık olduğunu söyledi bana.

Bunu da sık sık onun evine gitmesinden çıkarmış. Bana doğru mu söyledi yoksa yalan mı? Elini vicdanına koy, indir hançeri göğsüme! Söyle!"

"Sana hiçbir zaman yalan söylemem. İvan, Katerina İvanovna'ya âşık değil. Benim düşüncem bu..."

"İşte, ben de o zaman öyle düşünmüştüm! Bana yalan söyledi utanmaz. İş burada! Şimdi de beni mahsus kıskanmış gibi davranıyor, sonradan ayrılırsak kabahati bana yüklemek için. Öyle saf ki! Hiçbir şeyi gizli tutamıyor, öyle açık yürekli ki!.. Ama ben ona gösteririm! Ona gösteririm ben dünyanın kaç bucak olduğunu! Bana, 'Sen benim öldürdüğüme inanıyorsun,' dedi. Bunu bana söyledi! Beni bununla suçladı! Düşünsene! Tanrı suçunu bağışlasın! Dur! O Katya'ya mahkemede neler yapacağım! Orada ona öyle bir söz söyleyeceğim ki... Her şeyi söyleyeceğim!"

Gruşenka bunu söyledikten sonra gene acı acı ağlamaya başladı. Alyoşa yerinden kalkarak:

"Bak, sana kesin olarak bir şey söyleyebilirim Gruşenka!" dedi. "Birincisi, Mitya, seni seviyor, dünyada herkesten çok seni seviyor. Yalnız seni!.. Bu sözüme inan. Bunu iyice biliyorum. Bunu benden başka kimse bilemez. İkincisi, onun ağzını aramak istemiyorum. Eğer bugün bana kendiliğinden o sırrını söylerse, sana açıklamaya söz verdiğimi kendisine açıkça bildireceğim. O zaman, bugün gene gelir, sana ne olduğunu söylerim. Yalnız... Bana öyle geliyor ki... Bu işle Katerina İvanovna'nın hiç ilgisi yok! Bu sır bambaşka bir şeyle ilgili, öyle sanıyorum. Bana öyle geliyor ki, Katerina İvanovna ile bu iş arasında hiçbir ilişki yok. Şimdilik hoşça kal!"

Alyoşa elini sıktı. Gruşenka hâlâ ağlıyordu. Alyoşa, teselli olsun diye söylediği bu sözlere genç kadının pek inanmadığını görüyordu. Ama yine de hiç olmazsa derdini dökmesi onun için iyi bir şey olmuştu. Genç kadını bu durumda bırakmak onu üzüyordu, ama Alyoşa'nın acelesi vardı. Daha birçok görev onu bekliyordu.

II

İNCİNMİŞ AYAK

GÖREVLERİNDEN birincisi, onu Bayan Hohlakova'nın evinde bekliyordu. Alyoşa oradaki işini bir an önce bitirip, Mitya'yı ziyarete gecikmemek için, aceleyle oraya gitti. Bayan Hohlakova üç haftadır rahatsızdı. Nedense ayağı şişmişti. Gerçi yatakta değildi ama gündüzleri sırtında zarif ve pek açık saçık olmayan bir sabahlıkla, *boudoir*'ında* kanepenin üzerinde yarı uzanmış bir durumda yatıyordu. Alyoşa bu vesile ile kötü bir niyet taşımayan hafif bir alayla, kendi kendine, Bayan Hohlakova'nın hastalığına rağmen, neredeyse sıklaştığını düşünmekten kendini alamıyordu. Durup dururken saçlara danteller, kurdeleler takılıyor, zarif lizözler giyiliyordu. Alyoşa, bunların niçin yapıldığını anlıyordu, ama bunları saçma düşünceler olarak zihninden kovmaya çalışıyordu.

Son günlerde Bayan Hohlakova'yı başka misafirlerin arasında, Perhotin adında bir genç ziyaret etmeye başlamıştı. Alyoşa, dört gün kadar bir süredir onlara uğramamıştı ve eve girer girmez aceleyle Liza'nın yanına gitmek istedi. Çünkü asıl onunla işi vardı. Liza daha bir gün önce ona, "çok önemli bir durumu" görüşmek üzere hemen gelmesi için bir hizmetçi kız göndermişti. Bu da bazı nedenlerle Alyoşa'da bir ilgi uyandırmıştı. Ama hizmetçi kız Alyoşa'nın geldiğini Liza'ya haber verinceye kadar, Bayan Hohlakova, hemen ona başka bir hizmetçisini göndermiş ve "yalnız bir dakika için" yanına gelmesini rica etmişti. Alyoşa, önce annenin ricasını yerine getirmenin daha doğru olacağını düşündü. Öyle yapmayacak olursa, Bayan Hohlakova muhakkak Alyoşa, Liza'nın yanındayken, ikide bir ona birini gönderip rahatsız edecekti.

Bayan Hohlakova bayram günüymüş gibi özel bir itina ile giyinmiş olarak ve olağanüstü bir sinir gerginliğiyle heyecan içinde divanın üzerinde yatıyordu. Alyoşa'yı sevinç çığlıkları ile karşıladı.

"Kırk yıldır, kırk yıldır evet, tam kırk yıldır sizi görmedim! Koca bir hafta geçti de... Bir dakika, ha... sahi, dört gün önce, çarşamba

* Makyaj odası. *–çev.*

günü bizdeydiniz. Siz, Liza'ya gidiyordunuz değil mi? Biliyordum zaten. Herhalde ben duymayayım diye ayaklarınızın ucuna basa basa doğru ona gitmek istiyordunuz. Ah, sevgili, sevgili Aleksey Fyodoroviç. Beni ne kadar endişe içinde bıraktığınızı bir bilseniz! Ama bunu sonra konuşuruz. Gerçi en önemli olan bu, ama gene de sonra konuşuruz bu konuyu.

Sevgili Aleksey Fyodoroviç, Lizacığımı tam anlamıyla artık size emanet ediyorum. Staretz Zosima'nın ölümünden sonra 'nur içinden yatsın' (bunu söylerken haç çıkarmıştı) size bir rahip olarak bakıyorum. Hoş, yeni giysinizi kendinize çok yakıştırıyorsunuz doğrusu! Nereden buldunuz böyle bir terziyi? Ama hayır, hayır. Asıl önemli olan bu değil, bunları sonra konuşuruz. Size bazen Alyoşa dediğim için sakın bana kızmayın olmaz mı? Ben ihtiyar bir kadınım. Her şeyim hoş görülür (bunu söylerken nazlı nazlı gülümsemişti), ama bunu da sonra konuşuruz. Yeter ki en önemli şeyi unutmayalım! Çok rica ederim, bana bunu hatırlatın, olmaz mı? Konuşurken konudan ayrıldım mı, bana 'asıl önemli olan neydi' diye sorun, olmaz mı? Ah, şimdi en önemli olanın ne olduğunu ben nereden bileyim! Liza, sizinle evlenmek konusunda vermiş olduğu o çocukça sözü geri aldığı günden bu yana, herhalde bütün bunların, uzun bir süre tekerlekli iskemlede kalmış, zavallı, hasta küçük bir kızın bir hayal oyunundan başka bir şey olmadığını anlamışsınızdır. Aleksey Fyodoroviç, çok şükür, şimdi artık yürüyor. Bunu da Katya'nın, Moskova'dan o zavallı ağabeyinize... yarın... şey edecekleri ağabeyiniz için getirttiği yeni doktora borçluyuz... Ah, yarından niçin söz ediyorum! Yarın olacakları düşündükçe ölecek gibi oluyorum. Meraktan öleceğim vallahi... Sözün kısası o doktor dün akşam bize geldi ve Liza'yı gördü... Vizitesine elli ruble ödedim. Hay Allah, gene olmayacak şeyler söylüyorum! Gene asıl söyleyeceğimi söylemiyorum. Görüyorsunuz ya, artık büsbütün sözlerimi şaşırıyorum. Acele ediyorum. Hem neden acele ediyorum? Bilmiyorum. Şimdi artık korkunç denecek bir şekilde, hiçbir şey bilmiyorum. Benim için her şey karmakarışık bir yumak haline geldi. Korkarım ki, can sıkıntısından şimdi yanımdan pır diye

uçacaksınız, artık sizi kim görür? Hay Allah, ne diye oturuyoruz? Kahve içelim. Yulya, Glafira! Kahve getirin!"

Alyoşa, aceleyle teşekkür ederek, daha biraz önce kahve içtiğini söyledi.

"Kimde içtiniz?"

"Agrafena Aleksandrovna'da!"

"Yani... Yani o kadınla! Ah, herkesi mahveden o zaten. Bilmiyorum... diyorlar ki, şimdi çok namusluymuş. Gerçi iş işten geçti, ama eskiden gerektiği vakit öyle olsaydı, daha iyi olurdu. Şimdi öyle olması neye yarar? Susun Aleksey Fyodoroviç, susun! Çünkü o kadar çok şey söylemek istiyorum ki, galiba hiçbir şey söyleyemeyeceğim. Bu korkunç dava... Muhakkak gideceğim. Ona hazırlanıyorum. Beni mahkeme salonuna koltukta götürecekler. Zaten orada oturabilirim. Yanımda insanlar olacak. Hem biliyor musunuz? Tanıklar arasında ben de varım. Ah neler söyleyeceğim! Biliyorum ben neler söyleyeceğimi! Yemin etmek gerekecek, öyle değil mi?"

"Öyledir. Ama sizin oraya gidebileceğinizi sanmıyorum."

"Ama oturabiliyorum. Ah, ne söyleyeceğimi şaşırtıyorsunuz! O dava, o vahşice davranış yok mu? Sonra herkes Sibirya'ya gidiyor... Başkaları da evleniyor... Hepsi de her şey de hızla, çabucak değişiyor. Sonunda da hiçbir şey kalmıyor, herkes bir ayağı çukurda olan birer ihtiyar haline geliyor. Eh, varsın öyle olsun, yoruldum artık! O Katya, *cette charmante personne** yok mu, benim bütün umutlarımı yok etti. Şimdi ağabeylerinizden birinin peşinden Sibirya'ya gidecek. Öbür ağabeyiniz de onu izleyecek ve komşu kentlerden birinde oturacak. Sonra da hepsi birbirine acı çektirecek!.. Buna deli oluyorum, en önemlisi işin böyle dallanıp budaklanması. Petersburg'da ve Moskova'da tüm gazeteler bir milyon kez yazdı bunu... Ha, evet düşünün bir kez, benim için bile bir şeyler yazmışlar, güya ağabeyinizin 'çok sevdiği bir arkadaşıymışım' kötü bir söz söylemek istemiyorum, ama düşünün, bir düşünün bunu!"

"Öyle şey olamaz! Nerede, nasıl yazmışlar bunu?"

"Şimdi gösteririm! Dün aldım ve dün okudum. İşte bakın, Petersburg'da yayımlanan *Dedikodu* gazetesi, bu yıl çıkmaya baş-

* (Fr.) "O büyüleyici insan." *–çev.*

ladı. Ben dedikodulara bayılırım. Bu yüzden abone oldum, kendi başıma iş açtım. Gördünüz mü, nasılmış o dedikodular? İşte bakın, şurada yazıyor, okuyun."

Alyoşa'ya yastığının altında bulunan bir gazete yaprağını uzattı.

Belki gerçekten üzüntülü değil, garip bir bitkinlik içindeydi ve belki de gerçekten zihninde her şey karmakarışık bir yumak haline gelmişti. Gazetedeki haber oldukça taşı gediğine koyan cinstendi ve herhalde onu çok rahatsız etmişti. Ama iyi ki kendisi o anda dikkatini bir nokta üzerinde toplayabilecek durumda değildi. Bu yüzden biraz sonra o gazeteyi de unutabilir ve bambaşka bir konuya atlayabilirdi. O korkunç davanın, Rusya'nın her yerinde dillere destan olduğunu Alyoşa çoktandır biliyordu ve o iki ay içinde bazı doğru haberler arasında ağabeyi için de, genel olarak tüm Karamazov'lar için de, hatta kendi hakkında bile o kadar olmayacak haber ve röportajlar okumuştu ki...

Gazetelerden birinde Alyoşa'nın, ağabeyinin işlediği cinayetten sonra korkudan rahip olduğu ve manastıra kapandığı bile yazılıydı. Bir başka gazetede bu yalanlanıyor ve aksine kendisinin Staretz Zosima ile birlikte manastırdaki kasayı kırdıktan sonra "toz oldukları" ileri sürülüyordu. *Dedikodu* gazetesindeki şimdiki haberin başlığı ise "Karamazov'un Davasından Önce Skotoprigonyevsk"ti.* (Ne yazık ki kentimizin adı budur. Uzun zamandır adını gizledim ama...) Haber kısacıktı ve Bayan Hohlakova'dan açıktan açığa söz edilmiyordu. Zaten tüm isimler gizli tutulmuştu. Yalnız, şimdi bu kadar gürültü patırtı ile yargılamaya hazırlandıkları suçlunun, vaktiyle ordudan emekliye ayrılmış, küstah davranışları ile tanınan, tembel ve köylülerini azat etmemiş bir teğmen olduğu, durmadan gönül işleri ile vakit geçirdiği ve özellikle "yalnızlıktan canı sıkılan bazı hanımların" üzerinde büyük etkisi olduğundan söz ediliyordu. Hatta söylendiğine göre, o canı sıkılan ve hâlâ gençlik taslayan dul hanımlardan biri, kocaman bir kızı olduğu halde ona o kadar tutulmuştu ki, daha cinayetten iki saat önce, ona sırf kendisiyle birlikte altın madenlerine kaçsın diye, üç bin ruble teklif

---

* Hayvan pazarı anlamına gelir. *-çev.*

etmişti! Ama canavar, kırk yaşındaki canı sıkılan hanımın güzelliğine kapılıp onunla birlikte Sibirya'ya sürüklenmektense, bu iş için ceza görmeyeceğini sanarak gene üç bin ruble için babasını öldürüp soymayı tercih etmişti. Baştanbaşa söz oyunları ile dolu olan bu yazı, olması gerektiği gibi, baba katilinin ahlaksızlığı ve yeni kaldırılan serfliğe karşı soylu bir öfke gösterisiyle sona eriyordu. Alyoşa yazıyı merakla okuduktan sonra gazete yaprağını katlayarak, Bayan Hohlakova'ya geri verdi.

Bayan Hohlakova:

"Siz söyleyin, orada yazdıkları ben değil miyim? Ona, hemen hemen bir saat kadar önce, altın madenlerine gitmesini teklif eden bendim, şimdi durup dururken, 'kırk yaşındaki hanımın güzelliği!' diyorlar. Hem sanki ben ona, bunu onun için mi teklif etmiştim? Bunu mahsus yazıyor! Tanrım! 'Kırk yaşındaki hanımın güzelliği!' diye yazdığı için onu, benim bağışladığım gibi bağışla... Hem bunu yazan kimdir?.. Kimdir bunu yapan biliyor musunuz? Dostunuz Rakitin!"

Alyoşa:

"Belki de," dedi. "Ama ben bu konuda hiçbir şey işitmedim."

"Odur! Odur! Belki demeyin! Ben onu kovdum ya... Olup bitenlerin tüm hikâyesini biliyorsunuz değil mi?"

"Bundan böyle sizi ziyaret etmemesini söylemişsiniz, bunu biliyorum. Ama bunu niçin yaptığınızı... hiç değilse sizden işitmedim."

"O halde ondan işittiniz demek! Peki, şimdi bana küfrediyor mu, sövüp sayıyor mu?"

"Evet, sövüyor. Ama o zaten herkese söver. Hem neden evinize gelmesini yasak ettiniz? Bunun nedenini bana söylemedi. Zaten onunla nadir olarak karşılaşıyoruz, aramızda bir arkadaşlık yok."

"Eh, öyleyse size hepsini açıklayayım. Yapılacak başka bir şey yok, bari itiraf edeyim. Çünkü bu işin içinde belki de bir noktada suçluyum. Yalnız en küçük, küçücük, mini mini bir nokta... O kadar küçük ki, hani hiç yok deseniz olur. Anlıyor musunuz yavrum? (Bayan Hohlakova birden garip, yaramazca bir tavır takınmış, du-

daklarında da sevimli, ama aynı zamanda bir şey sakladığını belli eden bir gülümseyiş belirmişti.) Anlıyorsunuz ya! Öyle tahmin ediyorum ki... Özür dilerim Alyoşa, şimdi sizinle bir anne gibi konuşuyorum. Ah, hayır, hayır aksine, şu anda size tıpkı siz babammışsınız gibi... Çünkü 'anne' demek buraya hiç uymuyor... Her neyse, tıpkı günah çıkarırken Staretz Zosima'ya yaptığım gibi, en doğrusu bu. Öyle demek çok uygun oluyor. Size biraz önce 'rahip' demiştim ya... Her neyse, işte o zavallı genç dostunuz Rakitin var ya (aman Allahım, ona hiç mi hiç darılamıyorum! Gerçi kızıyorum, öfkeleniyorum, ama o kadar çok değil) yani sizin anlayacağınız, bu aklı havada delikanlı, birden, düşünün bir kez, galiba bana âşık oldu.

Bunu daha sonra, çok daha sonra, birden fark ettim. Daha başlangıçta, yani bundan bir ay kadar önce, evime daha sık gelmeye başlamıştı. Hemen hemen her gün geliyordu. Gerçi onunla daha önceden de tanışıyorduk ama... Ben hiçbir şey bilmiyordum... Sonra birden, sanki zihnim aydınlanır gibi oldu ve hayretle bazı şeyleri fark etmeye başladım. Biliyor musunuz, burada görevli olan ağırbaşlı, cana yakın ve çok değerli bir genci, Pyotr İlyiç Perhotin'i de bundan iki ay önce evime kabul etmeye başlamıştım. Siz de ona kaç kez burada rastladınız. Kendini bilen, ciddi bir gençtir, öyle değil mi? Üç günde bir gelir. Her gün gelmez. (Gerçi her gün de gelse, bundan ne çıkar?) Hem, her zaman öyle güzel giyinmiştir ki! Ben zaten yetenekleri olan, gösterişi sevmeyen gençleri daima överim Alyoşa! Bu gencin ise hemen hemen bir devlet adamı kadar derin bir zekâsı var, öyle güzel konuşuyor ki! Muhakkak onun için gereken kimselere ricada bulanacağım, ileride diplomat olabilir. O korkunç gün, beni az kalsın ölümden kurtarmıştı evime gelerek...

Dostunuz Rakitin ise, her zaman ayağında çizmelerle gelirdi ve o çizmeli ayaklarını halının üzerine uzatırdı... Sözün kısası, artık bana bazı imalarda da bulunmaya başlamıştı. Hatta bir gün buradan giderken, birden elimi kuvvetle sıktı. O elimi sıkınca, birden ayağım ağrımaya başladı. Zaten Rakitin daha önce de evimde Pyotr İlyiç'e rastlamıştı. Hem inanır mısınız, hep onu iğneliyor, kızdırıp duruyor, nedense ona söylenip duruyordu. Bir araya geldiler

mi, ikisine bakıyor, içimden gülüyordum. İşte bir gün, tek başıma oturuyordum. Hayır, doğru söylemek gerekirse yatmak üzereydim! Evet! Bir gün tek başıma yatıyordum, işte bu sırada Mihail İvanoviç geliyor ve düşünün bir kez, bana kendisinin yazmış olduğu bir şiiri getiriyor, hasta ayağım için yazılmış kısacık bir şiir... Daha doğrusu benim hasta ayağımı şiir halinde anlatmış. Durun, nasıldı:

O ayacık, o ayacık
Hasta olmuştu birazcık...

Öyleydi galiba... Nasıldı?.. İşte bakın şiirleri hiç aklımda tutamam! Şurada saklıyorum onu. Her neyse, sonra size gösteririm. Yalnız şunu söyleyeyim ki, çok güzel, çok güzel bir şeydi. Hem biliyor musunuz, yalnız küçük bir ayacıktan söz etmiyordu. Aynı zamanda içinde bir ders vardı, çok güzel bir fikir taşıyordu. Sözün kısası, hatıra defterim için yazmıştı onu. Eh ben, tabii teşekkür ettim. Belliydi ki o da bundan gururlanmıştı. Daha ona henüz teşekkür etmiştim ki, birden içeriye Pyotr İlyiç girdi. O vakit, Mihail İvanoviç'in yüzü birden gece gibi karardı. Pyotr İlyiç'in ona nedense bir engel olarak göründüğünü artık anlıyordum. Çünkü Mihail İvanoviç şiirden hemen sonra bir şeyler söylemek istiyordu. Bunu seziyordum. İşte Pyotr İlyiç, tam o sırada içeri girmişti.

Pyotr İlyiç'e şiiri gösterdim. Yalnız kimin yazdığını söylemedim. Ama kesin olarak inanıyorum ki, evet kesin olarak biliyorum ki, bunu kimin yazdığını hemen anlamıştı. Gerçi kendisi şimdiye kadar bunu açıklamıyor ve bunu o sırada hiç tahmin etmediğini ileri sürüyor ama... biliyorum ki, mahsus öyle diyor. Pyotr İlyiç hemen kahkahalarla gülmeye ve şiiri eleştirmeye başladı: 'Berbat bir şiir! Bunu herhalde papaz okulu öğrencilerinden biri yazmıştır,' diyordu. Hem de öyle ateşli, öyle ateşli söylüyordu ki! İşte o zaman dostunuz kahkahalarla gülecek yerde, birden büsbütün çileden çıktı!.. 'Aman yarabbi! Birbirlerini dövecekler!' diye düşündüm. 'Bunu ben yazdım,' dedi. 'Şaka olsun diye yazdım, çünkü şiir yazmayı adilik sayıyorum... Yalnız benim yazdığım şiirler, güzel şiirlerdir. Sizin Puşkin'e, kadın ayağını şiirde dile getirdi diye anıt dikmek

istiyorlar!* Oysa, benim şiirlerimin belirli bir yönü var. Siz ise serf çalıştıran bir adamsınız. Siz nerede, hümanist olmak nerede! Siz şimdiki aydınların sahip olduğu duygulardan hiçbirine sahip değilsiniz! Toplumun gelişmesi sizi hiç etkilememiş! Siz bir memursunuz, üstelik rüşvet alıyorsunuz!' diyordu.

İşte o zaman artık bağırmaya ve kavga etmesinler diye yalvarmaya başladım. Pyotr İlyiç ise, biliyor musunuz, hiç de korkak değilmiş! Birden en soylu kişilere yakışır bir tavır takındı. Rakitin'e alaylı alaylı bakıyor, dinliyor ve özür diliyordu. 'Bilmiyordum,' diyordu. 'Eğer bilseydim bu şiirleri överdim... Zaten şairlerin hepsi işte böyle sinirlidir.'

Yani, sizin anlayacağınız, en nazik tavırları takındığı halde, öyle bir alay ediyordu ki!. Sonradan kendisi de bana, tüm o sözlerinin alay olduğunu söyledi. Ben ise gerçekten ciddi olarak söylediğini sanıyordum. Yalnız, tıpkı sizin karşınızda olduğum gibi, yattığım yerden şöyle düşündüm, 'Şimdi, Mihail İvanoviç'i evimde, misafirime bağırıp çağırdığı için kapı dışarı edersem, acaba nezakete aykırı mı, yoksa yerinde bir şey mi olur?' İşte, inanır mısınız, yattığım yerde gözlerimi kapamış hep bunu düşünüyordum, 'Böyle bir şey soylu bir kadına yakışır mı, yakışmaz mı?' Bir türlü de karar veremiyordum. Kendi kendimi üzüp duruyordum. Kalbim de çarpıyordu. 'Bağırayım mı, bağırmayayım mı?' diye kendi kendime soruyordum. İçimdeki seslerden biri 'Bağır', öbürü 'Hayır, bağırma' diyordu. Yalnız, işte öbür ses bunu der demez, birden bağırdım ve hemen oracıkta bayılıverdim. Tabii ardından gürültü patırtı koptu. Birden kalkıp Mihail İvanoviç'e: 'Bunu size bildirmek benim için acı bir şey ama, artık sizi evimde kabul etmek istemiyorum,' dedim.

Öylece kovdum işte! Ah, Aleksey Fyodoroviç! Kötü bir şey yaptığımı kendim de biliyorum; hep yalan söyledim, aslında ona hiç de kızmamıştım, ama işin doğrusu, birden öyle bir sahne olursa, çok güzel bir şey olacak gibi geldi bana... Yalnız inanır mısınız, bu

---

* Puşkin için dikilecek anıt, 1862'den beri tartışma konusuydu. Anıt (romanın da yayımlandığı) 1880'de açılmış, Dostoyevski ünlü Puşkin konuşmasını burada yapmıştır. *-ed.*

sahne gerçekten doğal oldu. Ağlamaya bile başlamıştım. Hatta ondan sonra birkaç gün daha hep ağlayıp durdum. Sonradan bir gün, öğleden sonra, birden hepsini aklımdan çıkardım. İşte Rakitin, iki haftadır bize hiç gelmiyor. Ben de, 'Yoksa hiç mi gelmeyecek?' diye düşünüyorum. Daha dün de öyle düşünüyordum. Sonra bir gün akşama doğru bu *Dedikodu* gazetesi geldi. Onu okur okumaz bir çığlık attım. Bunu başka kim yazabilir? Muhakkak o yazmıştır! O gün eve dönünce oturmuş yazmıştır! Yazdıktan sonra göndermiş, onlar da yayımlamıştır. Tüm bunlar olalı iki hafta oldu. Yalnız bu söylediklerim berbat şeyler Alyoşa. Hiç de asıl gerekli şeyleri söyleyemiyorum! Ah, ne yapayım! Sözler ağzımdan kendiliğinden dökülüyor."

Alyoşa:

"Benim bugün ağabeyime muhakkak zamanında gitmem gerekiyor!" diye mırıldanacak oldu.

"Tam üstüne bastınız, tam üstüne bastınız! Şimdi bana hepsini hatırlattınız. Beni dinleyin, 'sabit fikir' nedir?"

Alyoşa hayretle:

"Ne sabit fikri?" diye sordu.

"Hukuki anlamda 'sabit fikir'. Bağışlanmanıza yol açan sabit fikir. Yargıya öyle bir etkisi varmış ki, sizi hemen bağışlarlarmış."

"Ne demek istiyorsunuz efendim, anlayamadım?"

"Anlatmak istediğim şey şu. O, Katya yok mu? Ah, o ne sevimli, o ne cici varlıktır! Yalnız, kime âşık olduğunu bir türlü bilemiyorum. Geçenlerde bendeydi, ama ağzından hiçbir laf alamadım. Kaldı ki, şimdi kendisi benimle konuşurken, her şeyi hafiften alıyor. Yani sağlığımdan filan söz ediyor. Başka hiçbir şey söylemiyor. Üstelik öyle bir tavır takınıyor ki, ben de kendi kendime, 'Eh varsın öyle olsun, ne hali varsa görsün!' dedim... Ha, o sabit fikri söyleyecektim. İşte o doktor da geldi. Siz doktorun geldiğini biliyor muydunuz? Bilmez olur musunuz? Hani deli doktoru var ya, o işte! Canım onu siz getirttiniz ya. Daha doğrusu, siz değil, Katya getirtti. Her şeyin altından da hep Katya çıkıyor! İşte bakın, şöyle oluyor. Adamın biri var, hiç de deli değil. Yalnız birden aklına bir fikir takılıyor. Kendini biliyor, ne yaptığının da farkında. Öyleyken zihninde bir

sabit fikir var. Şimdi yeni kanunlar bu 'sabit fikir' sorununu ortaya çıkardı. Yeni kanunların bir iyiliği bu. Doktor bana o akşam, hani o altın madenleri var ya, onu sordu. Yani, 'Mitya'nın durumu o zaman nasıldı?' diye soruyordu! 'O anda kafasında sabit bir fikir var mıydı, yok muydu?' Gelmiş, bağırıp çağırmaya başlamıştı. 'Para, para, bana üç bin verin, üç bin verin!' diye bağırıyordu. Sonra gitti ve durup dururken cinayet işledi. Belki de hep, 'Öldürmek istemiyorum, öldürmek istemiyorum!' diye düşünüyordu. Ama birden elinde olmayarak gidip öldürdü. İşte bu yüzden onu bağışlayacaklardır. Sırf kendisine karşı koyduğu, öyleyken öldürdüğü için."

Alyoşa biraz sertçe bir tavırla:

"Canım, o öldürmedi ki!" diye kadının sözünü kesti.

Gittikçe daha çok huzursuzluk ve sabırsızlık duymaya başlamıştı.

"Biliyorum, cinayeti işleyen o ihtiyardır; Grigoriy'dir."

Alyoşa:

"Nasıl Grigoriy?" diye bağırdı.

"Odur, odur! Grigoriy'dir. Dmitriy Fyodoroviç ona bir darbe indirmişti ya, işte o zaman adam yattığı yerde bir süre kalmıştır. Sonra da kalkmış kapının açık olduğunu görmüş, içeriye girmiş ve Fyodor Pavloviç'i öldürmüştür..."

"İyi ama neden? Neden?.."

"Kafasına bir sabit fikir geldiği için. Dmitriy Fyodoroviç kafasına bir darbe indirmiş. O da ayılınca bu sabit fikre kapılmış, gidip adamı öldürmüş. Kendisinin öldürmediğini söylemesine bakmayın, belki de hatırlamıyor bile. Yalnız bakın, katilin Dmitriy Fyodoroviç olması çok daha iyi olur. Hem de herhalde öyledir. Siz bu işi Grigoriy'in yaptığını söylediğime bakmayın. Bunu herhalde Dmitriy Fyodoroviç yapmıştır Böylesi çok daha iyi! Hay Allah! Yani 'oğulun babayı öldürmesi iyidir' diye söylemedim bunu. Bu işi övüyor değilim! Aksine çocuklar ana babayı saymalıdır. Ama gene de katilin Dmitriy olması daha iyi, çünkü o zaman ağlamanız gereksiz. Çünkü o kendini bilmeyerek, daha doğrusu her şeyi bilerek, ama içinde olup bitenleri anlayamayarak işlemiştir bu cinayeti!

Evet, bağışlasınlar onu! Onu bağışlamaları o kadar insanca bir şey olur ki! Hem böylece herkes yeni kanunların iyiliklerini görür. Bense bunun böyle olduğunu bilmiyordum. Oysa diyorlar ki, bu eskiden beri böyleymiş. Ben dün bunu öğrenince, o kadar şaşırdım ki. Bu yüzden sizi çağırmaları için birini göndermek istedim. Hem eğer onu bağışlarlarsa, mahkemeden sonra onu doğru buraya, yemek yemeye getireceksiniz. Ahbaplarını çağırırım. Yeni kanunların şerefine içeriz. Bunun tehlikeli bir şey olacağını sanmıyorum. Hem zaten birçok misafir davet edeceğim. Bu bakımdan, eğer herhangi bir şey olursa, onu her an dışarı çıkarabilirler. Sonradan kendisi herhangi bir kentte bir sulh yargıcı ya da bir başka şey olabilir. Çünkü felaket geçirmiş insanlar herkesten daha iyi yargılayabilir.

Hem zaten şimdi kimin bir sabit fikri yoktur ki? Herkesin bir sabit fikri vardır. Kaç örneği görülmüştür: Adam oturuyor, şarkı söylüyor, sonra birden hoşuna gitmeyen bir şey oluyor, tabancasını kaptığı gibi önüne geleni vuruyor. Sonra da onu bağışlıyorlar. Bunu kısa bir süre önce bir yerde okumuştum. Doktorlar da onaylamış bunu. Zaten doktorlar şimdi hep onaylıyor, hep bir şeyleri onaylıyor. Hem bunda ne var ki? Benim Liza'nın zihninde bile bir sabit fikir var. Daha dün akşam onun yüzünden ağladım. Üç gün önce de gözyaşı döktüm onun yüzünden. Ama bugün anladım, zihninde düpedüz bir sabit fikir var. Ah, Liza, beni o kadar üzüyor ki! Bence tam anlamıyla aklını kaçırmış. Neden durup dururken sizi çağırdı? O mu sizi çağırdı, yoksa siz kendiliğinizden mi ona geldiniz?"

Alyoşa kesin bir tavırla kalkacak oldu.

"Evet, beni çağırmıştı. Zaten şimdi onun yanına gideceğim," dedi.

Bayan Hohlakova birden ağlamaya başlayarak:

"Ah, sevgili, biricik Aleksey Fyodoroviç! Bu işte belki de en önemli olan başka bir nokta daha var!" diye bağırdı. "Tanrı bilir ya, gerçekten size güvenerek Liza'nın sizinle konuşmasına izin veriyorum! Onun annesinden gizli olarak sizi çağırtmış olması hiç önemli değil. Ama ağabeyiniz, özür dilerim İvan Fyodoroviç'e güvenemem! Kızımın onunla arkadaşlık etmesine öyle rahatça göz yumamam. Gerçi onu hâlâ şövalye ruhu taşıyan bir genç adam

olarak kabul ediyorum, ama... Düşünün bir kez, durup dururken Liza'ya da uğramış. Oysa benim bundan hiç haberim yoktu!"

Alyoşa derin bir hayretle:

"Nasıl? Ne dediniz? Ne zaman?" diye sordu. Artık oturmuyor ve Bayan Hohlakova'yı ayakta dinliyordu.

"Size anlatacağım. Galiba zaten sizi bunun için çağırdım. Hoş, artık sizi niçin çağırdığımı bile kesin olarak bilemiyorum ya! Bakın şöyle oldu. İvan Fyodoroviç, Moskova'dan dönüşünden bu yana iki kez beni ziyaret etti. Birincisinde sadece bir ahbap olarak görüşmek için gelmişti. İkinci kez ise, bundan kısa bir süre önce geldi. O gün Katya bendeydi. O da Katya'nın bizde olduğunu öğrenmiş, onun için gelmişti. Tabii onun bizi böyle sık sık ziyaret etmesini beklemiyordum. Çünkü *vous comprenez, cette affaire et la mort terrible de votre papa** bundan ötürü, zaten işinin başından aşkın olduğunu biliyorum. Yalnız birden öğreniyorum ki, bize yine uğramış, hem de bana hiç uğramadan doğrudan doğruya Liza'yı ziyaret etmiş. Bu iş, beş altı gün önce olmuş. İvan Fyodoroviç gelmiş, beş dakika oturmuş ve çıkıp gitmiş. Bunu tam üç gün sonra Glafira'dan öğrendim. Ziyaret bu yüzden birden dikkatimi çekti. Hemen Liza'yı çağırdım. Ama o bana güldü, 'İvan Fyodoroviç uyuduğunuzu sanıyordu, bana da sizin sağlık durumunuzu öğrenmek için uğramıştı,' dedi.

Gerçekten de öyle olmuş. Yalnız Liza, Aman Allahım Liza, beni ne kadar üzüyor! Bakın bir gece, birden (bu, siz bize son kez gelip gittikten dört gün sonra olmuştu) kriz geçirdi. Çığlıklar, tiz sesler, sizin anlayacağınız, tam bir isteri krizi! Bende neden hiçbir zaman öyle isteri krizi olmuyor? Ertesi günü bir kriz daha, sonra da üçüncü günü ve dün akşam, evet dün akşam kendini bir sabit fikre kaptırdı. Bana birden durup dururken: 'Ben İvan Fyodoroviç'ten nefret ediyorum ve bundan böyle onu evimize kabul etmemenizi istiyorum!' diye bağırdı. Bu beklenmedik istek karşısında ne yapacağımı şaşırdım. Böyle değerli ve bu kadar bilgisi olan, ayrıca böyle bir felaket geçirmiş (tüm bu hikâye felaket değildir de nedir, değil mi) bir gence durup dururken evimin kapısını ne diye kapayayım?

---

* (Fr.) «Çünkü anlıyor musunuz, bu iş ve babanızın feci ölümü." *-çev.*

Liza, birden bu sözlerime kahkahalarla gülmeye başladı, hem de hakaretamiz bir tavırla! Eh ben de sevindim. 'Onu güldürdüm ya, artık krizleri geçer,' diye düşündüm. Hem zaten ben de iznim olmadan yaptığı o garip ziyaretler yüzünden İvan Fyodoroviç'ten bir açıklama yapmasını isteyerek, bize artık gelmemesini söylemek istiyordum.

Ama bugün birden işitiyorum ki, Liza uyandığı vakit Yulya'ya kızmış ve düşünün bir kez, kadının yüzüne bir tokat atmış. Bu vahşice bir şey! Ben kendi hizmetçi kızlarıma 'siz' diyorum. Hem Liza, bir saat kadar sonra birden Yulya'ya sarılıyor, ayaklarını öpüyor. Bana da birini gönderip bundan böyle bana artık hiç gelmeyeceğini, hiçbir zaman benimle görüşmek istemediğini bildiriyor. Ama ben, ayağımı sürüye sürüye ona gittiğim vakit üzerime atıldı, yüzümü gözümü öpmeye, ağlaya ağlaya öpmeye başladı. Sonra da aynı şekilde, hiçbir şey söylemeden beni odasından dışarı çıkardı. Böylece ben de hiçbir şey öğrenemedim. Şimdi sevgili Aleksey Fyodoroviç, bütün umudum sizde. Tabii, çünkü kaderim sizin elinizde! Sizden açıkça rica ediyorum, Liza'ya gidip her şeyi öğrenin. Ancak siz başarabilirsiniz bunu, sonra da gelip bana her şeyi anlatın. Eğer bu iş böyle sürüp giderse, öleceğim; anlıyor musunuz? Ya düpedüz öleceğim ya da evden kaçıp gideceğim. Artık dayanamam! Benim de bir sabrım var. Ama bu sabır tükenebilir. O zaman... İşte o zaman felaketler olacak!"

Bayan Hohlakova, o sırada içeriye giren Pyotr İlyiç Perhotin'i görünce tüm yüzü ışık saçarak:

"Ah, çok şükür, sonunda geldiniz Pyotr İlyiç!" diye bağırdı. "Geç kaldınız, geç kaldınız! Eh, söyleyin ne oldu? Oturun, söyleyin bakalım, kaderi bağlayacak son sözü söyleyin! Ne diyor o avukat? Aleksey Fyodoroviç nereye gidiyorsunuz?"

"Ben Liza'ya gidiyorum."

"Ha, evet! Öyleyse unutmayın! Sizden rica etiğim şeyi unutmayın, olmaz mı? Bu bir hayat memat meselesi! Bir kader sorunu!"

Alyoşa elinden geldiği kadar çabuk, oradan çıkmaya çalışarak:

"Tabii unutmam, eğer elimden gelirse... Ama o kadar geciktim ki!"

Bayan Hohlakova peşinden:

"Hayır, sonradan muhakkak, muhakkak uğrayın bana! 'Elimden gelirse' demeyin, yoksa ölürüm!" diye bağırdı.

Ama Alyoşa artık odadan çıkmıştı.

III

KÜÇÜK BİR ŞEYTAN

ALYOŞA, Liza'nın odasına girince, genç kızı daha yürüyemediği zamanlarda onu gezdirdikleri tekerlekli koltuğun üzerinde, yarı yatmış bir durumda gördü. Liza, onu karşılamak için yerinden bile kımıldamadı. Ama keskin, içini okumak isteyen bakışı Alyoşa'ya saplandı. Bu bakış biraz, hasta olan bir insanın bakışını andırıyordu. Genç kızın yüzü de solgun ve sarımtırak bir renkteydi. Alyoşa üç gün içinde ne kadar değişmiş olduğuna, hatta ne kadar zayıfladığına şaştı kaldı. Genç kız, elini ona uzatmamıştı. Alyoşa kendiliğinden onun elbisesi üzerinde hareketsiz duran incecik, uzun parmaklarını öptü, sonra hiç konuşmadan karşısına oturdu.

Liza sert bir tavırla:

"Biliyorum, cezaevine gitmek için acele ediyorsunuz," dedi. "Öyleyken annem sizi iki saat yanında tuttu. Hemen de beni ve Yulya'yı anlatmıştır!"

Alyoşa:

"Nereden bildiniz?" diye sordu.

"Kapıdan dinledim! Neden öyle dik dik bakıyorsunuz? Kapıdan dinlemek istedim, dinledim işte. Bunda kötü bir şey yok ki. Bağışlanmak için de yalvarmıyorum."

"Bir şeye mi sıkıldınız?"

"Tersine, çok sevinçliyim. Yalnız şimdi gene otuzuncu kezdir kendi kendime, eşiniz olmayı reddetmekle ne kadar iyi ettiğimi düşünüyordum. Siz koca olacak adam değilsiniz. Diyelim ki sizinle evlendim, sonra birden, sizden daha çok seveceğim birine götür-

meniz için elinize bir mektup verdim, öyle bir şey olsa siz onu alır ve muhakkak o adama götürürsünüz, üstelik onun karşılığını da alıp bana getirirsiniz. Kırk yaşına da bassanız, gene böyle benim mektuplarımı getirip götürmeye devam edersiniz..."

Birden kahkahalarla gülmeye başladı. Alyoşa, gülümseyerek:

"Sizin içinizde öfkeli ama aynı zamanda içten gelen bir şey var," dedi.

"İçten olması şundan ileri geliyor. Sizden utanmıyorum da ondan. Sizden utanmak şöyle dursun, utanmak isteğini de duymuyorum. Asıl sizin karşınızda, asıl sizden utanmak istemiyorum. Alyoşa, size karşı neden saygı duymuyorum? Sizi çok seviyorum oysa! Eğer saygı duysaydım, hiç utanmadan öyle konuşmazdım değil mi?"

"Evet."

"Peki, sizden utanmadığıma inanıyor musunuz?"

"Hayır, inanmıyorum."

Liza, gene sinirli sinirli güldü. Aceleyle, hızlı hızlı konuşuyordu:

"Ağabeyiniz Dmitriy Fyodoroviç'e, cezaevine şeker gönderdim. Alyoşa, ne kadar yakışıklı olduğunuzu biliyor musunuz? Sizi çok seveceğim, çünkü sizi çabucak sevmeme izin verdiniz!"

"Siz beni bugün buraya neden çağırdınız, Liza?"

"Size bir isteğimi bildirmek arzusunu duyuyordum. Birinin benimle evlenmesini, sonra bana işkence etmesini, beni aldatmasını, beni bırakıp buradan başka yere gitmesini istiyorum. Mutlu olmak istemiyorum!"

"Demek karışıklığı sevmeye başladınız öyle mi?"

"Ah, karışıklık istemiyorum. İçimde hep bir evi ateşe verme isteğini duyuyorum. Hayalimde canlandırıyorum bunu. Eve nasıl yaklaşacağımı, onu yavaşça nasıl yakacağımı düşünüyorum, ama muhakkak yavaşçacık, yavaşçacık olmalı. İtfaiyeciler söndürmeye çalışsın, ama ev gene de inadına çatır çatır yansın!.. Ben ise kimin yaktığını bileyim, ama susayım. Ah, saçmalık! Ne kadar can sıkıcı şeyler bunlar!"

Tiksinerek elini salladı, Alyoşa yavaşça:

"Desenize, zengin yaşıyorsunuz?"

"Fakir olmak, daha mı iyi?"

"Daha iyi ya."

"Bunu size ölen o rahip söylemiştir. Ama doğru bir şey değil ki! Ben zengin olayım, varsın ötekiler fakir olsun! Ben şeker, kaymak yiyeceğim, kimselere de bir şeycik vermeyeceğim! Ah, söylemeyin, hiçbir şey söylemeyin. (Bunu küçük elini sallayarak söylemişti, oysa Alyoşa ağzını bile açmamıştı.) Siz zaten daha önceden de tüm bunları söylediniz, artık her şeyi ezbere biliyorum. Hep can sıkıcı şeyler. Eğer fakir olursam, birini öldürürüm. Zengin olursam da gene belki birini öldüreceğim. Ne diye oturayım sanki? Oysa ben, biliyor musunuz, aslında harman dövmek istiyorum! Evet, harman dövmek! Sizinle evleneceğim, siz de köylü olacaksınız, evet gerçekten bir köylü. Bir tayımız olsun. İster misiniz? Siz Kalganov'u tanıyor musunuz?"

"Tanıyorum."

"Kalganov hep dolaşıyor ve hayal kuruyor. Diyor ki, 'Gerçek hayatı yaşamak neye gerek? Hayal kurmak daha iyi! İnsan hayalinden en neşeli şeyleri geçirebilir. Oysa yaşamak can sıkıcı bir şey!' Ama kendisi yakında evlenecek. Öyleyken bana âşık olduğunu söyledi. Siz topaç çevirmesini biliyor musunuz?"

"Biliyorum."

"İşte Kalganov tıpkı bir topaç gibi. İnsan onu döndürmek, sonra da kırbaçla bir temiz dövmek istiyor, öyle bir dövmeli ki, onu! Kalganov'la evlenirsem, ömrümün sonuna dek fırıl fırıl döndüreceğim onu! Benimle oturmaktan utanç duyuyor musunuz?"

"Hayır."

"Kutsal şeylerden söz etmiyorum diye herhalde bana müthiş kızıyorsunuz. Ben kutsal olmak istemiyorum. Öbür dünyada en büyük günah için ne yaparlar insana? Siz bunu kesin olarak biliyorsunuz herhalde..."

Alyoşa ona dik dik bakarak:

"Vereceği cezayı ancak Tanrı bilir," dedi.

"Ben de öyle olmasını istiyorum işte! Ortaya çıkmak isterdim; beni yargılasınlar, sonra da ben birden herkesin gözünün içine ba-

karak kahkahalarla güleyim. İçimden bir evi yakmak geliyor, Alyoşa! Bizim evi yakmak istiyorum. Bana inanmıyor musunuz?"

"Neden inanmayayım? On iki yaşında bile herhangi bir şeyi yakmak için büyük bir istek duyan çocuklar vardır. Yakarlar da. Bu hastalık gibi bir şeydir."

"Yalan, yalan, yalan! Çocuklar da olsa beni ilgilendirmez. Ben bunu söylemek istemiyordum."

"Siz, kötülüğü iyilik olarak kabul ediyorsunuz. Bu geçici bir krizdir. Belki de bu eskiden geçirdiğiniz hastalıktan ileri geliyor."

"Ama siz beni küçümsüyorsunuz! Ben düpedüz iyilik yapmak istemiyorum. Kötülük etmek istiyorum. Bu hastalık filan değil."

"Neden kötülük etmeli sanki?"

"Hiçbir yerde, hiçbir şey kalmasın diye! Ah, dünyada hiçbir şey kalmasaydı ne kadar iyi olurdu! Biliyor musunuz, bazen içimde müthiş kötülükler, dehşet verici, iğrenç kötülükler yapma isteği duyuyorum. Gizli gizli uzun bir süre kötülük edeyim, sonra günün birinde herkes bunları öğreniversin! O zaman herkes etrafımı saracak ve beni parmağı ile işaret edecek. Ben de herkese bakacağım. Çok hoş bir şey olacak. Neden zevkli bir şey olacak, biliyor musunuz Alyoşa?"

"Ne bileyim, öyle işte. Herhalde iyi bir şeyi yok etmek ya da demin söylediğiniz gibi bir şeyi ateşe vermek ihtiyacını duyuyorsunuz. Bu da olağan bir şeydir."

"Sözde kalmaz, bunları gerçekten de yaparım."

"İnanıyorum."

"Ah, 'inanıyorum' dediğiniz için sizi o kadar seviyorum ki. Hem siz hiçbir zaman, hiçbir zaman yalan söylemezsiniz. Oysa belki de bütün bunları mahsus, sizi kızdırmak için söylediğimi düşünüyorsunuz, öyle değil mi?"

"Hayır, öyle olduğunu sanmıyorum... Gerçi belki bu ihtiyacı da biraz duyuyorsunuz, ama..."

"Gerçekten duyuyorum. Size hiçbir zaman yalan söylemem."

Liza, bunu gözlerinde garip bir parıltıyla söylemişti. Alyoşa'yı en çok şaşırtan şey, ciddiliğiydi. Şimdi yüzünde bir parçacık olsun

şaka ya da neşe sezilmiyordu. Bununla birlikte, eskiden en "ciddi" dakikalarında bile neşesi, şakacılığı yok olmazdı. Alyoşa düşünceli bir tavırla:

"Öyle anlar olur ki, insanlar cinayetten hoşlanır," dedi.

"Evet, evet! Tam zihnimden geçen düşünceyi söylediniz. Herkes, her zaman hoşlanır bundan. Yalnız, 'bazı dakikalarda' değil. Biliyor musunuz her şey, sanki herkes günün birinde yalan söylemeye sözleşmiş de, ondan sonra bugüne dek hep yalan söylemiş gibi oluyor. Herkes kötülükten nefret ettiğini söylüyor. Oysa için için kötülükten hoşlanıyor."

"Peki, siz eskiden olduğu gibi kötü kitaplar okuyor musunuz?"

"Okuyorum ya! Annem okuyor, okuduktan sonra da onları yastığının altına saklıyor. Ben de onları oradan çalıyorum."

"Kendi kendinizi mahvetmekten utanmıyor musunuz?"

"Kendimi mahvetmek istiyorum ben! Burada bir çocuk var, demiryolunun ortasına yatmış, üzerinden de vagonlar geçmiş. Ne mutlu ona! Dinleyin, şimdi ağabeyinizi yargılıyorlar, babanızı öldürdü diye. Oysa herkes babasını öldürdü diye zevk duyuyor."

"Babasını öldürdü diye mi zevk duyuyorlar?"

"Herkes, hem de herkes zevk duyuyor! Hepsi bunun korkunç olduğunu söylüyor ama aslında bundan korkunç bir zevk duyuyorlar. En başta da ben duyuyorum!"

Alyoşa yavaşça:

"Herkesten söz ederken söylediğiniz o sözlerde biraz gerçek payı var."

Liza, sevinçle:

"Ah, bakın zihninizden ne düşünceler geçiyor!" diye bağırdı. "Hem de sizin gibi rahip olan birinin aklından! Hiçbir zaman yalan söylemediğiniz için, size karşı ne kadar saygı duyuyorum, bilemezsiniz Alyoşa. Ah, size gülünç bir rüyamı anlatacağım. Bazen rüyamda şeytanlar görürüm. Güya gece, odamda bir mum yanıyor, ben yatıyorum; etrafta birden şeytanlar beliriyor. Ama her köşede, masanın altında bile onları görüyorum... Kalabalık halde kapının arkasında da duruyorlar. Hep de içeri girip beni yakalamak isti-

yorlar. Yanıma yaklaşıyorlar, neredeyse beni yakalayacaklar. Bense birden haç çıkarıyorum, o zaman hepsi birden geri çekiliyor. Korku içinde kalıyorlar. Ama büsbütün gitmiyorlar. Hep kapıda, köşelerde kalıp bekliyorlar. Birden içimde yüksek sesle Tanrıya küfretmek için büyük bir istek uyanıyor. O zaman küfretmeye başlıyorum. Onlar da birden, hep birlikte üzerime geliyor. Öyle bir seviniyorlar ki. Artık neredeyse beni yakalayacaklar, o zaman birden gene haç çıkarıyorum. Bunun üzerine hepsi, birden, gene geriye gidiyor. Öyle eğlenceli bir şey ki! Heyecandan nefesim tıkanıyor."

Alyoşa birden:

"Ben de aynı rüyayı görmüşümdür," dedi.

Liza şaşkınlık içinde:

"Yok canım?" diye bağırdı. "Beni dinleyin Alyoşa! Sakın gülmeyin. Bu çok, çok önemli bir şey; iki ayrı insan, aynı rüyayı görebilir mi?"

"Demek ki görebiliyor."

Liza, bu sefer daha da büyük bir şaşkınlık içinde:

"Alyoşa, diyorum ya size, bu çok, çok önemli bir şey," diye devam etti. "Yani rüya değil, sizin de benim görmüş olduğum rüyayı görmeniz önemli. Siz bana hiçbir zaman yalan söylemezsiniz, şimdi de söylemeyin! Bu doğru, değil mi? Şaka etmiyorsunuz, değil mi?"

"Doğru söylüyorum."

Liza nedense müthiş şaşırmıştı. Yarım dakika kadar sustu. Sonra birden yalvaran bir sesle:

"Alyoşa, beni ziyaret edin. Bana daha sık gelin!" dedi.

Alyoşa kesin bir tavırla:

"Ben, ömrümün sonuna dek, her zaman sizi ziyarete geleceğim," diye cevapladı.

Liza gene:

"Bakın, bunu yalnız size söylüyorum," diye tekrar söze başladı. "Yalnız kendime, bir de size söylüyorum. Tüm dünyada bir tek size söyleyebilirim bunu. Hem de içimi size kendime olduğundan çok daha istekle açabiliyorum. Sizden hiç de utanç duymuyorum. Neden

sizden hiç mi hiç utanç duymuyorum Alyoşa? Söyleyin Alyoşa, Yahudilerin paskalya yortusunda çocukları çalıp kestikleri doğru mu?"

"Bilmiyorum."

"Bakın, bende bir kitap var, onda okudum. Bir yerde, bir mahkeme yapılmış, Yahudi'nin biri dört yaşında bir erkek çocuğunu almış, önce her iki elindeki tüm parmaklarını kesmiş, sonra çocuğu duvara çivilemiş. Mahkemede de çocuğun kısa bir süre içinde, dört saat sonra öldüğünü açıklamış. Ne çabuk ölmüş değil mi? Hep 'İnliyor, inliyor duruyordu,' diyormuş; kendisi de duruyor, zevkle onu seyrediyormuş. Aman ne güzel!"

"Güzel mi?"

"Tabii. Bazen ben de bir çocuğu duvara çakabileceğimi düşünüyorum. Çocuk duvarda asılı kalıyor, inleyip duruyor... O böyle inlerken, ben karşısına oturup ananas kompostosu yiyebilirim. Ananas kompostosunu çok severim. Siz sever misiniz?"

Alyoşa susuyor, ona bakıyordu. Genç kızın solgun, sarı yüzü birdenbire çirkinleşmiş, gözleri kıvılcımlanmıştı.

"Biliyor musunuz? O Yahudi hikâyesini okuduktan sonra tüm gece hıçkıra hıçkıra ağladım. Çocukcağızın nasıl bağırdığını, nasıl inlediğini hayalimde canlandırıyordum. (Dört yaşındaki çocuklar artık her şeyi anlar). Öyleyken o komposto meselesi zihnimden bir türlü gitmiyordu. Ertesi sabah, birine mektup gönderdim, muhakkak bana gelsin diye. O mektup gönderdiğim geldi, hemen ona, o çocukcağızı ve komposto meselesini, yani her şeyi, her şeyi anlattım. Üstelik bunun 'güzel bir şey olduğunu' söyledim. Birden gülmeye başladı ve bunun gerçekten güzel olduğunu ileri sürdü. Sonra ayağa kalkıp gitti. Yanımda sadece beş dakika oturmuştu. Benden nefret mi etti ha, nefret mi etti? Söyleyin, söyleyin Alyoşa o anda benden nefret etti mi, etmedi mi?"

Divanın üzerinde doğrulmuştu. Gözleri kıvılcımlar saçıyordu. Alyoşa heyecanla:

"Söyleyin, o adamı siz kendiniz mi çağırdınız?"

"Evet ben çağırdım."

"Ona mektup mu göndermiştiniz?"

"Mektup göndermiştim ya."

"Yalnızca bu çocuk meselesini sormak için mi?"

"Hayır, onun için değil, hiç de onun için değil. Ama buraya girer girmez hemen ona bunu sordum. O da karşılık verdikten sonra güldü, ayağa kalktı ve çıkıp gitti."

Alyoşa, alçak sesle:

"O adam size karşı dürüst davranmış!" dedi.

"Peki, benden nefret mi etti? Yoksa alay mı etti benimle?.."

"Hayır, belki kendisi de o ananas kompostosu meselesine inanmıştır da ondan öyle söylemiştir. Zaten kendisi şimdi çok hasta, Liza."

Liza'nın gözleri ışıl ışıl oldu.

"Tabii ya, inanıyor işte!" diye bağırdı.

Alyoşa devam etti:

"Onun kimseyi küçümsediği yok. Yalnız kimseye inanmıyor. İnanmayınca da, tabii küçümsüyor."

"O halde beni de küçümsüyor, değil mi? Beni de?"

"Sizi de ya."

Liza, garip bir tavırla dişlerini sıkarak:

"Güzel!" dedi. "İçeri girip de gülmeye başladığı vakit küçümsenmenin güzel bir şey olduğunu hissettim. Parmakları kesik çocuk da güzel bir şey, küçümsenmek de..."

Bunu söyledikten sonra garip bir öfkeyle Alyoşa'nın gözlerinin içine bakarak sayıklıyormuş gibi güldü. Birden uzandığı koltuktan ayağa fırladı, Alyoşa'ya doğru atıldı, onu kolları ile sımsıkı sardı:

"Biliyor musunuz Alyoşa, biliyor musunuz; isterdim ki... Alyoşa kurtarın beni!" diye bağırdı.

Neredeyse inliyordu:

"Kurtarın beni! Size şimdi söylemiş olduklarımı dünyada herhangi bir başka insana söyler miyim? Ben doğruyu, gerçeği söyledim! Kendimi öldüreceğim, çünkü her şey bana adi görünüyor! Yaşamak istemiyorum! Çünkü her şey bana çirkin görünüyor! Her şey adi, her şey adi!.."

Sözlerini çılgın gibi:

"Alyoşa, beni neden hiç, ama hiç sevmiyorsunuz?" diyerek bitirdi.

Alyoşa heyecanla:

"Hayır, seviyorum!" diye karşılık verdi.

"Peki, benim için ağlayacak mısınız? Söyleyin, ağlayacak mısınız?"

"Ağlayacağım ya..."

"Yani, eşiniz olmadım diye değil, sadece beni yitirdiğiniz için, sadece bunun için ağlar mısınız?"

"Ağlarım."

"Teşekkür ederim! Benim sadece sizin gözyaşlarınıza ihtiyacım var. Başkaları varsın beni cezaya çarptırsın! Varsın, beni ayakları altında çiğnesinler, hem de hepsi! Çiğnesinler beni! Hiç kimseyi ayırmak istemiyorum! Çünkü hiç kimseyi sevmiyorum. İşitiyor musunuz, hiç kimseyi! Aksine herkesten nefret ediyorum ben!"

Birden Alyoşa'nın kollarının arasından sıyrıldı.

"Haydi gidin Alyoşa! Ağabeyinize gitme zamanı geldi..."

Alyoşa, neredeyse korku içinde:

"İyi ama siz nasıl kalacaksınız?" diye sordu.

"Siz ağabeyinize gidin! Cezaevi kapanacak, gidin! İşte şapkanız! Mitya'yı öpün, haydi gidin, haydi gidin!"

Liza, neredeyse zorla Alyoşa'yı kapıdan dışarı çıkardı. O ise, üzüntülü bir şaşkınlık içinde Liza'ya bakakalmıştı. Birden sağ eline bir mektup, sımsıkı katlanmış, üzeri de damgalanmış bir mektup sıkıştırıldığını fark etti. Gözünü indirdi ve bir an içinde adresi okudu, "İvan Fyodoroviç Karamazov'a." Bunu okuyunca hemen gözlerini kaldırıp Liza'ya baktı. Liza'nın yüzünde hemen hemen tehdit edici bir anlam belirmişti. Kendinden geçmiş gibi, tir tir titreyerek:

"Muhakkak verin, muhakkak verin ona!" diye emretti. "Bugün, hemen vereceksiniz! Yoksa kendimi zehirlerim! Sizi zaten bunun için çağırmıştım!"

Bunu söyler söylemez kapıyı çarparak kapadı. İçeriden sürgünün çekildiği işitildi. Alyoşa, mektubu cebine koydu ve doğru merdivene gitti. Bayan Hohlakova'ya uğramamıştı. Hatta onu unutmuştu bile. Liza ise, Alyoşa oradan uzaklaşır uzaklaşmaz sürgüyü

tekrar çekti, kapıyı biraz araladı, arasına parmağını koydu ve kapayarak, var gücü ile parmağını sıkıştırdı. Beş saniye kadar sonra elini kurtararak, ağır adımlarla yavaş yavaş koltuğuna gitti, dimdik oturdu ve kararmış parmağı ile tırnağının altında kan oturmuş, şişmiş yere baktı. Dudakları titreyerek hızlı hızlı, kendi kendine:

'Alçak bir kızım ben, alçak, alçak, alçak!..' diye söylendi.

IV

İLAHİ VE SIR

ALYOŞA, cezaevinin kapısını çaldığı vakit, artık büsbütün geç olmuştu. Hava kararmaya başlamıştı bile. Ama Alyoşa biliyordu ki, onu hiçbir engel çıkarmadan içeri alacaklardı. Bizim küçük kentte bu işler her yerde olduğu gibidir. Başlangıçta, ilk soruşturma bittiği vakit, Mitya'nın akrabalarıyla ve bazı diğer kişilerle görüşmesi, boyun eğilmesi zorunlu bazı formalitelere bağlıydı. Ama sonradan, bu formaliteler gevşetilmemekle birlikte, Mitya'yı ziyarete gelen hiç değilse bazı kişiler için kendiliğinden istisnalar yapıldı. O kadar ki, mahkûmları ziyaret için ayrılan odada görüşmeler hemen hemen baş başa oluyordu.

Bununla birlikte, böyle ayrı muamele gören kişiler çok azdı. Yalnız Gruşenka, Alyoşa, bir de Rakitin. Ayrıca, Gruşenka'ya Mihayil Makaroviç'in büyük bir zaafı vardı. İhtiyar adam, Mokroye'de ona bağırdığı için pişmanlık duyuyordu. Ama sonradan işin özünü öğrenince Gruşenka hakkında düşüncelerini tamamen değiştirmişti. Aynı zamanda gariptir ki, Mitya'nın cinayeti işlediğine kesin olarak inandığı halde, genç adam cezaevine kapatıldıktan sonra, ona gittikçe daha yumuşak bir tavırla bakmaya başlamıştı. "Belki de özü iyi olan bir insandı. Ama işte sarhoşluktan, düzensiz bir yaşantıdan aptal gibi mahvetti kendini!" diyor gibiydi. Eskiden duyduğu dehşetin yerini şimdi bir acıma duygusu almıştı.

Alyoşa'ya gelince, onu çok severdi ve onunla çoktandır tanışıyordu. Cezaevine kapatılan genç adamı sonradan sık sık ziyaret et-

meye başlayan Rakitin ise, kendi deyimi ile "komiserin kızlarının" en yakın dostlarından biriydi ve her gün onların bulunduğu ıslahevinde dolaşıp duruyordu. Cezaevinin, görevine çok bağlı bir adam olmakla birlikte, iyi yürekli bir ihtiyar olan müdürüne gelince, Rakitin onun evine gidip çocuklarına ders veriyordu. Alyoşa da genel olarak onunla "bilgelik" hakkında konuşmaktan hoşlanan müdürün özel bir önem verdiği eski bir ahbabıydı. İvan Fyodoroviç'e gelince, müdür ona saygı duymaktan başka, yargılarından korkardı bile. Oysa kendisi de büyük bir felsefe meraklısıydı ve tabii birçok şeyin özüne "kendi aklı ile varmıştı."

Yalnız Alyoşa'ya karşı saklayamadığı bir sempati duyuyordu. Son yıl içinde, ihtiyar adam sahte İncil'leri incelemeye koyulmuştu ve bu incelemenin üzerinde bıraktığı izlenimleri her zaman genç arkadaşına bildiriyordu. Hatta eskiden manastıra geliyor ve hem Alyoşa ile hem de orada bulunan papaz rütbesindeki başka rahiplerle tartışmalar yapıyordu. Bu bakımdan Alyoşa cezaevine geç vakitte gelse bile, işi halletmek için müdüre gidip görünmesi yetiyordu. Bundan başka, cezaevindeki en son gardiyana kadar herkes Alyoşa'ya alışmıştı. Nöbetçi de tabii ona zorluk çıkarmıyordu. Yeter ki Alyoşa müdürlükten izin almış olsun. Mitya, kendisini çağırdıkları vakit, daima hücresinden aşağı, ziyaretler için ayrılan yere iniyordu.

Alyoşa odaya girer girmez artık Mitya'nın yanından ayrılmak üzere olan Rakitin'le burun buruna geldi. İkisi de yüksek sesle konuşuyordu. Mitya, onu uğurlarken nedense çok gülüyordu, Rakitin ise homurdanıyor gibiydi. Son zamanlarda Rakitin, Alyoşa ile karşılaşmaktan hiç hoşlanmıyor, onunla hemen hemen hiç konuşmuyor, hatta zoraki bir tavırla selamlaşıyordu. Şimdi de Alyoşa'nın içeri girdiğini görünce, mahsus somurtkan bir tavırla kaşlarını çattı, gözlerini de, sanki o sırada sıcak tutan kalın, kürk yakalı paltosunun düğmelerini iliklemekle uğraşıyormuş gibi aşağı indirdi. Sonra da hemen şemsiyesini aramaya koyuldu. Sadece bir şey söylemiş olmak için:

"Bir şeyimi unutmayayım da," diye mırıldandı.

Mitya:

"Dikkat et, başkasının bir şeyini de unutmayasın!" diye şaka etti ve hemen savurduğu bu şakaya kahkahalarla güldü...

Rakitin, bir anda öfkeye kapıldı. Kızgınlıktan titreyerek birden:

"Sen bunu kendi Karamazov'larına söyle! Sizin o köle çalıştıran soyunuzdan olanlara söyle, Rakitin'e değil!" diye bağırdı.

Mitya yüksek sesle:

"Ne oluyorsun canım? Şaka ettim!" diye karşılık verdi.

Sonra, başı ile oradan hemen gitmek üzere olan Rakitin'i işaret ederek Alyoşa'ya doğru döndü:

"Hep böyledir işte!" dedi. "Az önceye kadar oturuyor, gülüyor, neşeli görünüyordu. Şimdi ise birden öfkeye kapıldı! Sana başıyla bile selam vermedi, birbirinize büsbütün mü darıldınız nedir? Sen neden böyle geç kaldın? Beklemek ne kelime, sabahtan öğleye kadar yolunu gözledim durdum. Her neyse zararı yok! Acısını çıkarırız."

Alyoşa, Rakitin'in çıkıp gittiği kapıyı başı ile işaret ederek:

"Neden sana böyle sık geliyor? Onunla arkadaş mı oldun yoksa?" diye sordu.

"Mihail'le mi arkadaş oldum? Daha neler! Hem zaten onunla arkadaş olunur mu? Domuzun biridir o! Onun gözünde alçağın biriyim ben. Sonra bu tip insanlar şakadan da anlamıyor... Asıl önemli yönleri bu. Hiç şakadan anlamazlar. Hem kupkuru, derinliği olmayan bir yürekleri vardır. Cezaevine gelirken buranın duvarlarına bakmıştım, işte onun ruhu tıpkı bu duvarlar gibidir. Ama zeki adam, zeki olmasına zeki! Ee Aleksey, şimdi artık iyiden iyiye mahvoldum!"

Bankın üzerine oturdu, Alyoşa'yı da yanına oturttu. Alyoşa çekingen bir tavırla:

"Evet, yarın mahkeme var! Peki, hiçbir umudun yok mu ağabey?" diye sordu.

Mitya, belirsiz bir tavırla ona baktı:

"Ne demek istiyorsun?" dedi. "Ha! Sen mahkemeden söz ediyorsun! Hay Allah kahretsin! Biz şimdiye dek seninle hep saçmalıklardan söz ettik, mahkemeden filan. Yalnız en önemli olandan sana hiç söz etmedim. Evet, yarın mahkeme var. Ama ben 'mahvoldum'

derken, mahkemeden söz etmedim. Mahvolan varlığım değil, başımın içinde olan ne varsa, o mahvoldu işte. Neden yüzünde böyle bir kınamayla bana bakıyorsun?"

"Sen ne demek istiyorsun, Allah aşkına Mitya?"

"Fikirlerden, fikirlerden anlasana! Ahlaktan! Ahlak nedir?"

Alyoşa şaşırıp kaldı.

"Ahlaktan mı?"

"Evet, ahlak dedikleri şey bir bilim midir?"

"Evet, evet... Öyle bir bilim vardı... Yalnız... Şunu açıklayayım ki, bunun nasıl bir bilim olduğunu anlatabilecek durumda değilim."

"Rakitin biliyor ama! Birçok şey biliyor Rakitin keratası! Rahip olmayacakmış. Petersburg'a gidecekmiş. Söylediğine göre, orada bir dergide eleştiri bölümüne girecekmiş, ama niyeti ahlak yönünden eleştiri yapmak. Belki de yararlı olur ve meslekte kariyer yapar. Off, bu tipler kariyer yapmakta öyle ustadır ki! Allah belasını versin o ahlakın! Ben mahvoldum Aleksey, mahvoldum diyorum, Tanrı kulu Aleksey! Seni herkesten çok severim. Seni düşündüğüm vakit içim titriyor, vallahi! Kim bu Carl Bernard?"

Alyoşa gene şaşırdı:

"Hangi Carl Bernard?"

"Hayır, Carl değildi, dur, yanlış söyledim. Claude Bernard.* Bu adam, neyin nesiydi Allah aşkına? Kimya ile mi uğraşıyordu, neydi?"

Alyoşa:

"Herhalde bir bilim adamıydı," diye karşılık verdi. "Ama onun hakkında sana pek çok şey söyleyemeyeceğim. Sadece, bir bilim adamı olduğunu işittim, ama hangi bilimle ilgisi var, bilmiyorum."

Mitya:

"Eee, canı cehenneme!" diye küfretti. "Ben de bilmiyorum kim olduğunu. Herhalde alçağın biriydi. Zaten hepsi adi heriftir. Ama Rakitin kendine bir yer bulur. Gerekirse iğne deliğinden geçer. O da Bernard gibi biri. Ah, o Bernard'lar yok mu! Her yer sürü ile Bernard'la doldu."

---

* Claude Bernard (1813-1878), Fransız fizyolog. Deneysel tıbbın ve fizyolojinin kurucusu sayılır. *-ed.*

Alyoşa ısrarla:

"Canım neden öyle diyorsun, neyin var?" diye sordu.

"Benim için, benim davamla ilgili bir yazı yazmak istiyormuş, edebiyattaki başlangıcı öyle olacakmış. Bunun için beni ziyarete geliyormuş, kendisi söyledi. Yazısına bir yön vermek istiyormuş. 'Öldürmeden yapamazdı, onu çevre mahvetti' gibi şeyler yazacakmış. Yazısında biraz sosyalizm kokusu olacakmış, öyle dedi. Eh, varsın öyle olsun, madem yönü olacak, varsın öyle olsun, bana vız gelir! İvan ağabeyimi sevmiyor, ondan nefret ediyor. Senden de pek hoşlanmıyor. Ama onu kovmuyorum. Çünkü zeki adam. Yalnız çok böbürleniyor. Bak demin ona, 'Karamazovlar alçak değildir, filozoftur, çünkü gerçekten Rus olan tüm insanlar filozoftur. Sen gerçi tahsil gördün, ama filozof değilsin, sen adi herifin birisin,' dedim. Öfkeyle güldü. Bunun üzerine ona, *de mıslibus non est disputandum** dedim. Nasıl, taşı gediğine koydum mu? Hiç olmazsa klasikleri bildiğimi ortaya koydum."

Mitya bunu söylerken birden kahkahalarla gülmeye başlamıştı. Alyoşa, gülmesini keserek:

"Peki neden mahvoluyormuşsun? Demin öyle dedin ya?" diye sordu.

"Neden mi mahvoldum? Hımm! İşin özüne bakarsan... Hepsini bütün olarak ele alırsak, Tanrıya yazık oluyor. Ben onun için mahvoluyorum işte!"

"Nasıl Tanrıya yazık oluyor yani?"

"Düşünsene bir kez, her şey o sinirlerde, insanın başında, yani orada beynin içinde sinirler var ya... Hay Allah kahretsin onları. Bunların işte böyle küçücük kuyrukları var... Yani senin anlayacağın sinirlerin küçük kuyrukları var. İşte o kuyruklar titredi mi... Yani senin anlayacağın, ben herhangi bir şeye gözlerimi çevirip baktım mı, o kuyruklar titremeye başlıyor... Onlar titredi mi de zihinde, gördüğüm şeyin hayali canlanıyor... Hem de hemen değil, kısa bir andan sonra... Bir saniyecik geçiyor... Böylece 'an' dediğimiz şey meydana geliyor. Daha doğrusu an değil... Hay Allah! Al-

* (Lat.) "Bu düşünce tartışılmaz." (Düşünce Rusça yazılmıştır.) –*çev.*

lalı kahretsin o anı... Bir hayal, yani bir cisim, ya da bir olay, her ne karın ağrısı ise gördüğüm o şey, ne ise hayalimde canlanıyor... İşte gördüğümü onun için görebiliyorum, gördükten sonra da düşünebiliyorum... Bunlar hep sinirlerin kuyrukları titreşiyor diye oluyor, yoksa benim bir ruhum var, ben bir şeyin suretiyim, birinin benzeriyim diye olmuyor. Tüm bunlar saçmalıktan başka bir şey değil. Bunları bana daha dün Mihail anlattı, bu sözleri dinler dinlemez bütün varlığım tutuşur gibi oldu. Bilim harika bir şey Alyoşa! Bundan sonra yeni insanlar olacak, bunu anlıyorum... Öyleyken gene de Tanrıya yazık oluyor."

Alyoşa:

"Bu da iyi!" dedi.

"Yani Tanrıya yazık olması iyi, öyle mi? Her şeyin özü kimya kardeşim, kimya! Yapılacak şey yok sayın rahibim, lütfen azıcık öteye gidin, kimya geliyor! Tanrıya gelince, Rakitin onu sevmiyor, ah, hiç sevmiyor! Hepsinin en zayıf noktası bu! Ama bunu saklıyorlar. Yalan söylüyorlar. Yapmacık tavırlar takınıyorlar. 'Peki, sen eleştirilerinde bunları mı ileri süreceksin?' diye sordum. Güldü, 'Açıktan açığa öyle bir şey yapmama imkân vermezler!' dedi. 'Peki, nasıl olur? Bundan sonra insan ne yapar? Tanrısız ve öteki dünyasız nasıl yaşar? Böyle bir şeyi ileri sürmek, her şeye izin verileceğini, her şeyin yapılabileceğini savunmak değil mi?' dedim. Güldü, 'Peki, sen bunu bilmiyor muydun? Zeki bir insan her şey yapabilir. Zeki adam karda yürür de izini belli etmez, sen ise öldürdün ama yakalandın, şimdi de hapiste çürüyorsun!' dedi. Hem de bunları kime söyledi? Bana. Domuz oğlu domuz! Eskiden böylelerini kapı dışarı atardım, şimdi ise dinliyorum. Birçok doğru dürüst şey de söylüyor. Akıllıca şeyler de yazıyor. Bundan bir hafta önce bana bir yazısını okumaya başladı. O yazının içinden üç satırı mahsus kopya ettim, işte bak burada."

Mitya, aceleyle yeleğinin cebinden bir kâğıt çıkarıp okumaya başladı:

"'Bu sorunu çözümlemek için, insanın her şeyden önce kendi kişiliğini, gerçek yaşantısı ile çatışma haline getirmesi gerekir!' Anladın mı bir şey?"

Alyoşa:

"Hayır, anlamıyorum," dedi.

Merakla, dikkatle Mitya'ya bakıyor, sözlerini dinliyordu.

"Ben de anlamıyorum. Anlaşılmaz, belirsiz bir şey. Buna karşılık, akıllıca söylenmiş. Rakitin, 'Şimdi herkes yazı yazıyor, çünkü çevre öyle,' diyor... Çevreden korkuyorlar. Şiir de yazıyor namussuz herif. Hohlakova'nın ayağına övgü yazmış, ha-ha-ha!"

Alyoşa:

"Duydum," dedi.

"Duydun mu? Şiiri dinledin mi?"

"Hayır."

"Bende var, dur sana okuyayım. Sen bilmiyorsun, sana anlatmadım, bu başlı başına bir hikâye! Namussuz herif! Üç hafta önce beni kızdırmayı aklına koydu! 'Bak, sen aptal gibi üç bin ruble yüzünden yakayı ele verdin, ben ise yüz elli bin rubleyi kıvıracağım, dul bir kadınla evlenip Petersburg'da kâgir bir ev alacağım,' diyordu. Sonra bana Hohlakova'ya nasıl kur yaptığını anlattı. O kadın genç ken zeki değildi, kırk yaşında ise anlaşılan tümden aklını kaçırmış. Rakitin, 'Evet, duygulu kadın, çok duygulu kadın,' diyordu, 'İşte ben de onu bu yönünden yakalayıp ele geçireceğim. Evlendikten sonra onu Petersburg'a götüreceğim, oraya gidince de bir gazete çıkaracağım.' Bunları söylerken zevkten pis pis ağzı sulanıyordu. Ağzının sulanması Hohlakova ile ilgili değildi. O yüz elli bin rubleyi düşündükçe sulanıyordu ağzı.

Sonunda beni de inandırdı. İnandırdı ya! Bana geliyor, her gün, 'Oltaya geliyor,' diyordu. Sevinçten etekleri zil çalıyordu. Sonra birden durup dururken kovulmuş. Pyotr İlyiç Perhotin daha baskın çıkmış. Aferin ona! Vallahi o aptal kadını sadece bunu kovdu diye öyle bir öperdim ki! İşte Rakitin beni ziyaret ettiği sıralarda o şiirciği yazmış. 'Ömrümde ilk kez, ellerimi kirletip şiir yazıyorum, birinin gönlünü çelmek için! Yani yararlı bir iş için. O budala kadının elindeki paraları aldıktan sonra, vatandaşlarımıza yararlı olacak bir işte kullanabilirim onları!' diyordu. Zaten hepsi her adiliği savunmak için, vatandaşa yararlı olacak bir bahane bulur! 'Ne dersen de,

senin o bayıldığın Puşkin'den daha güzel yazdım işte. Çünkü şaka niyetine yazdığım bir şiirin içine bile vatandaşın duyduğu acıları sokabildim,' diyordu. Puşkin için ne demek istediğini anladım. Demek istiyordu ki, eh Puşkin gerçekten yetenekleri olan bir adamdı, ama şiirlerinde sadece kadın ayaklarını dile getirdi. Üstelik şiirleri ile öyle bir böbürleniyordu ki!..* Bu tiplerde öyle bir kendini beğenmişlik, öyle bir kibir vardır ki. 'Gönlümün perisinin ayacığı iyi olsun diye!' Şiirine bu ismi düşünmüş. Amma da kaçık herif!

Ah, ne ayaktır, o ayak,
Azıcık şişmiş ayak!
Doktorlar yazar ilaç,
Karıştırırlar işleri, eziyet ederler ona.

Üzüntüm ayacıklar için değil,
Varsın Puşkin övsün onları,
Özlemini çekiyorum küçük bir başın,
Anlamayan düşünceleri.

Azıcık anlıyordu önceleri,
Ama işte engel oldu ayacık.
Baş düşünebilsin diye artık,
İyi olsun ayacık.

Köpoğlu köpek, doğrusunu söylemek gerekirse, güzel bir söz oyunu yapmış! Gerçekten, 'vatandaşı da' sokmuş şiirin içine. Kovulduğu zaman öyle bir kızmış ki! Dişlerini gıcırdatıp duruyordu."

Alyoşa:

"İntikamını aldı bile," dedi. "Hohlakova için bir yazı yazmış."

Alyoşa bunu söyledikten sonra, kısaca *Dedikodu* gazetesinde yayımlanmış olan röportajı anlattı. Mitya kaşlarını çatarak:

"Muhakkak odur, odur!" diye tekrarlıyordu. "Muhakkak odur! Bu röportajlar... Bilmez miyim ben... Şimdiye dek, örneğin Gruşa

---

* Victor Terras'a göre Dostoyevski, Rakitin'i Puşkin'e layık olmayan biri olarak sunarak umutsuz bir barbara dönüştürüyor. Dostoyevski'ye göre Puşkin'e karşı olan ne varsa sığ ve barbarca iken Puşkin'den yana olmak hayatın, umudun, gerçeğin ve Rusya'nın yanında olmak demek. *-ed.*

için ne alçaklıklar yazılmıştır! Öbürü için de, Katya için de öyle! Hımm..."

Düşünceli bir tavırla odada bir aşağı, bir yukarı dolaştı.

Alyoşa bir süre sustuktan sonra:

"Ağabey, yanında fazla kalamam," dedi. "Yarın senin için büyük ve korkunç bir gündür. Tanrı, senin için ne yargıda bulunursa o olacak... Öyleyken şaşıyorum sana, dolaşıp duruyor, asıl önemli olan işten söz edecek yerde, nelerden söz ediyorsun..."

Mitya heyecanla sözünü kesti:

"Hayır, şaşma," dedi. "Neden söz edeyim istiyorsun? O 'pis kokulu' köpekten mi söz edeyim? O katilden mi? Bu konuda seninle yeteri kadar konuştuk. Artık o 'pis kokulu'dan, o 'pis kokulu kadının oğlundan' söz etmek istemiyorum. Tanrı canını alacaktır, bak göreceksin. Sus konuşma!"

Heyecanla Alyoşa'ya yaklaştı ve birden onu öptü. Gözlerinde kıvılcımlar oynaşıyordu. Garip bir coşkunluk içinde:

"Rakitin bunu anlamaz," diye söze başladı. "Ama sen, sen her şeyi anlarsın. Onun için senin yolunu gözlüyordum işte. Bak, çoktandır burada, bu çıplak duvarların arasında sana birçok şey söylemek istiyordum. Ama en önemlisini bir türlü söylemiyordum. Daha zamanı gelmemiş gibi geliyordu bana. Şimdi, artık son dakika geldi. Artık sana içimi dökebilirim. Son iki ay içinde kendimi, yepyeni bir insan olarak hissettim kardeşim. İçimde yeni bir insan doğdu! Şimdiye dek içimde hapismiş. Eğer başıma bu felaket gelmeseydi, belki de hiçbir zaman ortaya çıkmayacaktı. Korkunç bir şey! Madenlerde yirmi yıl boyunca çekiçle maden kıracakmışım. Korkmuyorum bundan hiç! Şimdi başka bir şey bana korkunç görünüyor. O içimde uyanan yeni insanın benden uzaklaşması! Orada, toprağın altında, madenlerde bile, insan yanı başında kendisi gibi kürek mahkûmu ve katil olan bir insanda bir yürek bulabilir ve onunla anlaşabilir. Çünkü insanın orada da yaşaması, sevmesi, acı çekmesi mümkündür!

O kürek cezasına çarptırılmış insanın içinde donmuş olan yüreğini yeniden diriltmek, yıllarca onu tedavi etmek ve sonunda artık

yüksek bir ruhu, acı çeken bir varlığı karanlıklardan aydınlığa çıkarmak, ondan bir melek yaratmak, bir kahraman yaratmak mümkündür! Oysa orada bunların sayısı yüzleri bulur, hepsinin durumundan da hepimiz suçluyuz! Neden bana öyle bir anda, rüyamda o 'bebe' göründü? 'Bebe neden zavallı idi?' Öyle bir anda onu görmüş olmam, ileride olacakları bildiren bir şeydi. Ben 'bebe' için oraya gideceğim işte. Gideceğim, çünkü herkes, herkesten sorumludur. Tüm 'bebeler' için gideceğim. Çünkü yavruların küçüğü de büyüğü de vardır. Ama hepsi 'bebedir' işte. Ben de hepsi için gideceğim. Çünkü birinin, herkesin yerine gitmesi gerekir. Ben babamı öldürmedim, ama oraya gitmem gerekiyor. Cezamı kabul ediyorum! Bu düşünce içime burada, şu çıplak duvarların arasında doğdu!

Orada o kadar çok insan var ki, toprağın altında, ellerinde çekiç, yüzlerce insan var. Ah, evet, zincire vurulmuş olacağız, özgürlüğümüz olmayacak, ama o zaman, o büyük acımız içinde hepimiz sevince kavuşarak yeniden doğmuş gibi olacağız; sevinçsiz ne insan yaşayabilir ne Tanrı var olabilir. Çünkü sevinci Tanrı yaratır, biz işte ona kavuşacağız. Bu sevinci vermek 'O'nun bir üstünlüğüdür. Onun yüceliğidir... İnsan dua içinde erimeli! Ben orada, yeraltında Tanrısız ne yaparım? Rakitin yalan söylüyor! Tanrıyı dünya yüzünden kovsalar da, biz orada, yerin altında, O'na sığınacak bir yer buluruz! Kürek mahkûmu olan bir insanın Tanrısız yaşaması imkânsızdır, kürek mahkûmu olmayan bir insandan daha da imkânsızdır! İşte o zaman bizler, yeraltı insanları, toprağın derinliklerinde, neşeyi veren Tanrıya, yüreğimizden kopan ilahiler okuyacağız! Yaşasın Tanrı ve Tanrının insanlara verdiği sevinç! Seviyorum 'O'nu ben!"

Mitya, acayip söylevini verirken neredeyse tıkanacak gibi oluyordu. Yüzü sararmıştı, dudakları titriyor, gözlerinden yaşlar akıyordu.

"Evet, hayat dopdolu bir şeydir ve toprağın altında da bir hayat vardır," diye tekrar söze başladı. "Şimdi ne kadar yaşamak istediğimi, yaşamak için ne kadar müthiş bir istek duyduğumu bir bilsen, bu isteğin tam da bu çıplak duvarların arasında olduğum bir sırada

içimde uyanmasına şaşar kalırsın! Rakitin bunu anlamıyor. Onun tek istediği bir ev yaptırmak ve içine kiracı oturtmaktır. Ama ben seni bekliyordum. Hem acı çekmek nedir ki? Ben acı çekmekten korkmuyorum, hatta acının sonu gelmese bile! Şimdi korkusuzum artık. Ama eskiden korkuyordum. Biliyor musun, belki mahkemede bile hiçbir karşılık vermeyeceğim... Hem bana öyle geliyor ki, şimdi içimde müthiş bir güç var. İçimde bu güç varken, tüm acıları yenebilirim. Yeter ki, kendi kendime her an 'Ben varım,' diyebileyim! Binlerce acı içinde kıvransam da, işkence altında inleyip çırpınsam da, varım! Cendere içinde de olsam varım, güneşi görüyorum ya! Hatta güneşi görmesem bile onun varlığını biliyorum ya. Güneşin var olduğunu bilmek ise, zaten hayatın kendisidir. Alyoşa, koruyucu meleğim benim, bütün bu felsefi düşünceler beni mahvediyor. Allah kahretsin bunları! Kardeşimiz İvan..."

Alyoşa:

"Ne olmuş İvan'a?" diye sözünü kesecek oldu, ama Mitya işitmedi.

"Biliyor musun, eskiden içimde hiç şüphe yoktu. Ama meğer hepsi içimde gizliymiş. Belki de içimde bütün düşünceler olduğu için sarhoşluk ediyor, dövüşüyordum. Onları uslandırmak, ezmek için. İvan, Rakitin gibi değil; onun da gizli bir düşüncesi var. Ama İvan ağabeyin sfenks gibidir; hep susar, hep susar! Bana ise Tanrı işkence ediyor. Zaten üzüldüğüm tek şey de budur. Ya Tanrı diye bir şey yoksa? Ya Rakitin haklıysa, ya bu insanlığın uydurduğu bir düşünceyse? Eğer Tanrı yoksa, demek ki dünyanın şefi, evrenin şefi insandır. Çok güzel bir şey doğrusu! İyi ama Tanrı olmazsa insan nasıl iyi olabilir? Sorun bu işte! Benim hep düşündüğüm budur. Çünkü eğer Tanrı yoksa o zaman insan kimi sevecek, kime karşı minnet duyacaktır? Kime övgü dolu ilahiler okuyacaktır? Rakitin alay ediyor. Rakitin Tanrı olmasa da insanlığı sevmenin mümkün olduğunu söylüyor. Ama bunu ancak o sümüklü oğlan ileri sürebilir. Ben öyle bir şeyi kabul edemem. Rakitin için yaşamak kolay. Bugün bana, 'İnsan haklarının genişletilmesi için uğraşırsan, daha iyi edersin. Hatta sığır etinin pahalılaşmaması için de olsa... böy-

le bir şey için uğraşırsan, insanlığa, felsefe yürütmekten çok daha büyük bir yarar sağlamış olursun!' dedi. Buna karşılık ona hemen 'İyi ama, Tanrıya inancın olmazsa, o sığır etinin fiyatını fırsat bulursan kendin yükseltirsin, her bir kapiğinden bir ruble kazanarak!' dedim. Bana kızdı, iyi ama erdem nedir? Bana karşılık ver Aleksey. Benim erdem olarak kabul ettiğim şey başka, Çinlinin erdemden anladığı şey başkadır. Demek ki erdem değişen bir şeydir, öyle değil mi? Yoksa insana göre değişen bir şey değil mi? Çetin bir sorun bu. Bunu düşünerek iki gece uyku uyumadığımı söylersem, benimle alay etmezsin değil mi? Şimdi orada, insanlar nasıl olup da bu konuda hiçbir şey düşünmeden yaşayabiliyorlar diye hayret ediyorum. Bir hayhuydur gidiyor! İvan'ın Tanrısı yok. Onun sadece bir düşüncesi var. Ama benim ölçüme göre değil. Hem İvan susuyor. Öyle sanıyorum ki İvan masondur. Kendisine sordum... sustu. Onun içtiği pınardan su içmek istedim... hiçbir şey söylemedi, hep sustu. Yalnız bir tek söz söyledi."

Alyoşa hemen:

"Ne dedi?" diye sordu.

"Ona 'Madem öyle, demek ne yapılırsa yapılsın, hepsi hoş görülebilir, öyle mi?' diye sormuştum. Kaşlarını çattı, 'Babamız Fyodor Pavloviç domuzun biriydi, ama doğru düşünüyordu,' diye karşılık verdi. Bundan başka hiçbir şey söylemedi. Bu Rakitin'in sözlerinden daha da önemli."

Alyoşa acı acı:

"Evet," dedi. "Ne zaman sana gelmişti?"

"Bunu sonra söylerim, şimdi konuşacağımız başka şeyler var. Şimdiye dek sana İvan için hemen hemen hiçbir şey söylemedim. Hep sona bırakıyordum bunu. Buradaki işim bitip de mahkemenin kararı bildirildikten sonra sana bazı şeyler anlatacağım. Her şeyi anlatacağım! Burada, bu işin içinde korkunç bir şey var... Sen de bana bu işte hakem olursun. Şimdi ise, bundan söz etmeye başlama! Şimdi sus. Bak sen yarından, o mahkemeden söz ediyorsun, oysa inanır mısın beri bu konuda hiçbir şey bilmiyorum."

"Sen o avukatla konuştun mu?"

"Avukat da neymiş? Ona her şeyi söyledim. Yumuşak herifin, züppe başkentlinin biri. Bernard'ın teki! Yalnız benim hiçbir sözüme en küçük bir inancı bile yok. Cinayeti benim işlediğimi sanıyor, düşünsene! Artık bunu anlıyorum. 'Peki madem öyle, neden buraya beni savunmaya geldiniz?' diye sordum. Hepsinin suratına tüküreyim. Bir de doktor getirtmişler, beni deli olarak göstereceklermiş. Buna razı olamam. Katerina İvanovna, 'görevini' sonuna dek yapmak istiyor."

Mitya bunu söylerken acı acı güldü.

"Kadın değil, kedi! Acıma bilmeyen bir yürek! Oysa daha o zaman Mokroye'de onun hakkında 'O yüce bir öfke gösterebilecek bir kadındır,' dediğimi biliyor! Kendisine bildirmişler. Evet, ifadeler çoğaldı, denizde kum gibi! Grigoriy hep kendi bildiğini okuyor. Grigoriy namuslu adamdır, ama aptalın biridir. Birçok insan aptal olduğu için namusludur. Rakitin öyle düşünüyor. Grigoriy bana düşman. Bazı insanlarla dost olmaktansa, düşman olmak daha kârlı oluyor. Bunu söylerken Katerina İvanovna'yı kastediyorum. Korkuyorum! Ah öyle korkuyorum ki, mahkemede dört bin beş yüz rubleyi aldıktan sonra o yerlere kapanışını anlatır diye... Borcunu son kuruşuna kadar ödeyecektir. Ama fedakârlığını istemiyorum. Herhalde mahkemede beni utandıracaklar. Buna nasıl dayanırım? Ona gidip rica et, bunu mahkemede söylemesin Alyoşa! Olmaz mı? Aman, ziyanı yok, buna da dayanırım! Ama ona acımıyorum. Kendisi istedi bunu. İnsan ne ekerse onu biçer. Ben de söyleyeceğimi söylerim Aleksey!"

Gene acı acı güldü:

"Yalnız... yalnız Gruşa... Gruşa ne olacak? Hay Allah!"

Birden gözleri yaşararak:

"Gruşa ne diye şimdi böyle bir üzüntüye katlanıyor sanki?" diye bağırdı. "Beni mahvediyor. Onu düşünmek beni kahrediyor, beni öldürüyor! Biraz önce buradaydı."

"Bana anlattı. Bugün onu çok üzmüşsün."

"Biliyorum, Allah kahretsin o huyumu. Kıskandım onu! Kendisi yanımdan ayrılırken pişman oldum, öptüm onu. Ama özür dilemedim."

Alyoşa:

"Neden dilemedin?" diye bağırdı.

Mitya, birden hemen hemen neşeli bir tavırla gülmeye başladı:

"Allah senin gibi sevimli bir çocuğu günün birinde işlediğin bir kabahat için özür dilemekten korusun! Özellikle sevdiğin kadından! Özellikle ondan! Ona karşı ne kadar büyük bir kabahat işlemiş olursan ol özür dileme. Çünkü kadın denilen varlık, öyle Allah'ın belası bir şey ki! Onlardan anlarım ben, başka şeyden anlamasam bile hiç değilse kadından anlarım! Hele bir kabahatini açıkla, 'Suçluyum, beni bağışla, özür dilerim,' de bak suçlamalar nasıl yağıyor üzerine! Taş çatlasa kadın, düpedüz ve gürültü patırtı etmeden bağışlamaz! Seni yerin dibine batırır, işlemediğin suçları bile bir bir ortaya döker, hiçbir şeyi unutmaz, üstelik kendinden de bir şeyler katar, ancak o zaman bağışlar. Hem de en iyisi, aralarından en iyisi de olsa öyle yapar! Ne varsa dibine kadar kazır, tüm kalıntıları başına kakar. Tüm kadınların içinde, böyle canavarca bir yaratık vardır. O melek dediğimiz, kendilerinden yoksun yaşayamadığımız varlıklar var ya, hepsinde aynı canavarlık vardır! Bak sana bir şey söyleyeyim yavrum, bunu yürekten ve açıktan açığa söylüyorum: Her namuslu erkek, muhakkak, herhangi bir kadının ayağının türabı olmalıdır. Ben bu kanıdayım; hem bu bir kanı değil, içimden gelen bir duygu. Erkek, yüce gönüllü olmalı. Hem böyle yüksek duygular beslemesi ona leke getirmez! Bir kahramanı bile, hatta Sezar'ın kendisini bile lekelemez! Ama ne olursa olsun, hiçbir zaman, hiçbir şey için özür dileme! Bu kuralı aklında tut. Bunu sana, kadın yüzünden mahvolmuş olan ağabeyin Mitya söylüyor... Evet, Gruşa'dan özür dilemektense, gönlünü herhangi bir başka şeyle alırım, daha iyi. Ona tapıyorum Aleksey, ona tapıyorum! Yalnız o bunu fark etmiyor. Hayır, hep sevgiyi az buluyor. Beni de, sevgiyi de mahvediyor. Eskiden öyle miydi ya! Eskiden beni deli eden, vücudunun o çıldırtan kıvrımlarıydı; şimdi ise ruhuna âşık oldum, onu kendi ruhumun içine aldım, onun sayesinde adam oldum! Bizi evlendirirler mi dersin? Eğer böyle bir şey olmazsa kıskançlıktan ölürüm! Her gün rüyamda bir şeyler görüyorum... Sana benim için ne söyledi?"

Alyoşa, daha önce Gruşenka'dan duyduğu bütün sözleri tekrarladı. Mitya, hepsini dikkatle dinledi, birçok şeyi tekrar tekrar sordu ve duyduklarından memnun kaldı.

"Demek kıskandığım için kızmıyor, öyle mi?" diye bağırdı. "Gerçek bir kadın işte! 'Benim de acımak bilmeyen, zalim bir yüreğim var,' demiş ha! Ah, zalim olanları öyle severim ki. Gerçi beni kıskandıkları vakit, buna dayanamam. Onunla ömrümüz dövüşmekle geçecek. Ama onu seveceğim, ölünceye kadar seveceğim! Bizi evlendirirler mi dersin? Mahkûmlar arasında nikâh kıymazlar mı? Al sana bir soru! Bunu yapmazlarsa onsuz yaşayamam..."

Mitya, kaşlarını çatarak odada bir aşağı, bir yukarı dolaştı. İçerisi hemen hemen karanlık olmuştu. Mitya, birden müthiş bir üzüntüye kapılmıştı:

"Demek, 'Bir sır var,' diyor, bir sır varmış öyle mi? Demek üçümüz ona karşı bir tertip hazırlıyormuşuz, işin içinde de o 'Katya,' varmış, öyle mi? Hayır, kızım Gruşenka, bu iş bildiğin gibi değil. Sen burada azıcık yanıldın, o budala, küçücük kadın aklınla yanıldın! Alyoşa, kardeşim söyle. Sana sırrımızı açacağım da ne olacak sanki!"

Çevresine bakındı, hızlı adımlarla karşısında duran Alyoşa'ya yaklaştı ve gerçekte hiç kimse onları işitemeyeceği halde, gizli bir şey yapıyormuşçasına ona bir şeyler fısıldamaya başladı. Oysa onları hiç kimse işitemezdi. İhtiyar gardiyan, köşede bankın üzerinde uyukluyordu, Mitya'nın söylediği sözlerin nöbetçi erlerin bulunduğu yere kadar duyulmasına da imkân yoktu. Mitya acele ederek:

"Sana sırrımızı olduğu gibi açacağım!" diye fısıldadı. "Sonradan açılacaktım zaten, çünkü sana danışmadan hiç karar verebilir miyim? Sen benim her şeyimsin. Gerçi İvan'ın hepimizden büyük olduğunu söylerim ama sen benim koruyucu meleğimsin. Yalnız senin kararına göre hareket ederim. Belki de asıl hepimizden üstün olan sensin, İvan değil. Bu iş, bir vicdan meselesi... Söyleyeceğim çok büyük bir sırdır. O kadar büyük ki, kendim bu işle baş edemiyorum, bu yüzden her şeyi sen gelinceye kadar erteledim. Bununla birlikte şimdi karar vermek için henüz erken. Çünkü mahkemenin

kararını beklemek gerekiyor: Mahkeme kararını verdi mi, sen de kaderimi tayin edersin.

Şimdilik karar verme. Şimdi sana söyleyeceğim, ne olduğunu işiteceksin ama daha karar verme. Dur ve sus. Sana her şeyi açıklayacağım. Sana yalnız düşüncemi söyleyeceğim. Ayrıntılara girmeyeceğim, ama sen sus. Ne bir soru sor ne bir hareket yap. Kabul ediyor musun? Hay Allah, peki gözlerini ne yapacağım? Korkuyorum ki, sussan bile gözlerin doğrusunu söyleyecektir. Ah, öyle korkuyorum ki! Alyoşa dinle, İvan bana kaçmayı teklif ediyor. Ayrıntılarını açıklamıyorum! Her şey önceden hesap edilmiş, her şey düzenlenecekmiş. Sus, kararını verme.

Gruşa ile Amerika'ya gidecekmişiz. Ben Gruşa'sız yaşayamam ki! Eğer orada onu benim yanıma bırakmazlarsa ne olacak? Mahkûmları evlendiriyorlar mı? İvan, 'Hayır, evlendirmezler,' diyor. İyi ama ben orada, toprak altında elimde çekiçle Gruşa'sız ne yaparım? O çekiçle kafamı paramparça ederim! Peki ama vicdanım? Böyle yaparsam acı çekmekten kaçınmış olacağım. Yolum gösterilmişken, gösterilen yolu reddetmiş olacağım. Varlığımı temize çıkaracak yol varken, sola saparak, doğru yoldan ayrılmış olacağım. İvan, Amerika'da 'İnsanın içinde iyi niyet varsa' toprağın altında olduğundan, daha yararlı olabilirmiş, öyle diyor. İyi ama bizim yeraltında Tanrıya okuyacağımız ilahiler ne olacak?

Amerika ne ki? Amerika'da yine bir uğraşma, bir didinme başlayacak. Hem öyle sanıyorum ki, Amerika'da pek çok dolandırıcılık da var. Ben ise çarmıha gerilmekten kaçmış olacağım! İşte onun için sana söylüyorum Aleksey. Bir sen bunu anlayabilirsin, başka kimse anlayamaz. O sana minnet dolu ilahiler konusunda söylediklerim başkaları için saçmalık, deli saçması gibi şeyler... Başkaları 'delirmiş' ya da 'budala' derler adama! Oysa ben delirmedim, budala da değilim. İvan, Tanrıyı öven ilahiler dediğim vakit, ne dediğimi anlıyor. Ah çok iyi anlıyor. Ama karşılık vermiyor, susuyor. Tanrıyı öven ilahilere inanmıyor. Bir şey söyleme, bir şey söyleme, bana nasıl baktığını görmüyor muyum? Kararını verdin bile! Verme kararını! Bana acı, ne olursun, ben Gruşa'sız yaşayamam! Mahkemeyi bekle!"

Mitya sözlerini bitirdi. Kendinden geçmiş gibiydi. Alyoşa'yı iki omzundan tutmuş ve bir şeylere susamış o ateşli gözlerini, ta kardeşinin gözlerinin içine dikmişti. Üçüncü kez olarak yalvaran bir sesle:

"Mahkûmları evlendirirler mi?" diye sordu.

Alyoşa, derin bir şaşkınlık içinde dinliyordu. Tüm varlığı sarsılmıştı.

"Bana yalnız şunu söyle!" dedi. "İvan çok mu ısrar ediyor? Hem bu ilk olarak kimin aklına geldi?"

"Onun, onun aklına geldi. O ısrar ediyor! Önce bana gelmiyordu. Sonra birden bundan bir hafta önce geldi ve sözlerine hemen bu işten söz ederek başladı. Çok, çok ısrar ediyor. Rica bile etmiyor! Emrediyor! Kendisine, sana yapmış olduğum gibi içimdekileri açıkladığım ve Tanrıyı öven ilahilerden söz ettiğim halde, sözünü dinleyeceğimden hiç kuşkusu yok. Bana her şeyi nasıl düzenleyeceğini anlattı. Bu konuda ne öğrenmek gerekirse, hepsini öğrenmiş, hazırlamış. Ama bunları sonra anlatırım. Neredeyse çıldıracak kadar istiyor bunu. En önemlisi de para, 'Kaçman için on bin ruble, Amerika'da yerleşmen için de yirmi bin veririm,' diyor. 'On binle mükemmel bir kaçış düzenleriz,' diyor."

Alyoşa gene:

"Bana da bunu hiç söylememeni tembih etti öyle mi?" diye sordu.

"Hiç bildirmeyecekmişim; hiç kimseye, en önemlisi sana bildirmeyecekmişim. Ne olursa olsun, sana hiç söylemeyecekmişim! Herhalde senin karşında sanki kendi vicdanım varmış gibi konuşacağımdan korkuyor. Bunu sana açıkladığımı kendisine söyleme. Sakın söyleme!"

Alyoşa:

"Haklısın!" dedi. "Mahkeme kararını vermeden önce bu konuda karar vermek imkânsız! Mahkemeden sonra kendin karar verirsin. Zaten o zaman, içinde yepyeni bir insan bulacaksın, işte kararı o yeni insan verecek."

Mitya acı acı gülümseyerek:

"Yeni bir insan mı bulacağım, yoksa bir Bernard mı? İçimde bir Bernard bulursam, o ancak Bernard'lara yakışır bir karar verir! Öyle söylüyorum, çünkü galiba adi bir Bernard'dan başka bir şey değilim."

"İyi ama, iyi ama beraat etmekten hiç umudun yok mu ağabey?"

Mitya omuzlarını sinirli sinirli silkerek "hayır" anlamında başını salladı. Birden aceleyle:

"Alyoşa, yavrum, gitme zamanı geldi! Gardiyan avluda bağırıyor. Şimdi buraya gelecek. Çok geç kaldık... Yönetmeliğe karşı gelmeyelim. Çabuk beni kucakla, öp beni ve haçla kutsa yavrum, ne olursun, yarın beni bekleyen o korkunç çarmıhtan önce beni kutsamanı istiyorum..."

Kucaklaşarak öpüştüler. Mitya birden:

"İvan'a bak, bir taraftan kaçmayı teklif ediyor, öbür taraftan cinayeti işlediğime inanıyor!"

Dudaklarında hüzünlü bir gülümseyiş belirmişti. Alyoşa:

"Sen, kendisine buna inanıp inanmadığını sordun mu ki?"

"Hayır sormadım. Sormak istiyordum ama gücüm yetmedi, soramadım. Hem ne ziyanı var? Zaten gözlerinden anlıyorum. Her neyse, hadi güle güle!"

Bir kez daha aceleyle öpüştüler. Alyoşa artık çıkacağı sırada Mitya birden ona tekrar seslendi:

"Karşımda bir dursana, evet, işte öyle."

Sonra Alyoşa'yı gene iki eliyle omuzlarından yakaladı. Yüzü birden bembeyaz olmuştu, öyle ki karanlıkta bile belli oluyordu. Dudakları çarpılmıştı. Alyoşa'nın gözlerinin içine bakıyordu. Birden kendinden geçmiş gibi:

"Alyoşa, Tanrının karşısındaymışım gibi bana gerçeği, bütün gerçeği olduğu gibi söyle; benim öldürdüğüme inanıyor musun, inanmıyor musun? Gerçeği söyle, yalan söyleme!"

Alyoşa sanki gizli bir güç kendisini yakalayıp sarsmış gibi oldu ve yüreğine sivri bir şeyin saplandığını hissetti. Şaşkın şaşkın:

"Yeter canım, ne oluyorsun?.." diye kekeledi.

Mitya:

"Gerçeği söyle bana! Tüm gerçeği, olduğu gibi! Yalan söyleme!" diye tekrarladı.

Alyoşa birdenbire göğsünün derinliğinden geliyormuş gibi titrek bir sesle:

"Senin katil olduğuna bir an bile inanmadım!" dedi ve bu sözlerinin doğru olduğuna Tanrıyı tanık gösteriyormuş gibi sağ elini yukarı doğru kaldırdı.

Derin bir mutluluk Mitya'nın yüzünü birden aydınlattı. Baygınlıktan sonra kendine gelirken içini çekiyormuş gibi sözlerini uzata uzata:

"Teşekkür ederim sana!" dedi. "Şimdi beni yeniden hayata kavuşturdun... İnanır mısın? Şimdiye dek sana bunu sormaktan korkuyordum. Evet, senden, senden korkuyordum! Her neyse git, git! Yarın için bana güç verdin, Tanrı senden razı olsun."

Mitya bunları söyledikten sonra son olarak içinden gelen bir istekle:

"Haydi güle güle, İvan'ı sev!" dedi.

Alyoşa Mitya'nın yanından gözyaşları içinde çıktı. Mitya'nın böyle bir alınganlık göstermesi, kendisine, Alyoşa'ya karşı bile böyle bir güvensizlik duyması, zavallı kardeşinin nasıl çıkar yolu bulunmayan bir acı ve umutsuzluk uçurumunun dibinde bulunduğunu gözlerinin önüne serivermişti. Daha önce onun böylesine bir umutsuzluk içinde bulunduğunu aklına bile getirmemişti. Birden onun acısını paylaşmak isteğinden doğan sonsuz bir acı, tüm benliğini sardı ve onu bir anda bitkin bir hale getirdi. İçini yakan bir ateş vardı, müthiş bir acı içindeydi. Birden biraz önce Mitya'nın "İvan'ı sev!" sözlerini hatırladı. Zaten kendisi de o sırada İvan'a gidiyordu işte. Onu sabahtan beri görmek istiyordu, İvan'a da en az Mitya'ya olduğu kadar üzülüyordu.

Hele şimdi Mitya ile görüştükten sonra, üzüntüsü daha da artmıştı.

V

SEN DEĞİLSİN, SEN DEĞİLSİN!

ALYOŞA, İvan'a giderken Katerina İvanovna'nın kiracı olarak oturduğu evin önünden geçmek zorunda kaldı. Pencerelerde ışık vardı. Alyoşa birden durdu, içeri girmeye karar verdi. Katerina İvanovna'yı görmeyeli artık bir haftadan fazla bir süre geçmişti. Bundan başka belki de İvan'ın o anda genç kadının evinde olacağı aklına gelmişti, özellikle böyle bir günün arifesinde orada bulunması daha akla uygundu. Kapıyı çalıp bir Çin feneri ile aydınlatılmış olan merdivenden yukarı çıkmaya başladığı sırada, birinin aşağıya indiğini gördü. Karşı karşıya gelince de onun ağabeyi olduğunu fark etti. Demek ki İvan, Katerina İvanovna'nın yanından ayrılıyordu.

İvan Fyodoroviç, soğuk bir tavırla:

"Ah, demek gelen sendin öyle mi?" dedi. "Eh, allahaısmarladık. Onun yanına mı gidiyorsun?"

"Evet."

"Gitmesen daha iyi olur, çünkü 'heyecan içinde'; yanına gidersen sinirlerini daha çok bozarsın."

Yukarıdan, o anda açılan kapıdan bir ses işitildi:

"Hayır, hayır, Aleksey Fyodoroviç! Onun yanından mı geliyorsunuz?"

"Evet, onu ziyaret etmiştim."

"Bana bir şey söylemeniz için mi gönderdi sizi? Girin Alyoşa, siz de geri dönün İvan Fyodoroviç! Muhakkak geri dönün, işitiyor musunuz beni?"

Katya'nın sesinde öyle emredici bir anlam vardı ki, İvan Fyodoroviç bir an kararsızlık göstermekle birlikte, gene de Alyoşa ile tekrar yukarı çıkmaya karar verdi.

Kendi kendine, sinirli sinirli:

'Demek dinliyordu!' diye fısıldadı, ama Alyoşa ne dediğini işitmemişti.

İvan Fyodoroviç salona girerek:

"İzin verirseniz paltomu çıkarmayayım!" dedi. "Oturmayacağım da. Bir dakikadan fazla kalmayacağım."

Katerina İvanovna:

"Oturun Aleksey Fyodoroviç!" dedi ama kendisi ayakta kaldı.

Bu süre içinde az değişmişti. Ama koyu renk gözlerinde öfkeli bir ateş yanıyordu. Alyoşa, sonradan genç kadının kendisine o anda olağanüstü denilecek derecede güzel göründüğünü hatırlayacaktı.

"Bana söylemenizi tembih ettiği şey neydi?"

Alyoşa, genç kadının yüzüne bakarak:

"Sizden bir tek şey istiyor," dedi. "Kendinize acımanızı ve mahkemede..."

Bunu söylerken ne diyeceğini bilemiyormuş gibi bir an kararsız kaldı, sonra devam etti:

"...aranızda... daha ilk tanıştığınız sıralarda... o kentte... olup biten şeyleri açıklamamanızı."

Genç kadın acı acı gülerek:

"Yaa, o paralar için onun karşısında yerlere kapandığımı söylemeyeyim demek! Peki, kendisi için mi, yoksa benim için mi korkuyor? Korumamı istiyor... ama kimi? Onu mu, kendimi mi? Söyleyin Aleksey Fyodoroviç?"

Alyoşa ne demek istediğini anlamak için ona dikkatle bakarak yavaşça:

"Onu da, kendinizi de!" dedi.

Genç kadın, öfkeyle ve sert bir tavırla:

"Öyle desenize," dedi ve birden kızardı. Sonra, tehdit eder gibi:

"Siz daha benim nasıl bir insan olduğumu bilmiyorsunuz Aleksey Fyodoroviç," dedi. "Hoş, ben de daha kendimi tanımıyorum ya! Belki de yarın sorgu bittikten sonra, beni ayaklarınızın altında çiğnemek isteğini duyacaksınız."

Alyoşa:

"Dürüst bir ifade vereceksiniz!" dedi. "Zaten gereken de budur."

Katerina İvanovna, dişlerini sıkarak:

"Kadınlar sık sık dürüstlükten ayrılır!" dedi. "Daha bir saat öncesine dek, o canavara elimi sürmenin bile benim için korkunç

bir şey olduğunu düşünüyordum... Yılana dokunmak gibi bir şeydi... Oysa şimdi görüyorum ki, hayır, hiç de öyle değil. O benim için hâlâ insan! Hem bakalım o mu öldürdü? Bakalım o mu öldürdü?"

Bunu birden hızla İvan Fyodoroviç'e doğru dönerek isterik bir kadın gibi tiz bir sesle sormuştu. Alyoşa, hemen genç kadının aynı soruyu kendisi daha gelmeden belki bir dakika önce İvan Fyodoroviç'e sormuş olduğunu, hatta bunu ilk olarak değil, belki yüzüncü kezdir sorduğunu ve konuşmalarının bir kavga ile sona erdiğini anladı. Katerina İvanovna, gene İvan Fyodoroviç'e doğru dönük halde devam etti.

"Smerdyakov'a gittim... Onun baba katili olduğuna beni sen inandırdın! Yalnız sana inandım!"

İvan Fyodoroviç, kendisini zorluyormuş gibi hafifçe güldü. Alyoşa, Katerina İvanovna'nın ona "Sen" dediğini duyunca irkildi. Böyle yakın bir ilişkileri olduğunu aklından bile geçiremezdi. İvan:

"Eh, her neyse, yeter," diye kestirip attı. "Ben gidiyorum, yarın gelirim."

Hemen sonra da arkasını dönerek odadan çıktı ve doğru merdivene gitti. Katerina İvanovna birden garip, emredici bir tavırla Alyoşa'nın iki elini tuttu. Hızlı hızlı:

"Arkasından gidin! Ona yetişin! Onu bir an yalnız bırakmayın," diye fısıldadı. "Çıldırmış. Delirdiğini bilmiyor muydunuz? Beyin humması geçiriyor, sinir bozukluğundan hummaya tutulmuş! Bana doktor söyledi! Gidin, arkasından koşun..."

Alyoşa fırladı, İvan Fyodoroviç'in peşinden koştu. İvan, daha elli adım kadar bile uzaklaşmamıştı. Alyoşa'nın kendisine yetişmeye çalıştığını görünce birden arkasına dönerek:

"Ne istiyorsun?" diye sordu. "Delirdiğimi söyleyerek seni arkamdan gönderdi, değil mi?"

Sinirli sinirli:

"Artık ne yapacağını ezbere biliyorum," diye ilave etti.

Alyoşa:

"Elbette yanılıyor. Ama hasta olduğunu söylemekte haklı. Demin evindeyken yüzüne baktım. Seni çok halsiz gördüm. İyi olmadığın yüzünden belli; çok, çok hastasın!"

İvan, hiç duraklamadan yürüyordu. Alyoşa da peşinden gidiyordu. İvan birden hiç de sinirli olmayan ve beklenmedik, içten gelen bir merakla dolu, değişik, alçak bir sesle:

"Bir insan nasıl delirir? Sen biliyor musun Aleksey Fyodoroviç?" diye sordu.

"Hayır, bilmiyorum. Öyle sanıyorum ki, çeşit çeşit, birçok delilik vardır."

"İnsan delirdiğini kendi kendine fark edebilir mi?"

Alyoşa hayretle:

"Bana öyle geliyor ki, öyle bir durumda insan kendini kesin olarak inceleyemez!" diye karşılık verdi.

İvan, yarım dakika kadar sustu. Sonra birden:

"Eğer benimle konuşmak istiyorsan, rica ederim konuyu değiştir," dedi.

Alyoşa, çekingen bir tavırla:

"Ha, bak unutmayayım, sana bir mektup var!" dedi ve cebinden Liza'nın İvan'a yazdığı mektubu çıkarıp, uzattı.

Sokak fenerine yaklaştılar. İvan hemen yazıyı tanıdı. Öfkeyle gülerek:

"Ha, o küçük şeytandan, öyle mi?" dedi ve zarfı açmadan yırtarak, birkaç parçaya ayırdı, parçaları da rüzgâra doğru fırlattı.

Kâğıt parçacıkları havada dağıldı. İvan gene sokağın ilerisine doğru yürümeye başlayarak hor gören bir tavırla:

"Daha on altı yaşına basmadı galiba, öyleyken kendini teklif ediyor!"

Alyoşa:

"Nasıl kendini teklif ediyor yani?"

"Bilinen şekilde. Ahlaksız kadınlar kendilerini nasıl teklif ederse öyle işte."

Alyoşa, üzüntü ile ve içten gelen bir heyecanla Liza'yı savundu:

"Sen neler söylüyorsun, İvan, neler söylüyorsun!" dedi. "O ço-

cuktur. Böyle söyleyerek bir çocuğa kötülük etmiş oluyorsun! O hastadır, hem de çok hasta. Belki de aklını kaçırmak üzere... Sana onun mektubunu vermemezlik edemezdim. Ama aksine senden bazı şeyler işitmek istiyordum... onu kurtarabilmek için."

"Benden işiteceğin bir şey yok. Eğer çocuksa ona dadı olamam. Sus Aleksey! Devam etme! Şu anda onu düşünmüyorum bile."

Gene bir dakika kadar sustular. Sonra İvan birden gene öfkeli ve sert bir tavırla:

"Şimdi bütün gece, Hazreti Meryem yarın kendisine mahkemede nasıl davranacağını göstersin diye dua edip duracak," dedi.

"Sen... sen Katerina İvanovna'dan mı söz ediyorsun?"

"Evet. Mahkemeye Mitenka'nın kurtarıcısı olarak mı gitsin, yoksa onu mahvedecek bir tanık olarak mı? Tanrı ona bir yol göstersin, diye dua ediyor. Kendisi ne yapacağını bilemiyor. Daha hazırlanamadı. Beni de yol gösterici yerine koyuyor, kendisini avutmamı istiyor."

Alyoşa hüzünle:

"Katerina İvanovna seni seviyor, ağabey," dedi.

"Olabilir. Yalnız benim onda gözüm yok."

Alyoşa çekingen bir tavırla:

"Ama o acı çekiyor. Madem gözün yok, neden ona... bazen... umut veren sözler söylüyorsun?" diye sitem etti. "Senin ona umut verdiğini biliyorum, böyle söylediğim için özür dilerim."

İvan sinirli sinirli:

"Bu işte gerektiği gibi davranamıyorum. Onunla ilişkimi koparıp, her şeyi açık açık söyleyemiyorum! Katile verilecek olan cezanın bildirilmesini beklemek gerekiyor. Eğer o kadınla şimdi ilişkimi kesecek olursam, intikam almak için o alçağı mahkemede mahveder. Çünkü ondan nefret ediyor. Nefret ettiğini biliyor!.. Bu işte hep yalan üstüne yalan yığılmış! Şimdi de onunla ilişkimi koparmadığım sürece, içinde bir umut besleyecek ve benim Dmitriy'i felaketten kurtarmak istediğimi bildiği için de, hatırım için, o canavarı mahvetmeyecek. Ah o Allah'ın belası mahkeme kararı bir bildirilse!"

"Katil" ve "canavar" sözleri Alyoşa'nın içinde bir sızı uyandırmıştı. İvan'ın söylediği sözlerin üzerinde düşünerek:

"Peki ama o kadın ağabeyimi nasıl mahvedebilir? Mahkemede Mitya'yı doğrudan doğruya mahvedecek ne gibi bir söz söyleyebilir?"

"Sen daha bunu bilmiyorsun. Onun elinde Mitya'nın kendi eliyle yazdığı ve Fyodor Pavloviç'i öldürmüş olduğunu kesin olarak ispat eden bir belge var."

Alyoşa:

"Öyle bir şey olamaz!" diye bağırdı.

"Nasıl olamaz? Kendim okudum!"

Alyoşa heyecanla:

"Böyle bir belgenin olması imkânsızdır!" diye tekrar etti. "Olamaz, çünkü katil o değildir. Babamı o öldürmedi, katil o değil!"

İvan Fyodoroviç birden durakladı. Garip, soğuk bir tavırla:

"Peki, katil kim sizce?" diye sordu, sesinde karşısındakini küçümsediğini belirten bir anlam seziliyordu.

Alyoşa dokunaklı, hafif bir sesle, yavaşça:

"Kim olduğunu sen de pekâlâ biliyorsun," dedi.

"Kimdir? Yoksa o aklını kaçırmış budalayı, o saralıyı mı kastediyorsun, Smerdyakov'dan mı söz ediyorsun?"

Alyoşa birden tepeden tırnağa titrediğini hissetti. Tüm gücünü yitirmişti. Dudaklarından:

"Kim olduğunu sen de biliyorsun," sözleri döküldü:

Nefesi tıkanıyordu, boğulur gibiydi. İvan artık çileden çıkarak:

"İyi ama kim, kim?" diye bağırdı.

Deminki ağırbaşlılığı birden tamamen yok oluvermişti. Alyoşa gene aynı şekilde, hemen hemen fısıldayarak:

"Benim dediğim tek bir şey var, o da şu: Babamı öldüren sen değilsin!"

İvan şaşırıp kaldı.

"'Sen değilsin!' ne demek? Ne demek, sen değilsin?"

Alyoşa kesin bir tavırla:

"Babamı sen öldürmedin, katil sen değilsin!" diye tekrar etti.

Yarım dakika kadar bir sessizlik oldu. İvan sararmıştı, dudaklarını bükerek güldü.

"Canım, katil olmadığımı kendim de biliyorum. Sayıklıyor musun ne?" dedi.

Gözlerini Alyoşa'nın içini okumak istiyormuş gibi ona dikmişti. İkisi de gene sokak fenerinin altında duruyorlardı.

"Hayır İvan, sen birkaç kez kendine, 'Katil benim,' dedin."

İvan şaşkınlıktan büsbütün kendini kaybetmiş gibi:

"Ne zaman dedim bunu? Ben burada değildim ki, Moskova'daydım. Ne zaman söylemişim bunu?"

Alyoşa, gene alçak sesle ve sözlerinin üstünde dura dura devam etti.

"Bu korkunç iki ay süresince, vicdanınla baş başa kaldığın vakit, kendi kendine bunu kim bilir kaç kez söyledin," dedi.

Ama bunu, artık kendinden geçmiş gibi, sanki iradesine uyarak değil de, karşı konulmaz bir başka varlığın emrine boyun eğiyormuş gibi söylüyordu.

"Kendini suçladın, katilin senden başkası olamayacağını kendi kendine tekrarladın, itirafta bulundun. Ama onu sen öldürmedin. Yanılıyorsun. Katil sen değilsin! İşitiyor musun sözümü? Sen öldürmedin! Sana bunları söylemem için beni buraya Tanrı gönderdi."

İkisi de sustu. Bu sessizlik uzun sürdü, hemen hemen bir dakika kadar. İkisi de duruyor, birbirlerinin gözlerinin içine bakıyordu. İkisi de sararmıştı. Birden İvan tepeden tırnağa titredi ve Alyoşa'yı var gücüyle omzundan tuttu. Dişlerini sıkarak:

"Demek bendeydin!" diye fısıldadı. "Demek o bana geldiği vakit bendeydin... Açıkla bunu... Bana geldiği vakit içeride onu gördün, gördün değil mi?"

Alyoşa şaşkınlık içinde:

"Kimden söz ediyorsun... Mitya'dan mı?" diye sordu.

İvan, kendinden geçmiş gibi:

"Hayır, ondan söz etmiyorum, Allah belasını versin o canavarın!" diye bağırdı. "Onun bana geldiğini yoksa biliyor musun? Hem bunu nereden öğrendin? Söyle!"

Alyoşa, artık korku içinde:

"O dediğin kim? Kimden söz ettiğini bilmiyorum."

"Hayır biliyorsun... Öyle olmasaydı, nasıl... Bilmemene imkân yok!"

Ama birden kendini tutuyormuş gibi sustu. Durduğu yerde bir şeyler düşünüyor gibiydi. Dudaklarında garip bir gülümseyiş belirmişti.

Alyoşa titrek bir sesle tekrar:

"Ağabey," diye söze başladı, "bunu sana, sözlerime inandığın için söyledim. İnandığını biliyorum. Ömrünün sonuna dek bunu unutmayasın diye, sana 'Öldüren sen değilsin!' dedim. İşitiyor musun? Ömrünün sonuna dek bunu unutma! Şu andan sonra, benden artık ömrün boyunca nefret etsen bile, bunu sana söylememi Tanrı emretti! İçimde bunu söyleme isteğini o uyandırdı."

Ama belliydi ki, İvan Fyodoroviç artık iyice kendini toplamıştı. Soğuk bir tavırla gülümseyerek:

"Ben peygamberlerden ve saralılardan nefret ederim. Hele Tanrı elçilerine karşı daha da büyük bir nefretim vardır. Sizler pek çok şey bilirsiniz. Şu andan sonra, sizinle olan bağlarımı koparıyorum ve bana öyle geliyor ki, artık ömrümün sonuna dek hep böyle olacak. Sizden rica ediyorum, beni bu dört yol ağzında bırakın! Zaten evinize de bu sokaktan gitmeniz gerekiyor. Hem özellikle bugün, sakın bana uğramayın! İşitiyor musunuz?"

Döndü, kararlı adımlarla, arkasına bakmadan ileriye doğru yürüdü. Alyoşa, peşinden:

"Ağabey," diye bağırdı, "eğer bugün başına herhangi bir şey gelirse, her şeyden önce beni düşün!"

Ama İvan karşılık vermedi. Alyoşa, İvan karanlıkta büsbütün gözden kaybolunceya kadar fenerin altında durdu. Ancak o zaman döndü, ağır ağır yürüyerek evine gitmek için yan sokağa saptı. Kendisi de, İvan Fyodoroviç de mahsus ayrı ayrı evler kiralamıştı. Hiçbiri Fyodor Pavloviç'in boş kalan evinde oturmak istememişti. Alyoşa, bir küçük esnaf ailesinin evinde, dayalı döşeli bir oda kiralamıştı. İvan Fyodoroviç ise, ondan epey uzakta oturuyordu ve ölmüş bir memurun oldukça varlıklı dul karısına ait güzel bir evde,

oldukça konforlu, geniş bir daire tutmuştu. Ama kendisine o koca dairede, yalnız yaşlı, büsbütün sağırlaşmış, tepeden tırnağa romatizmalar içinde ve akşamları saat altıda yatıp, sabahları saat altıda kalkan bir ihtiyarcık hizmet ediyordu.

İvan Fyodoroviç, bu son iki ay içinde garip denecek kadar titizlikten vazgeçmiş, tek başına kalmaktan çok hoşlanmaya başlamıştı. Yattığı odayı bile kendi eliyle derleyip topluyordu. Hem de, kiraladığı dairenin öbür odalarında oturmak şöyle dursun, oraya nadiren giriyordu.

Evinin kapısına vardıktan, hatta elini zile götürdükten sonra durakladı. Öfke içinde tir tir titrediğini hissediyordu. Birden elini zilden çekti, tükürdü, geriye döndü ve hızlı adımlarla kentin öbür ucuna, evinden iki verst kadar ilerideki, bir yana eğrilmiş, mini mini, ahşap, küçük bir eve gitti. Bu evde Fyodor Pavloviç'in eski komşusu olan, çorba almak için onun mutfağına sık sık gelen ve o zamanlar Smerdyakov'un şarkılar söyleyip, gitar çaldığı Mariya Kondratyevna oturuyordu. Eski küçük evini satmıştı. Şimdi annesiyle birlikte hemen hemen izbe denecek kadar küçük bir evde yaşıyordu. Neredeyse ölüm döşeğinde bulunan hasta Smerdyakov ise Fyodor Pavloviç'in öldürüldüğü günden sonra, onların evine yerleşmişti. İşte birden içinde uyanan ve karşı koyamadığı düşüncelerin etkisiyle yola koyulan İvan Fyodoroviç, şimdi ona gidiyordu.

VI

SMERDYAKOV'LA İLK GÖRÜŞME

İVAN Fyodoroviç Moskova'dan döndükten sonra, üçüncü kezdir Smerdyakov'la görüşmeye gidiyordu. Onu ilk olarak o felaketten sonra, kente gelir gelmez, daha ilk gün görmüştü. Aradan iki hafta geçtikten sonra da ikinci kez ziyaret etmişti. Ama ikinci görüşmeden sonra, yaptığı ziyaretleri kesmişti. Bu yüzden Smerdyakov'u görmeyeli artık hemen hemen bir aydan fazla bir zaman olmuştu ve bu süre içinde onun hakkında hemen hemen hiçbir şey işitmemişti.

İvan Fyodoroviç, Moskova'dan ancak babasının öldürülüşünün beşinci günü dönmüştü. Bu bakımdan, onu tabutunda bile görememişti. Cenaze töreni gelişinden tam bir gün önce olmuştu. İvan Fyodoroviç'in gecikmesinin nedeni, Moskova'daki adresini tam olarak bilmediği için, Alyoşa'nın telgraf çekmek üzere Katerina İvanovna'ya başvurması, onun da İvan'ın asıl adresini bilmediği için genç adamın Moskova'ya gelir gelmez hemen kız kardeşine ve teyzesine uğrayacağını düşünerek, telgrafı onlara çekmiş olmasıydı. Ama İvan Fyodoroviç onlara, ancak Moskova'ya gelişinin dördüncü günü uğramış, telgrafı okur okumaz da tabii yıldırım gibi bizim kente dönmüştü.

Bizim kente döner dönmez, önce Alyoşa ile karşılaşmıştı. Ama onunla konuştuktan sonra, kardeşinin Mitya'dan şüphe etmeyi aklından bile geçirmediğini, katilin Smerdyakov olduğunu ima ettiğini (ki bu bizim kentte başkalarının düşüncelerine büsbütün aykırı bir düşünceydi) fark ederek derin bir hayret içinde kalmıştı. Sorgu hâkimi ve savcıyla görüşüp de suçlamanın ve tevkifin gerekçelerini ayrıntılı olarak öğrendikten sonra ise, Alyoşa'nın tutumuna daha da çok şaşmış, onun böyle düşünmesini, sadece son derece alevlenmiş olan kardeşlik duygusuna ve Mitya'nın acısını paylaşma isteğine vermişti. Çünkü biliyordu ki Alyoşa, Mitya'yı çok severdi.

Söz gelmişken ilk ve son olarak, İvan'ın ağabeyi Dmitriy Fyodoroviç'e karşı beslediği duygulardan söz edelim. İvan, ağabeyini, kesin olarak sevmezdi, olsa olsa bazen ona karşı bir acıma duyardı. Ama bu acıma da büyük bir küçümsemeyle, tiksintiye varan bir küçümsemeyle karışıktı. Mitya'nın dış görünüşü bile ona aşırı derecede sevimsiz görünüyordu. Katerina İvanovna'nın Mitya'ya karşı gösterdiği sevgiye müthiş bir öfkeyle bakıyordu.

Bununla birlikte, sanık durumundaki Mitya ile daha gelişinin ilk günü görüşmüş, bu görüşme de onun suçluluğu konusunda beslediği düşünceleri zayıflatmak şöyle dursun, daha da güçlendirmişti. O zaman Mitya'yı endişeli ve hastalanacak kadar heyecanlı bulmuştu. Mitya çok konuşuyordu ama dalgın ve dağınık bir hali vardı. Çok sert sözler söylüyor, Smerdyakov'u suçluyor, söyledikleri

de karmakarışık oluyordu. En çok da ölen babasının kendisinden "çaldığı" o üç bin rubleden söz edip duruyordu. Hep, "Paralar benimdi. Benimdi o paralar! Eğer onları çalmış olsaydım, gene haklı olacaktım!" diyordu.

Kendisine karşı gösterilen delillerin üzerinde hemen hemen hiç tartışmıyordu. Kendi lehine deliller gösterse bile, gene de bunu birbirini tutmayan sözler söyleyerek beceriksiz bir şekilde yapıyor, genel olarak sanki hiç kimsenin karşısında, hatta İvan'ın karşısında bile kendini temize çıkarmayı hiç düşünmüyormuş gibi davranıyor, tersine gururlu bir tavırla suçlamaları küçümsüyor, küfrediyor, öfkeyle söylenip duruyordu. Grigoriy'in tanıklık ederken kapının açık olduğunu söylemesine öfkeli öfkeli gülüyor ve karşısındakileri buna inandırmak istiyormuş gibi, "Kapıyı şeytan açmıştır," diyordu. Ama bu olayı aydınlatacak doğru dürüst, akla yatkın hiçbir açıklamada bulunmuyordu. Hatta İvan Fyodoroviç'in yaptığı bu ilk ziyaret sırasında sert bir tavırla, "her şeyin hoş görülebileceğini" ileri sürenlerin ondan şüphe etmeye ve onu sorguya çekmeye hakları olmadığını söyleyerek, ona hakaret etmek fırsatını bile bulmuştu.

Zaten genel olarak o ilk görüşmede İvan Fyodoroviç'e karşı hiç de dostça olmayan bir tavır takınmıştı. İşte İvan Fyodoroviç, Mitya ile yaptığı bu görüşmeden sonra Smerdyakov'a gitmişti. Zaten trende, Moskova'dan bizim kente gelirken, hep gidişinden bir gün önce akşam vakti Smerdyakov'la yaptığı son konuşmayı düşünüp durmuştu. Birçok şey onu şaşırtıyor, birçok şey ona şüpheli görünüyordu. Ama İvan Fyodoroviç, sorgu yargıcına ifade verirken, Smerdyakov'la yapmış olduğu bu konuşmayı açıklamamıştı. Her şeyi Smerdyakov'la yapacağı görüşmeye bırakmıştı.

Smerdyakov o sırada, kent hastanesinde bulunuyordu. Doktor Herzenstube ile İvan Fyodoroviç'in hastanede rastladığı Doktor Varvinski, onun ısrarlı sorularına karşılık vererek, Smerdyakov'un saralı olduğundan şüphe edilemeyeceğini söylemiş, hatta "Felaket gününde acaba rol yapmadı mı?" sorusuna şaşıp kalmışlardı. İvan'a açıklamada bulunarak, bunun olağanüstü bir kriz olduğunu, birkaç gün süre ile devam ettiğini ve tekrar tekrar meydana geldiğini, bu

bakımdan hastanın kesin olarak ölüm tehlikesi bile geçirdiğini, ancak şimdi, tedbir alındıktan sonra, hastanın sağ kalacağını söylemenin artık kesin olarak mümkün olduğunu, bununla birlikte (Doktor Herzenstube'nin ilave ettiği gibi) zihin bakımından sarsılmış bir insan olarak kalacağını, bu durumun "ömrünün sonuna dek olmasa bile oldukça uzun bir süre devam edeceğini" söylemişlerdi.

İvan Fyodoroviç'in sabırsızlıkla, "Yani şimdi deli mi oldu?" diye sorması üzerine kendisine karşılık vererek, "Şimdilik tam öyle olduğu söylenemez, ama bazı anormallikler görülmektedir," diye görüşlerini belirtmişlerdi. İvan Fyodoroviç, bunların ne gibi anormallikler olduğunu kendisi öğrenmek istemişti. Hastanede, Smerdyakov'u ziyaret etmesine hemen izin verildi. Smerdyakov ayrı bir koğuşta yatıyordu. Hemen yanında bir başka yatak daha vardı ve yatakta esnaftan, damla hastalığına tutulduğundan vücudu şişmiş, tam gücünü yitirmiş bir adam yatıyordu. Belliydi ki bugün yarın ölecekti; konuşmaya engel sayılmazdı.

Smerdyakov, İvan Fyodoroviç'i görünce, gözlerine inanamıyormuş gibi hafifçe gülümsemiş ve ilk anda ürker gibi olmuştu. Daha doğrusu, İvan Fyodoroviç'in zihninden böyle bir düşünce geçmişti. Ama bu yalnız bir an sürmüştü. Geri kalan tüm süre içindeyse Smerdyakov, aksine sakinliğiyle İvan Fyodoroviç'i neredeyse şaşkına çevirmişti. İvan Fyodoroviç daha ilk bakışta onun çok hasta olduğu kanısına varmıştı. Smerdyakov çok bitkindi; ağır ağır, sanki dilini güç bela hareket ettiriyormuş gibi konuşuyordu. Çok zayıflamış, sararmıştı. Görüşmenin sürdüğü yirmi dakika boyunca hep baş ağrısından ve mafsallarındaki ağrılardan şikâyet edip durmuştu. Zayıf, kuru yüzü sanki küçücük olmuştu. Şakaklarındaki saçlar kabarmıştı. Tepesindeki kıvırcık saçların yerinde yalnız yukarı doğru kalkmış, incecik bir tutam saç görünüyordu. Ama bir şey ima ediyormuş gibi kısılmış olan sol gözü, eski Smerdyakov'un, içinde hâlâ ölmediğini gösteriyordu. Onu görür görmez İvan Fyodoroviç'in aklına hemen, "akıllı bir insanla konuşmak ilgi çekicidir" sözü gelmişti.

Smerdyakov'un ayakucuna oturmuştu. Smerdyakov, ağrı duyarak tüm vücudunu kımıldatmış, ama önce İvan Fyodoroviç'in ko-

nuşmasını beklemişti. Susmuş hatta onunla pek o kadar ilgilenmiyormuş gibi bir tavırla bakmıştı. İvan Fyodoroviç:

"Benimle konuşabilir misin?" diye sormuştu. "Seni fazla yormayacağım."

Smerdyakov zayıf bir sesle:

"Tabii, konuşabilirim," diye mırıldanmıştı.

Sonra, sanki onu rahatsız ettiği için utanan ziyaretçisini konuşturmak istiyormuş gibi hoşgörü ile:

"Çoktan mı teşrif ettiniz?" diye sormuştu.

"Hayır, ancak bugün gelebildim... Sizin pirincin taşını ayıklamaya geldim."

Smerdyakov içini çekmişti. İvan Fyodoroviç:

"Ne içini çekiyorsun? Olacakları bilmiyor muydun sanki?" diye yüzüne karşı homurdanmıştı.

Smerdyakov, ciddi bir tavırla susmuştu. Sonra:

"Bilmez olur muydum? Her şey önceden belliydi. Bu bakımdan, bu işi yapacaklarını tahmin etmemeye imkân var mıydı?" dedi.

"Bu işi yapacaklarını tahmin etmek ne demek? Sözü dallandırıp budaklandırma! Daha önce bodruma iner inmez, sara krizi geçireceğini söyledin ya? Olacakları önceden biliyormuş gibi bodrumdan söz etmiştin."

Smerdyakov sakin sakin:

"Bunu, sorguya çekildiğinizde açıkladınız mı?" diye merakla sormuştu.

İvan Fyodoroviç, birden öfkelenmişti:

"Hayır, daha açıklamadım, ama muhakkak açıklayacağım. Sen şimdi bana birçok şeyi anlatmak zorundasın oğlum! Şunu da bil ki, bana numara yapmana göz yummayacağım!"

Smerdyakov, gene aynı sakinlikle ve yalnız bir dakika için gözlerini kapayarak:

"Size ne diye oyun oynayayım? Mademki tek umudum sizde. Madem tek umudum sizsiniz... Tıpkı Tanrıya güvenir gibi size güveniyorum!" demişti.

İvan Fyodoroviç hemen sorulara başlayarak:

"Bir kez, sara krizinin önceden tahmin edilemeyeceğini biliyorum," demişti. "Bunu soruşturup öğrendim, bana maval okuma. İnsan, sara krizinin gününü, saatini önceden söyleyemez. Peki nasıl oluyor da, sen bana o zaman gününü de, saatini de, üstelik işin bodrumda olacağını da bildirerek önceden söyledin? Mahsus, sara krizine tutulmuş gibi bir rol yapmadıysan, nasıl oluyor da krize tutularak o bodruma düşeceğini önceden bilebildin?"

Smerdyakov, acele etmeden, sözleri uzata uzata:

"Bodruma zaten inmem gerekiyordu," demişti. "Hatta günde birkaç kez iniyordum oraya. Zaten bir yıl önce de, tıpkı bunun gibi tavan arasından aşağı düşmüştüm efendim. Tabii ki, sara krizinin gününü ve saatini önceden söylemeye imkân yoktur. Ama insan her zaman bir önsezi duyabilir."

"Yalnız sen, hem gününü hem de saatini önceden söyledin!"

"Siz en iyisi benim hastalığım konusunda buradaki doktorlardan bilgi alın beyefendi. O zaman bana gerçekten mi kriz geldiğini, yoksa sahte mi olduğunu öğrenmiş olursunuz. Benim ise bu konuda size söyleyecek hiçbir şeyim yok."

"Peki, ya o bodrum meselesi? Bodrumu nasıl oldu da daha önceden söyleyebildin?"

"Bir bodrumdur tutturmuşsunuz! Ben o bodruma indiğim vakit, korku ve kuşku içindeydim. Asıl korkum, sizi kaybetmiş olmamdan ileri geliyordu, artık dünyada hiç kimsenin beni savunmayacağını biliyor, kimseden bunu beklemiyordum. Bodruma inerken şöyle düşünüyordum! 'Şimdi ister misin bir sara krizi gelip beni çarpsın, o zaman aşağı yuvarlanır mıyım, yuvarlanmaz mıyım?' İşte, bu kuşku birden boğazımın düğümlenmesine yol açtı... Ben de olduğum gibi aşağıya uçtum. Bütün bunları, bir akşam önce kapıda sizinle yaptığım konuşmayı, o zaman size açıklamış olduğum o korkuyu, o bodrum meselesini, hepsini hepsini tüm ayrıntılarıyla Doktor Herzenstube ile sorgu yargıcı Nikolay Parfenoviç'e, açıkladım. Hepsi de bunu ifademe yazdılar. Buranın doktoru, Bay Varvinski ise, herkesin önünde bu durumun özellikle düşünceden ileri geldiğini, daha doğrusu, 'Acaba düşer miyim, düşmez miyim?'

diye kuşku içinde bulunmamdan ileri geldiğini ısrarla öne sürdü. Bu kuşkuya kapıldığım anda kriz de gelip çatmış, öylece yazdılar efendim. Öyle olması gerektiğini, yani başıma bu işin kendi korkumdan ileri geldiğini yazdılar efendim."

Smerdyakov, bunları söyledikten sonra, yorgunluktan bitkin bir hale gelmiş gibi derin derin içini çekmişti. Biraz şaşırmış olan İvan Fyodoroviç:

"Demek ifadeni verirken bunu açıkladın bile, öyle mi?" diye sormuştu.

Kendisi o zamanki konuşmalarını açıklayacağını söyleyerek Smerdyakov'u korkutmak istemişti. Oysa şimdi anlaşılıyordu ki, Smerdyakov hepsini kendisi açıklamıştı.

Smerdyakov kesin bir tavırla:

"Neden korkacakmışım? Varsın tüm gerçeği olduğu gibi yazsınlar," demişti.

"Kapıda yaptığımız konuşmayı da tüm ayrıntılarıyla anlattın mı?"

"Hayır, her sözü olduğu gibi tekrarladım diyemem."

"O gün ağzından kaçırdığın gibi, sara krizine tutulmuş rolü oynamasını bildiğini de söyledin mi?"

"Hayır, bunu da söylemedim."

"Şimdi bana şunu söyle. Sen beni o zaman, Çermaşnya'ya neden gönderiyordun?"

"Moskova'ya gideceğinizden korkuyordum. Çermaşnya ne de olsa daha yakındı efendim."

"Yalan söylüyorsun! Gitmem için sen beni kandırmaya çalışıyordun! 'Buradan gidin, başınız beladan uzak olsun!' diyordun."

"Ben bunu yalnız size karşı olan dostluğumdan, size candan bağlı olduğum için, evde bir felaket olacağını sezerek, size acıdığımdan ötürü söylemiştim. Yalnız, kendime daha da çok acıyordum efendim. Onun için de, 'Günahtan uzak durun,' diyordum. Evde işin kötüye döneceğini anlayasınız ve evde kalıp babanızı koruyasınız diye."

İvan Fyodoroviç birden öfkelenmişti.

"Bunu daha açık söyleseydin ya, aptal!"

"Daha açık nasıl söyleyebilirdim efendim? O zaman bana bu sözleri söyleten sadece korkuydu, efendim. Hem siz de bana kızabilirdiniz. Dmitriy Fyodoroviç'in bir rezalet koparacağından ve o paraları alıp götüreceğinden korkmam tabii bir şeydi. Kaldı ki, o paraları zaten kendisine ait sayıyordu. Bununla birlikte, işin böyle bir cinayetle sonuçlanacağını kim bilebilirdi? Ben, sadece beyefendinin yatağının altında paket içinde bulunan o üç bin rubleyi çalacaklarını sanıyordum. Oysa işte cinayet işlediler. Bunu nasıl tahmin edebilirdim beyefendi?"

İvan Fyodoroviç bu sözlerin üzerinde düşünerek:

"Peki, madem kendin bunun önceden tahmin edilemeyeceğini söylüyorsun, ben nasıl olur da bu işlerin olacağını önceden düşünerek burada kalabilirdim? Lafı ne karıştırıyorsun?"

"Bunu şundan ötürü tahmin edebilirdiniz. Ben sizi Moskova yerine Çermaşnya'ya gönderiyordum! İşte bundan anlayabilirdiniz."

"Canım, nasıl tahmin edebilirdim!"

Smerdyakov çok yorgun görünüyordu ve gene bir dakika kadar susmuştu.

"Şundan tahmin edebilirdiniz efendim, madem ben sizin yol değiştirip, Moskova yerine Çermaşnya'ya gitmenizi öğüt veriyorum, demek ki sizin burada yakında bir yerde bulunmanızı istiyordum. Çünkü Moskova uzak. Dmitriy Fyodoroviç ise, sizin uzak bir yerde olmadığınızı bilirse, bu kadar cesaret bulamaz. Bundan başka, herhangi bir şey olursa çabucak gelip, beni bile savunabilirdiniz. Kaldı ki, size Grigoriy Vasilyeviç'in hastalığını da söyledim. Ayrıca başıma bir sara krizi gelir diye korktuğumu da açıkladım. Hele ölen beyefendinin yanına girmek için nereye, nasıl vurulacağını ve bunları Dmitriy Fyodoroviç'in benden öğrenmiş olduğunu size açıkladıktan sonra, artık onun muhakkak bir şeyler yapacağını tahmin edeceğinizi ve Çermaşnya'ya gitmek şöyle dursun, bir yere kımıldamadan burada kalacağınızı sanıyordum."

İvan Fyodoroviç, 'Gerçi sözleri ağzında geveliyor, ama söyledikleri çok mantıklı şeyler. Herzenstube'nin söylediği o zihin bozukluğu nerede?' diye düşünmüştü. Sonra, öfkelenerek:

"Beni kandırmak istiyorsun, kerata!" diye bağırmıştı.

Smerdyakov en saf tavrıyla:

"Oysa ben o zaman sizin artık her şeyi anladığınızı düşünmüştüm," diye karşılık vermişti.

İvan Fyodoroviç tekrar öfkelenerek:

"Tahmin etseydim, kalırdım!" diye bağırmıştı.

"Oysa ben her şeyi önceden anlayarak, bir an önce günahtan uzaklaşmak, yalnız kendinizi kurtarmak düşüncesiyle, korkudan bir yerlere kaçtığınızı sanmıştım."

"Herkesin senin kadar korkak olduğunu mu sanıyorsun?"

"Özür dilerim efendim. Sizin de benim gibi olduğunuzu düşünüyordum."

İvan heyecan içinde:

"Tabii tahmin etmeliydim," demişti. "Zaten senin alçakça bir şey yapacağını önceden seziyordum... Yalnız yalan söylüyorsun, gene yalan söylüyorsun!"

Birden bir şey hatırlayarak bağırmıştı.

"Hatırlıyor musun, arabaya yaklaştığım vakit bana, 'Akıllı bir insanla sohbet etmek bile ilgi çekici bir şey,' demiştin. Demek benim gitmeme seviniyordun, madem beni o anda övüyordun, buna sevinmiştin öyle değil mi?"

Smerdyakov tekrar tekrar içini çekti. Yüzü biraz kızarmış gibi olmuştu. Hafifçe nefesi tıkanır gibi:

"Eğer sevindiysem, yalnız Moskova'ya değil, Çermaşnya'ya gideceğinize sevinmişimdir. Çünkü ne de olsa daha yakındı, yalnız ben o zaman bu sözleri sizi övmek için söylememiştim. Sitem etmek için söylemiştim efendim. Bunu anlayamadınız."

"Nasıl sitem olsun diye?"

"Şu bakımdan. Böyle bir felaketin olacağını önceden tahmin ettiğiniz halde, kendi babanızı bırakıyor, bizi de korumak istemiyordunuz. Çünkü o üç bin ruble için, onları benim çaldığımı ileri sürerek pekâlâ beni yakalayabilirlerdi."

İvan gene:

"Allah belanı versin!" diye bağırmıştı. "Dur! O işaretleri, o vuruşları da sorgu yargıcına ve savcıya söyledin mi?"

"Her şeyi olduğu gibi söyledim, efendim."

İvan Fyodoroviç içinden gene hayret etmişti. Tekrar söze başlayarak:

"O sırada ancak bir tek şey düşünmüşümdür, o da yalnız senden gelecek bir adilikti. Dmitriy cinayet işleyebilirdi, ama hırsızlık edebileceğine o zaman inanmıyordum... Senden ise her çeşit adiliği bekliyordum. Kendin bile bana saralı gibi rol yapabileceğini söylemiştin. Bunu ne diye söylemiştin sanki?"

"Saflığımdan! Başka neden olacak? Hem zaten ömrümde hiçbir zaman kasıtlı olarak saralı rolü oynamamışımdır. Sadece, sizin karşınızda böbürlenmek için söylemiştim bunu. Aptallığımdan söylemişimdir efendim. O zaman sizi çok seviyordum ve sizin karşınızda daima olduğum gibi görünürdüm."

"Ağabeyim doğrudan doğruya seni suçluyor. Katilin sen olduğunu, hırsızlığı da senin yaptığını söylüyor."

Smerdyakov acı acı gülümsemişti.

"Kendileri için başka bir çare kaldı mı ki? Hem tüm o delillerden sonra, kendilerine kim inanır ki? Grigoriy Vasilyeviç kapının açık olduğunu görmüş efendim. Bundan sonra ne denebilir? Artık günahlarını Tanrı bağışlasın! Kendilerini kurtarmak için tir tir titreyerek..."

Bir süre hiç konuşmadan sessiz durmuş, sonra birden aklına gelmiş gibi sözlerine şunları eklemişti:

"Bakın işte şimdi gene aynı şey oluyor, kendileri bu işi bana yüklemek istiyorlar. Bu işin benim elimden çıktığını söylüyorlar efendim. Bunu daha önceden de işittim efendim. Oysa şimdi aynı noktaya parmak basacağım, gene saralı rolü oynamakta usta olduğum konusuna değineceğim. Eğer babanız için gerçekten herhangi bir kötü niyetim olsaydı, saralı rolü oynamakta usta olduğumu size söyler miydim? Madem öyle bir cinayeti aklıma koymuştum, hiç öyle bir budalalık yapmama imkân var mıydı? Beni ele verecek öyle bir delili önceden açıklar mıydım? Üstelik öldüreceğim adamın

oğluna bunu söyler miydim? Rica ederim! Böyle bir şey gerçekten olabilir mi? Bunun mümkün olduğunu kimse söyleyemez! Tersine böyle bir şey hiçbir zaman olamaz efendim. Şimdi işte bakın, o konuşmamızı Tanrıdan başka kimse işitmedi. Ama eğer şimdi siz savcıya ve Nikolay Parfenoviç'e gidip o konuşmamızı kendilerine söyleseniz bile, bu davranışınızla beni tam anlamıyla savunmuş olursunuz efendim. Çünkü önceden bu kadar saf davranan bir insan, kötü bir adam olabilir mi? Bunların hepsini düşünebilirler."

İvan Fyodoroviç, Smerdyakov'un çıkardığı bu sonuca hayret etmiş, konuşmayı keserek yerinden kalkıp:

"Dinle," demişti, "ben senden hiç de şüphe etmiyorum, hatta seni suçlamalarını gülünç buluyorum... Aksine, sana teşekkür ediyorum. Beni üzüntüden kurtardın. Şimdi gidiyorum, ama gene geleceğim. Şimdilik hoşça kal, iyi olmaya bak. Bir şeye ihtiyacın var mı?"

"Her şey için teşekkür ederim efendim. Eksik olmasın, Marfa İgnatyevna beni unutmuyor ve eğer bir şeye ihtiyacım olursa, hepsini yerine getiriyor. Eskisi gibi bana iyilik etmeye devam ediyor. Sonra her gün başka iyi insanlar da beni ziyaret ediyorlar."

"Haydi allahaısmarladık. Şunu da söyleyeyim ki, senin saralı numarası yapabildiğini söylemeyeceğim..."

İvan bunu söyledikten sonra, birden nedense:

"Senin de ifade verirken bunu açıklamamanı öğütlerim," demişti.

"Anladım, çok iyi anladım efendim. Eğer siz ifadenizde bunu açıklamazsanız, ben de sizinle o vakit kapıda yapmış olduğumuz konuşmayı açıklamam..."

İşte o zaman, İvan Fyodoroviç, dışarı çıkıp da koridorda on adım kadar yürüdükten sonra, birden Smerdyakov'un söylediği son sözde, gururunu yaralayan garip bir anlam bulunduğunu hissetmişti. Hemen geri dönecekti, ama bu duygu ancak bir an sürmüştü ve İvan Fyodoroviç, "Saçma!" dedikten sonra elinden geldiği kadar çabuk hastaneden çıkıp gitmişti. En önemlisi, gerçekten artık sakinleştiğini ve bu sakinleşmenin, suçlu olanın Smerdyakov değil de ağabeyi Mitya olmasından ileri geldiğini hissediyordu. Oysa bu-

nun tersi olması gerekirdi. Neden öyle bir his duyduğunu o zaman incelemek istememişti. Hatta içindeki duyguları araştırmaktan bir tiksinti duymuştu.

Bir an önce bir şeyleri aklından büsbütün çıkarmak, unutmak istemişti. Ondan sonraki günler içinde, Mitya'yı kötü duruma düşüren bütün delilleri daha esaslı olarak ve iyice öğrendikten sonra ise, Mitya'nın suçlu olduğuna artık kesin olarak karar vermişti. İfadeler arasında en değersiz insanların açıklamaları vardı; ama bunlardan bazıları insanı sarsar gibi oluyordu. Örneğin Fenya ile annesinin ifadesi öyleydi. Hele Perhotin'in, meyhanede, Plotnikov'ların dükkânında olup bitenlerin, Mokroye'deki tanıkların verdiği ifadelerin sözü bile olamazdı. En çok da önemsiz sayılan ayrıntılar, insana müthiş etki yapıyordu.

"Gizli vuruşlar" konusunda yapılan açıklama, sorgu yargıcı ile savcıyı, Grigoriy'in kapının açık olduğu konusunda verdiği ifade kadar şaşırtmıştı. Grigoriy'in karısı Marfa İgnatyevna, İvan Fyodoroviç'in kendisine sorduğu soruya karşılık olarak, kesinlikle, Smerdyakov'un tüm geceyi onların evinde, bölmenin öbür tarafında geçirmiş olduğunu söyleyerek, "Bizim yataktan üç adım kadar bile mesafe yoktur," demiş, uykusunun derin olmasına rağmen, o gece nasıl inlediğini duyarak, sık sık uyandığını belirtmiş ve "Hep inliyordu, hiç durmadan inliyordu!" diye anlatmıştı.

İvan Fyodoroviç, Herzenstube ile konuşup da Smerdyakov'un kendisine hiç de deli görünmediğini, sadece zayıf göründüğünü söylediği vakit, ihtiyar adamın dudaklarında ince bir gülümseyiş belirmişti.

Herzenstube:

"Peki, şimdi neyle uğraştığını biliyor musunuz?" diye sormuştu. "Fransızca sözleri ezberliyor. Yastığının altında bir defter var, Fransızca sözler Rus harfleriyle yazılmış bu deftere. He-he-he!" diye karşılık vermişti.

Sonunda İvan Fyodoroviç tüm kuşkuları bir tarafa bırakmıştı. Bununla birlikte, bir şey ona hâlâ garip görünüyordu, o da Alyoşa'nın ısrarla Dmitriy'in öldürmediğini ileri sürmesi, cina-

yeti "herhalde" Smerdyakov'un işlemiş olduğu üzerinde durması idi. İvan, Alyoşa'dan işittiği sözlerin kendisi için daima büyük bir önem taşıdığını hissederdi. Bu yüzden onun bu tutumuna şaşıp kalıyordu. Alyoşa'nın onunla Mitya konusunda konuşmak için fırsat aramaması ve hiçbir zaman bu konuda önce kendisinin söze başlamaması, yalnız İvan'ın sorularına karşılık vermekle yetinmesi de garip bir şeydi. Bu, İvan Fyodoroviç'in dikkatini çok çekmişti.

Bununla birlikte, kendisi o sırada, bunlarla hiç ilgili olmayan bambaşka bir konu ile uğraşıyordu. Moskova'dan dönüşünün daha ilk günlerinde, kendini tamamen ve artık geri dönülmez bir şekilde Katerina İvanovna'ya karşı duyduğu ateşli ve çılgınca tutkuya kaptırmıştı. Sonradan İvan Fyodoroviç'in bütün hayatında büyük bir etki bırakan bu yeni tutkusundan şimdi söz etmenin sırası değil: Bütün bunlar, artık başka bir hikâyeye, başka bir romana konu olabilir. Ama bu romanı bir gün yazabilecek miyim bilmiyorum. Bununla birlikte, gene de İvan Fyodoroviç'in, daha önce anlattığım gibi, o gece Alyoşa ile birlikte yürürken Katerina İvanovna'dan söz ederek, "Benim artık onda gözüm yok," dediği vakit, büyük bir yalan söylemiş olduğunu belirtmeden geçemem. İvan zaman zaman genç kadına karşı onu öldürebilecek kadar büyük bir nefret duymasına rağmen, onu çılgınca seviyordu.

Bu işin içinde birçok neden rol oynuyordu. Katerina İvanovna, Mitya'nın başına gelenlerle o kadar sarsılmıştı ki, tekrar kendisine dönen İvan Fyodoroviç'e bir kurtarıcıya sarılır gibi dört elle sarılmıştı. Genç kadının kalbi kırılmıştı; kendisini hakarete uğramış ve küçük düşmüş hissediyordu. İşte öyle olduğu bir sırada, onu eskiden bu kadar seven bir insan, tekrar yanına dönmüştü... Evet, onun kendisini ne kadar sevdiğini çok iyi biliyordu... Hem de, o insanın zekâsını, duygularını kendinden o kadar üstün tutuyordu ki! Öyleyken, prensiplerine sıkı sıkıya bağlı olan genç kız, sevgilisinin Karamazov'lara özgü dizginsiz isteklerine ve üzerinde yaptığı tüm etkiye rağmen, tam olarak kendini ona kaptırmamıştı.

Çünkü aynı zamanda, Mitya'ya ihanet etmiş olduğu için durmadan pişmanlık duyuyor ve İvan'la kavga ettiği, ona tehditler

savurduğu anlarda (ki o anlar pek çoktu) bunu ona açıkça söylüyordu. İşte İvan'ın, Alyoşa ile konuşurken, "yalan üstüne yalan!" dediği buydu. Tabii bu işin içinde gerçekten pek çok yalan vardı ve gerçekten İvan Fyodoroviç'i en çok kızdıran da buydu... Ama bütün bunlardan sonra söz edeceğiz. Sözün kısası, İvan, bir süre için Smerdyakov'u hemen hemen unutmuştu. Bununla birlikte, onu ilk ziyaretinden iki hafta sonra, içinde yine eskisi gibi kendisini üzen garip düşünceler uyanmıştı.

Bunların ne olduğunu anlatmak için İvan Fyodoroviç'in, babası Fyodor Pavloviç'in evinde geçirdiği o son gece (gitmeden önceki gece) neden bir hırsız gibi yavaşça merdivenden aşağı inip babası aşağıda ne yapıyor diye kulak kabarttığını kendine sorup durduğunu söylemek yeterlidir. Neden bunu sonradan tiksintiyle hatırlamıştı? Neden ertesi gün Moskova'ya giderken birden içinde büyük bir üzüntü duymuş ve kendi kendine 'Ben alçağın biriyim,' demişti. İşte şimdi, bütün bu üzücü düşünceler yüzünden, neredeyse Katerina İvanovna'yı bile unutacak hale geldiğini hissediyordu. Bu sorular tüm varlığını o kadar etkiliyordu işte! Tam bunu düşündüğü sırada sokakta Alyoşa'ya rastlamıştı. Onu hemen durdurmuş ve damdan düşer gibi:

"Hatırlıyor musun, Dmitriy öğleden sonra eve zorla girip babamı dövdüğü gün, sana olaydan sonra avluda, 'istemek hakkını' saklı tutuyorum demiştim. Şimdi söyle, o vakit babamın ölümünü istediğimi düşündün mü, düşünmedin mi?" diye sormuştu.

Alyoşa, alçak sesle:

"Düşündüm," diye karşılık vermişti.

"Doğru söylemek gerekirse gerçekten öyleydi. Bunu anlamak için kâhin olmak gerekmez. Ama o sırada, aynı zamanda 'Varsın alçaklar birbirini yesin,' demiştim. O vakit gerçekten Dmitriy'in babamı öldürmesini, belki de bunu mümkün olduğu kadar çabuk yapmasını istediğimi... hatta ona bu işte yardım etmekten bile kaçınmayacağımı hiç düşündün mü?"

Alyoşa hafifçe sararmış ve hiç konuşmadan ağabeyinin gözlerinin içine bakmıştı.

İvan:

"Söylesene!" diye bağırmıştı. "Senin o anda ne düşündüğünü öğrenmek istiyorum. Ben gerçeği istiyorum! Gerçeğe ihtiyacım var benim!"

Güçlükle içini çekmiş ve Alyoşa'nın vereceği karşılığı önceden biliyormuş gibi garip bir öfkeyle ona bakmıştı.

Alyoşa:

"Bağışla beni ağabey! O vakit bunu da düşünmüştüm," diye fısıldamış, sonra hiçbir "hafifletici neden" ileri sürmeden susmuştu.

O zaman İvan:

"Teşekkür ederim," diyerek Alyoşa'nın yanından ayrılmış, hızla kendi yoluna gitmişti.

O günden sonra Alyoşa, İvan ağabeyinin kesin olarak kendisinden gittikçe uzaklaştığını, hatta artık onu sevmediğini hissetmeye başlamıştı. Bu yüzden kendisi de artık evine uğramıyordu. Ama İvan Fyodoroviç, o gün Alyoşa ile karşılaştıktan hemen sonra, evine uğramadan birden tekrar Smerdyakov'a gitmişti.

VII

SMERDYAKOV'A İKİNCİ ZİYARET

SMERDYAKOV artık hastaneden taburcu edilmişti, İvan Fyodoroviç yeni kiraladığı evi biliyordu. Smerdyakov işte o kerestelerden yapılmış, eğrilmiş ve bir sofayla ayrılmış iki kulübeden ibaret küçük evde oturuyordu. Kulübelerden birine Mariya Kondratyevna ile annesi, öbürüne de Smerdyakov'un kendisi yerleşmişti. Evlerine onlarla ne şekilde anlaşarak yerleşmişti? Bedava mı oturuyor, yoksa kira mı veriyordu? Bunu ancak Allah bilirdi. Sonradan, evlerine Mariya Kondratyevna'nın nişanlısı sıfatıyla yerleşmiş olduğu ve yanlarında bedava olarak oturduğu ileri sürülmüştür.

Ana kız ona büyük bir saygı gösteriyor ve onu kendilerinden daha üstün bir insan sayıyordu.

İvan Fyodoroviç, kapıyı çalıp da vuruşlarını duyurduktan sonra, Mariya Kondratyevna'nın işareti üzerine, doğrudan doğruya sola,

Smerdyakov'un oturduğu, "beyaz kulübeye" geçti. Bu kulübede topraktan yapılmış, sırlı ve iyice yakılmış bir peç duruyordu. Duvarlar mavi kâğıtla kaplıydı. Ama doğru söylemek gerekirse yırtık pırtıktı ve çatlakların altında yığınla karafatma kıpırdayıp duruyor, bu yüzden odada hiç dinmeyen bir hışırtı duyuluyordu. Eşyalar da değersizdi. İki duvarın dibinde banklar, masanın yanında da iki iskemle vardı. Masa, tahtadan yapılmış basit bir şeydi ama üzeri pembe işlemelerle süslüydü. İki küçük pencerede içinde sardunya bulunan iki saksı duruyordu. Köşede tasvirlerin asıldığı bir girinti vardı. Masanın üzerinde yamru yumru ve pek büyük olmayan madeni bir semaverle, üzerinde iki fincan bulunan bir tepsi görülüyordu.

Ama Smerdyakov artık çayını içmiş, semaver de sönmüştü... Kendisi ise masanın başında, bankta oturuyor, deftere bakarak elindeki mürekkep kalemiyle bir şeyler yazıyordu. Hokka hemen yanında idi. Bir de kısacık tunç bir şamdan, şamdanın içinde de stearinli bir mum vardı. İvan Fyodoroviç, daha Smerdyakov'un yüzüne bakar bakmaz hastalığının artık tam anlamıyla geçmiş olduğu kanısına vardı. Smerdyakov'un yüzü daha dolgundu. Alnının üzerindeki saçlar kabartılmış, şakaklarındakiler ise iyice yatırılmıştı. Sırtında, pamuklu bir robdöşambr ile oturuyordu. Ama robdöşambrı iyice yıpranmış, eskimişti. Gözlüğü burnunun üzerinde idi. Oysa İvan Fyodoroviç onun gözlük taktığını hiç görmemişti. Bu önemsiz şey birden, nedense İvan Fyodoroviç'in kızgınlığını iki misli arttırdı, 'Ama ne yaratık! Üstelik bir de gözlük takmış!' diye düşündü.

Smerdyakov başını ağır ağır kaldırdı, gözlüğünün üzerinden içeriye girene dikkatle baktı. Sonra, gözlüğünü yavaşça çıkardı, kendisi de bankın üzerinden doğruldu. Ama bu doğruluşu artık hiç de o kadar saygılı değildi. Bunu garip, hatta tembelce denilecek bir şekilde, sanki sadece, artık gösterilmemesi imkânsız en basit nezaket kuralına boyun eğiyormuş gibi bir tavırla yapmıştı. İvan tüm bunları bir anda fark etmiş, hepsini birden kavramıştı. En önemlisi Smerdyakov'un bakışını, kesin olarak öfkeli, hoşnutsuz, hatta küçümseyen bakışını fark etmişti. Smerdyakov'un bakışı, 'Ne gelip duruyorsun? O zaman seninle hepsini konuştuk ya? Ne diye

gene geldin?' der gibiydi. İvan Fyodoroviç kendini güçlükle tuttu. Daha ayakta dururken paltosunun düğmelerini çözerek:

"Odan da ne sıcakmış!" dedi.

Smerdyakov:

"Buyurun paltonuzu çıkarın!" diye izin verdi.

İvan Fyodoroviç paltosunu çıkardı, onu bankın üzerine attı, titreyen elleriyle bir iskemle aldı, onu hızla masaya doğru çekti ve üzerine oturdu. Smerdyakov banka ondan önce oturmuştu. İvan Fyodoroviç hemen, sert bir tavırla:

"Önce hemen şunu sorayım, burada yalnız mıyız?" diye sordu. "Bizi oradan işitmezler mi?"

"Hiç kimse, hiçbir şey işitmez efendim. Kendiniz de gördünüz ya arada bir sofa var."

"Bana baksana oğlum, hastanede yanından ayrıldığım zaman senin saralı numarası yapmakta usta olduğunu söylemezsem, sen de sorgu yargıcına bizim bahçe kapısında konuştuğumuz her şeyi açıklamayacağını söylemiştin; o vakit neyi kastediyordun? Her şeyi dediğin neydi? Ne demek istemiştin? Beni tehdit mi ediyordun, nedir? Seninle bir anlaşmam mı vardı? Senden korktuğumu mu sanıyorsun yoksa?"

İvan Fyodoroviç bunları büsbütün çileden çıkmış bir halde söylüyordu ve belliydi ki, mahsus, bütün kaçamak yollarını küçümsediğini, lafı dolandırmasına göz yummayacağını, elindeki kozları açıkça oynadığını belirtmek istiyordu. Smerdyakov'un gözlerinde öfkeli ışıklar belirdi. Sol gözü kırpıştı. Karşılığını hemen verdi. Gerçi her zamanki gibi ağırbaşlılıkla ve ölçülü konuşmuştu ama 'Madem açık konuşmak istiyorsun, al bakalım, işte açıktan açığa söylüyorum,' der gibiydi.

"Ben o zaman bu sözü şunun için söylemiştim efendim: Siz, babanızın öldürüleceğini önceden bildiğiniz halde, onu feda ederek, yalnız bıraktınız. Başkaları bunu öğrendikten sonra duygularınız hatta belki de başka şeylerden kötü sonuçlar çıkarmasınlar diye, bunu yargıçlara açıklamamayı vadetmiştim."

Smerdyakov bunu gerçi acele etmeden, kendine hâkim olarak söylemişti ama artık sesinde garip bir sertlik, ısrarlı bir anlam ve öfkeyle meydan okuyan bir hava seziliyordu. Küstah bir tavırla gözlerini İvan Fyodoroviç'e dikmişti. İvan'ın ise daha ilk anda gözleri bulanır gibi olmuştu:

"Ne dedin? Ne? Deli misin sen?"

"Çok şükür aklım başımda efendim."

İvan Fyodoroviç sonunda kendini tutamayarak:

"Ben o zaman cinayet işleneceğini biliyor muydum?" diye bağırdı ve şiddetle masayı yumrukladı. "'Daha başka şeylerden' ne demek? Söyle alçak herif, ne demek istiyorsun?"

Smerdyakov susuyor, aynı küstah bakışla İvan Fyodoroviç'i süzmeye devam ediyordu.

İvan Fyodoroviç avazı çıktığı kadar:

"Söyle, pis kokulu alçak herif! Neymiş o 'başka şeyler' diye bağırdı."

"'Başka şeyler' derken şunu kastetmiştim efendim, siz herhalde o zaman babanızın ölmesini çok istiyordunuz."

İvan Fyodoroviç ayağa fırladı ve var gücü ile Smerdyakov'un omzuna bir yumruk indirdi. O kadar şiddetle vurmuştu ki, Smerdyakov duvara çarptı. Bütün yüzü bir anda gözyaşları ile ıslandı. "Ayıp beyefendi! Gücü olmayan bir insanı dövmek ayıp!" dedikten sonra, burnunu sile sile büsbütün ıslattığı mavi kareli mendili ile gözlerini örttü ve alçak sesle ağlamaya başladı. Böylece bir dakika kadar geçti. Sonunda İvan Fyodoroviç emreden bir tavırla:

"Yeter! Kes artık!" diyerek gene iskemlenin üzerine oturdu. "Kalan sabrımı da tüketme!

Smerdyakov gözlerini örttüğü o bez parçasını çekti. Buruşmuş yüzünün her noktasında, uğradığı hakaretin izi okunuyordu.

"Demek sen o zaman Dmitriy ile birlikte babamı öldürmek istediğimi düşündün, öyle mi alçak?"

"Ben o zamanki düşüncelerinizi bilmiyordum efendim. Zaten sizi bahçe kapısında durdurmamın nedeni, sizi bu noktada denemekti efendim."

"Neyi deneyecektin? Neyi?"

"Yani şunu öğrenmek istiyordum, babanızın bir an önce öldürülmesini istiyor musunuz, istemiyor musunuz?"

İvan Fyodoroviç'i en çok kızdıran şey Smerdyakov'un bir türlü vazgeçmediği o ısrarlı ve küstah tavrıydı. Birden:

"Onu sen öldürdün!" diye bağırdı.

Smerdyakov, onu küçümseyen bir tavırla hafifçe güldü.

"Benim öldürmediğimi hem de çok kesin olarak siz de biliyorsunuz. Hem bana öyle geliyor ki, akıllı bir insanın bu konuda artık söyleyecek sözü yoktur."

"İyi ama o zaman benden niçin öyle şüphe ettin?"

'Sizin de bildiğiniz gibi sadece korkudan efendim. Çünkü o zaman öyle bir durumdaydım ki, korktuğum için herkesten şüphe ediyordum. Sizi de denemeye niyetliydim, çünkü kendi kendime, eğer siz de ağabeyinizin istediği şeyi istiyorsanız, 'O zaman her şeyin sonu geldi, beni de onunla birlikte sinek gibi yok edebilirler!' diye düşünüyordum.

"Dur bakalım, iki hafta önce öyle demiyordun."

"Hastanede sizinle konuşurken de aynı şeyleri düşünüyordum, ama fazla söze ihtiyaç kalmadan her şeyi anladığınızı ve akıllı bir insan olarak, açık bir şekilde konuşmak istemediğinizi sanıyordum efendim."

"Şuna bakın hele! Ama şimdi söyle, söyle, ısrar ediyorum. Hangi davranışımla, hangi davranışımla o pis ruhunda hakkımda öyle alçakça bir şüphe uyandırdım?"

"Kendiniz hiçbir zaman bunu yapamazdınız efendim. Zaten böyle bir şeyi istemezdiniz de. Ama bir başkası öldürsün, bunu istiyordunuz."

"Şuna bakın! Üstelik bunu ne kadar sakin, ne kadar serinkanlı bir tavırla söylüyor! Yahu ben bunu neden isteyeyim? İsteyip de ne yapacağım?"

Smerdyakov karşısındakini yaralamak isteyen, hatta intikamcı bir tavırla:

"Neden mi isteyecektiniz? Peki miras meselesi yok muydu efendim?" diye atıldı. "Babanızın ölümünden sonra, üç kardeş olarak her birinize hemen hemen kırkar bin ruble, hatta belki de daha fazlası kalabilirdi. Oysa Fyodor Pavloviç o vakit Bayan Agrafena Aleksandrovna ile evlenmiş olsaydı, o kadın nikâh kıyılır kıyılmaz babanızın tüm servetini hemen kendi üzerine çevirirdi. Çünkü kendileri, öyle aptal kadınlardan değildirler efendim. O zaman da size, her üç kardeşe de, babanızın ölümünden sonra iki ruble bile kalmazdı. O vakit nikâh sanki çok mu uzaktı? Bir kıl payı kalmıştı efendim. O hanımefendi küçük parmağı ile babanıza şöyle bir işaret etti mi, beyefendi dili bir karış dışarıda, onun peşinden kiliseye koşardı."

İvan Fyodoroviç üzüntü ile kendini tuttu. Sonunda:

"Peki, görüyorsun ki yerimden fırlamadım! Seni dövmedim, öldürmedim. Devam et bakalım. Demek sence ben, ağabeyim Dmitriy'i bu işi yapmakla görevli sayıyordum, ona güveniyordum öyle mi?"

"Nasıl güvenmezdiniz efendim? Ağabeyiniz öldürürlerse, hemen bir soylu olarak tüm haklarından, unvanlarından, rütbelerinden ve mallarından yoksun kalmış olacak ve kürek mahkûmu olarak sürgün edilecekti. Demek ki öyle bir şey olursa, babanızın ölümünden sonra kardeşiniz Aleksey Fyodoroviç ile birlikte ikinize eşit miktarda bir miras kalacaktı; yani her birinize artık kırkar değil, altmışar bin düşecekti efendim. Bu bakımdan o zaman bu işi Dmitriy Fyodoroviç'in yapacağına muhakkak güvenmişsinizdir!"

"Aman Allahım! Nelerine dayanıyorum senin! Beni dinle alçak herif! Eğer o vakit 'Bu işi falanca yapar,' diye düşünseydim, herhalde herkesten önce sana güvenirdim, Dmitriy'e değil. Hatta yemin ederim o zaman senin bir alçaklık yapacağını seziyordum... Daha o vakit... İçimde uyanan duyguyu hatırlıyorum..."

Smerdyakov alaylı bir tavırla gülümsedi.

"Ben de o zaman bir an için bana da güvendiğinizi düşünmüştüm," dedi. "Bu bakımdan, daha o zaman kendinizi ele vermiş oldunuz. Çünkü madem benim öyle bir şey yapacağımı hissediyor-

dunuz, öyleyken niçin gidiyordunuz? Demek ki böyle davranarak bana, 'Babamı öldürebilirsin, ama sana engel olmuyorum,' demek istiyordunuz."

"Alçak! Bunu sen öyle anlamışsındır!"

"Hepsi de o Çermaşnya yüzünden oldu efendim. Rica ederim! Moskova'ya gitmeye hazırlanıyorsunuz ve babanızın Çermaşnya'ya gitmeniz için yaptığı bütün ricaları reddediyorsunuz! Sonra da benim söylediğim aptalca bir söz üzerine birden razı oluyorsunuz! O zaman ne diye o Çermaşnya'ya gitmeye razı oldunuz? Madem ortada hiçbir sebep yoktu, neden bir tek benim sözüm üzerine Moskova'ya değil de Çermaşnya'ya gittiniz? Demek benden bir şeyler bekliyordunuz!"

İvan, dişlerini gıcırdatarak:

"Hayır, beklemiyordum, yemin ederim ki hayır!" diye bağırdı.

"Nasıl oluyor da, 'Hayır,' diyorsunuz efendim? Öyle olsaydı size düşen şey, o zamanki sözlerim için, babanızın oğlu olarak beni her şeyden önce polise teslim etmek, dövdürmekti efendim... Hiç değilse hemen oracıkta suratımı dağıtabilirdiniz. Oysa siz tersine hiç de öfkelenmeyerek, hemen dostça bir tavırla, söylediğim aptalca bir sözü harfiyen yerine getiriyorsunuz ve yola koyuluyorsunuz. Bu ise büsbütün saçma bir şeydi efendim. Çünkü babanızın hayatını korumak için kalmanız gerekirdi... Böyle olunca ben, bunlardan başka bir sonuç çıkarabilir miydim?"

İvan, somurtmuş olarak oturuyordu. Sinirden iki elini de yumruk yapmış, sımsıkı dizlerine dayamıştı. Acı acı gülerek:

"Evet, o sırada suratını dağıtmadığıma yazık oldu," dedi. "Seni polise sürükleyemezdim. Sözlerime kim inanırdı? Neyi neyle ispat edebilirdim? Ama suratını... Hay Allah, yazık! Düşünemedim bunu! Gerçi şimdi surat dağıtmak yasak ama senin suratını seve seve çorbaya çevirirdim."

Smerdyakov, ona hemen hemen zevkle bakıyordu. Fyodor Pavloviç'in sofrasına hizmet ettiği zamanlar masanın arkasında durup da, Grigoriy Vasilyeviç'le din konusunda tartışarak onu kızdırdığı zamanki gibi kendinden memnun, bilgiç bir tavırla:

"Günlük hayatın olağan olaylarında, yani basit olaylarda bir adamın suratını dağıtmak gerçekten yasalarla yasaklanmış bir şeydir ve artık herkes dayak atmaktan vazgeçmiştir. Ama hayatın özel olaylarında, bizi bırakın tüm dünyada, hatta ortada tam bir Fransız demokrasisi olsa bile gene aynı şekilde, tıpkı Adem'le Havva çağında olduğu gibi dayak atmaya devam ediyorlar. Hem hiçbir zaman da bundan vazgeçmeyeceklerdir. Siz ise, o vakit özel bir olay olduğu halde, bu cesareti gösteremediniz efendim."

İvan, masanın üzerinde duran defteri başı ile işaret etti:

"Ne o, Fransızca sözler mi öğreniyorsun?"

"Neden öğrenmeyeyim? Belki böylece tahsilimi tamamlamış olacağım. Sanıyorum ki, bu bilgi o mutlu Avrupa ülkelerine gideceğim vakit işime yarayacaktır."

İvan'ın gözleri kıvılcımlandı, tüm vücudu tepeden tırnağa titredi.

"Dinle canavar!" dedi. "Senin suçlamalarından korkmuyorum! İfade verirken, benim için istediğini söyleyebilirsin ve eğer şimdi sana gebertinceye kadar bir dayak atmıyorsam, bunu yalnız bu cinayeti senin işlediğinden şüphe ettiğim için, seni mahkemeye vereceğim için yapmıyorum! Seni ele verecek bir ipucu bulacağım!"

"Bence sussanız daha iyi olacak, efendim. Çünkü tam anlamıyla suçsuz olduğuma göre, beni nasıl suçlayabilirsiniz? Hem size kim inanacaktır? Eğer öyle bir şeye başvuracak olursanız, ben de hemen her şeyi anlatırım efendim, çünkü kendimi savunmadan duramam değil mi?"

"Şimdi senden korktuğumu mu sanıyorsun?"

"Varsın mahkemede yargıçlar şimdi size söylediğim sözlere inanmasın efendim; halk arasında inananlar olacak ya! Onlar inanınca da mahcup olacaksınız efendim."

İvan dişlerini sıkarak:

"Bak, bak gene 'Akıllı bir adamla konuşmak yararlı oluyor,' demek istiyorsun, öyle değil mi?"

"Tam üstüne bastınız efendim. Akıllısınız ve tabii akıllı bir insan gibi davranacaksınız efendim."

İvan Fyodoroviç ayağa kalktı, öfkeden titreyerek paltosunu giydi, sonra artık Smerdyakov'a hiçbir karşılık vermeden, hatta yüzüne bile bakmadan hızlı adımlarla odadan çıktı. Akşamın taze havası ona serinlik verdi. Göklerde ay, pırıl pırıl parlıyordu. Zihninde karmakarışık düşünceler vardı, ruhundaki duygular da karışıktı.

İvan Fyodoroviç kendi kendine, 'Şimdi gidip Smerdyakov'u ihbar edeyim mi? Ama neyi ihbar edeceğim? Ne de olsa suçsuz. Aksine o beni suçlayabilir,' diye söyleniyor, durup durup, 'Gerçekten, o vakit ne diye Çermaşnya'ya gittim sanki? Neden yaptım bunu? Niçin gittim?' diye soruyordu. 'Evet, tabii bir şeyler bekliyordum. Smerdyakov haklı.'

Sonra, gene belki yüzüncü kezdir babasının evindeyken o son gece, merdivende durup aşağıda olup bitenlere nasıl kulak kabarttığını hatırladı. Ama bu sefer öyle bir acıma duygusu ile hatırlamıştı ki bunu, birden olduğu yerde sanki kalbine bir hançer saplanmış gibi durakladı, "Evet ben, daha, o zaman bu işin olmasını bekliyordum. Gerçek bu! İstiyordum, tam anlamıyla istiyordum cinayetin işlenmesini! Ama gerçekten öyle miydi? İstiyor muydum bu cinayeti? İstiyor muydum? Şu Smerdyakov'u gebertmeli! Eğer şimdi Smerdyakov'u öldürme cesaretini göstermezsem, yaşamaya bile değmez!"

Bunun üzerine İvan Fyodoroviç, evine uğramadan doğru Katerina İvanovna'ya gitti ve gelişi ile onu korkuttu. Çılgın gibiydi. Smerdyakov'la yapmış olduğu konuşmayı olduğu gibi, harfi harfine ona anlattı. Genç kadın onu ne kadar sakinleştirmeye çalışırsa çalışsın, bir türlü sakinleşemiyor, odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, kesik kesik, garip bir şekilde konuşuyordu. Sonunda oturdu, dirseklerini masaya dayadı, başını da iki elinin üzerine indirdi ve garip bir söz söyledi:

"Eğer cinayeti işleyen Dmitriy değil de Smerdyakov olsaydı, o zaman düşüncesini kabul edebilirdim, çünkü onu teşvik ettim. Daha doğrusu, teşvik ettim mi, daha bunu da iyice bilemiyorum. Ama eğer Dmitriy değil Smerdyakov öldürdüyse, tabii ben de katil sayılırım!"

Katerina İvanovna, bu sözleri dinledikten sonra, konuşmadan ayağa kalktı, yazı masasına doğru yürüdü, masanın üzerinde duran kutuyu açtı, içinden bir kâğıt çıkardı ve İvan'ın önüne koydu. Bu kâğıt İvan Fyodoroviç'in sonradan Alyoşa'ya babalarını Dmitriy'in öldürdüğünü "mutlak bir şekilde ispat eden" belgeydi. Bir mektuptu. Mitya bu mektubu sarhoş bir haldeyken, manastıra giden Alyoşa ile kırda karşılaştığı akşam, Katerina İvanovna'nın evinde Gruşenka'nın genç kadına hakaretler savurduğu rezaletten sonra yazmıştı.

O akşam Alyoşa'dan ayrıldıktan sonra Mitya, Gruşenka'ya gitmeye niyetlenmişti. Onunla gerçekten görüşüp görüşmediği bilinmiyordu. Yalnız gece olunca, Başkent Meyhanesi'nde görülmüş ve orada iyice kafayı çekmişti. Sonra kalem ve kâğıt istemiş ve kendisini ele verecek önemli bir belge meydana getirmişti. Bu, çileden çıkmış bir adamın çeşit çeşit laflarla dolu, cümleleri arasında bağlantılar bulunmayan, tam anlamıyla "sarhoş işi" mektubuydu. Tıpkı sarhoş bir adamın eve döndükten sonra olağanüstü bir öfkeyle karısına ya da evde bulunan kişilere, biraz önce kendisine nasıl hakaret edildiğini, hangi alçağın ona ne gibi hakaretler savurduğunu, kendisinin ise aksine ne kadar mükemmel bir insan olduğunu, o alçağa neler yapacağını uzun uzun, bağlantısız cümleler ve karmakarışık bir heyecanla, üstelik masayı yumruklayarak ve gözlerinde de sarhoşluğunu belli eden gözyaşları ile bağırıp çağırarak anlatışı gibi bir şeydi...

Kendisine meyhanede verdikleri kâğıt, özelliği olmayan basit, kötü cins, kirli bir mektup kâğıdı parçasıydı. Arkasında da bir hesap yazılıydı. Sarhoşlukla içten gelen sözlere herhalde yer kalmamıştı ki, Mitya yalnız kâğıdın kenarlarına değil, ayrıca son satırların üst kısmına da bir şeyler karalamıştı. Mektupta şöyle deniliyordu:

> Uğursuz Katya! Yarın senin o üç bin rubleni geri vereceğim, ondan sonra elveda... yüreğinde yüce bir kin taşıyan kadın! Ama aynı zamanda elveda sevgilim. Bu işi burada bitirelim! Yarın herkesten isteyeceğim, başkalarından bulamazsam, sana namusum üzerine söz veriyorum, babama gideceğim, kafasını kırıp yastığının altındaki parayı alacağım. Yeter ki İvan gitmiş olsun. Kürek cezasına

çarptırılıp sürülsem bile üç binini geri vereceğim. Beni bağışla. Karşında yerlere kadar eğiliyorum, çünkü sana alçaklık ettim. Beni bağışla! Hayır, bağışlamasan daha iyi olur. Hem ben daha rahat ederim, hem sen! Sevgini kabul etmektense, kürek mahkûmu olayım daha iyi! Çünkü başkasını seviyorum. Sen de bugün onu iyice tanıdın. Artık beni nasıl bağışlayabilirsin? Benim malımı çalan hırsızı öldüreceğim! Hepinizden uzaklaşıp Doğu'ya gideceğim. Hiç kimse bilmesin diye. Onu da bırakacağım. Çünkü bana acı çektiren yalnız sen değilsin, o da bana acı çektiriyor. Elveda!..

P. S. Sana lanetler yağdırıyorum, ama sana tapıyorum! Göğsümün içinde bir tel var, işitiyorum, ses veriyor. İyisi mi kalbimi ikiye parçalayayım! Kendimi öldüreceğim, ama gene de önce o köpeği geberteceğim. Elinden üç bini koparıp sana fırlatacağım. Gerçi senin karşında alçağın biriyim ama hırsız değilim. Üç bini bekle. O para köpeğin yatağı altında duruyor, pembe bir kurdele ile bağlı olarak. Ben hırsız değilim, ama benim malımı çalanı öldüreceğim. Katya, bana nefretle bakma. Dmitriy hırsız değil, katildir! Babasını öldürdü, kendisini de mahvetti, tek sana karşı durabilsin, senin gururuna boyun eğmesin diye. Üstelik seni de sevmiyor!

P. S. Ayaklarını öperim, elveda!..

P. S. Katya, Tanrıya dua et, başkaları bana parayı versin. O zaman elimi kana bulamam, vermezlerse... kana bulayacağım! Öldür beni!

Kölen ve düşmanın,

D. Karamazov.

İvan, "belgeyi" okuduktan sonra, yerinden artık emin olarak kalktı. Demek ki, öldüren ağabeyiydi, Smerdyakov değil. Smerdyakov olmayınca da, demek kendisi de, İvan da katil sayılmazdı! Mektup birden onun gözünde kesin bir anlam kazanmıştı. Artık onun için Mitya'nın suçlu olduğu şüphe götürmez bir şeydi. Bununla birlikte şunu da söylemek gerekirse, Mitya'nın cinayeti Smerdyakov'la birlikte işleyebileceği İvan'ın aklından bile geçmiyordu. Zaten böyle bir şey olaylara da uymuyordu. İvan tam anlamıyla huzura kavuşmuştu.

Ertesi sabah, Smerdyakov'u ve alaylı sözlerini sadece nefretle hatırlıyordu. Birkaç gün sonra da, artık nasıl olup da onun açıkladığı şüphelerden ötürü bu kadar gücendiğine hayret ediyordu. Ona karşı nefret duymaya başladı ve olup bitenleri unutmaya karar verdi. Böylece bir ay geçti. Smerdyakov'u artık hiç kimseye sormuyordu. Yalnız bir iki kez, çok hasta olduğunu, hatta aklını kaçırdığını işitti. Bir ara genç Doktor Varvinski, Smerdyakov'dan söz ederek "Sonunda cinnet getirecek," demiş, İvan da bu sözünü unutmamıştı.

O ayın son haftası içinde İvan'ın kendisi de büyük bir rahatsızlık hissetmeye başlamıştı. Katerina İvanovna'nın Moskova'dan, tam mahkeme başlayacağı sırada getirtmiş olduğu doktora gidip, onunla görüşmüştü. O sıralarda Katerina İvanovna ile olan ilişkileri son derece bozuktu. İkisi, birbirine âşık iki düşman gibiydi. Katerina İvanovna'nın Mitya'ya, sadece birkaç dakika sürmekle birlikte, çok şiddetli olan dönüşleri İvan'ı çileden çıkarıyordu. Gariptir ki Alyoşa, Mitya'nın yanından çıkıp Katerina İvanovna'ya geldiği zaman meydana gelen ve daha önce anlattığımız o son sahneye kadar İvan, Katerina İvanovna'nın kendisini deli eden tüm o "dönüşlerine" rağmen, genç kadından o ay içinde bir kez olsun, Mitya'nın suçlu olduğundan şüphe ettiğini gösteren bir tek söz işitmemişti. Ayrıca şuna da dikkati çekmek gerekir, İvan, Mitya'dan her gün gittikçe daha fazla nefret ettiğini hissederken, bu nefretin Katya'nın ona "dönüşlerinden" ileri gelmediğini, babasını öldürmüş olmasından kaynaklandığını anlıyordu! Bunu hissediyor, kavrıyordu; öyle olduğu halde, mahkeme başlamadan on gün kadar önce Mitya'ya gitmiş, ona bir kaçış planı teklif etmişti. Belliydi ki, bu plan çok daha önceden düşünülmüştü.

Kendisini böyle bir adım atmaya yönelten şey, Smerdyakov'un bir sözünden ötürü içinde açılan ve bir türlü kapanmayan küçük bir yaraydı. Smerdyakov, İvan'a ağabeyinin suçlanmasının çıkarına uygun olduğunu, çünkü öyle bir şey olursa babasından kendisine ve Alyoşa'ya kalacak olan mirasın, kırkar binden altmışar bine yükseleceğini söylemişti. İvan, kendi payına düşenden otuz bini Mitya'nın kaçışını sağlamak için feda etmeye karar vermişti.

O zaman, Mitya'nın yanından dönüşte, büyük bir hüzün ve şaşkınlık içindeydi. Öyle hissediyordu ki Dmitriy'in kaçmasını yalnız bu işe otuz bin ruble feda edip yüreğindeki yarayı kapatmak için değil, aynı zamanda bir başka şey için de istiyordu. Kendi kendine, 'Yoksa ben de onun gibi bir katil miyim? Onun için mi istiyorum bunu?' diye soracak oldu. Bir türlü yakalayamadığı, ama yakıcı bir şey içini dağlıyordu. Asıl önemlisi gururu yaralandığı için tüm o ay boyunca çok üzüntü duyuyordu. Ama bunu sonra anlatırız.

İvan Fyodoroviç, Alyoşa ile konuştuktan sonra, kendi evinin kapısını çalacağı sırada, birden Smerdyakov'a gitmeye karar verdiği vakit, içinde büyük bir öfke patlak vermişti. Katerina İvanovna biraz önce ona, Alyoşa'nın yanında "Onun (yani Mitya'nın) katil olduğuna beni yalnız sen inandırdın!" demişti. Bu aklına gelince İvan, şaşkınlıktan olduğu yerde durakladı: Katerina İvanovna'yı Mitya'nın katil olduğuna inandırmak için hiçbir şey söylememişti. Aksine, Smerdyakov'un yanından döndüğü vakit, kendinden şüphe ettiğini söylemişti. Aslında Katerina İvanovna'nın kendisi o zaman ona, "belgeyi" göstermiş, böylece ağabeyi Dmitriy'in suçlu olduğunu ispat etmişti! Şimdi de birden, "Ben Smerdyakov'a gittim!" diye bağırıyordu. Ne zaman gitmişti oraya? İvan'ın bu konuda hiçbir bilgisi yoktu. Demek ki Katerina İvanovna, Mitya'nın suçlu olduğuna hiç de o kadar kesin inanmıyordu! Hem Smerdyakov ona ne diyebilirdi? Gerçekten ne demişti ona? İvan'ın yüreğinde müthiş bir öfke alevlenmişti. Nasıl olup da o zaman genç kadının sözlerine önem vermediğine ve hemen orada neden bağırmadığına bir türlü akıl erdiremiyordu. Elini zilden çekip, Smerdyakov'a gitmek üzere yola koyuldu. "Bu kez belki onu öldürürüm!" diye düşünüyordu.

VIII
SMERDYAKOV'LA ÜÇÜNCÜ VE SON GÖRÜŞME

DAHA yarı yolda, tıpkı o sabahki gibi sert, kuru bir rüzgâr çıktı ve gene kuru, yoğun bir kar ince ince yağmaya başladı. Yere düşüyor, ama toprağa yapışmıyor, rüzgâr da onu fırıl fırıl dön-

dürüyordu. Kısa bir süre sonra tam bir tipi başladı. Bizim kentte, Smerdyakov'un oturduğu semtte, sokaklarda hemen hemen hiç fener yoktu. İvan Fyodoroviç, tipiyi fark etmeden yolunu bir önsezi ile bularak yürüyordu. Başı ağrıyor, şakakları müthiş bir ağrı ile zonkluyordu. Hissediyordu ki, bileklerinde bir kasılma vardı.

Mariya Kondratyevna'nın küçük evine varmadan önce birden, tek başına yürüyen, sırtına yamalı bir gocuk giymiş, kısa boylu bir köylüyle karşılaştı; köylü, yalpalaya yalpalaya yürüyor, homurdanıyor, küfrediyor, sonra birden küfretmekten vazgeçerek uykulu bir sesle, sarhoş sarhoş şarkı söylemeye başlıyordu.

Ah, gitti Vanka* Piter'e**
Bekler miyim dönecek diye?

Daha ikinci satırda şarkıyı kesiyor, gene birine küfretmeye başlıyor, sonra tekrar aynı şarkıyı söylemeye koyuluyordu. İvan Fyodoroviç daha ne olduğunu, kim olduğunu bile düşünmeden, ona karşı müthiş bir öfke duydu. Birden karşısında nasıl bir insan bulunduğunu kavradı. Hemen sonra da, köylünün tepesine bir yumruk indirmek için kaçınılmaz bir istek duydu. Tam o sırada yan yana gelmişlerdi. Köylü şiddetle yalpalayarak birden var gücü ile İvan'a çarptı. İvan kudurmuş gibi onu itti. Köylü geriye fırladı ve bir kütük gibi, donmuş toprağın üstüne düştü. Canı acıyarak yalnız bir kez, "Ah!" diye bağırdı, hemen sonra da sustu. İvan ona doğru yürüdü. Köylü hiç kımıldamadan, baygın bir halde, sırt üstü yatıyordu. İvan, 'Donacak!' diye düşündü. Tekrar Smerdyakov'un evine doğru yürümeye başladı.

Elinde bir mumla İvan'ı karşılamak için koşup gelmiş olan Mariya Kondratyevna, daha sofada İvan Fyodoroviç'e, Pavel Fyodoroviç'in (yani Smerdyakov'un) çok hasta olduğunu, gerçi yatakta yatmadığını ama hemen hemen aklını kaçırmış gibi bir durumda bulunduğunu, hatta semaveri sofradan kaldırmalarını emrettiğini, çay bile içmek istemediğini söyledi.

---

* Vanka, İvan adının küçültülmüşüdür. Victor Terras'a göre bu şarkı, bilinçaltında İvan'a felaketine doğru gidişini çağrıştırmaktadır; rahatsızlığı bundandır. *-ed.*

** Petersburg adının kısaltması. *-çev.*

İvan Fyodoroviç kaba bir tavırla:

"Ne yani, azgınlık mı ediyor?" diye sordu.

Mariya Kondratyevna:

"Yok canım, aksine hiç sesleri çıkmıyor, yalnız siz kendileriyle pek uzun konuşmayın, olmaz mı efendim?" diye rica etti.

İvan Fyodoroviç kapıyı açıp içeri girdi. İçeride, geçen seferki gibi ortalık iyice ısıtılmıştı. Ama odada bazı değişiklikler göze çarpıyordu. Yanda duran banklardan biri dışarıya götürülmüş ve yerine maundan yapılmış eski ve meşin kaplı bir divan getirilmişti. Üzerine bir yatak serilmiş ve oldukça temiz beyaz yastıklar konmuştu. Yatağın üzerinde Smerdyakov oturuyordu. Sırtında da yine aynı robdöşambr vardı. Masa, divanın önüne götürülmüştü. Böylece oda çok daralmıştı. Masanın üzerinde sarı kâğıtla kaplanmış, kalın bir kitap duruyordu. Ama Smerdyakov onu okumuyor, galiba oturuyor ve hiçbir şey yapmıyordu. İvan Fyodoroviç'i hiç konuşmadan ona uzun uzun bakarak karşılamıştı. Belliydi ki gelişine hiç hayret etmemişti. Yüzü çok değişmişti. Zayıflamış ve sararmıştı. Gözleri içeriye kaçmış, altları morarmıştı.

İvan Fyodoroviç olduğu yerde durarak:

"Hay Allah! Sen gerçekten hastaymışsın," dedi. "Seni fazla yoracak değilim, paltomu bile çıkarmayacağım. Nereye oturabilirim?.."

Masanın öbür tarafından dolaşarak bir iskemleyi çekti ve oturdu.

"Ne bakıp susuyorsun? Sana bir tek şey soracağım ve yemin ederim ki karşılığını almadan buradan gitmem. Bayan Katerina İvanovna evine geldi mi?"

Smerdyakov uzun uzun sustu. Hâlâ, hiç ses çıkarmadan İvan'a bakıp duruyordu. Sonra birden elini sallayarak başını öbür tarafa çevirdi. İvan:

"Ne oluyorsun?" diye bağırdı.

"Hiç!"

"Nasıl hiç?"

"Geldi ama bu sizi ilgilendirmez. Rahat bırakın beni efendim."

"Hayır bırakmayacağım! Söyle ne zaman geldi?"

Smerdyakov nefretle hafifçe gülerek:

"Ben onun varlığını bile unuttum," dedi ve birden yüzünü İvan'a doğru çevirerek, tıpkı bir ay önce görüştükleri vakit yaptığı gibi, garip, çılgın ve nefret dolu bir tavırla gözlerini ona dikti:

"Siz de galiba hastasınız? Baksanıza amma da çökmüşsünüz, sararıp solmuşsunuz," dedi.

"Sen benim sağlığımı bırak şimdi, ne soruyorsam onu söyle!"

"Peki gözlerinizin altı neden sararmış? Sapsarı olmuş. Yoksa çok mu üzülüyorsunuz?"

Hafifçe güldü, sonra artık açıktan açığa gülmeye başladı. İvan, müthiş bir öfkeyle:

"Bana bak! Sana buradan soruma karşılık almadan gitmem diyorum!" diye bağırdı.

Smerdyakov acı çekiyormuş gibi bir tavırla:

"Ne diye üstüme varıyorsunuz efendim? Neden bana işkence ediyorsunuz?" diye söylendi...

"Eeh!.. Allah belanı versin! Benim seninle ilgim yok. Soruma karşılık ver! O zaman hemen giderim."

Smerdyakov gene gözlerini yere indirdi:

"Benim size vereceğim bir karşılık yoktur!"

"Ama ben bu karşılığı senden zorla alacağım!" Smerdyakov birden ona nefretle değil de artık garip bir tiksintiyle gözlerini dikti.

"Ne diye hepiniz endişe ediyorsunuz? Yarın mahkeme başlıyor diye mi? Canım merak etmeyin size bir şey yapmazlar, artık buna inanın! Evinize gidin, yatıp uyuyun. Hiçbir şeyden korkunuz olmasın..."

İvan hayretle:

"Ne demek istediğini anlamıyorum... Yarın olacaklardan neden korkacakmışım?" diye sordu ve birden gerçekten garip bir korkunun buz gibi bütün ruhunu sardığını hissetti.

Smerdyakov onu tepeden tırnağa süzdü. Sonra İvan'ı azarlar gibi:

"Demek anlamıyorsunuz öyle mi?" diye sözleri uzata uzata karşılık verdi. "Akıllı bir insan böyle bir komedi oynasın, hayret vallahi!.."

İvan ona hiç konuşmadan bakıyordu. Eski uşağının, şimdi onunla konuşurken takındığı bu beklenmedik ve büsbütün yukarıdan bakıyormuş gibi alışılmamış tavrı, olmayacak bir şeydi. Geçen seferki görüşmelerinde hiç değilse böyle bir tavrı yoktu!

"Size söylüyorum, korkmanız için hiçbir neden yok. Sizi kötü duruma sokacak hiçbir şey söylemeyeceğim. Elimde bir delil yok ki. Şu halinize bakın! Elleriniz titriyor. Parmaklarınız ne diye öyle kımıldıyor sanki? Haydi evinize gidin, katil siz değilsiniz!.."

İvan irkildi, o anda Alyoşa'nın sözleri aklına gelmişti.

"Öldürmediğimi biliyorum..." diye mırıldanacak oldu.

Smerdyakov hemen karşılık verdi:

"Demek biliyorsunuz?" dedi.

İvan yerinden fırlayarak onu omzundan yakaladı.

"Söyle hepsini, alçak herif! Hepsini söyle!"

Smerdyakov hiç de korkmamıştı. Yalnız, çılgınca bir nefretle gözlerini ona dikmiş bakıyordu. Müthiş bir kızgınlık içinde:

"Madem öyle, söyleyeyim, siz öldürdünüz işte!" diye fısıldadı.

İvan zihninde bir şeyler düşünmüş gibi iskemlenin üzerine çöktü, öfkeyle hafifçe gülerek:

"Demek hâlâ o zamanki sözleri söylüyorsun öyle mi? Geçen sefer ne dediysen hep onları söylüyorsun."

"Zaten siz de geçen sefer hep karşımda duruyor ve hepsini anlıyordunuz. Şimdi de anlıyorsunuz."

"Ben bir tek şey anlıyorum, o da şu: Sen delisin."

"Hay Allah, hiç de bıkmıyor bunlardan! Artık burada karşı karşıyayız, ne diye birbirimize numara yapalım, komedi oynayalım? Yoksa her şeyi yalnız benim sırtıma mı yüklemek istiyorsunuz? Hem de gözüme baka baka, öyle mi? Onu siz öldürdünüz! Asıl katil sizsiniz. Ben ise, bu işte sadece sizin yardakçınızdım, sizin sadık kulunuzdum ve bu işi sizin sözünüz üzerine yaptım..."

"Yaptın mı? Yoksa sen mi öldürdün?"

İvan bu soruyu sorarken, bütün vücudu buz gibi olmuştu. Aklını kaçırıyormuş gibi oldu. Sanki üşüyordu, tepeden tırnağa hafif hafif titremeye başlamıştı. O zaman, Smerdyakov da ona hayretle

baktı. Herhalde sonunda İvan'ın korkusu, içtenliğiyle onu şaşırtmıştı. Eğri bir gülümseyişle gözlerinin içine bakarak, buna hiç inanmıyormuş gibi:

"Yoksa gerçekten hiçbir şey bilmiyor muydunuz?" diye mırıldandı.

İvan hâlâ ona bakıyordu. Sanki dili tutulmuştu. Kulaklarında bir ses çınladı:

> Ah, gitti Vanka Piter'e,
> Bekler miyim dönecek diye?

"Biliyor musun, senin bir rüya, karşımda oturan bir hayalet olmandan korkuyorum," diye kekeledi.

"Burada hayalet filan yok efendim. İkimizden başka kimse yok! Yalnız, belki de bir üçüncü kişi daha var. Evet, muhakkak o da, o üçüncü kişi de şimdi burada ikimizin arasındadır."

İvan Fyodoroviç etrafına bakındı, aceleyle gözlerini köşelerde gezdirip birini aradı, sonra korku ile:

"Kimmiş o? Aramızda olan kim? Üçüncü dediğin kim?" diye sordu.

"Üçüncü dediğim, Tanrı efendim, Tanrının kendisi. İşte şimdi yanımızda olan O'dur. Yalnız siz onu aramayın, bulamazsınız..."*

İvan çileden çıkarak avazı çıktığı kadar:

"Bana yalan söyledin, katil olduğunu söyleyerek yalan söyledin!" diye bağırdı. "Sen ya delisin ya da beni geçen seferki gibi mahsus kızdırıyorsun!.."

Smerdyakov daha önceki gibi hiç korkmadan keskin bakışlarla İvan Fyodoroviç'i gözetliyordu. Hâlâ içindeki o inanmamazlık duygusunu yenemiyordu. Hâlâ ona İvan "her şeyi biliyormuş" ama mahsus "her şeyi yalnız onun sırtına yüklemek için gözlerinin önünde rol yapıyormuş" gibi geliyordu.

Sonunda zayıf bir sesle:

---

* Joseph Frank'e göre, ıstırap çeken, akıl sağlığını kaybeden İvan'a şeytan görünürken, İvan'ın düşüncesine saygısını kaybeden Smerdyakov, eski inancının kaynaklarına dönmektedir. *-ed.*

"Bir dakika efendim," dedi. Ve birden sol ayağını masanın altından çekerek, pantolonunun paçalarını yukarı doğru kıvırmaya başladı. Ayağında, uzun beyaz bir çorap ve terlik vardı.

Smerdyakov lastiği çözdü ve elini çorabın içine daldırıp ta aşağı kadar indirdi, İvan Fyodoroviç ona bakıyordu, birden korkudan tüm vücudu kasıldı, titremeye başladı:

"Sen çıldırmışsın!" diye avazı çıktığı kadar bağırdı, yerinden fırladı, kendini geriye doğru öyle bir attı ki, vücudu duvara çarptı ve öylece ip gibi dimdik duvara yapıştı kaldı...

Çılgın bir korku içinde Smerdyakov'a bakıyordu, öbürü ise, İvan'ın korkusundan hiç de çekinmeyerek hâlâ çorabının içini karıştırıyor, parmakları ile bir şey yakalayıp çekmek istiyormuş gibi davranıyordu. Sonunda bir şey yakaladı ve çekmeye başladı. İvan Fyodoroviç bunun birtakım kâğıtlar ya da bir deste kâğıt olduğunu fark etti. Smerdyakov onu çekip çıkararak masanın üzerine koydu. Alçak sesle:

"Buyurun efendim!" dedi.

İvan titreyerek:

"Nedir o?" diye sordu.

Smerdyakov gene aynı şekilde, alçak sesle:

"Buyurun, bir göz atın efendim," dedi.

İvan, masaya doğru bir adım attı. Kâğıt destesini tutup açacakmış gibi bir hareket yaptı, sonra birden sanki parmakları iğrenç, korkunç bir yaratığa değmiş gibi elini çekti...

Smerdyakov:

"Parmaklarınız hep titriyor efendim, ıspazmoza tutulmuş gibi titriyorsunuz," dedi ve acele etmeden kendisi paketin dışındaki kâğıdı açtı. Kâğıdın altında hepsi yüzlük olan, renk renk üç deste para vardı.

Smerdyakov paraları başı ile işaret etti:

"Hepsi burada efendim, tam üç bin, isterseniz sayabilirsiniz. Buyurun alın efendim."

İvan iskemlenin üzerine çöktü. Mum gibi sapsarı olmuştu. Garip bir tavırla gülümseyerek:

"Beni korkuttun... çorabınla!" diye mırıldandı.

Smerdyakov tekrar sordu:

"Gerçekten, gerçekten şimdiye dek bilmiyor muydunuz?"

"'Hayır bilmiyordum. Ben hep Dmitriy'dir, diye düşünüyordum. Ağabeyim! Ağabeyim! Ah!.."

Birden başını iki eli arasına almıştı:

"Onu tek başına mı öldürdün? Ağabeyimin yardımı olmadan mı? Yoksa ağabeyimle birlikte mi?"

"Ben bu işi yalnız sizinle yaptım efendim. Sizinle birlikte öldürdüm. Dmitriy Fyodoroviç'in ise bu işte hiç suçu yok efendim."

"Peki, peki... Benden sonra söz ederiz. Ne diye hep titriyorum sanki. Bir tek söz söyleyemiyorum."

Smerdyakov şaşkınlık içinde:

"O zaman korkusuzdunuz efendim. 'Her şey hoş görülebilir,' diyordunuz. Şimdi ise bakın ne kadar korktunuz!" diye mırıldandı. "Limonata istemez misiniz? Şimdi emrederim getirirler efendim. İnsana çok serinlik verir. Yalnız, şunları önce örtelim efendim."

Tekrar başı ile desteleri işaret etti. Limonata yapıp getirsin diye Mariya Kondratyevna'ya seslenmek için yerinden kalkıp kapıya doğru yürüyecek oldu, ama daha önce kadın paraları görmesin diye onları bir şeyle örtmek için mendilini çıkardı. Mendilin çok kirli olduğunu görünce, o zaman masanın üzerinden İvan'ın oraya girerken gözüne çarpan kalın sarı kitabı aldı, onunla paraları bastırdı. Kitabın adı, *Kutsal Pederimiz Suriyeli İsak'ın Sözleri* idi. İvan Fyodoroviç, farkında olmadan adını okumaya fırsat bulmuştu.

"Limonata istemem," dedi. "Benimle sonra ilgilenirsin. Otur şöyle bakalım. Bu işi nasıl yaptın? Her şeyi söyle..."

"Hiç değilse paltonuzu çıkarsaydınız efendim, yoksa ter içinde kalacaksınız..."

İvan Fyodoroviç sanki ancak şimdi farkına varmış gibi paltosunu üstünden sıyırırcasına çıkarıp, iskemleden kalkmadan onu bankın üzerine fırlattı.

"Söyle, rica ederim söyle!"

Birden artık konuşamayacakmış gibi oldu. Smerdyakov'un şimdi her şeyi anlatacağına güvenerek bekliyordu. Smerdyakov içini çekti:

"Yani, bu iş nasıl oldu, onu mu öğrenmek istiyorsunuz efendim? Çok tabii bir şekilde olup bitti efendim. Sizin o zaman söylediğiniz sözler..."

İvan gene sözünü kesti:

"Benim söylediklerimi sonra anlatırsın!" dedi.

Ama eskisi gibi bağırmıyordu, sözleri artık büsbütün kendini toplamış gibi kesin olarak söylüyordu.

"Sen yalnız bu işi nasıl yaptığını ayrıntılı olarak anlat, yeter... Her şeyi sırasıyla anlatacaksın. Hiçbir şeyi unutmayacaksın. Asıl önemlisi ayrıntıları ihmal etmeyeceksin, evet ayrıntıları. Haydi bekliyorum."

"Siz gitmiştiniz. Ben de o zaman bodruma düşmüştüm efendim..."

"Gerçekten sara krizi mi geçirdin? Yoksa numara mı yaptın?"

"Tabii numara yaptım efendim. Her şeyi mahsus yaptım. Merdivenden yavaşça, sakin sakin indim efendim, aşağıya kadar indim. Sakin sakin yere yattım. Yatar yatmaz da avazım çıktığı kadar bağırmaya başladım. Çırpınıp durdum. Taa beni oradan alıp dışarı çıkardıkları ana kadar..."

"Dur! Ondan sonraki süre içinde hastanede de hep rol mü yaptın?.."

"Hayır efendim. Ertesi gün sabahleyin, daha beni hastaneye kaldırmamışlarken, işte o sırada gerçekten bir kriz geçirdim; hem de öyle şiddetli bir krizdi ki, böylesini yıllardır geçirmemiştim. Tam iki gün hiç kendimi bilemedim."

"Peki, peki. Devam et!.."

"İşte beni o yatağın üzerine koymuşlardı. Ben zaten beni bölmenin öbür tarafındaki karyolaya yatıracaklarını biliyordum. Çünkü Marfa İgnatyevna, hastalandığım vakit, her seferinde geceyi geçirmem için beni kendi evlerinde, bölmenin öbür tarafına yatırırdı efendim. Zaten bana karşı öteden beri daima büyük bir şefkat gös-

termişlerdir efendim. Gece hep inledim, ama yavaşça. Hep Dmitriy Fyodoroviç'i bekliyordum."

"Nasıl bekliyordun? Sana gelsin diye mi?"

"Bana ne diye gelsin? Eve girmesini bekliyordum. Çünkü tam o gece geleceklerinden hiç şüphe etmiyordum. Benim yardımımdan yoksun kalınca ve hiçbir haber alamayınca, muhakkak duvarın üzerinden tırmanarak eve girmek zorunda kalacaklardı efendim. Bunu yapabiliyorlardı. İçeri girmelerini ve ne yapacaklarsa onu yapmalarını bekliyordum."

"Peki ya gelmeseydi?"

"O zaman hiçbir şey olmayacaktı efendim. Dmitriy Fyodoroviç olmadan bu işe cesaret edemezdim."

"Peki, peki... Daha açık söyle, acele etme. En önemlisi... hiçbir şeyi ihmal etme!"

"Dmitriy Fyodoroviç'in Fyodor Pavloviç'i öldürmelerini bekliyordum efendim... Muhakkak bunu yapacaklarını düşünüyordum. Çünkü artık kendilerini bu işe hazırlamıştım... Son günlerde efendim... En önemlisi de o işaretler... onları artık öğrenmişlerdi. Kendilerinde o evham, o son günlerde içlerinde biriken kin varken, muhakkak bu işaretlerden yararlanarak evin içine gireceklerdi efendim. Burası muhakkaktı. Ben de böyle olmasını bekliyordum."

İvan sözünü kesti:

"Dur! Eğer Mitya babamı öldürseydi, paraları da alıp götürecekti. Öyle düşünmen gerekirdi, değil mi? O zaman sana ne kalırdı? Pek anlayamıyorum."

"İyi ama paraları hiçbir zaman bulamayacaklardı ki, efendim. Onların yatağın altında olduğunu kendilerine ben haber vermiştim. Ama bu doğru değildi efendim. Paralar daha önce bir kutuda idi. Sonra ben dünyada benden başka kimseye güvenmeyen Fyodor Pavloviç'e içinde paralar olan paketi köşeye, tasvirlerin arkasına götürüp saklamasını söyledim; çünkü paraların orada olduğunu hiç kimse tahmin edemezdi. Hele aceleyle içeri giren biri onları hiç bulamazdı. İşte bu paket, beyefendinin odasında, köşede, tasvirlerin arkasında öylece duruyordu efendim. Onları yatağın altında bulundur-

mak ise, büsbütün gülünç bir şey olacaktı. Kutuda iken hiç değilse kilit altındaydılar. Burada ise herkes paraların yatağın altında olduğuna inandı. Aptalca bir düşünce efendim. İşte, eğer Dmitriy Fyodoroviç bu cinayeti işleselerdi, bir şey bulamayınca ya bütün katillerin yaptığı gibi her hışırtıdan korkarak aceleyle oradan kaçacaklardı ya da tevkif edileceklerdi efendim. O zaman ben istediğim vakit, ister ertesi günü, ister hemen o gece gidip tasvirlerin arkasından paraları alıp götürebilirdim. Nasıl olsa her şey Dmitriy Fyodoroviç'in sırtına yüklenecekti. Buna her zaman güvenim vardı."

"Peki, ya babamı öldürmeyip sadece dövecek olsaydı?"

"Öldürmeyecek olursa o zaman tabii paraları almaya cesaret edemezdim. Her şey de olduğu gibi kalacaktı. Ama bir başka hesap daha vardı işin içinde. Eğer Dmitriy Fyodoroviç babanızı bayıltacak kadar döverlerse, ben de o arada parayı almak fırsatını bulabilirsem, sonradan Fyodor Pavloviç'e bu paraları, kendilerini dövdükten sonra Dmitriy Fyodoroviç'ten başkasının almış olamayacağını bildirebilirdim..."

"Dur... Şaşırıyorum. Demek gene de Dmitriy öldürdü. Sen ise yalnız paraları aldın, öyle mi?"

"Hayır, Dmitriy Fyodoroviç öldürmediler efendim. Ne olacak yani? Şu anda da katilin beyefendi olduğunu söyleyebilirdim... Ama şimdi karşınızda yalan söylemek istemiyorum, çünkü... çünkü eğer gerçekten şimdi gördüğüm gibi şu ana kadar hiçbir şey anlamadınızsa ve göz göre göre suçlu olduğunuz halde, kendi suçunuzu gözümün içine baka baka, benim sırtıma yüklemek için karşımda rol yapmadınızsa bile, gene de her şeyden siz suçlusunuz! Çünkü cinayet işleneceğini biliyordunuz ve öldürme işini bana bırakıp, her şeyi bile bile gittiniz. İşte bu yüzden, bu akşam gözlerinizin içine baka baka size ispat etmek istiyorum ki, bütün bunlardan suçlu olan bir kişi, bir katil varsa, o da sizsiniz!.. Bana gelince, gerçi cinayeti ben işledim, ama en önemli suçlu ben değilim. Kanunen katil sizsiniz!.."

İvan, kendisi ile ilgili olan her şeyi konuşmanın sonuna bıraktığı halde, dayanamadı:

"Neden, neden katilmişim ben? Aman Yarabbi! Gene o Çermaşnya meselesinden mi söz edeceksin? Dur, bana şunu söyle, madem Çermaşnya'ya gidişimi zaten bu işe razı olduğumu gösteren bir şey olarak kabul etmiştin, neden ayrıca benden razı olduğumu bildiren bir söz bekliyordun? Söyle bunu nasıl açıklayacaksın?"

"Sizin buna razı olduğunuz kanısına varmalıydım. Böylece geri dönünce artık kaybolan bu üç bin ruble için patırtı etmeyeceğinize kesin olarak güvenebilirdim. Eğer herhangi bir nedenle Dmitriy Fyodoroviç yerine benden şüphe etselerdi ya da Dmitriy Fyodoroviç ile iş birliği yaptığımı düşünüp beni yakalasalardı bir şey yapmayacak, aksine beni başkalarına karşı savunacaktınız... Sonradan mirası alınca da bana bağışlarda bulunabilirdiniz. Ondan sonraki tüm yaşantımı garanti altına alacak bir bağış olabilirdi bu. Çünkü mirası benim sayemde almış olacaktınız. Oysa babanız Agrafena Aleksandrovna ile evlenmiş olsaydı, bu servetten beş para bile kalmayacaktı size!"

İvan dişlerini gıcırdattı:

"Yaa! Demek sonradan tüm ömrümce bana işkence etmeyi ümit etmiştin! Peki ya ben o sırada gitmeyip seni ihbar etseydim, o zaman ne olacaktı?"

"Neyi ihbar edebilirdiniz ki? Sizi Çermaşnya'ya gitmeye teşvik ettiğimi mi? Öyle bir şey söylemeniz çok saçma olurdu efendim. Hem yaptığımız o konuşmadan sonra her şey gidip gitmemenize bağlıydı. Eğer kalmış olsaydınız o zaman hiçbir şey olmayacaktı. Ben de bu işi istemediğinizi bilecek, hiçbir şey de yapmayacaktım. Madem gittiniz, demek ki artık beni mahkemede ihbar etmek cesaretini gösteremeyecektiniz; bunu yapmakla üç bin rubleyi aldığım için beni bağışlamış olduğunuzu belli etmiş oluyordunuz. Zaten, sonradan beni ihbar edemezdiniz, çünkü öyle bir şey yapacak olsanız her şeyi mahkemede anlatırdım efendim. Hırsızlık ettiğimi ya da cinayet işlediğimi değil. (Bunu söylemezdim tabii.) Sizin beni hırsızlık etmeye ve cinayet işlemeye teşvik ettiğinizi, ama buna razı olmadığımı söyleyecektim. İşte o zaman gitmeye razı olduğunuzu bilmek bu bakımdan benim için gerekliydi; bana sonradan hiçbir şeyle baskı yapmamanız için efendim. Çünkü bana bunu yapmanız

için elinizde bir delil var mıydı? Ben ise babanızın ölümünü ne kadar istediğinizi açıklayarak, her zaman için sizi sıkıştırabilirdim efendim. Hem de yemin ederim halk içinde herkes buna inanırdı, siz de ömrünüzün sonuna kadar utanç duyardınız!"

İvan gene dişlerini gıcırdatarak:

"Demek benim böyle bir isteğim vardı öyle mi? Demek bunu istiyordum, arzuluyordum; bunu mu söylemek istiyorsun?" diye sordu.

Smerdyakov, İvan'a kararlı bir tavırla bakarak:

"Tabii istiyordunuz efendim. Buna razı olduğunuz için, o zaman susarak benim bu işi yapmama göz yumdunuz."

Bitkin bir haldeydi. Alçak sesle ve yorgun bir tavırla konuşuyordu. Ama içinde sanki tüm varlığını tutuşturan bir ateş yanıyordu. Belliydi ki bir niyeti vardı. İvan da bunu seziyordu.

"Anlatmaya devam et," dedi. "O geceyi anlatmaya devam et..."

"Sonra olup bitenleri anlatayım efendim! İşte yattığım yerden sanki beyefendi çığlık atmış gibi bir ses suydum. Grigoriy Vasilyeviç ise, biraz önce birden yatağından kalkıp dışarı çıkmış ve birden bağırmaya başlamışlardı. Sonra da her şey sessizliğe, karanlığa gömülmüştü. Yattığım yerde bekliyordum. Kalbim hızlı hızlı çarpıyordu. Dayanacak halde değildim. Sonunda kalktım, dışarı çıktım efendim. Baktım, beyefendinin odasında, soldaki bahçeye bakan pencere açık. O zaman sola doğru bir adım attım efendim. 'Bakayım beyefendi sağ mı, orada oturuyorlar mı, yoksa yoklar mı?' dedim. Kulak kabarttım, beyefendinin kendini oradan oraya attığını, 'Ah!', 'Oh!' diye iç çektiğini işittim. Demek ki sağdı efendim. Kendi kendime, 'Hay Allah!' diye düşündüm. Pencereye yaklaştım, ona, 'Benim, korkmayın!' diye bağırdım. Beyefendi ise bana: 'Demin geldi, geldi! Kaçtı gitti!' diye karşılık verdi. Yani Dmitriy Fyodoroviç gelip gitmişler, efendim. Beyefendi: 'Grigoriy'i öldürdü!' dedi. Fısıldayarak ona: 'Nerede?' diye sordum. Kendisi de fısıldayarak bana yerini işaret etti. 'Şurada, köşede.' 'Bir dakika bekleyin,' dedim.

Etrafı araştırmak için köşeye doğru gittim. Duvarın dibinde ayağım, yerde kanlar içinde, kendinden geçmiş bir halde yatan

Grigoriy Vasilyeviç'e takıldı. Hemen aklımdan, 'Demek ki, Dmitriy Fyodoroviç gerçekten gelmişler,' diye bir düşünce geçti. İşi hemen orada bir an içinde bitirmeye karar verdim. Gerçi Grigoriy Vasilyeviç daha sağ olmakla birlikte, kendinden geçmiş bir durumdaydı ve hiçbir şey göremezlerdi. Yalnız bir tek tehlike vardı efendim, o da Marfa İgnatyevna'nın birden uyanmasıydı. Bunu o anda hissettim, ama artık bu işin heyecanı, hırsı tüm varlığımı öyle bir sarmıştı ki, neredeyse nefesim tıkanacaktı. Tekrar beyefendinin penceresi altına gittim ve ona: 'Hanımefendi burada! Gelmiş!.. Agrafena Aleksandrovna gelmiş! Kendisini içeri alalım diye rica ediyor,' dedim. Beyefendi, tepeden tırnağa titredi. Çocuk gibi olmuştu. 'Burada diyorsun, nerede? Nerede?' diye sordu. İnleyip duruyor ama hâlâ bana inanmıyordu. 'Şurada duruyorlar, açın kapıyı!' dedim.

Bana pencereden bakıyordu. Hem inanıyor hem inanmıyordu. Ama kapıyı açmaktan korkuyordu. 'Bu sefer benden korkuyor,' diye düşündüm. Öyle gülünç bir şey oldu ki. Birden aklıma geldi, pencerenin kenarına güya Gruşenka gelmiş gibi, o sözleştiğimiz şekilde vurmaya karar verdim. Hem de gözünün önünde yaptım bunu! Beyefendi sözlerime inanmıyor gibiydi, ama ben pencerenin kenarına böyle vurunca, hemen kapıyı açmaya koştular. Açtılar kapıyı. Girecek oldum. Beyefendi karşımda dimdik duruyor, bütün vücudu ile içeri girmeme engel oluyordu. Bana bakarak titreye titreye: 'Nerede o, nerede o?' diye sordu. Kendi kendime, 'Eh, madem benden bu kadar korkuyorlar, o halde iş kötü!' diye düşündüm. İşte o zaman korkudan kendi ayaklarımda kesiklik hissettim. Beni içeriye bırakmaz, bağırmaya başlar, Marfa İgnatyevna koşup gelir ya da başıma herhangi başka bir iş açılır diye, artık neler düşündüğümü hatırlamıyorum. O vakit korkuya kapıldım. Herhalde kendim de karşılarında sapsarı olmuş bir halde duruyordum. Kendilerine: 'Orada canım, pencerenin altında duruyorlar, nasıl görmediniz?' diye fısıldadım. 'Sen git, onu getir buraya! Git onu buraya getir!' 'Canım, korkuyor! Çığlıktan korktu. Fundalığın içine saklandı, gidip çalışma odasının penceresinden kendiniz seslenin,' dedim. Koşa koşa gitti, pencereye yaklaştı, mumu kenara koyarak: 'Gruşenka, Gruşenka burada mı-

sın?' diye bağırdı. Kendisi bağırıyor, ama korkudan pencereden aşağıya eğilmek, benden uzaklaşmak istemiyordu. Çünkü artık benden müthiş korkmuştu. Yanımdan uzaklaşmaya bile cesareti yoktu. 'İşte orada,' dedim. Pencereye yaklaştım ve iyice aşağı sarkarak: 'İşte bakın! Fundalığın içinde, size gülüyor, görüyor musunuz?' dedim. Birden bana inandı. Tir tir titremeye başladı. O kadına müthiş tutulmuşlardı efendim. Bunu işitince olduğu gibi pencereden aşağıya sarktı. İşte o zaman dökme demir *presse-papiers*'i* aldım, hani hatırlıyor musunuz masalarının üzerinde öyle bir *presse-papiers*'i vardı. Herhalde ağırlığı üç funt kadardı. Kolumu kaldırdığım gibi onu arkadan tam kafasının üst tarafına indirdim.

Bir çığlık bile atmadı. Sadece aşağıya doğru kaydı. Ben ise, bir kez daha sonra üçüncü bir kez daha vurdum. Ancak darbeyi üçüncü indirişimde kemiğin kırıldığını hissettim. Birden sırtüstü devriliverdi. Yüzü yukarı bakıyordu, kan içinde kalmıştı. Üstüme başıma baktım, benim üzerimde kan yoktu. Hiç fışkırmamıştı üstüme. Kâğıt ağırlığını sildim, yerine koydum, gidip tasvirlerin arkasından paketi aldım, içinden paraları çıkardım, paketin kâğıdını da yere fırlattım, o pembe kurdeleyi de yanına attım. Bahçeye indim. Tepeden tırnağa titriyordum. Doğru o gövdesi oyuk elma ağacına gittim. Siz de o kovuğu biliyorsunuz. Onu çoktandır gözüme kestirmiştim. Kovukta bir bez, bir de kâğıt vardı. Bunları çoktandır hazırlamıştım. Tüm parayı önce kâğıda, sonra da beze sardım ve kovuğun taa dibine soktum. İşte bu paralar, o kovuğun içinde iki haftadan fazla bir süre kaldı. Onları ancak hastaneden çıkınca oradan aldım.

Yatağıma dönüp yattım. Korku içinde, 'Eğer, Grigoriy Vasilyeviç öldürüldüyse çok kötü bir durum meydana gelebilir. Yok, eğer öldürülmediyse ve kendine gelirse, o zaman çok iyi olacak. Çünkü o zaman Dmitriy Fyodoroviç'in oraya gelmiş olduğuna, geldiğine göre de cinayeti onun işlediğine, paraları da onun aldığına tanıklık edebilir,' diye düşündüm.

O zaman hem endişeden hem de sabırsızlıktan, Marfa İgnatyevna'yı bir an önce uyandırayım diye inlemeye başladım. Sonunda uyandı,

* Kağıt ağırlığı. *-çev.*

kalktı, bana doğru koşacak oldu, ama birden Grigoriy Vasilyeviç'in yatağında olmadığını fark etti. Koştuğunu ve bahçede avazı çıktığı kadar bağırmaya başladığını işittim. Ondan sonra bütün gece olanlar oldu. Ama artık ben her bakımdan rahata kavuşmuştum."

Olup bitenleri anlattıktan sonra sustu. İvan Fyodoroviç bütün bu süre içinde onu bir ölü gibi hiç konuşmadan, hiç kımıldamadan ve gözlerini ondan hiç ayırmadan dinlemişti. Smerdyakov ise bunları anlatırken yalnız arada bir ona bakmış, daha çok gözlerini hep yana doğru kaydırarak konuşmuştu. Hikâyesini bitirdiği vakit, herhalde kendisi de heyecanlanmıştı. Güçlükle nefes alıyordu. Yüzü ter içinde kalmıştı. Bununla birlikte, pişmanlık mı duyuyordu, yoksa bir başka duygu içinde miydi, bunu anlamaya imkân yoktu. İvan, söylediklerini düşünerek:

"Dur," dedi, "peki, kapı ne oluyor? Eğer kapıyı yalnız sana açtıysa, o halde nasıl oluyor da Grigoriy sen gelmeden önce kapının açık olduğunu görüyor? Grigoriy kapıyı senden önce açık gördü ya!"

Şaşılacak bir şeydi. İvan bunu çok sakin, bambaşka, hiç de öfkeli olmayan, yumuşak bir sesle sormuştu. O kadar ki, o sırada biri gelip oturdukları odanın kapısını açsa ve eşikten onlara baksaydı, muhakkak sakin sakin oturduklarını, ilgi çekici olmakla birlikte olağan bir şeyden söz ettiklerini sanırdı.

Smerdyakov dudaklarını çarpıtarak gülümsedi.

"O kapı meselesine ve Grigoriy Vasilyeviç'in onu güya açık olarak görmesine gelince, kendisi öyle görmüştü," dedi. "Bir kez size şunu söyleyeyim ki, o insan değil, inatçı katırın biridir. Bunu gözüyle görmedi, sadece ona öyle geldi. Gelgelelim düşüncesinden caydıramazsınız. Böyle bir şeyi kafasına koyması, sizinle benim için bir şans oldu, çünkü o böyle dedikten sonra, artık Dmitriy Fyodoroviç'i muhakkak mahkûm ederler."

İvan Fyodoroviç ne söyleyeceğini şaşırmıştı. Düşüncelerini toparlayıp bir şeyler anlamaya çalışarak:

"Dinle," dedi. "Dinle... Sana daha birçok şey sormak istiyordum, ama unuttum... Hep de unutuyor, her şeyi karıştırıyorum... Haa, evet! Bana hiç değilse şunu söyle, paketi neden açıp kâğıdını

hemen orada yere bıraktın? Düpedüz paketle neden götürmedin? Demin bunları anlatırken, bana öyle geldi ki, bu paket konusuna değinerek, öyle davranmak gerektiğini söyledin... Ama neden öyle gerekiyordu, bunu anlayamıyorum."

"Bunu özel bir maksatla yapmıştım efendim. Çünkü diyelim ki, benim gibi buranın yabancısı olmayan, her şeyi bilen, bu paraları daha önceden gören, hatta belki de onları kendi eliyle saran ve paketin nasıl kapatıldığını, üzerine nasıl bir yazı yazıldığını görmüş olan bir insan, katil olsa da, ne diye cinayetten sonra paketi açmaya kalkışsın? Hem de paketin içinde o paraların muhakkak bulunduğunu bile bile, o acele içinde ne diye bunu yapsın? Aksine, benim gibi biri olsaydı, paketi hiç açmadan doğrudan doğruya cebine koyar, onunla birlikte kaçıp giderdi efendim. Dmitriy Fyodoroviç'in durumu ise bambaşka. Kendileri, paketin varlığını sadece kulaktan dolma işitmişlerdi. Bu bakımdan onu, diyelim ki yatağın altından aldı ve alır almaz da tabii 'acaba içinde gerçekten para var mı,' diye çabucak hemen oracıkta açardı, öyle değil mi? Paketin kâğıdını da oraya atarlardı. Bu kâğıdın arkalarında bir delil olarak kalacağını akıllarına bile getirmezlerdi. Çünkü kendileri hırsızlık etmeye alışmamışlardır efendim. Daha önce de hiçbir zaman, hiçbir şey çalmamışlardır. Çünkü doğuştan soylu bir insandırlar efendim. Şimdi hırsızlık etmeye karar verdilerse, bunu hırsızlık olsun diye değil, sadece kendilerine ait olan bir şeyi geri almak için yapmaya karar vermişlerdir. Zaten daha önce de bütün kente öyle yapacaklarını haber vermiş, hatta yüksek sesle, herkesin içinde, gidip Fyodor Pavloviç'ten kendi mallarını geri alacaklarını söyleyerek böbürlenmişlerdi. Aklıma gelen bu düşünceyi, sorgum esnasında açıktan açığa değil de, ima ederek, sanki kendim de bunu anlayamıyormuşum gibi bir tavırla açıkladım. Böylece sanki bunu yargıçların kendileri bulmuşlar, sanki ben bunu onlara fısıldamamışım gibi oldu efendim. Benim bu ima edişim üzerine, savcının ağzı bile sulandı..."

İvan Fyodoroviç, derin bir şaşkınlık içinde:

"Gerçekten tüm bunları daha o zaman, olay yerinde mi tasarladın?" diye bağırdı.

Smerdyakov'a gene korku içinde bakıyordu.

"Rica ederim, insan öyle acele ederken hiç bütün bunları tasarlayabilir mi? Her şey daha önceden düşünülmüş, tasarlanmıştı."

İvan Fyodoroviç:

"Desene sana şeytanın kendisi bile yardım etmiş!" diye gene bağırdı. "Evet, aptal değilsin, sandığımdan çok daha zekiymişsin!"

Odada dolaşmak niyetiyle ayağa kalkmıştı. İçinde müthiş bir üzüntü vardı. Ama masa yolu kapıyordu. Onunla duvar arasından geçebilmek için duvara sürünerek ilerlemek gerekiyordu. Bundan ötürü sadece olduğu yerde döndü ve tekrar oturdu. Belki o sırada odada dolaşamaması onu sinirlendirdi. O kadar ki, daha önceden olduğu gibi, birden çılgın gibi bağırarak konuşmaya başladı:

"Beni dinle, namussuz! Alçak! Şimdiye dek seni öldürmediysem, bunu ancak yarın mahkemede hesap vermen için yapmadığımı anlamıyor musun? Allah bilir..."

İvan bunu söylerken elini yukarı doğru kaldırmıştı.

"...Belki ben de suçluydum. Belki gerçekten benim de içimde gizli bir istek vardı, belki de babamın ölmesini istemişimdir, ama yemin ederim sana ki sandığın kadar suçlu değilim ben! Hatta belki seni bu işe kışkırtmadım. Hayır, hayır kışkırtmadım! Ama ziyanı yok, yarın kendi kendimi ele vereceğim! Yarından bunu yapacağım. Mahkemede söyleyeceğim, artık karar verdim! Her şeyi açıklayacağım, her şeyi. Seninle birlikte çıkacağız mahkemeye! Hem mahkemede benim hakkımda ne söylersen, nelere tanıklık edersen et! Hepsini kabul ediyorum ve senden korkmuyorum. Kendim, hepsini destekleyeceğim!.. Ama sen, mahkemede suçunu açıklamalısın! Bunu yapmalısın, yapmalısın. İkimiz birlikte gideceğiz! Öyle olacak işte!"

İvan, bunu mağrur bir tavırla, şiddetle söylemişti ve kıvılcımlar saçan gözlerinden belliydi ki, gerçekten öyle olacaktı.

Smerdyakov hiç alay etmeden, sanki durumuna üzülüyormuş gibi bir tavırla:

"Görüyorum ki hastasınız efendim, tam anlamıyla hastasınız. Gözlerinizin akı sapsarı olmuş," dedi.

İvan:

"İkimiz birlikte gideceğiz! Sen gitmezsen ziyanı yok, ben tek başıma gider açıklarım her şeyi."

Smerdyakov bu sözleri düşünüp tartıyormuş gibi sustu. Sonunda, itiraz kabul etmez bir tavırla:

"Bunların hiçbiri olmayacak! Siz de gitmeyeceksiniz," diye karar verdi.

İvan sitemle:

"Sen beni anlamıyorsun!" dedi.

"Eğer her şeyi olduğu gibi açıklarsanız çok utanacaksınız efendim Hem öyle bir şey yapsanız bile, hiçbir şeye yaramayacak. Çünkü ben, düpedüz, size hiçbir vakit bir şey söylemediğimi, sizin de o sırada ya hasta olduğunuzu (ki bu halinizden de belli efendim) ya da kardeşinize kendinizi feda edecek kadar acıdığınızı, bana da iftira ettiğinizi, zaten ömrünüz boyunca beni insan saymadığınızı, bana bir kedi kadar bile önem vermediğinizi söyleyeceğim. O zaman size kim inanır? Söyleyin! Hem, elinizde bir tek delil var mı?"

"Bak! Beni inandırmak için gösterdiğin paralar duruyor!"

Smerdyakov, para destelerinin üzerinden Suriyeli İshak'ın kitabını kaldırıp bir yana bıraktı. İçini çekerek:

"Bu paraları alıp götürün," dedi.

İvan ona daha büyük bir hayretle baktı.

"Tabii götüreceğim ya! Ama madem bu paralar için işledin cinayeti, onları neden bana veriyorsun?"

Smerdyakov, elini sallayarak titrek bir sesle:

"Bunlara hiç ihtiyacım yok efendim," dedi. "Eskiden böyle bir parayla Moskova'da, ya da en iyisi Avrupa'da yeni bir hayata başlarım diye bir düşüncem vardı. Aslında bunu 'her şey hoş görülebilir,' diye düşündüğüm için aklıma koymuştum. Bunu da gerçekten siz bana öğrettiniz efendim. Çünkü bana o zaman şöyle demiştiniz: Eğer, ölümsüz bir Tanrı yoksa dünyada erdem diye de bir şey yoktur. Hem Tanrı yoksa öyle bir şeye gereklilik de kalmaz. Siz bunu gerçekten söylediniz. Ben de böyle düşündüm."

İvan'ın dudaklarında çarpık bir gülümseme belirdi:

"Demek bunu kendi aklınla buldun öyle mi?"

"Sizin sayenizde. Bunu siz öğrettiniz."

"Demek şimdi parayı geri verdiğine göre Tanrıya inanıyorsun öyle mi?"

Smerdyakov:

"Hayır, efendim, Onun varlığına iman getirmiş değilim," diye fısıldadı.

"O halde neden veriyorsun?"

Smerdyakov gene elini salladı.

"Yeter... Veriyorum işte! Bakın, siz kendiniz o zaman her şey hoş görülür diyordunuz. Şimdi ise neden böyle kuşku içindesiniz? Hatta neredeyse kendinizi ele vermek bile istiyorsunuz... Hoş, öyle bir şey olmayacak ya! Gidip kendinizi ele vermezsiniz siz."

İvan:

"Göreceksin!" dedi.

"Öyle şey olamaz! Siz çok akıllısınız efendim. Parayı seviyorsunuz, bunu biliyorum. Saygı görmekten de hoşlanıyorsunuz, çünkü çok gururlusunuz. Sonra, kadın güzelliğine aşırı bir tutkunuz vardır. En çok da kimseye muhtaç olmadan rahat rahat, bolluk içinde yaşamaktan hoşlanırsınız. En çok hoşlandığınız şey budur efendim. Mahkemede sizin için bu kadar utanılacak bir şeyi kabul ederek yaşantınızı ömrünüzün sonuna dek altüst etmek istemezsiniz. Siz tıpkı Fyodor Pavloviç gibisiniz. Çocukları arasında en çok siz ona çektiniz. Onunla aynı ruhtasınız efendim."

İvan, derin bir şaşkınlık içinde kalmış gibi:

"Hiç aptal değilmişsin," dedi.

Kıpkırmızı olmuştu. Smerdyakov'a birden bambaşka bir tavırla bakmaya başlamıştı.

"Eskiden aptal olduğunu sanıyordum. Ama şimdi mantıklı konuşuyorsun."

"Siz kibrinizden ötürü beni aptal sanıyordunuz. Paraları alsanıza!"

İvan, üç para destesini aldı ve onları hiçbir şeye sarmadan cebine soktu.

"Yarın onları mahkemede gösteririm," dedi.

"Size hiç kimse inanmaz efendim. Kaldı ki şimdi yeter derecede paranız var. Kutudan alıp getirdiğinizi söyleyeceklerdir efendim."

İvan yerinden kalktı.

"Tekrar ediyorum, eğer seni öldürmediysem, bunu yalnızca yarın sana ihtiyacım olacağı için yapmadım. Bunu daima aklında tut ve unutma!"

Smerdyakov birden garip bir tavırla:

"Öldürün efendim, ne çıkar? Şimdi öldürün beni!" dedi.

İvan'a garip bir şekilde bakıyordu. Sonra acı acı gülümseyerek:

"Bunu yapmak cesaretini gösteremezsiniz," dedi. "Hiçbir şeye cesaret edemezsiniz! Siz ki eskiden korkusuz bir adamdınız!" diye ekledi.

İvan:

"Yarın görüşürüz!" diye bağırdı ve gitmeye hazırlandı.

"Durun... Bana onları bir kez daha gösterin."

İvan paraları çıkarıp ona gösterdi. Smerdyakov, paralara on saniye kadar baktı. Sonra, elini sallayarak:

"Eh, şimdi gidin artık!" dedi.

Sonra, İvan'ın peşinden birden tekrar:

"İvan Fyodoroviç!" diye seslendi.

İvan giderken dönüp arkasına baktı.

"Ne istiyorsun?"

"Elveda, efendim!"

İvan tekrar:

"Yarın görüşürüz!" diye bağırdı ve odadan dışarı çıktı.

Tipi hâlâ devam ediyordu. İvan Fyodoroviç, önce zinde adımlarla gidiyordu. Sonra birden sallanır gibi yürümeye başladı. Hafifçe gülerek, 'Bu fiziki bir şey,' diye düşündü. Şimdi nedense içinde sevinç gibi garip bir duygu uyanmıştı. Kendisinde sonsuz bir güç hissediyor gibiydi. Son zamanlarda ona o kadar üzüntü veren bocalamaları sona ermişti! Karar verilmişti artık. Mutlu bir duygu içinde, 'Bundan böyle kararım da değişmeyecek!' diye düşündü. O sırada birden ayağı bir şeye takıldı, az kalsın düşüyordu.

Duraklayınca, ayaklarının dibinde, yere yıkmış olduğu köylüyü fark etti; köylü hâlâ aynı yerde, kendinden geçmiş olarak hareketsiz yatıyordu. Tipi artık hemen hemen tüm yüzünü örtmüştü. İvan birden onu kaldırdığı gibi sırtına aldı. Sağda, küçük bir evde ışık görünce yaklaştı, panjurlara vurdu ve içeriden karşılık veren ev sahibinden köylüyü merkeze taşımak için yardım etmesini rica ederek, ona bu iş için üç ruble vermeyi vaat etti. Küçük evin sahibi toparlanarak dışarı çıktı. İvan Fyodoroviç'in amacına nasıl ulaştığını, hemen doktor muayenesinden geçirilmesi için köylüyü nasıl karakola götürdüğünü ve bu arada gene cömertçe, "masrafları karşılamak üzere" nasıl para verdiğini ayrıntılarıyla anlatmayacağım. Yalnız, bu işin hemen hemen bir saat kadar bir süre aldığını belirteceğim. Ama İvan Fyodoroviç, çok memnun kalmıştı.

Düşünceleri dağınıktı ve zihninden hızlı hızlı geçiyorlardı. Birden zevkle, 'Eğer, yarın yapacağım şeye bu kadar kesin karar vermemiş olsaydım yolda durup köylüyü yetiştirmek için tam bir saat uğraşmazdım. Yanından geçip gider, donsa da umursamazdım... Öyleyken hâlâ kendi davranışlarıma sahip olabiliyorum!' diye düşündü ve aynı anda zihninden ona daha çok zevk veren bir düşünce geçti, 'Oysa onlar orada aklımı kaçırdığıma karar vermişlerdi!'

Evine varınca birden durakladı, kafasında bir soru düğümlenmişti. 'Yoksa hemen şimdi gidip savcıya her şeyi söylemeli miyim?' Bu soruya, 'Yarın hepsini birlikte yaparım!' diye kendi kendine fısıldayarak karşılık verdi, sonra tekrar evine doğru döndü; ama ne gariptir, biraz önce duyduğu o sevinç, o kendinden memnunluk, bir anda yok oluvermişti. Odasına girer girmez de birden sanki kalbine buzdan bir el dokunmuş gibi oldu. Sanki içinde bir anı uyanmıştı. Daha doğrusu odasında ona çok üzüntü veren, içinde tiksinti uyandıran bir şeyin bulunduğunu, hatta yalnız şimdi değil daha önceden de orada olduğunu hatırlamış gibiydi. Yorgun bir tavırla divanın üzerine çöktü.

İhtiyar kadın ona semaveri getirdi. İvan Fyodoroviç çay demledi ama çaya ağzını bile sürmedi. Kadına da ertesi sabaha kadar izin verdi. Divanın üzerine oturmuştu, başı dönüyordu. Hasta ol-

duğunu, gücünü yitirdiğini hissediyordu. Az kalsın uyuyacaktı. Sonra birden huzursuzlukla ayağa kalktı ve uykusunu dağıtmak için odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Bazı anlarda sayıklıyor gibiydi. Ama onu en çok düşündüren şey hastalığı değildi. Tekrar oturunca arada bir gözlerini sanki bir şey arıyormuş gibi etrafta dolaştırmaya başladı. Bunu birkaç kez yaptı. Sonunda gözü bir noktaya dikildi. İvan, hafifçe güldü ama yüzü kıpkırmızı oldu. Uzun bir süre olduğu yerde başını sımsıkı iki eline dayayarak ve gene yan gözle aynı noktaya, karşı duvarın dibinde duran divana bakmaktan kendini alamayarak oturdu. Belliydi ki, orada bulunan bir şey, bir varlık kendisini müthiş rahatsız ediyor, ona büyük bir üzüntü veriyordu.

IX

ŞEYTAN. İVAN FYODOROVİÇ'İN KÂBUSU

BEN doktor değilim, bununla birlikte hissediyorum ki, artık İvan Fyodoroviç'in hastalığı konusunda, hiç değilse bir iki şey açıklamak zorunda olduğum an gelmiştir. Olayları atlayarak yalnız şunu söyleyebilirim: İvan Fyodoroviç'in o akşam, daha doğrusu o sırada çoktandır sarsılmış bulunan ama gene de inatla hastalığa karşı koyan vücudu artık beyin hummasına yenilmek üzereydi, hastalık ertesi günü patlak verecekti. Tıpta bir bilgim olmadığını bile bile şu tahmini ileri sürmeyi göze alıyorum: Belki de İvan gerçekten iradesini kullanarak, bir süre için hastalığı ertelemeyi başarmıştı. Hatta belki de onu büsbütün yenmeyi hayalinden geçiriyordu.

Hasta olduğunu biliyordu. Ama ileride kaderini tayin edecek o anlarda, herkese karşı cesaretle ve kesin olarak sözünü söyleyeceği sırada, yani "kendini kendisine karşı temize çıkaracağı" bir zamanda yatağa düşmek, ona iğrenç bir şey olarak görünüyordu. Bununla birlikte, bir ara Katerina İvanovna'nın (daha önceden anlattığımız gibi sadece hevese kapılarak) Moskova'dan getirtmiş olduğu yeni doktora uğramıştı. Doktor, İvan'ı muayene ettikten ve şikâyetlerini

dinledikten sonra, onda bir çeşit zihin bozukluğu gibi bir şey bulunduğu sonucuna varmış, hatta onun tiksintiyle kendisine yaptığı bazı açıklamalara hiç şaşmamıştı. Kararını açıklarken de: "Hayal görmek, sizin durumunuzda olan biri için çok normal bir şeydir, yalnız öyle bir şey olup olmadığını kontrol etmeli... Zaten bir dakika bile yitirmeden genel ve ciddi bir tedaviye başlamalı, yoksa iş fena olur!" demişti.

Ama İvan Fyodoroviç doktorun yanından çıktıktan sonra, onun akıllıca verdiği öğüdü yerine getirmemiş, tedavisini ihmal etmişti. Durumunu umursamayarak, "Yürüyebiliyorum ya! Demek ki daha gücüm var, yatağa düşersem o başka; o zaman kim isterse tedavi etsin beni!" diye karar vermişti.

Böylece, o sırada sayıkladığını hemen hemen kendisi de anlayarak, daha önce söylediğim gibi gözlerini inatla karşı duvarın dibindeki divanın üzerinde bulunan bir cisme dikmiş bakıyordu. Birden orada oturan biri belirdi. Tanrı bilir içeriye nasıl girmişti. Çünkü İvan Fyodoroviç, Smerdyakov'un yanından dönüp de oraya girdiği vakit, odada böyle biri yoktu. Bu, bir beyefendi idi. Daha doğrusu bilinen tipte bir Rus centilmeniydi. Artık pek genç değildi. Fransızların dediği gibi, *qui frisait la cinquantaine** bir adamdı. Oldukça uzun ve hâlâ gür olan koyu renk saçları pek ağarmamıştı. Sivri kesilmiş bir sakalı vardı. Sırtında basit, kahverengi bir ceket vardı. Belliydi ki, en iyi terzinin elinden çıkmıştı ama epey giyilmişti ve herhalde üç yıl kadar önce dikilmiş, şimdi de modası büsbütün geçmişti; o kadar ki, artık iki yıldır varlıklı insanlardan hiçbiri bu tip ceketler giymiyordu. Gömleği, eşarp şeklindeki uzun kravatı, her şeyi, şık giyinen tüm centilmenlerde olduğu gibiydi. Ama eğer dikkatle bakılırsa gömleği oldukça kirli, geniş eşarbı da çok yıpranmıştı. Misafirin kareli pantolonu ayağında çok iyi duruyordu, ama gene de aşırı derecede açık renk ve garip bir şekilde, aşırı denecek kadar dardı. Şimdi böylelerini hiç kimse giymiyordu. Misafirin mevsime hiç uymayan ve birlikte getirdiği beyaz, yumuşak fötr şapkası da öyleydi.

---

* (Fr.) "Ellisine basmak üzere." *-çev.*

Sözün kısası, oldukça dar imkânlarına rağmen, derli toplu bir görüntüsü vardı. Daha köleliğin kaldırılmadığı zamanlarda rahat bir hayat süren ve hiçbir mesleği olmayan mal sahiplerinden biriymiş hissini veriyordu. Herhalde iyi bir hayat geçirmiş, doğru dürüst bir çevrede yaşamış, bir vakitler önemli kişilerle ilişkiler kurmuş, hatta belki de o güne dek bu ilişkileri korumuştu; ama gençlikteki çılgın yaşantısından, özellikle kölelik ortadan kaldırıldıktan sonra yavaş yavaş fakirleşerek, kendisini yumuşak başlılığı sayesinde, aynı zamanda dürüst bir insan olduğu için evlerine kabul eden eski ahbaplarının yanında kibar bir yanaşma haline gelmişti. Öyle bir yanaşma ki, insan onu mütevazı bir yere oturtmakla birlikte, sofrasına davet etmekten utanç duymazdı.*

Böyle yumuşak huylu, konuşmasını, anlatmasını bilen, bir iskambil oyununda oyuncu sayısını tamamlayan ve kendilerine angarya olarak bir iş verilirse bunlardan hiç hoşlanmayan bu tip dalkavuklar genel olarak yalnızdır. Ya bekârdır ya da eşlerini kaybetmiş insanlardır. Hatta çocukları bile olabilir. Ama çocukları uzaklarda bir yerde, teyzelerinin, halalarının evlerinde yetiştirilirler. Böyle bir centilmen, doğru dürüst bir sosyetede, sanki öyle evlatları olduğu için biraz utanç duyuyormuş gibi, çocuklarından hemen hemen hiçbir zaman söz etmez; zaten onlardan yavaş yavaş, gittikçe büsbütün uzaklaşır. Çocuklarından yalnız isim gününde ve Noel'de tebrik mektupları alır, hatta bazen onlara karşılık bile verir.

Beklenmedik misafirin yüzünde candan bir ifade değil, çevrede olup bitenlere göre her çeşit nazik anlama çevrilebilecek, her duruma uygun, her şeye hazır bir anlam vardı. Cebinde saat yoktu ama siyah kurdeleli, bağa saplı gözlüğü vardı. Sağ elinin orta parmağında, pahalı olmayan bir opalle süslü, som altından yapılmış bir yüzük göze çarpıyordu.

---

* Joseph Frank'e göre şeytanın bu tasviri simgesel olarak dini ifade etmektedir. Çünkü Dostoyevski'ye göre din, o günlerde Rus toplumunun eğitimli kesiminde bir asalaktı, geçmişten kalan saygın bir anı olarak kabul ediliyordu ve eski gücü ile etkisi neredeyse kalmamıştı. *-ed.*

İvan Fyodoroviç öfkeyle susuyor, konuşmak istemiyordu. Misafir de bekliyor ve tıpkı yukarıda kendisine ayrılmış olan odadan biraz önce ev sahibine arkadaşlık etmek üzere, onunla birlikte çay içmeye inmiş, ama ev sahibi somurtarak bir şeyler düşündüğü için, uslu uslu susan, bununla birlikte o söze başlar başlamaz nazik bir tavırla her konuda sohbet etmeye hazır bir dalkavuk gibi oturuyordu. Birden yüzünde bir üzüntü belirdi, İvan Fyodoroviç'e:

"Dinle," diye söze başladı, "özür dilerim ama sana şunu hatırlatmak istiyordum: Sen Smerdyakov'a, Katerina İvanovna meselesini öğrenmek için gitmiştin, oysa onun hakkında hiçbir şey öğrenmeden ayrıldın. Herhalde unutmuşsundur..."

İvan'ın dudaklarından:

"Haa, evet!" Sözleri döküldü ve yüzü üzüntüyle karardı. "Evet, unuttum..." Sonra, kendi kendine: 'Ziyanı yok, nasıl olsa her şey yarına kaldı,' diye mırıldandı. Sonra sinirli bir tavırla misafire doğru döndü.

"Sana ne?" dedi. "Bunu kendim hatırlamalıydım. Çünkü asıl buna müthiş üzülüyordum! Sen ne diye ortaya çıkıyorsun? Sanki bunu ben kendim hatırlamadım da, sen bana hatırlattın diye inanacak mıyım?"

Centilmen, şefkatli bir tavırla:

"İstersen inanma!" dedi. "Zorla inancın değeri ne ki? Bundan başka, işin içinde inanç varsa, hiçbir delilin, özellikle maddi delilin yardımı olamaz. Aziz Thomas,* İsa'nın dirilmiş olduğunu gördüğü için değil, daha önceden inanmak arzusunu duyduğu için inanmıştır. Örneğin ruh çağıranları ele alalım... Ben onları çok severim... Düşün bir kez, şeytanlar onlara öbür dünyadan boynuzlarını gösterdi diye, kendilerinin iman için yararlı kişiler olduklarını sanıyorlar. 'Artık bu, öbür dünyanın varlığını ispat eden maddi bir delildir!' diyorlar. Öbür dünya... ve maddi deliller... Aman, aman! Hem sonunda şeytanın varlığı ispat edilmiş olsa bile, Tanrının varlığı ispat edilmiş olur mu? Ben, idealistlerin kurduğu bir derneğe

* Hz. İsa'nın dirildiğine, ancak ona elini değdirdiği zaman inanacağını söyleyen havari. *–çev.*

üye olmak istiyorum, onların arasında muhalefet yapacağım. 'Ben realistim, materyalist değil!' diyeceğim. Ha-ha-ha!"

İvan Fyodoroviç, birden masanın önünden kalkarak:

"Dinle," dedi "şimdi sayıklıyor gibiyim... hem gerçekten sayıklıyorum... Bana ne? Yalan söylersen söyle, vız gelir bana! Geçen seferki gibi beni çileden çıkaramazsın. Yalnız, nedense utanıyorum... Odada dolaşmak istiyorum... Bazen seni görmüyorum, sesini bile işitmiyorum, tıpkı geçen sefer olduğu gibi. Ama neler mırıldandığını her zaman seziyorum, çünkü konuşan, söyleyen benim; sen değil! Yalnız bilmiyorum, geçen sefer seni rüyamda mı görmüştüm yoksa uyanıkken mi? Şimdi bir havluyu soğuk suya batırıp başıma yapıştıracağım, belki o zaman ortadan kaybolursun."

İvan Fyodoroviç, köşeye doğru yürüdü, bir havlu aldı, dediği gibi yaptı, sonra başında o ıslak havluyla odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Misafir:

"Seninle birbirimize doğrudan doğruya, 'sen' dememiz hoşuma gidiyor," diye söze başladı.

İvan güldü:

"Aptal, ne yani sana 'siz' mi demeye başlayacaktım? Bak, şimdi neşeliyim, yalnız şakağım ağrıyor... bir de başımın üst kısmı... Yalnız rica ederim, geçen seferki gibi felsefe yürütme. Eğer buradan defolup gidemiyorsan, hiç değilse neşeli bir şeyler uydur. Dedikodu falan yap, yanaşma değil misin, bari dedikodu yap! Hay Allah! Bu kâbus da nereden çıktı! Ama senden korkmuyorum. Seni yeneceğim. Beni akıl hastanesine götüremeyecekler."

"*C'est charmant,** yanaşma olmak! Doğru, ben bir çeşit yanaşmayım. Dünya yüzünde yanaşma değil de ne olabilirim ben? Bu arada şunu da belirteyim, seni dinlerken azıcık hayret ediyorum. Vallahi sen beni galiba yavaş yavaş, geçen sefer ısrarla söylediğin gibi yalnız hayalinin yarattığı bir şey olarak değil de, gerçekten var olan bir şey olarak kabul etmeye başlıyor gibisin..."

* (Fr.) "Çok hoş." *-çev.*

İvan garip bir tavırla ve büyük bir öfkeyle:

"Seni bir an için bile olsun gerçekten var olan bir şey olarak kabul etmiyorum!" diye bağırdı. "Sen bir yalansın, hastalığımın yarattığı bir şeysin! Bir hayaletsin! Yalnız seni neyle yok edeceğimi bilemiyorum ve görüyorum ki daha bir süre acı çekmem gerekiyor. Sen benim vehmimsin. Sen, kendi varlığımın bir kopyasısın, yalnız bir yönümün kopyasısın... Düşüncelerimin, duygularımın bir kopyası! Ama en adi, en aptalca düşüncelerimin ve duygularımın kopyası. Seninle uğraşmaya vaktim olsaydı benim için ilginç bile olabilirdin..."

"Özür dilerim, özür dilerim, seni suçüstü yakalayacağım şimdi. Demin, sokak fenerinin altında Alyoşa'nın üzerine yürüyüp ona, 'Sen bunu ondan öğrendin! Onun beni ziyaret ettiğini nereden biliyorsun?' diye bağırdığın vakit, benden söz etmiştin. Demek ki küçücük bir an için de olsa, benim gerçekten var olduğuma inanıyordun. Gerçekten inanıyordun!"

Centilmen bunu söylerken yumuşak bir tavırla gülmüştü.

İvan:

"Evet, bu bir anlık zaaftı... Ama sana inanmamıştım. Geçen sefer uyuyor muydum, yoksa yürüyor muydum, bunu bilmiyorum. Belki seni sadece rüyamda gördüm, hiç de uyanıkken görmedim..." dedi.

"Peki, o halde neden Alyoşa'ya o kadar soğuk davrandın? O sevimli bir çocuktur, Staretz Zosima'ya yaptıklarım yüzünden ona karşı suçluyum."

"Alyoşa'dan söz etme! Buna nasıl cüret edersin, uşak seni!"

İvan bunu söylerken gene gülmüştü. Centilmen:

"Küfrediyorsun ama kendin gülüyorsun. Bu iyiye işaret. Hem bugün bana karşı geçen seferkinden çok daha nazik davranıyorsun, neden olduğunu da anlıyorum. Büyük bir karar verdin de ondan!" dedi.

İvan deli gibi:

"Sus, karardan söz etme!" diye bağırdı.

"Anlıyorum, anlıyorum, *c'est noble, c'est charmant*!* Yarın ağabeyini savunmaya gidecek ve kendini feda edeceksin... *C'est chevaleresque.*"**

"Sus, şimdi sana dayak atacağım."

"Buna memnun olurum. Çünkü o zaman amacıma ulaşmış olacağım. Madem dayak atacaksın, öyleyse benim gerçek bir varlık olduğuma inanıyorsun. Çünkü hayaletlere dayak atılmaz. Şaka bir tarafa istersen küfret, benim için hepsi bir. Ama hiç değilse biraz daha nazik olsan daha iyi olur. Hiç olmazsa benimle olduğun zaman. Yok 'aptal'mış, yok 'uşak'mış ne biçim sözler bunlar?"

İvan gene güldü:

"Sana küfrediyorum... Yani kendime küfrediyorum! Sen, benimsin. Benim özvarlığımsın, yalnız suratın başka. Söylediğin şeyler, benim daha önceden düşündüğüm şeylerdir... Bana yeni hiçbir şey söyleyecek durumda da değilsin!"

Centilmen nazik ve kendine güvendiğini belli eden bir tavırla:

"Eğer, seninle düşüncelerde birleşiyorsak, bu benim için sadece bir şereftir," dedi.

"Sen yalnız benim en kötü düşüncelerimi ve asıl önemlisi en aptalca olanlarını alıyorsun. Sen aptal ve adisin. Müthiş aptalsın. Hayır, sana dayanamayacağım! Ah, ne yapmalı? Ne yapmalı?"

İvan bunu dişlerini gıcırdatarak söylemişti. Misafir tam dalkavuklara özgü ve artık her şeyi peşinen kabul ettiğini belli eden candan bir hava yaratmaya çalışarak:

"Dostum, ne olursa olsun centilmen olarak kalmak ve kendimi öyle kabul ettirmek istiyorum," dedi. "Ben fakirim, ama... Çok namuslu olduğumu söyleyemem. Öyleyken... Genel olarak toplumda, beni prensip bakımından düşmüş bir melek olarak kabul ederler. Vallahi bir gün, nasıl olup da melek olduğuma bir türlü akıl erdiremiyorum. Eğer gerçekten melek olmuşsam, bu o kadar eskiden olmuştur ki, artık bunu unutsam da günah sayılmaz. Şimdi yalnız dürüst bir adam olarak tanınmaya değer veriyorum ve hoş görül-

---

* (Fr.) "Soylu bir davranış, çok hoş." *-çev.*

** (Fr.) "Şövalyelere yakışırcasına." *-çev.*

meye çalışarak yaşantımı sürdürüyorum. Ben insanları içten severim. Oysa ah, bana öyle çok iftiralar savurdular ki! Burada, zaman zaman aranıza yerleştiğim vakit, hayatım gerçek bir hayatmış gibi sürüp gidiyor. En çok hoşuma giden de budur. Çünkü ben de, senin gibi aşırı hayallerden, fantastik şeylerden acı çekiyorum, onun için dünyada yaşayan sizlerin gerçekçiliğinden hoşlanıyorum...

Burada sizde her şey sınırlıdır. Filan şeyler formüllere bağlanmıştır, falan şeyler geometri kurallarına göredir, bizde ise hep belirsiz birtakım düzenlemeler var! Ben burada dolaşırken hayal kuruyorum. Hayal kurmaktan çok hoşlanırım. Sonra, burada dünyadayken batıl inançlara da kapılıyorum. Gülme, rica ederim! Asıl batıl inançlara kapılmam hoşuma gidiyor. Buradayken sizin bütün alışkanlıklarınızı benimsiyorum. Tüccarların gittiği hamama gitmekten hoşlanmaya başladım. Düşünebiliyor musun? Tüccarlar ve papazlarla vücudumu buhara tutmak hoşuma gidiyor. Benim en büyük hayalim, bir başka varlık olarak, ama artık bir daha asıl benliğime dönmeden, son olarak, bir başka varlık şeklinde dünyaya gelmek! Örneğin yedi pudluk şişman bir tüccar karısı olayım ve onun inandığı her şeye inanayım yeter. Benim idealim, bir kiliseye girip temiz yüreklilikle bir mum yakmaktır. Vallahi öyle!

O zaman işte acılarım sona ermiş olacak. Sonra sizin aranızda tedavi edilmekten de hoşlanmaya başladım. İlkbaharda çiçek salgını çıkmıştı, gittim fakirler için açılmış bir dernekte kendime çiçek aşısı yaptırdım. O gün ne kadar memnundum, bir bilsen. İslav kardeşlerimiz için on ruble bağışta bile bulundum! Ama sen dinlemiyorsun. Biliyor musun? Bugün çok rahatsız görünüyorsun..."

Centilmen bunu söyledikten sonra kısa bir süre sustu.

"Biliyorum. Dün o doktora gittin... Söyle bakalım sağlık durumun nasıl? Doktor sana ne dedi?"

İvan:

"Aptal!" diye kestirip attı.

"Sen de amma akıllısın! Gene ne küfrediyorsun? Sana bunu acıdığımdan söylemedim ki! Laf olsun diye sordum! Madem öyle, karşılık verme. Bak şimdi gene ortalıkta romatizma başladı..."

İvan gene:

"Aptal!" diye tekrarladı.

"Hep aynı şeyi söylüyorsun. Ben ise geçen yıl öyle bir romatizmaya yakalandım ki, bugün bile aklımda."

"Şeytanda romatizma olur mu?"

"Madem bazen insan kılığına giriyorum, neden olmasın? İnsan kılığına girince tabii tüm sonuçlarını da kabul etmiş oluyorum. Şeytanım, *sum et nihil humanum a me alienum puto.*"*

"Ne dedin, ne dedin? Şeytanım, *sum et nihil humanum mu*? Bu şeytan için hiç de aptalca bir laf değil!"

"Sonunda bir sözü beğendirdiğime memnun oldum."

İvan birden şaşırmış gibi:

"İyi ama bu sözü sen benden çaldın!" dedi. "Daha önceden hiç aklıma gelmemişti, garip şey..."

"*C'est du nouveau, n'est - ce pas?*** Bu sefer dürüst davranacağım ve sana açıklayacağım. Dinle, bazen insan rüyasında özellikle kâbuslarında, mide bozukluğundan mı, yoksa herhangi bir başka şeyden mi öylesine sanatkârane, öyle karışık ve insana o kadar gerçek görünen sahneler, öyle olaylar, hatta tüm bir olay zinciri görür ki! Bunlar da öyle karışık bağlarla birbirine bağlanmış, öylesine beklenmedik ayrıntılar içinde canlanır ki, sizlerin en belirli görüntüler dediğiniz şeylerden bile daha belirlidir, örneğin, giysinin üstündeki son düğmeye dek hepsi görünür. Böyle sahneleri Lev Tolstoy bile uyduramaz. Oysa bu tip rüyaları bazen yazarlıkla hiç de ilgisi olmayan basit insanlar, memurlar, gazeteciler, papazlar görür... Bu başlı başına bir sorun teşkil ediyor. Hatta bakanlardan biri bana, en güzel düşüncelerin uyurken aklına geldiğini açıkladı. İşte şimdi de öyle oluyor. Gerçi şu anda, ben senin zihninde doğan bir vehimden başka bir şey değilim, öyleyken kâbusta görülen varlıklar gibi, şimdiye dek aklına bile gelmeyen orijinal şeyler söylüyorum. Böyle olunca, artık senin düşüncelerini tekrarlıyor sayılmam. Oysa sadece senin kâbusunum, başka hiçbir şey değilim!"

---

* (Lat.) "İnsana ait hiçbir şey bana yabancı değildir." Romalı düşünür Terence'e (İ.Ö. 185-İ.Ö.159) aittir. *-ed.*

** (Fr.) "Yeni bir şey değil mi?" *-çev.*

"Yalan söylüyorsun! Senin asıl amacın beni gerçekten bir kâbus olmadığına, kendiliğinden var olduğuna inandırmaktı, öyleyken şimdi işte kendin de bir rüyadan başka bir şey olmadığını söylüyorsun."

"Dostum, bugün sana karşı özel bir metot kullanıyorum. Sana sonra bunu anlatırım. Dur, nerede kalmıştım? Haa, işte o zaman soğuk almıştım, ama sizde değil, daha oradayken..."

İvan hemen hemen umutsuzluk içinde çırpınır gibi:

"Orada dediğin neresi? Söyle, daha yanımda çok mu kalacaksın? Kalkıp gidemez misin?"

Odada dolaşmaktan vazgeçti, divana oturdu, dirseklerini masaya dayadı, başını iki eliyle sıktı. Islak havluyu üzüntüyle üzerinden fırlatıp atmıştı. Belliydi ki, havlu bir işe yaramamıştı.

Centilmen kayıtsız, aşırı derecede serbest, bununla birlikte tam anlamıyla dostça bir tavırla:

"Senin sinirlerin bozulmuş!" dedi. "Bana soğuk aldığım için bile kızıyorsun, öyleyken bu çok basit bir şekilde olmuştu. O sırada bakanlarda gözü olan yüksek sosyeteden Petersburglu bir hanımefendinin diplomatlar için verdiği bir suareye gitmek için acele ediyordum. Eh, tabii sırtımda frak, boynumda kravat, elimde beyaz eldiven vardı, öyleyken hâlâ daha ta nerelerdeydim! Dünyanıza gelebilmem için daha koskoca bir boşluğu uçarak geçmem gerekiyordu... Tabii, bu sadece bir an sürecekti, ama güneş ışığı bile tam sekiz dakikada geliyor oradan. Benim ise sırtımda bir frak ve göğüs kısmı açık bir yelek vardı. Gerçi ruhlar donmaz, ama madem ben insan şekline girmiştim, o halde... Sözün kısası saçma bir şey yaptım, kendimi kapıp koyuverdim. Oysa o boşluklarda, eterle buhar tabakası arasındaki boşlukta, yeryüzünün üstündeki o deryada... öyle bir ayaz var ki... Ayaz da neymiş? Buna ayaz bile denilmez. Düşün bir kez... sıfırdan altında yüz elli derece! Köylü kızlarının bilinen bir eğlencesi vardır. Eksi otuz derecelik bir soğukta, acemi delikanlının birine baltanın demirini yalamasını teklif ederler, o soğukta dil bir an içinde donar ve o budala oğlan dilinin üzerindeki deriyi kanata kanata sıyırmaya çalışır. Ama bu eksi otuz

derecelik bir soğukta olur. Yüz elli derecelik bir soğukta ise, öyle sanıyorum ki insan parmağını baltanın demirine dayasa o parmak yok oluverir. Tabii oralarda... bir balta bulunursa."

İvan Fyodoroviç dalgın dalgın ve tiksinir gibi:

"Oralarda balta filan olur mu?" diye sordu.

Kendi zihninin yarattığı evhama inanmamak ve artık büsbütün kendini cinnete kaptırmamak için var gücü ile direniyordu. Konuğu hayretle:

"Balta mı?" diye sordu.

İvan Fyodoroviç birden çileden çıkmış gibi inatçı ve ısrarla:

"Tabii ya, orada balta ne olur?"

"Boşlukta balta ne mi olur? *Quelle idée!** Eğer oldukça uzağa fırlatılırsa, öyle sanıyorum ki, kendisi de nedenini bilmeden bir uydu gibi, dünyanın çevresinde dönmeye başlar. O zaman astronomlar baltanın doğuşunu ve batışını hesaplamaya başlar. Gatsuk da bunu takvime yazar. O kadar işte!"

İvan inatla:

"Sen aptalsın! Müthiş aptalsın! Daha akıllıca uydur! Yoksa seni dinlemem. Beni gerçekçilikle yenmek istiyorsun, beni var olduğuna inandırmak istiyorsun, ama ben senin var olduğuna inanmak istemiyorum! İnanmayacağım."

"Canım ben yalan söylemiyorum ki! Söylediklerimin hepsi doğru. Ne yazık ki gerçek hemen hemen her zaman saçma görünür. Görüyorum ki, benden yüce, hatta belki de harikulade güzel bir şey bekliyorsun. Çok yazık! Çünkü ben elimden ne geliyorsa ancak onu verebilirim..."

"Felsefe yapma, eşek!"

"Tüm sağ tarafım tutulmuşken, inleyip ah vah ettiğim bir sırada, ne felsefesi yürütebilirim? Tüm doktorları denedim. Her şeyi mükemmel bir şekilde meydana çıkarabiliyorlar. Tüm hastalığını sanki avuçlarının içindeymiş gibi sana etraflı olarak anlatırlar. Gelgelelim tedavi etmesini bilmezler. Burada heyecanlı bir üniversite öğrencisine rastladım, bana, 'Merak etmeyin, ölseniz bile, hiç de-

* (Fr.) "Ne biçim düşünce!" (Aklına neler de geliyor, anlamında.) -*çev.*

ğilse hangi hastalıktan ölmüş olduğunuzu bileceksiniz!' dedi. Hep de adamı uzmanlara göndermeye alışmışlar, 'Biz ancak olanı meydana çıkarırız, siz falanca uzmana gidin, ancak o sizi tedavi eder,' derler. Sana diyeceğim, eskiden tüm hastalıkları tedavi eden doktor tipi artık yok oldu. Şimdi yalnız uzmanlar var, hepsi de gazetelerde kendilerini reklam edip duruyor. Burnun ağrıdı mı, seni Paris'e gönderirler. 'Orada burun tedavi eden Avrupa çapında bir uzman var,' derler. Paris'e gidersin, adam burnunu muayene eder, 'Ben ancak burnunuzun sağ deliğini tedavi edebilirim, çünkü sol delikleri tedavi etmek benim bilgimin dışındadır. İyisi mi siz Viyana'ya gidin, orada özel bir uzman sol deliğinizi tedavi eder,' der. Bu durumda ne yaparsın? Ben halkın kullandığı çarelere başvurdum. Bir Alman doktor, bana hamama gidip tahtaların üzerine uzanarak, vücudumu bal ve tuzla ovmayı öğütledi. Ben bir kez daha hamama gideyim diye yaptım dediğini. Üstümü başımı kirlettim, hiçbir yararı olmadı! Umutsuzluk içinde Milano'ya, Kont Mattei'ye yazdım. Bana bir kitap, bir de damla gönderdi. Allah iyiliğini versin! Ama düşün bir kez, bana Hoff'un malt tozu iyi geldi! Tesadüfen satın almıştım onu. Bir buçuk fincan içtim, neredeyse dans edebilecektim. Hepsi geçti. Sanki büyü yapmışım gibi.

Gazetelerde Hoff'a muhakkak bir "teşekkür" ilanı yayınlatmaya karar vermiştim. İçimde bir minnet duygusu uyanmıştı. O zaman da bambaşka bir iş geldi başıma. Hangi gazetenin yazı işlerine gitsem, hiçbiri teşekkürümü kabul etmiyor. 'Gerici bir havası olur, kimse inanmaz, *le diable n'existe point!*'* dediler. 'İmzanızı atmadan, anonim bir teşekkür yazın,' diye öğüt verdiler. Hiç adımı bildirmeden, 'teşekkür' yazmak olur mu? Gazetedeki ilan memurlarına güldüm, 'Sizin çağınızda Tanrıya inanmak gericilik olur. Ama ben Tanrı değilim ki! Ben şeytanım, bana inanılabilir,' dedim. 'Tabii, anlıyoruz, şeytana kim inanmaz? Ama gene de bunu yayınlayamayız, gazetemizin çizgisine aykırı olur. Ama isterseniz fıkra olarak yayınlayalım, olur mu?' dediler. Eh, ben de düşündüm ki, fıkra olarak yayınlamak hiç de zekice bir şey olmaz. Senin anlayacağın yayınlamadılar. İnanır

* (Fr.) "Şeytan diye bir şey yoktur." *–çev.*

mısın, bu iş hâlâ yüreğimde derttir. En iyi duygular, örneğin minnet bile, sadece sosyal durumum bakımından bana yasaktır."

İvan nefretle dişlerini gıcırdattı.

"Gene mi felsefe yapıyorsun?"

"Allah korusun! Ama bazen şikâyet etmeden olmuyor. Ben iftiraya uğramış bir insanım. Bak sen her an bana aptal olduğumu söyleyip duruyorsun. Bu sözünden bile genç bir adam olduğun belli. Dostum, iş yalnız akılda değil ki! Ben doğuştan iyi yürekli ve neşeliyim. 'Ben de her çeşit vodviller,' yazmışımdır. Sen galiba beni saçları ağarmış bir Hlestakov* sanıyorsun. Oysa benim çok daha ciddi bir durumum var. Daha zamandan önce var olan, ama benim bir türlü kavrayamadığım bir kurala göre, 'her şeyi inkâr etmem' kararlaştırılmış. Oysa ben içtenlikte iyi yürekliyim ve inkâr etmek benim yeteneklerim dışında olan bir şeydir. Hayır, ille inkâr edeceksin! İnkâr diye bir şey olmazsa eleştiri de olmaz, 'eleştiri bölümü' olmayan bir gazete olur mu? Eleştiri olmazsa her şey sadece 'hosanna' olur. Ama yaşam için sadece, 'hosanna' yeterli değil. 'Hosanna'nın bir yığın kuşkunun üstünden geçerek gelmesi gerekir, senin anlayacağın, bunun gibi birçok şey daha söylenebilir. Bununla birlikte, tüm bunlara girmiyorum, eleştiriyi ben yaratmadım ya! Ben yaratmayınca bundan sorumlu da tutulamam. İşte, kendilerine hırslarını alacakları bir varlık bulmuş ve ona zorla 'eleştiri' bölümüne yazı yazdırmaya başlamışlar. Böylece hayat meydana gelmiş. Biz bu komediyi çok iyi anlıyoruz; örneğin ben, doğrudan doğruya ve apaçık olarak yok edilmek istiyorum! 'Hayır, sen yaşa, çünkü sen olmasan hiçbir şey olmaz!' diyorlar. 'Dünyada her şey akla uygun olsaydı, hiçbir olay olmayacaktı! Sen olmasan hiçbir şey olmayacaktır, oysa dünyaya olay gerek.' İşte ben de yüreğim sızlaya sızlaya, olaylar meydana gelsin diye, uğraşıyor ve bana verilen emre uyarak, akla aykırı şeyler yapıyorum.

İnsanlar tüm bu komediyi, o tartışma kabul etmez akıllılıklarına rağmen, ciddi bir şey olarak kabul ediyor. Bütün trajedileri de bundan ileri geliyor. Tabii acı çekiyorlar, ama... Ne de olsa yaşı-

* Gogol'ün *Müfettiş* (1836) oyununun kahramanı. Alıntılanan cümle de ona aittir. *-ed.*

yorlar. Gerçekten yaşıyorlar, fantastik birer varlık olarak değil, gerçekten yaşıyorlar, çünkü zaten acı çekmek yaşamak demektir. Eğer acı çekmek olmasaydı, hayatın ne zevki kalırdı? Her şey sonsuz bir dini tören halini alırdı. Dini tören ise, kutsaldır ama azıcık can sıkıcıdır. Peki, benim durumum ne oluyor? Ben acı çekiyorum, ama yaşamıyorum. Ben belirsiz bir denklemde bir bilinmeyenim. Tüm sonuçları, tüm başlangıçları yitirmiş bir hayaletim, hatta sonunda kendi adımı bile unuttum. Gülüyorsun... Hayır, gülmüyorsun, gene öfkeleniyorsun. Hep de öfkelenirsin, hep de her yerde zekâ belirtisi ararsın. Oysa sana gene tekrar ediyorum, yıldızların ötesindeki tüm o hayatı, tüm rütbeleri ve unvanları sırf yedi pudluk bir tüccar karısı haline gelip, Tanrıya mum yakayım diye feda ederdim."

İvan nefretle:

"Yoksa sen de mi Tanrıya inanıyorsun?"

"Yani nasıl söyleyeyim? Eğer gerçekten ciddi olarak soruyorsan..."

İvan öfkeli bir ısrarla, gene:

"Tanrı var mı, yok mu?" diye bağırdı.

"Yaa, demek ciddi olarak soruyorsun, öyle mi? Vallahi bilmiyorum yavrum. İşte, sana büyük bir söz söyledim!"

"Bilmiyor musun? Tanrıyı gözünle gördüğün halde bilmiyorsun demek, öyle mi? Hayır, sen ayrı bir varlık değilsin. Sen, 'ben'sin. Benden başka bir şey değilsin sen! Sen adi bir varlıksın, hayalimin yarattığı bir varlıksın!"

"Daha doğrusu, seninle aynı felsefe ekolündenim diyelim, daha doğru olur. *Je pense, donc je suis*,* bunu kesin olarak biliyorum. Geriye kalanlar ise, çevremde bulunan her şey, tüm o dünyalar, Tanrı, hatta iblisin kendisi bile, hepsi benim için ispat edilmemiş şeylerdir. Kendiliklerinden mi vardırlar? Yoksa sadece benim varlığımdan çıkmış, geçici olarak ve tek tek meydana gelmiş şeyler midir?.. Her neyse bunları burada kesiyorum. Çünkü galiba şimdi kalkıp beni döveceksin."

İvan, müthiş bir sıkıntı içinde:

* (Fr.) "Düşünüyorum, öyleyse varım." *-çev.*

"Bir fıkra anlatsan daha iyi olur!" dedi.

"Bir fıkra biliyorum, hem de bizim ele aldığımız bu konu hakkında. Daha doğrusu bu bir fıkra değil de, öyle bir efsane işte! Bak, sen beni inançsızlıkla suçluyorsun. 'Gözünle görüyor ama hâlâ inanmıyorsun,' diyorsun. Ama dostum bir ben öyle değilim ki, sizin bu bilimlerinizden bizim orada herkesin aklı karıştı. Sadece atomlar, beş duyumuz, bir de evrenin dört elementi varken, her şey az çok birbirine uyuyordu. Zaten atomlar eski çağlarda da vardı. Ama sizin, 'molekülün kimyasal yapısını', üstelik 'protoplazmayı' ve daha bilmem neyi bulduğunuzu öğrenince, bizim orada herkes kuyruğunu kıstı. Düpedüz karıştı ortalık. Asıl önemlisi batıl inançlar, dedikodular başladı. Bizde de sizde olduğu kadar dedikodu vardır. Hatta belki de biraz daha fazladır. Sonra bizde de ihbarlar yapılır. Bizim de bazı 'bilgileri' toplayan bir dairemiz var. İşte bu acayip efsane, bizim ortaçağda ortaya atılmış... sizin ortaçağda değil, bizdeki ortaçağda... Kimse de ona inanmıyor. Bizde bile yedi pudluk tüccar karılarından başka, hiç kimse bu efsaneye inanmıyor. Ama yedi pudluk tüccar karısı derken, gene bizdeki tüccar karılarını kastediyorum, sizinkileri değil. Zaten sizde ne varsa bizde de vardır. Böylece artık seninle dost olduğum için, gerçi yasaktır ama sırlarımızdan birini açıklamış oluyorum.

Bu efsane cennet hakkındadır. Bir vakitler dünyanızda büyük bir düşünür, bir filozof varmış. 'Her şeyi, yasaları, vicdanı, dini, her şeyi' inkâr edermiş. Asıl önemlisi, öbür dünyayı inkâr edermiş. Ölünce karanlığa gömüleceğini, yok olacağını sanırmış. Ölünce bir de bakmış ki öbür dünyada bir hayat var. Derin bir şaşkınlık ve öfke içinde kalmış. 'Bu benim inançlarıma tamamen aykırı bir şey!' demiş. İşte bu yüzden kendisini cezaya çarptırmışlar... Bak sana söyleyeyim, beni bağışla; çünkü görüyorsun ki sadece daha önceden işittiklerimi anlatıyorum, bu sadece bir efsane... Kendisine verdikleri ceza şu: Karanlıklarda bir katrilyon kilometre yürüyecek (şimdi bizim orada da kilometre kullanılıyor), ancak bu katrilyon kilometreyi geçtikten sonra ona cennetin kapılarını açacaklar, ancak o zaman her şeyini bağışlayacaklarmış..."

İvan garip bir heyecanla:

"Sizin öbür dünyada o katrilyondan başka ne gibi çileler var?" diye sordu.

"Ne gibi çileler mi var? Ah hiç sorma! Eskiden şöyle böyle iyiydi, şimdi ise daha çok manevi cezalar başladı, 'vicdan azabı' gibi saçmalıklar. Bu da bize sizden bulaştı, sizdeki 'ahlak kurallarının yumuşamasından.' Peki, bu işten kim kazançlı çıktı dersin? Sadece vicdansızlar. Çünkü bir adamın vicdanı yoksa o zaman nereden vicdan azabı çekecek? Buna karşılık hâlâ vicdanları ve namusları olan dürüst insanlar bu işten zarar gördü... İşte, hazır olmayan bir temel üzerine reformlar, üstelik yabancı kurumlardan alınmış reformlar oturtmak, zarardan başka bir şey getirmez! Babadan kalma ateşte yakma cezası daha iyiydi. İşte o cezaya çarptırılan adam, katrilyonluk yola çıkmış, durmuş, çevresine bakınmış, sonra yolun üzerine enlemesine yatmış. 'Gitmeyeceğim işte, prensip olarak gitmeyeceğim!' demiş. Aydın bir Rus ateistinin ruhunu al, onu üç gün üç gece bir balinanın karnında surat asarak duran Hazreti Yunus'un ruhu ile karıştır... İşte sana o yolun üzerine uzanmış olan bilim adamının karakteri!"

"Peki, orada neyin üzerine uzanmış?"

"Ne bileyim ben? Herhalde orada da uzanacak bir şey vardı. Alay etmiyorsun değil mi?"

İvan gene aynı garip heyecan içinde:

"Aferin adama!" diye bağırdı.

Şimdi artık beklenmedik bir merakla dinliyordu.

"Peki ne oldu sonra? Hâlâ orada mı yatıyor?"

"Asıl sorun da bu işte! Yatmıyor. O şekilde hemen hemen bin yıl kadar yatmış, sonra kalkmış yürümüş."

İvan hâlâ bir şeyler kavramak için kendi kendini zorluyormuş gibi, öfkeyle gülerek:

"Amma da eşekmiş!" diye bağırdı. "Sonsuzluğa dek orada yatmakla, katrilyon verst yürümek aynı şey değil mi? Bu mesafeyi yürümek bir milyar yıl alır, öyle değil mi?"

"Hatta daha da fazla sürer. Şurada kalem kâğıt olsaydı hemen hesaplardık. Zaten adam çoktandır yerine varmış, fıkra da aslında burada başlıyor."

"Nasıl varmış? Bir milyar yılı nereden buldu ki?"

"Canım sen hep şimdiki dünyaya göre konuşuyorsun. Sizin şimdiki dünyanız bile belki bir milyon kez tekrar meydana gelmiştir; yani üzerindeki hayat bitmiş, donmuş, çatlamış, toz haline gelmiş, temel bileşenlerine ayrılmış, gökyüzünü gene sular kaplamış, sonra gene bir kuyruklu yıldız, gene güneş, güneşten de gene dünya olmuş... Tüm bu oluşum, sonsuzluğa dek tıpatıp, noktası noktasına aynı şekilde tekrarlanabilir. Senin anlayacağın çok yakışıksız, can sıkıcı bir şey işte..."

"Peki, peki, adam yerine vardığı vakit ne oldu?"

"Kendisine cennetin kapılarını açtıkları anda, adam içeriye girer girmez, aradan daha iki saniye geçmeden, bunu saat tutarak tespit etmişler (gerçi bence adamın saatinin, daha kendisi yolda giderken cebinde çoktan temel bileşenlerine ayrılmış olması gerekirdi ya), her neyse, daha aradan iki saniye geçmeden, 'Bu iki saniye için yalnız katrilyon kilometre değil, katrilyon kere katrilyon kilometre yürünebilir, üstelik bu katrilyon kere katrilyon kilometre, katrilyonla çarpılabilir!' demiş. Yani senin anlayacağın bir 'hosannah' çekmiş, üstelik işi o kadar abartmış ki, orada bulunan ve daha soylu düşünceleri olan kişiler, başlangıçta elini bile sıkmak istememiş. 'Pek de çabuk tutuculuğa döndü,' demişler. Rus karakteri, ne yaparsın! Tekrar ediyorum. Bu bir efsane. Kaça aldıysam, sana gene o fiyata satıyorum. İşte bizim orada tüm bu konularda böyle düşünceler dolaşıyor."

İvan sanki sonunda bir şeyi hatırlamış gibi, hemen hemen çocuksu bir sevinçle:

"Yakaladım seni!" diye bağırdı. "O anlattığın katrilyon yıl fıkrası var ya, onu ben uydurmuştum! O zaman daha on yedi yaşındaydım, jimnazyumda okuyordum... Bu fıkrayı o zaman soyadı Korovkin olan bir arkadaşıma anlatmıştım. Bu anlattığım Moskova'da olmuştu... Fıkranın öyle bir özelliği var ki, onu hiç-

bir yerden almış olamazdım. Neredeyse aklımdan çıkmıştı... Ama şimdi elimde olmayarak hatırladım... Kendiliğimden hatırladım! Sen anlatmış değilsin! İnsan bazen bilinçsiz olarak binlerce şeyi hatırlar, hatta idama götürülürken bile... Bu fıkrayı rüyamda hatırladım. İşte sen o rüyasın! Sen bir rüyadan başka bir şey değilsin, var olan bir şey değilsin!"

Centilmen güldü:

"Senin beni bu kadar ateşli bir şekilde inkâr etmenden bile şu kanıya varıyorum ki, her şeye rağmen bana inanıyorsun."

"Hiç de inanmıyorum! Yüzde bir bile inanmıyorum."

"Ama binde bir inancın var. Şunu unutma ki, homeopatik dozlar belki de en güçlüsüdür. Ne olursun inandığını söyle, itiraf et. Diyelim ki on binde bir inanıyorsun..."

İvan öfkeyle:

"Bir dakika olsun inanmadım!" diye bağırdı.

Sonra birden garip bir tavırla:

"Bununla birlikte şunu söyleyeyim ki, senin var olduğuna inanmak isterdim."

"Bak hele! Her neyse, bu da itiraf sayılır! Ama ben iyi yürekliyim, sana burada da yardım edeceğim. Dinle, aslında sen beni değil, ben seni yakaladım! Ben sana, senin uydurduğun ve artık unuttuğun bir fıkrayı, mahsus bana inanasın diye anlattım."

"Yalan söylüyorsun! Sen beni var olduğuna inandırmak için karşıma çıktın."

"Elbette; ama kararsızlık, huzursuzluk, inanmakla inanmamak arasında bocalama ve savaş, bu bazen diyelim ki, senin gibi vicdanlı bir insan için öyle bir işkencedir ki, asılarak ölmek bile bundan iyidir. Ben aslında bana birazcık inandığını bildiğim için sana bu fıkrayı anlatarak, senin içinde biraz inançsızlık uyandırdım. Ben seni, inanmakla inanmamak arasında dolaştırıp duruyorum. Bunda da kendime göre bir amaç güdüyorum. Bu yeni bir yöntemdir. Çünkü artık bana olan inancını tümden yitirdiğin anda, gözümün içine baka baka benim bir rüya olmadığımı, gerçekten var olduğumu ileri sürmeye başlayacaksın; artık seni tanıyorum. İşte bunu

ileri sürdüğün anda amacıma ulaşmış olacağım! Benim yüksek bir amacım var. İçine mini mini bir inanç tohumu attım mı, bu tohumdan koca bir meşe ağacı çıkar. Hem de öyle bir meşe ağacı ki, üzerine tüneyip, 'münzevi keşişlerden ya da bakirelerden' biri olmak isteğini duyarsın. Çünkü sen bunu gizli gizli çok, hem de pek çok istiyorsun. Çekirge yiyecek, ruhunun selameti için çöllerde sürükleneceksin!"

"Demek sen benim ruhumun kurtuluşu için uğraşıyorsun, öyle mi alçak?"

"Hiç olmazsa bir gün iyilik etmek gereklidir, değil mi ya? Gene öfkeleniyorsun, görüyorum ki öfkeleniyorsun!"

"Seni soytarı seni! Söyle, o çekirge yiyerek çorak çöllerde dolaşan, vücudu yosun tutmuş halde on yedi yıl dua edenleri baştan çıkarmaya hiç çalıştın mı?"

"Yavrum, zaten ömrüm boyunca başka bir şey yapmadım ki! Böyle birine yapıştın mı, tüm dünyayı, tüm yıldızları unutursun. Çünkü öyle bir ruh, çok kıymetli bir elmastır. Böyle bir ruh bazen tüm yıldızlara değer! Bizim kendimize göre bir hesabımız vardır. Böyle bir ruhu yenmek çok değerli bir şeydir! Bunlardan bazıları, gelişim bakımından, belki buna inanmazsın ama senden hiç aşağı kalmaz. Onların ruhuna da baktığım vakit, bazen aynı anda, öyle bir inanç ve inançsızlık uçurumu görürüm ki, bana o insan bir kıl payı kadar daha ileri gidecek olsa, aktör Gorbunov'un dediği gibi, 'tepetaklak' aşağı düşecekmiş gibi gelir."

"Peki, sonra ne oluyordu, burnun kırılmış olarak uzaklaşmak zorunda kalıyordun, değil mi?"

Misafir, bilgiç bir tavırla:

"Dostum, daha geçenlerde hasta bir markinin (herhalde onu da bir uzman tedavi ediyordur), günah çıkarırken ruhani pederi olan bir Cizvit papazına söylediği gibi, 'Bazen büsbütün burunsuz kalmaktansa, biraz burnu kırılmış olarak çekilip gitmek daha iyidir!' Bunu söylerken, ben de yanlarındaydım. Çok sevimliydi. 'Bana burnumu geri verin!' diye bağırıyor, göğsünü yumruklayıp duruyordu. Peder ise, bin dereden su getirerek, 'Oğlum, her şey Tanrının bizim bileme-

yeceğimiz iradesine göre olur ve bazen görünen bir felaket, peşinden, görünmemekle birlikte, büyük bir iyilik getirir. Eğer acımak bilmeyen kader sizi burunsuz bıraktıysa, bunda çıkarınız şudur ki, artık ömrünüzün sonuna kadar hiç kimse sizin için burnu kırıldı diyemez,' diye karşılık veriyordu. Adamcağız umutsuzluk içinde, 'Kutsal pederim, bu bir teselli değil ki!' diye bağırıyordu. 'Ömrümün sonuna dek her gün burnum kırılsaydı, razı olurdum, yeter ki burnum yerinde kalsın!' Peder içini çekerek ona şu karşılığı verdi, 'Oğlum, insan tüm iyilikleri birden istememeli, bu böyle durumlarda bile, bizi unutmayan Tanrıya karşı bir isyandır. Çünkü şimdi ömrünüzün sonuna dek burnunuzun kırılmasına memnun olacağınızı söylediğinize göre, isteğiniz hemen o anda yerine getirilmiş oluyor. Çünkü burnunuz yok olunca, aynı zamanda burnunuz kırılmış gibi oluyor.'"

İvan:

"Öff, amma aptalca şey!"

"Dostum, ben sadece seni güldürmek istiyordum. Bu Cizvitlere özgü bir mantık zinciridir ve yemin ederim ki, bütün bunlar harfi harfine sana söylediğim gibi olmuştur. Bu olay meydana geleli çok olmadı, ama beni çok uğraştırdı. Zavallı genç aynı gece eve dönünce, tabanca ile intihar etti, son dakikaya kadar yanından ayrılmadım... Hele Cizvitlerin o günah çıkarma kulübeleri yok mu, onlar gerçekten hayatımın hüzünlü anlarında benim en sevimli eğlencemdir. Bak, sana bir olay daha anlatayım, daha geçenlerde oldu. İhtiyar bir pedere Normandiyalı, yirmi yaşlarında, sarışın bir kızcağız geldi. Güzel mi güzel, eti budu yerinde, bir içim su! Eğilmiş, kulübedeki deliğe doğru pedere günahını fısıldayarak söylüyordu. Peder: 'Ne diyorsunuz kızım? Gene yeniden mi günaha girdiniz?' diye yüksek sesle sordu. *'Oh, Sancta Maria!* Neler işitiyorum. Demek aynı adamla değil. İyi ama, bu daha ne kadar devam edecek?.. Siz hiç utanmıyor musunuz?..' Günah işlemiş olan kız derin bir vicdan azabı içinde ağlayarak, *'Ah, Mon père! Ça lui fait tant de plaisir et a moi si peu de peine!'** dedi. Düşün bir kez, böyle bir karşılık verdi! Artık o zaman ben bile aradan çekildim. Çünkü onda konuşan

* (Fr.) "Ah, bu ona öyle bir zevk bana da öyle az zahmet veriyor ki." *-çev.*

doğanın kendi sesiydi. Artık öyle demek gerekiyor. Bu ise, günahsız olmaktan daha da iyi! O zaman ona günah işletmekten hemen orada vazgeçtim, neredeyse çekilip gidecektim. Ama hemen sonra geri dönmek zorunda kaldım. İşittim ki peder, deliğin öbür tarafından kıza o akşam için randevu veriyor. Oysa ihtiyar, kaya gibi sapasağlam adamdı! O bile bir anda düştü işte! Doğa, doğanın gerçeği ona baskın çıktı! Gene ne burun kıvırıyorsun? Gene mi kızıyorsun? Artık hoşuna gideyim diye, ne yapacağımı bilemiyorum!"

İvan, kendi hayalinin yarattığı bu varlık karşısında dayanamayacağını hissederek acı ile:

"Bırak beni, bir türlü kurtulamadığım bir kâbus gibi beynimi zonklatıyorsun!" dedi. "Canımı sıkıyorsun! Bana acı çektiriyorsun. Seni buradan kovabilmek için neler vermezdim."

Centilmen etkili bir sesle:

"Tekrar ediyorum, isteklerinde ölçülü ol! Benden 'yüce ve mükemmel' şeyler bekleme. Göreceksin ki o zaman seninle dostça anlaşacağız. Aslında sen, karşına kırmızı bir ışık içinde, 'etrafı çınlata çınlata, ışıl ışıl' bir halde, kanatlarının uçları ateşten hafifçe kavrulmuş olağanüstü bir varlık olarak değil de, basit bir görüntü içinde çıktım diye bana kızıyorsun. Bir kez estetik duyguların zedelendi, ikinci olarak da gururun. Kendi kendine, 'Nasıl oluyor da benim gibi yüksek bir insana, böyle adi bir şeytan görünüyor?' diye soruyorsun. Evet, ne dersen de, sende Belinskiy'in bunca alaya aldığı romantik bir yön var. Eh ne yapalım delikanlı? Bak, demin sana gelirken, sırf şaka olsun diye, karşına, Kafkasya'da görev yapmış, frakının üzerine Aslan ve Güneş nişanını takmış emekli bir devlet müşaviri olarak çıkmayı düşünmüştüm. Ama doğrusu korktum, çünkü öyle bir şey yapmış olsaydım, sen bu sefer göğsüme kutup yıldızını ya da Sirius'u değil de, Aslan ve Güneş nişanını taktım diye kızacaktın. Bu yüzden vazgeçtim. Hep de benim aptal olduğumu söylersin. Ama vallahi, kendimi seninle kıyaslamak iddiasında değilim. Faust'un karşısına çıkan Mefisto kötülük etmek istediğini, öyleyken yalnız iyilik ettiğini belirterek kendini tanıtmıştır. Ama bu yalnız onu ilgilendirir. Ben bambaşka bir şekilde davranırım.

Belki de tüm doğada gerçeği seven ve içtenlikle iyilik etmek isteyen tek insan benim! Çarmıhta can veren İsa, yanında idam edilmiş olan haydudun ruhunu taşıyarak gökyüzüne uçtuğu vakit, ben de oradaydım. Meleklerin sevinçli çığlıklarını işittim. İlahiler okuyan ve 'Hosannah!' diye bağıran melekleri duydum, onların bütün gökyüzünü ve tüm evreni sarsan coşkun bağrışmaları kulağıma kadar geldi. Kutsal olan ne varsa, her şeyin üzerine yemin ederim ki, ben de onların korosuna katılmak ve hepsi ile birlikte, 'Hosannah!' diye bağırmak istiyordum. Bu ses neredeyse göğsümden kopmak, dudaklarımdan dökülmek üzereydi... Biliyorsun ki, çok duygulu ve güzel şeyler karşısında çabuk etkilenen bir varlığım. Ama mantığım (yaradılışımın en talihsiz yönü de zaten budur) beni o sırada gereken ölçüler içinde tuttu. Böylece o anı kaçırdım! Çünkü aynı anda 'Hosannah!' diye bağıracak olursam sonra ne olacak diye düşündüm. O zaman dünyada her şey sönecek ve artık hiçbir olay olmayacaktı.

İşte ancak bu görev duygusu ve içinde bulunduğum sosyal durum yüzünden, o güzel ana katılmak isteğini içimde bastırarak gene pislikler arasında olmak zorunda kaldım. İyilik etmek şerefini biri tamamen kendine alıyor. Bana ise yalnız kötülük etmek imkânı kalıyor. Ama ben, başkasının sırtından şanlara ve onurlara kavuşmayı kıskanmam! Hiç kıskanç değilim! Ama tüm evren içinde, bütün dürüst insanlar arasında neden bir ben lanetlere uğramaya, hatta bazılarının tekmelerine mahkûm oldum? Evet, insan şeklinde dünyaya indiğim vakit, bazen öyle davranışlarla da karşılaşıyorum. Biliyorum, bu işte bir sır var. Ama bu sırrı bana bir türlü açıklamak istemiyorlar. Çünkü ben neyin ne olduğunu anlayınca 'Hosannah!' diye avazım çıktığı kadar bağıracağım, o vakit dünyada var olması zorunlu olan olumsuzluk yok olacak ve tüm dünyada her şeye aklıselim üstün gelecek! O zaman da, tabii her şey, hatta gazetelerle dergiler bile ortadan kalkacak! Çünkü artık hiç kimse onlara abone olmayacak. Sanki sonunda barışı kabul edeceğimi, o fıkradaki adam gibi kendi katrilyonumu geçtikten sonra, o sırrı öğreneceğimi bilmiyor muyum? Ama şimdilik, bu oluncaya kadar sıkıntı çekeceğim ve o güne dek istemeye istemeye görevimi yerine getireceğim.

Bir tek kişi kurtulsun diye binlerce insanı mahvedeceğim! Eyüp gibi dürüst olan bir tek insan elde etmek için, kaç ruhu mahvetmek, kaç kişinin ününü lekelemek gerekiyor bir bilsen! Kaldı ki o Eyüp'ü bahane ederek, bir vakitler benimle ne kadar kötü bir şekilde alay etmişlerdir! Hayır, daha sır açıklanmadığına göre, benim için iki çeşit gerçek vardır: biri, oradaki, onlara ait ve henüz tüm olarak bilmediğim gerçek; öbürü de benim kendi gerçeğim. Bunlardan hangisi daha iyidir, şimdilik bilinmiyor... Ne o? Uyudun mu yoksa?"

İvan öfkeyle:

"Uyumak ne demek?" dedi. "Şimdiye dek, yaradılışımda ne kadar saçma, çoktandır yaşayarak denediğim ve zihnimde öğüttükten sonra çöp diye bir kenara attığım şey varsa, hepsini bana yeni bir şeymiş gibi sunuyorsun."

"Demek gene beğendiremedik kendimizi! Oysa ben, hiç değilse edebî bir ifade şekliyle olsun, senin gönlünü çeleceğimi sanıyordum. O gökyüzündeki 'Hosannah'ı anlattığım vakit, hiç de fena olmadı değil mi? Sonra da hemen, *a la Heine** alaycı bir tavır takınmam da güzel oldu, değil mi?"

"Hay Allah! Ben hiçbir vakit kimseye uşak olmadım! Nasıl oldu da zihnim senin gibi uşak ruhlu birini yarattı?"

"Dostum, ben çok sevimli, çok cana yakın bir Rus beyzadesini tanıyorum. Kendisi genç bir düşünürdür, aynı zamanda edebiyatı ve zarif şeyleri çok seven bir adamdır. İleride ün salacak 'Büyük Engizisyoncu' isimli şiiri yazdı. Bunları söylerken, hep onu düşünüyordum."

İvan birden utancından kıpkırmızı kesilerek:

"'Büyük Engizisyoncu'dan söz etmeni yasaklıyorum!" diye bağırdı.

"Peki, ya 'Jeolojik Darbe'ye ne dersin? Hatırlıyor musun? Ah, işte o gerçekten bir şiirdir."

"Sus yoksa seni öldürürüm!"

"Beni mi öldürürsün? Hayır, özür dilerim, artık söyleyeceğim! Zaten buraya sana bu zevki sunmak için geldim. Ah, yaşamak için içi

---

* (Fr.) "Heine'vari." Alman şair Heine'nin dediği gibi. *-çev.*

titreyen, heyecanlı ve genç dostlarımın hayal kurmalarından o kadar hoşlanırım ki! Daha geçen bahar, buraya gelirken, 'Orada yepyeni insanlar var, bu insanlar her şeyi yıkmayı ve işe yeniden yamyamlıktan başlamayı düşünüyor,' demiştin. 'Aptallar, bana sormadılar! Bence hiçbir şeyi yıkmamalı, sadece insanların içinde yaşayan Tanrı düşüncesini yok etmeli. İşte işe oradan başlamalı diyordum genç dostum! Evet oradan, oradan işe başlamalı... O insanlar, hiçbir şeyi göremeyen birer körden başka bir şey değildir. Bir kez insanlık Tanrıyı reddettikten sonra (ki inanıyorum böyle bir çağ, coğrafyadaki çağlara paralel olarak muhakkak meydana gelecektir), o zaman yamyamlığa ihtiyaç kalmadan, tüm eski dünya görüşleri ve en önemlisi eski ahlak anlayışları kendiliğinden yıkılacak ve yerine yenileri gelecektir.

İnsanlar, yalnız bu dünyada kendilerine sevinç ve mutluluk verecek olan ne varsa, yani yaşamak, bu dünyada kendilerine neleri verebilecekse, yalnız onları elde etmek için birleşecektir; insan, ruh bakımından bir Tanrı, bir Titan gururuna ulaşacak, o zaman dünyaya bir Tanrı-insan gelecektir. İşte bu insan artık doğayı sınırsız bir şekilde, kendi iradesi ve bilimi ile yenerek, her an öyle yüksek bir zevk duyacak ki, duyacağı bu zevk yanında eskiden cennette duyacağını hayal ettiği tüm zevkler sıfıra inecektir. Her insan, ölümlü olduğunu, ölümsüzlük diye bir şey olmadığını bilecek ve ölümü gururla, sakin bir ruh hali içinde, bir Tanrı gibi, heyecanlanmadan kabul edecektir. Gururlu olduğu için anlayacaktır ki, yaşamın bir an kadar kısa sürmesine isyan etmenin bir yararı yoktur. Bu yüzden de insan kardeşlerine karşı artık içinde hiçbir intikam arzusu duymadan, sadece sevgi duyacaktır. Sevgi, hayatın yalnız bir anında, yalnız o an için insanı tatmin edecektir, ama onun bir anlık olduğunu kavramak bile insana, eskiden, öbür dünyadaki ölümsüz sevgiyi düşünerek geniş bir nehir gibi akan yaşantısından çok daha büyük bir heyecan verecek, tüm varlığını alevlendirecektir...' ve buna benzer, bunun gibi daha birçok şey söylüyordun. Çok hoş doğrusu!"

İvan iki eliyle kulaklarını kapamış, gözlerini yere dikmiş, kımıldamadan oturuyordu, ama tepeden tırnağa titremeye başlamıştı. Misafir devam etti:

"Genç düşünürüm, şöyle düşünüyordu, 'Asıl sorun şudur, günün birinde böyle bir çağ gelebilir, değil mi? Eğer öyle bir çağ gelirse, her şey artık çözümlenmiş ve insanlık sonunda sağlam bir temele oturmuş olacaktır. Ama insanlığın derinlere kök salmış budalalığı göz önünde bulundurulursa, herhalde bu sağlam temele oturma işi daha bin yıl gecikecektir; böyle olunca daha şimdiden gerçeği sezen bir insanın tam anlamıyla keyfinin istediği gibi, yeni ölçülere göre yaşamaya başlamasına izin verilmeli. O halde böyle bir insanın neyi isterse yapması uygundur. Bu kadarı da yeterli değil. O çağ hiçbir zaman gelmese bile, Tanrı ve ölümsüzlük diye bir şey bulunmadığına göre, yeni insanın tüm evren içinde tek olarak da olsa bir Tanrı-insan olmasına izin verilebilir. Böylece kendisi tabii artık yeni bir rütbeye kavuşmuş olarak, gerekirse hiç yüreği sızlamadan, eski köle insanı sınırlandıran tüm ahlak sınırlarını aşacaktır. Tanrı için yasa diye bir şey yoktur! Tanrı nereye ayak atarsa, orası artık Tanrıya ait bir yer olur! Şimdi ben nereye ayak basarsam, orası ilk olarak ayak basılmış bir yer olacaktır...' Her şey hoş görülebilir. O kadar işte! Tüm bunlar çok sevimli şeyler; yalnız, madem sahtekârlık yapmak istedin, o halde neden gerçeğin onaylanmasını gerekli görüyorsun, değil mi ya? Ama ne yaparsın, bizim modern Ruslar böyledir. Onay almadan sahtekârlık yapmaya cesaret edemez. Gerçeğe o kadar âşıktır..."

Misafir, kendi sözlerinin güzelliğine kapıldığını belli ederek gittikçe daha yüksek sesle ve arada bir ev sahibine alaylı bir gözle bakarak konuşuyordu; ama sözünü bitiremedi. İvan, birden masanın üzerinden bir bardak yakaladı, kolunu kaldırarak bardağı var gücü ile konuşmacının üzerine fırlattı.

Öbürü divandan fırlayarak, çay damlacıklarını üzerinden temizlemeye çalıştı.

"*Ah, mais c'est bete enfin!*"* diye bağırdı. "Şuna bakın! Luther'in hokkasını hatırladı galiba! Hem beni kendi rüyası olarak kabul ediyor hem de bardakları rüyasının üzerine fırlatıyor! Tam kadınca

* (Fr.) "İyi ama bu aptalca bir şey!" *–çev.*

bir iş! Zaten ben, sadece kulaklarını kapıyormuşsun gibi davrandığını, aslında sözlerimi dinlediğini seziyordum..."

Birden dışarıdan pencerenin camına vuruldu. İvan Fyodoroviç divanın üzerinden fırladı. Misafir:

"İşitiyor musun? Gidip açsan daha iyi olur!" diye bağırdı. "Bu gelen kardeşin Alyoşa'dır, sana beklenmedik, ilgi çekici bir haberi var. Bunu sana ben söylüyorum!"

İvan çılgın gibi:

"Sus, yalancı!" diye bağırdı. "Ben gelenin Alyoşa olduğunu senden önce biliyordum. Onun geldiğini sezmiştim. Geldiğine göre tabii, 'bana verilecek bir haberi vardır!'"

"Açsana kapıyı ona! Açsana! Dışarıda tipi var. Dışarıdaki kardeşin, *monsieur, sait-il le temps qu'il fait? C'est â ne pas mettre un chien dehors...*"*

Vuruşlar devam ediyordu. İvan pencereye doğru koşacak oldu, ama birden ayaklarında ve kollarında bir kesiklik hissetti, sanki kıskıvrak bağlanmıştı. Var gücü ile bağlarını koparmak istiyormuş gibi geriliyordu ama bağlarını bir türlü koparamıyordu. Penceredeki vuruşlar gittikçe şiddetleniyordu. Sonunda bağlar birden koptu ve İvan Fyodoroviç divanın üzerinde irkilerek sıçradı.

Vahşi bakışlarla çevresine bakındı. Her iki mum da neredeyse sönmek üzereydi. Biraz önce misafirinin üzerine fırlattığı bardak, karşısında, masanın üzerinde duruyordu. Karşı duvarda ise hiç kimse yoktu. Biri cama ısrarla vurmaya devam ediyordu ama artık bu vuruşlar hiç de biraz önce rüyada duyduğu gibi şiddetli değildi. Aksine çok ölçülü vuruşlardı. İvan Fyodoroviç:

"Rüya değildi! Hayır, yemin ederim ki rüya değildi! Demin olup bitenler gerçekten oldu," diye bağırdı.

Pencereye doğru atılıp camı açtı. Avazı çıktığı kadar kardeşine:

"Alyoşa, sana gelme dedim ya," diye seslendi. "Bir iki kelimeyle söyle, ne istiyorsun? Yalnız iki kelime söyleyeceksin, işitiyor musun?"

---

* (Fr.) "Beyefendi dışarıda havanın nasıl olduğunu biliyorlar mı? Bu havada köpek bile dışarı atılmaz." *-çev.*

Alyoşa, avludan karşılık verdi:

"Bir saat önce Smerdyakov kendini asmış!"

İvan:

"Kapıya gel, şimdi açıyorum kapıyı sana," dedi ve kapıyı Alyoşa'ya açmaya gitti.

X

"BUNU O SÖYLEDİ!"

ALYOŞA içeri girince İvan Fyodoroviç'e, bir saat kadar önce evine Mariya Kondratyevna'nın geldiğini ve kendisine Smerdyakov'un intihar ettiğini haber verdiğini söyledi. Kadın, "Odasına semaveri götürmek için girmiştim. Bir de baktım kendini duvara asmış, öyle asılı duruyor," demişti. Alyoşa'nın, "Gerekenlere haber verdiniz mi?" sorusuna kadın, hiç kimseye haber vermediğini söylemiş, "Önce size koştum, koşa koşa geldim," demişti. Alyoşa'nın anlattığına göre, kadın delirmiş gibiydi. Tepeden tırnağa yaprak gibi titriyordu.

Alyoşa onunla birlikte, koşa koşa evlerine gittiği vakit, Smerdyakov'u hâlâ olduğu yerde asılı bulmuştu. Masanın üzerinde "Kimseyi suçlamamak için hayatıma kendi elimle ve isteyerek son veriyorum," diye yazılı bir kâğıt vardı. Alyoşa kâğıdı olduğu gibi masanın üzerinde bırakmış, oradan doğru polis komiserine giderek her şeyi haber vermişti. Sözlerini bitirdikten sonra İvan'ın yüzüne dik dik baktı:

"Oradan da doğru sana geldim!" diye sözünü bitirdi.

Hem zaten olup bitenleri anlattığı sürece, sanki İvan'ın yüzündeki ifadede çok şaştığı bir şey varmış gibi, gözlerini ondan hiç ayırmamıştı. Birden:

"Ağabey, çok hastasın!" diye bağırdı. "Bana sanki söylediğimi anlamıyormuş gibi bakıyorsun."

İvan düşünceli bir tavırla ve Alyoşa'nın bu bağırışını işitmemiş gibi:

"İyi ki geldin!" dedi. "Hem ben onun kendisini astığını biliyordum."

"Kimden öğrenmiştin?"

"Kimden öğrendiğimi bilmiyorum. Ama biliyordum işte. Sahi nereden biliyordum? Ha, evet. O söylemişti. Demin söyledi..."

İvan odanın ortasında duruyor, hâlâ aynı düşünceli tavırla yere bakıyordu. Alyoşa elinde olmayarak çevresine bakındı:

"'O' dediğin kim?"

İvan başını kaldırdı ve sessizce gülümsedi:

"Tüymüş! Senden korktu, senin gibi zararsız bir insandan. Sen tertemiz bir meleksin... Dmitriy sana 'melek' diyor. Melek... Yedi kanatlı meleklerin coşkun sevinç çığlıklarının uğultusu... Yedi kanatlı melek nedir? Belki de tüm bir yıldız yığınıdır. Belki de o yıldız grubu da, sadece kendine göre kimyasal yapısı olan bir molekülden başka bir şey değildir... Aslan ve Güneş takımyıldızı vardır, biliyor musun?"

Alyoşa korku içinde:

"Ağabey, otur!" diye söylendi. "Divana otur Allah aşkına. Sayıklıyorsun, yastığın üzerine uzan, hah şöyle! Başına ıslak bir havlu koyayım mı? Belki kendini daha iyi hissedersin, ha?"

"Şurada iskemlenin üzerindeki havluyu ver, demin oraya atmıştım."

Alyoşa:

"Burada öyle bir şey yok. Merak etme, havluların nerede olduğunu biliyorum. İşte burada," dedi ve odanın öbür ucunda, İvan'ın tuvalet masasının bulunduğu yerde daha kullanılmamış, katlanmış bir havlu buldu.

İvan, garip bir tavırla havluya baktı; bir anda her şeyi hatırlamıştı. Divanda doğrularak:

"Dur!" dedi. "Ben bir saat önce, aynı havluyu gene oradan alıp suyla ıslattım. Onu başıma koydum, sonra da şuraya fırlattım... Peki, nasıl oluyor da şimdi kuru oluyor? Ortada başka bir havlu yoktu ki?"

Alyoşa:

"Sen bu havluyu başına mı koydun?" diye sordu.

"Evet, bir saat kadar önce başıma koyup, odada dolaştım... Mumlar neden öyle sönmeye yüz tutmuş? Saat kaç?"

"On ikiye geliyor."

İvan birden:

"Hayır, hayır, hayır..." diye bağırdı. "Bu rüya değildi. Buradaydı o! Şurada oturuyordu, şuradaki divanın üzerinde. Sen pencereye vurduğun sırada, üzerine bardağı atmıştım... Bak, işte şu bardağı... Dur, daha önceden de uyumuştum. Ama bu rüya... rüya değildi. Daha önce de öyle olmuştu. Şimdi rüyalar görüyorum Alyoşa. Ama bunlar rüya değil, uyanıkken görüyorum onları, yürüyorum, konuşuyorum, duyuyorum... öyleyken uykudayım. Ama kendisi burada oturuyordu. Burada idi, işte şu divanın üzerinde... öyle aptal şey ki Alyoşa!"

İvan bunu söylerken birden güldü, sonra da odada dolaşmaya başladı. Alyoşa üzüntüyle:

"Aptal olan kim? Sen kimden söz ediyorsun Allah aşkına ağabey?"

"Şeytandan! Bana musallat oldu. Gelip duruyor. İki kez geldi, hatta üç kez sayılır. Sanki kendisi kanatlarının uçları kavrulmuş, gürültü patırtı ederek, ışıl ışıl karşıma çıkan bir iblis olarak değil de, bir şeytan olarak çıktığı için kendisine kızıyormuşum gibi benimle alay ediyordu. Ama zaten, iblis değil ki, yalan söylüyor! Başkasının adını kullanıyor. Kendisi adi, ufak bir şeytandan başka bir şey değil. Hamama bile gidermiş, düşünsene! Kendisini soysan, herhalde altında Danimarka cinsi bir köpeğinki gibi, dümdüz, neredeyse bir arşın uzunlukta kızıl bir kuyruk görürsün... Alyoşa buz gibi olmuşsun, çay ister misin? Ne dedin? Soğuk mu? İster misin söyleyeyim yeniden ısıtsınlar? *C'est â ne pas mettre un chien dehors...*"*

Alyoşa, bir koşu musluğa kadar gitti, havluyu ıslattı, İvan'ı gene yalvararak oturttu ve ıslak havluyu başına sardı. Kendisi de yanına oturdu. İvan tekrar:

---

* (Fr.) "Bu havada köpek bile dışarı atılmaz." *–çev.*

"Bana demin Liza için ne demiştin?" diye söze başladı.

Konuşmaktan hoşlanmaya başlamıştı:

"Liza hoşuma gidiyor. Onun hakkında sana kötü bir şey söyledim. Ama yalandı, ondan hoşlanıyorum... Yarın Katya için korkuyorum. En çok ondan korkuyorum. İlerisi için. Yarın beni terk edip, ayaklarının altında çiğneyecek. Sanıyor ki, ona olan kıskançlığımdan ötürü Mitya'yı felakete sürüklüyorum! Evet, öyle düşünüyor! Oysa hiç öyle değil! Yarın haç var, darağacı değil. Hayır, kendimi asmayacağım. Biliyor musun Alyoşa, başıma ne gelirse gelsin, intihar edemem! Adilikten midir nedir? Ama korkak değilim, yaşamaya susamış olduğum için yapamam bunu! Smerdyakov'un kendisini asacağını nereden biliyordum? Ha evet, bunu bana 'O' söylemişti."

Alyoşa:

"Demek birinin burada oturmuş olduğuna kesin olarak inanıyorsun öyle mi?"

"Şuradaki divanda, köşede oturuyordu. Onu kovsaydın iyi olurdu. Ha! Zaten onu kovan da sensin ya! Sen girdiğin anda ortadan kayboldu. Senin yüzün hoşuma gider Alyoşa. Yüzünden hoşlandığımı biliyor muydun? 'O' dediğim var ya! İşte 'O' benim, Alyoşa! Benim öz varlığım odur işte. Bende adi, alçakça ve nefret edilecek ne varsa, odur işte! Evet, ben 'romantik' bir insanım. O da bunu fark etti... Gerçi bana romantik diyenler iftira etmiş oluyorlar. Kendisi çok aptal, ama bu aptallığı ile kazanıyor işte. Hem çok kurnazdır da. Tilki gibi kurnazdır. Beni ne ile, nasıl çileden çıkaracağını çok iyi biliyordu. Hep beni kendisine inandığımı söyleyerek kızdırıyordu. Bu sözleriyle de, beni kendisini dinlemeye zorladı. Beni bir çocuk gibi kandırdı. Bununla birlikte bana kendi hakkımda gerçek olan birçok şey de söyledi. Ben bunları kendi kendime hiçbir zaman söyleyemezdim."

İvan sır söyler gibi çok ciddi bir tavırla:

"Biliyor musun Alyoşa? Biliyor musun, onun gerçekten var olmasını, benden ayrı bir varlık olmasını çok isterdim!"

Alyoşa, ağabeyinin üzüntüsünü paylaştığını belli eden bir tavırla:

"Seni üzüntüden mahvetmiş!" dedi.

"Beni kızdırıyordu! Hem biliyor musun, öyle becerikli, öyle becerikli bir şekilde yapıyordu ki bunu. 'Vicdanmış! Nedir ki vicdan? Ben onu kendim yaratıyorum. O halde ne diye acı çekiyorum? Alışkanlıktan. Yedi bin yıldır tüm insanlığın vazgeçemediği alışkanlıktan. O halde bu alışkanlığı bırakıp birer Tanrı olalım.' İşte öyle diyordu, öyle söylüyordu!"

Alyoşa, dikkatle ağabeyinin yüzüne bakıyordu, elinde olmayarak:

"Bunları sen söylemedin, sen söylemedin öyle mi? Madem öyle, ne söylerse söylesin, bırak onu, unut onu! Varsın şu anda nelere lanet ediyorsan, hepsini, kendisiyle birlikte götürsün! Bir daha da gelmesin!"

İvan, gücendiğini belli eden bir tavırla titreyerek:

"Evet, ama o kötü bir varlıktır. Benimle alay etti, bana karşı küstahlık etti Alyoşa. Ama bana iftira ediyordu, birçok bakımdan iftira etti bana. Gözlerimin içine baka baka bana yalan söyledi. 'Ah, sen yok musun, sen iyilik ederek kahraman olmaya hazırlanıyorsun, gidip babanı öldürdüğünü, uşağın, senin öğüdün üzerine babanı öldürdüğünü söyleyeceksin,' diyordu..."

Alyoşa, İvan'ın sözünü kesti:

"Ağabey, kendine gel. Sen kimseyi öldürmedin, katil olduğunu söyleyen yalan söylemiş olur."

"O öyle söylüyordu, öyle diyordu. Ama yalan oluğunu biliyor. 'Sen iyilikte bir aşama yapmaya gidiyorsun. Oysa iyiliğe inanmıyorsun. İşte seni kızdıran, sana üzüntü veren budur. Bu kadar hırslı olman bundan ileri geliyor!' Bunları beni kastederek söyledi. Ama o ne dediğini bilir..."

Alyoşa, üzüntü içinde:

"Bunları sen söylüyorsun, o söylemiyor! Hem de hasta halde sayıklarken, kendi kendine acı çektirerek söylüyorsun bunları!"

"Hayır, o ne dediğini bilir. 'Sen, gururundan bunu yapmaya gidiyorsun. Karşılarında durup, 'Katil benim! Ne diye dehşet içinde büzülüyorsunuz? Yalandır bu yaptığınız! Düşüncelerinizden nefret ediyorum. Duyduğunuz bu dehşetten tiksiniyorum, diyeceksin,'

diyordu. Bunları benim için söylüyordu. Sonra birden, 'Biliyor musun, seni övmelerini istiyorsun. Gerçi kendisi katildir ama ne kadar yüksek duyguları var, ağabeyini kurtarmak istedi ve gelip suçunu açıkladı, demelerini istiyorsun,' dedi. İşte burası yalan Alyoşa!"

İvan bunu birden, gözleri kıvılcımlar saçarak haykırmıştı:

"Pis heriflerin beni övmesini hiç de istemiyorum! Yalan söylüyordu Alyoşa. Sana yemin ederim ki yalandır! Üstüne bardağı attım. Bardak suratına çarpınca paramparça oldu."

Alyoşa:

"Ağabey sakinleş, ne olursun, yeter!" diye yalvarıyordu.

İvan onu dinlemeden:

"Hayır, o insana nasıl işkence edeceğini biliyor. O acıma nedir bilmez!" diye devam ediyordu. "Ben her zaman onun niçin bana geldiğini sezmişimdir. 'Diyelim ki sen gururundan bunu yapmaya hazırlanıyordun, ama gene de sözlerinde bir ipucu bulup Smerdyakov'u suçlar ve kürek cezasına çarptırırlar, Mitya'yı beraat ettirirler, seni ise sadece ahlaki bakımdan suçlarlar hatta bazıları seni över diye bir umut var içinde,' diyordu. Bunları söylerken, işitiyor musun beni, gülüp duruyordu. 'Ama işte Smerdyakov kendini astı. Şimdi mahkemede tek başına bunları söylediğin vakit sana kim inanır? Ama gene de oraya gideceksin! Gidiyorsun! Muhakkak gideceksin! Bir kez karar vermişsin gitmeye. Smerdyakov intihar ettikten sonra ne diye gidiyorsun sanki?' Bu korkunç bir şey Alyoşa, ben böyle sorulara dayanamıyorum. Bana böyle sorular sormaya kimin hakkı var?"

Alyoşa, korkudan içi ürpererek, ama gene de bir yolunu bulup İvan'ın aklını başına getireceğini düşünerek:

"Ağabey," diye sözünü kesti, "ben gelmeden önce sana Smerdyakov'un ölümünden nasıl söz edebilirdi? Mademki daha hiç kimse onu bilmiyordu... Zaten kimsenin öğrenmesine henüz fırsat olmamıştı ki..."

İvan, hiçbir itiraz kabul etmez, kesin bir tavırla:

"Söyledi," dedi. "Hem doğrusunu istersen yalnız bundan söz etti. 'Erdeme inansan gene iyi,' diyordu. 'Ama sen, varsın bana inanmasınlar, ben yalnızca prensibime uymak için gidiyorum!' di-

yorsun. İşin doğrusu, sen de Fyodor Pavloviç gibi domuzun birisin! Hem erdem senin için nedir ki? Eğer yaptığın fedakârlık hiçbir işe yaramazsa, ne diye oraya sürükleneceksin? Kaldı ki, kendin de oraya ne diye gideceğini bilmiyorsun! Ah bunu neden yapmak istediğini bilmek için neleri feda etmezdin! Hem sanki karar verdin mi? Henüz kararını vermiş değilsin sen! Tüm gece oturup gideyim mi, gitmeyeyim mi, diye düşüneceksin. Ama gene de gideceksin ve gideceğini biliyorsun. Kendin de biliyorsun ki, kararını ne kadar kesin olarak verirsen ver, bu karar artık sana bağlı değildir. Gideceksin, çünkü gitmemek cesaretini bulamazsın kendinde. Bu cesareti neden bulamayacaksın, artık bunu kendin bul. İşte sana bir bilmece! Bunu söyledi, kalkıp gitti.

Sen geldin, o da gitti. Bana, 'Korkak,' demişti Alyoşa! Ben korkağım, *Le mot de l'énigme!** 'Kanat açıp dünyanın üstünde dolaşacak kartal, öyle olmaz!' Sözlerine bunu da ekledi, bunu da söyledi! Smerdyakov da öyle demişti. Onu öldürmeli! Katya benden nefret ediyor. Bunu bir aydır seziyorum. Hem Liza da nefret etmeye başlayacak! Bana 'Oraya seni övsünler diye gidiyorsun!' diyecekler. Bu korkunç bir yalan! Sen de beni adi görüyorsun Alyoşa! Şimdi senden gene nefret edeceğim! O Mitya denen canavardan da nefret ediyorum! Nefret ediyorum ondan! Canavarı kurtarmak istemiyorum, varsın Sibirya'da çürüsün! Tanrıya ilahiler, övgüler okuyormuş! Ah, yarın bir olsun! Gidip karşılarında duracağım ve hepsinin suratlarına tüküreceğim!"

Kendinden geçerek ayağa kalktı, başından havluyu çekip fırlattı, odada dolaşmaya başladı. Alyoşa, biraz önce söylediği sözleri hatırladı, "Sanki uyanıkken rüya görüyormuşum gibi... Yürüyorum, konuşuyorum, duyuyorum, öyleyken uykudayım," demişti. Şimdi işte öyle oluyordu. Alyoşa yanından ayrılmıyordu. Aklından, 'Bir koşu gidip doktor getirsem!' diye bir düşünce geçti ama ağabeyini yalnız bırakmaktan korkuyordu. Onu bırakacak bir kimse de yoktu.

Sonunda İvan, yavaş yavaş büsbütün kendinden geçmeye başladı. Hâlâ konuşuyor, hiç durmadan bir şeyler söylüyordu ama artık

---

* (Fr.) "Bilmeceyi çözen gerçek bu." *-çev.*

söylediklerinde hiçbir anlam yoktu. Kelimeleri bile iyice söyleyemiyordu. Sonra da birden olduğu yerde şiddetle sallandı. Ama Alyoşa, tam zamanında onu yakaladı. İvan, Alyoşa'nın kendini yatağa kadar götürmesine karşı koymadı. Alyoşa güç bela ağabeyini soyup yatağa yatırdı. Kendisi de yanında iki saat kadar daha kaldı. Hasta derin bir uykudaydı. Hiç hareket etmeden yatıyor, düzenli bir şekilde yavaş yavaş nefes alarak uyuyordu.

Alyoşa bir yastık alıp, soyunmadan divanın üzerine yattı. Uykuya dalarken hem Mitya hem de İvan için dua etti. İvan'ın hastalığını anlamaya başlıyordu. 'Bu gururlu bir adamın verdiği karardan doğan bir acıdan başka bir şey değil. Çok vicdanlı bir insanmış!' diye düşündü. İnanmadığı Tanrı ve gerçek, hâlâ direnen, hâlâ boyun eğmek istemeyen varlığına artık hâkim olmuştu! Alyoşa başını yastığa koyduktan sonra zihninden, 'Evet, madem Smerdyakov öldü, artık İvan'ın ifadesine hiç kimse inanmaz, öyleyken gene de gidip açıklamada bulunacak!' diye bir düşünce geçti. Hafifçe gülümsedi, 'Tanrı onu yenecek!' diye düşündü. 'O zaman İvan, ya gerçeğin ışıkları altında yeni bir hayata kavuşacak ya da nefret içinde kendisinden de, inanç duymamasına yol açanlardan da intikam ala ala mahvolacak.' Bu son düşünce ona büyük bir üzüntü vermişti. Sonra gene İvan için dua etmeye başladı.

On İkinci Kitap

Adli Hata

I

UĞURSUZ GÜN

ANLATTIĞIM olaylardan sonra ertesi gün saat onda, bizim bölgenin mahkemesinde Dmitriy Karamazov davasının ilk oturumu açıldı.

Önceden ısrarla şunu belirteyim ki, kendimi, mahkemede olup biten her şeyi tam bir şekilde olmak şöyle dursun, gerektiği gibi, sırayla anlatabilecek durumda bir kimse saymıyorum. Bana öyle geliyor ki, her şeyi hatırlamak, her şeyi gerektiği gibi yansıtmak için tüm bir kitap, hatta büyük bir kitap yazmak gerekir. Bu yüzden, ancak beni şaşırtan ve özellikle aklımda kalan şeyleri bildirmekle yetinirsem, beni suçlamasınlar. İkinci derecede olan şeyleri en önemli şeyler sayabilir, en keskin, en vazgeçilmez olayları gözden kaçırmış olabilirim... Bununla birlikte görüyorum ki özür dilememek daha iyi olacak. Elimden nasıl gelirse öyle yapacağım. Okuyucular da ancak elimden geldiği kadarını yansıttığımı kendiliklerinden anlasın.

Her şeyden önce, mahkeme salonuna girmeden, beni o gün özellikle şaşırtan bir şeye değineyim. Doğru söylemek gerekirse bu yalnız beni değil, sonradan öğrenildiğine göre herkesi şaşırtmıştı. Olan şuydu: Herkes, bu dava ile sayısız kişinin ilgilendiğini, herkesin "acaba mahkeme ne zaman başlayacak" diye sabırsızlıktan kıvrandığını, bizim kentin sosyetesinde bu konuda birçok şeyin konuşulduğunu, birçok tahminin yürütüldüğünü, "ah, vah" edildiğini ve herkesin iki aydır hayalinden birçok şeyi geçirdiğini biliyordu.

Yine herkes biliyordu ki, bu dava tüm Rusya'da duyulmuştu. Bununla birlikte hiç kimse, bu davanın hepimizi, her birimizi, hatta yalnız bizim kentin halkını değil her yerde, herkesi o gün mahkemede de görüldüğü gibi derinden sarsacağını ve herkesin ruhunda böylesine derin, yakıcı bir iz bırakacağını tahmin etmemişti.

O gün, yalnız bizim eyalet başkentinden değil, Rusya'nın bazı başka kentlerinden, sonunda da Moskova ile Petersburg'dan da misafirler gelmişti. Her yerden hukukçular akın etmiş, hatta birkaç ünlü kişi, hatta bazı bayanlar da gelmişti. Tüm davetiyeler kapışılmıştı.

Erkekler arasında özellikle saygıdeğer ve ünlü olanlar için, yargıçlar heyetinin oturduğu kürsünün arkasında, hiç alışılmadığı halde bir dizi koltuk sıralanmıştı. Oysa daha önce böyle şeylere bizde hiçbir zaman izin verilmezdi. Dinleyiciler arasında bizden olsun, dışarıdan olsun, özellikle pek çok bayan olduğu göze çarpıyordu; hatta bana öyle geliyor ki, dinleyicilerin yarısı onlardandı. Yalnız hukukçulardan bile gelenler o kadar çoktu ki, davetiyeler artık binbir rica ve yalvarış üzerine çoktandır dağıtıldığı için, tüm bu kişilerin nereye, nasıl yerleştirileceğine kimse akıl erdiremiyordu. Kendi gözümle, salonun arkasında dinleyicilere ayrılan yerin gerisinde, geçici olarak çabucak özel bir bölme yapıldığını ve gelmiş olan tüm hukukçuları oraya aldıklarını gördüm. Bu bölmenin arka tarafında ayakta durmayı bile kendileri için bir şans sayıyorlardı. Çünkü bölmenin arkasındaki iskemleler, yerden kazanılsın diye oradan tamamen kaldırılmıştı. Bu yüzden toplanmış olan tüm kalabalık davayı, yoğun bir şekilde bir araya toplanmış olarak başından sonuna kadar, omuz omuza ayakta izledi.

Bayanlardan bazıları, özellikle dışarıdan gelmiş olanlar, salonun dinleyicilere ayrılan bölümüne son derece süslenmiş olarak gelmişti; ama çoğu süslenmeyi akıllarına bile getirmemişti; yüzlerinde isteriklere özgü, bir şeyler öğrenmeye susamış, neredeyse hastalıklı bir merak vardı. O gün mahkeme salonundaki toplulukta göze çarpan ve belirtmeden geçemeyeceğimiz, sonradan da birçok izlenimle doğru olduğu anlaşılan özelliklerden biri de şuydu; hemen hemen tüm hanımlar, hiç değilse büyük bir çoğunluğu

Mitya'nın tarafını tutuyor, beraatını istiyordu. Bu, belki de Mitya'yı kadınların gönlünü fetheden bir erkek saymalarından ileri geliyordu. Mahkemeye birbirlerine rakip olan iki kadının çıkacağını biliyorlardı. Bunlardan biri, yani Katerina İvanovna özellikle herkesi ilgilendiriyordu; onun hakkında pek çok alışılmamış şey anlatıyorlardı. İşlediği cinayete rağmen, Mitya'ya karşı olan tutkusunu belirten şaşılacak hikâyelerdi bunlar. Özellikle gururlu bir kadın olması üzerinde duruluyor (kendisi bizim kentte hemen hemen hiç kimseyi ziyarete gitmemişti), "aristokrasi çevreleri" ile olan ilişkilerinden söz ediliyordu. Kendisinin, hükümet makamlarından, katilin kürek mahkûmu olarak sürüleceği yere onunla birlikte gitmesine ve toprağın altında bir madende nikâhlanmalarına izin verilmesi için ricada bulunmaya niyetli olduğunu söylüyorlardı.

Gruşenka'nın da mahkemeye Katerina İvanovna'ya rakip olarak çıkmasını, ondan aşağı kalmayan bir heyecanla bekliyorlardı. Aristokrasiye mensup gururlu bir genç kızla, "feleğin çemberinden geçmiş" bir kadının karşılaşmasını meraktan kıvranarak bekliyorlardı. Söz gelmişken belirteyim, bizim bayanlar Gruşenka'yı, Katerina İvanovna'yı olduğundan daha iyi tanıyordu. Çünkü "Fyodor Pavloviç ile zavallı oğlunu felakete sürükleyen" kadını, daha önce de görmüşlerdi ve hemen hemen hepsi, nasıl olup da baba ile oğulun böyle, "hiçbir özelliği bulunmayan, hatta hiç de güzel olmayan orta halli bir Rus kadını"na bu derece âşık olduğuna şaşıp kalıyordu.

Sözün kısası pek çok söylenti vardı. Kesin olarak şunu da öğrendim ki, özellikle bizim kentte, Mitya yüzünden birkaç ciddi aile kavgası da olmuştu. Birçok bayan, bu korkunç dava ile ilgili her şeyde ayrı düşünceler ileri sürdüğü için eşleri ile müthiş kavga etmişti. Tabii böyle olunca tüm bu bayanların kocaları, mahkeme salonunda sanık durumunda olana karşı dostça duygular beslemek şöyle dursun, içlerinde büyük bir öfkeyle gelmişti. Genel olarak kesin bir şekilde denilebilir ki, kadın dinleyicilerin takındığı tavrın tam tersine, tüm erkek dinleyiciler sanığa kötü duygular besliyordu. Dinleyiciler arasında sert, somurtkan, hatta açıktan açığa öfkeli yüzler göze çarpıyordu. Hem de bunlar çoğunluktaydı.

Doğrusu, Mitya bunlardan birçoğuna bizim kentte geçirdiği süre içinde şahsen hakaret etmekten kaçınmamıştı. Tabii, ziyaretçiler arasında hemen hemen neşeli bir tavır takınan ve Mitya'nın başına geleceklerle hemen hemen hiç ilgilenmeyen kişiler de vardı. Ama onlar da davaya karşı tamamen kayıtsız değildi. Herkes davanın nasıl biteceğini merak ediyor ve erkeklerin çoğu suçlunun muhakkak cezalandırılmasını istiyordu. Yalnız, işin ahlak yönü ile değil de, sadece çağdaş hukuk yönü ile ilgilenen hukukçular bunların dışında kalıyordu.

Ünlü Fetyukoviç'in gelişi herkesi heyecanlandırmıştı. Fetyukoviç'in ustalığı her yerde biliniyordu ve bu onun çok gürültü koparan bir kamu davasında sanığı savunmak için taşraya ilk gelişi değildi. Onun savunma söylevinden sonra bu gibi davalar her zaman tüm Rusya'da ün kazanıyor, uzun bir süre unutulmuyordu. Bizim savcı ile yargıçlar heyeti başkanı hakkında da birkaç hikâye ağızdan ağıza dolaşıyordu. Söylendiğine göre bizim savcı, Fetyukoviç'le karşılaşmayı heyecandan içi titreyerek bekliyordu. İkisi daha Petersburg'dan meslek hayatlarının başlangıcından bu yana iki eski düşmandı. Bizim gururlu ve daha Petersburg'da iken yeteneklerini gerektiği gibi değerlendiremediği için daima kendisini başkaları tarafından hakkı yenmiş sayan İppolit Kirilloviç, eline Karamazov'ların davası geçince, neredeyse yeniden dünyaya gelmiş gibi olmuş, bu dava ile artık sönmeye yüz tutan ününü yeniden canlandırmak hayaline kapılmıştı; yalnız Fetyukoviç'ten korkuyordu.

İppolit Kirilloviç'in Fetyukoviç karşısında titrediği konusunda anlatılanlar pek yerinde değildi. Bizim savcı, tehlike karşısında morali bozulan tiplerden değildi. Tersine, tehlike büyüdükçe gururu artan, cesaretlenen tiplerdendi. Genel olarak ise onun hakkında şöyle denilebilir; bizim savcı aşırı derecede heyecanlı ve hastalık derecesinde etki altında kalan bir insandı. Bazı davalara tüm varlığı ile sarılır, onu, sanki kendi kaderi hatta tüm varlığı verilecek karara bağlıymış gibi yürütürdü. Hukukçular arasında onun bu tutumuyla oldukça alay edilirdi. Çünkü bizim savcı bu özelliği ile belki her yerde değil ama hiç değilse bizim kentte, mahkemedeki

mütevazı mevkiinden beklenmeyecek derecede geniş bir ün kazanmıştı. Özellikle psikolojiye olan tutkusu ile alay ediyorlardı. Bence herkes yanılıyordu. Bizim savcı, karakter bakımından birçoğunun düşündüğünden çok daha ciddi bir insandı. Ama bu hastalıklı adam, daha meslek hayatının başlangıcında kendisini gerektiği gibi kabul ettirememiş, sonra da ömrü boyunca öyle kalmıştı.

Bizim mahkeme heyeti başkanına gelince, onun hakkında yalnız bir tek şey söylenebilirdi; o da, kültürlü, insancıl, işin pratik olarak uygulamasını çok iyi bilen ve modern düşünceleri benimsemiş bir insan olduğuydu. Oldukça gururluydu ama kariyer yapmak için pek o kadar uğraşmıyordu. Onun için yaşamda en önemli şey, önde gelen bir insan olmaktı. Bundan başka, önemli ilişkileri vardı ve varlıklı adamdı. Karamazov'ların davasına, sonradan anlaşıldığına göre heyecanla sarılmıştı ama onu yalnız genel anlamda ele alıyordu. Bunu, belirli bir kategoriye giren bir şey, bizim toplumun sosyal temellerinin bir meyvesi, Rus halkının karakteristik unsurlarını ve buna benzer şeyleri yansıtan bir olay olarak ele alıyordu. Davanın özel karakteri ve içindeki trajedi ile olduğu kadar, sanıktan başlayarak bu dava ile ilgili olan diğer kişilere varıncaya dek herkese karşı, oldukça kayıtsız ve tarafsız bir tavır takınmıştı. Belki de aslında öyle olması gerekiyordu.

Salon, daha mahkeme heyeti gelmeden dolmuştu. Bizim mahkeme salonu kentin en büyük salonudur; geniş, tavanı yüksek ve sesi çok iyi yansıtan bir salondur. Biraz çıkıntılı olan bir yerde oturan mahkeme heyetinin sağında bir masa, onun arkasında da jüri üyeleri için iki dizi koltuk vardı. Sanık ile avukatının yeri soldaydı. Salonun ortasında, mahkeme heyetinin oturduğu yerin yakınında, üzerinde "suç delilleri"nin bulunduğu masa duruyordu. Masanın üzerinde Fyodor Pavloviç'in kan içindeki beyaz, ipek robdöşambırı, cinayet aleti olduğu tahmin edilen uğursuz bakır havaneli, Mitya'nın, kolu kan içinde olan gömleği, o anda kandan sırılsıklam olmuş mendilini soktuğu arka cebiyle sırt kısmı yer yer kanlanmış ceketi, şimdi artık büsbütün sarı bir renk almış ve kandan katılaşmış mendili, Perhotin'in yanındayken intihar etmek için doldur-

duğu sonradan da Mokroye'de Trifon Borisıç'ın gizlice ondan alıp sakladığı tabanca, Gruşenka için hazırlanmış paraların bulunduğu, üstü yazılı zarf, paketin bağlandığı incecik, pembe kurdele ve hatırlayamayacağım daha birçok eşya vardı.

Masanın biraz ilerisinde, salonun dip tarafında, halka ayrılan yer başlıyordu. Ama daha parmaklığın hemen öbür tarafına, ifadeleri alındıktan sonra mahkeme salonunda kalmaları istenecek olan tanıklar için birkaç koltuk duruyordu.

Saat onda, bir başkandan, bir üyeden ve fahri bir sulh yargıcından ibaret olan yargıçlar heyeti geldi. Tabii, savcı da hemen göründü. Başkan, sağlam yapılı, etine dolgun, boyu ortadan biraz daha kısa, elli yaşlarında, yüzünden hemoroidi anlaşılan bir adamdı. Yer yer ağarmış koyu renkli saçları kısa kesilmişti ve üzerinde artık hangisi olduğunu hatırlayamadığım bir nişanı vardı. Savcı ise bana, hatta yalnız bana değil herkese, çok solgun, yüzü neredeyse yeşil bir renk almış, hatta birden zayıflamış göründü; belki de bir gece içinde bu duruma gelmişti. Çünkü onu daha üç gün önce hiç de böyle değil, normal bir halde görmüştüm.

Başkan, mübaşire:

"Jüri üyelerinin hepsi geldi mi?" diye sorarak işe başladı.

Ama görüyorum ki böyle devam edemeyeceğim. Çünkü pek çok şeyi iyice işitemedim, birçoğunu anlayamadım, birçoğunu da akılda tutamadım. Asıl önemli nokta şu: Yukarıda belirttiğim gibi, orada söylenen ve olup biten her şeyi harfi harfine anlatmaya kalkışırsam, buna ne zaman ne de yer yetecektir. Yalnız şunu söyleyebilirim ki, her iki taraf da, yani hem savunma avukatı hem savcı, jüri üyesi olarak gösterilenler arasında pek çoğuna itiraz etmemişti. On iki jüri üyesinin kimler olduğunu hatırlıyorum: Bizim kentten dört memur, iki tüccar, altı tane de köylü ve esnaf. Hatırlıyorum, bizim sosyetede daha mahkeme başlamadan çok önce özellikle bayanlar, "Böyle ince, karışık ve psikolojik bir davada karar verme işi, nasıl oluyor da birtakım memurlara, üstelik köylülere bırakılıyor?" diye hayretle sormuş, "Hem bu işten bir memur, hele bir köylü ne anlar?" demişti. Gerçekten de jüri üyesi olarak heyete sokulmuş olan dört memurun

dördü de memuriyetleri önemsiz, ak saçlı (aralarından yalnız biri biraz daha gençti), bizim sosyetede pek tanınmamış, küçük maaşlarla geçinen, herhalde hiçbir yere götüremeyecekleri yaşlı karıları ile belki de yalınayak dolaşan sürü sepet çocukları olan, boş zamanlarında da bir yerde olsa olsa azıcık iskambil oynamayı büyük bir eğlence sayan adamlardı; tabii ömürlerinde bir tek kitap okumamış kişilerdi. İki tüccara gelince, bunlar gerçi oturaklı görünüyordu ama garip denecek kadar sessiz, hareketsiz insanlardı... Biri sakalsızdı ve Alman gibi giyinmişti. Öbürünün ağarmış küçük bir sakalı vardı ve boynuna kırmızı bir kurdeleyle, hangisi olduğu bilinmeyen bir madalya takmıştı. Esnaftan olan adamlara ve köylülere gelince, bunlar için söylenecek pek fazla bir şey yok. Bizim Skotoprigonyevsk'li esnaf, hemen hemen köylü gibidir, çift bile sürer. Aralarından ikisi, gene Alman gibi giyinmişti ve belki de bu yüzden öbür dördünden daha kirli, daha sevimsiz görünüyordu. Bu bakımdan, onları iyice gözden geçirdikten sonra, "Bu adamlar böyle bir davadan ne anlar?" düşüncesi gerçekten akla gelebilirdi. Ben de onları iyice gözden geçirdikten sonra aynı şeyi düşündüm. Bununla birlikte yüzlerindeki anlam, garip, hemen hemen tehdit edici bir etki yapıyordu. Yüzleri sert ve somurtkandı.

Sonunda başkan, emekli müşavir Fyodor Pavloviç Karamazov'un cinayet davasında celsenin açıldığını bildirdi. O sırada söylediği sözleri tam olarak iyice hatırlamıyorum. Mübaşire sanığı getirmesi için emir verildi; işte o zaman Mitya göründü.

Salonda her şey derin bir sessizliğe gömülmüştü. Sinek uçsa duyulurdu. Başkaları üzerinde nasıl bir etki bıraktığını bilmiyorum ama benim üzerime Mitya'nın görünüşü hiç de hoş olmayan bir etki yaptı. En önemlisi mahkemeye çok şık giyinmiş olarak, yepyeni bir elbise ile gelmişti. Sonradan işittiğime göre, kendisi mahsus o güne yetiştirilmek üzere, ölçüsünü bilen Moskova'daki terzisine bir giysi ısmarlamıştı. Ellerinde siyah, yepyeni bir eldiven, sırtında da şık bir gömlek vardı. Hemen hemen uzun adımlarla, gözlerini yere dikmiş olarak, dümdüz yürüdü ve kılı bile titremeden kendisine ayrılan yere oturdu. Hemen sonra savunma avukatı olan ünlü Fetyukoviç de göründü ve salonda hafif bir uğultu dolaşır gibi oldu.

Fetyukoviç uzun boylu, kupkuru bir adamdı. Uzun, ince bacakları, son derece uzun, ince ve solgun parmakları, tıraşlı bir yüzü, fazla göze çarpmayacak şekilde taranmış oldukça kısa saçları ve bazen alaylı alaylı ya da gülümseyerek eğrilen ince dudakları vardı. Görünüşe bakılırsa, kırk yaşlarında kadar vardı. Eğer pek büyük olmayan, bakışları anlamsız, ancak uzun, ince burnunun ayırdığı ve şaşılacak kadar birbirlerine yakın olan gözleri böyle olmasa, belki de yüzü insana hoş görünebilirdi. Sözün kısası, yüzünde bir sertlik ve onu kuşa benzeten bir şey vardı. Bu da insanı şaşırtıyordu. Sırtında frak, boynunda da beyaz bir kravat vardı.

Başkanın Mitya'ya sorduğu ilk soruları, daha doğrusu adını, unvanını ve buna benzer şeyleri soruşunu hatırlıyorum. Mitya sert bir tavırla ama garip, beklenmedik kadar yüksek sesle karşılık verdi; o kadar ki başkan bile başını sallayarak ona hayretle baktı. Sonra, dava ile ilgili olarak getirtilen kişilerin, yani tanıklarla uzmanların listesi okundu. Liste uzundu; tanıkların dördü, o sırada Paris'te bulunan, ama ifadesi daha önceki soruşturmada alınmış olan Miusov, hastalık nedeniyle Bayan Hohlakova, çiftlik sahibi Maksimov, bir de ani ölümü nedeniyle Smerdyakov gelmemişti. Smerdyakov'un ölümü ile ilgili olarak mahkemeye polisten gelmiş bir belge sunulmuştu.

Smerdyakov'un ölüm haberi salonda birden şiddetli bir hareket ve fısıltılara yol açtı. Tabii, halk arasında birçoğu, bu ani intihar faslını hiç bilmiyordu. Ama herkesi en çok Mitya'nın beklenmedik çıkışı şaşırttı. Smerdyakov'un intiharı bildirilir bildirilmez, birden oturduğu yerden bütün salona duyuracak şekilde:

"Köpeğin biriydi, köpek gibi de geberdi!" diye bağırdı.

Avukatının ona doğru nasıl atıldığını, başkanın nasıl ona doğru dönerek eğer bir daha öyle bir çıkışta bulunursa, sert tedbir almak tehdidini savurduğunu hatırlıyorum. Mitya kesik kesik başını sallayarak, ama hiç de pişman olmamış gibi birkaç kez alçak sesle avukatına:

"Bir daha yapmam, yapmam! Ağzımdan kaçtı! Bir daha yapmam!" diye tekrarladı.

Tabii bu kısacık çıkış, jürinin ve dinleyicilerin üzerinde hiç de onun lehinde bir etki yapmadı. Onlara göre karakterini açıklamış, kendi kendini belli etmişti. İşte mahkeme kâtibi iddianameyi bu izlenimin yarattığı hava içinde okudu.

İddianame kısa ama esaslıydı. Falancanın neden sanık mevkiinde bulunduğunu, kendisini neden mahkemeye vermek gerektiğini belirten en önemli nedenler ileri sürülmüştü. Bununla birlikte iddianame, benim üzerimde şiddetli bir etki yaptı. Mahkeme kâtibi gür bir sesle, sözlerinin üzerinde ayrı ayrı, belirli bir şekilde durarak okuyordu. Bütün trajedi, sanki yeniden herkesin gözleri önünde bir kabartma olarak özetlenmiş ve kaçınılmaz bir kaderin çiğ ışıkları altında aydınlanmış olarak yeniden oynanıyordu. Hatırlıyorum ki, iddianame okunduktan hemen sonra başkan, gür ve etkili bir sesle Mitya'ya:

"Sanık, suçlu olduğunuzu kabul ediyor musunuz?" diye sordu.

Mitya birden yerinden kalktı ve gene beklenmedik bir şekilde hemen hemen avazı çıktığı kadar:

"Sarhoşluk, ahlaksızlık, tembellik ve serserilik ettiğim için kendimi suçlu olarak kabul ediyorum," dedi. "Kaderin bana oyun oynadığı anda, ömrümün sonuna dek artık namuslu bir insan olmak istiyordum! Ama ihtiyarın, düşmanımın, yani babamın öldürülmesinden suçlu değilim! Onun soyulmasında da suçlu değilim. Hayır, hayır, suçlu değilim! Zaten bu suçu işleyemezdim. Dmitriy Karamazov adi bir adam olabilir ama hırsız değildir!"

Bunları bağırarak söyledikten sonra yerine oturdu. Belliydi ki titriyordu. Başkan gene ona doğru döndü ve kısaca yalnız sorulara karşılık vermesi, dava ile ilgili olmayan davranışlarda bulunmaması, çılgınca bağırışlarından vazgeçmesi için ihtar etti. Sonra tekrar davaya bakılmasını emretti. Yemin için tüm tanıkları getirdiler. O zaman hepsini birden gördüm. Şunu da belirteyim ki, sanığın kardeşlerinin yemin etmeden tanıklık etmelerine izin verildi. Papazla başkan öğütlerde bulundu ve tanıklar dışarı çıkarılıp mümkün olduğu kadar ayrı yerlere oturtuldu. Ondan sonra her birini ayrı ayrı çağırmaya başladılar.

II

TEHLİKELİ TANIKLAR

SAVCININ gösterdiği tanıklarla, savunma avukatının gösterdiği tanıkların herhangi bir şekilde guruplara ayrılıp ayrılmadığını ve nasıl bir düzen içinde içeri çağırıldığını bilmiyorum. Herhalde bütün bunlar yapılmıştı. Bildiğim tek şey varsa, o da önce savcının gösterdiği tanıkların çağırtıldığıdır. Tekrar ediyorum, tüm soruşturmayı noktası noktasına anlatmak niyetinde değilim. Bundan başka, zaten bunu anlatmam bir bakıma gereksiz bir şey olacaktır. Çünkü hukuk açısından tartışmaya girişen savcı ile sanığı savunan avukatın söylevlerinde, alınmış olan ifadelerin bütün gelişmesi, anlamı ve özellikleri parlak bir ışık altında bir noktaya toplanmış gibiydi. Bu harikulade güzel iki söylevi ise, hiç değilse yer yer, tam olarak yazdım, zamanı gelince onları açıklayacağım. Aynı zamanda daha hukuki çatışmalar başlamadan önce hiç beklenmedik bir anda meydana gelen ve davanın feci, uğursuz bir sonuca sürüklenmesinde muhakkak etkisi olan beklenmedik bir olayı da anlatacağım.

Yalnız şunu belirteyim ki, daha ilk anlarda davanın özel bir karakter taşıdığı, göz kamaştırıcı bir şekilde ortaya çıktı. Herkes bunu fark etti. Bu özellik de savunmanın elinde bulunan imkânlarla kıyaslanınca, suçlamanın olağanüstü bir şiddetle yapılmasıydı. Bunu herkes, daha başlangıçta, o insana korku veren mahkeme salonunda, bütün olaylar bir araya toplanıp özetlendiği ve işlenen cinayet bütün o dehşet uyandırıcı çıplaklığı ile ortaya dökülüp de yavaş yavaş gözler önüne serilince anladı. Belki herkes daha ilk sözlerden, bu davanın hiç de tartışılacak bir dava olmadığını, şüphe götürür bir yönü bulunmadığını, hatta doğru söylemek gerekirse hiçbir hukuki çatışmaya bile gerek bırakmadığını, hukuki prosedürün sadece âdet yerini bulsun diye yapıldığını, sanığın da suçlu, hem de apaçık, su götürmez bir şekilde suçlu olduğunu kavradı.

Hatta bana öyle geliyor ki, ilgi çekici sanığın beraat etmesini bu kadar sabırsızlıkla bekleyen o bayanların hepsi (hiçbiri bunun dı-

şında değildi) beraatını isterken, aynı zamanda kesin olarak suçlu olduğuna inanıyordu. Yalnız bu kadar da değil. Eğer sanığın suçluluğu bu kadar apaçık bir şekilde belirtilmemiş olsaydı, üzüntü bile duyarlardı. Çünkü o zaman sanık beraat edince davanın çözülmesi bu kadar gösterişli olmazdı. Sanığın beraatına gelince, ne gariptir kadınların hepsi kesin olarak, hemen hemen son dakikaya kadar buna inandı. "Suçludur ama yargıçlar onu hümanist düşüncenin etkisi altında ve yeni akımlara uyarak, şimdi moda olan yeni duygulara kapılarak beraat ettirecektir!" falan filan diyorlardı. İşte, oraya bu kadar sabırsızlıkla koşup gelmelerinin asıl nedeni buydu.

Erkekler ise daha çok savcı ile ünlü Fetyukoviç'in arasında meydana gelecek olan çatışma ile ilgileniyordu. Hepsi hayretle kendi kendilerine, 'Fetyukoviç gibi yeteneği olan bir avukat bile, böyle çürük, böyle daha başında yitirilmiş bir davadan ne çıkarabilir?' diye soruyor, bu yüzden sözlerini adım adım izliyordu. Ama Fetyukoviç sonuna dek, ta ki savunmasını açıklayıncaya kadar herkes için bir bilmece olarak kaldı. Tecrübeli insanlar, onun kendine göre bir sistemi olduğunu, daha başlangıçta bir plan hazırladığını seziyordu. Bir amacı vardı ama o amacın ne olduğunu anlamak hemen hemen imkânsızdı. Bununla birlikte kendine olan güveni, kararlılığı hemen göre çarpıyordu. Bundan başka, herkes, memnunlukla, onun bizde geçirdiği o kısa süre içinde (ki geleli belki ancak üç gün kadar olmuştu), davayı şaşılacak bir şekilde iyice öğrenmiş ve "en ince noktalarına kadar incelemiş olduğunu" fark etmişti. Örneğin, sonradan savcının gösterdiği tüm tanıkları, tam zamanında nasıl "tökezlettiğini", fırsat çıkınca onları nasıl şaşırttığını ve en önemlisi ahlak yönünden çürük taraflarını nasıl belirttiğini, böylece verdikleri ifadelerin önemini kendiliğinden yitirmesine yol açtığını zevkle anlatıyorlardı. Bunu olsa olsa, bir söz düellosu yapılmış olsun, davaya hukuk bakımından bir renk katılsın ya da avukatların alışılmış taktiklerinden hiçbiri unutulmasın diye yaptığını sanıyorlardı. Çünkü herkes onun bütün bu "çürüğe çıkarma" çabaları ile sonuca etki yapacak herhangi bir büyük yarar elde edemeyeceği, bunu da herkesten çok kendisinin bildiği kanısındaydı. Onlara

göre, Fetyukoviç'in daha açıklamadığı kendine göre bir düşüncesi, henüz ortaya çıkarmadığı, zamanı gelince birden ortaya atacağı gizli bir savunma silahı vardı. Buna rağmen kendi gücünü idrak ederek, sanki oyun yapıyor, kendi kendine eğleniyordu.

Bu yüzden, örneğin "bahçeye bakan kapının açık olduğu" konusunda davanın en önemli ifadesini vermiş olan Fyodor Pavloviç'in eski uşağı Grigoriy Vasilyeviç'i sorguya çektikleri vakit, savunma avukatı soru sorma sırası kendisine gelince, onu sanki kıskaç içine aldı. Şunu belirteyim ki, Grigoriy Vasilyeviç mahkemenin karşısına, yargıçların haşmetinden de kendisini dinleyen halkın kalabalığından da hiç şaşırmamış olarak, sakin, hatta neredeyse çok gururlu bir tavırla çıkmıştı, ifadesini sanki Marfa İgnatyevna ile baş başa sohbet ediyormuş gibi güvenli bir tavırla veriyordu; yalnız belki biraz daha saygılı bir tavrı vardı. Onu şaşırtmaya imkân yoktu. Savcı, önce ona Karamazov ailesi konusunda uzun uzun sorular sordu. Böylece aile panoraması açıkça ortaya çıktı. Tanığın açık yürekli ve tarafsız olduğu, sözlerinden anlaşılıyordu; örneğin eski efendisini anarken ona karşı beslediği derin saygıya rağmen, gene de onun Mitya'ya karşı haksızlık ettiğini, "çocuklarını gerektiği gibi büyütmediğini" açıkladı. Mitya'nın çocukluk yıllarını anlatırken de, "Eğer ben olmasaydım, onu, o mini mini çocuğu bitler yerdi," diye devam ederek, "Hem zaten, bir babaya oğlunun, üstelik annesine ait ve oğluna, annesinin soyundan kalan bir çiftlikte, böyle hakkını yemesi yakışır şey değildi," dedi.

Savcı, Grigoriy'e, Fyodor Pavloviç'in hesaplarda oğlunun hakkını yediğini söylerken neye dayandığını sorunca, Grigoriy Vasilyeviç herkesi hayrette bırakarak, hiçbir esaslı delil ileri süremedi. Ama yine de onun oğlu ile hesaplaşırken, "doğru davranmadığını" söyledi ve "Oğluna daha birkaç bin vermesi gerekirdi," dedi. Bu arada şunu söyleyeyim ki, Fyodor Pavloviç'in gerçekten mi Mitya'ya hakkı olan parayı tam olarak ödemediği sorusunda savcı, sonradan özellikle ısrar ederek, Alyoşa ile İvan Fyodoroviç de dâhil olmak üzere, hangi tanıklara sorabilecekse hepsine sormuş, ama tanıkların hiçbirinden bu konuda kesin bir bilgi edinememişti. Herkes

olayın doğru olduğunu kabul ediyor, ama hiç kimse herhangi kesin bir delil gösteremiyordu.

Grigoriy sofrada olup bitenleri, Dmitriy Fyodoroviç zorla eve girip de, babasını dövdüğü ve tekrar geriye dönerek onu öldüreceği tehdidini savurduğu vakit olanları anlatınca, mahkeme salonunda kötü bir hava dalgalandı. Kaldı ki ihtiyar uşak bunları fazla dallandırıp budaklandırmadan, kendine özgü bir dille anlatıyordu; öyleyken anlattıkları müthiş bir etki yaratıyordu. Kendisini tokatlayan ve yere düşüren Mitya'ya, ona karşı yapmış olduğu bu hakaretten ötürü hiç kızmadığını, onu çoktandır bağışladığını söyledi, ölen Smerdyakov'dan söz ederken, haç çıkardı ve onun için, "Yetenekleri olan bir delikanlıydı, ama aptaldı ve baskı altında olduğu için hastalık derecesine varan bir ezikliği vardı. Üstelik Tanrıya da inanmıyordu. Tanrıya inanmamayı ise ona Fyodor Pavloviç ile en büyük oğlu öğretmişti," dedi. Ama Smerdyakov'un dürüstlüğü söz konusu olunca, Grigoriy neredeyse heyecanla namuslu bir adam olduğunu söyleyerek bir gün efendisinin yere düşürdüğü parayı bulduğunu, nasıl kendisine saklamayıp, efendisine teslim ettiğini, onun da bu davranışı için kendisine "bir altın hediye ettiğini" ondan sonra da artık her bakımdan ona güvenmeye başladığını anlattı.

Bahçeye açılan kapıya gelince; bu konuda sözlerini büyük bir ısrarla tekrarlayıp duruyordu. Ama Grigoriy'e o kadar çok şey sordular ki, hepsini hatırlamama imkân yok. Sonunda, soru sorma sırası savunma avukatına geldi. O da her şeyden önce, Fyodor Pavloviç'in "malum" bayana verilmek üzere hazırladığı üç bin rublelik paket konusunda sorulara başladı.

"Siz ki, efendinize bunca yıldır hizmet etmiş bir yakınısınız, bu paketi kendi gözünüzle gördünüz mü?"

Grigoriy karşılık vererek, paketi görmediğini, hatta böyle bir paranın bulunduğunu hiç kimseden işitmediğini söyledi.

"Şimdiye dek, yani herkes bundan söz etmeye başlayıncaya dek, bunu hiç kimseden işitmedim," dedi.

Savcı, çiftliğin paylaşılması konusunda nasıl herkese ısrarla soru sormuşsa, Fetyukoviç de bu paket konusunda tanıklardan

hangisine soru sorabilecekse, hepsine bunu sordu ve herkesten hep aynı karşılığı aldı. Birçoğu bu paketin varlığını işittiği halde, hiç kimse onu kendi gözü ile görmemişti. Herkes savunma avukatının bu soru üzerinde ısrar edişini daha başlangıçta fark etmişti.

Fetyukoviç, birden, hiç beklenmedik bir şekilde:

"Şimdi izin verirseniz, size bir soru sormak istiyorum," dedi. "Bundan önceki soruşturmada belirttiğiniz gibi, o gece uykuya yatmadan önce, ağrıyan belinize iyi geleceğini umut ederek sürdüğünüz merhem ya da karışım neydi, söyleyebilir misiniz?"

Grigoriy, donuk bir tavırla kendisine soru sorana baktı, kısa bir süre sustu, sonra:

"Adaçayı sürdüler," diye mırıldandı.

"Yalnız adaçayı mı? Hatırlayın bakalım, başka bir şey yok muydu?"

"Devedikeni de vardı."

Fetyukoviç, merakla:

"Belki biber de vardı," dedi.

"Biber de vardı ya."

"Başka şeyler de. Bunların hepsi de votkaya yatırılmıştı, öyle değil mi?"

"İspirtoya."

Salonda hafif gülüşmeler dalgalandı.

"Demek öyle, ispirtoya bile yatırmışsınız onları. Sırtınızı bu karışımla ovdurduktan sonra, şişede kalanı da, yalnız eşinizin bildiği önemli bir dua ile içmişsiniz, öyle mi?"

"İçtim ya."

"Ne kadar içtiğinizi söyleyebilir misiniz? Tahminen ne kadar? Bir kadeh, iki kadeh?"

"Bir bardak kadar."

"Yaa, bir bardak kadar içtiniz demek. Ama belki de içtiğiniz bir buçuk bardak ederdi, ne dersiniz?"

Grigoriy sustu. Bir şeyler anlamış gibiydi.

"Bir buçuk bardak saf ispirto içmek hiç de fena şey değil, ne dersiniz? Bu kadarını içtikten sonra artık bahçe kapısını değil, insan 'cennetin kapılarını bile açık' görebilir. Öyle değil mi?"

Grigoriy hep susuyordu. Salonda gene gülüşmeler duyuldu. Başkan kımıldadı. Fetyukoviç gittikçe daha çok sıkıştırarak:

"Bahçeye bakan kapının açık olduğunu gördüğünüz sırada uykuda olup olmadığınızı kesin olarak söyleyebilir misiniz?"

"O sırada ayaktaydım."

"Ama bu uykuda olmadığınızı ispat etmez ki."

Salonda tekrar gülüşmeler başladı.

"O anda, diyelim ki biri size herhangi bir şeyi, örneğin hangi yılda olduğumuzu sorsaydı, karşılık verebilir miydiniz?"

"Bilmiyorum."

"Peki, şimdi miladi hangi yıldayız, bunu biliyor musunuz?"

Grigoriy şaşkın bir tavırla kendisine işkence eden adama dik dik bakıyordu. Ne gariptir, gerçekten hangi yılda olduklarını bilmiyordu.

"Ama herhalde elinizde kaç parmak var, onu biliyorsunuz değil mi?"

Grigoriy, birden yüksek sesle ve sözlerinin üzerinde dura dura:

"Ben... Bizler boyun eğmeye alışmış insanlarız, eğer büyüklerim benimle alay etmek istiyorlarsa, buna da bir diyeceğim yoktur," dedi.

Fetyukoviç biraz bozulur gibi oldu. Bunun üzerine işe başkan da karıştı ve savunma avukatına öğüt verir bir tavırla daha uygun sorular sorması gerektiğini hatırlattı. Fetyukoviç başkanın sözlerini dinledikten sonra, ağırbaşlı bir tavırla eğilerek sorularını bitirdiğini söyledi. Tabii, halkta da, jüri üyelerinde de belirtilen o tedavi şeklinden sonra, "cennetin kapılarını bile açık" görebilecek hale gelen, bundan başka, o sırada hangi miladi yılda olduklarını bile bilmeyen bir insanın verdiği ifadenin doğruluğu konusunda küçücük de olsa bir şüphe kırıntısı uyanabilirdi. Bu bakımdan savunma avukatı gene de amacına ulaşmış oldu. Ama Grigoriy çıkmadan önce bir olay daha meydana geldi. Başkan sanığa doğru dönerek, biraz önce verilmiş olan ifade konusunda söyleyecek sözü olup olmadığını sordu.

Mitya yüksek sesle:

"Kapı konusu bir tarafa, hepsini doğru söyledi," diye karşılık verdi. "Bitlerimi ayıkladığı için kendisine teşekkür ederim. Attığım dayağı bağışladığı için de tefekkür ederim. İhtiyar adam ömrü boyunca dürüst yaşamış ve babama köpek gibi sadık kalmıştır."

Başkan sert bir tavırla:

"Sanık, lütfen kullandığınız sözlere dikkat edin!" dedi.

Grigoriy:

"Ben köpek değilim," diye homurdandı.

Mitya:

"Eh, madem öyle o halde köpek benim!" diye bağırdı. "Madem alındı, bunu üzerime alıyor ve ondan özür diliyorum. Ona karşı hayvanca davrandım. Ona hiç acımadım! Ezop'a bile acımadım."

Başkan gene sert bir tavırla:

"Hangi Ezop'a?" diye sordu.

"Canım, Piyero'ya işte!.. Yani babama, Fyodor Pavloviç'e."

Başkan, etkili bir tavırla ve çok sert bir sesle Mitya'ya kullanacağı sözleri daha iyi seçmesini tekrar tekrar söyledi.

"Böyle konuşarak yargıçların hakkınızdaki düşüncelerini etkiliyor, kendinize zarar veriyorsunuz!" dedi.

Savunma avukatı tanık Rakitin'in sorgusu esnasında da, aynı şekilde işi çok ustaca idare etti. Şunu da belirteyim ki, Rakitin en önemli tanıklardan biriydi. Belliydi ki, savcı ona çok değer veriyordu. Rakitin'in her şeyi bildiği, hayret edilecek kadar çok şey öğrendiği, herkese uğradığı, her şeyi gördüğü, herkesle konuştuğu ve Fyodor Pavloviç ile tüm Karamazov'ların yaşantısını ayrıntılarına varıncaya dek bildiği anlaşıldı. Gerçi içinde üç bin ruble bulunan paketi o da sadece Mitya'dan öğrenmişti. Ama buna karşılık, Mitya'nın Başkent Meyhanesi'ndeki marifetlerini tüm ayrıntılarıyla anlattı, onu kötü duruma düşürecek tüm sözlerini davranışlarını bir bir açıkladı, sonra Yüzbaşı Snegiryov'la olan "hamam lifi" hikâyesini de anlattı. Fyodor Pavloviç'in çiftlik üzerinde hesaplaşırken Mitya'ya bir miktar borçlu kalıp kalmadığı gibi özel bir konuda ise, Rakitin bile hiçbir şey söyleyebilecek durumda değildi. Ancak genel anlamda Mitya'yı küçük düşürücü bazı sözlerle yetindi.

"Karamazov'ların saçma tutumları içinde kimin haklı, kimin suçlu olduğunu, kimin kime borçlu olduğunu hesaplamaya imkân var mı? Şeytan olsa bu arapsaçına dönmüş karışıklığın içinden çıkamaz!" dedi.

Dava konusu olan cinayetin meydana getirdiği tüm trajediyi, kölelik devrinden kalma miadı dolmuş ahlak anlayışı ile ihtiyaçlarına karşılık verecek kurumlardan yoksun olduğu için acı çeken ve karışıklık içine gömülmüş Rusya'nın eseri olarak tanımladı. Sözün kısası, bir şeyler söylemesine fırsat verdiler. Bay Rakitin kendini ilk olarak bu davada herkese tanıttı ve dikkati çekti. Savcı, tanığın dava konusu olan cinayetle ilgili olarak bir dergiye yazı hazırladığını biliyordu. Sonradan da iddianamesinde (daha aşağıda göreceğimiz gibi), bu yazıdan alınmış birkaç söz kullanacaktı, demek ki yazıyı biliyordu.

Tanığın çizdiği tablo kaderin karanlık ve korkunç yönlerini yansıtan bir hava içindeydi ve "savcılık makamına" büyük destek oldu. Rakitin durumu özetleyen sözleri, tarafsız düşünceleri, olağanüstü denecek derecede kibar ve yüksek ifadesiyle halkın gönlünü satın almıştı, özellikle köylülerin köle olarak kullanıldığından ve acı çeken talihsiz Rusya'dan söz ettiği yerlerde birden iki üç kişinin, ellerinde olmayarak alkışladıkları bile işitildi. Ama Rakitin ne de olsa genç bir adam olarak küçük bir hata işledi. Savunma avukatı da hemen bu hatadan güzelce yararlandı.

Rakitin, Gruşenka ile ilgili olan bazı bilinen sorulara karşılık verirken, artık herkesçe beğenildiğini hissettiği sözlerinin heyecanına kapılarak, tırmandığı o yükseklerden Agrafena Aleksandrovna'dan, onu küçümsediğini belli eder bir şekilde "tüccar Samsonov'un kapatması" olarak söz etmek cüretini göstermişti. Sonradan bu sözünü geri alabilmek için neler vermezdi! Çünkü Fetyukoviç onu işte bu söz üzerine kıstırdı. Bu da, Rakitin'in, avukatın bu kadar kısa bir süre içinde davayı böylesine mahrem ayrıntılarına varıncaya dek inceleyebileceğini hiç tahmin etmemesinden oldu.

Savunma avukatı, soru sormak sırası kendisine gelince nazik, hatta saygılı bir tavırla:

"İzin verirseniz şunu öğrenmek istiyorum! Piskoposluk makamının yayınladığı, 'Tanrının Rahmetine Kavuşan Staretz Zosima'nın Hayatı' isimli, derin düşüncelerle dolu, aynı zamanda piskopos hazretlerine harikulade güzel bir şekilde, saygı ile ithaf edilmiş bulunan, geçenlerde büyük bir zevkle okuduğum broşürü hazırlayan Bay Rakitin, sizsiniz değil mi?"

Rakitin birden nedense şaşkınlığa uğramıştı, neredeyse utançla:

"Ben, onu yayınlamak için yazmadım... Sonradan yayınladılar onu," dedi.

"Yaa, çok güzel olmuş öyleyse! Sizin gibi bir düşünür, toplumda meydana gelen her olayla geniş bir şekilde ilgilenebilir, hatta ilgilenmelidir. Çok saygıdeğer piskoposun himayeleri ile o çok yararlı olan broşürünüz, her yere yayılmış ve belirli bir oranda etkili olmuştur... Ama ben asıl sizden şunu öğrenmek istiyordum: Demin, Bayan Svetlova ile oldukça yakından tanıştığınızı bildirdiniz."

(Not: Gruşenka'nın soyadının "Svetlova" olduğu o sırada meydana çıkmıştı. Bunu ilk kez olarak, bu dava görülürken, o gün öğrendim.)

Rakitin, kıpkırmızı oldu:

"Ben, bütün ilişkilerim konusunda hesap veremem... Ben genç bir adamım... Hem, hayatına karışmış olan herkes için kim hesap verebilir?"

Fetyukoviç sanki mahcup olmuş ve hemen özür dilemek için acele ediyormuş gibi:

"Anlıyorum, çok iyi anlıyorum!" diye bağırdı. "Siz de herhangi bir başka genç gibi, evinde kentin en kibar gençlerini seve seve kabul eden, genç ve güzel bir kadınla tanışmayı ilginç bulabilirsiniz. Ama... bir şey öğrenmek istiyordum. Öğrendiğimize göre Svetlova, iki ay önce Karamazov'ların en küçüğü ile, Aleksey Fyodoroviç ile tanışmayı çok istemiş ve onu özellikle o zamanki manastır giyimi içinde evine getirirseniz, size yirmi beş ruble vereceğini vaat etmiş; siz onu getirir getirmez, bu parayı verecekmiş. Öğrendiğimize göre, dava konusu olan feci olay, işte o günün gecesinde meydana gelmiş. Siz gerçekten Aleksey Karamazov'u Bayan Svetlova'ya

getirdiniz mi? Onu getirdiğiniz vakit de Svetlova'dan ödül olarak yirmi beş ruble aldınız mı?"

"Ama bu şakaydı... Bununla neden ilgileniyorsunuz, anlayamadım. Parayı şaka olsun diye aldım... Sonradan geri vermek için..."

"Demek aldınız. Ama şu ana kadar geri vermediniz... Yoksa verdiniz mi?"

Rakitin:

"Saçma," diye mırıldandı. "Böyle sorulara karşılık veremem... Tabii geri vereceğim bu parayı."

Başkan araya girdi, ama savunma avukatı Bay Rakitin'e soracağı soruları bitirmiş olduğunu bildirdi. Bay Rakitin, tanıklık mevkiinden hafifçe lekelenmiş olarak ayrıldı. Ne de olsa o yüksekten atıp tutarak söylediği sözlerin yarattığı hava bozulmuştu ve Fetyukoviç onu gözleri ile izlerken halka, 'Bizi suçlayan o soylu hasımlarımız, böyle insanlar işte!' diyor gibiydi. Hatırlıyorum, bu soruşturma da gene Mitya'nın yol açtığı bir olaydan yoksun kalmadı. Mitya, Rakitin'in Gruşenka'dan söz ederken takındığı tavırdan ötürü çileden çıkarak, birden oturduğu yerden:

"Dalkavuk!" diye bağırdı.

Sonra da başkan Rakitin'in sorgusu bitip de sanığa söylemek istediği bir şeyi olup olmadığını sorunca, etrafı çınlatan bir sesle:

"Bu adam benden sanık durumuna düştüğüm vakit de borç alarak para sızdırıp duruyordu! Namussuz, çıkarcı Bernard'ın tekidir o! Üstelik Tanrıya da inanmıyor. Piskoposu da kandırdı işte!"

Mitya'yı tabii gene olmayacak sözler kullandığı için ikaz ettiler. Ama Bay Rakitin'in işi bitmişti. Yüzbaşı Snegiryov'un tanıklığı da işe yaramadı, ama bu artık bambaşka bir nedenden oldu. Snegiryov mahkemeye yırtık pırtık ve pis bir giysi, ayağında da kirli çizmelerle gelmişti. Alınan bütün tedbirlere ve yapılan "incelemeye" rağmen, zilzurna sarhoş olduğu anlaşıldı. Mitya'nın ona yapmış olduğu hakaret konusunda kendisine soru sordukları vakit ise karşılık vermeyi reddetti:

"Tanrı görsün halini," dedi. "İlyuşeçka bu konuda konuşmamamı emretti. Tanrı öbür dünyada bana karşılığını verecektir, efendim."

"Konuşmamanızı kim emretti? Siz kimden söz ediyorsunuz?"

"Oğlum İlyuşeçka, 'Babacığım, babacığım, seni ne kadar küçük düşürdü!' demişti. Taşın bulunduğu yerde söylemişti bunu. Şimdi ise kendisi ölüm döşeğinde efendim..."

Yüzbaşı birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı, sonra da kendini yere atarak başkanın ayaklarına kapandı. Kendisini halkın gülüşmeleri arasında, hemen dışarı çıkardılar. Savcının hazırlamış olduğu hava, hiç de istediği gibi bir sonuç vermemişti.

Savunma avukatı ise her fırsattan yararlanmaya devam ediyor ve davayı en küçük ayrıntılarına kadar incelemiş olduğunu gösteren bilgisi ile herkesi gittikçe daha çok şaşırtıyordu. Örneğin, Trifon Borisıç'ın ifadesi oldukça büyük bir etki yapmıştı ve tabii Mitya'nın çok aleyhinde idi. Çünkü Trifon Borisıç ısrarla, neredeyse parmak hesabı yaparak, Mitya'nın Mokroye'ye ilk gelişinde yani o felaket meydana gelmeden bir ay önce, üç bin rubleden daha az para sarf etmiş olmasına imkân olmadığını söylemişti. Belki birazcık daha azdı. Ama yalnız çingene kızlarına bile ne kadar para verdi! Kim bilir hele bizimkilere, bizim o bitli köylülere sokaklarda birer buçuk ruble yağdırmak şöyle dursun, en az kâğıt para olarak yirmi beşer ruble vermişlerdi. "Daha az olamaz! Hele o vakit, ceplerinden kim bilir ne kadar para çalındı efendim! Çalan adam, çaldığının üzerinde elini bırakmaz ki! Kendileri paraları avuç avuç savururken, hırsızı nasıl yakalarsın! Bizim insanımız hayduttur, hiçbir şeyden çekinmez! Hele köy kızlarına, bizim köy kızlarına neler vermedi! O günden sonra hepsi zenginlediler. Oysa eskiden fakirdiler! Benim bildiğim bu," diyordu.

Sözün kısası yapılan her masrafı hatırladı, her şeyi sanki hesap veriyormuş gibi ortaya döktü... Böylece yalnız bin beş yüz rublenin harcandığı, geriye kalan bin beş yüz rublenin ise, bir beze sarılıp ayrı bir yere konduğu düşüncesi akıl alacak bir şey gibi görünmüyordu. Trifon Borisıç, "büyüklerinin" gözüne girmek için elinden geleni yapmak isteği ile:

"O üç bini, kuruşu kuruşuna kendi gözümle beyefendinin elinde gördüm. Artık biz hesap bilmezsek, kim bilecek?" diye yüksek sesle söyleniyordu.

Ama soru sorma sırası kendisine gelince, savunma avukatı, verilen ifadeyi çürütmeye hiç çalışmadan, birden arabacı Timofey ile Akim isminde bir başka köylünün, Mokroye'de yapılan o ilk eğlence sırasında, daha tevkiften bir ay önce, Mitya'nın sarhoş bir halde yere düşürdüğü bir yüz rubleliği, sofada, yerde bulduklarını, bu parayı alıp Trifon Borisiç'a götürdüklerini, onun da buna karşılık, onlara birer ruble verdiğini söyleyerek:

"Peki, o zaman bu yüz rubleyi, Bay Karamazov'a geri verdiniz mi, vermediniz mi?" diye sordu.

Trifon Borisiç, ne kadar lafı dolandırmaya çalıştıysa da, köylüler sorguya çekildikten sonra, yüz rubleliğin bulunduğunu kabul etmek zorunda kaldı, yalnız bu parayı daha o zaman, kuruşuna bile dokunmadan Dmitriy Fyodoroviç'e götürüp teslim ettiğini ileri sürdü.

"Namuslu bir adamım da onun için yaptım bunu! Yalnız kendileri o sırada iyice sarhoştular. Bu bakımdan bunu herhalde hatırlamıyorlardır," dedi. Ama tanık olarak köylüler sorguya çekilinceye dek, o yüz rubleliğin bulunmuş olduğunu inkâr ettiği için, sonradan parayı sarhoş olan Mitya'ya geri verdiğine dair söylediği sözler de tabii büyük bir şüpheyle karşılandı. Böylece, savcının ortaya çıkardığı tanıklar arasında en tehlikeli olanlardan biri, gene şüphe altında ve adı oldukça lekelenmiş olarak çekilip gitti.

Polonyalılarla da aynı şey oldu. İkisi de mahkemeye hiçbir etki altında bulunmadığını belirten gururlu bir tavırla gelmişti. Yüksek sesle, önce "çara hizmet" ettiklerini, sonra da "Pan Mitya"nın, kendilerine, namuslarını satın almak için, üç bin ruble teklif ettiğini söylediler; üstelik kendi gözleri ile Mitya'nın elinde büyük bir para gördüklerine tanıklık ettiler.

Pan Mussyaloviç, cümlelerine pek çok Lehçe sözler katıyordu. Böyle yapmakla başkan ile savcının gözünde yükseldiğini fark ederek gittikçe daha ağdalı konuşmaya başladı. Artık tam anlamıyla Lehçe konuşuyordu.

Ama Fetyukoviç, onları da ağının içine düşürdü. Tekrar çağırılan Trifon Borisiç ağzında ne kadar gevelese de Pan Vrublevski'nin

oynanan iskambil destesinin yerine, gizlice kendi destesini koyduğunu, Pan Mussyaloviç'in de bankoyu tutarken, hileli bir kâğıt kullandığını açıklamak zorunda kaldı. Bunu ifade verme sırası gelince, Kalganov da belirtti. Böylece her iki Pan, oldukça utanç içinde, hatta dinleyicilerin gülüşmeleri arasında çekilip gitti.

Ondan sonraki en tehlikeli tanıkların tümünün başına da aynı şey geldi. Fetyukoviç her birini, ahlak yönünden ustaca lekelemeyi ve biraz bozulmuş olarak uzaklaştırmayı başarmıştı. Meraklılar ve hukukçular yalnız olup bitenleri zevkle seyrediyor, ama gene de tüm bunların sonunda ne gibi bir büyük amaca yarayacağını bir türlü anlayamıyordu. Çünkü tekrar ediyorum, herkes gittikçe daha trajik bir şekilde suçlamanın sonuçlarından kaçınmanın imkânsız olduğunu hissediyordu. Ama gene de "büyük sihirbaz"ın kendine olan güvenine bakarak onun çok sakin olduğunu görüyor, sonucu bekliyorlardı. Petersburg'dan "böyle bir adam" boşuna gelmemişti ya! Hem zaten o adam eli boş olarak geriye dönecek kişilerden de değildi.

III

TIBBİ İNCELEME VE BİR KİLO FINDIK

TIBBİ incelemenin de sanığa pek yardımı olmadı. Zaten galiba Fetyukoviç'in kendisi de bu incelemeden pek bir şey beklemiyordu. Sonradan gerçekten öyle olduğu anlaşıldı. Aslında bu inceleme mahsus, Moskova'dan bir doktor getirtmiş olan Katerina İvanovna'nın ısrarı üzerine yapıldı. Tabii savunma makamı bu incelemeden bir şey yitirmiş olmayacaktı, hatta şans yardım ederse, belki bundan kazançlı bile çıkabilirdi. Bundan başka iş, doktorlar arasında bir anlaşmazlık çıktığı için, oldukça komik bir havaya da büründü.

Uzman olarak mahkemeye, Moskova'dan gelmiş olan o ünlü doktor, bizim Doktor Herzenstube, bir de genç Doktor Varvinski çıktı. Son iki doktor ayrıca savcı tarafından basit birer tanık olarak da ifade verdi. Önce uzman olarak Doktor Herzenstube sorguya çekildi. Kendisi yetmiş yaşında, saçlarının bir kısmı dökülmüş

öbürleri de ağarmış, orta boylu, sağlam yapılı bir ihtiyardı. Bizim kentte herkes ona çok değer verir ve saygı beslerdi. Çok dürüst, çok iyi ve namuslu bir insandı. Ya Hernguter'lerdendi ya da "Moravyalı Kardeşler"den. Artık kesin olarak bilmiyorum. Çoktandır bizim kentte oturuyor ve daima ciddi davranıyordu.

İyi kalpliydi, insancıldı. Fakirlerle köylüleri bedavaya tedavi eder, kulübelerine, izbelerine gider, üstelik ilaç için para da bırakırdı. Ama bütün bu özelliklerinin yanında bir de katır gibi inatçıydı. Eğer aklına bir şey koymuşsa, onu bundan vazgeçirmek imkânsızdı. Bu arada şunu da belirteyim ki, kente yeni gelen o ünlü doktorun, bizde kaldığı iki üç günlük süre içinde, Doktor Herzenstube'nin doktor olarak yetenekleri konusunda son derece gurur kırıcı bazı sözler söylediği artık hemen hemen herkesçe duyulmuştu. Mesele şuydu, Moskova'dan gelen doktor, viziteleri için yirmi beş rubleden daha az para almadığı halde, gene de bizim kentte bazı kişiler gelişine sevinmiş, paralarını sakınmayarak ona başvurmuştu. Oysa bütün bu hastaları o doktor gelinceye dek, tabii Doktor Herzenstube tedavi etmişti. İşte ünlü doktor, bunlar kendisine başvurunca, çok sert şekilde her yerde Doktor Herzenstube'nin uyguladığı tedavileri eleştirmişti. Hatta sonunda bir hastaya geldiği vakit, doğrudan doğruya açıkça, "Eh söyleyin bakalım, sizi ilaçlarla bu hale koyan kim, Herzenstube mi? Hah-ha!.." diye sormuştu.

Tabii Doktor Herzenstube, bütün bunları işitmişti.

Her üç doktor da arka arkaya sorguya çekilmişti. Doktor Herzenstube, doğrudan doğruya "Sanığın akıl bakımından anormal bir durumda bulunduğu kendiliğinden görülmektedir," dedi. Ondan sonra, burada belirtmeyi gerekli bulmadığım bazı kendine özgü düşünceler ileri sürerek, bu anormalliğin sanığın yalnız eski davranışlarından değil, şimdiki yani o andaki davranışlarından bile belli olduğunu söyledi. "Şimdi, şu anda" derken ne demek istediği sorulunca ihtiyar doktor, kendisine özgü bir içtenlik ve özel bir söyleyişle sanığın mahkeme salonuna girdiği vakit, içinde bulunduğu durumla kıyaslanırsa kendisinden hiç beklenmeyecek garip bir tavırla, asker gibi geniş adımlarla, gözlerini yere dikmiş olarak

yürüdüğünü, oysa sola, bayanların oturduğu kısma doğru bakmasının daha normal bir şey olacağını söyledi. Sözlerini bitirirken de kendisi, "Bayanlara düşkün bir erkek olduğu için şu anda bayanların kendisi için ne düşündüklerini pek çok merak ediyordur," dedi.

Şunu da burada belirtmeli ki, kendisi çoğu zaman seve seve Rusça konuşurdu ama söylediği her cümlede Almanca havası vardı. Bununla birlikte böyle konuştuğu için hiç de utanç duymuyordu. Üstelik konuştuğu Rusçanın örnek bir Rusça olduğunu, hatta "Rusların konuştuğundan bile daha iyi olduğunu" ileri sürmek gibi bir zayıf tarafı vardı ve ömrünün sonuna dek de bundan vazgeçmedi. Rus atasözlerini kullanmaktan çok hoşlanır, her seferinde de Rus atasözlerinin bütün dünyadaki atasözlerinden daha iyi, daha anlamlı olduğunu belirtirdi. Bu arada şunu da söyleyeyim ki konuşurken, dalgınlıktan mıdır nedir, sık sık çok iyi bildiği, en basit sözleri unuturdu. Almanca konuştuğu vakit de aynı şey olurdu. Böyle anlarda, her zaman elini sanki bitirdiği kelimeyi arıyormuş gibi havada dolaştırırdı ve artık hiç kimse onu, unuttuğu kelimeyi bulmadan söze devam etmeye zorlayamazdı.

Sanığın salona girince, bayanlara bakması gerektiği konusunda söylediği sözler, dinleyiciler arasında neşeli fısıltılara yol açtı. Bizim kentte tüm bayanlar ihtiyar adamcağızı çok severdi. Aynı zamanda biliyorlardı ki, ömrü boyunca bekâr yaşamış, dindar ve hiç günaha girmemiş bir adam olarak kadınlara üstün, ideal varlıklar gözü ile bakıyordu. Bu yüzden sözleri çok garip karşılanmıştı.

Sırası gelince ifadesi alman Moskovalı doktor da kesin ve ısrarlı bir tavırla, sanığın anormal bir durumda olduğunu, hatta bu anormalliğin "en aşırı şekli aldığını" ileri sürdü. Uzun uzun "aşırı heyecan" ile "mani"den söz etti ve toplanan bütün delillere göre, sanığın daha tevkifinden birkaç gün önce şüphe götürmez bir şekilde hastalığa varan bir heyecan içinde bulunduğunu, eğer cinayeti bilinçli olarak işlemiş olsa bile, bunu neredeyse elinde olmayarak, kendisini sürükleyen, hatta tüm varlığını saran hastalıklı duygularla savaşmaya hiç gücü kalmadığı için yapmış olduğunu ileri sürdü. Bu aşırı heyecandan başka doktor, maninin de göz önünde tutulması

gerektiğini ileri sürüyordu. Söylediğine göre bu mani, sonradan meydana gelecek olan "tam cinnet" durumunun bir habercisi idi. (Not: Bunları kendime göre anlatıyorum, ama doktor tam bir bilim adamı gibi, özel bir dil kullanarak konuşuyordu.)

Söze devam ederek:

"Sanığın tüm davranışları sağduyuya ve mantığa aykırıdır," dedi. "Artık kendi gözümle görmediğim cinayetten ve tüm o felaketten söz etmiyorum, ama bundan üç gün önce bile burada benimle konuşurken anlaşılmaz, hareketsiz bir bakışı vardı. Hiç gerekmediği yerde, birden, beklenmedik bir şekilde gülüyordu. Anlaşılmaz, devamlı bir sinirlilik içindeydi. 'Bernard' ve 'Etik' gibi birçok gereksiz, garip söz söylüyordu." Ama doktor asıl mani belirtisini, sanığın aldatılmış olduğunu özellikle belirterek o üç bin rubleden söz edişinde buluyordu. Söylediğine göre, sanık bu paradan söz ederken olağanüstü bir öfke göstermeden duramıyordu. Oysa uğradığı başka başarısızlıklardan, hakaretlerden oldukça rahat söz ediyor ve onları kolaylıkla hatırlıyordu. Son olarak şu da söylenebilirdi, yapılan soruşturmalardan, eskiden de bu üç bin rubleden söz açılınca, sanığın daima neredeyse kendini kaybedecek hale geldiği anlaşılmıştı. Oysa tanıklar onun, çıkarlarına düşkün ve para canlısı bir adam olmadığını belirtiyordu.

Moskovalı doktor sözlerini bitirirken, alaylı bir tavırla şunları ekledi:

"Sayın meslektaşım, sanığın mahkeme salonuna girince gözlerini yere indirerek yürüyecek yerde, bayanlara bakması gerektiğini ileri sürdü. Bu düşünce, ciddiyetle ilgisi olmayan bir söz olmaktan başka, esas bakımından yanlıştır; gerçi sanığın kaderini çizecek olan mahkeme salonuna girdiği sırada gözlerini hareketsiz bir şekilde yere dikmesinin doğru olmadığını, bu davranışının o anda ruhsal bakımdan anormal bir durumda bulunduğunu gösterdiğini kabul ediyorum. Ama aynı zamanda şunu da belirtmek isterim ki, sanığın sola doğru yani bayanlara değil, aksine sağa bakması gerekirdi. Gözleri ile kendisini savunacak olanı, son umudunun bağlı olduğu kişiyi, kaderini tayin edecek savunmayı yapacak kişiyi aramalıydı."

Doktor kendi düşüncesini, kesin ve öğüt verir gibi bir tavırla açıklamıştı. Ama uzman olarak başvurulan iki bilim adamının arasındaki anlaşmazlığa asıl komik havayı veren şey, herkesten sonra sorguya çekilen Doktor Varvinski'nin çıkardığı beklenmedik sonuç oldu. Ona göre, sanık şimdi de daha önce de tam anlamıyla normal bir durumdaydı. Belki tevkifinden önce gerçekten sinirli ve olağanüstü denecek derecede heyecanlıydı, ama bu birçok belirli nedenden ileri gelebilirdi: kıskançlık, öfke, devamlı bir sarhoşluk ve buna benzer şeyler gibi. Ama onun bu sinirlilik durumunda, biraz önce söz edildiği gibi özel bir "anormallik" bulunduğu ileri sürülemezdi. Sanığın mahkeme salonuna girince sola mı, yoksa sağa mı bakması gerektiğine gelince, doktor "kendi âcizane düşüncesine göre" sanığın oraya girince önüne bakması gerektiğini gerçekten de öyle bakmış olduğunu belirtti; öyle bakmıştı, çünkü kaderini çizecek olan başkan ile mahkeme üyeleri tam karşısında oturuyordu. Genç doktor, bu "âcizane" ifadesini:

"Bu bakımdan, yürürken önüne bakarak tam anlamıyla normal olduğunu ispat etmiş oldu," diye bitirdi.

Mitya oturduğu yerden:

"Aferin sana tabip!" diye bağırdı. "Tam söylediğin gibidir!"

Tabii Mitya'yı hemen susturdular. Ama genç doktorun ileri sürdüğü düşüncelerin hem yargıçlar heyeti üzerinde hem de dinleyiciler üzerinde kesin bir etkisi oldu. Çünkü sonradan, hepsinin onun düşüncelerini kabul etmiş olduğu öğrenildi. Bu arada şunu da söyleyelim ki, Doktor Herzenstube artık tanık olarak sorguya çekilirken, birden hiç beklenmedik bir şekilde, Mitya'nın yararına olan bazı şeyler söyledi. Daha önce kentimizde eskiden beri oturan ve Karamazov'ların ailesini yakından tanıyan bir kişi olarak "savcı için" oldukça ilgi çekici birkaç açıklamada bulunmuştu. Sonra, birden, aklına bir şey gelmiş gibi sözlerine şunu ekledi:

"Bununla birlikte şunu söylemek gerekir ki, zavallı genç, kendi hayatı ile kıyaslanamayacak kadar iyi bir kadere sahip olmalıydı. Çünkü iyi yürekliydi. Çocukluğunda da öyleydi, sonradan da. Bunu biliyorum. Bir Rus atasözü der ki, 'Eğer birinde akıl varsa,

bu iyi bir şeydir, ama ona akıllı bir adam daha misafir gelirse, o zaman daha iyi olur, çünkü o zaman elde iki akıl olacak, bir tek akıl değil!'"

İhtiyar adamın başkalarını beklettiğini bile bile, bundan hiç çekinmeyerek ağır ağır, sözleri uzata uzata, hatta Almanlara özgü katı, aynı zamanda daima kendini beğendiğini ve kendinden memnunluk duyduğunu belli ederek konuştuğunu ve nükte savurma yeteneğini her şeyden üstün tuttuğunu çoktandır bilen savcı tükenerek:

"İki akıl, bir akıldan iyidir," diye fısıldadı.

İhtiyar nükte yapmaya bayılırdı. İnatla:

"Evet, ya! Ben aynı şeyi söylüyordum. Bir akıl iyidir, ama iki akıl çok çok daha iyi olur. Onun yanına bir başka akıllı gelmediği gibi kendi aklını da yitirdi... Nasıl oldu, nereye bıraktı aklını? Neydi o kelime? Aklını nereye gönderdi? Hay Allah unuttum..."

Sözlerine devam ederek ellerini gözlerinin önünde havada bir şey arar gibi dolaştırıp duruyordu:

"Haaa! Buldum! *Spazieren.*"*

"Gezmeye mi?"

"Evet ya, gezmeye, ben de aynı şeyi söylüyordum. İşte onun aklı gezmeye çıkmıştı ve geze geze öyle derin bir yere geldi ki, sonunda kendini orada yitirdi. Oysa kendisi iyilikbilir, duygulu bir delikanlıydı. Ah, onu çok iyi hatırlıyorum. Daha şu kadarcık, mini mini bir çocuktu. Babası onu arka bahçeye bırakmıştı. O zamanlar toprağın üstünde yalınayak koşup duruyordu. Ayağında sadece bir düğmesi kalmış kısacık bir pantolonu vardı..."

Dürüst bir adam olan ihtiyarın sesinde, duygulu ve heyecanlandığını belli eden bir anlam seziliyordu. Fetyukoviç hemen sanki bir şey seziyormuş gibi irkildi ve dikkatle dinlemeye başladı.

"Evet ya, ben kendim o zaman daha gençtim... Daha... Eh, çok çok kırk beş yaşındaydım. Buraya daha yeni gelmiştim. O zaman çocuğa acımış ve kendi kendime 'Şuna bir kilo kadar bir şey...' Hay Allah bir kilo kadar ne almak istiyordum? Rusça buna ne denir?

* (Alm.) "Gezmeye." *–çev.*

Unuttum... Bir kilo kadar, çocukların o çok sevdiği şeyden, neydi... Hay Allah neydi adı..." Doktor gene ellerini sallamaya başlamıştı:

"Hani ağaçta büyür, hani sonradan toplayıp herkese hediye ederler..."

"Elma mı?"

"Hayır canım! Bir kilo dedim. Bir kilo elma olmaz, elma taneyle satılır! Hayır, o dediklerimin hepsi küçüktür, ağıza konur ve dişlerle çıt çıt diye kırılır."

"Fındık mı?"

Doktor, sanki bu sözü hiç aramamış gibi çok sakin bir tavırla:

"Evet, evet fındık, ben de öyle diyordum ya!" dedi. "İşte ona bir kilo fındık getirmiştim. Çünkü çocuğa hiçbir zaman, hiç kimse daha bir kilo fındık bile getirmemişti. Ben parmağımı kaldırdım ve çocuğa, 'Çocuk, *Gott der Vater*,' dedim. Güldü ve '*Gott der Vater*,' dedi. '*Gott der Sohn*,' dedim. O gene güldü, cıvıldar gibi, '*Gott der Sohn*,' dedi. '*Gott der heilige Geist*,' dedim. O zaman gene güldü ve söyleyebildiği kadar, '*Gott der heilige Geist*,' dedi. Sonra ben gittim. Ertesi günü yanından geçiyordum, kendiliğinden bana, 'Amca, *Gott der Vater, gott der Sohn*,' diye bağırdı. Yalnız, '*Gott der heilige Geist*'ı unutmuştu. Ama ona hatırlattım ve çocuğa gene çok, çok acıdım. Her neyse sonradan onu götürdüler. Ben de kendisini bir daha görmedim. İşte aradan yirmi üç yıl geçti, bir gün çalışma odamda oturuyordum. Artık saçlarım ağarmıştı. Birden içeriye aslan gibi genç bir adam girdi. Kim olduğunu bir türlü anlayamadım. Ama o parmağını kaldırdı ve gülerek, '*Gott der Vater, Gott der Sohn, und Gott der heilige Geist!** Şimdi size bana verdiğiniz bir kilo fındık için teşekkür etmeye geldim. Çünkü hiç kimse, hiçbir zaman bana o vakitler bir kilo fındık almamıştı. Bir tek siz bana bir kilo fındık aldınız,' dedi. O zaman mutlu gençliğimi, avluda yalın ayak dolaşan zavallı küçük çocuğu hatırladım ve 'Sen teşekkür etmesini bilen bir gençsin, çünkü bütün ömrün boyunca sana çocukluğunda getirdiğim o bir kilo fındığı unutmamışsın!' dedim. Sonra

* Hıristiyanlıkta Teslis inancının temel prensibi. Tanrı, baba, oğul ve Ruhülkudüstür. (Burada Almanca olarak söyleniyor.) *-çev.*

onu kucaklayarak kutsadım. Ağlamaya da başlamıştım. O ise hem gülüyor hem ağlıyordu... Çünkü Ruslar ağlanacak yerde çok zaman güler. Ama o ağlıyordu, bunu görüyordum. Şimdi ise, ne yazık!"

Mitya, birden oturduğu yerden:

"Şimdi de ağlıyorum Alman! Şimdi de ağlıyorum, Tanrı senden razı olsun!" diye bağırdı.

Bu hikâyecik, dinleyicilerin üzerinde oldukça iyi bir etki yapmıştı. Ama Mitya'nın lehinde olan asıl etkiyi, şimdi anlatacağım Katerina İvanovna'nın ifadesi yapmıştır. Hem zaten â décharge tanıklar, yani savunma avukatının gösterdiği tanıklar sorguya çekilmeye başlayınca, kader birden, ciddi ciddi Mitya'ya gülmeye başladı. Hem de asıl şaşılacak olanı, bunun savunma makamı için bile beklenmedik bir şey olmasıydı. Ama Katerina İvanovna'dan önce Alyoşa sorguya çekildi. Onun söyledikleri de savcının ileri sürdüğü en önemli noktalardan birine karşı olumlu etki yapan bir tanıklık olmuştu.

IV

TALİH MİTYA'YA GÜLÜYOR

BU, ALYOŞA için bile hiç beklenmedik bir şeydi. Tanıklık etmek için çağrıldığı vakit kendisine yemin ettirilmedi ve hatırlıyorum ki, daha sorgusunun başlangıcında tarafların hepsi ona karşı çok yumuşak, hatta cana yakın bir tavır takındı. Belliydi ki, bu iyi bir genç olarak tanınmasından ileri geliyordu. Alyoşa, gösterişe başvurmadan mütevazı ve ağırbaşlı bir tavırla ifade veriyordu ama verdiği bu ifade de zavallı ağabeyine karşı duyduğu sıcak yakınlık açıkça belliydi. Sorulardan birine karşılık verirken ağabeyinin karakterini tanımlayarak, onu belki de zincire vurulmaz, hırslarının tutsağı, ama aynı zamanda soylu, gururlu, yüksek bir vicdana sahip, hatta eğer istenirse kendisini feda etmeye hazır bir insan olarak tanıttı.

Bununla birlikte, son günlerde ağabeyinin hem Gruşenka'ya olan tutkusundan hem de babası ile rakip duruma düştüğü için, dayanılmaz bir durumda bulunduğunu da açıklamaktan geri kalma-

dı. Ama ağabeyinin babasını soymak amacı ile öldürmüş olabileceğinin ileri sürülmesine bile müthiş bir öfkeyle karşı çıktı. Buna rağmen o üç bin rublenin ağabeyinin zihninde garip bir "sabit fikir" haline geldiğini, Mitya'nın bu parayı mirastan kalan bir pay olarak kendine ait saydığını, öyleyken babasının kendisini aldatarak bu parayı ondan saklamış olduğunu ileri sürdüğünü, hatta bu paradan söz açılınca çıkarına hiç de düşkün bir insan olmadığı halde çileden çıkarak delirecek hallere geldiğini kabul etmek zorunda kaldı. Savcının "iki hanımefendi" dediği Gruşenka ile Katya'nın rakipliği konusunda ise belirsiz karşılıklar verdi. Hatta bir ya da iki soruya hiç karşılık vermek istemedi.

Savcı:

"Ağabeyiniz hiç olmazsa size, babasını öldürmek niyetinde olduğunu söylemedi mi?" diye sordu. "Bu soruya gerekli bulursanız karşılık vermeyebilirsiniz."

Alyoşa:

"Açıktan açığa söylemedi," diye karşılık verdi.

"Peki ne şekilde söyledi? İmalı olarak mı?"

"Bana birçok kez, babama karşı içinde bir nefret duyduğunu ve... dayanamayacak bir duruma geldiği bir anda... nefretinin her şeyi aştığı bir sırada... onu belki de öldürebileceğini söylemiştir."

"Peki siz kendisinden bunu işittiğiniz vakit, buna inandınız mı?"

"Korkarım ki evet... Yalnız, her zaman üstün bir varlığın onu o uğursuz anda kurtaracağına güveniyordum. Gerçekten de kurtarmıştır. Çünkü babamı öldüren o değildir."

Alyoşa, sözünü kesin bir tavırla ve bütün salona duyuracak kadar gür bir sesle bitirmişti.

Savcı, yarışın başladığını haber veren boru sesini duyan bir savaş atı gibi irkildi.

"Şuna inanın ki, bu kanının içten geldiğine tam olarak inanıyor ve onun zavallı ağabeyinize karşı duyduğunuz sevgiden ileri geldiğini ya da bu sevgiye bağlı olduğunu ileri sürmüyorum. Ailenizde meydana gelen felakete kendinize göre bir açıdan baktığınız, daha

önceki soruşturmadan ötürü artık bizce bilinmektedir. Sizden saklayacak değilim, bu görüşünüz apayrı bir görüştür ve savcılığın başkalarından almış olduğu ifadelere aykırıdır. Bu yüzden size artık ısrarla şunu sormak gereğini duyuyorum: Düşüncelerinize yön veren ve sonunda sizi, ağabeyinizin suçsuz olduğuna, aynı zamanda daha önceki soruşturmada açıkça suçluluğunu ileri sürdüğünüz kişinin gerçek katil olduğuna inandıran hangi delillerdir?"

Alyoşa, sakin bir tavırla ve alçak sesle:

"Daha önceki soruşturmada, yalnız sorulara karşılık verdim. Doğrudan doğruya Smerdyakov'u suçlamak niyetinde değildim."

"Öyleyken suçlu olarak onu ileri sürdünüz, değil mi?"

"Ağabeyim Dmitriy'in sözlerine bakarak, ondan söz ettim. Daha soruşturmadan önce bana, ağabeyimin tevkifi sırasında olup bitenleri ve kendisinin o zaman Smerdyakov'un suçlu olduğunu söylediğini anlattılar. Ağabeyimin suçsuz olduğuna kesin olarak inanıyorum. Madem o öldürmedi, o halde..."

"O halde Smerdyakov öldürdü, öyle mi? Peki ama neden ille Smerdyakov diyorsunuz? Ve nasıl oluyor da ağabeyinizin suçsuz olduğuna bu kadar kesin karar verebiliyorsunuz!"

"Ağabeyime inanmazlık edemezdim. Bana yalan söylemeyeceğini biliyordum. Yüzünden bana yalan söylemediğini anlıyordum."

"Yalnız yüzüne bakarak mı anladınız bunu? Bütün deliliniz bundan mı ibaret?"

"Bundan başka delilim yoktur."

"Peki, Smerdyakov'un suçluluğunu ileri sürdüğünüz vakit bunu, gene ağabeyinizin sözlerinden ve yüzündeki ifadeden başka bir delile dayanmadan mı söylemiştiniz?"

"Evet, başka bir delilim yoktu."

Savcı, sorularını burada kesti. Alyoşa'nın verdiği karşılıklar, dinleyicilerde neredeyse bir hayal kırıklığı uyandırmıştı. Smerdyakov için daha mahkeme başlamadan önce söylentiler dolaşıyordu, birileri bir şeyler işitmişti. Birinin bir başkasını suçladığı söyleniyordu. Alyoşa'dan söz ediliyor, onun ağabeyi lehine ve uşağın suçlu olduğunu gösteren olağanüstü deliller topladığı ileri sürülüyordu.

Oysa sanığın kardeşi olarak duyması bu kadar normal olan ve ancak ahlak bakımından önemli sayılabilecek birtakım kanılardan başka hiçbir delili yoktu.

Ama o sırada Fetyukoviç sorulara başladı. Alyoşa'ya, sanığın, babasına karşı duyduğu öfkeyi ve onu öldürebileceğinden ne zaman söz ettiğini sordu. Bunu felaketten önceki son görüşmelerinde işitip işitmediğini öğrenmek istedi. O vakit Alyoşa birden irkilir gibi oldu. Sanki ancak şimdi aklına bir şey gelmiş, ancak o anda düşüncelerini toparlamıştı:

"Şimdi bir şey hatırlıyorum, neredeyse büsbütün unutmuştum bunu! Ama o zaman bana öyle belirsiz olarak görünüyordu ki, şimdi ise..."

Sonra Alyoşa, herhalde kendisi de ilk olarak o anda aklına gelen bu düşünceye kendini kaptırarak, heyecanla, Mitya ile son görüşmeyi yaptıkları akşam, manastıra giden yol üzerinde, ağacın dibinde, onun göğsünü, "göğsünün üst kısmını" yumruklayarak birkaç kez, namusunu temize çıkarmak için elinde bir vasıta bulunduğunu, kendisini temize çıkaracak olan şeyin, işte orada, göğsünün üzerinde olduğunu söylediğini hatırladı...

Sözüne devam ederek:

"O zaman, onun göğsünü yumruklarken, yüreğinden söz ettiğini sanıyordum," dedi. "Onu bekleyen o utanç verici, o korkunç, o açıklamak cesaretini bile bulamadığı durumdan kendisini kurtaracak gücü ancak yüreğinde bulabileceğinden söz ettiğini sanıyordum. İtiraf edeyim, o sırada babamdan söz ettiğini ve ona gidip kim bilir nasıl bir zalimlikte bulunacağını düşünmekten ötürü utancından tepeden tırnağa titrediğini düşündüm. Oysa ağabeyim o sırada, göğsünde bir şeyi işaret ediyordu! Hatırlıyorum ki, daha o anda zihnimden bir düşünce geçti. Kalbin, göğsün o noktasında değil de, daha aşağıda olduğunu, onun ise daha yukarıda bulunan bir yeri, boynunun hemen altında olan noktayı yumrukladığını düşündüm, sanki o noktada bir şeye işaret ediyormuş gibiydi. O anda bu düşünce bana saçma göründü. Oysa belki ağabeyim o anda o bin beş yüz rublenin sarılıp dikildiği bez parçasını işaret ediyordu!"

Mitya, oturduğu yerden:

"Evet, oydu!" diye bağırdı. "Gerçekten öyleydi Alyoşa! O sırada işte o bez parçasını yumrukluyordum!"

Fetyukoviç sakinleşmesi için yalvararak aceleyle Mitya'ya doğru atıldı. Aynı zamanda Alyoşa'nın ifadesine sarıldı. Kendi anısının heyecanına kapılmış olan Alyoşa, ateşli ateşli konuşarak tahminlerini ileri sürüyordu. Ona göre, Mitya için asıl utanılacak şey, üzerinde Katerina İvanovna'ya olan borcunun yarısı, yani geri verebileceği bin beş yüz ruble varken, her şeye rağmen, borcunun bu yarısını ona vermeyip, bir başka işe kullanmaya, daha doğrusu eğer kabul ederse, Gruşenka'yı bu parayla götürmeye karar vermesindeydi.

Alyoşa birden heyecana kapılarak:

"Evet, öyle oldu, tam söylediğim gibi oldu!" diye bağıra bağıra konuşuyordu. "Ağabeyim o sırada bana bağırarak, utancının yarısından, evet yarısından (bu 'yarısından' sözünü birkaç kez tekrarlamıştı) kurtulabileceğini, ama karakter bakımından bunu yapamayacak kadar zayıf olduğunu... Bunu yapacak gücü kendinde bulamayacağını önceden bildiğini söyledi!"

Fetyukoviç sabırsızlıkla:

"Kesin olarak, göğsünün gerçekten o noktasını dövdüğünü hatırlıyorsunuz, öyle mi?" diye soruyordu.

"Açıkça ve kesin olarak hatırlıyorum. Çünkü o sırada 'Madem kalp daha aşağıda, o halde ne diye göğsünün o kadar yukarısında olan bir yere vuruyor?' diye düşündüm. Ama o zaman düşüncem bana saçma göründü... Bunu hatırlıyorum evet, saçma göründüğünü hatırlıyorum... Bir an içinde zihnimden gelip geçti. Onun için şimdi hatırladım işte. Hem bunu şimdiye kadar nasıl unutabildim, bilmiyorum! Ağabeyim o bez parçasını, kendini kurtaracak bir çareye sahip olduğunu belirterek işaret ediyordu. Ama bu bin beş yüz rubleyi geri vermeyeceğini de ima ediyordu! Mokroye'de tevkif edildiği zaman da biliyorum ki, bunu (bana sonradan söylediler) ömrü boyunca yapmış olduğu en rezilce davranışın, Katerina İvanovna'ya olan borcunun yarısını (gerçekten yarısından söz

etmiş) geri verebilecek durumdayken, onun karşısında bir hırsız durumuna düşmemek elindeyken, gene de parayı geri verip parasız kalmaktansa, onun gözünde bir hırsız olarak kalmayı tercih etmesi olduğunu bağıra bağıra söylemiş!"

Alyoşa, sözlerini:

"Ah, bu borç yüzünden ne kadar üzüntü çekmiştir! Bu borç yüzünden kendine ne kadar eziyet etmiştir!" diyerek bitirdi.

Tabii işe savcı karıştı. Alyoşa'ya bütün bunların nasıl olup bittiğini tekrar anlatmasını rica etti, birkaç kez ısrarla, "Sanık göğsünü döverken gerçekten bir şeyi işaret ediyor gibi miydi? Belki de sadece göğsünü yumrukluyordu. Ne dersiniz?" diye sordu.

Alyoşa:

"Zaten yumruklamıyordu!" diye yüksek sesle karşılık verdi. "Tam anlamıyla parmakları ile işaret ediyordu. İşte şurayı, ta yukarıyı işaret ediyordu... Nasıl olup da şu ana kadar aklımdan çıktı!.."

Başkan, Mitya'ya dönerek verilen ifade konusunda bir şey söyleyip söylemeyeceğini sordu. Mitya her şeyin, gerçekten her şeyin öyle olduğunu, gerçekten göğsünde, boynunun hemen alt tarafında taşıdığı o bin beş yüz rubleyi işaret ettiğini ve bu işin tabii çok rezilce bir şey olduğunu söyledi.

"İnkâr etmiyorum, rezilce bir şeydi! Bütün ömrümce yaptığım şeyler arasında, en rezilcesi buydu!" diye bağırdı. "O sırada bunları geri verebilirdim, öyleyken vermedim. Onun gözünde bir hırsız olarak kalmayı tercih ettim. Yalnız vermemek olsa gene iyi, asıl rezalet bu paraları geri vermeyeceğimi önceden bilmemde! Haklısın Alyoşa! Teşekkür ederim!"

Alyoşa'nın sorgusu böylece bitti. Üzerinde durulması gereken ve önemli olan şuydu ki, hiç değilse bir tek olay, diyelim ki, çok küçük de olsa bir tek delil, daha doğrusu delil yerine geçecek bir ima şeklinde de olsa söylenen bu söz, sanığın daha önceki soruşturmasında, Mokroye'de "Bunlar benimdi," dediği o bin beş yüz rublenin saklı olduğu bez parçasının da, o bez parçasının içindeki paranın da varlığını ileri sürerken yalan söylemediğini, bir parçacık olsun açığa vurmuş oluyordu. Alyoşa sevinerek, kıpkırmızı ol-

muş bir halde, işaret edilen yeri gösterdi. Ondan sonra da uzun bir süre kendi kendine, 'Bunu nasıl unutabildim? Nasıl unutabildim! Nasıl da birden aklıma geldi!' diye söylenip durdu.

Katerina İvanovna'nın sorgusu başladı. Kendisi daha görünür görünmez, salonda olağanüstü bir hava esti. Hanımlar tek saplı gözlüklerine, dürbünlerine sarıldı. Erkekler kımıldamaya başladı. Hatta bazıları daha iyi görebilmek için yerlerinden kalktı. Sonradan herkes, genç kadın içeri girer girmez, Mitya'nın birden mum gibi sapsarı olduğunu ileri sürmüştü. Genç kadın tepeden tırnağa siyahlar içinde, tevazu ile ve hemen hemen çekingen bir tavırla, kendisine gösterilen yere yaklaştı. Yüzünden heyecanlı olup olmadığını anlamaya imkân yoktu. Ama karanlık, somurtkan bakışında açıkça bir kararlılık seziliyordu. Şunu da belirtmeli ki, sonradan birçoğu, o anda şaşılacak kadar güzel göründüğünü söyleyecekti.

Genç kadın yavaşça, ama bütün salona duyuracak kadar net bir şekilde konuşmaya başladı. Son derece sakin bir konuşması vardı ya da belki sakin görünmeye çalışıyordu. Başkan, sorularına ihtiyatlı bir şekilde, sanki "yarasına" dokunmaktan korkuyormuş gibi ve uğradığı felakete saygı göstererek, büyük bir nezaketle başlamıştı. Ama Katerina İvanovna, ona sorulan bir soru üzerine kendiliğinden, daha ilk sözlerde, sanıkla nişanlı olduğunu açıkladı. Sonra da alçak sesle:

"Kendisi beni terk edinceye kadar nişanlı kaldık," diye ilave etti.

Kendisine Mitya'ya akrabalarına göndermek üzere verdiği o üç bin rubleyi sordukları zaman, kesin bir tavırla:

"Ben ona bu parayı doğru postaneye götürmesi için vermedim," dedi. "O sırada paraya çok ihtiyacı olduğunu seziyordum... Bu üç bin rubleyi ona, eğer isterse bir ay içinde göndermesi şartı ile verdim. Sonradan bu borç yüzünden kendi kendine boşuna acı çektirdi."

Genç kadına sorulan tüm soruları ve onun verdiği tüm karşılıkları kelimesi kelimesine vermiyorum, sadece sözlerindeki anlamı özetleyerek belirtmeye çalışıyorum. Sorulara karşılık vermeye devam ederek:

"Kesin olarak inanıyordum ki, nasıl olsa babasından parayı alır almaz, bu üç bini göndermeye fırsat bulacaktı. Çıkarcı olmadığına

ve dürüstlüğüne... para konularında... gösterdiği büyük dürüstlüğe daima inanmışımdır. Babasından üç bin ruble alacağına kesin olarak güveniyordu ve bunu birkaç kez bana söylemişti. Babası ile onun arasında bir anlaşmazlık olduğunu biliyordum. Her zaman da, evet bu güne dek her zaman, babasının, onun hakkını yemiş olduğuna inanmışımdır. Kendisinin babasını tehdit eder şekilde konuştuğunu hiç hatırlamıyorum. Hiç değilse benim yanımda, hiçbir zaman hiçbir tehdit savurmamıştır. Eğer o zaman bana gelmiş olsaydı, ben hemen, bana borçlu olduğu o uğursuz üç bin ruble yüzünden duyduğu endişeyi giderirdim. Ama artık bana uğramıyordu... Ben ise... öyle bir duruma düşürülmüştüm ki... onu çağıramazdım."

Birden sözlerine:

"Hem bu borç yüzünden ondan herhangi bir hak talebinde bulunamam," diye ekledi ve sesi kararlı bir ifade ile çınladı. "Ben de bir vakitler ondan üç bin rubleden çok daha büyük bir para yardımı görmüşümdür! Üstelik o zaman bir gün olup borcumu ödeyebileceğim bir duruma geleceğimi aklımdan bile geçirmediğim halde, bu yardımı kabul ettim..."

Sesinin tonunda garip bir meydan okuyuş seziliyordu. İşte o sırada soru sorma sırası Fetyukoviç'e geldi. Fetyukoviç, olumlu etki yapacak bir şeyle karşılaşacağını hemen hissederek, genç kadını ürkütmeden yavaşça:

"Bu dediğiniz, daha tanışıklığınızın başında oldu, değil mi?" diye sordu.

Şunu parantez içinde söyleyeyim ki, kendisi Petersburg'dan, Katerina İvanovna tarafından çağırtıldığı halde, gene de Mitya'nın daha o kentteyken genç kadına verdiği beş bin ruble ile o "yerlere kadar eğiliş" olayı konusunda hiçbir şey bilmiyordu. Katerina İvanovna ona bunu söylememiş, olayı kendisinden gizlemişti. Şaşılacak bir şey daha vardı. Kesin olarak denilebilirdi ki, Katerina İvanovna'nın kendisi de son dakikaya kadar bu olayı mahkemede anlatıp anlatmayacağını bilemiyor, bu konuda kendisine ilham gelmesini bekliyordu.

Hayır, o dakikaları hiçbir zaman unutamam! Genç kadın anlatmaya başlamıştı. Her şeyi anlattı. Mitya'nın Alyoşa'ya anlattığı tüm olayı "o yerlere eğiliş"in nedenlerini, babasının durumunu, kendisinin Mitya'nın evine gidişini, her şeyi olduğu gibi açıkladı. Hem de bunları söylerken, Mitya'nın, kız kardeşi vasıtasıyla "parayı almak için Katerina İvanovna'yı gönderin" diye bir teklif yapmış olduğu konusunda bir tek söz bile söylemedi. Yüksek bir cömertlik göstererek, bunu sakladı ve hiçbir etki altında kalmadan, kendiliğinden yapmış olduğu bu fedakârlıkla, bir şeyler olacağını umut ederek... ondan para istemek üzere, genç subayın evine koştuğunu açıkça söylemekten utanç duymadı.

Bu insanı sarsan bir şeydi. Onu dinlerken bütün vücudum buz gibi olmuştu. Yaprak gibi titriyordum. Koca salon, her sözünü can kulağı ile dinleyerek, bir ölüm sessizliğine gömülmüştü. Bu, benzeri olmayan bir şeydi; Katerina İvanovna gibi otoriter, herkese yukarıdan bakan, gururlu bir genç kızın böylesine açık itiraflarda bulunarak ifade vermesi, böyle bir fedakârlıkta bulunması, kendi kendini böylesine lekelemesi olacak şey değildi. Hem de bunu niçin, kimin için yapmıştı? Kendisine ihanet eden, ona en büyük hakareti yapan adamı kurtarmak, küçücük bir şeyle de olsa, onun yararına olabilecek iyi bir izlenim bırakabilmek için; hiç değilse küçük bir hareketle kurtuluşuna yardım edebilmek için! Gerçekten de elinde kalan son beş bin rubleyi, sahip olduğu tüm serveti veren ve hiçbir günahı olmayan bir genç kızın karşısında saygı ile eğilen bir subayın hayali oldukça cana yakın ve çekici göründü. Ama... nedense yüreğimde bir sızı duydum! Sonradan bu işin iftiralara yol açacağını (ki gerçekten sonra böyle oldu) seziyordum.

Sonradan tüm kentte pis pis gülerek hikâyenin belki de noktası noktasına doğru olmadığını, özellikle subayın "güya sadece saygı ile eğilerek" genç kızın yanından ayrılmasına izin verdiğini belirten bölümün gerçeğe aykırı olduğunu söyleyenler oldu. Bu bölümde bazı şeylerin "atlandığını" ima ediyorlardı. Bizim bayanlar arasında, en saygıdeğer olanları bile: "Hem olay, diyelim ki atlanmadı, diyelim ki, her şey gerçekten anlatıldığı gibi oldu, gene de bir genç

kızın babasını kurtarmak için de olsa, böyle davranması yakışık alır bir şey mi orası belli değil," diyordu.

Hem Katerina İvanovna gibi zeki ve hastalık derecesinde keskin görüşlü titiz bir kadın nasıl olup da önceden böyle söylentilerin çıkacağını tahmin etmemişti? Muhakkak tahmin etmiştir. Öyleyken, her şeyi söylemeye karar vermişti! Tabii, hikâyenin gerçeğe uygun olup olmadığı konusunda, tüm o kuşkular ancak sonradan ortaya çıktı. İlk anda ise herkes, ama herkes çok sarsılmıştı. Mahkeme üyelerine gelince, onlar Katerina İvanovna'yı neredeyse utanç dolu, kutsal bir heyecan içinde susarak dinliyordu. Savcı bu konuda kendisine bir tek soru olsun sormayı gereksiz saydı. Fetyukoviç, genç kadının karşısında yerlere kadar eğildi. Evet, neredeyse zafere ulaşmış gibi bir tavrı vardı. Bu ifade ile birçok şey kazanılmıştı. İçinden gelen soylu bir davranışla, elinde kalan son beş bin rubleyi veren bir adam, sonra aynı adamın gece vakti, üç bin ruble çalmak için babasını öldürmesi... Bunlar birbirleriyle bağdaşmayan şeylerdi. Fetyukoviç hiç değilse şimdi hırsızlık suçlamasını uzaklaştırabilirdi. "Dava" birden yepyeni bir ışık altında görünüyordu. Mitya'nın yararına bir hava esmişti. Kendisi ise... Söylendiğine göre, Katerina İvanovna ifade verirken, bir iki kez yerinden fırlayacak olmuş, sonra tekrar oturduğu bankın üzerine düşmüş, iki eliyle yüzünü örtmüştü. Ama genç kadın sözünü bitirince birden kollarını ona doğru uzatarak, ağlamaklı bir sesle:

"Katya, beni neden mahvettin?" diye bağırdı.

Sonra, bütün salonu çınlatırcasına, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Ama hemen sonra kendini toparladı ve gene:

"Şimdi artık kurtulamam!" diye bağırdı.

Sonra, oturduğu yerde donmuş gibi dişlerini sıkmış, kollarını da göğsünün üzerinde haç şeklinde kavuşturmuş olarak hareketsiz kaldı. Katerina İvanovna salonda kalmış ve kendisine gösterilen iskemleye oturmuştu. Yüzü sararmıştı, gözlerini yere indirmiş olarak oturuyordu. Yakınında bulunanlar, genç kadının uzun bir süre sıtmaya tutulmuş gibi titrediğini anlattı. Sorguya çekilmek üzere Gruşenka içeriye girdi.

Şimdi, birden meydana gelen ve belki de gerçekten Mitya'yı mahvetmiş olan felaketi anlatmanın sırası geliyor. Çünkü şuna inanıyorum ki (herkes ve tüm hukukçular sonradan öyle olduğunu söylemiştir) eğer bu olay meydana gelmeseydi, sanığa hiç değilse hafifletici bir neden tanıyacaklardı. Ama bunları sonra anlatacağım. Daha önce biraz Gruşenka'dan söz edelim.

O da salona tepeden tırnağa siyahlar içinde, üzerinde o harikulade güzel, siyah şalı ile gelmişti. Tombul kadınların yaptığı gibi hafifçe salınarak, kayar gibi, sessiz adımlarla parmaklığa yaklaştı. Gözlerini başkana dikmişti, ne sağa ne sola bakıyordu. Bana kalırsa, o anda çok güzeldi ve sonradan bayanların ileri sürdüğü gibi solgun değildi. Yine ileri sürdüklerine göre, yüzünde dikkatini bir noktaya topladığını belli eden kızgın bir anlam varmış. Ama ben öyle sanıyorum ki sadece sinirliydi ve bizim skandallara susamış halkın, hakaret dolu, meraklı bakışlarını üzerinde ağır bir yük gibi hissediyordu. Gururlu, hakarete boyun eğmeyecek bir karakteri vardı. Böyle bir karakterde olanlar, herhangi bir kişiden hakaret göreceğini hisseder etmez, hemen karşılığını vermek için şiddetli bir istek duyarak öfke ile alevlenir. Ayrıca, Gruşenka'nın tabii bir çekingenliği, aynı zamanda öyle bir çekingenlik duyduğu için de içten gelen bir utancı vardı. Bu bakımdan sözlerinin bazen öfkeli, bazen hakaret dolu ve kaba olmasına, bazen de hele kendisini suçladığı, kendisini sorumlu olarak gördüğünü belirttiği sıralarda birden sesinde bir içtenlik duyulmasına şaşmamak gerekir. Bazen de sanki kendisini bir uçuruma atıyormuş gibi 'Ne olursa olsun artık her şeyi söyleyeceğim,' der gibi konuşuyordu...

Fyodor Pavloviç ile olan ahbaplığı konusunda sert bir tavırla:

"Hepsi boş! Bana tutulduysa kabahat bende mi?" dedi.

Bir an sonra da:

"Tüm suç bende! Ben hem onunla, hem de ötekiyle, hem ihtiyarla hem de bununla alay ettim. İkisini de bu duruma dek sürükledim. Her şey benim yüzümden oldu," diye ekledi.

Bir ara Samsonov'a değindiler. Gruşenka hemen küstah bir meydan okuyuşla:

"Ondan kime ne?" dedi. "O benim velinimetimdi. Akrabalarım beni evden kapı dışarı ettikleri vakit, yalınayak dolaştığım sıralarda beni yanına almıştı."

Bu arada başkan oldukça nazik bir tavırla, Gruşenka'ya, gereksiz ayrıntılara girişmeden doğrudan doğruya sorulara karşılık vermesi gerektiğini hatırlattı. Gruşenka kızardı, gözleri kıvılcımlar saçtı.

Paraların bulunduğu paketi kendi gözüyle görmemişti, yalnız Fyodor Pavloviç'in elinde, içinde üç bin ruble bulunan bir paket olduğunu "katilden" işitmişti.

"Yalnız, tüm bunlar saçmaydı, ben bunlara gülüyordum ve ne olursa olsun dünyada oraya gitmezdim!"

Savcı:

"Demin 'katil' derken kimi kastettiniz?" diye sordu.

"Uşağı, başka kimi olacak? Efendisini öldüren, dün de kendini asan Smerdyakov'u kastettim."

Tabii, ona hemen bu kadar kesin bir suçlama için elinde ne gibi deliller bulunduğunu sordular. Ama onun da hiçbir delili olmadığı meydana çıktı.

"Dmitriy Fyodoroviç'in kendisi bana öyle demişti, onun sözüne inanın!" dedi.

Gruşenka, bunu söyledikten sonra, duyduğu nefretten tepeden tırnağa titrer gibi sözlerine şunları ekledi:

"Onu mahveden, aramızdan geçen kara kedidir. Her şey onun yüzünden oldu. Ben bunu bilirim," diye ekledi ve sesi öfkeyle çınladı.

Kendisine gene kimi ima ettiğini sordular.

"Küçük hanımı, işte bu Katerina İvanovna'yı. O zamanlar beni evine çağırdı, çikolatalar ikram etti, beni elde etmek istedi, onda bir parçacık olsun utanma diye bir şey yoktur, işte bu kadar..."

Bu sırada başkan artık sert bir tavırla, kullandığı sözlerde daha ölçülü olmasını rica ederek sözünü kesti. Ama kıskanç kadının yüreği bir kez alev almıştı. Artık kendini uçuruma atmaya bile hazırdı... Savcı:

"Mokroye'de tevkif sırasında herkes sizin koşarak öbür odadan çıktığınızı görmüş ve 'Bütün suç bende, Sibirya'ya ikimiz birlikte gideceğiz!' diye bağırdığınızı işitmiş. Demek daha o anda onun baba katili olduğuna kesin olarak inanmıştınız," diye hatırlattı.

Gruşenka:

"Ben o zamanki duygularımı hatırlamıyorum!" diye karşılık verdi. "Herkes o zaman 'Babasını öldürdü!' diye bağırıp duruyordu. Ben de suçlu olduğumu, onun benim yüzümden katil olduğunu hissettim. Ama suçlu olmadığını söylediği vakit, ona hemen inandım, şimdi de inanıyorum, her zaman da inanacağım. O yalan söyleyecek adam değildir."

Soru sorma sırası Fetyukoviç'e gelmişti. Bu arada hatırlıyorum ki, Fetyukoviç Gruşenka'ya Rakitin'i ve o yirmi beş ruble konusunu sorarak, "Bunları ona Aleksey Fyodoroviç Karamazov'u size getirmesi için vermişsiniz," dedi.

Gruşenka hakaret dolu, öfkeli bir gülüşle:

"Parayı almasında şaşılacak ne var?" dedi. "Zaten benden para sızdırmak için hep gelirdi," dedi. "Bazen bir ayda otuz ruble aldığı olurdu. Daha çok eğlence için isterdi. Ben yardım etmesem, içki içecek para bulamazdı."

Fetyukoviç başkanın şiddetle oturduğu yerde kımıldadığını fark etmesine rağmen, hemen bunun üzerinde durdu.

"Bay Rakitin'e bu kadar cömertçe davranmanızın nedenini açıklar mısınız?" dedi.

"Nasıl cömert davranmam? O benim teyzemin çocuğudur. Benim annemle onun annesi özbeöz kardeştiler. Yalnız kendisi, bunu burada hiç kimseye söylememem için yalvarıp durdu. Benimle akraba olduğu için çok utanıyormuş."

Bu yeni açıklama, herkes için beklenmedik bir şey oldu. Tüm kentte, şimdiye dek bunu hiç kimse bilmiyordu. Hatta manastırda bile bunu bilen yoktu. Mitya'nın da bundan haberi yoktu. Anlattıklarına göre Rakitin, oturduğu iskemlede utancından kıpkırmızı kesilmişti. Gruşenka ise daha mahkeme salonuna girmeden önce, her nasılsa onun Mitya'nın zararına ifade verdiğini işitmiş, bu yüz-

den de müthiş öfkelenmişti. Böylece Bay Rakitin'in daha önceki bütün sözleri, sözlerindeki kibarlık, kölelik ile, Rusya'daki sosyal düzensizlik konusunda yaptığı bütün çıkışlar, hepsi bu sefer artık herkesin gözünde alçalmış, sıfıra inmiş oldu. Fetyukoviç memnundu, şans gene imdada yetişmişti. Zaten Gruşenka'yı pek uzun bir süre sorguya çekmediler; hem kendisi de tabii, yeni bir şey söyleyecek durumda değildi. Dinleyiciler arasında oldukça nahoş bir izlenim yaratmıştı. Genç kadın, ifadesini verdikten sonra, mahkeme salonunda Katerina İvanovna'dan epey uzakta bir yere oturduğu vakit, hakaret dolu yüzlerce bakış ona doğru çevrilmişti. Onu sorguya çektikleri tüm süre içinde, Mitya hep susmuş, sanki taşlaşmış gibi hareketsiz, gözlerini yere dikmiş olarak oturmuştu. Tanık İvan Fyodoroviç içeri girdi.

V

BİRDEN GELİP ÇATAN FELAKET

SUNU belirteyim ki, İvan'ı daha Alyoşa'dan önce çağırmışlardı. Ama mübaşir, o vakit başkana tanığın birden rahatsızlanmasından mı, yoksa herhangi bir kriz geçirmesinden mi nedir, hemen mahkemeye çıkamayacağını, ancak durumu düzelir düzelmez, istendiği anda ifade vermeye hazır olduğunu bildirmişti. Ama her nasılsa, bunu hiç kimse işitmemişti. Olup bitenleri sonradan öğrendiler.

İvan'ın gelişi ilk anda hemen hemen fark edilmedi. En önemli tanıklar, özellikle rakip olan iki kadın artık sorguya çekilmişti; dinleyicilerin merak duygusu şimdilik tatmin edilmişti. Hatta birçoğunda yorgunluk belirtileri bile hissediliyordu. Daha birkaç tanığın dinlenmesi gerekiyordu. Ama bunlar da, herhalde artık açıklanmış olanlardan fazla ve özel bir şey açıklayamazdı. Zaman geçiyordu.

İvan Fyodoroviç yargı makamına hayret edilecek bir şekilde ağır ağır yürüyerek, hiç kimseye bakmadan, hatta başını eğmiş olarak ve sanki somurtarak bir şeyler düşünüyormuş gibi yaklaşmıştı.

Tepeden tırnağa kusursuz giyinmişti ama yüzü, hiç değilse bende, hasta olduğu izlenimini yarattı. Bu yüzde, sanki toprağa bulanmış, ölüm döşeğinde olan bir insanın yüzünü andıran bir hava vardı. Gözleri bulanıktı, onları kaldırdı, ağır ağır salonda dolaştırdı. Alyoşa birden, oturduğu iskemleden fırlayacak oldu ve "Ah!" diye inledi. Bunu hatırlıyorum. Ama bunu da pek az kimse fark etmişti.

Başkan, ona yeminsiz bir tanık olduğunu, isterse ifade vermekte ya da susmakta serbest olduğunu, ama ifade verecekse tabii söyleyeceklerinin doğru olması gerektiğini ve buna benzer şeyleri söyleyerek söze başlayacak oldu. İvan Fyodoroviç onu dinliyor, yüzüne bulanık gözlerle bakıyordu. Ama birden yüzünde yavaş yavaş bir gülümseyiş yayılmaya başladı. Ona hayretle bakan başkan sözünü bitirir bitirmez, İvan birden gülmeye başladı. Yüksek sesle:

"Eh, başka?" diye sordu.

Salonda her şey sessizliğe gömüldü. Herkes sanki bir şeyler seziyordu. Başkan endişeye kapıldı. Gözleriyle mübaşiri arayarak:

"Siz... belki de daha tamamen iyi olmadınız!" dedi.

İvan Fyodoroviç birden çok sakin ve saygılı bir tavırla:

"Üzülmeyin efendim, sağlık durumum yeteri kadar iyidir, hatta size bazı ilgi çekici şeyler anlatabilirim," dedi.

"Özel bir şey mi bildirmek niyetindesiniz?"

Başkan bunu aynı güvensiz tavırla söylemişti. İvan Fyodoroviç gözlerini yere indirdi, birkaç saniye sustu, sonra başını kaldırarak kekeler gibi:

"Hayır... öyle bir niyetim yok. Özel olarak bildireceğim bir şey yok," dedi.

Kendisini sorguya çekmeye başladılar. İvan Fyodoroviç büsbütün isteksiz, garip bir tavırla, mahsus kestirip atıyormuş gibi, hatta gittikçe artan garip bir tiksinti ile karşılık veriyordu. Bununla birlikte söyledikleri oldukça anlaşılabiliyordu. Birçok şeye, "Bilmiyorum," diye karşılık verdi. Dmitriy Fyodoroviç ile babası arasındaki hesaplardan haberi yoktu. Bu konuda, "Bununla hiç ilgili değildim," dedi. Babasını öldüreceği tehdidini, sanığın kendisinden işitmişti. Paketteki paraları ise, Smerdyakov'dan duymuştu...

Birden yorgun bir tavırla sözünü keserek:

"Hep aynı şeyler!" dedi. "Yargıçlar heyetine özel bir şey bildiremeyeceğim için üzgünüm!"

Başkan:

"Görüyorum ki rahatsızsınız ve duygularınızı anlıyorum..." diye söze başlayacak oldu.

Çevresine, savcıya, savunma avukatına doğru döndü ve eğer gerekli bulurlarsa onları soru sormaya davet etti. Tam o sırada İvan Fyodoroviç, bitkin bir sesle:

"Gitmeme izin verir misiniz, efendim? Kendimi çok rahatsız hissediyorum," diye rica etti.

Sonra, izin verilmesini beklemeden, birden kendisi arkasını döndü, salondan çıkmaya hazırlandı. Ama dört adım kadar uzaklaştıktan sonra birden iyice düşünmüş ve hemen kararını değiştirmiş gibi, hafifçe gülerek gene eski yerine döndü.

"Ben tıpkı o köylü kızı gibiyim sayın başkanım," dedi. "Biliyorsunuz ne derler, kız, 'Gönlüm varsa giderim, gönlüm yoksa gitmem,' diyormuş ya... Hani peşinden gelinlikle mi duvakla mı ne koşuyorlarmış, kızı giydirip nikâha götürmek için... O da, 'Gönlüm varsa giderim, gönlüm yoksa gitmem,' diyormuş... Bu hikâyeyi bizim kabilelerden birinde anlatırlar..."

Başkan:

"Ne demek istiyorsunuz?" diye sordu.

İvan Fyodoroviç birden bir deste para çıkardı.

"İşte," dedi, "para burada... Şu pakette olan para var ya (başı ile suç delillerinin bulunduğu masayı işaret etti), hani uğrunda babamı öldürdükleri para... İşte burada! Nereye koyayım? Bay mübaşir, şunları verir misiniz?"

Mübaşir tüm desteyi alıp başkana verdi. Başkan hayretle:

"Bu paralar elinize nasıl geçti... eğer bunlar o paralarsa?" diye sordu.

"Smerdyakov verdi bana bunları! Katilin kendisi verdi. Dün akşam... kendisini asmadan önce ona uğramıştım. Babamı Mitya

ağabeyim değil, o öldürdü. Smerdyakov öldürdü... nasıl öldüreceğini de ben öğrettim... babamın ölmesini istemeyen var mıydı ki?"

Başkan elinde olmayarak:

"Sizin aklınız başınızda mı, değil mi?" diye sordu.

"İşin önemli yönü de bu ya, aklım başımda... Hem benimkisi alçakça bir akıl, tıpkı sizin aklınız gibi, bütün bu... suratsız heriflerin aklı gibi!"

Birden dinleyicilere doğru dönmüştü. Müthiş bir nefret ve öfkeyle dişlerini gıcırdatarak:

"Babam öldürüldü diye, korkuyormuş gibi numara yapıyorlar. Birbirlerine karşı rol yapıyorlar. Yalancılar! Hepsi babamın ölmesini istiyordu. İtler birbirlerini yer... Ortada bir babanın katli olmasa, hepsi darılır, öfkeyle dağılırdı... Eğlence istiyorlar! 'Ekmek ve eğlence!' Başka bir şey düşünmezler. Hoş, ben de onlardan pek iyi değilim ya!"

Birden elleri ile başını kavradı:

"Sizde su var mı, Tanrı aşkına bana içecek su verin!"

Mübaşir hemen ona yaklaştı. Alyoşa birden ayağa fırladı ve:

"O hastadır, ona inanmayın, şu anda beyin humması geçiriyor!" diye bağırdı.

Katerina İvanovna oturduğu iskemleden ayağa fırlamış, dehşet içinde hiç kımıldamadan İvan Fyodoroviç'e bakıyordu. Mitya da kalkmış, dudaklarında yüzünü buruşturan acayip bir gülümseyişle bir tek sözünü kaçırmadan ağabeyini dinliyordu. İvan, tekrar:

"Üzülmeyin, deli değilim! Sadece katilim!" diye söze başladı.

Sonra nedense birden:

"Katilden güzel bir konuşma beklenmez ki..." diye ekledi ve dudaklarını bükerek güldü.

Savcı belli bir şaşkınlık içinde başkana doğru eğildi. Yargıçlar heyeti üyeleri endişeyle aralarında fısıldaşıyordu. Fetyukoviç kulaklarını dikmiş, söylenenleri dikkatle dinliyordu. Salondakiler bir ölüm sessizliği içinde bekliyordu. Başkan birden aklı başına gelmiş gibi:

"Tanık, sözleriniz anlaşılmıyor. Burada böyle konuşamazsınız! Mümkünse sakinleşiniz, ondan sonra anlatınız... Eğer gerçekten

anlatacak şeyiniz varsa. Eğer sayıklamıyorsanız... Bu açıklamanın doğruluğunu neyle ispat edebilirsiniz?"

"İşin kötüsü de bu ya, hiçbir tanık gösteremem. Smerdyakov köpeği size öbür dünyadan... paket içinde ifadesini gönderemez. Siz de hep paket beklersiniz. Bir tane var ya, yeter! Gösterebileceğim hiçbir tanık yok... Yalnız birini gösterebilirim..."

Bunu düşünceli bir tavırla, hafifçe gülerek söylemişti.

"Kimdir tanığınız?"

"Benim tanığım kuyrukludur, sayın başkan! Onu tanık göstermem usul bakımından uygun düşmez! *Le diable n'existe point!*"*

Birden gülmekten vazgeçerek, sır verir gibi:

"Siz ona bakmayın, adi, basit bir şeytandır," diye ekledi. "Herhalde buralarda bir yerde, mesela delillerin bulunduğu masanın altındadır, başka nerede olabilir? Bakın, beni dinleyin. Ben ona, 'Susmak istemiyorum,' dedim, o ise bana, jeolojik düzenin altüst olmasından söz etti... saçmalık! Haydi, canavarı serbest bıraksanıza... O Tanrıya ilahi söylemeye başlamış... Kendini rahat hissediyor da ondan! Onun ilahi okuması sarhoş bir serserinin avazı çıktığı kadar 'Vanka Piter'e Gidince' şarkısını söylemesi gibi bir şey olur. Oysa ben iki saniyelik mutluluk için katrilyon kere katrilyon kilometreyi feda ederdim. Siz benim nasıl adam olduğumu bilmezsiniz! Ah her şey sizde ne kadar saçma oluyor! Haydi, onun yerine beni yakalasanıza! Buraya bir şey için geldim, değil mi ya... Neden, neden her şey, ne varsa her şey bu kadar saçma oluyor?"

Bunu söyledikten sonra, derin düşünceler içindeymiş gibi, ağır ağır gözlerini salonda gezdirmeye başladı. Artık herkes heyecana kapılmıştı. Alyoşa, oturduğu yerden fırlayarak ona doğru atılacak oldu. Ama mübaşir daha çevik davranarak İvan Fyodoroviç'i kolundan yakalamıştı. İvan mübaşirin yüzüne dik dik bakarak:

"Bu da ne?" diye bağırdı ve onu birden omuzlarından yakalayarak, müthiş bir öfkeyle yere yıktı.

Ama nöbetçiler yetişmiş, onu yakalamıştı. İşte o zaman avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı. Sonra onu götürürlerken de hep çığlıklar ata ata, anlaşılmaz bir şeyler bağırdı durdu.

* (Fr.) "Şeytan mevcut değildir." *-çev.*

Ortalık karıştı. Her şeyi düzenli olarak hatırlamıyorum, kendim de heyecana kapılmıştım ve artık olanları izleyemiyordum. Yalnız, şunu biliyorum ki, herkes artık sakinleştikten ve olup bitenleri anladıktan sonra, mübaşir gene de azarlandı. Oysa kendisi, tanığın tüm süre içinde sağlık bakımından iyi olduğunu, doktorun bir saat kadar önce hafif bir baygınlık geçirdiği sırada onu muayene etmiş olduğunu, salona girmeden önce düzgün konuştuğunu, bu bakımdan böyle bir şeyin olacağını tahmin etmenin imkânsız olduğunu, ifade vermek için ille kendisinin ısrar etmiş olduğunu ayrıntılarıyla anlatmıştı.

Ortalık hiç değilse biraz yatışmadan ve herkes kendine gelmeden önce, bu sahnenin hemen arkasından bir başka sahne oldu, Katerina İvanovna sinir krizi geçirdi. Tiz bir sesle bağırıyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyor, ama gitmek istemiyor, kendini oradan oraya atıyor, onu götürmemeleri için yalvarıyordu, sonunda da birden başkana şöyle bağırdı:

"Bir açıklamada daha bulunmalıyım. Hemen... Hemen! İşte kâğıt, mektup... alın, okuyun, çabuk çabuk! Bu mektubu o canavar yazdı. İşte bu canavar! İşe bu yazdı!"

Mitya'yı işaret ediyordu:

"Babasını o öldürdü. Şimdi göreceksiniz. Bana babasını nasıl öldürmüş olduğunu yazmış! Öbürü ise hasta... hasta, beyin hummasına tutulmuş! Üç gündür biliyordum humma geçirdiğini!"

Kendinden geçmiş bir durumda işte böyle bağırıyordu. Mübaşir, başkana uzattığı kâğıdı aldı. Katerina İvanovna ise kendini iskemlenin üzerine atıp, yüzünü elleriyle kapadı ve salondan sesini işitirler diye korkudan en küçük bir inilti duyurmamaya çalışarak, titreye titreye, sessiz sessiz sarsılarak, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Vermiş olduğu kâğıt, Mitya'nın Başkent Meyhanesi'nde yazdığı ve İvan Fyodoroviç'in "kesin delil" dediği mektuptu. Ne yazık ki, bu mektubu gerçekten kesin bir delil olarak saydılar. Bu mektup olmasaydı, belki de Mitya mahvolmayacaktı ya da hiç değilse mahvoluşu o kadar feci olmayacaktı. Tekrar ediyorum, tüm ayrıntıları izlemek zordu. Şimdi bile tüm bunlar bana öyle bir karışıklık

içinde görünüyor ki... Herhalde başkan, yeni belgeyi hemen orada mahkeme üyelerine, savcıya, savunma avukatına ve jüri üyelerine göstermişti. Ben yalnız, tanık kadını nasıl sorguya çektiklerini hatırlıyorum. Başkanın kendisine doğru dönerek yumuşak bir tavırla, "Sakinleştiniz mi?" sorusu üzerine, Katerina İvanovna birden:

"Hazırım, hazırım!" diye bağırdı.

Sonra herhalde herhangi bir nedenden ötürü sözlerini dinlemezler diye, hâlâ büyük bir korku içinde:

"Her bakımdan sorularınıza karşılık verebilecek durumdayım!" diye ekledi.

Kendisinden durumu daha ayrıntılı olarak anlatmasını rica ettiler: Bu mektup neydi? Onu hangi koşullar altında sanıktan almıştı?

Katerina İvanovna nefesi tıkanırcasına:

"Mektup bana cinayetten bir gün önce geldi. Kendisi onu daha bir gün önce meyhaneden yazmış. Demek ki, cinayetten iki gün önce oluyor. Bakın, bir hesap pusulasının arkasına yazılmış!" diye bağıra bağıra anlatıyordu. "O vakit benden nefret ediyordu, çünkü kendisi adice bir davranışta bulunmuş, o yaratığın peşinden gitmişti... Bundan başka, o üç bin rubleyi benden borç almıştı... Evet, bu üç bin ruble yüzünden, kendi yaptığı adilikten ötürü gururu incinmişti! Bu üç bin ruble meselesi de şöyle oldu, sizden rica ediyorum, size yalvarıyorum beni dinleyin. Kendisi daha babasını öldürmeden üç hafta önce bir sabah bana geldi. Ben paraya muhtaç olduğunu, bu parayla ne yapacağını... işte bu yaratığı avlamak ve onu uzaklara götürmek için istediğini biliyordum. Gene de biliyordum ki, artık bana ihanet etmişti, beni bırakmak istiyordu, öyleyken, o vakit bu paraları kendim ona uzattım. Kendim teklif ettim ona bu paraları. Güya Moskova'ya kız kardeşime göndermesi için... Paraları verirken de yüzüne baktım ve ne zaman isterse, o zaman gönderebileceğini söyledim. 'İstersen bir ay sonra olsun,' dedim. Bu durumda gözlerinin içine bakarak, açıkça, 'O yaratıkla birlikte bana ihanet etmek için paraya ihtiyacın var, o halde al bu paraları, bunları sana kendim veriyorum, eğer bunları kabul ede-

cek kadar namussuzsan al onları!' demek istediğimi anlamamasına imkân var mıydı? Ben suçunu yüzüne vurmak istiyordum. Peki ne oldu? Paraları aldı, evet aldı onları, sonra da gidip bu yaratıkla birlikte orada, bir gece içinde harcadı... Ama her şeyi öğreneceğimi anlamıştı, anlamıştı! Şuna da inanmanızı isterim ki benim bu paraları ona verirken, sadece kendisini bunları benden alacak kadar namussuz mu değil mi diye sınadığımı da anlamıştı. Gözlerinin içine bakıyordum, o da benim gözlerimin içine bakıyor ve her şeyi anlıyordu. Her şeyi kavramıştı, öyleyken aldı. Alıp götürdü paralarımı!"

Mitya birden avazı çıktığı kadar:

"Doğru Katya! Gözünün içine bakıyor ve bunu beni alçaltmak için yaptığını anlıyordum, öyleyken aldım paranı! Nefret edin benim gibi bir alçaktan, hepiniz nefret edin! Bunu hak ettim."

Başkan:

"Sanık, eğer bir söz daha söylerseniz sizi dışarı çıkarmalarını emrederim," diye ihtar etti. Katya titreyerek aceleyle devam etti.

"Bu para onu üzüyordu. Onları bana geri vermek istiyordu. Bunu istiyordu, burası doğru, ama o yaratık için de paraya ihtiyacı vardı. İşte babasını öldürdü, öyleyken paraları bana gene de geri vermedi, tersine onunla o köye, kendisini yakaladıkları köye gitti. Öldürdüğü babasından çaldığı paraları orada gene eğlenerek har vurup harman savurmuş. Babasını öldürmeden bir gün önce ise, bana bu mektubu sarhoşken yazmış. Bunu hemen anladım. Bana kızgın olduğu için. Hem de bunu kimseye, hatta cinayeti işlese bile kimseye göstermeyeceğimi kesin bir şekilde bilerek yazmış. Başka türlü olsaydı yazmazdı. Ondan intikam almaya, onu mahvetmeye tenezzül etmeyeceğimi biliyordu! Ama okuyun, dikkatle okuyun, lütfen daha dikkatle okuyun, o zaman mektupta her şeyi anlattığını, her şeyi peşin olarak tasarladığını, babasını nasıl öldüreceğini, paraların da odasının neresinde bulunduğunu düşünmüş olduğunu anlarsınız. Bakın, rica ederim, şunu da gözden kaçırmayın, orada bir cümle var, 'Öldüreceğim! Yeter ki İvan buradan gitsin,' diyor. Demek ki nasıl öldüreceğini artık önceden tasarlamıştı..."

Katerina İvanovna zarar vermekten zevk duyarak, yargıçlar heyetine sinsi sinsi böyle söyleyerek, onları da aynı şekilde konuşmaya yöneltmek istiyordu. Evet, belliydi ki, o uğursuz mektubu en ince noktalarına kadar iyice okumuş, her harfini ayrı ayrı ezberlemişti.

"Eğer sarhoş olmasaydı, bana yazmazdı. Ama bakın burada her şey önceden anlatılmış. Harfi harfine her şey! Sonradan cinayeti nasıl işleyeceği falan... Tam bir program vermiş."

Çığırından çıkmış olarak işte böyle bağırıyor ve tabii artık bunun kendisi için nasıl bir sonuç meydana getireceğini umursamıyordu. Bununla birlikte, muhakkak ki, bu sonuçları daha bir ay önce tahmin etmişti. Çünkü daha o zaman belki de öfkeden titreyerek, "Şunu mahkemede okusam mı?" diye hayal kurmuştu. Şimdi ise kendisini tepeden boşluğa bırakıvermişti. Hatırlıyorum, galiba mektup da hemen orada yüksek sesle mahkeme kâtibi tarafından okundu ve herkesin üzerinde derin bir sarsıntı yaptı. Mitya'ya bu mektubun kendisine ait olup olmadığını sordular.

Mitya:

"Benim, benim!" diye bağırdı. "Eğer sarhoş olmasaydım yazmazdım! Biz birbirimizden pek çok nedenden ötürü nefret etmişizdir Katya, ama yemin ederim, yemin ederim ki, nefret ederken bile seni seviyordum. Ama sen beni sevmiyordun!"

Umutsuzluk içinde parmaklarını bükerek, oturduğu yere çöktü. Savcı ile savunma avukatı karşılıklı olarak sorular sormaya başladı. Hepsinin özet olarak anlamı şuydu, "Sizi böyle bir belgeyi daha önce saklamaya ve bundan önce bambaşka bir şekilde ifade vermeye sürükleyen şey nedir?"

Katya deli gibi:

"Evet, evet! Demin yalan söyledim. Söylediklerim hep yalandı. Vicdanıma, namusuma aykırı olarak yalan söyledim. Ama demin onu kurtarmak istiyordum. Benden bu kadar nefret ettiği ve beni böylesine hor gördüğü halde!" diye bağırdı. "Evet, beni çok hor görüyordu. Her zaman da hor görmüştür. Hem biliyor musunuz, biliyor musunuz... benden o vakit verdiği o para için ayaklarına kapandığım zaman, o anda nefret etmeye başlamıştır. Bunu fark

etmiştim... Hemen hissetmiştim bunu. Ama uzun bir süre kendi düşünceme inanamadım. Kaç kez gözleriyle, 'Ne olursa olsun, o vakit sen benim ayağıma geldin!' diyordu. Evet, anlamamıştı! Hiçbir şey anlamamıştı. Neden o vakit koşup ona geldiğimi anlamadı? Çünkü o yalnız her şeyde adilikten şüphe edecek adamdır! Benim hakkımda kendisinden pay biçerek yargıda bulunuyordu. Herkesin kendisi gibi olduğunu sanıyordu."

Katya bunları artık büsbütün kendini yitirmiş olarak ve müthiş bir öfkeyle dişlerini sıkarak söylemişti.

"Ama benimle sadece mirasa konduğum için evlenmek istemedi. Evet, onun için onun için! Ben daima bunun böyle olduğundan şüphe etmişimdir! Ah, o ne canavardır! Tüm ömrümce, onun karşısında, o gün evine gitmiş olduğum için utançtan titreyeceğimi, bu yüzden daima beni hor görebileceğini ve bu bakımdan benden üstün durumda olacağını düşünmüştür. İşte bunun için benimle evlenmek istememiştir! Öyle olmuştur, hepsi öyle olmuştur! Onu sevgiyle, sonsuz bir sevgiyle yenmeye çalıştım. Hatta ihanetine bile göz yummak istedim. Ama hiçbir şey, hiçbir şey anlamadı. Zaten o bir şey anlayabilir mi? O bir canavardır! Bu mektubu ertesi günün akşamı aldım. Bana meyhaneden getirmişlerdi onu. Oysa daha o sabah, daha o günün sabahı her şeyini bağışlamak istiyordum. Her şeyini, hatta ihanetini bile!"

Tabii başkan ve savcı onu sakinleştirmeye çalışıyordu. Kesin olarak inanıyorum ki, hepsi belki de onun böyle kendini yitirişinden yararlandıkları ve bu çeşit açıklamalarını dinledikleri için utanç duyuyordu. Ona, 'Durumunuzun ne kadar ağır olduğunu anlıyoruz. İnanın ki, biz de duygulu insanlarız,' gibi sözler söylediklerini hatırlıyorum, öyleyken, kriz geçiren ve kendini büsbütün yitirmiş olan kadının ağzından bu ifadeyi almaktan geri kalmadılar. Genç kadın sinirlerinin bu kadar gergin olduğu anlarda bile, zaman zaman içten gelen şaşılacak bir açık yüreklilikle İvan Fyodoroviç'in tüm o iki ay içinde ağabeyini, "o canavarı, o katili" kurtarmak için nasıl delirecek hallere geldiğini anlattı.

Yüksek sesle:

"Kendi kendine eziyet ediyordu!" diye anlattı. "Hep onun suçunu küçültmek istiyor, kendisinin de babasını sevmediğini açıklıyor, belki kendisinin de babasının ölümünü istediğini ileri sürüyordu. Evet, onun yüksek, çok yüksek bir vicdanı vardır! Vicdanlı olduğu için kendini perişan etti! Bana her şeyi açıklıyordu, her şeyi! Her gün bana geliyor, tek dostu olarak benimle konuşuyordu."

Birden gözleri kıvılcımlar saçarak, meydan okur gibi:

"Onun tek dostu benim, bu şeref bana aittir!" dedi. "Kendisi Smerdyakov'a iki defa gitmiştir. Bir gün bana gelip, 'Eğer ağabeyim değil de Smerdyakov öldürdüyse (çünkü burada herkes cinayeti Smerdyakov'un işlediğini ileri sürmüştür), o zaman belki ben de suçluyum. Çünkü Smerdyakov babamı sevmediğimi biliyor ve belki de benim babamın ölmesini istediğimi düşünüyordu,' dedi. O zaman bu mektubu çıkarıp ona gösterdim, o da cinayeti ağabeyinin işlediği kanısına vardı, bu kanı onu büsbütün mahvetti. Kendi öz kardeşinin bir baba katili olmasına dayanamıyordu! Daha bir hafta önce bu yüzden hastalandığını fark ettim. Son günlerde, bizde otururken hep sayıklıyordu. Zihninin bulandığını fark etmiştim. Yürürken sayıklıyordu. Bu halde sokaklarda dolaştığını bile görmüşler. Dışarıdan gelen doktor, benim ricam üzerine üç gün önce onu muayene etti ve neredeyse hummaya tutulmak üzere olduğunu söyledi. Hepsi de 'O'nun, o canavarın yüzünden oldu! Dün de, Smerdyakov'un öldüğünü öğrendi... Bu onu o kadar sarstı ki, aklı başından gitti... Hepsi de bu canavarın yüzünden, hepsi de bu canavarı kurtarmak için oldu."

Evet, muhakkak ki, insan bu tür konuşmaları, bu tür açıklamaları ömründe ancak bir kez, öleceği dakikada, örneğin darağacına çıkarken yapabilir. Ama Katya tam gerçek benliğini açıklayacak bir fırsat ele geçirmişti, ömrünün en önemli anını yaşıyordu. Bir vakitler babasını kurtarmak için ahlaksız bir genç adamın ayaklarına kapanan her şeyi göze almış Katya, aynı Katya'ydı. Biraz önce, Mitya'yı bekleyen akıbeti hiç değilse biraz olsun hafifletmek için, onun "soylu bir insana yakışır davranışını" anlatarak, tüm bu dinleyicilerin karşısında bir genç kız olarak haysiyetini feda eden

gururlu ve iffetli Katya da gene aynı Katya'ydı. Şimdi de gene, aynı şekilde kendini feda ediyordu! Ama artık bunu bir başkası için yapıyordu ve belki de bu "başka insanın" kendisi için ne değerli olduğunu ancak şimdi, tam o anda ilk kez olarak hissetmiş, ilk olarak bunu o anda kavramıştı! Genç kız, İvan'ın cinayeti ağabeyinin değil de, kendisinin işlemiş olduğunu açıklayarak, kendini mahvettiğini birden kavrayınca, başına bir felaket geleceğinden korkarak fedakârlık göstermişti. Onu kurtarmak, onun onurunu, namusunu korumak için kendini feda etmişti! Yalnız bir an için korkunç bir şey akla gelebilir, acaba Mitya ile olan eski ilişkilerini anlatırken yalan mı söylüyordu? İşte akla gelebilecek tek soru bu. Hayır, hayır, ayaklarına kapanmış olduğu için Mitya'nın ondan nefret ettiğini bağıra bağıra söylerken, maksatlı olarak iftira etmiyordu! Gerçekten ta içten, belki de daha ayaklarına kapandığı anda, henüz onu taparcasına seven açık yürekli Mitya'nın, kendisiyle alay ettiğine, onu hor gördüğüne inanıyordu. Zaten Katya sadece gururundan ötürü Mitya'ya hastalığa varan ve kendisine acı çektiren bir sevgiyle bağlanmıştı. Bu, yaralı gururundan ötürü olmuştu. Hem o sevgi aşka değil, daha çok intikama benziyordu. Evet, belki de bu acı ile karışık aşk, günün birinde gerçek bir aşka çevrilebilirdi, hatta belki de bunun böyle olması Katya'nın dünyada en çok istediği şeydi! Mitya ona ihanet ederek ruhunda derin bir yara açmıştı. Genç kızın yaralı ruhu bunu hiçbir zaman bağışlamayacaktı.

Sonunda intikam anı beklenmedik bir anda gelip çatmıştı. Bu kadar uzun bir süre hakarete uğramış olan genç kadının içinde acı ile karışık olarak biriken ne varsa hepsi, beklenmedik bir şekilde patlak vermişti. Mitya'yı ele vermişti, ama kendisini de ele vermiş oluyordu! Tabii daha sözlerini bitirir bitirmez, gerilen sinirleri boşaldı, hissettiği o utanç duygusu genç kızı mahvetti. Gene kriz geçirdi. Hıçkıra hıçkıra ağlayarak, çığlık çığlığa yere düştü. Kendisini alıp götürdüler. Katya'yı götürürlerken Gruşenka bir çığlık attı ve Mitya'ya doğru öyle atıldı ki, ona engel olmaya fırsat bulamadılar.

Avazı çıktığı kadar:

"Mitya!" diye bağırdı! "O yılan karı mahvetti seni!"

Yargıçlar heyetine doğru dönerek, öfkeden titreye titreye:

"İşte, o kadın ne mal olduğunu size de gösterdi!" diye bağırdı.

Başkanın bir işareti üzerine Gruşenka'yı yakalayıp, salondan çıkarmaya çalıştılar. Gruşenka karşı koyuyor, kendini oradan oraya atıyor, gerisin geriye Mitya'ya doğru atılıyordu. Mitya da avazı çıktığı kadar bağırarak Gruşenka'ya doğru atılmıştı. Onu hemen tuttular.

Evet, sanıyorum ki, bizim gösteri meraklısı bayanlar memnun kalmıştı. Zengin bir gösteri olmuştu. Hatırlıyorum, sonradan Moskova'dan getirtilmiş olan doktor içeriye alındı. Galiba, başkan, daha önce de mübaşiri İvan Fyodoroiç'e gereken yardım yapılsın diye göndermişti. Doktor, hastanın çok tehlikeli bir beyin humması krizi geçirdiğini, hemen oradan götürülmesi gerektiğini bildirdi. Savcı ile savunma avukatının sorularına karşılık vererek, hastanın üç gün önce kendisine başvurduğunu ve daha o zaman, yakında hummaya tutulacağını bildirerek, onu uyarmış olduğunu ama hastanın tedaviye başvurmak istemediğini söyledi. Sözlerini bitirirken:

"Kendisi akıl bakımından tam anlamıyla sarsılmış durumdaydı. Bana kendiliğinden, uyanıkken hayaller gördüğünü, sokakta artık ölmüş olan kişilere rastladığını ve şeytanın her akşam kendisini ziyaret ettiğini söyledi," dedi.

Ünlü doktor ifade verdikten sonra, gitti. Katerina İvanovna'nın ibraz ettiği mektup, cinayet delilleri arasına katıldı. Yargıçlar heyeti tartışmaya çekildi, sonra gelip kararını bildirdi. Mahkemeye devam edilecek! Beklenmedik bir anda verilmiş olan her iki ifade de (Katerina İvanovna ile İvan Fyodoroviç'in ifadeleri) zapta geçirilecektir.

Artık mahkemenin bundan sonraki akışını anlatacak değilim. Zaten geri kalan tanıkların ifadeleri, her birinin kendilerine göre özellikler taşımasına rağmen, daha önceki ifadelerin bir tekrarından ve onları destekleyen açıklamalardan başka bir şey değildi. Yalnız tekrar ediyorum ki savcının, şimdi vereceğim konuşmasında bunların hepsi bir noktada birleşecektir. Herkes heyecan içinde

ve meydana gelen son felaketle elektriklenmiş gibiydi ve müthiş bir sabırsızlıkla bir an önce işin bir çözüme bağlanmasını, tarafların sözlerini söylemelerini, sonra da kararın verilmesini bekliyordu. Belliydi ki Fetyukoviç, Katerina İvanovna'nın ifadesinden ötürü çok sarsılmıştı. Buna karşılık, savcı zafer kazanmış bir tavır takınmıştı. Mahkemedeki soruşturmalar sona erince, celseye hemen hemen bir saat süren bir ara verildi. Sonunda başkan, savcı ile savunma avukatının hukuk çatışması yapacakları celseyi açtı. Bizim savcı İppolit Kirilloviç konuşmasına başladığı zaman saat akşamın tam sekiziydi.

VI

SAVCININ KONUŞMASI. KARAKTER TAHLİLLERİ

İPPOLİT Kirilloviç, konuşmasına sinirden tepeden tırnağa titreyerek, alnında ve şakaklarında ter damlacıklarıyla ve zaman zaman bütün vücudunun ateş gibi yandığını, zaman zaman üşüdüğünü hissederek başladı. Bunu sonradan kendisi anlattı. Bu konuşmayı kendi *chef d'oeuvre*'ü, tüm ömrünün *chef d'oeuvre*'ü, ölmeden önce meslek hayatında "kuğunun ölüm şarkısı" gibi bir son söz olarak kabul ediyordu! Gerçekten de dokuz ay sonra, tez veremden öldü. Bu bakımdan eğer öleceğini önceden sezmiş olsaydı, gerçekten bu benzetmeyi yapmakta haklı olacaktı. Yüreğinde ne kadar duygu, aklında ne kadar yetenek varsa, hepsini bu konuşmaya koymuş, beklenmedik bir şekilde hem medeni cesaret sahibi olduğunu, hem onun da içinde "belalı" birtakım sorunların düğümlendiğini açığa vurmuş oldu; artık bizim zavallı İppolit Kirilloviç'in zihni, bunlardan ne kadarını alabilirse...

Söylediği sözler asıl içten geldikleri için etkili oluyordu. Sanığın suçlu olduğuna emir üzerine değil, içten inanıyordu. Onu görevi bunu emrettiği için suçlamıyordu ve "intikam" duygularını alevlendirirken, gerçekten, "toplumu kurtarmak" arzusu ile titriyordu. Bu yüzden bizim İppolit Kirilloviç'e düşmanca bir tavır takınmış olan bayan dinleyicilerimiz bile, sonunda son derece büyük bir etki altında kaldıklarını açıklamak zorunda kaldılar. İppolit Kirilloviç

çatlak, arada bir kesilen sesiylele söze başlamıştı. Ama sonradan sesi çabucak güçlendi, tüm salonda çınlamaya başladı, konuşma sona erinceye kadar da öyle devam etti. Ama İppolit Kirilloviç konuşmasını bitirdiği anda, hemen orada az kalsın bayılacaktı.

Savcı:

"Sayın jüri üyeleri, ele aldığımız dava, tüm Rusya'da büyük bir gürültü koparmıştır. Ama bu davada şaşılacak, özellikle bu kadar dehşet uyandıracak ne vardır? Bu bizim için, daha doğrusu bizler için bu kadar beklenmedik bir şey mi? Biz tüm bunlara o kadar alışmış insanlarız ki! Asıl dehşet verici olan bu kadar karanlık işlerin, artık bizde dehşet verici olmaktan çıkmış olmalarıdır! İşte, asıl dehşet duymamız gereken şey, bu gibi şeylere alışmış olmamızdır. Yoksa falancanın ya da filan kişinin bir fert olarak yaptığı canavarlık değil. Peki, nasıl bir çağda yaşadığımızı belli eden ve hiç de imrenilecek bir geleceğimiz olmadığını haber veren bu gibi işlere karşı ılımlı bir tavır takınmamızın, kayıtsızlığımızın nedeni nedir? Her şeye soğuk, alaylı bir tavırla bakmamız mı? Daha bu kadar genç olduğu halde vakitsiz yıpranmış olan toplumumuzun aklını, hayal gücünü erkenden yitirmesi mi? Ahlak temellerimizin sarsılmış olması mı? Yoksa artık bu ahlak temellerini bile tümden yitirmemiz mi?

Bu sorunları çözmeye çalışmayacağım. Hem bunlar acı veren şeylerdir; her yurttaş bunların üzerinde düşünmek ve bunlara üzülmek zorunluluğunu duymalıdır. Bununla birlikte, henüz emekleme çağında olan ürkek basınımız, bugüne dek topluma bu bakımdan bazı hizmetlerde bulunmuştur diyebilirim. Çünkü o olmasaydı, dizginlenemez dehşetin, ahlaki bozulmanın büyüklüğünün boyutlarını hiçbirimiz tam olarak öğrenemezdik. Sadece bugünkü çarlık hükümetinin bize bağışladığı yeni mahkeme salonumuza gelen kişiler değil, basının herkese açık olan sayfaları sayesinde artık herkes bunları öğreniyor. Hemen her gün okuduğumuz nelerdir? Evet, hemen her gün öyle şeyler okuyoruz ki, şimdi söz konusu olan dava, bunların yanında hiç kalır, hatta neredeyse olağan görülür. En önemli şey şu ki, Rusya'da milletçe ilgilendiğimiz bu cinayet davaları, genel olarak hepimizin ortaklaşa paylaşacağı

bir felakete, aynı zamanda artık güçlükle karşı koyabildiğimiz, içimize işlemiş genel bir kötülüğe işarettir.

Bakın işte, ilerisi parlak yüksek sosyeteye mensup, daha mesleğe yeni atılmış bir subay, hiçbir vicdan azabı duymadan, bir bakıma velinimeti olan küçük bir memurla hizmetçisini, sırf memurdan ona borçlu olduğunu gösteren belgeyi alabilmek için alçakça, sessizce bıçaklıyor. Üstelik o arada 'yüksek sosyetedeki eğlencelerime ve ondan sonraki kariyerime lazım olur,' diyerek, memurun geri kalan paracıklarını da alıp götürüyor. İkisinin boğazını kestikten sonra da, giderken her iki ölünün başları altına birer yastık koyuyor!

Öbür yanda cesareti için birçok nişan almış kahraman bir genç, anayol üstünde velinimetinin ve komutanının annesini haydutça öldürüyor. Hem de suç ortaklarını bu işe teşvik ederken onlara, 'Kadının kendisini öz oğlu gibi sevdiğini ve bu yüzden öğütlerine göre davranacağını, hiçbir tedbir almayacağını,' söylüyor, suç ortaklarını buna inandırıyor. Diyelim ki, bu adam bir canavardır, ama şu anda içinde yaşadığımız çağda, yalnız onun, ülkedeki tek canavar olduğunu söyleme cesaretini kendimde bulamıyorum. Bir başkası, belki kimseyi boğazlamaz, ama tıpkı bunu yapan gibi düşünür, tıpkı onun duygularını taşır, böylece içinden geçirdiği şeylerle, tıpkı bu adam gibi şerefsiz bir kişi olur. Belki de böyle bir adam, kendi vicdanı ile baş başa kalınca, kendi kendine 'Canım, namus da neymiş? Kan dökmenin günah olduğu düşüncesi bir önyargı değil midir?' diye sorar. Belki bu sözlerim yüzünden beni kınarlar, benim hastalıklı, sinirleri bozuk bir adam olduğumu, korkunç iftiralar savurduğumu, sayıkladığımı, işi abarttığımı söylerler. Varsın söylesinler, ziyanı yok. Hem öyle bir şey yaparlarsa, vallahi buna önce ben sevinirim! Evet, bana inanmayın! Bana hasta deyin, ama gene de sözlerimi unutmayın, çünkü sözlerim onda bir oranında, yirmide bir oranında doğruysa bile, bu müthiş, korkunç bir şeydir!

Bakın baylar, bakın, bizde gençler tabanca ile nasıl intihar ediyor! Hem de bunu Hamletvari biçimde, 'Öbür dünyada bizi ne bekliyor acaba?' diye kendi kendilerine sormadan, hatta bu sorularla yakından uzaktan ilgisi olan en küçük bir şeyi akıllarına getirmeden

yapıyorlar. Sanki ruhumuzla ve bizi öbür dünyada bekleyen şeylerle ilgili olan sorular, çoktandır benliklerinden silinmiş, yok olmuş, üstü tamamen külle örtülmüş. Sonra bizdeki ahlaksızlığa, bizde kendilerini zevke kaptırmış insanlara bakınız. Şimdi meşgul olduğumuz davanın zavallı kurbanı Fyodor Pavloviç bile onların yanında neredeyse hiç günahı olmayan bir yavru gibidir. Oysa hepimiz onu tanıyorduk. 'O bizim aramızda yaşayan, bizlerden biriydi.' Evet, belki günün birinde, Avrupalı ya da bizden, üstün zekâlı insanlar Rusya'da işlenen cinayetlerin psikolojik yönü üzerine eğilecektir, çünkü bu üzerinde durmaya değer bir konudur. Ama bu, daha başka bir zamanda, artık huzura kavuşulduğu vakit, şimdi yaşadığımız anların trajik karışıklığı arka plana geçince, böylece onu örneğin bugünkü insanların yaptığından daha akıllıca, daha tarafsız bir şekilde inceleme imkânı olunca yapılacaktır. Şimdi ise ya dehşet duyuyor ya da dehşet duyuyormuş gibi rol yapıyoruz. Oysa aksine, ya içten içe her şeyi alaya alan, uyuşukluğu ve tembelliği gıdıklayan, alışılmamış, şiddetli izlenimlere bayılan insanlar gibi olup bitenlerden bir gösteri zevki alıyor ya da sonunda küçük çocuklar gibi karşımıza dikilen korkunç hayali kovmak için elimizi kolumuzu sallıyor, o hayal gelip geçinceye kadar başımızı yastığın altına sokuyor sonra da onu oyunlarda, eğlencede unutup gidiyoruz.

İyi ama, günün birinde hayatımıza aklı başında insanlara yakışır şekilde düşünerek, yeniden başlamak gerekmez mi? Bir toplum olarak kendimize bir göz atmak gerekli değil mi? Toplumumuzun içinde bulunduğu durumu kavramamız ya da hiç değilse kavramaya başlamamız gerekmez mi? Bundan önceki çağda yaşamış yüce yazar, en büyük eserinin sonunda, tüm Rusya'yı bilinmeyen bir amaca doğru rüzgâr gibi dörtnala giden bir troyka şeklinde canlandırarak, 'Ah, troyka, rüzgâr gibi giden troyka, kim icat etti seni!..' diyor ve gururlu bir coşkunluk içinde o yıldırım gibi giden troykanın karşısında, tüm milletlerin saygıyla yana çekildiklerini söylüyor.* Evet, baylar, varsın yol versinler. Varsın çekilsinler. Bunu saygıyla yapıyorlarmış ya da yapmıyorlarmış, bunun önemi yok.

* Gogol'ün (1809-1852) *Ölü Canlar* adlı eserine atıf yapılıyor. *-ed.*

Yalnız benim mütevazı görüşüme göre, dev sanatçı ya sorumsuz bir çocuk gibi güzel sözler söylemek tutkusuna kapılarak ya da o zamanki sansürden korkarak sözlerini bu şekilde sonuçlandırmıştır. Çünkü böyle bir troykaya kendisinin yaratmış olduğu kahramanları Sabakeyeviç'leri, Nozdrev'leri ve Çiçikov'ları koşacak olsak, arabacı olarak kimi oturtursak oturtalım, böyle atlarla hiçbir yere gidemeyiz! Onlar eski atlardı. Bugünkü atlarla boy bile ölçüşemezler. Bizimkiler daha da müthiştirler."

İppolit Kirilloviç'in sözleri bu noktada alkışlarla kesildi, Rusya'dan bir troyka olarak söz edilmesi hoşa gitmişti. Doğru söylemek gerekirse yalnız iki üç kişi el çırpmıştı. Bu bakımdan, başkan artık dinleyicilere dönerek, "Salonu boşaltırım," tehdidini savurmayı gerekli bile bulmadı, yalnız el çırpanlara sert bir tavırla baktı. Ama İppolit Kirilloviç cesaret bulmuştu. O güne dek hiç kimse onu alkışlamamıştı. Adamı bunca yıl dinlemek istememişlerdi, ama işte sonunda birden sesini tüm Rusya'ya duyurmak fırsatını bulmuştu.

"Gerçekten, böyle birden bütün Rusya'mızda kötü bir ün kazanan Karamazov ailesi nedir, kimdir? Belki sözlerim aşırı derecede abartılı, ama bana öyle geliyor ki, bu ailenin tablosunda, bizim bugünkü aydın toplumumuzda bulunan bazı ortak unsurlar belirip kayboluyor. Evet, gerçi tüm unsurlardan söz edilemez. Hem görünenler de sadece mikroskobik bir görüntü içinde, tıpkı 'küçük bir su damlasında güneşin yansıması gibi' belirip kayboluyorlar. Ama gene de bir şey yansımıştır, burada toplumdan yansıyan bir şey vardır.

Hayatı bu kadar üzücü bir şekilde sona eren şu zavallı, sapıtmış ve ahlaksız ihtiyara, şu "aile babasına" bakın! Kendisi soylu bir aileden gelmiştir. Hayatına onun bunun yanında karnını doyuran fakir bir adam olarak başlamıştır. Sonradan bir rastlantı sonucu olarak ve beklenmedik bir şekilde yaptığı evlilikle, eline drahoma olarak oldukça önemli bir sermaye geçirdi. Başlangıçta adi düzenbazın, dalkavuğun biriydi. Zekâ bakımından yetenekleri vardı, hatta bunlar oldukça önemli yeteneklerdi, ama her şeyden önce bir faizciydi. Görüyoruz ki yıllar geçtikçe, daha doğrusu sermayesi arttıkça, cesareti de artıyor. Boyun eğikliği, dalkavukluğu yok olu-

yor. Geride yalnız her şeyi öfkeyle küçümseyen, her şeyle alay eden, zevkine düşkün biri kalıyor. Tam anlamıyla ahlakı bozulmuş bir adam. Oysa olağanüstü bir yaşama hırsı var. Sonunda tüm istekleri bir noktada toplanmıştır. Artık hayatta cinsel zevklerini tatmin edecek şeylerden başka gözü hiçbir şeyi görmemektedir. Çocuklarını da öyle yetiştirmektedir. Bir baba olarak herhangi bir ahlaki sorumluluğu yoktur. Bu sorumluluklarla alay etmekte, küçük çocuklarını evinin arka bahçesinde büyütmekte, hatta onları gelip kendisinden aldıkları vakit, sevinç duymaktadır. Sonra da onları tamamen aklından çıkarmaktadır. İhtiyarın tüm ahlak prensipleri bir tek sözde özetlenebilir: *Aprés moi le deluge!**

Medeni bir insan anlayışına aykırı olan ne varsa ondadır! Hatta toplumdan tam anlamıyla düşmanca uzaklaşmıştır. 'Varsın bütün dünya ateşler içinde yansın, yeter ki ben iyi olayım!' der. Durumu da iyidir, her bakımdan memnundur. Daha bu şekilde yirmi otuz yıl yaşamak için büyük bir istek duymaktadır. Kendi öz oğlunu bile dolandırıyor! Annesinden oğluna kalmış olan ve ona vermek istemediği paralarla, kendi oğlunun elinden metresini alıyor. Hayır, sanığın savunmasını Petersburg'dan gelmiş olan üstün yetenekli meslek arkadaşıma vermek istemiyorum. Doğruyu olduğu gibi söyleyeceğim. Öldürülen adamın oğlunun yüreğinde ne büyük bir nefret uyandırdığını anlıyorum.

Ama bu kadar yeter! O zavallı ihtiyardan artık söz etmeyelim! Çünkü sonunda cezasını çekmiştir. Yalnız şunu unutmayalım ki, bu baba çağdaş babalardan biriydi. Hatta toplumumuzda, onun gibi daha birçok babanın bulunduğunu söylersem, topluma hakaret etmiş olmam, değil mi? Ne yazık ki, bugünkü babalardan birçoğu, bu baba gibi açıkça her şeyi hiçe sayan alaycı bir tavırla duygularını açığa vurmaz. Çünkü daha iyi terbiye görmüş, daha iyi yetişmişlerdir, daha kültürlü insanlardır. Ama işin özüne bakılırsa, felsefeleri tıpkı onun felsefesi gibidir. Belki de karamsarım. Varsın öyle olsun. Beni bağışlayacağınız konusunda önceden anlaşmıştık ya! Şimdi gene önceden anlaşalım: Bana inanmayın! Evet inanmayın! Ben

* (Fr.) "Benden sonra tufan." *-çev.*

söyleyeceğim, ama siz inanmayacaksınız. Öyle de olsa izin verin, söyleyeceklerimi söyleyeyim, böylece hiç değilse sözlerimden bazılarını unutmazsınız.

Gelelim bu ihtiyarın, bu aile babasının çocuklarına. Biri sanık mevkiindedir. Bundan sonraki sözlerim hep onunla ilgili olacaktır, öbürlerinden ise yalnız kısaca söz edeceğim. Bunlardan biri, ortancası parlak bir tahsil görmüş, oldukça parlak bir zekâya sahip, bununla birlikte artık hiçbir şeye inanmayan, artık pek çok şeyi tıpkı babası gibi ret ve inkâr etmiş, çağdaş gençlerden biridir. Hepimiz sözlerini dinlemişizdir. Sosyetemizde dostça kabul edilmiştir. Zaten düşüncelerini saklamıyor, hatta tersine açıklıyordu. Bu da bize, şimdi onun hakkında herhangi bir kişi olarak değil de, sadece Karamazov ailesinin bir ferdi olarak oldukça açık bir şekilde konuşmak cesaretini vermektedir. Dün burada, kentin öbür ucunda, görülen dava ile büyük bir ilgisi olan ve Fyodor Pavloviç'in uşağı, hatta belki de meşru olmayan oğlu Smerdyakov adında hasta, geri zekâlı bir adam intihar etmiştir. Bu adam, daha önceki soruşturmada, sinir krizleri içinde gözyaşı dökerek bana İvan Fyodoroviç'in ahlak konusunda hiçbir sınır tanımamasıyla kendisini dehşet içinde bırakmış olduğunu anlattı. 'Kendilerine bakılırsa, dünyada her şey hoş görülmeli ve bundan böyle hiçbir şey yasak edilmemeliymiş. İşte bana hep böyle şeyler öğretiyorlardı!' dedi.

Bana öyle geliyor ki, o budala adam, kendisine öğretilen bu prensibe aklını takmış, sonunda iyice kaçırmıştır. Bununla birlikte, tabii zihninin bozulmasında sara hastalığının ve evlerinde meydana gelen tüm o korkunç felaketin de etkisi vardır. Yalnız o adamın sözleri arasında, kendisinden çok, ama çok daha zeki bir adama yakışır, ilgi çekici bir söz vardı. Bu sözü onun için belirtiyorum. Bana, 'Fyodor Pavloviç'in oğulları arasında karakter bakımından kendisine benzeyen biri varsa, o da İvan Fyodoroviç'tir!' demişti. Başlamış olduğum karakter tahliline devam etmeyi nezaketsizce bir davranış saydığım için burada kesiyorum. Evet, bir baykuş gibi, genç bir varlığa yalnız felaketini bildirmek ya da ilerisi ile ilgili başka sonuçlar çıkarmak istemiyorum.

Bugün, bu salonda gördük ki, henüz genç olan o yürekte, hâlâ güçlü bir 'gerçeğe bağlılık' vardır ve aile bağları, henüz gerçekten bozulmuş olan düşüncelerinden çok, soydan gelen ahlak değerlerini küçümseme alışkanlığının ve inançsızlığın yükü altında tam olarak ezilmiş değildir. Gelelim öbür oğluna. Bu oğlu, ağabeyinin her şeye karanlık bir açıdan bakan bozulmuş dünya görüşünün tam tersine, bir şeylere dört elle sarılmaya, başka deyişle bizim düşünürleri bol aydın çevrelerimizin teoriye meraklı topluluklarında moda olan gösterişli bir sözle, 'halkın özüne' dört elle sarılmaya çalışan, dinine bağlı, uysal ve henüz delikanlı denecek yaşta bir gençtir. Örneğin bakın, manastıra da tüm varlığı ile bağlanmıştır. O kadar ki, neredeyse rahip olmak üzereydi... Bana öyle geliyor ki, bu delikanlıda bizim zavallı toplumumuzda birçok insanın duyduğu o ürkek ümitsizlik, daha bu yaşta uyanmıştır; bu tip insanlar, toplumun değerleri alaya alma eğiliminden ve ahlaksızlığından korkup, yanlışlıkla tüm kötülüklerin Avrupa'dan gelen kültürden doğduğunu sanarak, tıpkı hayaletlerden korkan ve analarının kupkuru göğsünde, hiç değilse biraz olsun uyumak için şiddetli bir arzu duyan çocuklar gibi, kendi deyimleriyle "Anavatanın bağrına", yurdun ana kucağına atılmaktadırlar. Hatta kendilerine korku veren o müthiş olayları görmemek için, ömürlerinin sonuna dek bile uyumaya hazırdır. O iyi kalpli, yetenekli delikanlıya en iyi dileklerde bulunuyorum. Dilerim ki, onun körpe, temiz yürekliliği ve halkın dayandığı temellere inme eğilimi, sonradan çok kez olduğu gibi, ahlak bakımından kötümser bir mistisizme ya da kaskatı bir milliyetçiliğe dönüşmesin. Çünkü bu iki özellik, belki de ağabeyine acı çektiren ve çaba sarf etmeden elde edilmiş bir Avrupa kültürünün yanlış anlaşılmasından doğan vakitsiz bir bozulmadan daha tehlikelidir."

Milliyetçilik ve mistisizm sözlerinden sonra, gene iki üç kişinin el çırptığı duyuldu. Ondan sonra da, artık İppolit Kirilloviç kendini iyice kaptırdı. Gerçi tüm bunlar görülen dava ile pek az ilgili şeylerdi. Ayrıca oldukça kolay anlaşılmayan, belirsiz şeylerdi. Ama veremli ve yüreği öfke dolu adam, ömründe bir kez olsun içini boşaltmak için dayanılmaz bir istek duyuyordu. Sonradan bizim

kentte anlatıldığına göre İppolit Kirilloviç'in, İvan Fyodoroviç'in karakterini tahlil ederken, nezaketsizce davranmasının nedeni, herkesin içinde yaptıkları tartışmalar sırasında genç adamın onu bir iki kez bozması, İppolit Kirilloviç'in de bunu hatırlayarak, şimdi intikamını almak istemesiydi. Ama böyle bir sonuç çıkarmak doğru mu, bilmiyorum. Her neyse şimdiye kadar söyledikleri sadece bir önsözdü. Sonraki konuşmasında gittikçe daha açık olarak ve daha yakından konuya değindi.

İppolit Kirilloviç:

"İşte, çağdaş aile babasının üçüncü oğlu da burada, sanık mevkiinde karşınızda oturuyor!" diye devam etti. "İyi davranışları, yaşantısı ve yaptığı işler hep önümüze serilmiş. Saati çalınca her şey açılmış, her şey meydana çıkmış. Kendisi kardeşlerinin 'Avrupalılaşması' ve 'halkın millî ilkelerine sarılması'nın tam tersine, Rusya'nın öz varlığını yansıtıyor gibidir. Ama tüm Rusya'yı, tüm Rusya'yı değil! Allah korusun, tüm Rusya'yı yansıtsaydı ne yapardık! Öyleyken burada ana vatanın derinliklerinden gelen bir şey var; bunu hissediyoruz, kokusunu duyuyoruz. Evet, burada da kendisini yansıtan halktır, ana vatandır. Evet, hepimiz içten gelen duygularımızın esiriyiz. Hepimiz hayret edilecek bir iyilik ve kötülük karışımıyız. Kültüre de, Schiller'e de âşığız. Ama aynı zamanda meyhanelerde azıyor, birlikte içki içtiğimiz sarhoşların sakallarını yoluyoruz. Evet, iyi kalpli, çok iyi kalpli oluruz, ama ancak kendimizi iyi ve çok rahat hissettiğimiz zaman! En yüksek ideallere bile kendimizi fırtına gibi kaptırırız. Tam anlamıyla bir fırtına gibi! Ama bir şartla, o idealler bize gökyüzünden kendiliğinden yağsın ve en önemlisi bize bedavaya, evet bedavaya mal olsun! Yeter ki, onlar için bir şey ödemeyelim!

Ödemekten hiç hoşlanmıyoruz. Oysa bir şeyler almaktan çok hoşlanırız. Hem de her konuda öyledir. Evet, versinler, bize dünyanın akla gelebilecek tüm nimetlerini versinler! Tam anlamıyla elde edilebilecek tüm nimetleri! Daha azına razı olmayız. Ayrıca keyfimize hiçbir şekilde karışmayınız. O zaman ne kadar iyi, ne kadar mükemmel insanlar olduğumuzu ispat ederiz. Açgözlü değ-

liz. Hayır değiliz ama bize para veriniz. Daha çok, daha çok, mümkün olduğu kadar çok para veriniz. O zaman nasıl cömertçe, adi bir madenden başka bir şey olmayan parayı küçümseyerek, ondan nefret ederek, çılgınca eğlenir ve bir gece içinde nasıl har vurup harman savurduğumuzu gösteririz! Ama bize para vermezlerse, o zaman onu nasıl bulabileceğimizi gösteririz. Yeter ki onu almak için, içimizde büyük bir istek olsun! Her neyse tüm bunları sonradan sırayla gözden geçireceğiz.

Her şeyden önce, demin, ne yazık ki yabancı asıllı saygıdeğer ve sayın bir yurttaşımızın dediği gibi, 'arka avluya yalınayak, başıkabak' atılmış zavallı bir çocuk var. Tekrar ediyorum, sanığı savunmayı kimseye bırakacak değilim! Suçlayan da savunan da ben olacağım. Evet, biz de insanız. Biz de insan yüreği taşıyoruz. Biz de baba ocağında çocuklukta edinilmiş ilk izlenimlerin karakter üzerinde nasıl bir etki yapacağını tartabiliriz. Ama işte o çocuk, artık bir delikanlı, genç bir adam, bir subay olmuştur. Bu sırada kendisini, aşırı davranışları ve birini düelloya davet ettiği için, uçsuz bucaksız Rusya'mızın uzak sınır kentlerinden birine sürüyorlar. Orada görevliyken kendini eğlenceye kaptırıyor, eh artık tabii 'büyük gemiye büyük deniz ister.' Bizim paraya ihtiyacımız var. Her şeyden önce paraya! Böylece uzun tartışmalardan sonra, babası ile son olarak altı bin ruble üzerinde anlaşmaya varıyorlar, paralar da kendisine gönderiliyor. Bu arada şunu belirteyim ki, kendisi bu paraya karşılık bir belge de vermiştir. Bu altı bin rubleyi aldıktan sonra, mirasın geri kalan kısmından artık hemen hemen vazgeçtiğini, bu konuda babasına karşı mahkemelere başvurmayacağını açıklayan bir mektubu vardır.

İşte bu sırada karakter bakımından çok yüksek ve iyi yetişmiş bir genç kızla karşılaşıyor. Evet, ayrıntılara tekrar girecek değilim. Bunları biraz önce işittiniz. Bu işin içinde bir onur meselesi, bir kendini feda etme vardır! Söyleyeceğim bu kadar! Ciddi olmayan, ahlaksız bir genç olduğu halde, gerçekten soylu bir davranışta bulunuyor. Yüksek bir ideal karşısında yerlere kadar eğiliyor. Böyle olunca da gözlerimizin önünde son derece sempatik bir hayal olarak canlanı-

yor. Ama ondan hemen sonra, gene bu mahkeme salonunda hiç beklenmedik bir şekilde, madalyonun ters tarafı da gözler önüne serildi. Neden öyle olmuştur? Gene tahminler yürütmek cesaretini gösteremeyeceğim ve tahliller yapmaktan kendimi alıkoyacağım. Ama böyle bir durumun meydana gelmesi için herhalde nedenler vardır. Aynı genç kadın bize, uzun bir süredir gizli tuttuğu bir öfkeden ileri gelen gözyaşları içinde, yapmış olduğu bu, belki de ihtiyatsız ve taşkın, ama gene de vicdanlı, aynı zamanda cömertçe davranış yüzünden, bu adamın kendisini önce hor gördüğünü açıkladı. O alaycı gülümseyiş, herkesten önce nişanlısının dudaklarında belirmişti; oysa genç kadın, asıl onun ve yalnız onun böyle gülümsemesine dayanamazdı. Kendisine ihanet edeceğini bilerek (ki nişanlısı, genç kadının kendisinden gelecek her davranışı, hatta ihanetini bile hoş karşılayacağını düşünerek ona ihanet etmiştir), evet, bunu bilerek, ona mahsus o üç bin rubleyi teklif etmiştir. Bellidir ki, bu paraları genç adama, kendisine ihanet etsin diye vermektedir. Hiçbir şey söylemeden soğuk ve karşısındakini sınayan bakışı ile sanki 'Eh, bakalım kabul edecek misin, etmeyecek misin? Bu paraları kabul edecek kadar alçak biri olduğunu gösterecek misin?' diye soruyordu.

Nişanlısı ise ona bakıyor, düşüncelerini olduğu gibi anlıyor (zaten kendisi de burada önünüzde her şeyi anladığını açıklamıştır), öyleyken bu üç bin rubleyi kendine mal edip yeni sevgilisiyle iki gün içinde eğlenerek har vurup harman savuruyor! Artık neye inanacağız? Yaşamak için elinde olan son imkânları da feda eden ve tertemiz bir varlık karşısında yerlere kadar eğilen adamın cömertliğine mi, yoksa madalyonun bu kadar tiksindirici olan ters tarafına mı? Genel olarak, hayatta öyle oluyor ki, iki zıt kutup arasında ortayı bulmak gerekiyor; söz ettiğimiz olayda da tam anlamıyla öyle yapmak zorundayız. Sanık herhalde ilk anlattığımız olayda gerçekten içtenlikle soylu bir davranışta bulunmuştur, ama ikinci olayda aynı derecede içten gelen bir alçaklık göstermiştir. Neden öyledir? Çünkü biz Karamazov'lar yaradılıştan hiçbir sınır tanımayan insanlarız. (Bütün bu sözlerim zaten bunu göstermek içindi.) Öyle varlıklarız ki, içimizde birbirinin karşıtı olan çeşit çeşit

şeyler birleşmektedir. Ruhumuzda aynı anda iki sonsuzluk vardır: biri sayısız yüksek ideallerle doludur, öbürü ayaklarımızın altında en alçakça, en adice şeylerle dolu olan bir uçurumdur...

Biraz önce tüm Karamazov ailesini derinden ve yakından incelemiş olan genç araştırmacı Bay Rakitin'in ileri sürdüğü parlak düşünceyi hatırlayınız. Kendisi, bu zincirlerini koparmış, hiçbir şey karşısında boyun eğmeyen varlıklar için "alçaldıklarını hissetmek kadar, yüksek, soylu bir davranışta bulunduklarını hissetmek de vazgeçilmez bir ihtiyaçtır," demişti. Gerçekten de bu doğrudur. Birbirine karşıt olan bu duyguları durmadan, sürekli olarak hissetmek, onlar için ihtiyaçtır. Aynı anda iki uçurum içindedirler. Evet, iki uçurum içinde bulunuyoruz. Öyle olmazsa biz Karamazov'lar mutsuz, doyumsuz varlıklar oluruz. Yaşantımız dolu olmaz. Bizim varlığımız geniştir, tıpkı ana vatanımız Rusya gibi. Biz her şeyi içimize sindirir, her şeye ayak uydurarak yaşarız. Sırası gelmişken söyleyeyim sayın jüri üyeleri, şimdi bu üç bin rubleye değindiğimiz için olayları biraz atlayarak bazı şeyler anlatacağım, hoş görünüz.

Düşünün, bu adam o zaman paraları aldıktan, hem de onları böyle, bu kadar utanılacak, bu kadar rezilce bir şekilde, bu kadar alçalarak kabul ettikten sonra, aynı gün güya bunların yarısını ayırıyor, bir bezin içine dikiyor ve bunları tam bir ay boynunda taşıyor! Canının çektiği bunca şeye, olağanüstü ihtiyaçlarına rağmen onlara el sürmüyor! Sarhoş bir halde, meyhane meyhane dolaşırken de, sevgilisini rakibinden, babasından uzaklaştırabilmek amacıyla, muhtaç olduğu paraları bilmem kimden bulabilmek için, kentten bilmem nereye gitmek zorunda kaldığı zaman bile, o bez parçasındaki paralara el sürmek cesaretini göstermiyor!

Oysa hiç değilse sevgilisini, bu kadar kıskandığı ihtiyarın baştan çıkaran teklifleri karşısında bırakmamalı, yanından bir an olsun ayrılmaması, genç kadının sonunda, "Seninim," diyeceği anda, onunla birlikte o uğursuz hayattan mümkün olduğu kadar uzak bir yere fırlayıp gidebilmek için o anı beklerken, söz konusu bez parçasını açması gerekirdi! Hayır, bunu yapacak yerde, tılsımına el bile sürmüyor! Hem de nasıl bir nedenle? İlk akla gelen neden, daha

önceden de dediğiniz gibi, kendisine, "Ben seninim, al beni nereye istersen götür!" denildiği anda, yanında yel parası olarak bir şey bulundurmak isteğiydi. Ama bu ilk akla gelen neden, sanığın kendi ağzından açıkladığı ikinci neden yanında sönük kalıyor. Kendisi şunları söylemişti: 'Bu parayı üzerimde taşıdığım sürece, alçağın biriydim ama hırsız değildim. Çünkü her an hakaret ettiğim nişanlıma gidip, onu aldatarak kendisinden almış olduğum paranın yarısını önüne koyabilir, "Bak, paralarının yarısını eğlenerek sarf ettim ve böylece zayıf, ahlaksız (hatta istersen alçak da diyebilirsin) bir insan olduğumu gösterdim. (Bunları anlatırken sanığın kendi sözlerini tekrar ediyorum.) Ama alçağın biri de olsam, hırsız değilim, çünkü hırsız olsaydım paranın elimde kalan yarısını sana getirmez, öbür yarısına yaptığım gibi ona da el koyardım," diyebilirdim.'

Şaşılacak bir açıklama! Bu kadar rezilce bir durumda üç bin rubleyi kabul etmekten kendini alamayan aynı çılgın, ama zayıf iradeli adam, birden içinde öyle güçlü bir irade hissediyor ki, boynunda bin beş yüz ruble taşıyor da onlara el sürmek cesaretini gösteremiyor! Bu anlattığımız, incelemeye çalıştığımız karakterle bağdaşabilir bir şey midir? Hayır, izin verirseniz gerçek Dmitriy Karamazov'un (diyelim ki paralarını gerçekten bir bez parçasına dikmeye karar vermişti), böyle bir durumda, nasıl davranması gerektiğini söyleyeyim. Daha canı herhangi bir şeyi çektiği ilk anda, örneğin aynı paranın yarısını birlikte eğlenerek sarf ettiği yeni sevgilisinin gönlünü herhangi bir şeyle hoş etmek için, önce yüz ruble kadar bir şey almak üzere o bez parçasını açar, içinden o yüz rubleyi ayırırdı. Neden paranın yarısını olduğu gibi götürmeliydi? Bin dört yüz ruble de yeterdi. Nasıl olsa aynı şeyi söyleyebilirdi, "Alçağın biriyim ama hırsız değilim. Çünkü sana bin dört yüz ruble getirdim! Hırsız olsaydım, hepsini alır, hiçbir şey getirmezdim!" diyebilirdi. Böylece aradan bir süre geçtikten sonra, bez parçasını gene açmıştır, içinden ikinci yüzlüğü, ondan sonra üçüncüsünü, dördüncüsünü ye böylece ayın sonuna dek devam ederek sondan bir evvelki yüzlüğü de almıştır... Kendi kendine de hep aynı şeyi söylemiş, 'Alçağın biriyim ama hiç değilse hırsız değilim. Yirmi dokuz yüzlüğü har vurup, harman sa-

vurdum, ama hiç olmazsa bir tanesini geri getirdim, hırsız olsaydım onu da geri getirmezdim,' demiştir.

Sonunda, en son yüzlüğe bakıp, kendi kendine, 'Bir tek yüzlüğü geri götürmeye değmez! Şunu da alıp iyice bir eğleneyim!' demiştir. İşte bizim tanıdığımız gerçek Dmitriy Karamazov öyle yapardı! O bez parçası efsanesi gerçekle öylesine bağdaşmaz bir şeydir ki, böylesini insan aklından bile geçiremez. Her şey akla gelebilir, yalnız bu olamaz! Ama bu konuya gene döneceğiz."

İppolit Kirilloviç, baba ile oğul arasındaki aile ilişkileri ile aralarında meydana gelen anlaşmazlıklar konusunda, mahkeme heyetine bildirilmiş olan şeyleri sırayla, tekrar tekrar belirttikten ve mirasın paylaşılması konusunda eldeki delillere göre, kimin kime borçlu kaldığını, kimin kimin hakkını yediğini meydana çıkarmanın imkânsız olduğunu bir kez daha söyledikten sonra, Mitya'nın aklına sabit bir düşünce olarak takılan o üç bin ruble konusunda doktorların uzman olarak yaptıkları açıklamaya değindi.

VII

OLAYIN TARİHÇESİ

"DOKTORLAR incelemelerden sonra yaptıkları açıklamalarla, bize sanığın aklı başında olmayan bir insan, bir manyak olduğunu ispat etmeye çalıştı. Ben şunu iddia ediyorum ki, aslında aklı başındadır. Ama işin asıl kötüsü de budur. Eğer aklı başında olmasaydı, belki de çok kurnazca davranırdı. Manyak olduğuna gelince, bunu kabul edebilirim ama yalnız bir konuda, doktorların da belirttiği gibi, sanığın güya babasının kendisine borçlu kaldığı o üç bin ruble konusunda... Bununla birlikte, sanığın bu paralar söz konusu olunca, hemen çileden çıkmasını belki delilikten daha çok akla yakın bir şekilde açıklayan bir neden bulunabilir. Bana kalırsa, ben, sanığın akıl bakımından tüm yeteneklerini kullanabilecek ve normal bir durumda bulunduğunu ileri süren, yalnız sinirli ve öfkeli olduğunu söyleyen genç doktorun görüşünü paylaşırım. Bence işin asıl önemli noktası bu sanığın devamlı bir

şekilde çılgınca bir öfke içinde bulunmasının nedeni üç bin ruble gibi bir miktar değildi, aslında öfkesini uyandıran bambaşka bir neden vardı. Bu da kıskançlıktı!"

Sözün burasında İppolit Kirilloviç, sanığın Gruşenka'ya karşı duyduğu ve kaderini altüst eden tutkusunun ayrıntılı olarak tüm tablosunu gözler önüne serdi. Sözüne, sanığın "genç bir kadına temiz bir dayak çekmek" için gidişinden başladı. (İppolit Kirilloviç bunları söylerken, sanığın kullanmış olduğu sözleri aynen kullandığını belirtti.) Ama genç adam kadını dövecek yerde, ayaklarının dibinde kalmıştı. İşte aşk böyle başlamıştı. Aynı sırada ihtiyar da, sanığın babası da, gözlerini aynı genç kadına doğru çeviriyor. Garip ve uğursuz bir rastlantı oluyor. Her iki yüreğin içinde, aynı anda, hem de her iki erkek de, genç kadını daha önceden tanıdığı halde, hiçbir sınır tanımayan, tam anlamıyla Karamazov'lara özgü bir tutku alevleniyor.

Elimizde genç kadının kendi ağzından yaptığı bir açıklama var, 'Ben, her ikisiyle de alay ediyordum,' diyor. Evet, aniden hem biriyle hem de ötekiyle eğlenmek hevesine kapılmıştı. Eskiden böyle bir şey istemiyordu. Sonra birden içinde böyle bir heves uyandı. Sonunda her iki erkek de ona yenilmiş olarak karşısında boyun eğdi. Tanrıya tapar gibi paraya tapan ihtiyar, hemen, sırf genç kadın evini ziyaret etsin diye, üç bin ruble hazırladı. Ama kısa bir süre sonra, genç kadına kendi ismini vermeyi, hatta ona varlığını bağışlamayı bile mutluluk sayacak bir duruma geldi. Yeter ki genç kadın meşru eşi olmaya razı olsun. Bu konuda kesin delillerimiz vardır.

Sanığa gelince, yaşadığı trajediyi gözlerimizin önünde apaçık görüyoruz. Ama ne yapsın ki, genç kadının keyfi öyle bir 'oyun' oynamak istiyordu. Kendisini baştan çıkaran kadın, zavallı genç adama en küçük bir umut bile vermiyordu. Umuda, gerçek bir umuda, ancak son dakikada kendisine işkence eden kadının önünde diz çöktüğü, artık rakibi olan babasının kanına bulanmış olan ellerini ona uzattığı sırada kavuşabildi. İşte bu durumda tevkif edildi. Tevkif edildiği sırada, kadın, artık gerçekten içten gelen bir pişmanlık içinde, 'Beni de, beni de onunla birlikte Sibirya'ya gönderin. Onu ben bu hale getirdim, herkesten önce ben suçluyum!' diye bağırıyordu.

Dava konusu olayı anlatmak görevini üzerine alan yetenekli bir genç, daha önceden de değindiğim Bay Rakitin, kısa ama karakteristik birkaç cümle ile olayın kahramanı olan kadını şöyle tanıtıyor: Genç yaşta hayal kırıklığı, genç yaşta aldatılış, doğru yoldan sapma, baştan çıkaran ve kendisini bırakıp giden nişanlının ihaneti, ondan sonra fakirlik, namuslu ailelerin kendisini reddedişi, en sonunda da bugün bile velinimet saydığı zengin bir ihtiyarın koruyuculuğu... Belki de içinde pek çok iyi şey saklayan o genç yüreğe kin tohumları pek erken atılmıştı. Yavaş yavaş hesap bilen, sermaye biriktiren bir kadın tipi ortaya çıktı. İçinde alaycılık ve topluma karşı intikam duyguları besleyen bir tip!

Karakterinin böylece ortaya konmasından sonra, genç kadının sadece oyun olsun diye, sadece kötülük olsun diye nasıl olup da her ikisiyle eğlendiği anlaşılıyor. İşte, umutsuz bir aşk moral bozukluğu, nişanlıya ihanet ve kendi namusuna bırakılmış, ama başkasına ait olan bir paraya el koymakla geçen o bir aylık süre içinde sanık, bütün bunlardan başka, durmadan içini yakan bir kıskançlık yüzünden neredeyse kendini kaybedecek, kuduracak hale geliyor! Hem de kime karşı duyuyor bu kıskançlığı? Kendi babasına karşı! Üstelik kaçık ihtiyar, tutulduğu kadının gönlünü çelmeye, onu elde etmeye çalışıyor. Hem de bunu neyle yapıyor? Oğlunun iddiasına göre kendisine annesinden, kendi soyundan miras kalan ve oğlunun kendisini suçlamasına yol açan o üç bin rubleyle! Evet, kabul ediyorum bu dayanılacak şey değildi! Bu durumda insan manyak bile olabilir! İş parada değildi, mutluluğun böylesine iğrenç bir umursamazlıkla, bu paralarla yok edilmesiydi!"

Ondan sonra İppolit Kirilloviç, sanığın zihninde babasını öldürme düşüncesinin nasıl yavaş yavaş doğup geliştiğini anlatmaya koyuldu ve sözlerini olaylarla ispatlamaya çalıştı.

"Önce yalnız meyhanelerde dolaşıp bağırıyoruz. Tüm o ay bağırıp duruyoruz. Evet, biz insanlar arasında yaşamayı severiz, bu insanlara hemen en korkunç, en tehlikeli düşüncelerimizi bile açıklarız, insanlarla her şeyimizi paylaşmaktan zevk duyarız! Üstelik neden olduğu bilinmez, o insanların hemen bize karşı tam bir

sempati göstermelerini, tüm dertlerimizi, endişelerimizi anlamalarını, bize dalkavukluk etmelerini ve keyfimize karşı gelmemelerini isteriz. Yoksa kızar, hatta tüm meyhaneyi dağıtırız!"

Sözün burasında Yüzbaşı Snegiryov'la ilgili gülünç küçük hikâye anlatıldı.

"Bu ay içinde sanığı gören ve sözlerini işitenler, artık işin içinde yalnız bağırışlarla tehditlerin bulunmadığını, böylesine çılgınlığa varan bir durumda, o tehditlerin de belki gerçek bir davranışa çevrileceğini hissediyordu."

Savcı bunu söyledikten sonra, manastırda yapılan aile toplantısını, Alyoşa ile olan konuşmaları, sanığın yemekten sonra babasının evine zorla girdiği vakit meydana gelen çirkin zorbalık sahnesini anlattı. Sonra devam etti:

"Sanığın daha bu olay meydana gelmeden önce artık soğukkanlılıkla, iyice düşünerek ve önceden beslediği bir niyetle babası ile olan anlaşmazlıklarına, onu öldürerek son vermeye kararlı olduğunu ısrarla ileri sürecek değilim. Bununla birlikte, bu düşünce birkaç kez aklına gelmişti. Hatta bu konu üzerinde düşünmüştü. Bunu ispat etmek için olaylar, tanıklar gösterebiliriz, hatta kendi açıklamasını bile söz konusu edebiliriz. Size şunu belirtmek isterim ki sayın jüri üyeleri, bugüne dek olayların zorladığı bu cinayeti işlemek için sanığın tam anlamıyla ve bilinçli olarak önceden niyet beslediğini ileri sürmek konusunda kararsızdım. Kesin olarak inanıyordum ki, ileride meydana gelecek olan uğursuz anı, içinden çok kez geçirmiştir. Bunu yalnız şöylece aklından geçirdiğini, sadece mümkün bir şey olarak düşündüğünü, ama daha ne tarihini ne de şartlarını tasarlamış olduğunu sanıyordum. Bu konudaki kararsızlığım yalnız bugüne dek, Bayan Verhovtseva o uğursuz belgeyi ibraz edinceye dek sürdü. Sözlerini kendiniz de işittiniz baylar, bu bir plan, bu bir cinayet programıdır!.. İşte, talihsiz sanığın 'sarhoş ağzıyla' yazdığı mutsuz mektubunu böyle nitelemiştir. Gerçekten de, bu mektupta tam bir program ve önceden beslenen bir niyet bulunduğunu belirten tüm işaretler vardır. Mektup cinayetten iki gün önce yazılmıştır; böylece şimdi kesin olarak öğrenmiş oluyoruz ki,

sanık korkunç niyetini gerçekleştirmeden iki gün önce, eğer ertesi günü para bulamazsa yastığının altında bulunan paraları almak için babasını öldüreceğini yeminle açıklamıştır. 'Kırmızı kurdeleli pakette olan parayı alacağım. Yeter ki, İvan buradan gitsin' demiştir. İşitiyorsunuz ya, 'Yeter ki İvan gitsin!' Demek ki, her şey artık düşünülmüş, tüm koşullar tartışılmıştır. Sonra ne oluyor? Her şey tam yazıldığı gibi yerine getiriliyor!

İşin içinde kesin olarak önceden beslenen bir niyet, bir tasarlama vardır. Cinayet hırsızlık niyetiyle işlenecekti. Bu açıkça bildirilmiş, yazılmış, altı da imza edilmiştir. Sanık, kendi imzasını inkâr etmiyor. Diyeceklerdir ki, 'Bunu bir sarhoş yazmıştır.' Ama bu hiçbir şeyi küçültmüyor. Hatta aksine işi daha da önemli bir hale sokuyor. Sanık sarhoşken, ayık olduğu sırada tasarladığı şeyleri yazmıştır. Eğer ayıkken bunu düşünmemiş olsaydı, sarhoşken de yazmazdı. 'Peki, neden niyetini meyhanelerde bağıra bağıra söyledi?' diyeceklerdir. 'Böyle bir işe önceden niyet besleyen insan susar, her şeyi içinde saklar,' diyeceklerdir. Doğru, ama sanık daha zihninde bir plan, bir niyet yokken sadece içinden bir istek geçirdiği sırada, daha içindeki eğilim iyice gelişmeden bunu bağıra bağıra söylüyordu. Sonradan görüyoruz ki artık, bundan bağıra bağıra söz etmesi azalıyor.

Bu mektubun yazıldığı akşam sanık, Başkent Meyhanesi'nde iyice içtikten sonra, alışıldığının tersine hiç konuşmamış, bilardo oynamamış, bir kenara oturmuş ve hiç kimseyle sohbet etmemiştir. Yalnız kentteki dükkânlardan birinde satış memuru olarak çalışan birini yerinden kovmuştur. Ama bunu, hemen hemen bilinçsiz olarak, sadece artık meyhaneye girerken kavga çıkarmadan edemeyeceği için yapmıştır. Gerçi sanık, son kararı verirken aklına daha önceden, kentte bu konuda artık pek çok bağırıp çağırdığını ve niyetini yerine getirdiği vakit, bunun aleyhinde bir delil olarak onu suçlamak için rahatça kullanılacağını aklından geçirmeliydi. Ama ne yapmalı ki, bir kez artık bunu açıklamıştı. Ağzından çıkanı geri alamazdı. Hem sonra, daha önce talih onu kurtarmıştı ya! Şimdi de kurtarabilirdi! İnanın ki, yıldızımıza güveniyorduk baylar!

Bununla birlikte şunu da açıklamalıyım ki, sanık bu uğursuz dakikanın gelip çatmaması, kanlı bir sonucun meydana gelmemesi için, pek çok çaba göstermiştir. Bunu kendisine özgü bir dille yazmıştır. 'Yarın tüm insanlardan üç bin ruble isteyeceğim, insanlar parayı vermezlerse kan akacaktır!' diye yazmıştır. Sarhoşken yazılan bu sözler ayıkken, tıpkı yazıldığı şekilde yerine getirilmiştir!"

Sözün burasında İppolit Kirilloviç, Mitya'nın cinayeti işlemekten kaçınmak için gösterdiği tüm çabaların ayrıntılı olarak anlatımına geçti. Samsonov'a gidişini, Lyagaviy'le görüşmek için yaptığı yolculuğu anlattı; hepsini de belgelerle ispatlıyordu. Sonunda sanık, bitkin, gülünç bir duruma düşmüş, aç bir halde ve yolculuğu yapmak için gereken parayı sağlamak üzere saatini satmış olarak (bununla birlikte üzerinde güya bin beş yüz rubleyle, ama "güya" evet, güya diyorum), sevdiği kadını kentte bıraktığı için kıskançlıktan kendi kendini yiyip bitirerek orada bulunmadığı sırada kadının Fyodor Pavloviç'e gideceğini düşünerek, kente dönüyor. Çok şükür! Kadın Fyodor Pavloviç'e gitmemiştir! Sanık, onu kendi eliyle koruyucusu Samsonov'un evine kadar götürüyor.

Ne gariptir, Samsonov'a karşı kıskançlık göstermiyoruz. Bu da dava konusu olan olayın psikolojik yönünü yansıtan oldukça karakteristik bir noktadır. Ondan sonra sanık hemen, "arka bahçede" olan gözetleme yerine gidiyor. Ama orada Smerdyakov'un sara krizi geçirdiğini, öbür uşağın da hasta olduğunu öğreniyor. Artık meydan açıktır, işaretleri de bildiğine göre, durmasına imkân var mı? O ne kışkırtıcı bir durumdur!

Öyleyken, sanık gene de her şeye rağmen, kendini tutuyor, hepimizin saygı duyduğu ve geçici bir zaman için burada oturan Bayan Hohlakova'ya gidiyor. Çoktandır durumuyla ilgilenen bu bayan, ona en akıllıca öğüdü veriyor. Bütün bu içki âlemlerini, bu iğrenç gönül macerasını, bu meyhane meyhane boş boş dolaşmayı, genç vücudunun gücünü boşuna harcamayı bırakıp, Sibirya'ya, altın madenlerine gitmek! 'İçinizde fırtına gibi esen gücü, maceralara susamış romantik karakterinizi tatmin edecek tek yer orasıdır,' diyor."

İppolit Kirilloviç, konuşmanın nasıl sonuçlandığını, Gruşenka'nın Samsonov'a gitmediğini anlayınca, sinirleri fena halde bozulan mutsuz adamın, sevgilisinin kendisini aldattığını, o sırada muhakkak Fyodor Pavloviç'in evinde bulunduğunu düşünerek, nasıl çileden çıktığını belirtti. Böylece olayın, sanığın kaderi üzerine nasıl bir rol oynadığına dikkat çekerek şöyle devam etti:

"Hizmetçi kadın ona, sevgilisinin 'eski göz ağrısı' ve 'asıl hak sahibi' olan erkeğiyle birlikte Mokroye'de olduğunu söylemek fırsatını bulsa, hiçbir şey olmayacaktı! Ama kadın, korkudan ne söyleyeceğini şaşırmış, yeminler etmeye, haç çıkarmaya başlamıştı ve eğer sanık onu hemen orada öldürmediyse, bunu kendisine ihanet eden sevgilisini bulmak için, rüzgâr gibi yola koyulduğundan yapmamıştı. Yalnız şuna dikkatinizi çekerim, ne kadar kendinden geçmiş olursa olsun gene de yanına bakır havanelini almayı ihmal etmemiştir! Neden ille o bakır havanelini almıştı? Neden başka bir silah almamıştır, sorarım size? Eğer biz bir aydır olup bitecekle-rin tablosunu zihnimizde canlandırmışsak, ona hazırlanmışsak, gözümüze çarpan ve silah olarak kullanabileceğimiz herhangi bir şeyi kapmamız normaldir. Zaten neyin bize silah olabileceğini bir aydır tasarlamış bulunuyoruz. İşte bu yüzden bir anda eşyayı görür görmez, kararsızlığa düşmeden onu silah olarak kabul ederiz. Bu bakımdan gene diyebiliriz ki, sanık bu uğursuz bakır havanelini, bilinçsiz olarak, elinde olmayarak yakalamış değildi. İşte kendisi-ni babasının bahçesinde görüyoruz... Alan boş, ortada hiçbir tanık yok, derin ve sessiz bir gece, karanlık... ve kıskançlık.

Sanık, kadının orada, rakibi ile birlikte rakibinin kolları ara-sında bulunduğunu ve belki de o anda kendisi ile alay ettiğini dü-şünerek, boğulur gibi oluyordu. Hem bu yalnız şüphe değil ki... Artık hangi şüpheden söz edilebilir? Aldatılış apaçık ve bellidir. Kadın şurada, pencerelerinden ışık sızan odada, onun yanında, perdenin arkasındadır! İşte mutsuz adam, yavaşça pencereye yak-laşıyor, saygı ile içeriye bakıyor sonra... olanlara uslu uslu boyun eğiyor ve kazadan beladan uzak olmak, herhangi bir şeyin, tehlikeli ve ahlaksızca bir şeyin meydana gelmemesi için akıllıca davrana-

rak oradan çekilip gidiyor... İşte bizi buna inandırmak istiyorlar. Biz ki, sanığın karakterini biliyor, onun ahlak bakımdan nasıl bir durumda olduğunu anlıyor, olup bitenlerden ötürü ne halde olduğunu kavrıyoruz. Onun bu haldeyken ve en önemlisi kapıyı hemen açtırıp içeriye girmesini sağlayacak işaretleri bildiği halde, oradan uzaklaştığına inanmanızı istiyorlar!"

Söz, "işaretlere" gelince, İppolit Kirilloviç suçlamalarını bir tarafa bırakarak, cinayeti Smerdyakov'un işlediğine dair baştaki bölümde ileri sürülen şüpheleri tamamen ortadan kaldırmak ve bu düşünceyi artık bir daha akla gelmeyecek şekilde silmek için, ayrıntılı olarak Smerdyakov'dan söz etmeyi zorunlu saydı. Bunu oldukça esaslı bir şekilde yaptı ve herkes ileri sürülen bu tahmini olmayacak bir şey olarak küçümsediği halde, gene de oldukça önemli saydığını anladı.

VIII

SMERDYAKOV ÜZERİNE ETÜT

İPPOLİT Kirilloviç, "Bir kez böyle bir şüphe nasıl akla gelebilirdi?" diye bir soruyla söze başladı. "Smerdyakov tarafından cinayetin işlenmiş olduğunu, önce sanığın kendisi tevkifi sırasında bağırarak ileri sürmüştür. Böyleyken bağırarak söylediği bu ilk sözden şu ana kadar, yaptığı bu suçlamayı destekleyebilecek bir tek olay, hatta olayı bırakalım, insanın olay olarak kabul edebileceği en küçük akla uygun bir ipucu gösterememiştir. Ondan sonra, bu suçlamayı yalnız üç kişi tekrarlamıştır: Sanığın iki kardeşi ile Bayan Svetlova. Ama sanığın kardeşlerinden büyüğü şüphesini ancak bugün, hasta bir halde, tam anlamıyla zihninin bulandığı, beyin humması geçirdiği bir sırada açıkladı. Oysa daha önce tüm bu iki ay içinde (ki bu bizce kesin olarak bilinmektedir), ağabeyinin suçlu olduğu kanısını paylaşıyor, hatta bu düşünceye karşı gelmeyi aklından bile geçirmiyordu. Ama bu konuyu etraflı olarak daha sonra tekrar inceleriz.

Sonra, sanığın kardeşlerinden küçüğü, kendiliğinden, Smerdyakov'un suçluluğunu gösteren en küçük bir delili bile bulunmadığını, bu düşünceye ancak sanığın kendi sözlerine bakarak ve 'yüzündeki ifadeden' ötürü varmış olduğunu bildirdi. Evet, bu muazzam delil, biraz önce iki kez kardeşi tarafından ileri sürülmüştü. Bayan Svetlova ise, belki daha da müthiş bir şey söylemişti. 'Sanık size ne söylerse ona inanın, kendisi yalan söyleyecek adam değildir.' İşte, sanığın akıbeti ile aşırı derecede ilgili olan bu üç kişinin Smerdyakov'un suçluluğu konusunda ileri sürebildiği, elle tutulur tüm deliller bundan ibaret. Bu arada Smerdyakov'un suçluluğu ağızdan ağıza dolaştı, tutundu ve belki de hâlâ tutuluyor. Buna inanılabilir mi? Böyle bir şey akla gelebilir mi?"

Sözün burasında İppolit Kirilloviç, "hayatına hastalık yüzünden krize tutulduğu bir sırada, zihni durumu bozulmuş, cinnete uğramış bir durumda son veren" Smerdyakov'un karakterini birkaç sözle anlatmayı gerekli buldu. Smerdyakov'u akıl bakımından fazla gelişmemiş, belirsiz bir tahsil kırıntısı edinmiş, aklının almayacağı felsefelerle zihni karışmış ve pratik olarak efendisinin, hatta belki babası Fyodor Pavloviç'in yaşadığı dizginsiz, sınır tanımaz hayatından, teorik olarak da efendisinin büyük oğlu ile yapmış olduğu çeşitli garip felsefe tartışmalarından edindiği çağdaş görev ve sorumluluk teorilerinden ürkmüş bir insan olarak tanıttı; İvan Fyodoroviç'in de onunla seve seve sohbet ettiğini, bunu herhalde can sıkıntısından ya da daha iyi bir eğlence bulamadığı için, onunla alay etmek ihtiyacından yaptığını belirtti.

"Efendisinin evinde geçirdiği son günlerdeki ahlak durumunu bana kendisi anlattı," diye açıkladı. "Ama başkaları da aynı şeyi tanıklık ederken söyledi. Sanığın kendisi, kardeşi hatta uşağı Grigoriy bile, yani onu oldukça yakından tanıyan herkes aynı şeyi söylemiştir. Bundan başka, sara hastalığından bitkin bir halde olan Smerdyakov, 'tavuk gibi ürkekti.' Sanığın kendisi henüz böyle bir açıklamanın kendi çıkarına uygun olmadığını idrak etmediği bir sırada, bize 'O benim ayaklarıma kapanmış, ayaklarımı öpmüştür' ve 'Bu saralı bir tavuktan başka bir şey değil' diyerek onu, kendisine özgü bir

dille tanımlamıştır. Öyleyken, sanık işte böyle bir adamı kendisine bir sırdaş olarak seçmiş (ki bunu bize kendisi açıklamıştır) ve onu o kadar korkutmuştur ki, sonunda öbürü ona bir casus, bir haberci olarak hizmet etmeye razı olmuştur. İşte evde gözcülük eden bir kişi olması sonucudur ki, efendisine ihanet etmekte, sanığa içinde para bulunan bir paketin varlığından ve efendisinin evine girebilmek için ne gibi işaretler vermesi gerektiğinden söz açmıştır. Hem bunu haber vermemesine imkân yoktu ki. Sonradan, kendisini korkutarak eziyet etmiş olan adam, artık tevkif edildiği ve onu cezalandırmak için yanına gelebilecek durumda olmadığı halde, karşımızda titreyerek, 'Beni öldürürlerdi efendim, bunu apaçık görüyorum, beni öldürürlerdi efendim,' diyordu. 'Benden her an şüphe ediyorlardı efendim, sırf öfkelerini yatıştırmak için, kendiliğimden, hemen, her sırrı kendilerine haber vermekte acele ediyordum efendim; ki böylece karşılarında suçlu olmadığımı görebilsin ve beni sağ bıraksınlar.' İşte, Smerdyakov'un söylediği sözler bunlardır. Bunları bir yere yazmış ve aklımda tutmuşumdur. 'Bazen bana öyle bir bağırırlardı ki, hemen karşılarında dizüstü yere atardım kendimi,' diyordu.

Yaradılıştan çok namuslu bir genç olan ve yitirdiği parayı kendisine geri verdiği vakit, bu davranışı ile ve dürüstlüğü sayesinde efendisinin güvenini kazanmış olan zavallı Smerdyakov, öyle sanıyorum ki, velinimeti saydığı ve sevdiği efendisine ihanet ettiğinden ötürü müthiş vicdan azabı çekiyordu. En büyük psikologlara göre, saraya tutulup hastalıkları şiddetli olanlar, daima hiç durmadan, tabii hastalıklarından ileri gelen bir ısrarla kendilerini suçlar. Kendi 'suçluluklarından' ötürü üzüntü çeker, birilerine, bir şeylerden ötürü vicdan azabı duyarak kendilerine eziyet eder, çoğu zaman ortada hiçbir şey yokken olup bitenleri abartır, hatta işlemedikleri suçları, cinayetleri işlediklerini uydururlar. İşte, böyle bir adam, korkudan ya da korkutulmaktan ötürü kabahatli, hatta suçlu olabilir. Bundan başka, gözünün önünde hazırlanan ortamda, kötü bir şeyin meydana gelebileceğini şiddetle hissediyordu. Fyodor Pavloviç'in ortanca oğlu İvan Fyodoroviç, felaketten biraz önce Moskova'ya gideceği sırada, Smerdyakov kalması için yalvarmıştı, öyleyken korkak bir

adam olduğu için tüm şüphelerini apaçık ve kesin bir şekilde ona açıklamak cesaretini kendinde bulamamıştı. Yalnız imalarla yetinmişti. Ama karşısındaki imalarını anlamadı. Bu arada şunu belirtmeli ki Smerdyakov, İvan Fyodoroviç'i bir koruyucu, bir garanti olarak görüyordu; sanki o evdeyken hiçbir felaket olmazdı. Dmitriy Karamazov'un "sarhoş ağzıyla" yazdığı mektupta kullandığı sözleri hatırlayınız. 'İhtiyarı öldüreceğim, yeter ki İvan gitsin!' demek ki, İvan Fiyoroviç'in orada bulunması herkese evde sakinliğin, düzenin bir garantisi olarak görünüyordu. İşte böyle sayılan bir adam çekip gidiyor. Smerdyakov ise genç efendisi gittikten hemen bir saat sonra sara krizine tutuluyor. Bunun artık anlaşılmayacak bir yönü yoktur. Burada şunu hatırlatmak gerekir ki, çektiği korkulardan ve bir bakıma umutsuzluktan bitkin bir hale gelen Smerdyakov, özellikle son günlerde sara krizinin yaklaştığını hissediyordu; zaten daha önceden bu kriz kendisine moral gerginlik ve sarsıntı anlarında geliyordu. Tabii bu krizlerin gününü, saatini, önceden söylemeye imkân yoktur. Ama her saralı krize tutulabilecek bir durumda olduğunu önceden hissedebilir. Tıp öyle söylüyor. İşte İvan Fyodoroviç gider gitmez, Smerdyakov bu benzetme hoş görülürse, kendisini 'yetim' ve 'koruyucusuz kalmış' hissederek, görevi gerektirdiği için bodruma gidiyor, merdivenden aşağı iniyor, inerken de 'Kriz gelir mi, gelmez mi? Ya gelirse o zaman ne yaparım?' diye düşünüyor.

İşte bu duygulardan, bu soruların kendisinde yarattığı kuşkulardan ötürü, birden boğazında sara krizi başlamadan önce daima hissettiği spazmı duyuyor. Birden ve ta yukarıdan yuvarlana yuvarlana, kendinden geçmiş bir halde bodrumun dibine düşüyor. Şimdi aslında çok tabii bir rastlantı olan bu olaydan ötürü, kurnazlık göstererek, sanki Smerdyakov mahsus hasta numarası yapmış gibi bir şüphe ileri sürüyor, durumunun öyle gösterdiğini söylüyorlar! İyi ama bunu mahsus yaptıysa o zaman şöyle bir soru akla geliyor: Niçin yaptı? Hangi hesapla, hangi amaçla yaptı? Artık tıptan söz etmiyorum. Diyelim ki, bilim yanılıyor, doktorlar da gerçeği yapmacıklıktan ayırmasını bilemedi. Öyle olsun, diyelim ki öyle oldu. Şimdi benim soruma karşılık verebilir misiniz? Böyle bir yapmacıklığa başvurmasının

nedeni neydi? Cinayeti tasarladıktan sonra, böyle bir krize tutularak herkesin dikkatini daha önceden, mümkün olduğu kadar çabuk, evlerinde olup bitenlerin üzerine çekmek için olmasın?

Sayın jüri üyeleri, cinayet gecesi Fyodor Pavloviç'in evinde eskiden olduğu gibi beş kişi vardı, birincisi Fyodor Pavloviç'ti. Ama Fyodor Pavloviç kendisini öldürmedi, bu belli bir şey. İkincisi uşağı Grigoriy'di. Onu da az kalsın öldürüyorlardı. Üçüncüsü Grigoriy'in karısı Marfa İgnatyevna. Artık efendisinin katili olarak bu kadını göstermek ayıp bir şey olur. Geriye iki kişi kalıyor: sanık ile Smerdyakov! Mademki sanık, cinayeti kendisinin işlemediğini kesin olarak söylüyor, o halde katil Smerdyakov olmalı. Başka biri gösterilemez. Başka bir katil arayıp bulmaya imkân yoktur! İşte dün intihar eden zavallı geri zekâlıya "kurnazca", böylesine büyük bir iftirada bulunmak düşüncesi, buradan doğuyor! Asıl neden, sadece katil olarak ileriye sürülecek başka birini bulmak imkânının bulunmamasıdır! Bir başkası üzerinde, altıncı bir kişi üzerinde en küçük de olsa, herhangi bir şüphe gölgesi düşmüş olsa, şu kanıdayım ki, sanığın kendisi bile o zaman Smerdyakov'a iftira etmekten utanır, bu altıncı şahsı ileri sürerdi. Çünkü bu cinayetle Smerdyakov'u suçlamak tam anlamıyla saçma bir şeydir!

Baylar, psikolojiyi, tıbbı, hatta mantığı bile bir yana bırakalım, yalnız olayları, sadece olayları ele alalım. Bakalım bu olaylar bize neler söylüyor. Diyelim ki, cinayeti Smerdyakov işledi. İyi ama bu iş nasıl yaptı? Tek başına mı, yoksa sanıkla iş birliği yaparak mı? Önce birinci tahmini inceleyelim. Yani Smerdyakov'un cinayeti tek başına işlediğini kabul edelim. Tabii eğer öldürdüyse, bunu bir nedenle, herhangi bir çıkarı olduğu için yapmıştır. Bu adamda cinayeti işlemek için sanıkta olduğu gibi, kıskançlık, nefret ve buna benzer birçok neden olmadığına göre, tabii ki bu işi yalnız para için, efendisinin bir pakete doldurduğu o üç bin rubleyi almak için işleyecekti. Ama işte cinayeti tasarladıktan sonra, gelip bir başka kişiye, üstelik bu işle son derece ilgili olan birine, yani sanığa, para konusunda bildiği ne varsa hepsini ve işaretleri önceden açıklıyor. Paketin nerede bulunduğunu, üzerine ne yazıldığını, nasıl bir kâğıda sarılmış oldu-

ğunu ve en önemlisi, efendisinin evine girebilmek için hangi 'işaretlere' başvurmak gerektiğini söylüyor. Peki, bunları doğrudan doğruya kendini ele vermek için mi yapıyor? Yoksa karşısına tek başına içeriye girip paketi almak isteğine kapılacak bir rakip çıkarmak için mi? Evet, biliyorum diyecekler ki, bunu korkusundan haber verdi.

Ama bu nasıl olur? Böyle korkusuzca vahşice bir cinayeti gözünü kırpmadan tasarlayabilen, sonradan da onu işleyebilecek karakterde olan bir insan, dünyada yalnız kendisinin bildiği, kimseye açıklamadığı takdirde dünyada hiç kimsenin aklına bile gelmeyecek böylesine önemli şeyleri başkasına açıklıyor, bu olamaz! Ne kadar korkak olursa olsun, mademki böyle bir işi tasarlamıştır, artık ne pahasına olursa olsun bunu hiç kimseye söylememesi gerekirdi, özellikle paketten ve işaretlerden hiç söz açmazdı. Çünkü öyle bir şey yapmakla kendisini ele vermiş olurdu. Eğer muhakkak bir şeyler bildirmesi isteniyorsa, mahsus bir şey uydurur ya da bir yalan söyler, ama bu konuda susardı! Aksine tekrar ediyorum ki, eğer bu paralardan söz etmeyip cinayeti işlemiş, sonra da bu paraları almış olsaydı, hiç kimse onu, hiç değilse hırsızlık etmek amacıyla cinayet işlemiş olmakla suçlayamazdı. Çünkü bu paraları ondan başka hiç kimse görmemişti! Bu paraların evde bulunduğunu hiç kimse bilmiyordu! Onu cinayetle suçlayacak olsalar bile, muhakkak bu cinayeti herhangi bir başka nedenden ötürü işlediğini düşünürlerdi. Ama daha önceden böyle bir şeyi yapacak nedenleri fark etmedikleri için aksine herkes, efendisi tarafından sevildiğini, efendisinin ona karşı güven beslediğini, bu bakımdan gözde olduğunu bildiği için, tabii şüphe edilecekler arasında en son ona sıra gelirdi. Ondan önce cinayeti işlemek için nedenleri olan, hatta böyle nedenleri olduğunu saklamadan, bağıra bağıra herkese açıklayan birinden, sözün kısası öldürülenin oğlundan, Dmitriy Fyodoroviç'ten şüphe ederlerdi. Smerdyakov cinayeti işlemiş, efendisini soymuş, öyleyken öldürülenin oğlu suçlanmış olurdu. Böyle bir şey katil olan Smerdyakov'un çıkarına bir şey olacaktı, değil mi? İyi ama işte Smerdyakov cinayeti tasarladıktan sonra, gidip efendisinin bu oğluna, Dmitriy'e, para paketini ve işaretleri bildiriyor. Ne kadar mantıklı, ne kadar akla uygun bir şey değil mi?

Diyelim ki, Smerdyakov'un tasarladığı cinayetin günü gelip çatıyor, kendisi de numara yaparak, güya sara krizi geçiriyormuş gibi kendini baş aşağı, aşağıya atıyor. Bunu neden yapıyor? Tabii önce şunun için, kendisini tedavi etmeyi aklına koyan Grigoriy, eve bekçilik edecek bir kimse kalmadığını görünce, tedavisini erteleyecek ve oturup bekçilik etmeye başlayacaktı. İkincisi, muhakkak ki efendisi artık hiç kimsenin kendisine bekçilik etmediğini görünce ve oğlunun gelmesinden çok korktuğu için (ki bu korkusunu hiçbir vakit gizlememiştir) daha da güvensiz, daha da ihtiyatlı davranacaktı. Sonunda da tabii kendisini, Smerdyakov'u geçirdiği krizden bitkin bir halde, hemen mutfaktan, müştemilatın ta öbür ucuna, Grigoriy'in odasına, karısıyla ikisinin yattığı odaya, bölme ile ayrılmış yerin öbür tarafına, kendi, yataklarının üç adım berisine taşıyacaklardı. Zaten sara krizine tutulur tutulmaz efendisinin emri ve yufka yürekli Marfa İgnatyevna'nın isteği üzerine daima öyle yapılırdı. Oysa mutfakta, herkesten ayrıydı, odasının ayrı bir kapısı vardı, serbestçe girip çıkabiliyordu. İşte orada, perde ile ayrılmış bölmede, herhalde hasta numarası yapmak için inlemeye başlayacak, daha doğrusu iniltisi ile tüm gece onları uyanık tutacak (ki Grigoriy ile karısı ifade verirken öyle olduğunu açıklamıştır) ve bütün bunları, evet bütün bunları birden yattığı yerden kalkarak gidip efendisini öldürmek daha rahat olsun diye yapacaktı!

Evet, belki diyeceklerdir ki, Smerdyakov mahsus hasta numarası yapmıştır; hasta olduğunu sanarak kendisinden şüphe etmesinler diye. Sanığa ise paraları ve işaretleri, aslında öbürü hevese kapılsın ve kendisi gelip cinayeti işlesin diye haber vermiştir, öbürü gelip cinayeti işledikten, paraları alıp gittikten ve bu arada belki de gürültü, patırtı ederek tanıkları uyandırdıktan sonra, buraya dikkat ediyor musunuz, Smerdyakov da kalkacak, gidecek... Evet, gidip ne yapacaktı? Yoksa efendisini ikinci bir kez öldürecek ve zaten götürülmüş olan paraları ikinci bir kez alıp götürecekti. Baylar siz benimle alay mı ediyorsunuz? Böyle saçma tahminleri yürütmekten bile utanç duyuyorum. Öyleyken sanık, işte tam bu söylediğim şeyleri ileri sürüyor. 'Ben evden çıkıp Grigory'i yere devirmiş etrafı gürültüye vermiştim. Smerdyakov

ondan sonra kalkmış, gidip cinayeti işlemiş, paraları da bu arada çalmış,' diyor. Artık Smerdyakov'un sanki bunları önceden görüyormuş gibi, yani efendisinin sinirleri bozuk, çileden çıkmış oğlunun sadece pencereden saygı ile bakmakla yetineceğini ve işaretleri bildiği halde ortadan çekilip, avı olduğu gibi Smerdyakov'un eline bırakacağını nasıl tahmin edebileceğinden söz açmıyorum! Soruyu ciddi olarak soruyorum: Smerdyakov cinayeti ne zaman işlemiştir? Bana zamanını gösterin! Çünkü zamanını göstermeden onu suçlayamayız!

Diyelim ki geçirdiği şey, gerçekten bir sara krizidir. Hasta birden kendine gelmiş, bir çığlık işitmiş, dışarı çıkmıştı. Peki, sonra ne oldu? Etrafına bakıp kendi kendine, 'Dur, gidip efendimi öldüreyim,' mi dedi? Peki, orada olup bitenleri meydana gelen olayları nereden bilebilirdi? Kendisi baygın yatıyordu değil mi ya? Her neyse, bunu burada keselim, hayalin de bir sınırı vardır, baylar.

Bazı ince zekâlı kişiler, 'Peki ya ikisi anlaştıysa, ya cinayeti ikisi birlikte işlemiş, paraları da aralarında bölüşmüşse, o zaman ne olacak?' diyebilir. Evet, bu gerçekten önemli bir şüphedir. Bu şüpheyi doğrulayacak çok önemli deliller de ileri sürebiliriz. Biri cinayeti işliyor, tüm şüpheleri kendi üzerine alıyor, öbürü, suç ortağı ise güya sara krizine tutulmuş gibi yan gelip yatıyor, sırf daha önceden herkeste bir şüphe, efendisinde bir kuşku, Grigoriy'de de bir endişe uyansın diye! Merak edilecek bir şeydir, iki suç ortağı böyle çılgınca bir planı hangi nedenlere dayanarak akıllarına koymuştur? 'Belki de Smerdyakov bu işte hiç de doğrudan doğruya çalışmış bir suç ortağı değildi. Belki suç ortaklığı pasifti, belki acı çektiği için buna karışmıştı,' diyeceklerdir. Belki de zaten korkutulmuş olan Smerdyakov, sadece cinayete karşı koymamaya razı olmuştu ve kendisini efendisinin öldürülmesine göz yumduğu için suçlayacaklarını önceden sezdiği halde, bağırmamış, karşı koymamıştı; belki daha önceden Dmitriy Karamazov'dan tüm bu süre içinde, güya sara krizine tutulmuş gibi yatmak için izin koparmıştı. Belki, 'Sen istediğin gibi cinayeti işle, ben bu işte yokum,' demişti.

İyi ama sara krizi gene de evde gürültü patırtı koparacaktı. Dmitriy Karamazov'un bunu tahmin ederek böyle bir anlaşma-

ya girmesine imkân yoktu! Ama buna da razı olayım. Diyelim ki Dmitriy buna razı oldu. Öyle de olsa, o zaman katilin de, tüm bu işi planlayanın da Dmitriy Karamazov olduğu, Smerdyakov'un ise sadece pasif bir suç ortağı, hatta suç ortağı bile değil, sadece korkudan, elinde olmayarak, bu işe göz yuman biri olduğu anlaşılacaktı. Mahkeme bu farkı muhakkak ortaya koyacaktı! Oysa ne görüyoruz? Sanığı tevkif ettikleri anda, kendisi hemen tüm suçu Smerdyakov'un üzerine yüklüyor. Hatta yalnız onu, bir tek onu suçluyor! Kendisi ile suç ortağı olduğunu bile söylemiyor. Tek başına onu suçluyor, 'Bu işi tek başına yaptı, cinayeti o işledi ve paraları da o çaldı, bu iş onun işi!' dedi. Bunlar ne biçim suç ortağı ki, hemen birbirlerini ele veriyor. Böyle şey hiçbir zaman olamaz. Hem şu noktaya dikkat edin baylar! Karamazov ne kadar büyük bir tehlikeyi göze alıyor. Asıl katil kendisidir. Cinayeti yalnız bu işe zorla göz yuman ve tüm o süre boyunca bölmenin öbür tarafında yatmış olan adam işlememiştir. Katil değildir. Öyleyken Dmitriy, hepsini o yatmış olanın üzerine yüklemektedir. Böyle olunca, yatakta olan öfkelenebilir ve belki sadece kendisini korumak amacıyla hemen asıl gerçeği açıklayabilirdi. 'İkimiz bu işi birlikte yaptık. Yalnız asıl öldüren ben değilim. Ben sadece korkudan cinayete göz yumdum, işlenmesine ses çıkarmadım,' diyebilirdi. Tabii Smerdyakov mahkemenin suçluluk derecesini hemen ortaya koyacağını, kendisine ceza verilse bile, bu cezanın herhalde tüm suçu onun üzerine yüklemek isteyen asıl katile verecekleri cezadan çok daha hafif olacağını tahmin edebilirdi. İşte, o zaman artık kendiliğinden açıklamada bulunurdu.

Oysa hiç de öyle bir şey görmedik. Katil kesinlikle onu suçladığı ve tüm bu süre içinde katil olarak yalnız onu gösterdiği halde, Smerdyakov suç ortaklığı konusunda en küçük bir imada bile bulunmadı. Yalnız bu kadar da değil, Smerdyakov içinde para bulunan paketle işaretleri sanığa, kendisinin bildirmiş olduğunu sorgu yargıçlığına söylediğine göre, bunu yapmamış olsaydı, sanık hiçbir zaman bir şey öğrenemeyecekti. Eğer gerçekten suç ortağı ya da suçlu olsaydı, bütün bunları yani biraz önce söylediklerimizin hepsini sanığa açıklamış olduğunu bu kadar rahat açıklayabilir miydi?

Aksine işi saklamaya ve olayları muhakkak olduğundan başka türlü göstermeye, onları küçültmeye çalışırdı. Ama Smerdyakov olayları olduğundan başka türlü ya da olduğundan daha küçük göstermeye çalışmadı. Ancak kendisini bir suç ortağı olarak suçlayacaklarından korkmayan, suçsuz bir insan öyle davranabilir. İşte bu adam, tutulmuş olduğu sara hastalığının yarattığı melankoliden meydana gelen tüm bu felaketten ötürü, dün kendisini asmıştır. Bunu yapmadan önce de, kendine özgü bir tavırla yazdığı bir kâğıt bırakmıştır. Bu kâğıtta, 'Hayatıma kendi elimle, seve seve ve hiç kimseyi suçlamamak için son veriyorum,' diyordu. Ne olurdu bu kâğıda, 'Katil Karamazov değil, benim!' diye ekleseydi. Ama böyle bir şey eklemedi, birini yapmaya vicdanı yetti de, öbürüne yetmedi mi?

Peki, sonra ne oldu? Biraz önce buraya mahkemeye para getirdiler, üç bin ruble getirdiler! 'Bu paralar işte o pakette suç delili olarak masanın üzerinde bulunan pakette olan paralardı. Bunları dün akşam Smerdyakov bana verdi,' denildi. Zaten demin burada meydana gelen üzücü tabloyu kendiniz de hatırlıyorsunuz, sayın jüri üyeleri. Bu yüzden tekrar ayrıntılara girmeyeceğim. Yalnız izin verirseniz, iki üç düşünce ileri süreceğim. Aralarında en önemsizlerini seçtim; önemsiz olduklarını söylüyorum, çünkü herkesin aklına gelmeyecek ve unutulacak şeylerdir. Bir kez gene şunu söyleyeyim, diyelim ki Smerdyakov bu paraları dün akşam vicdan azabı çektiği için verdi, sonra da kendi kendini astı (öyle diyorum çünkü vicdan azabı çekmeseydi bu paraları vermezdi). Böyle olunca da, tabii ancak dün akşam ilk kez olarak, İvan Karamazov'un bize açıkladığı gibi, cinayetini açıkladı. Başka türlü olsaydı, İvan Karamazov şimdiye dek susabilir miydi? Demek ki Smerdyakov suçunu da açıkladı. O halde tekrar ediyorum, ölmeden önce yazdığı kâğıtta hiçbir suçu olmayan sanık için, ertesi gün korkunç bir mahkemenin başlayacağını bile bile neden gerçeği olduğu gibi açıklamadı? Yalnız para bir delil sayılmaz ki! Örneğin, ben ve bu salonda bulunan iki kişi daha bir rastlantı olarak daha bir hafta önce bir şey öğrendik. O da şudur, İvan Fyodoroviç Karamazov, bozdurmak için, eyalet merkezine yüzde beş faizli beşer binlik iki banknot göndermiş. De-

mek ki on bin oluyor. Bunu yalnız şunun için söylemek istiyorum, para belirli bir tarihte herkesin elinde bulunabilir. Üç bin ruble getirerek bunların falanca çekmeceden ya da falanca paketten alınmış olduğunu kesin olarak ispat etmeye imkân yoktur.

Son olarak da şunu söyleyebilirim, İvan Karamazov dün akşam gerçek katilden bu kadar önemli bir haber alıyor da sakin sakin duruyor. Peki, bunu neden hemen bildirmemiştir? Neden her şeyi ertesi sabaha kadar ertelemiştir? Öyle sanıyorum ki, nedenini tahmin edebilirim. Bir haftadır sağlık durumu sarsılmıştır. Doktoruna ve yakınlarına hayaller gördüğünü, sokaklarda artık ölmüş olan insanlara rastladığını kendi ağzı ile açıklayan genç adam, beyin hummasına tutulmadan bir gün önce (ki hastalık kendisini ancak bugün yere vurmuştur), Smerdyakov'un ölümünü işitince birden zihninde şöyle bir tasarlama yapıyor: 'Adam öldü, suçu onun üzerine atabilirim. Böylece ağabeyimi kurtarırım. Elimde nasıl olsa para var, bir deste alıp bunu bana Smerdyakov'un ölmeden önce vermiş olduğunu söylerim.'

Diyeceksiniz ki, ölü de olsa, kardeşini kurtarmak için de olsa iftira etmek dürüst olmayan bir davranıştır, öyle mi? Peki, ama kendisi bilinçsiz olarak yalan söylemişse, her şeyin öyle olduğunu sanmışsa, uşağın beklenmedik ölüm haberini alınca tamamen zihni bulanmışsa? Dünkü sahneyi ve bu adamın nasıl bir durumda bulunduğunu kendiniz de gördünüz. Ayakta duruyor ve konuşuyordu ama aklı neredeydi? Beyin hummasına tutulmuş olan genç adamın deminki ifadesinden sonra, elimize bir belge, sanığın cinayetten iki gün önce Bayan Verhovtseva'ya yazdığı ve içinde cinayetin ayrıntılı olarak önceden tasarlanmış programı bulunan mektubu geçti. O halde daha ne planı, daha hangi tanıkları arıyoruz? Her şey tam bu plana göre ve başka birinin eliyle değil, bu planı hazırlayanın eliyle meydana getirilmiştir. Evet, sayın jüri üyeleri, 'her şey yazıldığı gibi olmuştur'. Evet, babamızın penceresinden ürkek ürkek ve saygı ile koşarak uzaklaşmış değiliz! Kaldı ki kesin olarak sevgilimizin orada olduğunu biliyorduk. Evet, böyle bir şeyi düşünmek bile saçma ve gerçeğe aykırı olur. Katil içeri girmiş ve işini bitirmişti. Herhalde kinden, öfkeden tüm varlığı tutuşmuş olarak, nefret ettiği rakibine

bakar bakmaz işlemiştir cinayeti. Ama onu öldürdükten sonra (ki bunu belki de bakır havanelini tutan elini bir savuruşta yapmıştır) etrafı iyice araştırıp da kadının orada bulunmadığı kanısına varınca, gene de elini yastığın altına sokup paranın bulunduğu zarfı, burada masanın üzerindeki suç delili olan eşyalar arasında bulunan zarfı almayı unutmuyor.

Bunu bence çok karakteristik olan bir noktayı gözden kaçırmamanız için söylüyorum. Eğer tecrübeli bir katil olmuş olsaydı, cinayeti sadece hırsızlık için işlemiş olsaydı, zarfın kâğıdını yerde, sonradan onu cesedin yanında buldukları yerde bırakır mıydı? Diyelim ki, bunu yapan Smerdyakov'du ve cinayeti hırsızlık amacıyla işlemişti. Öyle bir şey olsaydı, tüm paketi olduğu gibi götürür, onu kurbanının cesedi başında açmak zahmetine katlanmazdı! Çünkü nasıl olsa, paketin içinde para bulunduğunu kesin olarak biliyordu. Paralar o pakete gözünün önünde konmuş ve zarf gözünün önünde kapatılmıştı. Paketi olduğu gibi götürseydi, o zaman tabii hırsızlığın da yapılıp yapılmadığı belli olmayacaktı, öyle değil mi? Şimdi size soruyorum sayın jüri üyeleri, Smerdyakov bu şekilde mi davranırdı? Zarfı yerde mi bırakırdı? Hayır, ancak kendini kaybetmiş, artık zihni iyi işlemeyen bir katil, hırsız olmayan, ömründe o güne dek hiçbir şey çalmamış o anda da yatağın içinden paraları bir hırsız gibi kapmamış, sadece kendisinden çalınmış olan paraları tekrar geri alıyormuş gibi alan bir katil (ki Dmitriy Karamazov'un bu üç bin ruble konusunda manyaklığa varan düşünceleri öyleydi), bu şekilde davranabilirdi!

Zaten öyle yapıyor. Daha önce hiç görmediği paketi kaptıktan sonra içinde paraların bulunup bulunmadığını kendi gözüyle görmek için zarfını yırtıyor, paraları cebine koyarak arkasında yerde yırtılmış bir kâğıt şeklinde, kendisine karşı müthiş bir delil bıraktığını aklına bile getirmeden oradan koşarak uzaklaşıyor. Bütün bunlar, katil Smerdyakov değil de, Karamazov olduğu için oluyor! Dmitriy Karamazov delil bıraktığını düşünemezdi, aklına bile getiremezdi. Nereden aklına gelebilirdi ki! Oradan koşarak kaçıyor. Arkasından kendisine yetişen uşağın çığlığını işitiyor. Uşak onu yakalıyor, durduruyor ve üzerine inen bakır havanelinin vuruşu ile yere düşüyor. Sanık ona acıyarak

duvardan yanına atlıyor. Düşünün bir kez! Güya ona acımış, ona üzülmüş de onun için herhangi bir şekilde yardım edebilir miyim diye öğrenmek amacıyla aşağıya atlamış! Bizi buna inandırmak istiyor. Ama o an, böyle bir acıma gösterisinde bulunabileceği bir an mıdır? Hayır, sanık yaptığı kötülüğün tek tanığı acaba sağ mı diye öğrenmek için aşağıya atlamıştır. Başka şekilde bir duyguya kapılması, bir başka nedenle aşağıya atlaması normal olamazdı! Şu noktaya da dikkat ediniz, kendisi Grigoriy'in başında uğraşıyor, mendili ile başını siliyor ve öldüğü kanısına vararak, kendisini yitirmiş gibi üstü başı kan içinde gene oraya, sevgilisinin evine koşuyor. Peki, kan içinde olduğunu ve kendisini hemen yakalayacaklarını hiç düşünmedi mi? Oysa sanık üstünün başının kan içinde olduğuna hiç dikkat etmediğine bizi inandırmak istiyor. Ama böyle bir şeyi kabul etmek mümkündür, öyle olabilir. Zaten bu gibi anlarda katiller her zaman böyle şaşkınlık geçirir. Bir taraftan şeytanca bir planlanma vardır, öbür yanda ise akıl doğru dürüst çalışmaz. Ama şunu unutmamalı ki, o sırada kendisi kadının nerede olduğuna düşünüyordu. Bir an önce nerede olduğunu öğrenmeliydi! İşte kadının evine koşa koşa geliyor, orada beklenmedik ve kendisi için müthiş önemi olan bir haberle karşılaşıyor. Kadın, 'eski sevgilisi' ve 'ilk göz ağrısı' ile Mokroye'ye gitmişti!

IX

TAM BİR PSİKOLOJİK İNCELEME. DÖRTNALA GİDEN TROYKA

Savcının konuşmasının sonu

İPPOLİT Kirilloviç, sinir gerginliğinden ileri gelen heyecana kendini büsbütün kaptırmamak için, mahsus kesin sınırlarla çerçevelenmiş konuşma şeklini çok seven titiz konuşmacıların yaptığı gibi, olayların belirtilmesinde tarih bakımından bir sıra izleyerek sözün burasına geldiği vakit, özellikle "eski sevgilisi" ve "ilk göz ağrısı" olan kişiden etraflıca söz etti. Bu konuda da kendine göre ilgi çekici düşünceler ileri sürdü.

"Sevgilisini çılgın gibi herkesten kıskanan Karamazov, kadının 'eski sevgilisi' ve 'ilk göz ağrısı'nın karşısında, birden boyun eğiyor ve ortadan çekiliveriyor. Beklenmedik bir rakibin kişiliği şeklinde karşısına çıkan bu yeni tehlikeye eskiden hemen hemen hiç önem vermediği düşünülürse böyle davranması daha da gariptir. Tabii eskiden bu tehlikenin daha çok uzak olduğunu düşünüyordu. Oysa kendisi her zaman, sadece yaşadığı ana önem verirdi. Herhalde rakibinin ortaya çıkmasını olmayacak bir şey sayıyordu. Kadın, belki bu yeni rakibini o ana kadar kendisinden saklamıştır. Daha önce de onu aldatmıştır. Öyleyken genç adam, o acı çeken yüreğiyle yeni gelmiş olan bu rakibin, belki de, sevgilisi için bir hayal ya da gerçekleşmesi imkânsız bir şey olmayıp, hayatının tek büyük aşkı olduğunu anlamış, anlayınca da hemen boyun eğmiştir.

Sayın jüri üyeleri, bizce sanığın ruhunda böyle bir duygunun uyanması imkânsızdır! Ama onun bu özelliğinden söz etmeden geçemeyeceğim. Sanığın içinde birden dayanılmaz bir gerçek sevgisi, kadına karşı bir saygı uyanıyor. Onun da sevmeye hakkı olduğunu kabul ettiği görülüyor. Hem de ne zaman? Kendisi onun yüzünden hırsızlık ettiği ve ellerini babasının kanına buladığı bir sırada! Gerçi döktüğü kanın intikamı kendisinden daha o anda alınmıştır! Çünkü kendi varlığını ve hayatını bir anda mahveden adam, elinde olmayarak ne duruma düştüğünü hemen hissetmiştir. Kendi kendine daha o anda, 'Şimdi artık onun gözünde, canımdan çok sevdiğim o varlığın gözünde, o ilk göz ağrısına kıyasla ben neyim ki? O vaktiyle mahvettiği kadının yanına pişmanlık içinde dönmüştür, yepyeni bir aşkla, dürüst tekliflerle ve artık mutlu yepyeni bir hayat kurma vaadiyle gelmiştir. Oysa benim gibi mutsuz bir adam, şimdi artık o kadına ne verebilir? Ne teklif edebilir?' diye sormuştur.

Karamazov bütün bunları anlamış, işlediği cinayetin kendisi için bütün yolları tıkadığını, artık cezaya çarptırılacak olan bir suçludan başka bir şey olmadığını, yeni bir hayat yaşayacak bir insan olmadığını kavramıştır! Bu düşünce onu mahvetmiş, onu bitirmiştir. İşte o zaman çılgınca bir plan aklına geliyor. Zaten bulunduğu bu feci durumda, Karamazov'un karakterinde olan bir insanın ak-

lına, çıkar yol olarak bundan başka bir şey gelemezdi! Bu tek çare intihardı! Bunun üzerine rehin bıraktığı tabancaları geri almak için memur Perhotin'e koşuyor. Yolda koşarken de biraz önce uğurlarında ellerini kana buladığı tüm paraları cebinden çıkarıyor. Evet, bu paralar şimdi ona her şeyden daha gereklidir. Karamazov ölmek üzeredir! Karamazov tabanca ile intihar edecektir. Bunu da herkes hatırlayacaktır. Boşuna şair değiliz ya! Boşuna yaşantımızı her iki ucundan yakılmış bir mum gibi eritmedik ya! Şöyle düşünüyoruz, 'Onun yanına, oraya gideceğim. Orada öyle bir ziyafet vereceğim ki, daha kimse böylesini görmemiştir. Sonradan bunu hatırlasınlar ve uzun süre anlatsınlar diye. Çılgın bağırışlar, çingenelerin coşkun şarkıları ve oyunları arasında, şerefe bir kadeh kaldırıp taparcasına sevdiğim kadının, yeni kavuştuğu mutluluğu kutlayacağım. Sonra da ayaklarının dibinde başıma bir kurşun sıkıp hayatıma son vereceğim! Belki bir gün Mitya Karamazov'u hatırlayacak, Mitya'nın onu ne kadar sevdiğini anlayacak, Mitya'ya acıyacaktır!'

Bu düşüncelerde çılgın bir romantizm ve Karamazov'lara özgü bir coşkunlukla, aşırı bir duygululuk seziliyor. Ama ruhunda bundan başka bir şey de vardı sayın jüri üyeleri! Acı içinde kıvranan zihnine rahat vermeyen, ona ölüm derecesinde işkence eden bir şey. Bu vicdandır sayın jüri üyeleri! Kendi vicdanının yargısı ve bu yargının korkunç çilesidir. Ama tabanca her şeye son verecekti! Tabanca tek çıkar yoldu! Ondan başka bir çare kalmamıştı, ölümden sonra olacaklara gelince... Artık o anda Karamazov 'öbür dünyada' olacakları düşündü mü, bilmiyorum. Hem zaten bir Karamazov, bir Hamlet gibi orada ne olacağını düşünebilir mi? Hayır, sayın jüri üyeleri. Onların Hamlet'leri var, bizim ise şimdilik sadece Karamazov'larımız!"

Sözün burasında, İppolit Kirilloviç, Mitya'nın yola nasıl hazırlandığını belirten geniş bir tablo çizdi. Perhotin'in evinde ve dükkânda arabacılarla olan sahneyi anlattı. Tanıkların da doğruladığı bir sürü söz, bir sürü parlak cümle ve çeşit çeşit hareketlerle çizdiği tablo, dinleyicilerin üzerinde kandırıcı bir etki yaptı. En çok da olayların aynı ana rastlaması ve birbirini tamamlaması et-

kili oldu. Çılgın gibi, kendini oradan oraya atan ve artık kendini korumayan adamın suçluluğu apaçık ortaya çıkıyordu. İppolit Kirilloviç anlatmaya devam ederek:

"Artık kendisini korumayı gerekli bulmuyordu," diyordu. "İki üç kez, az kalsın tam bir açıklamada bulunacaktı. Neredeyse imalarda bulunuyordu. Yalnız sözlerini tamamlamıyordu. (Sözünün burasında tanıkların ifadeleri belirtildi.) Yolda arabacıya bile, 'Biliyor musun ki, şu anda bir katil götürüyorsun!' diye bağırmıştı.

Tabii her şeyi söyleyemezdi, önce Mokroye köyüne gitmesi ve bu şairane davranışlarına orada son vermesi gerekiyordu. İyi ama bu mutsuz adamı orada ne bekliyordu? Daha Mokroye'ye vardığı anda, görüyor ki, 'asıl hak sahibi' sandığı adam, belki de hiç de öyle bir hak sahibi değil! Sonradan öyle olmadığını da iyice anlıyor. Yeni bir mutlulukla kutlamak istediği ve onuruna kadeh kaldırdığı kadın ise, bunları kendisinden istemiyor, kabul etmiyordu. Her neyse, olayları zaten mahkemenin yaptığı soruşturmadan siz de biliyorsunuz. Karamazov'un rakibine üstün çıktığı, artık inkâr kabul etmez bir şekilde anlaşılmıştı. İşte, o zaman ruhunda artık bambaşka bir durum meydana geliyor. Hem de bu belki şimdiye dek bu ruhun geçirdiği ve belki de geçirebileceği en korkunç merhaledir!"

İppolit Kirilloviç sesini yükselterek:

"Kesin olarak şunu söyleyebiliriz ki, çileden çıkmış bir tabiat ve suçlu bir yüreğin intikamı, dünyada tüm mahkemelerin verebileceği cezalardan çok daha şiddetli bir cezadır!" diye bağırdı. "Yalnız bu kadar da değil, adalet mekanizmasının verebileceği ceza, daha doğrusu bu dünyada verilebilecek tüm cezalar, insanın kendi kendine, kendi vicdanının verebileceği cezanın yanında hafif bile olur. Hatta adaletin ceza vermesi böyle zamanlarda suçlunun vicdanı için zorunlu bir şeydir. Onu umutsuzluktan kurtaracak bir şeydir. Öyle diyorum, çünkü kadının kendisini sevdiğini, kendisi uğruna 'eski göz ağrısı'ndan ve 'asıl hak sahibinden' vazgeçtiğini ve onu, 'Mitya'yı' birlikte yeni bir hayat kurmaya çağırdığını, ona mutluluk vaadinde bulunduğunu, hem de bunu öyle bir anda yaptığını anladığı vakit Karamazov'un düştüğü feci durum, çektiği o müthiş acı,

insan hayalini aşan bir şeydir. Düşünün, sevgilisi bunu ne zaman yapmıştır? Artık Mitya için her şeyin bittiği, artık hiçbir şeyin olamayacağı bir sırada! Söz gelmişken, sanığın o zamanki durumunu açıklamak için bizce önemli olan bir şeye üstünkörü değineyim. O kadın, ta tevkif edildiği ana dek, son dakikaya dek sevdiği kadın, sanığın gözünde ulaşılmaz, müthiş tutku ile istenen, ama erişilmez bir varlıktı. İyi ama neden daha o anda tabanca ile intihar etmedi? Neden aklına koyduğu niyetten vazgeçti, hatta tabancasının nerede olduğunu unuttu? İşte, bunu yapmaktan onu alıkoyan şey, aşkı yaşamak için hırs derecesine varan tutkusu ve bu tutkusunu orada tatmin etmek umuduydu. Görüyoruz ki eğlencenin insanı kendinden geçiren havası içinde sevgilisine, onunla birlikte eğlenen ve kendisine her zamandan daha güzel, daha çekici görünen sevgilisine âdeta yapışmıştı. Ondan bir an olsun ayrılmıyor, onu hayran hayran seyrediyor, onun karşısında eriyordu.

Bu yaşama hırsı, bir an için olsun tevkif edilmenin korkusunu da, hatta vicdan azabını da bastırabilirdi! Bir an için, evet yalnız bir an için, sanığın o sırada nasıl bir ruh hali içinde bulunduğunu düşünüyorum. O anda üç şeyin etkisi altında, tam anlamıyla tutsak haline gelmişti; bunlardan biri sarhoşluktu! İçerisi duman içindeydi, patırtı gürültü, oynayanların ayaklarını vuruşları, şarkı söyleyenlerin tiz sesleri, sonra da o, evet şaraptan yüzü kızarmış şarkı söyleyen, oynayan, sarhoş ve kendisine gülen kadın! İkinci olarak ona cesaret veren bir umut vardı, işin meydana çıkmasına daha epey vakit olduğunu sanıyordu; hiç değilse hemen yakında bir şey olmayacaktı, belki de ertesi günü, ancak sabahleyin gelip onu alacaklardı. Demek ki birkaç saati vardı. Bu az bir zaman değildir, çok uzun bir zamandır! Birkaç saat içinde insan birçok şey düşünebilir. Bana öyle geliyor ki, o sırada tıpkı idama, darağacına götürülen bir suçlu gibiydi. Daha uzun, çok uzun bir yoldan geçirilecekti. Hem de adım adım yürünecekti, binlerce insanın önünden geçirilecekti, sonra köşeden başka bir sokağa sapılacaktı. O korkunç meydan işte orada, o öbür sokağın sonundaydı! Bana öyle geliyor ki, böyle bir yolculuğun başında idama mahkûm olan, o utanç verici arabanın

içinde otururken, muhakkak kendisini daha uzun, hatta sonsuz bir hayatın beklediğini sanır. İşte, evler birer birer kayıp gidiyor, mahkûmu götüren araba ilerliyor... ama yine ziyanı yok, daha öbür sokağa sapan dönemece kadar epey vakit var. Bu yüzden mahkûm, daha cesaretini yitirmeden, sağa sola, gözlerini ona merakla dikmiş olan o binlerce kayıtsız insana bakar. Ona öyle gelir ki, kendisi de onlar gibi bir insandır, işte artık öbür sokağa sapan dönemeç de geliyor. Ama ziyanı yok, ziyanı yok, daha geçilecek uzun bir yol var. Yanlardan ne kadar ev kayıp geçse, mahkûm hep aynı şeyi düşünecek, kendi kendine, 'Daha oraya kadar epey ev var,' diyecektir. Sonuna kadar, ta meydana varıncaya kadar öyle olacaktır.

Bana öyle geliyor ki, o sırada Karamazov'un duyguları da böyleydi işte. 'Daha orada bir şey yapmaya fırsat bulamamışlardır,' diye düşünmüştür. 'Daha bir şeyler aranıp bulunabilir. Daha savunmak için bir plan tasarlamaya, karşı koymak için bir çareler bulmaya vakit var. Şimdi ise, şimdi ise, şimdi ise... sevgilim o kadar güzel ki...' O anda Karamazov'un ruhunda bir bulanıklık ve müthiş bir korku var. Öyleyken, paralarının yarısını ayırabiliyor ve onları bir yere saklayabiliyor! Başka türlü babasının yastığı altından aldığı o üç bin rublenin yarısı kadar büyük bir paranın nereye kaybolduğunu açıklayabilecek durumda değilim. Kendisi Mokroye'ye ilk kez olarak gelmemiştir. Orada daha önce iki gün, iki gece âlem yapmıştı. Bu kocaman ahşap evin yerini, tüm bodrumlarını, koridorlarını biliyordu. Bana öyle geliyor ki, bu paralar daha o zaman, o evde, tevkiften biraz önce, herhangi bir aralığa, bir oyuk içine, bir tahtanın altına ya da çatının altında bir yere konulmuştur. Neden mi? Nasıl neden? Felaket her an gelip çatabilirdi. Tabii daha onu nasıl karşılayabileceğimizi tasarlamış değildik. Zaten buna vaktimiz yoktu. Hem başımızın her noktası zonklayıp duruyordu. Sonra o kadın gönlümüzü çeliyordu. Paraya gelince, insanın hangi durumda olursa olsun paraya ihtiyacı vardır. Paralı insan, her yerde insandır.

Belki de böyle bir anda, böylesine bir hesaplılık size anormal görünüyor, öyle mi? Ama daha bir ay önce, yine en tehlikeli, en korkunç bir anda üç bin rublenin yarısını ayırıp, bir bez parçasının

içine koyduğunu, sonra da bezi diktiğini bize kendisi söyledi. Eğer tabii bu sözü doğru değilse (ki bunun böyle olduğunu şimdi ispat edeceğiz) demek oluyor ki böyle bir düşünce Karamazov'a yabancı değildir. Bunu aklından geçirmiştir. Yalnız bu kadar da değil, belki de bunu sonradan sorgu yargıcını bin beş yüz rubleyi bir bez parçasına sarıp, diktiğine inandırmaya çalışırken (ki öyle bir bez ortada yoktur ve hiçbir zaman olmamıştır) bir anda aklına geldiği gibi söylemiş, yani uydurmuştur. Çünkü paraların yarısını ayırıp, iki saat kadar önce daha gün doğmadan Mokroye'de bir yere 'herhangi bir şey olursa onlara ihtiyacım olur' diye saklamıştı. Sırf o paralar üzerinde bulunmasın diye. Bunu da birden içinden gelen bir ilhamla yapmıştır. Unutmayın ki sayın jüri üyeleri, içinde iki kutup vardır. Karamazov, birbirine karşıt iki kutbu aynı anda ruhunda birleştirebilecek bir insandır. O evde paraları aradık ama bulamadık. Belki hâlâ oradadır ya da belki ertesi gün ortadan yok olmuştur ve şu anda sanığın elinde bulunmaktadır. Her neyse, sanığı o kadının yanında, önünde diz çöktüğü bir sırada tevkif ettiler. Kadın yatağının üzerinde yatıyordu. Kendisi de kollarını ona doğru uzatmıştı. O kadar kendinden geçmişti ki, o anda kendisini tevkif etmeye gelenlerin yaklaştığını bile duymamıştır! Hatta nasıl bir karşılık vereceğini bile tasarlayamamıştır. Kendisi de, zekâsı da gafil avlanmıştır.

İşte şimdi yargıçların, kaderini tayin edecek insanların karşısında bulunuyor. Sayın jüri üyeleri, bizim meslekte olan insanların yaşantısında öyle anlar olur ki, bir insanın karşısında ve o insanın akıbeti için müthiş bir korku duyarız. Bu anlar suçlunun artık her şeyin mahvolduğunu gördüğü, ama hâlâ çırpındığı, hâlâ bizimle savaşmaya niyetli olduğu ve o kapana kıstırılmış bir hayvanın korkusuna benzeyen korku içinde olduğunu hissettiğimiz dakikalardır. Böyle anlarda, suçlunun içinde kendisini korumak için ne kadar yaradılıştan doğan içgüdü varsa, hepsi birden ayağa kalkmıştır! Suçlu, kendisini kurtarmak için çırpınırken, size içinizi okumak istiyormuş gibi keskin bir bakışla, yalvaran, acı çeken bir bakışla bakar. Her hareketinizi izler, yüzünüzü, düşüncenizi anlamaya çalışır, hangi yönden kendisine bir darbe indireceğinizi araş-

tırır. Sarsılan zihninde bir an içinde binlerce plan kurar, ama gene de konuşmaktan korkar, ağzından bir şey kaçırmaktan çekinir! İnsan ruhunun bu küçük düşürücü çırpınışları, bir insanın çektiği çilelerin üzerinden yapılan bu geçiş, bu hayvanca kendini koruma tutkusu müthiş bir şeydir ve bazen suçluya karşı, savcıda bile içten gelen bir titreme, bir acıma uyandırır!

İşte biz tüm bunlara tanık olduk. Önce şaşırmıştı ve korku içinde dudaklarından kendisini feci bir şekilde ele veren birkaç söz döküldü, 'Kan! Bunu hak ettim!' Ama çabucak kendini toparladı. Ne söylemesi gerekirdi, nasıl bir karşılık vermeliydi? Bunlar daha henüz zihninde hazır değildi. Yalnız, pek bir şey ifade etmeyen basit bir inkâr vardı:

'Babamı öldürmedim, suçlu değilim!'

İşte, geçici olarak meydana getirebildiği tek sığınacak şey, tek siper buydu. Bu siperden sonra belki de bir fırsatını bulup bir barikat kurabilirdi. Kendisini ele veren ve bağırarak söylediği o ilk sözleri daha bu konuda kardeşine soru sormamıza fırsat vermeden, sadece uşak Grigoriy'i öldürmüş olmaktan ötürü suçlu olduğunu belirterek düzeltiyor:

'Bu kanın dökülmesinden suçluyum. Ama babamı kim öldürdü, baylar? Kim öldürdü? Onu benden başka kim öldürebilirdi?'

İşitiyor musunuz? Kendisine bu soruyu sormak için gelmiş olan bizlere bunu soruyor! Daha ortada bir şey yokken söylenen bu, 'Eğer ben öldürmediysem!' sözünü işitiyor musunuz, yaşamaya devam edebilmek için başvurulan bu kurnazlığı, bu saflığı, bu Karamazov'lara özgü sabırsızlığı görüyor musunuz? Demek istiyor ki, 'Ben öldürmedim, benim öldürdüğümü aklınıza bile getirmeyin!' Sonradan da hemen, acele ederek, evet, müthiş bir aceleyle:

'Öldürmek istiyordum baylar, öldürmek istedim!' diye açıklamada bulunuyor. 'Ama gene de suçlu değilim, ben öldürmedim!' diyor.

Lütfen, öldürmek istemiş olduğunu kabul ediyor. Bize, 'Siz ne kadar içtenlikle konuştuğumu görüyorsunuz! Bunu ne kadar çabuk görürseniz, katilin ben olmadığıma o kadar çabuk inanırsınız,' demek

istiyor. Evet, bu gibi durumlarda suçlu, bazen inanılmayacak kadar düşüncesiz ve her şeye çabucak inanan biri oluveriyor, işte bu sırada, sorgu makamı, birden, kendine sorulabilecek en basit suali soruyor:

'Sakın Smerdyakov öldürmüş olmasın?'

O zaman tam beklediğimiz gibi oldu, kendisine önceden haber verdiğimiz için, onu hazırlıksız ve daha Smerdyakov'u ne zaman ortaya çıkarmanın kendisi için daha uygun olduğunu düşünemediği, o anı seçemediği bir sırada yakaladığımız için kızdı. Yaradılışı bakımından inkârcı olduğu için, hemen aşırılığa düşerek var gücü ile cinayeti Smerdyakov'un işlemiş olamayacağını ileri sürdü, bizi Smerdyakov'un elinden cinayet çıkabilecek bir insan olmadığına inandırmaya çalıştı. Ama bu sözlerine inanmayın. Bu sadece bir kurnazlıktır, kendisi daha Smerdyakov'u ortaya çıkarmaktan vazgeçmemiştir. Hiç vazgeçmemiştir. Aksine, onu sonra ortaya çıkarmaya kararlıdır. Çünkü ondan başka kimi ortaya sürecektir. Ama bu işi başka bir zamanda yapacaktır. Çünkü şimdilik işi bozulmuştur. Smerdyakov'u belki ancak ertesi günü ya da birkaç gün sonra, münasip anını bulunca ileri sürecek ve bize, 'Görüyorsunuz, Smerdyakov'un cinayeti işleyebileceğine, ben, sizden daha büyük bir şiddetle itiraz etmişimdir. Bunu siz kendiniz de hatırlıyorsunuz. Ama şimdi şu kanıya vardım ki, evet cinayeti o işlemiştir. Katil ondan başkası olamaz,' diyecekti. Ama o an gelmeden önce, bizimle konuşurken somurtkan ve sinirli bir inkârcılığa başvuruyor. Bununla birlikte sabırsızlığı, öfkesi, onu en beceriksizce, en gerçeğe aykırı açıklamayı yapmaya sürüklüyor; babasının penceresinden içeriye baktığını, sonra da oradan saygıyla uzaklaştığını ileri sürüyor. İşin asıl önemlisi, bunu ileri sürerken, daha içinde bulunduğu koşulları, kendine gelmiş olan Grigoriy'in ifade verirken ne gibi açıklamalarda bulunduğunu bilmiyor. Sonra etraf gözden geçiriliyor ve arama yapılıyor. Bu aramalar sanığı öfkelendiriyor, ama aynı zamanda ona cesaret de veriyor, çünkü üç bin rublenin hepsini bulamadık. Ancak yarısı bulunmuş oldu. İşte, öfkeyle sustuğu ve her şeyi reddettiği o sırada, tabii birden aklına o bez parçası hikâyesini uydurmak geliyor. Muhakkak ki, uydurduğu bu hikâyenin inanılacak

bir şey olmadığını kendisi de hissetmiştir. Hatta onu daha inanılabilir bir şey haline getirmek, artık gerçeğe benzeyen, tam anlamıyla bir roman uydurabilmek için, daha ne söyleyebileceğini müthiş bir üzüntü içinde düşünüp durmuştur. Bu gibi olaylarda, soruşturma makamının ilk görevi, sanığa hazırlanmak imkânını vermemektir! Onu beklenmedik bir anda gafil avlamaktır, öyle ki, suçlu en gizli düşüncelerini, onları ele veren tam bir içtenlikle, tüm o gerçeğe aykırılıkları ile ve birbirlerine olan karşıtlığı içinde açığa vursun.

Suçluyu konuşturmak ise önce ona sanki rastgeleymiş gibi, herhangi bir yeni olayı, dava ile ilgili herhangi bir durumu, önemi bakımından çok büyük bir rol oynayan, ama kendisinin o ana kadar hiçbir şekilde düşünmediği, aklına bile getirmediği bir şeyi dinletmekle olur. Böyle bir olay, elimizin altında bulunuyordu. Evet, çoktandır hazırlamıştık bunu. Bu, kendisine gelmiş olan uşak Grigoriy'in kapının açık olduğuna dair verdiği ifadeydi, sanık işte o kapıdan koşarak çıkıp gitmişti. Ama onu büsbütün aklından çıkarmıştı. Grigoriy'in bunu görmüş olabileceği ise aklından bile geçmemişti. Olay müthiş bir etki yaptı. Sanık, yerinden fırladı ve birden bize:

'Smerdyakov öldürdü, Smerdyakov!' diye bağırdı.

Böylece asıl tasarladığı gizli düşünceyi, en gerçeğe aykırı şekilde açıklamış oldu. Çünkü Smerdyakov cinayeti ancak Dmitriy, Grigoriy'i yere yıkıp kaçtıktan sonra işleyebilirdi. Kendisine Grigoriy'in daha yere düşmeden önce kapıyı açık gördüğünü, yatak odasından çıkarken de bölmenin arkasında inleyen Smerdyakov'un sesini işittiğini haber verdiğimiz vakit, Karamazov bu sözlerin ağırlığı altında gerçekten ezildi.

Meslektaşım saygıdeğer ve nükte meraklısı Nikolay Parfenoviç'imiz sonradan bana, o anda sanığa gözleri dolacak kadar acıdığını söyledi. İşte bu sıradadır ki, sanık, durumunu düzeltmek için, aceleyle o sözü edilen dikili bez parçasını açıklıyor, 'Eh ne yapalım, bari bu masala inanın,' der gibidir. Sayın jüri üyeleri, olaydan bir ay önce paraların bir bez parçasının içine sarılıp dikildiği konusunda söylenenlerin, neden akla gelebilecek en saçma, aynı zamanda en

gerçeğe aykırı şey saydığımı, size bu hususta düşüncelerimi açıklayarak bildirmiştim. Bir bahse tutuşsak ve 'Daha inanılmayacak ne bulunabilir?' diye sorsak, inanın bundan daha kötü bir şey uydurulamaz. Bu noktada bazı ayrıntıları, gerçek hayatta daima bol bol bulunan, ama ellerinde olmayarak, kendi uydurdukları düşünceleri ileri süren bu mutsuz kişilerin, hiçbir şey ifade etmeyen gereksiz küçük şeyler olarak küçümsedikleri, hatta akıllarına bile getirmedikleri ayrıntıları ileri sürerek düşüncelerini çürütmek, sıfıra indirmek mümkündür. Evet, o anda böyle ayrıntıları düşünecek durumda değildirler. Akılları sadece bir bütün meydana getirmeye uğraşır. Zihinleri böyle önemli şeylerle uğraşırken, kendilerine karşı böyle küçük şeyler ileri sürmek cesaretini gösteriyorlar! Ama işte, böyle önemsiz şeylerle tuzağa düşerler!

Sanığa:

'Peki, o sizin sözünü ettiğiniz bez parçası için kumaşı nereden aldınız? Kim dikti size o bez parçasını?' diye soruyorlar.

'Kendim diktim,' diyor.

'Peki, bezini nereden aldınız?'

O zaman sanık, güceniyor, bunu kendisi için neredeyse hakaret anlamı taşıyan önemsiz bir şey sayıyor. Hem de bunu söylerken gerçekten içtenlikle konuşuyor! Evet, hepsi öyledir.

'Gömleğimden yırttım,' diyor.

'Çok güzel. Öyleyse yarın çamaşırınız arasında içinden bir parça koparılmış gömleğinizi buluruz,' diyorlar.

Şunu unutmayın ki sayın jüri üyeleri, gerçekten bu gömleği bulmuş olsaydık (gerçekten bu gömlek varsa, onu muhakkak bavulunda ya da dolabında bulacaktık, başka türlü olmasına imkân yoktu) bu bile artık bir delil, ifadelerinin doğruluğunu gösteren elle tutulur bir delil olacaktı! Ama kendisi bunu kavrayamıyordu.

'Hatırlamıyorum, belki de gömleğimden koparmadım, ev sahibinin başlığının içine dikmiştim onu,' diyor.

'Hangi başlığın içine?'

'Eski, basma, berbat bir başlığı vardı, yerlerde sürünüyordu, onu aldım.'

'Bunu kesin olarak hatırlıyor musunuz?'

'Hayır, kesin olarak hatırlamıyorum.'

Hem de bunu söylerken kızıyor, öfkeleniyor. Ama düşünün, böyle bir şeyi hatırlamamaya imkân var mı? Hayatın en korkunç anlarında, idama götürürlerken bile insanın aklında asıl bu önemsiz şeyler kalır. Böyle bir insan her şeyi unutur da, yolda giderken gözünün takıldığı yeşil bir damı ya da örneğin haça konmuş bir kargayı unutmaz. Paraları o bez parçasına dikerken evdekilerden saklanıyordu, değil mi? Herhalde elinde iğne ile onu dikerken odasına girip de onu suçüstü yakalamasınlar diye, nasıl gurur yaralayıcı bir korku içinde kaldığını hatırlaması gerekirdi. Herhangi bir ses duyunca nasıl yerinden fırlayıp bölmenin öbür tarafına kaçtığını (çünkü evinde bir bölme vardı) unutmuş olamaz ya!"

İppolit Kirilloviç birden sesini yükseltti:

"Bütün bunları size ne diye bildiriyorum sayın jüri üyeleri? Neden size bütün bu küçük ayrıntılardan söz ediyorum? Çünkü sanık şu ana kadar o saçma sözlerinin üzerinde inatla duruyor! Tüm bu iki ay içinde, ta kendisi için uğursuz olan o geceden bu yana, hiçbir şey açıklamamış, eskiden ileri sürdüğü hayali aşan sözlerine hiçbir şey eklememiş, durumu açıklayacak gerçek bir olay göstererniştir. 'Hep bunlar küçük şeyler, siz namusuma inanın!' der gibidir. Doğrusu seve seve inanmak isteriz. Buna inanmak için her şeye razıyız. Sadece namusuna inanmaya hazırız! Biz, insan kanına susamış çakallar mıyız sanki? Bize sanığın lehine bir tek olay gösterin, buna hemen seviniriz. Ama bize gerçek bir olay gösterin, öz kardeşinin sanığın yüzüne bakarak çıkardığı bir sonucu ya da onun göğsünü yumruklarken, üstelik karanlıkta muhakkak boynunda asılı bir bezi işaret ettiğini belirten sözleri değil, Bir tek olay gösterirseniz, bizi sevindirmiş olursunuz! Hemen suçlamamızdan vazgeçeriz. Sözlerimizi derhal geri alırız. Şimdilik ise adalet, hakkın aranmasını istiyor, biz de sözlerimizde ısrar ediyor ve hiçbir sözümüzden vazgeçemiyoruz."

İppolit Kirilloviç, sözün burasında konuşmasının son bölümüne geçti. Sıtmaya tutulmuş gibiydi, dökülen kan için, "hırsızlık et-

mek gibi adi bir amaçla" oğlu tarafından öldürülen babanın kanı için bağırdı durdu. Kesin bir tavırla olayların trajik ve birbirlerini tamamlayan gerçekliğine işaret etti.

"Burada sanığın ustalığı ile ün salmış savunucusundan (İppolit Kirilloviç ondan söz etmekten kendini alamamıştı) neler işitirseniz işitin, burada duygululuğunuzu uyandırmak için ne kadar güzel ve dokunaklı sözler söylenirse söylensin şunu unutmayın ki, şu anda sizler adaletimizin ışığını temsil ediyorsunuz. Unutmayın ki siz, bizim olan gerçeği, kutsal Rusya'mızı, evlatlarını, ailelerini, kutsal olan nesi varsa hepsini savunan kişilersiniz! Evet, sizler şu anda burada Rusya'yı temsil ediyorsunuz, kararınız yalnız bu salonda değil, tüm Rusya'da duyulacaktır! Tüm Rusya, sizi kendi savunucuları ve yargıçları olarak dinleyecek, vereceğiniz karardan cesaret bulacak ya da karamsarlığa düşecektir. Rusya'ya acı çektirmeyiniz, bekleyişlerini boşuna çıkarmayınız. Kadere doğru giden troykamız belki de yıldırım hızıyla felakete doğru gidiyor. Belki de çoktandır tüm Rusya'da, kollarını yukarı doğru kaldırarak, onun bu karşı durulmaz, dörtnala, çılgınca gidişini durdurmak için yalvaranlar vardır ve eğer başka milletler rüzgâr gibi dörtnala giden bu troykanın önünden iki yana çekiliyorsa, belki de bunu hiç de şairin dilediği gibi saygılarından ötürü değil, doğrudan doğruya korkudan yapıyorlardır. Buna parmak basın! Korkudan, hatta belki de ona karşı bir tiksinti duydukları için çekiliyorlar. Hem iyi ki öyle yapıyorlar. Yoksa bir de bakarsınız çekilmekten vazgeçer ve dörtnala gelen hayalet karşısında sağlam bir duvar halinde dikilerek kendilerini, kültürü ve uygarlığı kurtarmak için, bizim bu doludizgin gidişimizi durdururlar! Avrupa'dan gelen bu endişeli sesleri daha önceden de işittik. Şimdi artık iyiden iyiye duyulmaya başlandı bu sesler! Onları kışkırtmayın, özbeöz babasını öldüren bir adamı beraat ettirerek, suçsuz gösterecek bir karar vererek, içlerinde her gün biraz daha artan nefreti kızıştırmayın!"

Sözün kısası, İppolit Kirilloviç, ölçüyü çok kaçırmasına rağmen, gene de sözlerini içten gelen bir seslenişle sona erdirdi ve sözleri gerçekten olağanüstü bir etki yaptı. Konuşmasını bitirdikten son-

ra aceleyle dışarı çıktı ve tekrar ediyorum, öbür odada neredeyse baygın düştü. Salondakiler alkışlamıyordu. Ama ciddi insanların hepsi memnundu. Yalnız, bayanlar pek o kadar hoşnut olmamıştı, öyleyken bu konuşmayı onlar da güzel bulmuştu. Zaten bu sözlerin sonucundan hiç korkmuyor ve Fetyukoviç'lerinin söze başlamasını bekliyor, "En sonunda o konuşmaya başlayacak ve tabii herkesin sözünü sıfıra indirecek!" diyorlardı.

Herkes Mitya'ya bakıyordu. Mitya, savcının tüm konuşması boyunca ellerini yumruk yapmış, dişlerini sıkmış, gözlerini yere indirmiş olarak hiç konuşmadan oturdu. Ancak arada bir başını kaldırıp konuşulanları dinliyordu. Özellikle Gruşenka'dan söz açılınca, öyle yapıyordu. Savcı, Rakitin'in Gruşenka hakkındaki düşüncesini bildirdiği vakit dudaklarında öfkeli bir gülümseyiş belirdi ve oldukça gür bir sesle:

"Bernard'lar," diye söylendi.

İppolit Kirilloviç, onu Mokroye'de nasıl sorguya çektiğini, ona nasıl eziyet ettiğini anlatırken, Mitya başını kaldırmış, sözlerini merakla dinlemişti. Hatta bir ara yerinden fırlayarak bir şeyler bağırmak istemiş, ama kendisini tutmuş, ancak nefretle omuzlarını silkmekle yetinmişti. Sonraları, savcının konuşmasının son bölümünde, suçlunun Mokroye'de sorguya çekilmesi sırasında kendisinin gösterdiği marifetlerden söz ederken, sosyete de onunla alay ede ede, "Sabredemedi, marifetleri ile övünmeden duramadı," diyordu. Celseye ara verildi. Ama bu çok kısa süren bir ara idi. Ancak bir çeyrek saat kadar ya da en çok yirmi dakika sürdü. Dinleyiciler arasında çeşitli konuşmalar, yüksek sesle bağırmalar duyuluyordu. Bazı konuşmaları hatırlıyorum. Gruplardan birinde bir bay kaşlarını çatarak:

"Ciddi bir konuşma!" diyordu.

Bir başka ses duyuluyordu:

"Pek fazla psikoloji karıştırdı canım!"

"Ama söyledikleri hep gerçek! Saklanması imkânsız gerçekler."

"Ha bakın, bu konuda ustadır."

"İşin özetini yaptı."

Üçüncü bir ses araya karıştı:

"Bize de veriştirdi, bize de. Konuşmasının başlangıcında herkesin Fyodor Pavloviç gibi olduğunu söylememiş miydi?"

"Sonunda da öyle oldu. Ama burasını uydurdu."

"Evet, belirsiz kalan noktalar vardı."

"Azıcık fazla kaçırdı."

"Haksızlık etti! Haksızlık etti, doğrusu."

"Yok canım, ne de olsa ustaca laf etti. Adamcağız konuşacağı günü uzun bir süre bekledi. Sonunda da söyledi işte. He-he-he!"

"Bakalım savunma avukatı ne diyecek?"

Başka bir grupta da şöyle konuşuluyordu:

"Petersburgluyu demin boşuna gücendirdi. Hani, 'duyguları etkilemeye çalışanlar' demişti ya, hatırlıyor musunuz?"

"Evet, o noktada beceriksizlik etti."

"Acele etti."

"Sinirli adam canım."

"Biz şimdi gülüyoruz, ama bakalım sanığın durumu nasıl?"

"Orası öyle. Mitenka'nın durumu nasıl?"

"Bakalım savunma avukatı ne diyecek?"

Üçüncü grupta ise şöyle deniliyordu:

"O tek saplı gözlüğü olan ve kenarda oturan şişman kadın kim?"

"Bir general karısıdır. Kocasından ayrıldı, kendisini iyi tanırım..."

"Demek general karısı olduğu için tek saplı gözlük kullanıyor."

"Beş para etmez."

"Yok canım, hoş kadın."

"Yanında, iki koltuk ileride bir sarışın oturuyor, o daha güzel."

"O vakit, Mitya'yı Mokroye'de nasıl da ustaca kıskıvrak yakalamışlar, değil mi?"

"Ustaca olmasına belki öyledir. Savcı bunları önceden de anlatmıştı. Burada her gittiği evde neler neler anlatmadı!"

"Şimdi de sabredemedi. Gururunu yenemedi."

"Ne yaparsınız, gururu kırılmış adamın. Ha-ha-ha!"

"Öyle de alıngan ki. Hem çok laf etti. Nedir o uzun uzun cümleler?"

"Hep de korkutup duruyordu. Dikkat edin bakın, hep bizi korkutmak istiyor. Troykadan söz ettiği yeri hatırlıyor musunuz? 'Onlarda Hamlet'ler var, bizde ise henüz, yalnız, Karamazov'lar!' Burasını çok güzel söyledi doğrusu."

"Bu lafları liberalizmi eleştirmek için söyledi. Ondan korkuyor!"

"Zaten avukattan da korkuyor."

"Orası öyle, bakalım Bay Fetyukoviç ne söyleyecek?"

"Ne derse desin, bizim köylüleri kandıramaz."

"Öyle mi sanıyorsunuz?"

Dördüncü grupta da şu konuşmalar duyuluyordu:

"Troykadan söz ederken güzel konuştu! Hani milletlerden söz ettiği yerde."

"Gerçekten de doğru söyledi, hatırlıyor musun, hani milletler beklemeyecek diyordu ya, gerçekten doğru."

"Ne olmuş ki?"

"Canım, İngiliz parlamentosunda geçen hafta bir milletvekili nihilistler konusunda bakanlığa soru yöneltmiş. 'Bu barbar milleti ele alıp uygarlığa kavuşturmanın zamanı gelmedi mi?' demiş. İppolit onu kastetti, biliyorum. Ondan söz etti. Daha geçen hafta bunu söylemişti."

"O çaylaklara burası uzak gelir."

"Hangi çaylaklara? Hem neden uzak gelir diyorsun?"

"Çünkü Kronştadt'ı kapatırız ve onlara ekmek vermeyiz. O zaman ekmeği nereden bulacaklar?"

"Amerika yok mu? Şimdi Amerika'dan buğday alıyorlar."

"Atma!"

Ama bu sırada çıngırak çaldı ve herkes yerine koştu. Kürsüye Fetyukoviç çıktı.

X

SAVUNMA AVUKATININ KONUŞMASI. İKİ UCU SİVRİ DEĞNEK

KONUŞMACININ ilk sözleri duyulduğu vakit, herkes sustu. Salonda bulunanların hepsi gözlerini ona dikmişti. Kendisi söze dosdoğru, gösterişsiz ve güvenli bir tavırla, hiç züppelik taslamadan başlamıştı. Güzel laflar etmek, sesine, karşısındakilerde acıma uyandıracak bir ton vermek, karşısındakileri duygulandıran kelimeler kullanmak gibi şeylere başvurmuyordu. Sadece, yakınlık beslediği ve söylediklerine ilgi gösterecek kişilerin arasında konuşan bir insan gibiydi. Sesi çok güzeldi. Gür ve cana yakındı. Tonunda bile içten gelen, candan bir anlam vardı. Ama herkes hemen şunu anladı ki, konuşmacı birden gerçekten dramatik bir yüksekliğe tırmanabilir ve oradan "beklenmeyen bir şiddetle yürekleri altüst edecek bir darbe"* indirebilirdi.

Belki de İppolit Kirilloviç kadar düzgün konuşmuyordu. Ama uzun cümleler kurmuyor ve daha kesin konuşuyordu. Yalnız bir tek şey bayanların hoşuna gitmemişti, konuşurken, özellikle sözlerinin başlangıcında, hep iki büklüm eğilip duruyordu. Bunu selam veriyormuş gibi değil, dinleyicilerine doğru atılıyormuş, daha doğrusu yaklaşmak istiyormuş gibi yapıyordu. Sanki ince uzun sırtının ortasında, yerle tam bir dik açı meydana getirebilecek şekilde eğilmesini sağlayan bir yay vardı.

Başlangıçta, garip bir şekilde sanki hiçbir düzeni yokmuş gibi, olayları karmakarışık bir şekilde ele alarak konuşuyordu, ama sonunda sözlerinden bir bütün ortaya çıktı. Konuşmasını iki bölüme ayırmak mümkündü. Birinci yarısı, bir eleştiriydi savcılık makamının iddialarını çürütüyordu ve bazen öfkeli ve alaycı sözlerle doluydu. Ama konuşmasının ikinci bölümünde, birden tonunu, hatta kullandığı metodu değiştirdi ve birden dramatik yüksekliklere tırmandı. Salondakiler de bunu bekliyormuş gibi heyecandan titremeye başlamıştı.

---

* Puşkin'in *Anonim Yanıt* (1830) şiirinden alınmıştır. *-ed.*

Doğrudan doğruya dava konusu olayı ele alarak söze başladı ve önce, aslında Petersburg'da çalıştığı halde, sanıkları savunmak için Rusya'nın başka kentlerine gidişinin ilk olmadığını, bunu daha önceden de yaptığını, ama yalnız suçsuz olduklarına inandığı ya da suçsuzluklarını tahmin ettiği kişilerin savunmasını üzerine aldığını belirtti.

"Şimdi de aynı şey oldu," diye anlattı. "Daha gazetelerde çıkan ilk röportajlarda sanığın lehine olan ve beni olağanüstü şaşırtan bir şey fark etmiştim. Sözün kısası beni her şeyden önce, hukuk prosedüründe sık sık tekrarlanan, ama bana öyle geliyor ki, hiçbir zaman şimdi üzerinde tartıştığımız davada olduğu kadar dolgun ve böylesine karakteristik özelliklerle belirmemiş bir nokta ilgilendirdi. Bu noktayı ancak konuşmanın sonunda, sözlerimi bitirirken açıklamalıydım. Öyleyken düşüncemi daha başlangıçta açıklayacağım. Çünkü benim âdetim, etkileyecek hiçbir şeyi ertelemeden, izlenimleri azar azar kullanmaya çalışmadan, doğrudan doğruya konuyu ele almaktır. Bu belki benim tarafımdan hesaplı bir davranış olmaz, ama buna karşılık içten gelen bir şeydir. Düşüncem, daha doğrusu zihnimde tasarladığım plan şu; ileri sürülen olaylar özetlenirse, ezici bir çoğunluğu sanığın aleyhindedir. Öyleyken bu olayları teker teker ele alıp, birbirlerinden ayrı olarak eleştirirsek, böyle bir eleştiriye dayanabilecek bir tek delil bulamayız! Söylentileri ve gazeteleri izledikçe, düşüncem gittikçe daha da kuvvetleniyordu. İşte o zaman birden sanığın akrabalarından onu savunmam için bir davet aldım. Hemen buraya hareket ettim. Buraya gelince de artık bu konuda tam olarak bir kanıya vardım. İşte, bu olaylar arasındaki korkunç bağı kırmak ve sanığı suçlayan her bir delilin hiçbir şey ispat etmediğini, fantastik bir şey olduğunu göstermek içindir ki, bu davada savunmayı üzerime aldım."

Sözün burasında savunma avukatı, birden sesini yükseltti:

"Sayın jüri üyeleri! Ben buraya yeni gelmiş bir insanım. Hiçbir izlenimimde hiçbir önyargı yoktur. Karakter bakımından öfkeli ve duygularında aşırı olan sanık, bu kentte belki yüzlerce insana yaptığı gibi, beni daha önceden kırmış değildir (oysa birçoğu, onlara

karşı iyi davranmadığı için, ona karşı önyargı beslemektedir). Tabii şunu da kabul ederim ki, burada toplumun ahlak duyguları haklı olarak gerçekten zedelenmiştir; sanık, azgın ve sınır tanımayan bir kişidir! Öyleyken sosyetede, hatta çok yüksek yetenekleri olan sayın savcının ailesinde bile çok iyi karşılanıyordu." (Not: Bu sözler üzerine halk arasında iki üç kişinin gülüştüğü duyuldu. Gerçi bu gülüşmeler hemen kesildi, ama herkes onları fark etmişti. Bizde herkes biliyordu ki, savcı Mitya'yı kendi isteğine aykırı olarak, sadece son derece iyiliksever ve saygıdeğer, ama olmayacak şeyler yapan, daima kendi kafasına göre hareket eden ve bazı durumlarda, özellikle önemsiz şeylerde kocasına karşı koymaktan hoşlanan karısı ilgi çekici bulduğu için evine kabul ediyordu. Bununla birlikte Mitya, onlara pek sık gitmezdi.)

Savunma avukatı:

"Ama cesaretimi hoş görün, şunu belirtmek isterim ki, hasmım gibi hiç de etki altında kalmayan bir zekâya ve haksever bir karaktere sahip olan bir insanda bile, müvekkilim konusunda bazı yanlış önyargılar uyanmış olabilir," diye devam etti. "Evet, bu çok tabii bir şeydir, o mutsuz adam kendisine karşı daima bir önyargı beslenmesine hak kazanmıştır. Moral bir hakaret, hatta estetik duygusunun zedelenmesi, bazen insanları karşılarındakine hiç acımamaya yöneltir. Demin savcılık makamının o parlak konuşmasında sanığın karakterinin ve davranışlarının kesin bir tahlilini işittik. Dava konusu olayın sert bir şekilde eleştirildiğini duyduk. Asıl önemlisi, işin özünü bize anlatmak için, gözümüzün önüne öylesine psikolojik derinlikler serildi ki, sanığın kişiliğine karşı önceden birazcık olsun belirli bir niyet ile öfkeli bir önyargı olmasa, böylesine derinliklere inmeye imkân yoktur. Ama bu gibi durumlarda, bir davaya önceden öfkeli ve önceden niyet besleyerek bakmaktan daha kötü, hatta daha kahredici şeyler vardır. Örneğin, varlığımızı sanatçıya yakışır bir oyun gösterme hevesi sararsa, içimizde bir sanatçı olarak bir şeyler yaratmak, ortaya bir roman çıkarmak ihtiyacı uyanırsa, hele bir de psikolog olarak Tanrı vergisi sahip olduğumuz zengin yeteneklerimiz de varsa... Daha Petersburg'dayken, daha buraya ge-

lirken öğrenmiştim ki, burada hasım olarak, uzun bir süredir bu özelliği ile henüz yeni gelişen hukuk dünyamızda, belirli bir ün kazanmış olan derin görüşlü ve ince bir psikologla karşılaşacağım. Ama psikoloji, derin olmakla birlikte, gene de iki ucu sivri olan bir değnektir. (Halk arasında gülüşmeler oldu.) Evet, tabii ki, bu basit kıyaslamamdan ötürü beni bağışlarsınız, ben çok güzel konuşmasını bilmem. Bununla birlikte, şimdi savcının konuşmasından rastgele bir örnek alayım. Sanık, gece vakti, bahçede koşarak kaçarken, duvarın üzerine tırmanıyor ve bakır bir havaneliyle, ayağına sarılan uşağını yere seriyor. Hemen sonra da gene bahçeye atlıyor ve tam beş dakika yere serilmiş olanın başında uğraşarak, onu öldürüp öldürmediğini anlamak istiyor. Sayın savcı, sanığın ihtiyar Grigoriy'in yanına, ona acıdığı için atlamış olduğunu söylerken, doğru söylemiş olduğuna bir türlü inanmak istemiyor. 'Hayır, öyle bir anda insan bu kadar duygululuk gösterebilir mi, bu anormal bir şeydir. Aksine sanık yapmış olduğu kötülüğün tek tanığı sağ mı, yoksa ölü mü, bunu anlamak için yere atladı. Böylece de o kötülüğü işlemiş olduğunu ispatlamış oldu. Çünkü bahçeye herhangi bir başka nedenle, içinden gelen bir eğilimle ya da bir duyguya kapılarak atlayamazdı,' diyor.

İşte, psikoloji budur. Ama aynı psikolojiyi aynı olaya, bu sefer öbür ucundan tutarak uygulayalım, göreceksiniz ki, gene tam anlamıyla mantıklı bir sonuç çıkar. Katil, ihtiyatlı davranmak isteğiyle olayın tek tanığı sağ mı, yoksa ölü mü diye anlamak için yere atlıyor. Oysa öldürmüş olduğu babasının çalışma odasında (gene savcının kendi ağzı ile belirttiği gibi) üzerinde içinde üç bin ruble bulunduğu yazılı, yırtık bir paketin kâğıdını unutarak aleyhinde müthiş bir delil bırakmış oluyordu. Eğer bu paketi alıp götürseydi, dünyada hiç kimse böyle bir paketin bulunduğunu, içinde para olduğunu, bu paraların da sanık tarafından çalındığını bilmeyecekti. Bu sözleri savcının kendisi söylemiştir. Demek ki, bir tek şeye ihtiyatlığı yetmemişti. Adamcağız kendini kaybetmiş, korkmuş ve yerde bir delil bırakarak kaçıp gitmişti. Öyleyken bir de bakıyorsunuz, iki dakika sonra bir başka insanı vuruyor, onu öldürüyor ve tam

bu sırada içinde en acımak bilmez, en soğukkanlı en asabi insana yakışacak bir ihtiyatlılık duygusu uyanıyor!

Her neyse, ziyanı yok, ziyanı yok, diyelim ki öyle oldu. Zaten psikolojinin inceliği de buradadır: Bazı koşullarda insan bir Kafkas kartalı gibi kana susamış ve keskin bakışlı iken, hemen ondan sonraki anda köstebek gibi ürkek ve kör olur. Ama eğer duvardan sadece acaba aleyhimde tanıklık yapacak tek adam sağ mı diye öğrenmek için yanı başına atlayacak kadar kana susamış ve acıma bilmez derecede soğukkanlıysam, o halde ne diye bu yeni kurbanımın başında belki de yeni yeni tanıkların dikkatini çekmek ihtimali varken, tam beş dakika kadar uğraşıp didineyim? Neden mendilimi ıslatıp, yerde yatan adamın başındaki kanı sileyim? Sonradan aynı mendil benim aleyhime delil olarak kullanılsın diye mi? Hayır! Eğer her şeyi hesaba katıyorsak ve acıma bilmeyecek derecede katı yürekliysek, yere atladıktan sonra baygın yatan uşağın başına bir kez daha, sonra bir kez daha aynı havanla vurup işini bitirmemiz, tanığı ortadan kaldırmamız, böylece yüreğimizdeki tüm endişeleri silmemiz daha doğru olmaz mıydı? Hem sonra aleyhimde tanıklık yapacak adam sağ mı, değil mi diye bakmak için yere atlıyorum hem de aynı yerde yolun üzerinde bir başka delili, iki kadının evinden almış olduğum o bakır havanelini bırakıyorum. Oysa o iki kadın her zaman için sonradan bu havanelini tanıyabilir ve onu kendi evlerinden almış olduğuma tanıklık edebilirlerdi. Hem de onu yolun üzerinde unutmuş olmam, dalgınlıktan ya da kendimi bilmeyecek bir durumda bulunduğumdan ötürü düşürmüş olmam da söz konusu olamaz. Evet, işte silahımızı uzağa fırlatıyoruz. Öyle olmuştur diyorum, çünkü o bakır havaneli Grigoriy'in yere serildiği noktadan on beş adım kadar ileride bulunmuştur. O halde sorarım size, neden öyle davrandık? Bu sorunun asıl karşılığı şudur, o havanelini fırlattık, çünkü yüreğimiz yanmıştır; çünkü bir insanı, ihtiyar bir uşağı öldürdük. Bu yüzden umutsuzluk içinde kendi kendimize lanet ederek o havanelini bir cinayet aleti olduğu için, öfkeyle fırlatıp attık. Başka türlü olmasına imkân yoktur. Onu böyle var gücümüzle uzağa fırlatmamızın başka nasıl bir nedeni

olabilir? Eğer içimizde bir insan öldürdüğümüz için pişmanlık ve acıma duyuyorsak, demek ki, babamızı öldürmüş değiliz. Eğer babamızı öldürmüş olsaydık, yere serdiğimiz insana acıyarak duvardan aşağıya atlamazdık. O zaman içimizde bambaşka bir duygu olurdu. Acımaya vakit bile bulamazdık. Yalnız kendimizi kurtarmayı düşünürdük. Bunun tersini söylemeye imkân yoktur.

Tekrar ediyorum, daha önce cinayet işlemiş olsaydık, uşağın kafatasını iyice parçalardık. Başında beş dakika uğraşıp durmazdık, içimizde acıma ve temiz bir duygu uyandıysa, sadece daha önce vicdanımız lekelenmediği için öyle olmuştur. Demek ki, bu artık başka çeşit bir psikoloji oluyor. Sayın jüri üyeleri, şimdi karşınızda mahsus psikolojiye başvuruyorum; amacım sadece size, psikolojinin yardımıyla her çeşit sonuca varmanın mümkün olduğunu göstermektir. Bütün sorun, o psikolojinin kimin elinde bulunduğundadır. Psikoloji en ciddi insanlarda bile bir roman yaratmak isteğini uyandırır. Hem de bu, kendiliğinden olur, yani demek istiyorum ki, aşırı derecede psikoloji yapmanın, bazı bakımlardan onu kötüye kullanmanın zararı olur."

Burada gene halk arasında savcı ile alay eden ve avukatı destekleyen gülüşmeler duyuldu. Savunma avukatının tüm konuşmasını ayrıntıları ile ele almayacağım. Yalnız içinden bazı yerleri, en önemli noktaları alacağım.

XI

ORTADA PARA DA YOKTU, HIRSIZLIK DA YAPILMAMIŞTI

SAVUNMA avukatının konuşmasında, herkesi hayrette bırakan bir nokta vardı. Bu da o uğursuz üç bin rublenin varlığını kesin olarak inkâr edişi, böylece ortada hırsızlık diye bir şeyin bulunmayışını ileri sürüşüydü.

Sözlerine:

"Sayın jüri üyeleri!" diye başladı. "Ele aldığımız davada bir önyargısı olmayan ve konuyla yeni ilgilenmiş her insanı şaşırtacak

karakteristik bir özellik var. O da bir hırsızlık yapıldığı ileri sürüldüğü halde çalınmış olan şeyin ne olduğunu elle tutulur bir şekilde ispat etmenin imkânsızlığıdır. Çalınan şey nedir? Diyorlar ki, para çalınmış. Evet, üç bin ruble çalınmış. Ama bakalım bu paralar gerçekten var mıydı? Bunu hiç kimse bilmiyor. Siz de düşünün, ortada üç bin ruble olduğunu nasıl öğrendik? Bunları gözleriyle kim gördü? Paraları gören ve üzerinde yazı yazılmış bir pakete yerleştirildiğini açıklayan tek kişi Smerdyakov'dur. Bunu, daha felaket meydana gelmeden önce, sanığa ve kardeşi İvan Fyodoroviç'e bildiren de yine odur. Bayan Svetlova da bunu öğrenmiştir. Ama bunların her üçü de, bu paraları kendi gözleri ile görmemiştir. Paraları gene yalnız ve yalnız Smerdyakov görmüştür. Ama burada karşımıza bir soru çıkıyor, eğer böyle bir para bulunduğu ve Smerdyakov'un onu gördüğü doğru ise, o zaman acaba onu son olarak ne zaman görmüştür? Ya efendisi bu paraları yatağının altından almış ve Smerdyakov'a haber vermeden çekmecesine koymuşsa? Dikkat ediniz, Smerdyakov'un söylediğine göre paralar, yatağın altında, şiltenin içindeydi. Demek ki, sanık onları şiltenin altından çekip almak zorundaydı. Öyleyken yatak hiç de bozulmamıştı. Bu nokta titizlikle zapta geçirilmiştir. Peki, nasıl oluyor da sanık, bunu yatağı hiç bozmadan, üstelik elleri hâlâ kanlı olduğu halde, tam da o gün yatağa serilmiş olan, tertemiz, incecik çarşafları hiç kirletmeden yapabilmiştir? Ama bize, 'Peki ya yerdeki paket ne oluyor?' diye soracaklardır. İşte, asıl bu paket üzerinde durmaya değer.

Biraz önce, sayın üstadımız bu paketten söz ederken, birden kendiliğinden, işitiyor musunuz sayın baylar, kendiliğinden, cinayetin Smerdyakov tarafından işlenmiş olduğunu ileri sürmenin saçma bir şey olacağını söylerken, 'Bu paket olmasaydı, kâğıdı bir delil olarak yerde kalmasaydı, hırsız onu birlikte götürmüş olsaydı, dünyada hiç kimsenin böyle bir paketten ve içinde para bulunduğundan haberi olmazdı, kimse bu paraların sanık tarafından çalınmış olduğunu da bilmeyecekti,' dedi. O vakit hayretler içinde kaldım.

Demek, sanığın hırsızlıkla suçlanmasına yol açan şey kendi ağzıyla bile açıklamış olduğu o üzerinde yazı bulunan bir parça

kâğıttır. 'Başka türlü olsaydı, kimse hırsızlık olduğunu, hatta belki de ortada bir para bulunduğunu bilemeyecekti.' diyorlar. İyi ama o kâğıt parçasının yerlerde sürüklenmesi, daha önce içinde bir para bulunduğuna ve bu paraların çalındığına delil olabilir mi? Bana, 'Ama paraların pakette olduğunu Smerdyakov gördü,' diyerek karşılık veriyorlar. Peki, Smerdyakov bu paraları son kez olarak ne zaman görmüştür? Ne zaman? Benim sormak istediğim şey bu işte. Ben Smerdyakov'la konuştum. Kendisi bana bu paraları felaketten iki gün önce görmüş olduğunu söyledi! İyi ama örneğin şöyle düşünmeme engel olacak bir şey var mı; ya, ihtiyar Fyodor Pavloviç, evinde kapıyı içeriden kilitleyerek oturduğu sırada, sevdiği kadını sabırsızlık içinde, sinirli sinirli beklerken, yapacak bir şey bulamayıp, birden paketi çıkararak açmaya karar verdiyse? Ya, 'Belki de paketi görünce inanmaz, ama bir deste içinde otuz yüzlük görürse, herhalde daha çok etkilenir, ağzının suyu akar,' diye düşündüyse? Bir an için öyle oldu diyelim. Diyelim ki, zarfı parçalıyor, içinden paraları çıkarıyor; zarfı da, tabii artık delil bırakmak korkusu olmadan, serbest davranan bir ev sahibi hareketiyle yere atıyor. Söyleyin, sayın jüri üyeleri, böyle bir tahminde bulunmaktan, böyle bir olayın meydana gelmiş olduğunu ileri sürmekten daha akla yakın bir şey olabilir mi? Neden böyle bir şey imkânsız olsun? Eğer, buna benzer herhangi bir şey olmuşsa, o zaman hırsızlık yapıldığı suçlaması kendiliğinden ortadan kalkıyor. Madem ortada para yoktu, o halde hırsızlık da yapılmamıştır. Bu paketin içinde daha önce para bulunduğunu gösteren bir delil olarak yerde kaldığı ileri sürülüyorsa, neden ben tam aksini ileri sürmeyeyim? Neden paketin artık içinde bir şey bulunmadığı için yerde olduğunu, paranın daha önceden ev sahibinin kendisi tarafından alındığını ileri sürmeyeyim?

Diyeceklerdir ki, 'Peki ama eğer parayı Fyodor Pavloviç'in kendisi almışsa, o halde bu para nerede?' Evet, onu evinde arama yapılırken bulamadıklarına göre, neredeydi? Bir kez, hemen söyleyeyim ki, çekmecesinde paranın bir kısmı bulunmuştur, ikincisi Fyodor Pavloviç onları daha sabahleyin almış olabilirdi. Hatta nereye kullanılacakları konusunda daha bir gün önceden emirler vermiş, on-

ları birine teslim etmiş, birine göndermiş, sözün kısası düşüncesini, daha doğrusu hareket planını temelinden değiştirmiş olabilir ve bu konuda önceden Smerdyakov'a bilgi vermeyi gereksiz bulmuş olabilirdi. Böyle olunca yani böyle bir tahmini ileri sürebilirsek, o zaman bu kadar ısrarlı ve bu kadar kesin olarak, sanığın cinayeti hırsızlık amacıyla işlemiş olduğu ve böyle bir hırsızlığın gerçekten yapıldığı nasıl söylenebilir? Böyle tahminler ileri sürersek, romanlara konu olacak hikâyeler uydurmuş oluruz. Bir şeyin çalınmış olduğunu iddia etmek için, her şeyden önce o şeyi göstermek, ya da hiç olmazsa kesin olarak, daha önce var olduğunu ispatlamak gerekir. Oysa söz konusu olan şeyi hiç kimse görmemiştir.

Geçenlerde Petersburg'da genç bir adam, hemen hemen çocuk denecek, on sekiz yaşlarında bir işportacı, güpegündüz elinde baltayla bir sarraf dükkânına girdi ve alışılmamış tipik bir cüretle dükkân sahibini öldürerek, bin beş yüz rubleyi çaldı. Beş saat kadar sonra, kendisini yakaladılar. Üzerinde yalnız on beş rublesi eksik olan bütün parayı buldular. Bin beş yüz rubleden ancak on beşini o arada sarf etmeye vakit bulmuştu. Ayrıca cinayetten sonra dükkâna dönen tezgâhtar, polise çalınan paranın ne çeşit olduğunu da bildirdi. Yani aralarında kaç tane ne renk banknot olduğunu kaç tane mavi, kaç tane kırmızı kâğıt para vardı, ne kadarı altındı, hepsini tek tek açıkladı. Tevkif edilen katilin üzerinde de aynı çeşit paralar bulunmuştu. Üstelik katil içtenlikle cinayeti kendisinin işlediğini ve bu paraları alıp götürdüğünü açıklamıştı. İşte, benim delil dediğim şey, budur sayın jüri üyeleri! Bu olayda paraları görüyor, onlara elle dokunabiliyorum ve artık öyle bir paranın olmadığını söyleyemiyorum. Oysa bu davada öyle mi ya?

Söz konusu olan bir insanın hayatı meselesidir. Bir insanın kaderidir. Diyeceklerdir ki, 'İyi ama kendisi aynı gece âlem yapmış paraları har vurup harman savurmuştu. Bin beş yüz rublesi olduğu meydana çıkmıştı. Bu paraları nereden aldı?' İyi ama işte topu topu bin beş yüz ruble var ortada. Paranın öbür yarısını bulmalarına, meydana çıkarmalarına imkân yok. Bu da gösteriyor ki, belki de sanığın üzerindeki paralar hiçbir zaman, hiçbir pakete konmamış

paralardır. Zamanı hesap edersek (ki bu da dakikası dakikasına yapıldı) daha önce yapılan soruşturmada anlaşıldı ki, sanık hizmetçilerin yanından koşarak çıktıktan, sonra memur Perhotin'in evine gitmişti. Kendi evine uğramamıştı. Zaten başka bir yere de gitmemişti. Ondan sonra hep göz önünde bulunmuştu. Böyle olunca, üç bin rubleden bin beş yüz rubleyi ayırıp da, kentte herhangi bir yere saklamasına imkân yoktu. İşte para bulunamadığı içindir ki, sayın savcı, sanığın bunları Mokroye köyünde herhangi bir yerde sakladığını ileri sürdü. Sakın sanık bu paraları Udolpho Şatosu'nun bodrumlarından birine saklamış olmasın? Ama bu biraz hayali aşan, oldukça romantik bir tahmin olur, değil mi?

Şuna da dikkat etmenizi rica ederim, eğer bu ileri sürülen tahmin, yani paraların Mokroye'de saklandığı düşüncesi yanlış çıkarsa, sanığın hırsızlık ettiğine dair ileri sürülen suçlama da boşta kalmış olur. Çünkü o zaman, 'O bin beş yüz ruble nereye gitmiştir?' diye sorulacaktır. Madem sanığın hiçbir yere uğramadığı ispat edilmiştir, o halde bu paralar nasıl bir mucizeyle ortadan yok olmuştur? İşte biz böyle uydurmalarla şu anda bir insanın hayatını mahvetmeye hazırlanıyoruz! Diyeceklerdir ki, 'Ne olursa olsun! Sanık üzerinde bulunan bin beş yüz rubleyi, nereden bulmuş olduğunu söyleyemedi. Bundan başka herkes o geceye dek parası bulunmadığını biliyordu.' Peki, öyle olduğunu kim biliyordu? Sanık, üzerinde bulunan paraları nereden almış olduğunu açıkça ve kesin olarak söyledi. Bana kalırsa sayın jüri üyeleri, bana kalırsa, söylediğinden daha akla uygun bir şey olamaz. Hatta sanığın karakterine ve içinde bulunduğu ruh haline bundan daha çok uyan bir şey bulunamaz. Savcılık makamı, kendi uydurduğu romandan çok hoşlanmıştır, ama sanığın sözlerini kabul etmemiştir. Nişanlısı tarafından kendisine bu kadar utanç verici bir şekilde teklif edilmiş olan paraları kabul eden zayıf iradeli bir adam, bu paraların yarısını alamazmış da, onu bir bez parçasına koyup dikemezmiş de, dikmiş olsa bile o bez parçasının dikişini iki günde bir söküp açarmış da, paraları yüzer yüzer alırmış da böylece hepsini bir ay içinde tüketirmiş de... Hatırlayınız, tüm bunlar, hiçbir itiraz kabul etmez bir sesle söylenmişti.

Peki ya her şey hiç de bu uydurduğunuz roman gibi olmamışsa, ya o uydurduğunuz romanda canlandırdığınız tip bambaşka ise? Asıl sorun burada işte! Gözlerimizin önünde bambaşka bir tip canlandırdınız. Belki de sözlerime itiraz ederek, 'Sanığın felaketten bir ay önce Bayan Verhovtseva'dan almış olduğu tüm o üç bin rubleyi Mokroye köyünde bir çırpıda, sanki elindeki bir tek kuruşmuş gibi sarf ettiğini belirten tanıklar var. O halde bu paraların yarısını ayıramazdı!..' diyeceklerdir. Peki, ama kimdir bu tanıklar? Bu tanıkların sözlerinin ne derece doğru olduğu zaten mahkemede meydana çıkmıştır. Ayrıca başkasının yuttuğu lokma, insana daima büyük görünür. Son olarak da şunu söyleyebilirim, bu tanıklardan hiçbiri bu paraları kendisi saymamış, sadece göz kararı ile o kadar olduğunu sanmıştır. Tanık Maksimov, sanığın elinde yirmi bin ruble olduğunu belirterek ifade vermedi mi? Görüyorsunuz ki, sayın jüri üyeleri, psikoloji iki ucu sivri bir değnektir. Bu bakımdan izin veriniz, ben bu değneğin öbür ucunu uygulayayım, bakalım ortaya ne çıkacak?

Felaketten bir ay önce sanığa postayla gönderilmesi için Bayan Verhovtseva tarafından üç bin ruble veriliyor. Yalnız burada şunu sorabiliriz, bu paraların burada demin açıklandığı gibi böylesine küçük düşürücü bir tavırla, böylesine rezil edici bir şekilde verildiği doğru mu acaba? Bayan Verhovtseva'nın bu konuda vermiş olduğu ilk ifade, hiç de öyle değildi, ikinci ifadesinde ise, sadece kulağımıza öfkeli sesler, intikam çığlıkları, çoktandır gizli tutulan bir nefretin çığlıkları geliyordu. Ama bayanın birinci ifadesinde doğruyu söylememiş olması, bize ikinci ifadesinin de belki doğru olmadığı sonucunu çıkarmak hakkını veriyor. Sayın savcı, bu gönül macerasına değinmek istemiyor, buna cüret etmiyor (kendisi öyle dedi). Varsın öyle olsun. Ben de ona değinmeyeyim. Yalnız izin verin şunu belirteyim ki, eğer çok Sayın Bayan Verhovtseva gibi temiz ve ahlaklı bir bayan, evet, onun gibi bir bayan diyorum, birden mahkemede doğrudan doğruya sanığı mahvetmek amacıyla, birinci ifadesini değiştirmeyi göze alıyorsa, bellidir ki verdiği bu ifade tarafsız değildir, serinkanlılıkla verilmiş bir ifade de sayılamaz. İntikam almak ama-

cıyla davranan bir kadının, birçok şeyi abartmış olarak ileri sürebileceğini söylemek hakkını bize tanımayacaklar mı? Evet, asıl teklif etmiş olduğu bu paraları, böylesine utanç verici, rezil edici bir tavırla verdiği konusunda durumu mahsus abartmış olabilir. Aksine bence bu paralar kabul edilebilecek bir şekilde, özellikle sanık gibi hiçbir şeyin üzerinde ciddi olarak durmayan bir erkeğin, daha rahat kabul edebileceği bir şekilde teklif edilmiştir. Asıl önemlisi de şudur, sanık bunları kabul ederken yaptığı hesaba göre, babasının kendisine borçlu olduğu üç bin rubleyi yakında alacağını düşünüyordu. Bu belki ciddi olmayan bir davranıştır. Ama işte asıl ciddi bir insan olmadığı içindir ki, babasının bu paraları kendisine vereceğini, onları muhakkak alacağını, böyle olunca da Bayan Verhovtseva'nın kendisine verdiği kadar bir parayı posta ile gönderebileceğini ve böylece borcunu ödeyebileceğini düşünüyordu.

Ama sayın savcı hiçbir şekilde, sanığın suçlandığı gün, evet, aynı gün almış olduğu paraların yarısını ayırıp bir bez parçasına dikmiş olduğunu kabul etmek istemiyor. 'Bunu yapacak karakterde değildir, bu tür duyguları olamaz' diyorlar. Ama daha önce kendileri Karamazov'un cömert bir insan olduğunu bağıra bağıra söylemiş, kulaklarımızı çınlatırcasına Karamazov'un ruhundaki birbirine karşıt iki kutuptan söz etmiştir. Karamazov gerçekten böyle iki yönlü, varlığında iki kutbu birleştiren bir varlıktır. O kadar ki, eğer başka bir yönden herhangi bir şey onu şaşırtacak olursa, çılgınca eğlenmek ihtiyacına zincir vuramayacak bir halde olsa bile, birden kendini tutabilir. Oysa o başka yön dediğimiz, bir aşktı. Evet, tıpkı barut gibi birden alev alan yeni bir aşktı. Bu aşk için paraya ihtiyacı vardı. Hem de sevgilisiyle eğlenmek için olduğundan çok daha fazla paraya ihtiyacı vardı. Genç kadın ona, 'Seninim, Fyodor Pavloviç'i istemiyorum,' dediği anda, onu alıp götürecekti. O halde bunu yapabilmek için parası olmalıydı. Bu, eğlenmekten çok daha önemliydi, Karamazov, bunu anlamıyor muydu sanki? Evet, onu hastalık derecesinde üzen asıl bu düşünceydi. Bu bakımdan bu paraları her ihtimale karşı yanında bulunsun diye ayırıp saklamasında şaşılacak ne var? Ama işte zaman geçiyor ve Fyodor Pavloviç sa-

nığa, üç bin rubleyi vermiyor. Tersine işitildiğine göre, aynı paraları sanığın sevgilisini avlamak için kullanmaya karar veriyor. Sanki, 'Eğer Fyodor Pavloviç parayı vermezse o zaman Katerina İvanovna karşısında hırsız durumuna düşeceğim!' diye düşünüyor. İşte o zaman, bir bez parçasının içine dikili olarak boynunda taşımaya devam ettiği parayı gidip Bayan Verhovtseva'nın önüne koyarak, ona, 'Ben alçağın biriyim ama hırsız değilim,' demek aklına geliyor.

Demek ki, bu bin beş yüz rubleyi göz bebeği gibi saklaması, bezi söküp içinden parayı almaması, yüzer yüzer de olsa onu sarf etmemesi için, elimizde şimdi iki neden var. Sanığın namuslu bir insan olabileceğini neden kabul etmek istemiyorsunuz? Hayır, sanıkta namus duygusu vardır. Diyelim ki yanlış, çok defa onu hataya düşüren bir namus anlayışı vardır. Ama bu duygu kendisinde vardır, hem de ispat ettiği gibi tutku derecesindedir. Yalnız işte durum gittikçe daha karışık bir hal alıyor. Kıskançlık yüzünden çektiği üzüntüler, dayanılmayacak bir dereceyi buluyor ve sanığın ateşler içinde yanan zihninde, gittikçe daha çok acı veren, daha üzücü bir şekilde iki soru ortaya çıkıyor, 'Parayı, Katerina İvanovna'ya vereyim mi? Verirsem o zaman Gruşenka'yı hangi paralarla götüreceğim?' Eğer, tüm o ay içinde, bu kadar azgınlık etmiş, içip içip sarhoş olmuş ve meyhanelerde gürültü, patırtı çıkarmışsa, bu belki de acı çekmesinden, çektiği bu acıya dayanamamasından ileri geliyordu! Bu iki soru, en sonunda zihninde öyle şiddetli bir hal almıştır ki, sanık umutsuzluğa düşmüştür. Küçük kardeşini, bu üç bin rubleyi son bir kez istemek üzere babasına gönderiyor. Sonra da karşılığı beklemeden zorla kendisi eve girip, tanıkların gözü önünde ihtiyara dayak atıyor. Bu işten sonra, artık kimseden para bekleyemezdi! Dayak yiyen baba, para vermezdi. Aynı günün akşamı sanık, göğsünü dövüyor, tam göğsünün üst kısmını, o bez parçasının bulunduğu yeri yumrukluyor ve kardeşine yemin ederek, alçak olmadığını ispat eden bir çaresi olduğunu, ama bu çareden yararlanamayacağını, buna moral gücünün, karakter sağlamlığının yetmeyeceğini, bu yüzden gene de bir alçak olarak kalacağını söylüyor! Savcılık makamı, Aleksey Karamazov'un bu kadar temiz yüreklilikle, bu kadar içten, hazırlıksız ve mantık-

lı bir şekilde verdiği ifadeye neden inanmıyor? Neden? Niçin beni paraların, bilmem hangi tahta aralığında, Udolpho Şatosu'nun bodrumlarının bilmem neresinde saklı olduğuna inanmaya zorluyor?

Sanık aynı akşam, kardeşi ile konuştuktan sonra, o uğursuz mektubu yazıyor; işte, sanığın hırsızlık ettiği konusunda ileri sürülen en büyük, en önemli delil budur! Mektupta 'Tüm insanlardan isteyeceğim, başkaları vermezlerse, gidip babamı öldüreceğim ve yatağının altında, pembe bir kurdele ile bağlı paketteki paraları alacağım. Yeter ki İvan gitsin!' diyor. 'Bu da tam bir cinayet planıymış. Cinayeti o işlememişse, kim işlemiş olabilir?' diye soruluyor. Savcılık makamı, 'Tıpkı yazıldığı gibi oldu!' diye bağırıyor. Ama bir kez, mektup, sarhoşluk halinde ve onu yazan şiddetli bir üzüntü içindeyken yazılmıştı. İkincisi, sanık paketten söz ederken gene de Smerdyakov'un sözlerini tekrarlamış oluyor. Çünkü kendisi paketi görmemiştir. Üçüncüsü, mektup yazılmış olmasına yazılmıştır, ama acaba olup bitenler, yazıldığı gibi mi olmuştur? Bunu nasıl ispat edeceğiz? Sanık, yastığın altından paketi aldı mı, paraları buldu mu? Hatta ortada gerçekten böyle bir para var mıydı? Hem sanık oraya koşarken para almaya mı gitmişti? Hatırlayın, hatırlayın! Sanık rüzgâr gibi oraya koşarken, hırsızlık etmek için gitmemişti! Sadece o kadın, onu üzüntülere koyan kadın neredeydi, bunu öğrenmek için gitmişti. Demek ki, iş plana göre, yazıldığı şekle uygun olarak olmamıştı. Yani sanık hırsızlık etmeyi önceden tasarlamamıştı. Birden koşarak gitmişti, hiçbir şey düşünmeden, kıskançlıktan çılgına dönmüş bir halde! Diyeceklerdir ki, 'Evet, ama gene de oraya koşup geldikten ve cinayeti işledikten sonra, paraları aldı!' Yalnız, sonunda şunu da belirtmek gerekir, cinayeti işledi mi, işlemedi mi? Hırsızlık etmekle suçlanmasına öfkeyle itiraz ediyorum. Çalınan şeyin ne olduğunu kesin olarak göstermeye imkân yoksa bir insan hırsızlık etmekle suçlanamaz! Bu bir hukuk prensibidir. Şimdi bakalım, hırsızlık etmediği halde, cinayeti işleyen gene o mudur? Bu ispat edilmiş bir şey midir? Sakın, bu da bir uydurma olmasın?"

XII

HAYIR, CİNAYET DE İŞLENMEMİŞTİR!

"SAYIN jüri üyeleri! Rica ederim, şunu unutmayın ki, burada söz konusu olan bir insan hayatıdır. Bu bakımdan daha ihtiyatlı olmalıyız. Daha önceden işittik ki, savcılık makamı (kendilerinin de belirttiği gibi) son güne dek, evet bugüne, mahkeme gününe dek, sanığın cinayeti tam anlamıyla önceden beslenen bir niyetle işleyip işlemediği konusunda kararsızlık içinde kalmıştır. Ta ki bugün mahkemeye ibraz edilen ve 'sarhoş ağzıyla' yazılmış mektup ortaya çıkıncaya kadar buna bir türlü karar verememiştir. 'Yazıldığı gibi olmuştur!' deniliyor. Ama ben gene tekrar ediyorum ki, sanık o kadının yanına, onun peşinden, sadece nerede olduğunu öğrenmek için koşmuştur! Bu olayı değiştirmeye imkân yoktur! Eğer kadın evde olsaydı, sanık hiçbir yere koşmayacak, onun yanında kalacak ve mektupta söylediği şeyi yerine getirmeyecekti. Elinde olmayarak, birden koşmuştu oraya! 'Sarhoş ağzıyla' yazdığı mektup ise, belki o sırada aklından tamamen silinmişti.

'Havanelini alıp götürdü' diyorlar. Hatırlıyorsunuz ya, yalnız bu havanelinden bile söz ederken, bir sürü psikolojik tahmin ileri sürülmüştür. Bu havanelini neden silah olarak almışmış, onu bir silah olarak kullanmak amacı ile kaptıktan sonra, falan filan. Şimdi aklıma çok basit bir düşünce geliyor; peki bu havaneli göz önünde, rafın üstünde, sanığın onu aldığı rafın üstünde olmayıp, dolaba kaldırılmış olsaydı, o zaman sanığın gözlerine ilişmeyecekti değil mi? Sanık silah almadan, elleri boş olarak koşup gidecekti, o zaman da hiç kimseyi öldürmeyecekti. O halde bu havanelinden söz ederken, sanığın silahlandığını ve bunun önceden bir niyet beslediğini gösteren bir delil olduğunu nasıl ileri sürebilirim? Evet, ama meyhanelerde babasını öldüreceğini bağıra bağıra söylemiş ve iki gün önce, o sarhoş halde mektubu yazdığı akşam, sessizce oturmuş, meyhanede yalnız bir satıcı ile kavga etmişti, bunu da güya 'bir Karamazov kavga etmeden duramadığı için' yapmıştı. Buna karşılık ben de şunu söyleyeceğim, eğer bir insan böyle bir cinayeti tasar-

lamış, üstelik planını yapmış, yazdığı gibi yerine getirmeye karar vermişse, herhalde bir satıcı ile kavga etmez, hatta belki meyhaneye bile uğramaz, çünkü böyle bir şey tasarlamış olan bir varlık, sakin bir yer, gizlenecek bir yer arar. Kendisini görmesinler, yaptığı bir şeyi işitmesinler diye ortadan kaybolmak ister. 'İmkân varsa beni unutun, aklınızdan çıkarın!' der gibi davranır. Hem de birtakım hesapları olduğu için değil, sadece içinden öyle geldiği için yapar.

Sayın jüri üyeleri, psikoloji iki ucu sivri bir değnektir. Biz de psikolojiden anlarız. Tüm bu ay içinde meyhanelerdeki o bağırıp çağırmalarına gelince, çocuklar ya da eğlenceden çıkan sarhoşlar meyhanelerin önünde birbirleri ile kavga ederek az mı 'seni öldürürüm' diye tehditler savurur? Ama gene de öldürmezler değil mi? Hem zaten o uğursuz mektup, öfkeli tehditler savurarak meyhaneden çıkan bir adamın sarhoş ağzıyla, 'Öldürürüm! Hepinizi öldürürüm!' diye bağırması değil mi? Neden her şey dediğimiz gibi olmasın? Niçin bunun böyle olabileceğini imkânsız sayıyoruz? Neden bu mektup kaderi altüst eden bir mektup sayılıyor da, tersine gülünç bir şey olarak kabul edilmiyor? Çünkü öldürülmüş bir babanın cesedi bulunmuştur. Çünkü bir tanık sanığın silahlı olarak bahçeden koşarak kaçtığını görmüştür! Hatta kendisi de onun eliyle yere serilmiştir. Demek ki, her şey yazıldığı gibi olmuştur. Demek bu yüzden mektup gülünç bir şey değil, kaderi tayin edici bir şey olmuştur. Çok şükür sonunda belirli bir noktaya vardık. 'Madem bahçedeydi, demek ki o öldürdü', o halde bu iki söz, yani 'bahçedeydi' sözüyle 'demek ki' sözü savcılık makamının ileri sürdüğü suçlamayı özetlemiş oluyor. 'Madem oradaydı, demek ki...' deniliyor. Peki ya, orada bulunduğu halde, 'demek ki' diye ileri sürülen işi yapmadıysa? Evet, kabul ediyorum ki bu işte olaylar birbirini tamamlıyor, gerçekten birçok olay aynı ana rastlamıştır ve gerçekten oldukça anlamlı olaylardır. Ama tüm bu olayları bir de aynı zamanda meydana gelmelerinin etkisi altında kalmadan ayrı ayrı inceleyin. Savcılık makamı, neden sanığın babasının penceresi önünden koşarak kaçtığını açıklarken, doğru söylediğini kabul etmiyor? Hatırlayın! Bu konuda savcılık makamı 'saygıdan', hatta içinde birden uyanan 'iyi, dürüst' duygulardan söz

ederek, alay bile etmişti. Peki, ama bu işin içinde gerçekten böyle bir şey olmuşsa, yani bir saygı diyemeyeceğim ama dürüst bazı duygular rol oynamışsa, o zaman ne olacak? Sanık, soruşturma sırasında, 'Herhalde o anda annem benim için dua etmiştir!' diye ifade vermiştir. İşte, bu yüzden, Svetlova'nın babasının evinde bulunmadığını öğrenir öğrenmez, oradan koşarak uzaklaşmıştır. Savcılık makamı, 'Ama bunu pencereden bakarak anlayamazdı,' diyor. Neden anlayamasın? Pencere, sanığın işaret olarak kabul edilen vuruşları üzerine açılmıştı ya! Bu arada Fyodor Pavloviç, herhangi bir söz söyleyebilir, bağırabilirdi, sanık da bundan Svetlova'nın orada olmadığını anlayabilirdi. Neden ille hayalimizden geçirdiğimiz gibi, daha doğrusu başkalarının hayalimizde uyandırdığı sahnelere göre tahminlerde bulunalım? Gerçekte en ince gözlemci olan bir roman yazarının bile gözünden kaçan binlerce şey vardır! 'Ama Grigoriy kapıyı açık görmüştü, demek ki sanık evdeydi, evde olduğuna göre de, cinayeti o işledi,' diyorlar.

Gelelim bu kapı konusuna, sayın jüri üyeleri... Bakın bu kapının açık olduğuna ancak bir kişi tanıklık ediyor. Oysa bu tanıklık eden kişi, o sırada öyle bir halde bulunuyor ki... Her neyse, varsın kapı açık olsun! Diyelim ki, sanık inkâr etti, kendisini korumak için yalan söyledi. Bu onun durumunda bulunan biri için o kadar anlaşılır bir şeydir ki! Diyelim ki, kendisi evdeydi, eve girmişti... Peki, neden eve girdiğine bakarak cinayeti muhakkak onun işlemiş olduğunu ileri sürelim? Zorla içeri girmiş olabilir. Odadan odaya koşmuş, babasını itmiş, hatta ona vurmuş bile olabilir. Ama Svetlova'nın babasının yanında olmadığını görünce, oradan koşarak uzaklaşmıştır. Kadının orada bulunmadığına, elinden bir kaza çıkıp babasını öldürmediğine sevine sevine koşa koşa uzaklaşmıştır. Belki de bir dakika sonra, kendinden geçtiği bir sırada yere serdiği Grigoriy'in yanına, duvardan aşağı atlaması da temiz bir duygu duyabilmesinden, başkasına acıyabilmesinden, o insan için üzülebilmesinden ileri gelmiştir. Babasını öldürmek istediği halde bu işi yapmadığı, vicdanı lekesiz kaldığı, yani babasını öldürmediği için sevinç duymuştur. Bunun için atlamıştır yere!

Sayın savcı bize, sanığın Mokroye'deki durumunu içimizde dehşet uyandıracak şekilde, parlak sözlerle, tüylerimizi diken diken ederek anlatmıştır. Aşkı yeniden tadacağı ve sevgilisinin onu yeni bir hayat yaşamaya çağırdığı sırada, artık sevmek imkânından yoksun bulunduğu bir anda, arkasında babasının kan içindeki cesedini bıraktığından ötürü ve cesedin arkasından da müthiş bir ceza geleceği için, bu aşkı yaşamasına imkân kalmadığını anlamıştı.

Bununla birlikte, sayın savcı, gene de sanığın bir sevgi duyabileceğini kabul etmiş ve bunu kendine göre bir psikoloji ile açıklamıştır. 'Sarhoş bir durumdaydı,' diyor. 'Bir idam mahkûmu idam yerine götürülürken, daha uzun bir süre beklemek gerektiğini düşünür... falan filan,' demişlerdir.

İyi ama savcı, acaba karşımızda bambaşka bir tip canlandırmış olmuyor mu? Bunu gene soruyorum. Gerçekten sanık, elleri babasının kanına bulandığı halde, o anda aşkı ya da yargıçları atlatmayı düşünecek kadar kaba, ruhsuz bir varlık mıydı? Hayır, hayır, hayır! Kadının onu sevdiğini, onu birlikte uzaklara gitmeye çağırdığını, ona yeni bir mutluluk sunduğunu anladığı anda yemin ederim ki, kendisini öldürmek için iki misli, üç misli daha şiddetli bir istek duymuştur ve eğer arkasında babasının cesedini bırakmış olsaydı, muhakkak kendini öldürürdü! Evet, tabancasının nerede olduğunu unutmazdı! Sanığı tanıyorum, sayın savcının onda bulunduğunu ileri sürdüğü vahşi, duygusuz, acımak bilmeyen katı yüreklilik, onun karakteri ile bağdaşamayacak bir şeydir. Kendisini muhakkak öldürürdü! İntihar etmediyse, bunu 'annesinin kendisi için dua ettiği' ve ellerini babasının kanına bulamadığı, bu işte suçsuz olduğu için yapmamıştır. O gece, Mokroye'de, hep yere serdiği ihtiyar Grigoriy için acı çekmiş ve ihtiyar adam kendisine gelip ayağa kalksın, vuruşu öldürücü olmasın, Grigoriy yüzünden cezaya çarptırılmasın diye Tanrıya dua etmiştir. Neden olayların bu tür açıklanmasını kabul etmiyoruz? Sanığın bize yalan söylediğini gösteren kesin bir delilimiz var mı? Bize hemen, 'İşte, babasının cesedi!' diyeceklerdir. 'Sanık oradan koşarak çıkmıştı. Eğer o öldürmediyse, kim öldürdü ihtiyarı?' diyeceklerdir.

Tekrar ediyorum, savcılık makamının dayandığı tüm mantık budur. 'O öldürmediyse, kim öldürdü?' Demek istiyorlar ki, onun yerine konacak bir sanık yoktur, öyle değil mi sayın jüri üyeleri? Gerçekten, onun yerine bir başkasını koyamadıkları doğru mu? Hepimiz savcılık makamının o gece, o evde bulunan kişileri tek tek saydığını işittik. Beş kişi bulunmuştu orada! Kabul edelim ki, bunlardan üçü hiçbir şekilde suçlanamaz, bunlar da öldürülen adamın kendisi, ihtiyar Grigoriy ve karısıdır. Geriye sanık ile Smerdyakov kalıyor. İşte sayın savcı, büyük bir ciddiyetle, sanığın, başka birini suçlayamadığı için Smerdyakov'u suçlu olarak gösterdiğini ileri sürüyor. Eğer bir altıncı kişi hatta altıncı bir kişinin bulunduğunu gösteren en küçük bir işaret olsa, sanık hemen Smerdyakov'u suçlamaktan vazgeçip, bu yaptığından utanarak o altıncı kişiyi suçlayacakmış!

İyi ama sayın jüri üyeleri, bunun tam tersi bir sonuç çıkaramaz mıyız? Ortada iki kişi var, sanık ile Smerdyakov. O halde müvekkilimi, sadece suçlayacak başka bir insan bulamadığınız için suçladığınızı ileri süremez miyim? Daha önce Smerdyakov'u tüm şüphelerden uzak tutmaya karar verdiğiniz için başka bir şüpheli kişi bulamadığınızı ileri süremez miyim? Gerçi doğru söylemek gerekirse, Smerdyakov'u yalnız sanık, sanığın iki kardeşi, bir de Svetlova suçluyor. Ama ifade veren tanıklar arasında da bu şekilde konuşan bazı kişiler vardır, sözlerinde gerçi belirsiz bir şey sezilmiştir. Ama zaten çevremizde de bir şey varmış, şüpheli bir şey kalmış gibi belirsiz söylentiler dolaşıyor. Bir bekleyiş seziliyor. Sonra, kesin olmamakla birlikte oldukça dikkati çeken bir olay rastlantısı var. Önce tam felaket günü gelip çatan sara krizi, savcının nedense gerçek olduğunu savunmak zorunluluğunu duyduğu bir kriz var. Sonra Smerdyakov'un mahkemenin başlayacağı günden bir gün önce intiharı geliyor. Ondan sonra da en az bu söylediklerim kadar beklenmedik bir şey ortaya çıkıyor, bu da bugüne dek ağabeyinin suçlu olduğuna inanan ortanca kardeşin ifadesidir!

Evet, sayın yargıçlarla ve savcı ile bir noktada birleşiyorum o da şudur, İvan Karamazov hastadır, ateşler içindedir, verdiği ifade gerçekten sayıklarken tasarladığı ve suçu intihar edenin üzerine

yükleyerek ağabeyini kurtarmak için yaptığı umutsuz bir çırpınış olabilir. Ama gene de, Smerdyakov'un adı geçmiştir ve gene de, ortada sanki bilinmeyen bir şey kalmıştır. Sanki son söz söylenmemiştir. Bitmemiş bir şey vardır sayın jüri üyeleri! Belki de bu yarım kalan sözler, daha tamamlanacaktır. Ama bu konuyu daha sonra ele alacağız, bunlar daha sonraki şeyler.

Sayın yargıçlar biraz önce celseye devam etmekkararını aldı. Ama şimdi verecekleri kararı beklerken, örneğin ölen Smerdyakov'un, savcı tarafından bu kadar ince ve bu kadar yetenekli olarak yapılan karakter tahlili konusunda bir şeyler söyleyebilirim. Sayın meslek arkadaşımın ustalığına hayran kalmakla birlikte, bu karakter tahlilini tam olarak kabul edemeyeceğim. Ben Smerdyakov'a gittim, onu gördüm ve kendisi ile konuştum. Smerdyakov, benim üzerimde bambaşka bir etki yaptı. Sağlık bakımından zayıf bir insandı, burası doğru. Ama karakter bakımından, yürek bakımından hayır, hiç de savcının sözlerinden çıkardığı sonuçta belirttiği gibi zayıf bir insan değildi, özellikle onda bir çekingenlik, savcının bu kadar karakteristik bir unsur olarak belirttiği çekingenlikten eser görmedim. Saflığa gelince, onda hiç de öyle bir şey yoktu. Tersine, ben onu başkalarına hiç güvenmeyen, sinsiliğini ve zekâsını saflık perdesi altında saklayan ve birçok şeyi kavrayabilecek bir insan olarak gördüm! Evet! Savcılık makamı, onu zayıf, geri zekâlı biri sayarken, aşırı bir saflık göstermiştir. Smerdyakov benim üzerimde çok kesin bir izlenim yaratmıştır; yanından kesin olarak kötü yürekli, gözünü hırs bürümüş, kinci ve rahat vermeyecek derecede kıskanç bir varlık olduğu kanısı ile ayrıldım. Bu konuda bazı bilgiler de topladım, kendisi çıktığı aileden nefret ediyordu, ondan utanıyordu ve 'pis kokulu bir kadın'ın oğlu olduğunu dişlerini gıcırdatarak hatırlıyordu. Çocukken kendisine karşı bir velinimet olarak davranmış olan Grigoriy ile karısına karşı saygısızca davranıyordu... Rusya'ya lanet ediyor ve onunla alay ediyordu. Fransa'ya gitmek hayali ile yaşıyordu, orada bir Fransız haline gelmek için! Daha eskiden sık sık bu işi yapacak parası olmadığından söz etmişti. Bana öyle geliyor ki, kendinden başka hiç kimseyi sevmiyordu. Kendisini de şaşılacak kadar

yüksek bir varlık sayıyordu. Onun gözünde aydın olmak, güzel giysiler, temiz gömlekler giymek ve parlatılmış çizmelerle dolaşmaktı. Kendisini Fyodor Pavloviç'in meşru olmayan oğlu saydığı için (ki bunu gösteren deliller vardır) efendisinin meşru çocuklarına kıyasla, içinde bulunduğu durumundan nefret edebilirdi. 'Onlar için her şey var, benim için bir şey yok, tüm haklar onların, miras da onlara ait, ben ise sadece bir uşaktan başka bir şey değilim,' diyebilirdi.

Bana, paraları pakete Fyodor Pavloviç ile birlikte koyduğunu söylüyordu. Bu paranın, kendisine bir iş sağlayabilecek olan bu paranın kullanılacağı amaç, tabii ona, nefret edilecek bir şey olarak görünüyordu. Bundan başka, üç bin rubleyi pırıl pırıl, renk renk banknotlar olarak görmüştü (bu konuda kendisine mahsus soru sordum). Ah, kıskanç ve egoist bir insana hiçbir zaman büyük bir parayı bir arada göstermeyiniz. Smerdyakov ömründe ilk kez olarak, bu kadar çok paranın bir elde toplandığını görmüştü. İlk görüşünde değilse de o renk renk destenin izlenimi, hayalinde acı bir etki yapmış olabilirdi.

Üstadım sayın savcı, Smerdyakov'u bu cinayetle suçlamak ihtimalinden söz ederken, bunun *pro ve contra* tüm noktalarını olağanüstü bir incelikle belirtti ve özellikle şu sorunun üzerinde durdu. 'Smerdyakov neden mahsus sara krizine tutulmuş gibi rol yapsın?' Ama belki de rol yapmamıştır. Kriz, çok tabii bir şekilde gelmiş, hasta da sonradan kendine gelmiş olabilirdi. Tabii hastalıktan bir anda kurtulamazdı. Ama gene de herhangi bir anda kendine gelebilir, ayılabilirdi. Saralılarda öyle olur. Savcılık makamı, 'Smerdyakov cinayeti hangi anda işlemiş olabilir?' diye soruyor. Bu anı göstermek o kadar kolaydır ki! Smerdyakov ayılıp, derin uykusundan (çünkü o sırada kendisi uykudaydı, sara krizinden sonra insan her zaman derin bir uykuya dalar) uyandığı anda ihtiyar Grigoriy koşarak kaçan sanığı duvarın üzerinde ayağından yakalamıştır. Etrafı çınlatırcasına 'Baba katili!' diye bağırmaktadır. İşte sanık o sırada uyanmıştır. Zaten onu uyandıran şey de belki sessiz ve karanlık gecede duyulan bu alışılmamış çığlıktır. O sırada uykusu belki de o kadar derin değildi. Tabii ki daha bir saat öncesinden yavaş yavaş uykusu hafif-

lemiş olabilir. Yatağından kalkınca, hemen hemen bilinçsiz olarak ve hiç art niyet beslemeden, bu çığlık nedir diye bakmak için dışarı çıkmıştır. Başında hastalığın yarattığı bir karışıklık vardır. Zihni daha uyuşmuş bir haldedir. İşte bu durumda bahçeye çıkıyor, aydınlanmış pencerelere yaklaşıyor ve tabii onu görünce sevinen efendisinden korkunç bir haber alıyor. O zaman, içi birden tutuşuveriyor. Korku içinde bulunan efendisinden tüm ayrıntıları öğreniyor.

İşte o zaman bozulmuş, hasta zihninde bir düşünce, korkunç, ama çekici ve hiç de mantığa aykırı olmayan bir düşünce doğuyor: Efendisini öldürüp, üç bin rubleyi almak, sonra da her şeyi küçük beyin üzerine yıkmak! Zaten katil olarak küçük beyden başka kimi akla getirebilirlerdi? Küçük beyden başka kimi suçlayabilirlerdi? Bütün deliller meydandaydı. Üstelik kendisi oraya girmişti, değil mi ya? Korkunç bir para hırsı, müthiş bir avı ele geçirme isteği, yapacağı hareketin cezasız kalacağı düşüncesiyle birlikte tüm varlığını sarmış olabilirdi. Ah, böyle beklenmedik, kaçınılmaz, içten gelen bir atılma ihtiyacı çoğu zaman böyle bir fırsat çıkınca akla gelir. Asıl önemlisi, böyle bir istek bu tip katillerin içinde, daha bir dakika sonra cinayeti işlemek hevesine kapılacaklarını akıllarına bile getirmedikleri bir sırada uyanır! İşte Smerdyakov, efendisinin yanına girerek planını böylece yerine getirmiş olabilir. Hem de bunu herhalde herhangi bir silah yerine, bahçede elinin altına ilk gelen taşla yapmıştır. Peki, ama bu işi niçin, hangi amaçla yapmış olabilir? O üç bin ruble, kendisi için bir kariyer yapma imkânıydı. Evet, kendi sözlerimle çelişkiye düşüyor değilim, belki de öyle bir para vardı. Hatta belki de nerede bulabileceğini, efendisinin odasının neresinde bulunduğunu, yalnız Smerdyakov bilebilirdi. 'Peki, ya paraların bulunduğu zarfın kâğıdı, ya yerde sürüklenen yırtık paket kâğıdı?' diyeceksiniz. Demin sayın savcı bu paketten söz ederken, son derece ince bir düşünce ileri sürdü, ona göre, bu kâğıdı ancak hırsızlık etmeye alışmamış, Karamazov gibi biri yerde bırakmış olabilirdi. Smerdyakov ise, arkasında böyle bir delili katiyen bırakmazdı. Demin bu sözleri dinlerken, bana yabancı gelmeyen bir şey işitiyormuşum gibi geldi sayın jüri üyeleri. Düşünün, aynı düşünceyi, aynı tahmini, yani Karamazov'un bu pa-

keti nasıl açmış olabileceğini, ben daha iki gün önce Smerdyakov'un kendisinden işitmiştim. Hatta Smerdyakov'un bu sözlerine şaşırmıştım. Bana öyle geldi ki, mahsus yapmacık, saf bir tavır takınıyor ve olayları atlayarak bana bu düşünceyi kabul ettirmek istiyor, benim aynı sonuca varmamı bekliyor, hatta söyleyeceklerimi bana dikte ediyordu. Acaba bu düşünceyi aynı şekilde sorgu yargıcına da Smerdyakov fısıldamış olmasın? Aynı şeyi üstadım sayın savcıya zorla kabul ettirmesin? Diyeceklerdir ki, ya ihtiyar kadın, ya Grigoriy'in karısı?.. O kadın, hastanın tüm gece yanı başında inlediğini duymadı mı? Doğru! Duymuştur. Ama bu ileri sürülen itiraz, çok zayıf olur. Ben bir kadın tanırdım, acı acı tüm gece avluda havlayan bir köpeğin kendisini uyutmadığından şikâyet ederdi. Oysa zavallı köpek, sonradan öğrenildiği gibi tüm gece içinde ancak iki üç kere havlıyordu. Bu tabii bir şeydir, bir insan uyurken birden bir inilti duyar bu iniltinin kendisini uyandırdığına fena halde canı sıkılarak uyanır, ama sonradan birden gene uykuya dalar. İki saat kadar sonra, gene bir inilti olur, adam gene uyanır, sonra gene uykuya dalar. Sonunda aynı inilti, aradan iki saat geçtikten sonra bir kez daha duyulur. Yani uyuyan, bu iniltiyi üç kez duymuş olur. Ama sabahleyin uyandı mı, gece sabaha dek birinin inleyip durduğundan, bu yüzden gözünü bile kırpmadığından şikâyet eder. Grigoriy'in karısının başına da aynı şey gelmiştir. Her biri iki saat süren uykuları olmuştur, ama bunu hatırlamaz. Sadece uyandığı anları hatırlar. Bu yüzden de ona kendisini tüm gece uyutmamışlar gibi gelir.

Sayın savcı, 'Ama Smerdyakov intihar etmeden önce yazdığı kâğıtta neden bir açıklamada bulunmadı?' diye soruyor. 'Birini yapmaya vicdanı elverdi de, öbürüne elvermedi mi?' diyor. Yalnız rica ederim, vicdan denildiği vakit, artık pişmanlıktan söz edilmiş olur. İntihar eden adam pişmanlık duymayabilirdi. İçinde yalnız umutsuzluk olabilirdi. Umutsuzluk ve pişmanlık... Bunlar birbirinden apayrı şeylerdir. Umutsuzluk, kinle karışık ve barışmayı imkânsız hale getiren bir duygu olabilir. İntihar eden adam, hayatına son verirken, ömrünün sonuna dek kıskandığı insanlara karşı iki misli nefret duymuş olabilir.

Sayın jüri üyeleri, adli bir hata işlemekten sakının! Şimdi size söylediğim bu sözlerde ve anlattıklarımda akla uygun olmayan ne vardır? Yürüttüğüm düşünce zincirinde bir yanlış bulun, olması imkânsız saçma bir şey bulun! Ama eğer ileri sürdüğüm şeylerin bir kıl payı kadar da olsa mümkün olabileceğini görüyorsanız, tahminlerimde bir parçacık olsun gerçeğe uygunluk varsa, suçluyu cezalandırmaktan kaçının! Hem burada söz konusu olan şeylerin doğruluğu yalnız bir kıl payı kadar mı? Tüm kutsal şeylerin üzerine yemin ederim ki, size cinayet konusunda ne söylemişsem, onu size nasıl anlatmışsam, hepsine kesin olarak inanıyorum. En önemlisi, evet en önemlisi de şudur, savcılık makamının sanığın aleyhinde ileri sürdüğü, üst üste yığdığı o koca deliller yığını arasında, birinin olsun bir parçacık da olsa, itiraz edilemeyecek bir yönünün bulunmamasına şaşıp kalıyorum. Böyle olması beni deli ediyor. Zavallı adam, sadece olayların aynı ana rastlamasından ötürü felakete sürükleniyor. Evet, bu rastlantılar feci bir şeydir, o kan, o parmaklardan akan kan, o kanlı iç çamaşırı, o 'Baba katili!' bağırışıyla çınlayan karanlık gece, o çığlık atan ve kafası kırılmış olarak yere serilen adam, ondan sonra da o yığınla söz, ifade, hareket, bağırış... Tüm bunlar insana öyle bir etki yapabilir, insanı öyle kandırabilir ki! Ama tüm bunlar, sizi bir kanıya yöneltebilir mi? Siz buna kanar mısınız sayın jüri üyeleri? Hatırlayın ki size bir yetki verilmiştir; bağlama ve çözme yetkisi!* Ama bu yetki ne kadar büyükse uygulaması da o derece sorumluluk ister!

Şimdi söylediklerimden bir sözümü olsun geri almıyorum. Ama ziyanı yok, öyle olsun, bir an için savcılığın iddiasını kabul edeyim; zavallı müvekkilimin ellerini babasının kanına buladığını kabul edeyim. Tabii bu, ancak sözde kalan bir kabul ediştir. Tekrar ediyorum, bana kalırsa suçsuz olduğundan hiç şüphe etmiyorum. Ama gene de bir an için, sanığın babasını öldürdüğünü kabul edeyim. Bu durumda bile, böyle bir düşünceyi kabul ettiğim halde, gene de söyleyeceğim sözü dinleyin. Vicdanımın üzerinde ağır bir yük var. Size bir şey söylemek istiyorum, çünkü hissediyorum ki, yürekleri-

* Matta 16:19,18:18 -*çev.*

nizde de, zihninizde de müthiş bir savaş var... Yüreklerinize ve aklınıza seslendiğim için özür dilerim, sayın jüri üyeleri. Ama sonuna dek samimi ve içten istiyorum. Hepimiz içten olalım!"

Bu sırada savunma avukatının konuşması, oldukça şiddetli bir alkışla kesildi. Gerçekten de son sözlerini öyle içten gelen bir sesle söylemişti ki, herkesin içinde belki de, gerçekten söyleyeceği bir şey vardır, belki de şimdi açıklayacağı gerçekten en önemlidir diye bir his uyanmıştı. Ama başkan, alkışları duyunca, gür bir sesle, "böyle bir olay bir daha tekrar edilirse" mahkeme salonunu boşaltmak tehdidini savurdu. Her şey sessizliğe gömüldü ve Fetyukoviç bambaşka, o zamana dek konuştuğundan apayrı, duygulu bir sesle söze başladı.

XIII

DÜŞÜNCEYE İHANET

FETYUKOVİÇ:

"Müvekkilimi felakete sürükleyen şey, yalnız olayların bir araya rastlaması değildi," diye söze başladı. "Hayır! Müvekkilimi gerçekte yalnız bir tek şey felakete sürüklüyor, o da babasının cesedidir! Eğer ortada basit bir cinayet olsaydı, delilleri aynı zamana rastlayan ve birbirine bağlı şeyler olarak değil de, ayrı ayrı olarak ele almış olsaydınız, bunların önemsizliğini, hiçbir şeyi ispat edemediğini, fantastik şeyler olduğunu görürdünüz, o zaman hiç değilse içinizde (gerçi sanığın hak ettiği) ama gene bir önyargıdan başka bir şey olmayan düşüncenize dayanarak bir insanın kaderini mahvetmekten çekinirdiniz! Hem burada söz konusu olan basit bir cinayet değildir, bir babanın öldürülmesidir! Bu, insanı etkiler, hem de o kadar etkiler ki sanığı suçlamak için ileri sürülen deliller ne kadar önemsiz ne kadar hiçbir şeyi ispat edemeyen şeyler olursa olsun, en tarafsız insana bile artık pek o kadar değersiz ve bu derece hiçbir şey ispat etmeyen bir şey olarak görünmez.

Böyle bir sanık, nasıl beraat eder? Ya cinayeti işlediyse ya cezasını görmezse? İşte, herkesin içinde, elinde olmayarak duyduğu his

budur. Evet, bir babanın, hayata kavuşturan, evladını seven, çocuğu için canını ve hayatını esirgemeyen, çocuğunun geçirdiği hastalıkları kendisi çekiyormuş gibi acı duyan, ömrü boyunca evladının mutluluğu için uğraşıp didinen, onun sevinçleriyle, onun başarılarıyla yaşayan bir babanın kanına girmek, korkunç bir şeydir! Sayın jüri üyeleri, baba, gerçek bir baba ne demektir? Bu sözde ne yüce bir anlam, ne kadar derin bir düşünce gizlidir! Biraz önce, bir babanın ne olduğunu, gerçek bir babanın nasıl yaşaması gerektiğini biraz olsun anlattık. Davası görülen ve şu anda hepimizi uğraştıran ve hepimizin içinde acı uyandıran olayda ise ölü Fyodor Pavloviç Karamazov, hiç de biraz önce yürekten gelen bir duygu ile ortaya döktüğümüz baba anlayışına uymuyor. Böyle bir babaya sahip olmak bir felakettir! Evet, gerçekten bazı babalar felakete benzer. Şimdi bu felaketi biraz daha yakından inceleyelim. İleride verilecek kararın ne kadar önemli olduğu göz önünde bulundurulursa, artık düşünceleri açıklamaktan korkacak bir şey yok değil mi, sayın jüri üyeleri? Özellikle şu anda korkmamalı ve bazı düşünceleri sayın üstadım olan savcının, biraz önce, çok yerinde belirttikleri gibi çocukların ya da ürkek kadınların yaptığı şekilde, elimizi, kolumuzu sallayarak kovmaya çalışmamalıyız! Ama sayın hasmım o ateşli konuşmasında (ki kendileri daha ben ilk sözümü söylemeden, bana karşı düşmanca bir tavır takınmışlardır) birkaç kez, 'Hayır, sanığı kimsenin savunmasına izin vermem, onun savunmasını Petersburg'dan gelmiş olan savunma avukatına bırakacak değilim. Suçlayan da, savunan da ben olacağım!' diye bağırmıştı. Bunu birkaç kez bağırarak söylemişti. Ama şunu söylemeyi unutmuştur ki, korkunç bir adam olarak gösterilen sanık, tam yirmi üç yıl önce baba evindeyken, çocukluğunda kendine iyilik gösteren tek insanın kendisine verdiği bir kilo fındığı unutmadıysa, daha doğrusu bunu unutamayacak bir insansa, tüm o yirmi üç yıl boyunca, insanları seven, Doktor Herzenstube'nin deyimiyle, 'babasının evinde, arka bahçede, yalınayak ve tek düğme ile tutturulmuş bir pantolonla' koşuştuğunu da unutamaz! Sayın jüri üyeleri, bu 'felaket' denilecek babayı daha yakından incelemeye ve artık herkesin bildiğini tekrar etmeye ne yarar var? Müvekkilim

buraya, babasına geldiği vakit ne bulmuştur? Hem müvekkilimi neden, niçin duygusuz, egoist bir canavar olarak göstermeli?

Gerçi serseri yaradılışlı, sert, kavgacı bir adamdır ve şimdi onu bu yüzden yargılıyoruz, ama kaderinin bu yolu tutmuş olmasında, iyi eğilimleri varken daha minnet duyabilecek kadar duygulu bir yüreğe sahipken, böyle saçma bir terbiye görmüş olmasında, kimin suçu vardır? Kendisine herhangi bir kişi doğru yolu öğretmiş midir? Bilim ışıklarından yararlandı mı? Çocukluğunda herhangi bir kişi ona karşı biraz olsun sevgi gösterdi mi? Müvekkilim dağda bir ot gibi, daha doğrusu yabani bir hayvan gibi büyümüştür!.. Belki de uzun bir süre devam eden ayrılıktan sonra, babasını görmek için müthiş bir istek duyuyordu. Belki de buraya gelirken çocukluğunda gördüğü tiksindirici hayalleri rüyada hatırlıyormuş gibi, bin kez zihninden kovmaya çalışmış, babasını kucaklamak için can atmıştır! Peki, sonra ne olmuştur? Kendisini sadece her şeyi küçümseyen alaycı gülücüklerle, şüpheyle ve tartışma konusu paralarla dolaplar çevirerek karşılıyorlar. Her gün 'konyak'ların içildiğini görüyor, o tiksindirici konuşmaları, o iğrenç hayat görüşlerini işitiyor. Bu da yetmezmiş gibi sonunda babasının, sevgilisini almaya çalıştığını fark ediyor. Evet, babası, kendi oğlunun sevgilisini hem de onun parası ile baştan çıkarmaya çalışıyor. Evet, sayın jüri üyeleri! Bu ne iğrenç bir şeydir! Ne katı yürekliliktir! Üstelik ihtiyar, oğlunun kendisine karşı saygısızlık ettiğini, kendisine acımadığını ileri sürüyor, onu herkesin içinde lekeliyor, ona zarar veriyor, ona iftira ediyor, sonra da oğlunu cezaevine attırmak için, borç senetlerini satın alıyor!

Sayın jüri üyeleri! Müvekkilim gibi, görünüşte katı yürekli, kavgacı ve kendilerini tutamayan insanlar, çoğu zaman son derece yufka yüreklidir. Ama bunu belli etmezler. Sözlerime sakın gülmeyin! Üstadım, sayın savcı biraz önce hiç acımadan müvekkilimle alay ederek Schiller'i sevdiğini, "güzel olan ve iyi duygular uyandıran" her şeyden hoşlandığını ileri sürdü. Onun yerinde ben olsaydım, bununla alay etmezdim! Evet, bu tip insanlar (rica ederim, başkalarının çok nadir anlayabildiği, çoğu zaman bu derece yanlış anlaşılan insanları savunmama izin verin), bu tipler gerçekten daha çok iyiliğe,

güzele, doğruya özlem çeker. Bilinçsiz olarak kendi azgınlıklarına, kendi katı yürekliliklerine tam anlamıyla aykırı olan bu güzel şeylere susamışlardır. Evet, gerçekten onlara susamışlardır. Görünüşte hırslı ve katı yüreklidirler, ama aslında, örneğin bir kadını ölesiye severler, hem de bu sevgileri üstün, ruhsal bir sevgidir. Gene söylüyorum, bu sözlerime sakın gülmeyin. Bu yaradılışta olan insanlar çoğu zaman öyledir. Yalnız hırslarını ve çoğu zaman kaba olan tutkularını bir türlü gizleyemezler. İşte herkesin gözüne çarpan budur. Herkes bunu fark ediyor. Ama o kabalığın altında gizlenen insanı göremiyor. Oysa tüm tutkuları çabucak tatmin olur. Ama böyle görünüşte kaba ve katı yürekli olan bir insan soylu, mükemmel birinin yanında yepyeni bir varlık olmaya çalışır. Düzelmeye, daha iyi, daha yüksek, daha namuslu olmaya çalışır. Evet, buna ne kadar gülerseniz gülün. 'Yüksek ve mükemmel olmayı ister,' diyorum.

Biraz önce müvekkilimin Bayan Verhovtseva ile olan gönül macerasına değinmeyeceğimi söyledim. Ama hiç değilse bir iki söz söyleyebilirim. Demin burada bir ifade değil, ne yapacağını şaşırmış, intikam almak için çırpınan bir kadının çığlıklarını işittik. Oysa başkasını ihanetle suçlayacak durumda değildir. Çünkü daha önce kendisi ihanet etmiştir! Düşüncelerini toparlamak için bir iki dakika olsun vakit ayırabilseydi, böyle bir ifade vermezdi. Evet, ona inanmayın! Müvekkilim onun dediği gibi 'canavar' değildir! İnsanları seven bir varlık çarmıha gerilirken, 'İyi yürekli bir çoban, sürüsü uğruna kendini feda eder, yeter ki koyunlarından biri olsun mahvolmasın!'* demiştir... Biz de bu insanın ruhunu mahvetmeyelim! Biraz önce, 'Bir baba nedir?' diye sordum. Bunun yüce bir ad olduğunu söyledim. Ama sözü yerinde kullanmak, ona karşı haksızlık etmemek gerekir, sayın jüri üyeleri. Bu yüzden, izninizle, söz konusu olan şeyi gereken adıyla, ona yakışan bir adla tanımlayacağım. Öldürülen ihtiyar Karamazov gibi bir babaya, baba denemez. O böyle bir ada layık değildir. Bunu hak etmeyen bir babaya karşı sevgi, saçma bir şeydir, imkânsızdır. Sevgiyi yokluktan yaratamazsınız. Yokluktan ancak Tanrı var edebilir. Yüreği ateşli bir

* Yuhanna 10:11,14-15 *-çev.*

sevgiyle dolu havarilerden biri, 'Babalar, çocuklarınızı incitmeyin!' diyor. Bu kutsal sözleri yalnız şu anda müvekkilim için ileri sürüyor değilim, bunları tüm babalar için hatırlıyorum. Babalara öğüt vermek hakkını kimden aldım? Hiç kimseden. Sadece bir insan, bir yurttaş olarak çağrıda bulunuyorum, *Vivos voco!** Bu dünyada uzun bir süre kalmayacağız. Öyleyken birçok kötü iş yapıyor, kötü söz söylüyoruz. Ama işte şimdi bir arada bulunduğumuz şu uygun andan yararlanarak, hepimiz birlikte güzel bir söz söyleyelim. Ben daima böyle davranırım, şurada durduğum sürece benim için uygun olan bu andan yararlanmak istiyorum. Bu kürsü bize, Tanrının iradesiyle boşuna verilmiş değildir. Bu kürsüden bizi tüm Rusya dinliyor. Yalnız buradaki babalar değil, tüm babalara, 'Babalar, çocuklarınızı ümitsizlik içinde bırakmayın!' diyorum.

Gelin, önce kendimiz İsa'nın öğüdünü yerine getirelim, ondan sonra çocuklarımızdan bir şey beklemek hakkını kendimizde bulalım. Başta türlü davranırsak, baba değiliz! Çocuklarımız için birer düşmanız. Onlar da bizim çocuklarımız değil, bize düşman olan varlıklardır. Hem de onları kendimize düşman haline yine biz getirdik! 'Başkalarını hangi ölçüye vurursanız, sizlere de aynı ölçü uygulanacaktır!' Bunu artık ben söylemiyorum. Bunu İncil söylüyor, başkaları için nasıl bir ölçü kullanıyorsanız, kendiniz için de aynı ölçüyü kullanmalısınız. Çocuklar bize karşı kendileri için kullandığımız ölçüyü kullanırsa, onları nasıl suçlarız? Geçenlerde Finlandiya'da bir genç kız, bir hizmetçi, gizlice bir çocuk doğurduğu şüphesi altında kalmış. Kendisini gözetlemeye başlamışlar ve evin tavan arasında, köşede, bir yığın olarak duran tuğlaların arkasında kimsenin varlığını bile bilmediği sandığını bulmuşlar. Sandığı açmışlar, içinden yeni doğmuş ve öldürülmüş bir bebeğin cesedi çıkmış. Aynı sandıkta, genç kadının daha önceden doğurduğu ve gene kendi eliyle öldürdüğü iki bebeğin daha iskeleti varmış. Kadın, bunları öldürmüş olduğunu açıklamış. Sayın jüri üyeleri! Böyle bir kadın, artık çocuklarının anası sayılır mı? Evet, onları doğurmuştur, ama onlara ana olmuş mudur? Aramızda kim ona o

---

* (Lat.) "İnsanlara sesleniyorum!" –*çev.*

kutsal olan 'ana' adını verebilir? Korkusuz olalım, sayın jüri üyeleri. Hatta atılgan olalım! Şu anda, öyle olmaya ihtiyacımız var. 'Kükürt' ya da 'metal' sözlerinden korkan Moskovalı cahil tüccar karıları gibi, bazı sözlerden ve düşüncelerden korkmamalıyız. Aksine, son yıllarda meydana gelen gelişmelerin bizi de etkilediğini ispat edelim ve doğrudan doğruya diyelim ki, çocuğun dünyaya gelmesini sağlayan daha baba sayılmaz. Baba hem hayat veren, hem de baba adına layık olandır.

Ama tabii bu söze başka bir anlam da verilebilir, baba sözü başka şekilde de tanımlanabilir. Böyle bir tanımlamaya göre örneğin, baba, canavar da olsa, evlatlarına işkence de etse, gene de baba sayılır, çünkü dünyaya gelmemizi sağlamıştır. Ama bu anlam, artık mistik bir şeydir. Onu sadece aklımla kavrayamam. Ancak inancım varsa kabul ederim. Daha doğrusu, inancıma sığınarak kabul ederim, tıpkı başka anlayamadığım, ama dinimin buna inanmamı emrettiği şeyleri kabul ettiğim gibi. Yalnız böyle bir durum varsa, o zaman bu inanç gerçek yaşantının dışında kalmalı. Bazı haklar veren ama aynı zamanda yüce sorumluluklar yükleyen gerçek hayatta ise insanseverliğe yakışır şekilde tam bir Hıristiyan gibi davranmak istiyorsak, sadece bir mantık ve deneme süzgecinden geçmiş, üzerinde birçok tahlil yapılmış düşünceleri ileri sürmek, sözün kısası insana zarar vermemek, ona acı duyurmamak, felaketine yol açmamak için, rüyada ya da sayıklarken olduğu gibi değil de mantıklı ve akla uygun şekilde davranmak zorundayız. İşte o zaman yaptığımız gerçekten Hıristiyana yakışan bir iş olur... Sadece mistik bir davranış olmaz. Tabii anlamıyla insanları seven kişilere yakışan akıllı bir davranış olur."

Sözün burasında, salonun birçok yerinden şiddetli alkışlar koptu. Ama Fetyukoviç, sözünü kesmemeleri ve bitirmesine imkân vermeleri için ellerini salladı. Her şey hemen sessizliğe gömüldü. Konuşmacı devam etti:

"Sayın jüri üyeleri! Bu sorunların, çocuklarımızdan uzak kalacağını, diyelim ki, bizim delikanlılardan, artık düşünceler yürütmeye başlayan delikanlılarımızdan uzak kalacağını sanıyor musu-

nuz? Hayır, böyle bir şey olamaz. Bu bakımdan, onlardan imkânsız bir şeyi, yani kendilerini baskı altına almalarını beklemeyelim! Baba denilmeye layık olmayan bir adamın davranışları gerçekten 'baba' denilmeye layık insanların davranışları ile kıyaslanınca, özellikle yaşıt olan çocuklar arasında şaşkınlık yaratır. Delikanlının zihninde, elinde olmayarak acı sorunların düğümlenmesine yol açar. Sorduğu bu sorulara çoğu zaman beylik karşılıklar verilir, 'Senin dünyaya gelmeni o sağladı, sen onun kanındansın, onun için onu sevmelisin!' derler. Delikanlı elinde olmayarak, 'Peki ama dünyaya gelmemi sağlarken beni seviyor muydu?' diye düşünür... Gittikçe daha çok hayret ederek, 'Sanki dünyaya gelişimi, beni düşündüğü için mi sağladı? O ihtiras anında beni bilmiyordu ki! Hatta kız mı, erkek mi olduğumu bile bilecek durumda değildi! Belki o sırada şarap içtiği için kafası dumanlıydı ve içimde içkiye karşı bir eğilim kazandırmaktan başka bir şey yapmadı. Yaptığı iyilik işte bundan ibaret... Öyle olunca ne diye onu, sadece dünyaya gelmemi sağladığı, sonra da ömrümün sonuna dek bana hiç sevgi göstermediği halde, sevmek zorunda olayım?'

Ah, belki bu sorular size kaba, katı yüreklilikle söylenmiş sözler olarak görünür, ama daha körpe olan zihinden, imkânsız olan bir ağırbaşlılığı beklemeyin. 'Doğayı kapıdan kovsan, pencereden girer!' derler. Cahil insanlar gibi 'metal' ya da 'kükürt' sözcüklerinden korkmayalım ve bu sorunu mistik anlayışların emrettiği gibi değil de, aklımızın, insanseverliğimizin emrettiği şekilde çözümleyelim. Böyle bir soruna nasıl bir çözüm bulunabilir? Bence şöyle; evlat babasına ciddi olarak, 'Baba bana söyle, seni niçin sevmek zorundayım? Neden seni sevmek zorunda olduğumu bana ispat et,' desin. Eğer o baba buna bir karşılık verebilecek ve bunu ispat edebilecek durumda ise, o zaman ortada gerçek, normal bir aile var demektir. Yalnız mistik anlayışa dayanmayan, temelinde sadece bir önyargı bulunmayan, akla uygun, doğrulukları ispat edilmiş insancıl prensiplere sıkı sıkıya bağlı bir ailedir. Bunun aksi olursa, yani baba, oğluna bunu ispat edemezse, o zaman ailenin sonu gelmiş demektir. Böyle bir baba, çocuğuna baba olamaz. Oğlu da ar-

tık özgürdür. Artık babasını kendisine yabancı bir insan, hatta bir düşman saymak hakkını kazanmıştır. Bizim kürsümüz, kusursuz gerçeğin ve aklın kürsüsü olmalıdır sayın jüri üyeleri!"

Burada, konuşmacının sözleri artık açıktan açığa, neredeyse coşkun alkışlarla kesildi. Tabii tüm salon alkışlıyor değildi. Ama hiç değilse salondakilerin yarısı alkışlıyordu. Alkışlayanlar anne ve babalardı. Hanımların oturduğu üst kısımda tiz sesler, çığlıklar duyuluyordu. Mendil sallayanlar bile vardı. Başkan, var gücüyle çıngırağı çalmaya başladı. Belliydi ki dinleyicilerin davranışlarına sinirlenmişti. Ama biraz önce yaptığı gibi "salonu boşaltmak" tehdidini savurmaya cesaret edemedi. Konuşmacıyı alkışlayanlar ve ona mendil sallayanlar arasında, yargıçların arkasında özel koltuklarda oturan önemli kişiler, fraklarının üzerine nişanlar takınmış ihtiyarlar da vardı. Başkan bu yüzden gürültü dindikten sonra, sadece daha önce yaptığı gibi sert bir tavırla tekrar "salonu boşaltırım" tehdidini savurmakla yetindi. Başarı kazanmış olmanın heyecanı içinde olan Fetyukoviç, konuşmasına devam etti.

"Sayın jüri üyeleri! Bugün burada pek çok kere sözü edilen o korkunç geceyi, bir oğulun duvara tırmanarak babasının evine girdiği ve dünyaya gelişini sağlamış olan bir varlıkla, ama aslında düşmanı olan, gururunu kıran insanla yüz yüze geldiği geceyi hatırlıyorsunuz. Var gücümle şunu belirtmek isterim ki, oraya para çalmak için koşmamıştı. Onu hırsızlıkla suçlamak, daha önceden de belirttiğim gibi saçma bir şeydir! Oraya öldürmek için de gitmemişti. Hayır, bu işi yapmak için gitmemişti. Gerçi babasının evine zorla girmişti, ama daha önceden öldürmeye niyeti olsaydı, hiç değilse önceden bir silah bulmaya çalışırdı. O havaneline gelince kesin olarak inanıyorum ki onu bir içgüdüyle, ne yaptığını bile bilmeden eline almıştır. Diyelim ki, babasını işaret vererek aldatmıştır; diyelim ki evine gizlice girmiştir, öyle olsun. Daha önce de bunların bir masal olduğunu, bunlara bir an için olsun inanmadığımı belirtmiştim. Ama ziyanı yok, bir an için öyle olduğunu kabul edelim. Öyle olsa bile sayın jüri üyeleri dünyada kutsal olan ne varsa hepsinin üzerine yemin ederim ki, eğer karşısındaki babası olmasaydı, sadece guru-

runu yaralamış bir yabancı olsaydı ve kendisi odaları koşarak dolaştıktan sonra, kadının evde olmadığını kesin olarak anlamış olsaydı da, rakibine hiçbir zarar vermeden oradan hemen uzaklaşırdı. Belki ona bir darbe indirir, onu iterdi. Ama o kadarla yetinirdi. Çünkü o sırada herhangi bir şey yapacak durumda değildi. Vakti yoktu. Her şeyden önce o kadının nerede olduğunu öğrenmesi gerekiyordu. Ama karşısındaki babası, kendi babasıydı. Evet, ne oldu ise, sadece karşısında babasını gördüğü için olmuştu. Çocukluğundan bu yana ondan nefret ediyordu. O adam düşmanıydı, ona hakaret etmiş olan adamdı. Şimdi de... korkunç, adi bir rakibi olmuştu. O zaman tüm varlığını, birden, elinde olmayarak müthiş bir nefret sarmıştı. Bu duyguya karşı koyamazdı. Düşünemezdi bile. İçinde ne kadar nefret varsa, hepsi bir anda ortaya dökülmüştü! Bu belki çılgınlığının, deliliğinin bir eseridir. Ama aynı zamanda doğanın bir tepkisi olduğunu da söyleyebilirim. Doğa, ölümsüz yasalar çiğnendiği için karşı konulmaz bir şekilde, bilinçsiz olarak intikamını almıştır. Zaten doğada her şey kaçınılmaz ve bilinçsizdir; öyleyken, sanık cinayeti gene de işlememiştir. Bunu iddia ediyorum, bağıra bağıra söylüyorum! Hayır, cinayet işlememiştir! Yalnız havanelini nefretle, öfkeyle savurmuştur. Ama öldürmek istememiştir, öldüreceğini bilmeden yapmıştır bunu! Eğer elinde o uğursuz havaneli olmasaydı, belki de babasına sadece dayak atar, ama öldürmezdi. Oradan kaçarken herhalde yere sermiş olduğu ihtiyar adamın ölüp ölmediğini bile bilmiyordu. Böyle bir cinayet, cinayet sayılmazdı. Böyle bir cinayet, bir babanın katli demek değildir. Hayır, bir babanın bu şekilde öldürülmesine 'baba katli' denilemez. Böyle bir olay, ancak önyargısı olan kişilerce 'baba katli' sayılabilir.

Bakalım böyle bir cinayet gerçekten olmuş mudur? Bilmiyoruz. Size varlığımın derinliklerinden sesleniyorum! Sayın jüri üyeleri, şimdi sanığı mahkûm edeceğiz. Bunu yaparsak kendi kendine şöyle diyecektir, 'Bu insanlar kaderimi değiştirmek için, tahsilim için, terbiyeli bir insan olarak yetişmem için, sözün kısası insan olmam için hiçbir şey yapmamıştır. Bu insanlar, bana bir lokma ekmek, bir lokma su vermemiş, çıplak, karanlık hücremde bulunduğum sıra-

da, beni gelip görmemiştir. Şimdi ise yine aynı insanlar beni kürek cezasına mahkûm ediyor! Onlarla ödeştik. Artık kendilerine hiçbir borcum yoktur. Zaten hiç kimseye hiçbir borcum kalmadı. Madem onlar kötü yürekli, ben de kötü yürekli olacağım. Madem bana acımıyorlar, ben de kimseye acımayacağım!' Evet, sanık bunları söyleyecektir, sayın jüri üyeleri! Yemin ederim ki, suçlu olduğuna karar verirseniz vicdanındaki yükü hafifletmiş, onu rahatlatmış olursunuz. O zaman döktüğü kana lanet edecektir. O kanı döktüğü için pişmanlık duymayacaktır. Bununla birlikte, daha dürüst bir insan olabileceği sırada, onu mahvetmiş olursunuz. Çünkü bu yüzden ömrü boyunca, her şeye karşı öfkeli ve kör kalacaktır. Ama ona korkunç bir ceza vermek ister misiniz? Ona cezaların en büyüğünü, en müthişini vererek ruhunu kurtarmak, onu yeni bir insan olarak yaratmak ister misiniz? O zaman onu cömertliğinizin yükü altında bırakınız! O zaman ruhunun nasıl ürperdiğini, nasıl dehşet içinde kaldığını görürsünüz. 'Bu iyiliği bana mı gösterdiler, bunca sevgi benim için mi, ben buna mı layığım?'* İşte, sanık böyle bağıracaktır! Ah, o yüreği, o isyan dolu, ama soylu yüreği bilirim, sayın jüri üyeleri. Bu yürek, gösterdiğiniz bu büyüklük karşısında ezilecektir. Zaten yüce bir sevgi gösterisinde bulunmaya susamış bir yürektir. O zaman birden alevlenecek, yepyeni, ölümsüz bir hayata kavuşmuş olacaktır. Bazı ruhlar, dar görüşlülükleri içinde tüm dünyayı suçlar! Ama ona öyle yapmayınız, onu cömertliğinizle eziniz! Ona sevgi gösteriniz! O zaman yapmış olduğu işe lanet edecektir. Çünkü içinde o kadar iyi eğilimler vardır ki! Bunu yaparsanız bu ruh yücelecek ve Tanrının ne kadar iyi, insanların da ne mükemmel, ne haksever olduğunu görecektir. Duyacağı pişmanlık ve bundan böyle hiçbir zaman ödeyemeyeceği bir borç duygusu, ona dehşet verecektir. O zaman, 'Ödeştim,' diyemeyecektir, aksine, 'Tüm insanların karşısında suçluyum, tüm insanlar arasında insan olmaya en az layık olan benim!' diyecektir. Pişmanlık gözyaşları dökerek, yakıcı bir acı içinde kıvranarak:

'İnsanlar benden daha iyidir, çünkü beni mahvetmek değil, kurtarmak istemiştir!' diye bağıracaktır.

* Matta 25:35-43 *-çev.*

Bunu yapmak sizin için o kadar kolay ki! Ona acımanız o kadar kolay ki! Ortada biraz olsun gerçeğe benzeyen deliller bulunmayınca, 'Evet, suçludur,' demeniz, çok ağır bir şey olur. 'Tek bir suçsuzu cezalandırmaktansa, on suçluyu serbest bırakmak daha iyidir!' Güzel tarihimizin geçmiş yüzyılından duyulan bu haşmetli sesi işitiyor musunuz? Rus mahkemesinin yalnız ceza vermediğini, aynı zamanda felakete uğramış bir insanı kurtaran bir mahkeme olduğunu size hatırlatmak benim gibi değersiz birine mi düşer? Varsın, başka milletlerde yasalar şekilden ve cezadan ibaret olsun! Biz yasaların anlamına, ruhuna, felakete uğramış insanların kurtuluşuna ve yeniden doğuşuna önem veririz. Ancak böyle olursa, ancak Rusya ve Rus mahkemesi gerçekten öyle ise 'memleketimiz ileri gidiyor' diyebiliriz... O zaman bizi o çılgın troykanızla, tüm milletlerin nefret duyarak önünden kaçıştığı troykanızla korkutamazsınız. Amaca varacak olan çılgın bir troyka değil, haşmetli bir Rus zafer arabasıdır. Sakin sakin ilerleyen bir zafer arabası! Müvekkilimin kaderi elinizdedir. Rus milletinin 'gerçek' dediği şey de, sizin elinizdedir. İnanıyorum ki, gerçeği kurtaracak, savunacak ve onu koruyacak kişilerin bulunduğu, iyi bir elde olduğunu ispat edeceksiniz!.."

XIV

KÖYLÜLER KENDİLERİNİ GÖSTERDİ

PETYUKOVİÇ sözünü böyle bitirdi. Bu sefer dinleyicilerin coşkunluğu bir fırtına gibi karşı durulmaz bir şey oldu. Artık ona engel olmaya imkân yoktu; kadınlar da erkeklerden birçoğu da ağlıyordu. Hatta önemli devlet memurlarından ikisinin gözleri de yaşarmıştı. Başkan, bu fırtınaya göz yummak zorunda kaldı, çıngırağı çalmakta bile gecikti. Sonradan bizim bayanların dediği gibi, "Böylesine bir heyecana karşı durmak, kutsal bir şeyi lekelemek olacaktı." Konuşmacının kendisi de içtenlikle duygulanmıştı.

İşte böyle bir anda İppolit Kirilloviç, "düşüncelerini belirtmek için" ayağa kalktı. Ayağa kalktığını görenler, ona nefretle baktı. Bayanlar, "Nasıl? Ne oluyor? Nasıl oluyor da hâlâ itiraz etmek cesa-

retini gösteriyor?" diye mırıldanıyordu. Ama dünyanın bütün kadınları, evet başlarında savcı İppolit Kirilloviç'in kendi karısı olan dünyanın bütün kadınları bir araya gelip sızlansalar bile gene de bu anın gelip çatmasını önlemeye imkân yoktu. İppolit Kirilloviç sararmıştı. Heyecandan titriyordu, söylediği ilk sözleri, ilk cümleleri anlamaya imkân yoktu. Nefesi tıkanıyordu, kelimeleri doğru dürüst söyleyemiyordu. Şaşırıp duruyordu. Bununla birlikte kısa bir süre içinde kendini toparladı. Ama bu ikinci konuşmasından ancak birkaç cümle vereceğim.

"Bizi roman uydurmakla suçluyorlar. Oysa savunmacının yaptığı nedir? O da roman üstüne roman uydurmuyor mu? Söylediklerinde yalnız şiir eksikti. Fyodor Pavloviç sevgilisini beklerken zarfı yırtıp yere atıyor. Hatta bu şaşılacak olay sırasında neler söylediği bile belirtiliyor. Bu bir manzume değil de nedir? Hem paraları zarfın içinden aldığını ispat eden delil nerede? Neler söylediğini kim işitti? Geri zekâlı, budala Smerdyakov, karşımıza Byron'un kahramanlarından biri olarak, meşru olamayan bir evlat olduğu için toplumdan intikam alan biri olarak çıkarılıyor. Bu tam Byron'a yakışacak bir şiir değil de nedir? Ya babasının evine zorla giren, onu öldüren, öyleyken öldürmüş sayılmayan oğlu? Bu artık bir roman, bir şiir değil, bu bir masal! Kendisinin bile çözemeyeceği bilmeceler soran bir sfenkstir savunmacı. Eğer öldürdüyse, cinayeti işlemiş demektir. Öldürdüğü halde cinayeti işlememiş sayılmak ne demek? Kim anlar bunu? Ondan sonra üstelik kürsümüzün, gerçekleri, akla uygun anlayışları savunan bir kürsü olduğu ileri sürülüyor. Öyleyken yine bu kürsüden yemin edilerek bir babanın öldürülmesine cinayet denilmesinin sadece yanlış bir önyargıdan başka bir şey olmadığı ileri sürülüyor! İyi ama eğer bir babayı öldürmeye cinayet demek bir önyargı ise, eğer her çocuk babasına, 'Baba neden seni sevmek zorundayım?' diye sorarsa, toplumun dayandığı temeller ne olur? Aile denen şey kalır mı? Demek oluyor ki bir babanın katli, sadece Moskovalı cahil kadınların kükürtünden başka bir şey değil. Rus yasalarının amacı, yarına yön verecek en değerli, en kutsal prensipler, burada bozulmuş olarak ve ciddiyetten uzak

bir şekilde gösterilmiştir! Sadece bir tek amaçla; beraat ettirilmesi imkânsız birinin beraatini sağlamak için kullanılmıştır. Savunma avukatı, 'Ah, onu cömertliğinizin ağırlığı altında eziniz!' diyor. Oysa suçlunun beklediği zaten budur. Yarından tezi yok, bu ağırlık altında nasıl ezildiği görülecektir. Savunma avukatı, suçlunun sadece beraatini isterken fazla alçakgönüllü davranmış olmuyor mu acaba? Bu baba katilinin yaptığı işin, sonraki kuşaklar tarafından sonsuzluğa dek göklere çıkarılmasını sağlamak için, kendisine maaş bağlanmasını istesek daha doğru olmaz mı? Burada, İncil de, din de düzeltilmiş olarak ileri sürülmüştür. Deniliyor ki, 'Bütün bunlar mistisizmden başka bir şey değil! Asıl Hıristiyanlık bizim anlayışımızdadır. Asıl aklın ve mantığın süzgecinden geçen Hıristiyanlık bizde.' İşte böylece karşımıza sahte bir İsa çıkarıyorlar!

Savunma avukatı, 'Başkaları için hangi ölçüyü kullanırsanız, sizin için de aynı ölçü kullanılacaktır!' diyor ve aynı anda, sanki İsa, bizim için kullanılmış olan ölçü neyse, başkalarına da o ölçüyü kullanmak gerektiğini öğüt vermiş gibi bir sonuç çıkarıyor. Hem de bunu, gerçekleri ve mantığa uygun anlayışları savunan bir kürsüde yapıyor! Demek ki, İncil'i ancak konuşma yapacağımız günlerin arifesinde, oldukça orijinal ve belki de dinleyenlere bir etki yapmak için kullanabileceğimiz bir kitabı okur gibi okuyacağız ve okuduğumuzu belirterek bilgimizle göz kamaştıracağız. Ne kadar ihtiyacımız varsa, o kadarını okumalıyız. Demek bizde her şey ihtiyaçlarımıza göre olmalı. Oysa İsa hiç de öyle yapmamızı öğüt vermiyor. Aksine, biz bağışlamalıyız, bize tokat vurulunca, öbür yanağımızı uzatmalıyız! Bizi incitmiş olan kimselerin kullandıkları ölçüyü kullanmamalıyız. İşte bizim Tanrımız bize bunları öğretmiştir. Çocuklara babalarını öldürmeyi yasak etmenin modası geçmiş bir önyargı olduğunu öğretmemiştir. Bu bakımdan, bu kürsüde Tanrımızın İncil'inde bulunan gerçekleri ve akla uygun prensipleri düzeltmeye çalışmayalım. O Tanrı ki, savunma avukatı burada onu, sadece 'insanları seven, haça gerilmiş varlık' olarak tanımlamıştır. Oysa tüm Ortodoks Rusya, ona dualar ederek, 'Sen, bizim Tanrımızsın!' demektedir."

Bu sırada söze başkan karıştı ve konuşmasının heyecanına kapılmış olan savcının her şeyi büyütmemesini, gereken sınırda kalmasını ve yargıçlar heyeti başkanlarının bu gibi olaylarda söylediklerine benzer şeyleri söyledi. Zaten salonda bulunanlar da huzursuzdu. Halk kımıldayıp duruyor, hatta öfke ile bağıranlar oluyordu. Fetyukoviç bunlara itiraz bile etmedi ve kürsüye sadece elini göğsünün üzerine bastırarak gücenmiş bir tavırla, ağırbaşlılıkla birkaç söz söylemek için çıktı. Yalnız hafifçe ve alaylı olarak gene, "roman" ve "psikoloji" sözlerine değindi. "Jüpiter! Öfkeleniyorsun! Demek ki haksızsın!" sözünü tam yerinde kullandı. Halk arasında sözlerini destekleyen birçok gülüşme oldu. Çünkü İppolit Kirilloviç, hiç de Jüpiter'e benzemiyordu. Ondan sonra çok güvenli bir tavırla, güya genç kuşağa babalarını öldürmelerine izin veriyormuş diye, kendisine karşı yapılan suçlamaya itiraz bile etmeyeceğini söyledi. Sahte bir İsa ortaya çıkarmış olmasına ve İsa'yı Tanrı olarak göstermeyip de, sadece "haça gerilmiş insansever varlık" olarak tanımlamasının "Ortodoksluğa aykırı olduğu ve gerçeklerle akla uygun prensipleri savunan bir kürsüden, bu gibi şeylerin söylenemeyeceği" iddiasına gelince, Fetyukoviç, bunların "iftira" olduğunu söyledi ve "imalı" konuşarak, "Buraya gelirken hiç değilse bir yurttaş olarak ve tam anlamıyla devlete sadık bir insan olarak bu kürsünün kişiliğim için tehlikeli bazı suçlamalardan uzak olduğuna inanıyordum," dedi. Ama bu sözleri söyler söylemez, başkan onu susturdu. Bunun üzerine Fetyukoviç eğilerek selam verdi ve sözlerini bitirip salonda bulunanların destekleyici mırıltıları arasında kürsüden çekildi. Bizim bayanlara göre İppolit Kirilloviç, "bir daha başını kaldıramayacak şekilde ezilmişti."

Ondan sonra sanığa söz verildi. Mitya ayağa kalktı, ama fazla konuşmadı. Hem moral bakımından hem de vücutça gücünü yitirmişti. Bitkin bir haldeydi. Sabahleyin salona gelirken göze çarpan o kayıtsız ve güçlü tavrı hemen hemen yok olmuştu. Sanki o gün ömrünün sonuna dek üzerinde etki bırakacak ve kendisine eskiden kavrayamadığı çok önemli şeyleri öğreten müthiş bir acı yaşamıştı. Sesi gittikçe zayıflıyordu. Artık eskisi gibi bağırmıyordu. Sözlerin-

de artık kaderine boyun eğdiğini, yenildiğini, ezildiğini gösteren bambaşka bir şey seziliyordu.

"Ne söyleyebilirim, sayın jüri üyeleri! Artık hesap günüm geldi. Tanrının elini üzerimde hissediyorum. Artık yolunu şaşırmış olan insanın sonu geliyor! Ama Tanrıya açıklar gibi size açıklıyorum, 'Ben babamın kanına girmedim! Hayır! Suçlu değilim! Son kez olarak tekrar ediyorum, ben öldürmedim! Gerçi çok serserilik ettim, ama iyilik etmeyi severdim. Her an kendimi düzeltmeye çalışıyordum. Ama vahşi bir hayvan gibi yaşıyordum. Savcıya teşekkür ederim, bana kendi hakkımda şimdiye dek benim bile bilmediğim birçok şey öğretti. Ama babamı öldürdüğüm doğru değil. Savcı bu konuda yanıldı! Savunma avukatına da teşekkür ederim. Onu dinlerken ağladım. Ama babamı öldürdüğüm yalan! Bunu bir an için olsun kabul etmemeliydi. Doktorlara ise, inanmayın. Aklım başımda. Yalnız yüreğimde bir ağırlık var. Eğer bana acırsanız, beni serbest bırakırsanız, sizin için dua ederim. Daha iyi bir insan olurum, söz veriyorum. Evet, Tanrının karşısında söz veriyorum. Yok, eğer mahkûm ederseniz, kılıcımı başımın üzerinde kendi elimle kırıp, parçalarını öperim!* Ama bana acıyın, beni Tanrıdan yoksun bırakmayın, nasıl bir insan olduğumu biliyorum, isyan ederim, içimde bir ağırlık var sayın baylar... Bana acıyın!'"

Kendini iskemlesinin üzerine attı. Sesi birden kesilmişti. Son cümleyi güçlükle söylemişti. Sonra yargıçlar heyeti, jüri heyetine sorulacak soruları tespit etti ve tarafların son sözünü sordu. Ama ayrıntılara girmeyeceğim. En sonunda jüri üyeleri, aralarında tartışmak için kalkıp gitti. Başkan çok yorgundu. Bu yüzden onlara çok zayıf bir etki yapan, öğüt verici birkaç söz söylemekle yetindi. "Tarafsız kalın, savunma avukatının parlak sözlerine kapılmayın, ama gene de her şeyi tartın, üzerinizde büyük bir görev bulunduğunu unutmayın," falan filan...

Jüri üyeleri dışarı çıktı. Oturuma ara verildi. Yerinden kalkmak, gezinmek, biriken izlenimleri karşılaştırmak, büfeden çöplenmek

* Victor Terras'ın aktardığına göre sivil infazlarda hükümlünün başının üstünde kılıç kırma geleneği vardı. Dostoyevski bunu 22 Aralık 1849'da bizzat deneyimlemiş ve kardeşi Mihayil'e aynı tarihli mektubunda anlatmıştır. *-ed.*

serbestti. Vakit artık çok geçti. Gecenin hemen hemen biriydi, öyleyken hiç kimse evine gitmiyordu. Herkesin sinirleri o kadar gerilmişti ve herkes öyle bir ruh hali içinde bulunuyordu ki, artık eve gidip dinlenmek kimsenin aklına bile gelmiyordu. Herkes, içi ürpererek bekliyordu. Bununla birlikte, herkes heyecanlı değildi. Yalnız bayanlar isteriye varan bir sabırsızlık içindeydi. Ama yürekleri rahattı. "Muhakkak beraat eder," diyorlardı. Hepsi, herkesin dayanılmaz bir heyecana kapılacağı o son müthiş dakikaya hazırlanıyordu. Şunu söylemem gerekir ki, salonda erkeklerin bulunduğu bölümde de, sanığın muhakkak beraat edeceği kanısında olanların sayısı pek çoktu. Bazıları seviniyor, bazıları kaşlarını çatıyor, bazıları da üzgün tavır takınıyordu. Bunlar, beraat etmesini istemiyordu! Fetyukoviç'e gelince, o başarısına kesin olarak inanıyordu. Çevresi kalabalıktı. Kendisini kutlayanlar vardı. Bazıları da gözüne girmeye çalışıyordu. Sonradan anlatıldığına göre Fetyukoviç konuştuğu gruplardan birinde:

"Savunma avukatı ile jüri üyelerini bağlayan, görünmez bağlar vardır," demişti. "Evet, öyle bağlar vardır. Bunlar daha savunma avukatı konuşurken meydana gelir ve kendilerini duyurur, işte ben bu bağların varlığını hissettim. Bu bağlar vardır. Hiç üzülmeyin, bu işi kazanacağız!"

Çatık kaşlı, şişman, yüzü çiçek bozuğu bir bay, kentin kenarında çiftliği olan bir bay, konuşmaların bulunduğu bir gruba yaklaşarak:

"Bakalım şimdi bizim köylüler ne diyecek?" diye sordu.

"Ama orada yalnız köylüler yok ki! Dört tane de memur var."

Bölge kurulu üyelerinden biri yaklaşarak:

"Evet, bakalım, memurlar da ne diyecek?"

"Siz, Prohor İvanoviç Nazaryev'i tanıyor musunuz? Hani göğsünde madalyası olan tüccar jüri üyesi var ya, nasıl adam olduğunu bilir misiniz?"

"Neden soruyorsunuz?"

"Çok kafalı adamdır da."

"İyi ama hep susuyor."

"Varsın sussun. Daha iyi ya. Petersburgludan ders öğrenecek değil. Kendisi tüm Petersburg'a akıl öğretebilir. On iki tane çocuğu var, düşünsenize!"

Bir başka grupta genç memurlardan biri:

"Acaba gerçekten beraat ettirirler mi, ne dersiniz?" diye yüksek sesle soruyordu.

Kesin bir sesle bir başkası:

"Muhakkak beraat ettireceklerdir!" diyordu.

Memur yüksek sesle:

"Beraat ettirmezlerse çok ayıp, rezilce bir şey olur!" diye bağırıyordu. "Öldürmüş de olsa o baba, ne babadır! Hem zaten o kadar kendinden geçmiştir ki. Belki de gerçekten havanelini sallamış, öbürü de yere düşmüştür. Yalnız işin içine uşağı karıştırmaları kötü oldu. Gülünç bir şey. Savunma avukatının yerinde olsaydım, doğrudan doğruya, 'Öldürdü, ama suçlu değildir. Allah kahretsin hepinizi,' derdim."

"Zaten öyle yaptı. Yalnız, 'Allah sizi kahretsin,' demedi."

Araya üçüncü bir adamın incecik sesi karıştı:

"Öyle deme Mihail Semyoniç! Bunu söylemiş kadar oldu."

"Rica ederim baylar! Büyük perhizden önce sevgilisinin karısının boğazını kesen tiyatro sanatçısını beraat ettirdiler ya!"

"Canım tam kesmedi ki!"

"Olsun, olsun, kesmeye başladı ya! Siz ona bakın!"

"Hele evlatlardan söz ederken neler söyledi? Çok güzel konuştu doğrusu."

"Çok güzel!"

"Peki ya, o mistisizm için söyledikleri? Ya mistisizm için ileri sürdükleri?"

Biri daha:

"Canım bırakın şimdi mistisizmi!" diye bağırdı. "Siz şu İppolit'i bir düşünün, bugünden sonra ne yapacak, onu düşünün! Karısı yarından tezi yok Mitenka yüzünden gözlerini oyacak!"

"Karısı burada mı ki?"

"Burada olur mu? Olsaydı, burada oyardı gözlerini. Evde kalmış, dişleri ağrıyormuş! Ha-ha-ha!"

"Hah, hah!"

Üçüncü grupta ise şöyle konuşuluyordu.

"Öyle görünüyor ki Mitenka'yı beraat ettirecekler."

"Bir de bakarsınız, yarın Başkent Meyhanesi'ni altüst eder, on gün durmadan içer."

"Hay, şeytan götürsün onu!"

"Evet. Doğrusu şeytansız olmamıştır bu iş. Şeytan burada olmaz da, nerede olur?"

"Doğru! Gerçekten güzel konuştu baylar. Ama babaların kafalarını kantar topuzlarıyla parçalamak olur mu? Bunu hoş görürsek iş nereye varır?"

"Ya araba, zafer arabası konusunda söylediklerini hatırlıyor musunuz?"

"Evet, taş arabasını zafer arabası yaptı!"

"Yarın da zafer arabasından taş arabası yapar. 'İhtiyaç' neyi gerektirirse o olmak değil mi ya, her şey ihtiyaca göre!"

"Millet ne açıkgöz olmuş! Zaten bizim Rusya'da artık gerçek diye bir şey kaldı mı baylar? Yoksa gerçek diye bir şey yok muydu?"

Bu sırada çıngırak çaldı. Jüri üyeleri tam bir saat tartışmıştı. Ne daha az, ne daha fazla. Dinleyiciler yerlerine oturur oturmaz, derin bir sessizlik oldu. Jüri üyelerinin salona girişini hatırlıyorum. Sonunda beklenen an gelip çatmıştı işte! Bütün soruları harfi harfine belirtecek değilim. Zaten hepsini unuttum. Yalnız, başkanın ilk ve en önemli sorusu, yani, "Hırsızlık etmek için önceden niyet besleyerek mi öldürdü," sorusu (nasıl sorulduğu aklımda kalmadı ama) üzerine her şey bir ölüm sessizliğine gömüldü. Jüri üyelerinin başkanı, hepsinden daha genç olan memur üye, mahkeme salonunun derin sessizliği içinde gür ve kesin bir sesle:

"Evet, suçludur!" dedi.

Ondan sonra ele alınan tüm noktalarda hep aynı şey söylendi. "Suçludur, evet suçludur." Hem de en küçük bir hafifletici neden kabul etmediler! Bunu hiç kimse beklemiyordu. Herkes hiç değilse

hafifletici bir neden tanınacağı kanısındaydı. Tüm salonun içine gömüldüğü ölüm sessizliği bozulmuyordu. Herkes taşlaşmış gibiydi. Mahkûm olmasını çılgınca isteyenler de, büyük bir istekle beraatını bekleyenler de sanki donup kalmıştı. Ama yalnız ilk anlarda öyle oldu. Ondan sonra müthiş bir karışıklık başladı. Erkek dinleyiciler arasında memnunluk duyan birçok kişi vardı. Hatta bazıları sevinçlerini gizlemeden, ellerini bile ovuşturuyordu. Hoşnut olmayanlar ise ezilmiş gibiydi. Omuzlarını kaldırıyor, fısıldaşıyorlardı. Sanki daha akılları başlarına gelmemiş gibiydi. Hele bayanlar, Tanrım, onlar ne durumdaydı! Neredeyse ayaklanacaklar sandım. Önce kendi kulaklarına inanamıyor gibiydiler. Sonra birden tüm salonu çınlatırcasına, "Canım nedir bu? Bu da ne böyle?" sesleri duyuldu. Bayanlar yerlerinden fırlamıştı. Herhalde bütün bunlar onlara hemen tekrar değiştirilebilirmiş, düzeltilebilirmiş gibi geliyordu. Bu sırada, Mitya birden ayağa kalktı ve garip, insanın içini parçalayan bir sesle, kollarını ileri doğru uzatarak:

"Tanrı adına ve öbür dünyada beni bekleyecek olan korkunç yargıya yemin ederim ki, babamın kanına girmedim! Seni bağışlıyorum Katya! Kardeşler, dostlar, öbürüne acıyın..."

Sözünü tamamlayamadı, tüm salonu çınlatan avaz avaz bir sesle, kendisininkine benzemeyen, bambaşka, beklenmedik, ta içinden kopan bir sesle, birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Yukarıda balkonun arka köşesinde bir kadının tiz çığlığı duyuldu. Bu Gruşenka idi. Genç kadın hukukçuların tartışmaları başlamadan önce kendisini salona almaları için yalvarmış, sonunda bunu sağlamıştı. Mitya'yı alıp götürdüler. Kararın savcı tarafından okunması ertesi güne bırakıldı. Bütün salon müthiş bir karışıklık içinde ayağa kalkmıştı. Ama ben artık beklemedim, söylenenleri de dinlemedim. Yalnız artık eşikte, dışarıya çıkacağım sırada, birkaç kişinin yüksek sesle konuştuğunu duydum.

"Maden ocaklarında en az yirmi yılı var!"

"En az!"

"İşte böyle! Bizim köylüler kendilerini gösterdi!"

"Ve Mitenka'mızı mahvettiler!"

Son Söz

I

MİTYA'YI KURTARMA PLANLARI...

MİTYA'NIN yargılanmasından beş gün sonra sabahleyin erkenden, daha saat dokuzda, Alyoşa her ikisi için önemli olan bir iş için son konuşmaları yapmak ve kendisine verilen bir görevi yerine getirmek için Katerina İvanovna'ya gitti. Genç kadın, Alyoşa'yı bir vakitler Gruşenka'yı kabul ettiği odaya aldı. Onunla orada konuştu, yandaki odada ise ateşler içinde yanan İvan Fyodoroviç, kendinden geçmiş bir halde yatıyordu. Katerina İvanovna, mahkemedeki o sahneden sonra, hasta ve baygın İvan Fyodoroviç'in evine getirilmesini emretmişti. Böylece ileride çıkacak söylentilerle, toplumun kendisini bu davranışından ötürü kaçınılmaz bir şekilde kötülemesine önem bile vermediğini göstermişti. Yanında oturan kadın akrabalarından biri o mahkemedeki sahneden hemen sonra Moskova'ya gitmiş, öbürü ise yanında kalmıştı. Ama ikisi de gitmiş olsaydı, Katerina İvanovna gene de kararını değiştirmeyecek, hastaya bakmaya devam edecek, gece gündüz başucundan ayrılmayacaktı.

İvan Fyodoroviç'i, Varvinskiy ile Herzenstube tedavi ediyordu. Petersburglu doktor ise hastalığın nasıl bir gelişme göstereceği konusundaki düşüncesini açıklamayı reddederek Moskova'ya dönmüştü. Kalan doktorlar ise gerçi Katerina İvanovna ile Alyoşa'ya cesaret vermeye devam ediyordu, ama belliydi ki, kesin bir ümit verecek durumda değildiler. Alyoşa hasta ağabeyine günde iki kez uğruyordu. Ama bu sefer özel ve zihnini çok uğraştıran bir işi var-

dı. Hissediyordu ki, bu konuda söze başlaması bile çok zor olacaktı. Oysa çok acele ediyordu. Bundan başka, aynı sabah, bir başka yerde, ertelenmesi imkânsız bir işi daha vardı. Onun için bir an önce davranmalıydı. Katerina İvanovna ile bir çeyrek saattir konuşuyorlardı. Genç kadın yorgundu ve sararmıştı. Aynı zamanda hastalık derecesine varan bir sinir gerginliği içindeydi. Ayrıca Alyoşa'nın kendisine ne için geldiğini hissediyordu. Kesin bir tavırla ısrar ederek:

"Onun vereceği karardan hiç korkmayın!" dedi. "Öyle de, böyle de, nasıl olursa olsun aynı sonuca varacaktır. Kaçmaktan başka çaresi yok! O zavallı, o çok dürüst, o çok vicdanlı adam... Öbürü değil, Dmitriy Fyodoroviç değil, öteki... kapının arkasında yatan ve kendisini ağabeyi için feda edenden söz ediyorum."

Katya bu sözü gözleri kıvılcımlanarak söylemişti.

"O kaçış planını bana çoktandır bütünüyle açıklamıştı. Biliyor musunuz, birileriyle ilişki kurmuş bile... Zaten size bu konuda bir şeyler söylemiştim... Sizin anlayacağınız, bu iş herhalde burada Sibirya'ya sürülen mahkûmlar yola çıkarılınca, üçüncü kez konakladıklarından sonra olacakmış. Ah! Daha buna epey zaman var! İvan Fyodoroviç yolculuğun bu üçüncü bölümü üzerine almış olan kafile komutanı ile görüştü bile! Yalnız asıl grup komutanının kim olduğu bilinmiyor. Ama bunu zaten daha önce bilmeye imkân yokmuş. Yarın, belki size planı tüm ayrıntılarıyla göstereceğim. İvan Fyodoroviç'in mahkemeden bir gün evvel, bir şey olursa... diye bana bırakmış olduğu planı. Bunu bana tam o akşam, bizi tartışırken gördüğünüz zaman... hatırlıyor musunuz? Kendisi merdivenden aşağıya iniyordu, ben de sizi görünce onu zorla geri çevirmiştim. Hatırlıyor musunuz? O zaman neden kavga ettik biliyor musunuz?"

Alyoşa:

"Hayır, bilmiyorum," dedi.

"Tabii, bilmezsiniz, o vakit bu işi sizden saklıyordu. İşte bu kaçış planı yüzünden tartışıyorduk. İşin önemli kısmını bana daha üç gün önce açıklamıştı... O zaman kavga etmeye başladık. O üç gün durmadan hep kavga ettik. Çünkü İvan, bana Dmitriy'in mahkûm olursa, o yaratıkla birlikte dış ülkelere kaçacağını söylemişti. Bunu

söylediği vakit birden kızdım... Neden kızdığımı söyleyemeyeceğim. Zaten kendim de bilmiyorum... Ha! Tabii o yaratığın, o kadının yüzünden öfkelendim. Evet, onun yüzünden! Onun da Dmitriy ile birlikte Avrupa'ya kaçacağına kızmıştım!"

Katerina İvanovna, bunu birden sesini yükselterek, öfkeden dudakları titreye titreye haykırmıştı.

"İvan Fyodoroviç, benim o yaratık yüzünden ne kadar kızdığımı görünce, hemen Dmitriy'i kadından kıskandığımı, kıskandığım için de Dmitriy'i sevmeye devam ettiğimi sandı, işte ilk kavgamız böyle oldu. O zaman ne demek istediğimi açıklamak istemedim. Bağışlanmamı da dileyemedim. İvan gibi bir insanın, öbürünü eskisi gibi sevdiğimden şüphelenmesi bana çok ağır geliyordu... Hem de ne zaman? Yüzüne karşı Dmitriy'i sevmediğimi, yalnız onu sevdiğimi söylemeemden sonra! Ben, sadece içimde o yaratığa karşı müthiş bir kin duyduğum için kızmıştım! Üç gün sonra, işte sizin geldiğiniz akşam İvan bana kapalı bir zarf getirmişti. Kendisine bir şey olursa, bu zarfı açacakmışım. Evet, hastalanacağını önceden sezmişti! Bana kaçış planının tüm ayrıntılarıyla birlikte o zarfın içinde bulunduğunu söyledi. Eğer kendisi ölürse ya da başına tehlikeli bir hastalık gelirse, ben Mitya'yı tek başıma kurtaracakmışım! Ayrıca o anda bana on bine yakın para da bıraktı. Savcının konuşmasında değindiği, İvan'ın birilerinden bozdurmaya gönderdiği ve işte bu paraydı! İvan Fyodoroviç'in beni hâlâ kıskandığı ve Mitya'yı sevdiğime hâlâ kesin olarak inandığı halde, ağabeyini kurtarmak düşüncesinden vazgeçmemesine, kurtuluşunu sağlamak işini bana vermesine şaştım kaldım! Fedakârlık buna denir işte! Siz öyle bir fedakârlığın ne olduğunu anlayamazsınız Aleksey Fyodoroviç!

İçimden hayranlık içinde ayaklarına kapanmak geliyordu! Ama o anda böyle bir şey yapacak olursam, bunu sadece Mitya'yı kurtaracaklarına sevindiğim için yaptığımı sanacağını düşündüm (muhakkak öyle düşünecekti). Bunu sanmakla, bana karşı ne kadar haksızlık etmiş olacaktı... Bunu düşününce gene sinirlendim ve ayaklarına kapanacak yerde, onunla kavga etmeye başladım. Ah, bu huyumdan ötürü ne kadar mutsuzum! Ama ne yapayım,

karakterim böyle benim! Kötü, berbat bir huy işte! Göreceksiniz daha neler yapacağım. Şimdiden biliyorum, öyle şeyler yapacağım ki, eninde sonunda beni bir başkası uğruna, birlikte daha rahat yaşayabileceği bir başkası uğruna bırakacak. Tıpkı Dmitriy'in yaptığı gibi. Ama o zaman... evet, o zaman artık buna dayanamam! Öldürürüm kendimi! Geldiğinizde size seslendiğim, ona da geri dönmesini söylediğim vakit, sizinle birlikte içeri girdiği anda, bana öyle bir nefretle, öyle bir kinle baktı ki, bunu görünce öfkeden deli gibi oldum! Birden bağıra bağıra katilin Dmitriy olduğuna onun beni inandırdığını söyledim. Mahsus iftira ettim! Tek onu bir daha iğnelemek için! Oysa o hiçbir zaman bana katilin ağabeyi olduğunu söylememişti. Aksine bu kanıyı onda ben uyandırmak istemişimdir! Ah, her şey, her şey benim bu huysuzluğumdan oluyor! Evet, mahkemedeki o uğursuz sahne de benim yüzümden oldu. İvan bana ne kadar vicdanlı olduğunu, onun ağabeyini sevdiğim halde, gene de, ona karşı kin ve kıskançlık duyarak Dmitriy'i mahvetmeyeceğini göstermek istedi. İşte mahkemeye onun için çıktı... Bütün bunların nedeni benim, suçlu olan yalnız benim!"

Katya o zaman dek Alyoşa'ya bu çeşit açıklamalarda bulunmamıştı. Alyoşa onun, şimdi gururlu bir insan için gerçekten katlanması zor bir an yaşadığını, kendi gururunu çiğnediğini, yerlere kapanacak hale geldiğini ve müthiş acı çektiğini hissediyordu. Ayrıca o anda genç kadının çektiği bu acının bir nedeni daha vardı ve Alyoşa onu da biliyordu. Katya, Mitya'nın mahkûm oluşundan sonra bu nedeni ne kadar saklamaya çalıştıysa da, Alyoşa onu gene de sezmişti. Ama nedense hissediyordu ki, genç kadın o anda kendini yere atarak ona bu nedeni açıklayacak olsa, müthiş bir üzüntü duyacaktı! Katya mahkemede Dmitriy'i ele verdiği için acı çekiyordu ve Alyoşa anlıyordu ki, duyduğu vicdan azabı o kadar şiddetliydi ki, o anda ağlaya ağlaya, bağıra bağıra, çırpına çırpına kendini suçlamak isteğini duyuyordu. İçindeki duygu kendisini buna zorluyordu. Ama Alyoşa böyle bir anın gelip çatmasından korkuyor, üzüntü içinde kendini mahveden genç kadını böyle kendini perişan etmekten korumak istiyordu. Bu yüzden oraya gelirken üzerine

almış olduğu görev ona daha da ağır geliyordu. Bunun üzerine gene Mitya'dan söz açtı. Katya inatla ve kesin bir tavırla:

"Ziyanı yok, ziyanı yok, siz onun için korkmayın! Onda her şey bir anlıktır. Ben onu bilirim! Onun nasıl bir yürek taşıdığını çok iyi bilirim ben. İnanın, kaçmaya razı olacaktır. Hem zaten bu şimdi olmayacak ki, daha karar vermek için epey zamanı var! O vakte kadar İvan Fyodoroviç iyi olacak ve bu işi kendisi idare edecektir. O zaman benim için yapılacak bir şey kalmaz! Üzülmeyin, kaçmaya razı olacaktır. Zaten razı olmuştur da. Hiç o yaratığı bırakabilir mi? O kadını Sibirya'ya bırakmazlar. Böyle olunca, kaçmayıp da ne yapacak? Aslında hep siz ahlak bakımından onun kaçışını doğru bulmazsınız diye korkuyor. Evet, bundan korkuyor. Ama bu konuda sizin karar vermeniz o kadar gerekli bir şeyse, büyük bir cömertlik göstererek onun bunu yapmasına izin vermelisiniz."

Katya, bunu mahsus kinle söylemişti. Bir süre sustu, sonra alaylı alaylı gülerek gene söze başladı;

"Orada söylenip duruyor! İlahiler okuyacakmış, taşıyacağı bir haç varmış, falan filan! Artık hatırlamıyorum neler dediğini. İvan Fyodoroviç bana o zaman birçok şey söylemişti. Ah! Ne kadar çok şey söylemişti bir bilseniz!"

Katya bunu birden karşı duyulmaz bir heyecanla ve yüksek sesle söylemişti.

"Bir bilseniz! Bana bunları söylediği sırada, zavallıyı ne kadar sevdiğini, aynı zamanda ondan ne kadar nefret ettiğini bir bilseniz! Bana gelince, ah, ben o vakit anlattıklarını da, gözyaşlarını da gururlu, alaylı bir gülüşle karşıladım! Allah beni kahretsin! Asıl adi yaratık benim! İvan benim yüzümden beyin hummasına tutuldu! Öbürüne, mahkûm olana gelince, o da şu anda ileride çekeceği tüm acılara hazır mı sanki? Zaten öyle bir adam acı çeker mi? Onun gibi insanlar hiçbir zaman acı çekmezler."

Katya sözlerini öfke içinde bitirmişti. Söylediklerinde artık bir nefret, çirkin bir küçümseyiş seziliyordu. Oysa Dmitriy'i kendisi ele vermişti. Alyoşa içinden, 'Kim bilir belki de şimdi kendisini onun karşısında ne kadar suçlu hissediyordur. Belki de zaman za-

man ondan nefret ediyordur,' diye düşündü. İçinden bu nefretin sadece "zaman zaman" olmasını diliyordu. Katya'nın son sözlerinde bir meydan okuyuş sezmişti. Ama bu meydan okuyuşa karşılık vermedi. Katya daha da şiddetli bir şekilde çatıyormuş gibi:

"Sizi bugün buraya onu bu işe razı etmeniz için çağırttım!" dedi. "Yoksa siz de mi kaçmayı şerefsizce, yakışıksız ya da... insanlığa uymayan bir şey sayıyorsunuz?"

Alyoşa:

"Hayır, ben bir şey demiyorum. Ona söylediklerinizin hepsini ileteceğim," diye mırıldandı.

Sonra kesin bir tavırla genç kadının gözlerinin içine bakarak birden:

"Ağabeyim sizi oraya çağırıyor," dedi.

Katya birden irkilerek, oturduğu divanın üzerinde geriye çekildi. Sapsarı olmuştu:

"Beni mi?.. Öyle şey olur mu?" diye mırıldandı. Alyoşa ısrarla ve sanki yeniden canlanmış gibi:

"Olur ve olmalı," dedi. "Onun asıl şimdi size çok ihtiyacı var. Eğer bir zorunluk olmasaydı, sizi vakti gelmeden üzmek ve bundan söz etmek istemezdim. Ağabeyim hasta. Neredeyse delirmiş gibi. Hep sizi istiyor. Ama barışmak için çağırmıyor sizi. Sadece gelin, sadece ona kapının eşiğinden görünün, yeter. Ağabeyim o günden bu yana çok şey geçirdi. Sizin karşınızda ne kadar suçlu olduğunu ancak şimdi anlıyor. Ama bağışlamanızı dilemiyor. 'Beni bağışlaması imkânsız,' diyor. Aynen öyle söyledi. Yalnız kapıda görünmeniz..."

Katya:

"Beni birden..." diye mırıldandı. "Zaten ben tüm bu günlerde bana böyle bir şey söylemek için geleceğinizi hissediyordum... Beni çağıracağını biliyordum! Ama bu imkânsız bir şey!"

"İmkânsız olsun! Siz gene bunu yapın! Düşünün ki, size ne büyük bir hakaret yapmış olduğunu hayatında ilk kez olarak anlamış ve şaşkınlık içinde kalmıştır. Şimdi hayatında ilk kez olarak kavrıyor bunu. Bugüne kadar hiçbir zaman bunu tam olarak kavramış değildi! 'Eğer gelmeyi reddederse, o zaman ömrümün sonuna dek

mutsuz kalacağım,' diyor. İşitiyor musunuz? Sibirya'ya yirmi yıl kürek mahkûmu olarak gidecek olan bir adam, hâlâ mutlu olmaya hazırlanıyor. Bu acınacak bir şey değil de nedir? Bakın, eğer oraya giderseniz, hiç suçu yokken mahvolan bir insanı ziyaret etmiş olursunuz!"

Bu sözler Alyoşa'nın dudaklarından bir çağrı gibi dökülmüştü:

"Onun elleri temizdir. Kana bulanmış değildir! İleride çekeceği o sonsuz acılar uğruna ağabeyimi şimdi ziyaret etmelisiniz! Gelin, onu bu karanlık yolculuğa uğurlayın... Eşikte bir an durun, yeter... Bunu yapmalısınız, yapmalısınız!"

Alyoşa sözlerini bitirirken, "yapmalısınız" kelimesi üzerinde şiddetle durmuştu. Katya inler gibi:

"Yapmalıyım, ama... yapamam," dedi. "Onunla göz göze geleceğiz... Bunu yapamam."

"Onunla göz göze gelmelisiniz. Eğer şimdi buna karar vermezseniz, ömrünüzün sonuna dek nasıl yaşayacaksınız?"

"Ömrümün sonuna dek acı çekeyim, daha iyi."

Alyoşa gene itiraz kabul etmez bir sesle:

"Gitmelisiniz, gitmelisiniz!" dedi.

"İyi ama neden bugün, neden hemen gitmeliyim? Hastayı bırakamam ki!"

"Bir dakika için bırakabilirsiniz. Bir dakikadan bir şey olmaz. Fazla değil ki... Eğer gitmezseniz, ağabeyimin bu gece ateşi yükselir, kendisi de yatağa düşer. Bilirsiniz ki, size yalan söylemem, ne olur acıyın ona!"

Katya acı acı:

"Asıl siz bana acıyın," diye sitem etti ve ağlamaya başladı.

Alyoşa ağladığını görünce kesin bir tavırla:

"Demek gideceksiniz," dedi. "O halde şimdi geleceğinizi gidip kendisine söyleyeyim."

Katya korku içinde:

"Hayır, hayır, sakın söylemeyin!" diye bağırdı. "Gideceğim, ama kendisine bunu önceden söylemeyin. Belki giderim, ama içeri girmem... daha karar vermedim."

Sesi kesiliverdi. Güçlükle soluk alıyordu. Alyoşa gitmek için ayağa kalktı. Genç kadın gene sararak yavaşça:

"Peki ya orada biriyle karşılaşırsam?" diye söylendi.

Alyoşa ısrarla:

"İşte onun için şimdi gitmeniz gerekiyor. Hiç kimseyle karşılaşmamanız için! Merak etmeyin, gittiğiniz zaman orada kimse olmayacak! Doğru söylüyorum. Bekleriz!" diyerek kapıdan dışarı çıktı.

II

YALAN, BİR AN İÇİN GERÇEK OLMUŞTU...

ALYOŞA aceleyle hastaneye gitti. Mitya şimdi orada yatıyordu. Mahkeme kararını bildirdikten sonra, ikinci günü sinirleri bozularak ateşi yükselmiş, bu yüzden de bizim kent hastanesinin mahkûmlara mahsus bölümüne gönderilmişti. Ama Doktor Varvinskiy, Alyoşa ile birçok başka kişinin ricası üzerine (bu başka kişiler Hohlakova, Liza gibi kişilerdi) Mitya'yı mahkûmlarla birlikte değil de, ayrı bir yere, bir vakitler Smerdyakov'un yattığı küçücük odaya yatırmıştı. Bununla birlikte koridorun sonunda bir nöbetçi vardı, pencere de parmaklıklıydı. Varvinskiy'in ona böyle ayrı bir muamele yaptığı için vicdanı rahat olabilirdi; gerçi bu davranışı pek yasaya uygun değildi ama kendisi iyi yürekli ve başkalarının acısını paylaşabilen bir gençti. Mitya gibi bir insan için, birden katillerin, hırsızların bulunduğu bir topluluğa girmenin ne kadar ağır olduğunu ve buna önce alışması gerektiğini anlıyordu. Akrabalarla tanıdıkların ziyaretlerine ise hem doktor, hem cezaevi müdürü hem de emniyet amiri izin vermişti; hepsi zaten oradaydı. Ama o günlerde Mitya'yı yalnız Alyoşa ile Gruşenka ziyaret etmişti. Bir iki kez Rakitin de onu görmek istemişti ama Mitya ısrarla Varvinskiy'den onu içeriye bırakmamalarını rica etmişti.

Alyoşa içeriye girdiği vakit, Mitya'yı yatağının üzerinde oturmuş, sırtına hastanenin beylik sabahlıklarından birini geçirmiş, biraz ateşi yükselmiş, başına da sirkeye batırılmış bir havlu sarmış olarak buldu. Mitya içeriye giren Alyoşa'ya gözlerinde belirsiz bir anlamla baktı.

Bu bakışta korkuya benzeyen bir duygu belirip kaybolmuştu. Zaten mahkemeden bu yana çok düşünceli olmuştu. Bazen yarım saat kadar sustuğu oluyordu. O zaman sanki zihninin tüm gücünü toplayarak müthiş bir üzüntü içinde bir şeyler düşünüyor, o sırada yanında bulunanı da unutmuş görünüyordu. Düşüncelerinden sıyrılıp konuşmaya başlayacak olsa bile, daima söze garip bir şekilde birdenbire başlıyor ve muhakkak asıl söylenmesi gereken şeyle hiçbir ilgisi bulunmayan bir konudan söz açıyordu. Bazen kardeşine üzüntüyle bakıyordu. Gruşenka'nın yanındayken Alyoşa ile olduğundan daha az üzüntü duyuyor gibiydi. Bununla birlikte, onunla hemen hemen hiç konuşmuyordu. Ama genç kadın içeriye girer girmez yüzü sevinçle aydınlanıyordu. Alyoşa hiç konuşmadan yatağının üzerine, yanına oturdu. Mitya onu bu sefer endişeyle beklemişti. Ama bir şey sormaya cesaret edemedi. Katya'nın gelmeye razı olacağını düşünmeyi bile olmayacak bir şey sayıyordu, öyleyken hissediyordu ki, eğer Katya gelmeyecek olursa, o zaman daha da müthiş şeyler olacaktı. Alyoşa düşüncelerini anlıyordu. Mitya önemli bir şey söylüyormuş gibi:

"Baksana, diyorlar ki, Trifon Borisıç tüm hanını altüst etmiş," diye söze başladı. "Döşemeleri kaldırıyor, tahtaları söküyormuş. Söylediklerine göre, tüm 'galerisini' paramparça etmiş. Hep hazineyi arıyormuş, işte o parayı, savcının oraya sakladığımı söylediği bin beş yüz rubleyi arıyormuş. Gelir gelmez hemen dört bir tarafı araştırmaya başlamış. Oh, olsun kerataya! Buranın gardiyanı dün anlattı, kendisi oradan geldi de..."

Alyoşa:

"Bak bir şey söyleyeceğim," dedi. "Katya gelecek. Yalnız ne zaman geleceğini bilmiyorum. Belki bugün, belki önümüzdeki günlerde. Bilmiyorum. Ama gelecek, muhakkak gelecek, bu artık kesin!"

Mitya irkildi, bir şey söyleyecek oldu, ama söylemedi. Bu haber ona müthiş bir etki yapmıştı. Belliydi ki, Alyoşa'nın Katya ile yaptığı konuşmanın ayrıntılarını öğrenmek istiyordu. Ama o sırada gene ona bir şey sormaktan korkuyordu. Katya'nın acımasız, onu küçümseyen, nefret dolu bir karşılık verdiğini öğrenmesi o anda ona bıçak vuruşu gibi etki yapabilirdi.

"Şunu da söyleyeyim ki, Katya, eğer kaçarsan vicdan azabı çekmemen için seni teselli etmemi istedi. Eğer o zamana dek İvan iyi olmazsa, bu işi kendisi üzerine alacakmış."

Mitya düşünceli bir tavırla:

"Bunu, bana zaten daha önce söylemiştin," dedi.

Alyoşa:

"Sen de hemen Gruşa'ya haber verdin değil mi?" dedi.

Mitya:

"Evet," diye itiraf eti. "Gruşa bu sabah gelmeyecek."

Bunu söylerken çekingen bir tavırla kardeşine baktı:

"Ancak akşama gelecek. Ona bu iş için Katya'nın uğraştığını söylediğim vakit, bir şey söylemedi ama dudaklarını büktü. Yalnız, 'Varsın uğraşsın!' dedi. İşin önemli olduğunu anladı. Onu daha fazla üzmek istemedim. Herhalde şimdi artık Katya'nın beni değil de İvan'ı sevdiğini anlamıştır, değil mi?"

Alyoşa elinde olmayarak:

"Acaba?" dedi.

"Belki de anlamıyordur, kim bilir?"

Mitya bunu söyledikten sonra tekrar aceleyle:

"Ama ne olursa olsun bu sabah buraya gelmeyecek," dedi. "Ona bir görev verdim... Sana bir şey söyleyeyim mi, İvan herkesi geride bırakacak. Asıl yaşamaya o layıktır, biz değil! Hastalığı geçecek, iyi olacak."

Alyoşa:

"Gerçi, Katya onun için korkudan titriyor ama iyi olacağından hemen hemen hiç şüphe etmiyor."

"Öyleyse muhakkak öleceğini düşünüyordur. İyi olacağına inanmış görünmesi korkusundan ileri geliyor."

Alyoşa endişeyle:

"Ağabeyim sağlam yapılıdır! Ben de aynı şeyi umut ediyorum, umarım iyi olur!"

"Olacaktır! Göreceksin, iyi olacak. Ama ne yaparsın, Katya öleceğine inanıyor. Ne de çilesi varmış kadının..."

Bir sessizlik oldu, Mitya, çok önemli bir şeye üzülüyor gibiydi. Birden neredeyse ağlamaklı, titrek bir sesle:

"Alyoşa, Gruşa'yı çok seviyorum!" dedi.

Alyoşa hemen:

"Gideceğin yere bırakmazlar onu!" diye karşılık verdi.

Mitya garip, tiz bir sesle söze devam etti.

"Bak, sana bir şey daha söyleyeceğim! Eğer yoldayken ya da orada bana dayak atmaya kalkarlarsa, kendimi dövdürmem. Dayak atmaya kalkanı öldürürüm. O zaman beni kurşuna dizerler. Düşünsene yirmi yıl bu! Daha şimdiden benimle burada senli benli olmaya başladılar. Gardiyanlar bile bana, 'sen' diyor. Bu gece yattığım yerde hep kendimi sınadım. Hayır, bu işe hazır değilim! Böyle bir şeyi yüklenmeye gücüm yok! Tanrıya 'ilahi'ler söylemek istiyordum ama işte gardiyanların benimle senli benli oluşuna bile dayanamıyorum! Gruşa uğruna her şeye katlanabilirim, her şeye... Dayaktan başka her şeye. Ama onu oraya bırakmazlar ki!"

Alyoşa hafifçe gülümsedi:

"Dinle ağabey, sana ilk ve son kez olarak söylüyorum. Şimdi bu konudaki düşüncelerimi açıklayayım sana. Biliyorsun değil mi, sana hiç yalan söylemem. Onun için dinle. Sen bu işe daha hazır değilsin! Zaten böylesine büyük bir çileye katlanmak sana göre değil. Bundan başka, senin gibi bu işe hazır olmayan birinin büyük çilelere seve seve katlananlara özgü bir ceza çekmesi gerekmez! Eğer babamı öldürmüş olsaydın, o zaman cezanı kabul etmiyorsun diye üzülürdüm. Ama sen suçlu değilsin ki! Böyle bir ceza senin için aşırı bir şey olur. Biliyorum, çile doldurarak kendi içinde bambaşka bir insan yaratmak istiyordun! Ama bence nereye kaçarsan kaç, sadece ömrünün sonuna dek içinde yaratmak istediğin o başka insanı unutmaman bile yeterli. Bu büyük çileyi kabul etmemiş olman, sadece daha da büyük bir borç hissetmene yol açacaktır... Bundan böyle ömrünün sonuna dek bu borcu hissederek kendini yeni bir insan olarak yaratmak için daha çok imkân bulacaksın; belki de oraya gitmiş olsaydın bu kadarını yapamayacaktın. Çünkü oraya gidince başına gelenlere de dayanamayacak, isyan edecek, belki de sonunda "borcumu ödedim artık!" diyecektin. Avukat, bu konuda doğru söyledi. Böyle ağır yükler herkesin harcı değil. Hatta

bazılarına göre taşıması imkânsız şeylerdir. İşte merak ediyorsan bu konudaki düşüncem bu. Kaçışından ötürü başkaları sorumluluk altında kalacak, subaylardan, erlerden, hesap sorulacak olsaydı, kaçmana 'izin' vermezdim."

Alyoşa bunu söylerken gülümsemişti:

"Ama diyorlar ki, hem de bunu kesin olarak söylüyorlar (hatta bunu İvan'a kafile başkanının kendisi söylemiş) pek fazla sorgu sual etmeyeceklermiş. İş ustalıkla yapılırsa, belki de ufak tefek şeylerle geçiştirilebilirmiş. Tabii rüşvet vermek, böyle bir durumda bile doğru olmayan bir davranıştır. Ama bu konuda bir yargıda bulunacak değilim. Çünkü İvan'la Katya bu işte senin için uğraşmak görevini bana vermiş olsalardı biliyorum ki, ben de rüşvet verirdim. Bunu sana açıkça söylemek zorundayım. Onun için davranışını yeremem. Yalnız şunu bil ki, seni hiçbir zaman suçlamam! Hem zaten bu işte ben seni nasıl yargılayabilirim? Garip şey! Her neyse... Galiba artık bu konuda her şeyi belirtmiş oldum."

Mitya:

"Asıl cezayı kendime ben vereceğim! Ben!" diye bağırdı. "Kaçacağım! Zaten bu iş bana sorulmadan kararlaştırılmış. Hiç, Mitya Karamazov kaçmadan durabilir mi? Ama bunu yaparsam, kendimi suçlu hissedeceğim ve orada, ömrümün sonuna dek günahlarımın kefaretini ödemeye çalışacağım! Cizvitler öyle der, değil mi? İşte şu anda ikimizin de yapığı gibi öyle değil mi?"

Alyoşa hafifçe gülümsedi:

"Öyle."

Mitya rahatlayarak güldü:

"Seni neden severim, bilir misin? Daima gerçeği olduğu gibi söylediğin, hiçbir şeyi gizlemediğin için!" diye bağırdı. "Demek, sonunda bizim Alyoşa'yı Cizvitler gibi düşünürken yakaladım! Bunu söylediğin için yanaklarını öpmeliyim! Eh madem öyle, şimdi gerisini de dinle. Sana içimde gizlediğim diğer şeyleri de açıklayayım. Bak, neler düşündüm, nelere karar verdim. Eğer kaçarsam, yanımda para da, pasaport da olsa, hatta Amerika'ya da kaçsam bana moral gücü verecek olan tek şey şudur, ben oraya se-

vinç içinde ve mutlu bir hayat yaşamak için kaçmayacağım. Orası gerçekten benim için bir başka sürgün hayatı olacak. Hatta belki oradaki hayatım öbüründen hiç de daha rahat olmayacak. Orası, buradan aşağı kalmaz Aleksey! Doğru söylüyorum, aşağı kalmaz! O Amerika'dan daha şimdiden nefret ediyorum. Gruşa yanımda olsa bile, aynı şeyi duyacağım. Bir kez baksana ona, hiç Amerikalı kadına benziyor mu? Tepeden tırnağa Rus'tur o! Vücudunun her bir parçacığı Rus'tur! Orada vatana özlem çekmeye başlayacaktır. Ben de bu özlemi benim yüzümden çektiğini, böyle bir çileye benim için katlandığını her an, her saat göreceğim. Oysa onun bunda suçu ne? Sonra ben oradaki pis heriflere dayanabilecek miyim? Hatta hepsi benden iyi olsa bile. Evet, Amerika'dan daha şimdiden nefret ediyorum! Amerikalıların hepsi, her biri, teknikte şaşılacak kadar ileri olsalar bile... yerin dibine batsın. Benimle aynı kanda, aynı ruhta olan insanlar mı? Ben Rusya'yı seviyorum Aleksey! Benim Tanrım Rusların Tanrısıdır! Kendim alçağın biri olsam bile! Orada geberir giderim be!"

Bunu gözleri birden çakmak çakmak olmuş bir halde bağırarak söylemişti. Sesi ağlamaklıydı... Duygularını bastırarak gene söze başladı.

"Onun için şu kararı verdim Aleksey: Gruşa ile oraya gittik mi, hemen toprağı sürmeye başlayacağız. Yaban ayılarının dolaştığı yerlerde çalışacağız. Mümkün olduğu kadar uzak bir yerde, yalnızlık içinde yaşayacağız. Orada da uzak bir yer bulunur herhalde! Diyorlar ki, oralarda hâlâ Kızılderililer yaşıyormuş. Ta cehennemin bucağında bir yere gideriz. Oraya yerleşiriz, son Mohikanların yaşadığı yere. Sonra hemen dil öğrenmeye başlarız, Gruşa da ben de çalışırız. Bir taraftan iş, bir taraftan gramer. Üç yılı böylece geçiririz. Bu üç yıl içinde, İngilizceyi tıpkı İngilizler gibi öğreniriz. Öğrenir öğrenmez de elveda Amerika! Hemen buraya, Amerikan vatandaşı olarak Rusya'ya koşup geliriz. Merak etme, bu küçük kente gelecek değiliz. Uzaklarda bir yerde, kuzeyde ya da güneyde saklanırız. O zamana dek tabii değişirim... Gruşa Amerika'da bambaşka olur. Doktorun biri yüzüme bir ben yapar. Boşuna teknikte ileri

gitmediler ya. O da olmazsa, bir gözümü kör ederim, bir arşınlık sakal bırakırım. Kırlaşmış bir sakal (Rusya'nın özlemini çekerken sakalım ağaracak tabii). Bir de bakarsın, beni burada tanımazlar. Tanırlarsa da, varsın sürgün etsinler. Ne yapayım? 'Demek kısmet değilmiş!' derim. Burada da ıssız bir yerde toprağı işlerim. Ömrümün sonuna dek Amerikalıymışım gibi rol yaparım. Buna karşılık, hiç değilse ölümümüz ana vatanda olur. İşte benim planım bu! Artık bundan vazgeçmem. Nasıl, beğendin mi?"

Alyoşa ona itiraz etmek istemediği için:

"Beğendim!" dedi.

Mitya bir an sustu, sonra birden:

"Ama mahkemede ne dolap çevirdiler! Nasıl bir oyun oynadılar?"

Alyoşa içini çekti:

"Böyle dolap çevirmemiş olsalardı, gene de seni mahkûm ederlerdi," dedi.

Mitya üzüntüyle:

"Evet, buranın halkı artık benden bıktı! Eh, Tanrı görsün hallerini! Ama gene de bu iş bana öyle ağır geliyor ki!" diye inledi.

Gene bir dakika kadar sustular. Sonra Mitya birden:

"Alyoşa, söyle, indir hançeri göğsüme!" diye bağırdı. "Söyle, Katya şimdi gelecek mi, gelmeyecek mi? Sana ne dedi? Neler söyledi?"

Alyoşa çekingen bir tavırla ağabeyine baktı:

"Geleceğini söyledi, ama bugün gelir mi, bilmiyorum. Durumu kolay değil ki!"

"Tabii kolay değil. Kolay olur mu? Alyoşa, vallahi bunu düşündükçe deli olacağım. Gruşa hep bana bakıp duruyor. O da anlıyor. Ah Tanrım, beni uysal bir hale getir. İstediğim şey ne? Katya'nın buraya gelmesini istiyorum! Ama bunu neden istediğimi anlıyor muyum? Bu da Karamazov aşırılığından, arsızlıktan başka ne ki! Hayır, ben çile dolduracak insan değilim! Alçağın biriyim ben! Benim için bundan başka hiçbir şey söylenemez!"

Alyoşa:

"İşte geldi!" diye bağırdı.

O anda eşikte birden Katya göründü. Genç kadın bir an için durakladı. Garip, şaşkın bir bakışla Mitya'yı tepeden tırnağa süzüyordu. Mitya birden ayağa fırladı. Yüzünde korku belirmişti. Sarardı, ama hemen sonra dudaklarında yalvaran, çekingen bir gülümseyiş titredi ve genç adam kendini tutamayarak her iki elini de Katya'ya doğru uzattı. Katya bunu görünce, hemen ona doğru atıldı. Mitya'nın iki elini tuttu ve onu hemen hemen zorla yatağa oturttu. Sonra kendisi de yanına oturdu. Hâlâ ellerini bırakmıyor, onları sinirli sinirli sıkıyordu. Birkaç kez ikisi de birbirlerine bir şeyler söylemek istedi. Ama hemen sonra gene susarak, sanki gözlerini birbirlerinden ayıramıyormuş gibi ve dudaklarında garip bir gülümseyişle bakıştılar. Böylece iki dakika kadar bir süre geçti. Sonunda Mitya:

"Beni bağışladın mı?" diye kekeledi ve aynı anda Alyoşa'ya doğru dönerek, sevinçten yüzü kırış kırış olmuş bir halde ona, "Bak ne soruyorum, işitiyor musun? İşitiyor musun?" diye bağırdı.

Katya birden elinde olmayarak, ta yürekten gelen bir sesle:

"Zaten seni cömert bir yüreğin olduğu için seviyordum!" dedi. "Sen benden değil, ben senden özür dilemeliyim! Ama bağışlasan da bağışlamasan da ömrümün sonuna dek kalbimde bir yara olarak kalacaksın. Ben de senin içinde öyle kalacağım. Zaten hak ettiğimiz de bu..."

Soluk almak için bir an sustu, sonra gene heyecanla ve acele ederek söze başladı:

"Buraya niçin geldim; ayaklarına kapanmak, ellerini sıkmak için. Canını acıtırcasına elini sıkmak istiyorum! Hatırlıyor musun, Moskova'da nasıl sıkmıştım? Sana gene şunu söylemek için geldim! Sen benim Tanrımsın, sen benim tek sevincimsin! Bunu söylemeye geldim sana! Buraya, seni canım gibi sevdiğimi söylemeye geldim!"

Bunu acı çekiyormuş gibi, inlercesine söylemişti. Birden müthiş bir heyecanla dudaklarını Mitya'nın eline yapıştırdı. Gözlerinden yaşlar fışkırmıştı. Alyoşa, hiçbir şey söyleyemeden utanç içinde duruyordu, o anda böyle bir şeyi görmeyi hiç beklemiyordu.

Katya tekrar söze başladı;

"Artık sevgi geçti Mitya! Ama geçmişe gömülen bu duygu benim için, onu andığım vakit acı duyacak kadar değerlidir. Bunu ömrünün sonuna dek unutma! Şimdi, hiç olmazsa bir an için, vaktiyle olabilecek şeylerin olmasını istiyorum..."

Bunu hüzünlü bir gülümseyişle, ama gene sevinçle gözlerinin içine bakarak kekelemişti:

"Şimdi sen bir başkasını seviyorsun. Ben de bir başkasını seviyorum. Öyleyken gene de ömrümün sonuna dek, seni seveceğim! Sen de beni seveceksin. Bunun böyle olacağını biliyor muydun? Bak dinle, beni sev, ömrünün sonuna dek sev!"

Bunu sesinde neredeyse tehdit eder gibi titreyişle söylemişti. Mitya her söylediği kelimeden sonra soluk alarak:

"Seveceğim... hem... biliyor musun, Katya... biliyor musun... Ben seni beş gün önce, o akşam da seviyordum... Yere düştüğün ve seni alıp götürdükleri vakit de sevdim... Ömrümün sonuna kadar da seveceğim! Hep öyle olacak, sonuna dek öyle..."

İşte böyle ikisi de birbirlerine anlamsız, heyecanlı, hatta belki de gerçekle hiç ilgisi olmayan, ama o sırada bir an için gerçekleşen sözler söylüyor, söylediklerine de yürekten inanıyorlardı.

Mitya birden:

"Katya! Cinayeti benim işlediğime inanıyor musun? Şimdi buna inanmadığını biliyorum, ama o zaman... ifade verirken... inanıyor muydun? Söyle inanıyor muydun?"

"O zaman da inanmıyordum! Hiçbir zaman da inanmamışımdır! Senden nefret ediyordum. Bu yüzden kendimi öyle olduğuna inandırdım. Bir an için inandım... ifade verirken... inandırdım kendimi! Gerçekten inandırdım... ama ifademi verdikten hemen sonra buna inanmadığımı hissettim. Her şeyi olduğu gibi bilmelisin! Oraya asıl kendimi cezalandırmak için geldiğimi unutmuştum..."

Katya, bunu biraz önce sevgi kelimeleri fısıldadığı sırada olduğundan 'bambaşka bir tavırla söylemişti. Mitya ta yürekten:

"Üzerine ne kadar ağır bir yük aldın!" dedi.

Katya:

"Şimdi izin ver gideyim," diye fısıldadı. "Sonra gene gelirim. Şu anda çok acı çekiyorum!"

Yerinden kalkacak oldu, sonra birden çığlık atarak geriye çekildi. Odaya sessizce Gruşenka girmişti. Hiç kimse onu beklemiyordu. Katya kapıya doğru atıldı, ama Gruşenka'nın yanına gelince birden durakladı. Yüzü mum gibi sapsarı olmuştu. Yavaşça, neredeyse fısıldayarak, inler gibi:

"Beni bağışlayın!" dedi.

Gruşenka ona dik dik baktı, bir an sustu, sonra kin dolu öfkeli bir sesle, zehirler gibi:

"Sen de, ben de kötü yürekliyiz kızım! İkimiz de kötüyüz! Bundan sonra artık sen de ben de, kimden özür dileyebiliriz? Ama bak, onu kurtar, ömrümün sonuna dek senin için dua ederim!"

Mitya Gruşenka'ya müthiş bir sitemle:

"Ama bağışlamak istemiyorsun!" diye bağırdı.

Katya aceleyle:

"İçin rahat etsin, kurtaracağım onu! Senin olacak o!" diye fısıldadı ve koşarak odadan çıktı.

Mitya acıyla;

"Sana, 'Bağışla beni,' demişti, gene de onu bağışlamadın, öyle mi?" diye bağırdı.

Alyoşa heyecanla ağabeyine:

"Mitya, onu azarlama! Buna hakkın yok!" diye bağırdı.

Gruşenka garip bir tiksintiyle:

"O sözü sadece gururlu dudakları söylüyordu. Yürekten söylemedi onu," dedi. "Ama seni kurtarsın, o zaman her şeyi bağışlarım!"

Sonra sanki ruhunda gizlenen bir şeyi güçlükle bastırıyormuş gibi sustu. Hâlâ kendini toparlayamıyordu. Sonradan, oraya böyle şeyle karşılaşacağını düşünmeden geldiği anlaşıldı. Hiçbir şeyden kuşkulanmamış, orada o kadınla karşı karşıya geleceğini aklına bile getirmemişti.

Mitya, hemen kardeşine doğru dönerek:

"Arkasından koş Alyoşa! Ona söyle... Bilmiyorum ne söyleyeceğini... Yalnız böyle gitmesine izin verme!"

Alyoşa:

"Akşam sana gelirim!" diye bağırarak Katya'nın peşinden koştu.

Genç kadına hastanenin duvarı dibinde yetişti. Katya hızlı yürüyor, acele ediyordu. Ama Alyoşa ona yetişir yetişmez hemen:

"Hayır, o kadının karşısında kendimi cezalandıramam! Ona 'beni bağışla' dediysem, kendi kendime sonuna dek eziyet etmek istediğim için yaptım bunu. Ama o bağışlamadı beni... Bu yüzden seviyorum onu!"

Bu sözleri öfkeli bir sesle söylemişti. Gözlerinde müthiş bir kin kıvılcımlanmıştı. Alyoşa:

"Ağabeyim onu hiç beklemiyordu!" diye mırıldandı. "Gelmeyeceğini sanıyordu. Gelmeyeceğine güveniyordu."

Katya sözünü kesti:

"Tabii öyle olmuştur. Ama şimdi bunu bırakalım. Size bir şey söyleyeceğim: Şimdi sizinle birlikte cenaze törenine gidemeyeceğim. Tabutun üzerine koymaları için çiçek gönderdim. Yanlarında daha para var galiba. Eğer daha para gerekirse söyleyin. Bundan böyle artık onları hiç bırakmayacağım... Şimdi izin verin gideyim, lütfen bırakın beni! Zaten oraya geciktiniz, bakın, akşam ayini için çanlar çalıyor... Bırakın beni, rica ederim gideyim!"

III

İLYUŞACIĞIN TOPRAĞA VERİLİŞİ. TAŞIN YANINDAKİ KONUŞMA...

ALYOŞA gerçekten gecikmişti. Kendisini bekliyorlardı ve artık çiçeklerle süslü zarif küçük tabutu onsuz götürmeye karar vermişlerdi. Bu İlyuşacığın, o zavallı çocuğun tabutuydu. İlyuşa, Mitya mahkûm olduktan iki gün sonra ölmüştü. Alyoşa'yı evin dış kapısında çocuklar, İlyuşa'nın arkadaşları bağırışlarla karşıladı. Hepsi onu sabırsızlıkla beklemiş, sonunda gelişine sevinmişti. On iki kişi kadar toplanmıştı.* Hepsi sırtlarında okul çantaları, omuz-

* Joseph Frank'e göre bu sayı ve Alyoşa'nın bu topluluk içindeki konumunun simgesel bir anlamı vardır. (Roman da on iki kısım ve bir son söz bölümünden oluşmaktadır.) *-ed.*

larında torbacıklarıyla gelmişti. İlyuşa ölürken onlara, "Babam ağlayacak, onu yalnız bırakmayın," diye vasiyet etmiş, çocuklar da bunu unutmamıştı. Başlarında Kolya Krasotkin vardı. Alyoşa'ya elini uzattı.

"Gelişinize o kadar sevindim ki, Karamazov!" diye bağırdı. "Burası berbat. Olup bitenlere bakmak bile insana ağır geliyor. Snegiryov sarhoş değil, bunu kesin olarak biliyorum. Bugün hiçbir şey içmedi. Öyleyken sarhoş gibi... Ben her zaman kendimi tartarım, ama bu feci bir şey! Karamazov, rahatsız etmezsem içeriye girmeden önce size bir soru sormak istiyorum. Sorabilir miyim?"

Alyoşa durakladı:

"Nedir Kolya?"

"Ağabeyiniz suçlu mu, suçsuz mu? Babanızı o mu, yoksa uşak mı öldürdü? Siz ne derseniz, ona inanırım. Bunu düşünerek dört gündür gözüme uyku girmedi."

Alyoşa:

"Babamı uşak öldürdü. Ağabeyimin hiç suçu yok," dedi.

Çocuklardan Smurov birden:

"Ben de zaten öyle diyordum!" diye bağırdı.

Kolya yüksek sesle:

"Demek suçsuz olduğu halde, gerçek uğruna kurban gidiyor! Ne mutlu ona! Gerçi mahvoluyor ama ne mutlu ona! Neredeyse onu kıskanacağım."

Alyoşa hayretle ve yüksek sesle sordu:

"Ne diyorsunuz! Öyle şey olur mu? Neden?"

Kolya heyecanla:

"Keşke ben de kendimi gerçek uğruna feda edebilsem!" dedi.

"İyi ama herhalde böyle bir davada değil, böyle rezil olarak, bu kadar feci bir şekilde değil!"

"Tabii... Ben tüm insanlık uğruna ölmek isterdim. Rezil olmaya gelince, umurumda bile değil. Varsın adımız batsın! Ağabeyinize karşı saygı duyuyorum!"

Kalabalığın arasından bir vakitler Truva'yı kimin kurmuş olduğunu bildiren çocuk, birden beklenmedik bir çıkış yaparak;

"Benim de saygım var ona!" diye bağırdı, bağırdıktan sonra da, tıpkı o zaman olduğu gibi, ta kulaklarına kadar gelincik gibi kızardı.

Alyoşa odaya girdi. Beyaz, kırmalı bir tülle süslü mavi tabutun içinde İlyuşa, elleri kavuşturulmuş ve gözleri kapalı olarak yatıyordu. Zayıf yüzünün çizgileri hemen hemen hiç değişmemişti ve gariptir ceset hemen hemen hiç kokmuyordu. Yüzünde ciddi ve sanki derin düşünceye dalmış gibi bir anlam vardı. Özellikle haç biçiminde konmuş küçük elleri güzeldi. Sanki oyma mermerdendi. Parmaklarının arasına çiçek sıkıştırmışlardı. Zaten tabut hem içten hem dıştan Liza Hohlakova'dan gönderilmiş olan çiçeklerle süslüydü. Sonradan Katerina İvanovna'dan da çiçek gelmişti ve Alyoşa kapıyı açtığı anda, yüzbaşı titrek parmaklarının arasında tuttuğu çiçekleri sevgili oğlunun tabutu üzerine serpmeye uğraşıyordu. Alyoşa'ya hemen hemen hiç bakmadı. Zaten hiç kimseye bakmak istemiyordu. Hatta hep hasta ayaklarının üzerinde doğrulmaya çalışarak ölü çocuğuna bakmak isteyen deli karısına, "anneciği"ne bile. Ninoçka'yı ise çocuklar koltuğuyla birlikte kaldırmış, tabutun yanına getirmişti. Genç kız başını ona dayamıştı. Herhalde sessiz sessiz ağlıyordu. Snegiryov'un yüzünde heyecanlı, ama aynı zamanda hemen hemen şaşkın ve çok öfkeli bir ifade vardı. Hareketlerinde de, dudaklarından dökülen sözlerde de delice bir şey seziliyordu. İlyuşa'ya bakarak ikide bir, "Anam babam, sevgili yavrum!" diye yüksek sesle söylenip duruyordu. Zaten daha İlyuşa sağken ona şefkatle, "Anam babam, yavrucuğum!" derdi.

Deli "annecik" hıçkırarak:

"Babacığım, bana da çiçek versene! Onun elinden alıver, işte şu beyazı veriver!" diyordu.

İlyuşa'nın ellerinin arasında olan küçük beyaz gül mü bu kadar hoşuna gitmişti? Yoksa hatıra olarak bir çiçek mi almak istiyordu? Bunu anlamaya imkân yoktu. Yalnız oturduğu yerde çırpınmaya başladı ve ellerini çiçeği almak için uzattı.

Snegiryov katı yüreklilikle:

"Hiç kimseye vermem! Hiç kimseye vermem!" diye bağırdı. "Bu çiçekler onun! Senin değil. Hepsi onun! Hiçbiri senin değil!"

Ninoçka gözyaşlarıyla ıslanmış yüzünü kaldırdı:

"Baba, verin anneme çiçeği!" dedi.

"Hiçbir şey vermem! Hele ona hiç vermem! Onu sevmiyordu! Topu bile ondan almıştı! O ise, topu ona hediye etmişti..."

Yüzbaşı, İlyuşa'nın o vakit oyuncak topu annesine nasıl verdiğini hatırlayarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Zavallı deli kadın elleriyle yüzünü kapayarak sessiz sessiz ağlıyordu. Çocuklar babanın tabutu bir türlü bırakmadığını, oysa artık onu götürme zamanının gelmiş olduğunu hissederek, birden tabutu her taraftan sarıp kaldırmaya başladı.

Snegiryov birden var gücüyle:

"Kilisenin bahçesine gömmek istemiyorum!" diye bağırdı. "Taşın yanında toprağa vereceğim onu, bizim taşın yanında! İlyuşa öyle istedi. Bırakmam!"

Daha önce de üç gün durmaksızın İlyuşa'yı taşın yanına gömeceğini söylemişti. Araya Alyoşa, Krasotkin, ev sahibi kadın, onun kız kardeşi ve bütün çocuklar girdi.

İhtiyar ev sahibi kadın, sert bir tavırla:

"Şuna bakın hele, pis bir taşın dibinde toprağa verecekmiş! Sanki çocuk lanetlenmiş ya da intihar etmiş gibi..." dedi. "Orada, kilisenin bahçesinde toprağın üzerinde haç vardır. Orada, herkes onun için dua eder. Kiliseden, koro sesleri gelir, papaz yardımcısı ta yürekten, öyle güzel okur ki! Her seferinde okudukları dualar, ilahiler çocuğun yattığı yere kadar gelecek, sanki küçük mezarı başında okuyorlarmış gibi olacak."

Yüzbaşı sonunda, 'Eh, ne yapalım, nereye isterseniz, götürün,' der gibi elini kolunu salladı. Çocuklar tabutu kaldırdı, ama İlyuşa'nın annesinin önünden geçirirlerken bir an, kadın İlyuşa ile veda edebilsin diye durakladılar. Ama kadın tüm o üç gün ancak biraz uzaktan bakabildiği o sevgili küçük yüzü yakınında görünce, birden tepeden tırnağa titredi, isterik bir hasta gibi saçlarına ak düşmüş başını tabutun üzerinde bir ileri bir geri sallamaya başladı. Ninoçka:

"Anne! Haç çıkar, kutsa onu, öp onu!" diye bağırdı.

Ama öbürü hâlâ robot gibi başını sallayıp duruyordu, sonra birden hiçbir şey söylemeden yüzünde müthiş bir acıyla göğsünü yumruklamaya başladı. Tabutu ileriye doğru götürdüler. Ninoçka kardeşini yanından geçirdikleri sırada, onu son kez olarak dudaklarından öptü. Alyoşa evden çıkarken ev sahibine doğru dönerek geride kalanlara göz kulak olmasını söyleyecek oldu, ama kadın sözünü bitirmesine bile fırsat vermedi.

"Ben yapacağımı bilirim! Yanlarından ayrılmayacağım. Biz de Hıristiyanız!"

İhtiyar kadın bunu söylerken ağlıyordu. Tabutun götürüleceği yer pek uzakta değildi. Kiliseye kadar ancak üç yüz adım vardı. Hava aydınlık ve sakindi. Yalnız biraz ayaz vardı. Birinin öldüğünü bildiren çan sesi hâlâ duyuluyordu. Snegiryov telaş içinde, şaşkın şaşkın ve sırtında eski püskü, kısalmış ve daha çok yazlık sayılacak bir paltoyla, başı açık olarak, elinde de geniş kenarlı fötr bir şapka ile tabutun arkasından koşuyordu. Garip, anlaşılmaz bir uğraşma içindeydi. Bazen birden tabutun baş tarafını tutmak için kolunu uzatıyor, ama bu davranışıyla onu taşıyanlara yardımcı olacak yerde engel oluyordu. Bazen de yandan koşarak kalabalığın içine giriyor, tabutun yanında kendine bir yer bulmaya çalışıyordu. Çiçeklerden biri karın üzerine düşünce, yüzbaşı hemen sanki bu çiçek kaybından ötürü kim bilir neler olacakmış gibi telaşla onu yerden kaldırmak için ileri doğru atıldı. Müthiş bir korkuyla bağırdı:

"Ah, ekmek kabuğunu, ekmek kabuğunu unuttuk!"

Çocuklar kendisine ekmek kabuğunu daha önce almış olduğunu, cebinde bulunduğunu hatırlattı. O zaman Snegiryov onu hemen cebinden çıkardı. Kabuğu unutmayıp aldığını görür görmez rahatlamıştı. Hemen Alyoşa'ya:

"İlyuşeçka öyle tembih etti! İlyuşeçka öyle istedi!" diye açıkladı. "Gece yatıyordu, ben de başucunda oturuyordum. Birden bana, 'Babacığım, mezarımı örttükleri vakit, üzerine bir parça ekmek ufaltıp serpiver, serçeler gelip yesin. Onların uçup geldiğini işitince neşelenirim, orada yalnız yatmadığıma sevinirim,' demişti."

Alyoşa:

"Çok iyi, dedi. Oraya sık sık ekmek götürmeli."

Yüzbaşı birden yeniden canlanmış gibi:

"Her gün, her gün!" diye mırıldandı.

Sonunda kiliseye varıp tabutu da ortasına koydular. Tüm çocuklar etrafını çevirdi ve cenaze töreni bitinceye kadar öyle durdu. Kilise çok eski ve oldukça fakirdi. Birçok tasvirin üzerinde gümüş kapakları yoktu. Ama böyle kiliselerde nedense insan daha rahat dua eder. Ayin sırasında Snegiryov, zaman zaman o bilinçsiz ve ne yapacağını şaşırmış insanlara özgü telaşa kapıldığı halde, biraz sakinleşti. Bazen tabuta yaklaşıp örtüsünü, çelengini düzeltiyor, bazen de bir mum, şamdandan aşağıya düşecek olsa hemen atılıyor, onu tekrar yerine koymak için uzun uzun uğraşıyordu. Ondan sonra artık sakinleşti, donuk, düşünceli ve hemen hemen şaşkın bir yüzle tabutun başucunda durdu. Havarilerle ilgili bölüm okunduktan sonra, birden yanında duran Alyoşa'ya döndü, bu bölümün gerektiği gibi okunmadığını söyledi. Ama bunu söylerken ne demek istediğini açıklamadı. Melekler ilahisi okunurken koroya katılacak oldu, ama sonuna varmadan sustu, diz üstü çökerek kilisenin taş zeminine kapandı, böylece uzun bir süre kaldı. Sonunda artık günahların bağışlanması ilahilerine sıra geldi. Mumlar dağıtıldı. Ne yapacağını şaşırmış olan Snegiryov gene oraya buraya atılacak oldu. Ölüler için okunan o dokunaklı, o insanı sarsan ilahiler, varlığını altüst etmişti. Birden sanki bütün vücudu süzülüyormuş gibi oldu. Sık sık, kesik kesik, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Önce sesini bastırmaya çalışıyordu, ama hıçkırıkları gittikçe yükseldi, etrafı çınlatmaya başladı. İlyuşa ile vedalaşmaya başladıkları ve tabutu kapamaya kalkıştıkları vakit ise, Snegiryov ona sanki İlyuşeçka'yı örtmelerine izin vermiyormuş gibi sarıldı. Ölü küçük oğlunu, arka arkaya dudaklarından öpmeye başladı.

Sonunda Snegiryov'u yatıştırdılar. Neredeyse onu merdivenden indireceklerdi. Ama yüzbaşı birden kolunu uzattı, küçük tabutun üzerinden birkaç çiçek aldı. Çiçeklere aklına yeni bir şey gelmiş gibi bakıyordu, böylece bir an için, asıl önemli olanı unutmuş gibi göründü. Sanki derin bir düşünceye dalmıştı. Bu yüzden artık ta-

butu kaldırıp mezara götürdükleri vakit engel olmadı. Mezar uzakta değildi. Kilisenin yakınında, bahçenin içindeydi. Pahalı bir mezardı; parasını Katerina İvanovna vermişti. Yapılan törenden sonra mezarcılar tabutu mezarın içine indirdi. Snegiryov açık mezarın üzerine, elinde çiçeklerle öyle bir eğilmişti ki, çocuklar korku içinde paltosuna yapıştı ve onu geri çekmeye başladı. Ama Snegiryov artık olup bitenleri pek anlamıyor gibiydi. Mezarı toprakla örtmeye başladıkları vakit, birden, telaşla çöken toprağı işaret etmeye ve bir şeyler söylemeye başladı. Ama ne söylediğini hiç kimse anlayamıyordu. Birden sustu. O zaman kendisine ekmek kabuğunu ufaltmak gerektiğini hatırlattılar. Bunun üzerine gene heyecana kapıldı, telaşla cebinden ekmek kabuğunu çıkardı, içinden küçük ekmek parçaları koparark onları mezarın üzerine serpmeye başladı. Düşünceli düşünceli mırıldanıyordu:

"Haydi, gelin kuşlar, gelin serçecikler!"

Çocuklardan biri ona elinde çiçek varken ekmeği rahatça ufalayamadığını, çiçekleri tutması için başka birine vermesini söyledi. Ama Snegiryov onları vermedi. Hatta sanki onları zorla elinden alacaklarmış gibi korktu. Sonra mezara baktı ve artık her işin yapıldığını, ekmek parçacıklarının da gerektiği gibi serpildiğini gördükten sonra içi rahat etmiş gibi, birden beklenmedik bir şekilde, neredeyse sakin bir tavırla arkasını döndü, ağır ağır evine doğru yürümeye başladı. Adımları gittikçe sıklaşıyor, hızlanıyordu. Acele ediyor, âdeta koşuyordu. Çocuklarla Alyoşa da ondan geri kalmıyordu. Snegiryov:

"Anneciğe çiçek götürelim, anneciğe çiçek götürelim! Anneciği gücendirdik!" diye yüksek sesle söylenmeye başlamıştı.

Biri arkasından bağırarak şapkasını giymesini, havanın artık soğuduğunu hatırlattı, Snegiryov bunu işitince, öfkeye kapılmış gibi şapkasını karların üzerine fırlattı:

"İstemem şapkayı, istemem şapkayı!" diye tekrar etmeye başladı.

Çocuklardan Smurov, arkasından şapkayı yerden kaldırıp götürdü. Çocukların hepsi ağlıyordu. En çok da Kolya ile Truva'nın kimin tarafından kurulmuş olduğunu öğrenen çocuk ağlıyordu.

Ama Smurov elinde yüzbaşının şapkası ile öteki çocuklar gibi ağlaya ağlaya koşar adım giderken, yolun kenarında, karların arasında kırmızı kırmızı görünen bir parça tuğlayı kaldırdı, hızla yanlarından uçup giden bir serçe sürüsüne fırlatmaktan kendini alamadı. Tabii hiçbirini vuramadı ve ağlaya ağlaya koşmaya devam etti. Yolun yarısına geldikleri vakit, Snegiryov birden durakladı. Yarım dakika kadar bir şeye şaşmış gibi kımıldamadan durdu. Sonra arkasını döndü, gerisin geriye kiliseye, arkada kalan küçük mezara doğru koşmaya başladı. Ama çocuklar bir anda ona yetişip her taraftan eline koluna sarıldı. O zaman sanki birden gücünü yitirmiş gibi, vurulmuş gibi, kendini karların üzerine attı ve çırpına çırpına, çığlık ata ata, hıçkıra hıçkıra bağırmaya başladı:

"Yavrum, İlyuşeçka'm, sevgili yavrucuğum!"

Alyoşa ile Kolya onu yerden kaldırmaya, yatıştırmaya, sakinleştirmeye çalıştı.

Kolya:

"Yeter yüzbaşı! Erkek adam bunlara dayanmalı!" diye mırıldanıyordu.

Alyoşa:

"Çiçekleri ezeceksiniz, oysa 'annecik' onları bekliyor. Demin ona İlyuşeçka'nın çiçeklerinden vermediniz diye oturup ağlıyordu. Orada daha İlyuşeçka'nın yatağı bile olduğu gibi duruyor..."

Snegiryov birden hatırlamış gibi:

"Evet, evet, anneciğe gitmeli!" diye söylendi. "Yoksa yatağı kaldırırlar, kaldırırlar!"

Bunu sanki gerçekten yatağı kaldıracaklarından korkuyormuş gibi tekrarlıyordu. Fırladı ve gene eve doğru koşmaya başladı. Ama artık ev pek uzak değildi. Oraya hep birlikte vardılar. Snegiryov kapıyı birden açarak, biraz önce bu kadar katı yüreklilikle kavga ettiği karısına:

"Annecik, sevgili annecik, İlyuşeçka sana çiçek gönderdi, ayacıkların hasta olduğu için!" diye bağırdı, sonra biraz önce karların üstünde çırpındığı sırada sapları kırılan, donmuş çiçek demetini ona uzattı.

Ama aynı anda İlyuşa'nın yatağının karşısındaki köşede, oğlunun yan yana duran ve biraz önce ev sahibi kadının toparlayıp oraya koyduğu, derisi kızıla çalan, buruşmuş, yamalı eski çizmelerini gördü. Görünce de kollarını kaldırdı onlara doğru atıldı, yere diz çöktü, çizmelerinden birini yakaladı, onu dudaklarına bastırarak, deli gibi öpmeye ve "Yavrum, İlyuşeçka'cığım, sevgili yavrum, nerede o ayacıkların şimdi?" diye söylenmeye başladı. Deli kadın yürek parçalayan bir sesle bağırdı:

"Onu nereye götürdün? Nereye götürdün onu?"

O zaman Ninoçka da hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Kolya koşarak odadan çıktı. Arkasından çocuklar da çıkmaya başladır. Onların arkasından en son Alyoşa dışarı çıktı ve Kolya'ya:

"Varsın ağlasınlar! Artık şimdi teselli etmenin sırası değil! Bir dakika bekleyelim, sonra tekrar içeri gireriz."

"Evet, şimdi teselli etmenin sırası değil. Biliyor musunuz bu feci bir şey, Karamazov!"

Birden sesini kimse işitmesin diye alçaltarak:

"Çok üzülüyorum. Onu diriltmek imkânı olsaydı, bunu yapmak için dünyada her şeyi feda ederdim."

"Ah! Ben de," dedi, Alyoşa.

"Ne dersiniz Karamazov, bu akşam buraya gelelim mi? Herhalde kafayı çekecek."

"Belki de. Ama gelsek bile yalnız siz ve ben, yani ikimiz gelelim. Başka kimse gelmesin. Anneleri ve Ninoçka ile birlikte bir saat kadar otururuz. Hepimiz birden gelecek olursak, onlara her şeyi tekrar hatırlatmış oluruz."

"Şimdi ev sahibi odalarında sofra kuruyor, ölüleri anma yemeği verecekler galiba. Papaz gelecekmiş. Tekrar oraya gidelim mi Karamazov? Ne dersiniz?"

"Tabii gidelim!"

"Bu kadar büyük bir acı olsun da gözleme ikram etsinler, ne garip şey Karamazov! Şu bizim dinimizde ne anormal şeyler var."

Truva'nın nasıl kurulduğunu bulmuş olan çocuk birden yüksek sesle:

"Som balığı da vereceklermiş," diye söze karıştı.

Kolya ona doğru dönerek, sinirli sinirli:

"Ciddi olarak rica ediyorum Kartoşov! Artık saçmalamaktan vazgeç! Her yere burnunu sokma. Özellikle kimse seninle konuşmadığı, hatta varlığınla ilgilenmek bile istemediği zaman."

Çocuk kıpkırmızı oldu ama hiçbir şey söylemeye cesaret edemedi. O sırada hepsi ağır ağır patikadan yürüyordu. Smurov birden:

"İlyuşa'yı altına gömmek istedikleri taş bu işte!" dedi.

Hepsi hiç konuşmadan büyük taşın önünde durdu. Alyoşa taşa baktı ve Snegiryov'un anlattıklarını hatırladı. İlyuşeçka'nın nasıl ağlaya ağlaya babasını kucaklayarak, "Babacığım, babacığım! Seni ne kadar küçük düşürdü!" diye bağırdığı zaman, olup bitenler hayalinde tekrar canlanmıştı. İçinde bir şey kırılıyormuş gibi oldu. Hüzünlü, ciddi bir tavırla gözlerini öğrencilerin yüzleri üzerinde, İlyuşa'nın arkadaşları olan bu çocukların aydınlık yüzleri üzerinde gezdirdi. Sonra birden:

"Baylar! Burada size bir iki söz söylemek isterim," dedi.

Çocuklar hemen etrafını sardı, bir şeyler bekleyen gözlerini ona dikti.

"Baylar! Yakında ayrılacağız. Şimdilik kısa bir süre iki ağabeyimin yanında kalacağım. Bunlardan biri sürgüne gidecek, öbürü de ölüm döşeğinde yatıyor. Ama yakında bu kentten belki de uzun bir süre geri dönmemek üzere gideceğim. O zaman birbirimizden ayrılacağız baylar! Onun için burada, İlyuşa'nın taşı önünde, önce İlyuşeçka'yı sonra birbirimizi bir daha hiçbir zaman unutmayacağımıza söz verelim! Sonradan hayatta başımıza ne gelirse gelsin, aradan yirmi yıl geçtikten sonra karşılaşsak bile, gene de vaktiyle taş yağmuruna tuttuğumuz zavallı çocuğu nasıl toprağa verdiğimizi hatırlayalım. Onu köprünün orada nasıl taşlamıştık hatırlıyor musunuz? Sonra da herkes onu ne kadar çok sevdi! Sevimli, iyi yürekli, cesur, onurlu bir çocuktu. Babası hakarete uğradığı için ne müthiş bir acı duymuş, nasıl isyan etmişti.

Onu ömrümüzün sonuna dek hatırlayalım baylar ve ne kadar önemli işlerle uğraşırsak uğraşalım, ne kadar büyük bir mevkiye

ulaşırsak ulaşalım ya da başımıza ne kadar büyük bir felaket gelirse gelsin, gene de burada toplandığımız sırada, yüreklerimizin ne kadar iyi ve temiz bir duyguyla dolduğunu unutmayalım. Bu zavallı çocuğa karşı sevgi duyduğumuz süre içinde, belki de gerçekten daha iyi birer insan haline geldiğimizi unutmayalım. Bizi daha iyi birer insan yapan duyguyu aklımızdan çıkarmayalım. Yavru güvercinlerim benim! İzin verin size öyle diyeyim, çünkü hepiniz onlara, o pırıl pırıl, güzel, küçük kuşlara çok benziyorsunuz. Şimdi şu anda sizin o temiz, o sevimli yüzlerinize bakıyorum da sevgili çocuklarım, düşünüyorum ki, belki şu anda söyleyeceğim sözleri anlamayacaksınız, çünkü ben çoğu zaman anlaşılmayan şeyler söylerim. Ama gene de her şeyi hatırlayacak ve belki de sonradan bu sözlerimi kabul edeceksiniz. Şunu bilin ki, bu dünyada yaşamak için iyi bir anıdan, özellikle çocuklukta yaşanmış, ana baba ocağıyla ilgili güzel bir anıdan daha yüce, daha güçlü, daha sağlam, daha yararlı bir şey yoktur. Size terbiye konusunda birçok şey söyleyeceklerdir. Oysa belki de çocukluktan bu yana içinizde sakladığınız güzel, kutsal bir anı, belki de terbiyenin en güzel şeklidir. Bir insan bu çeşit birçok anıyı toplayarak hayata atılırsa, ömrünün sonuna dek kurutulmuş olur. Eğer yüreğimizde sadece bir tek güzel anı kalmışsa, o bile bir gün bizim için bir kurtuluş çaresi olacaktır! Belki de sonradan kötü yürekli olacağız! Belki de en kötü davranışta bulunmaktan kendimizi alamayacağız! İnsanların gözyaşlarıyla alay edeceğiz ve daha önce 'Bütün insanlar için acı çekmek istiyorum,' diyen Kolya gibi konuşan insanlar bize gülünç görünecek. Belki de katı yüreklilikle onlarla alay edeceğiz. Öyleyken, ne kadar kötü olursak olalım, Tanrı başımıza ne getirirse getirsin, İlyuşa'yı toprağa nasıl verdiğimizi son günlerde onu ne kadar sevdiğimizi ve işte şu anda, bu taşın önünde nasıl dostça konuştuğumuzu anar anmaz, aramızda en kötü yüreklimiz, en alaycı olanımız bile (eğer bu dediğim insanlar gibi olursak) şu anda ne kadar iyi ne kadar temiz yürekli olduğunu hatırlayarak, bu haliyle alay etmeye cesaret edemeyecektir! Yalnız bu kadar da değil. Belki de bu anı onu büyük bir kötülük yapmaktan alıkoyacaktır. Belki aklı başına gelecek

ve 'Evet, o zaman iyi yürekli, cesur ve namusluydum,' diyecektir. Varsın alay etsin! Ziyanı yok. İnsanın iyi ve güzel olanla alay ettiği olağan şeylerdendir. Bu sadece düşüncesizliktir, ama bana inanın arkadaşlar, o insan şimdiki davranışı ile alay eder etmez, yüreğinden gelen bir ses hemen ona, 'Hayır, alay etmekle kötü ettim, çünkü böyle bir şeyle alay edilmez!' diyecektir."

Kolya, gözleri kıvılcımlar saçarak:

"Tabii öyle olacak Karamazov, sizi anlıyorum Karamazov!" diye bağırdı.

Çocuklar heyecana kapılmıştı. Hepsi bağırarak bir şeyler söylemek istiyordu. Ama kendilerini tutuyor ve duygulu bir tavırla konuşmacıya bakıyorlardı. Alyoşa:

"Bunu 'eğer günün birinde kötü birer insan olursak' düşüncesiyle söylüyorum," diye devam etti. "Ama neden kötü olalım, değil mi arkadaşlar? Bir kez her şeyden önce iyi yürekli ve dürüst birer insan olalım. Ondan sonra da birbirimizi hiçbir zaman unutmayalım. Bunu tekrar ediyorum. Size kendiliğimden söz veriyorum, bundan böyle hiçbirinizi unutmayacağım. Şu anda bana bakan her bir yüzü aradan otuz yıl geçse de gene hatırlayacağım. Demin Kolya, Kartoşov'a sanki biz onun 'dünyada varoluşuyla bile' ilgilenmek istemiyormuşuz gibi bir söz söyledi. Oysa Kartoşov'un dünyada var olduğunu ve şimdi de tıpkı Truva'yı kuranların kim olduğunu söylediği vakit olduğu gibi kızardığını, bana o sevimli, o iyi bakışlı, o neşeli küçük gözleriyle baktığını hiç unutabilir miyim? Arkadaşlar! Sevgili dostlarım benim, hepimiz İlyuşeçka gibi cömert ve korkusuz, Kolya gibi akıllı, cesaretli ve vicdanlı (şuna inanıyorum ki, kendisi büyüdüğü vakit daha da akıllı olacaktır) ve Kartoşov gibi utangaç, aynı zamanda aklı başında ve sevimli insanlar olalım! İyi ama neden yalnız onlardan söz ediyorum? Bundan böyle hepiniz artık sevdiğim varlıklarsınız. Sizden de rica ediyorum, yüreğinizde bana da bir yer açın. Bu iyi duygu içinde bizi birleştiren, ömrümüzün sonuna dek anacağımız, daha doğrusu anmaya karar verdiğimiz o iyi yürekli, o sevimli, o sonsuza dek bizim için değerli bir varlık olarak kalacak olan İlyuşeçka değil de kimdir? Gelin söz verelim, onu ar-

tık hiçbir zaman unutmayalım. Sonsuzluğa dek onu iyilikle analım. Bugünden sonra sonsuza dek, yüreğimizde iyi bir çocuk olarak yaşasın. Evet, bugünden sonra, sonsuza dek, öyle olsun!"

Çocuklar, yüzlerinde duygulu bir anlamla etrafı çınlatan incecik sesleriyle:

"Öyle olsun, öyle olsun, sonsuza dek! Sonsuza dek!" diye bağırıştı.

"Onun yüzünü, elbisesini, eski çizmelerini, küçük tabutunu zavallı günahkâr babasını ve İlyuşa'nın nasıl korkusuzca tüm sınıfa karşı tek başına karşı koyduğunu unutmayalım."

Çocuklar gene:

"Unutmayacağız, unutmayacağız!" diye bağırdı. "O cesurdu, iyi yürekliydi!"

Kolya:

"Ah, onu ne kadar severdim!" dedi.

"Yavrularım, sevgili dostlarım! Sakın hayattan korkmayın! İyi, doğru bir şey yaptığınız vakit, hayat o kadar güzel olur ki."

Çocuklar heyecanla:

"Evet, evet!" diye tekrar etti.

Biri (bu galiba Kartoşov idi) kendini tutamayarak:

"Sizi çok seviyoruz Karamazov!" diye bağırdı.

"Evet, sizi seviyoruz, sizi seviyoruz," diye bütün çocuklar tekrar etti.

Birçoğunun gözlerinde yaşlar parlıyordu. Kolya heyecanla:

"Yaşasın Karamazov!" diye bağırdı.

Alyoşa içinden taşan bir duyguyla:

"Ölen yavrucağın anısı yüreğimizden ömrümüzün sonuna dek silinmesin!" dedi.

Çocuklar gene:

"Silinmesin!" diye bağırdı.

Kolya yüksek sesle:

"Karamazov, dinde söylendiği gibi gerçekten öldükten sonra dirilecek miyiz? Yeniden birbirimizi, herkesi, hatta İlyuşeçka'yı da görecek miyiz?" diye sordu.

Alyoşa:

"Tabii dirileceğiz. Tabii göreceğiz birbirimizi ve o zaman, olup bitenleri birbirimize neşeyle anlatacağız," dedi.

Bunu söylerken yarı gülüyor yarı heyecan içinde konuşuyordu.

Kolya elinde olmayarak:

"Ah, o zaman ne kadar iyi olacak!" dedi.

Alyoşa güldü:

"Eh öyleyse, şimdi konuşmaları bitirip 'anma yemeğine' gidelim. Gözleme yiyeceğimiz için üzülmeyin. Bu çok eski, ölümsüz bir gelenektir, hem iyi yanları da vardır. Haydi gidelim! İşte bakın, şimdi hepimiz el ele gidiyoruz."

Kolya bir kez daha heyecanla:

"Ömrümüzün sonuna dek! Tüm ömrümüzce el ele olalım! Yaşasın Karamazov!" diye bağırdı.

Bütün çocuklar bu bağırışa bir kez daha katıldı.

SON

Rus edebiyatının Puşkinler, Tolstoylar, Turgenyevlerle "soylu edebiyatı" halini aldığı 19. yüzyıla, yoksulluğun, acziyetin, suçun, sokağın, "halkın" sesini yüklenerek damgasını vuran büyük yazar Dostoyevski'nin ölmeden önce yazdığı son romandır *Karamazov Kardeşler*. Tüm edebî veriminin doruk noktasıdır.

Karamazov Kardeşler, yazarın inanç ve akıl çelişkisini işleyişi bakımından, roman türünün diğer örneklerinden çok *İlahi Komedya*, *Faust* gibi metinlerle karşılaştırılabilir. Romanın bir diğer önemi, Rus aile yapısındaki (Dostoyevski'nin daha önce *Delikanlı* romanında işaret ettiği) bozulmayı iyice gözler önüne sermesidir.

İçkici, şehvet düşkünü, ahlaksız bir babanın, oğullarından biri tarafından öldürülüşü, romanın hikâyesini oluşturur. Ancak bu cinayet bile, adalet kavramının tartışıldığı zeminlerden sadece biri olacaktır.

"Tanrı varsa dünyada neden adalet yok?" sorusunun, aynı zamanda derin bir acının yansıması olduğunun ifadesi gibidir tüm roman. Dünyanın her yerinden, aralarında Freud, Einstein, Kafka, Camus, Sartre'ın da sayılabileceği geniş bir okur kitlesine, ilerleyen yıllarda da edebiyat ve felsefede yeni akımlara öncülük edecektir.

Yordam Edebiyat bu büyük eseri, usta çevirmen Leyla Soykut'un Türkçesiyle sunuyor.

THG
0307059
HLZ
THG

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat

20 TL. KDV DAHİL
ISBN 978-605-172-236-8
9 786051 722368